Digitized by Google

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HEDENDAAGSCHE
HISTORIE,
OF
TEGENWOORDIGE STAAT
VAN
ALLE VOLKEREN;
XIIde DEEL;
Vervolgende de Beſchryving
DER
VEREENIGDE
NEDERLANDEN;
en vervattende byzonderlyk die der
GENERALITEITS LANDEN, STAATS BRABANT, STAATS LAND VAN OVERMAAZE, STAATS VLAANDEREN en STAATS OPPER-GELDERLAND met den Staat der Bezetting in de BARRIERE-PLAATSEN enz.
Met Naauwkeurige Landkaarten en Printverbeeldingen verſierd.

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION, Boekverkooper op den Nieuwendyk, by den Dam, in Hugo Grotius, 1740.
Met Privilegie van haar Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en Weſtvriesland.

Digitized by Google

Digitized by Google

De Behoeving der Generaliteits Landen, Staats Brabant, Staats Vlaanderen, Staats Land van Oppermaaze en Staats Opper-Gelderland, door vier Vrouwen-Beelden verbeeld, wordt afgeschetst door eene zittende PALLAS, geplaatst tusschen het Beeld des Raads van Staatte, die haar een Vesting-tekening voorhoudt. Agter haar staan de Beelden der Raaden van Brabant en van Vlaanderen. Twee Kinderjes teekenen, op den voorgrond, by eenig Vesting-gereedschap, de voornaamste Sterke Steden. In 't verschiet ziet men MAASTRICHT.

Digitized by Google

DEN WEL-EDELEN EN GESTRENGEN

HEERE

Mr. PIETER BODDAERT,

GRIFFIER VAN DEN LEENHOVE VAN VLAANDEREN EN VAN DEN RAADE TER ADMIRALITEIT IN ZEELAND;

VOORNAAMEN LIEFHEBBER DER VADERLANDSCHE GESCHIEDENISSEN, KEURIGEN KENNER EN OPBOUWER DER NEDERDUITSCHE TAALE, VRIENDELYKEN BEGUNSTIGER VAN DEEZEN SCHRYF-ARBEID EN ANDERE NUTTE WETENSCHAPPEN;

BOVEN AL ERNSTIGEN AANKWEEKER VAN WAARE GODSVRUGT DOOR EEN' OVERDEFTIGEN BONDEL VAN STIGTELYK RYM;

WORDT DIT TWEEDE DEEL VAN DEN

TEGENWOORDIGEN STAAT

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

UIT

Digitized by Google

UIT ERKENTENIS WEGENS ONTVANGEN ONDERRIGTING TOT HET OPSTELLEN VAN EEN AANMERKELYK GEDEELTE DESZELVEN, TEN BLYKE VAN WAARE HOOGAGTING,

EERBIEDIGLYK OPGEDRAAGEN

VAN ZYNER WELED. GESTR.

ZEER VERPLIGTEN EN BEREIDWILLIGEN DIENAAR,

ISAAK TIRION.

BE-

Digitized by Google

BERIGT
VAN DEN
DRUKKER.

WY hebben nu, goedgunſtige Leezer, in dit TWEEDE DEEL van den TEGENWOORDIGEN STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN, afgehandeld de Beſchryving van alle die Landen, welken, met den naam van GENERALITEITS LANDEN bekend, onder de Oppermagt der Algemeene Staaten behooren. En wy vertrouwen, met vry goeden grond, dat dit Deel, in 't algemeen, niet minder de goedkeuring van kundige Luiden zal hebben, dan het Eerſte. Schoon ons niet onbewuſt is, dat het verre af is van de volmaaktheid; egter houden wy ons verzekerd, dat men 't doorguans veel naauwkeuriger zal vinden, dan iets tot nog toe van die Landen in 't Licht gekomen. Een kundig Leezer zal misſchien wel eenig onderſcheid kunnen merken in naauwkeurigheid tuſſchen 't een en 't ander gedeelte deezer Beſchryvinge. Dit willen wy gaarne toeſtemmen, en de reden daarvan is niet verre te zoeken. Van veele Plaatſen, onder 't Gebied der Generaliteit behoorende, vindt men niet dan zeer onvolkomen' Berigten in druk. Dit heeft ons aangeſpoord, om, in die Landen en Plaatſen, zelve naar beter beſcheiden te zoeken. Hier in hebben wy ons oogmerk, op ſommige Plaatſen, naar genoegen, bereikt; maar op andere niet veel kunnen opdoen, wat moeite wy daartoe ook aanwendden. We hebben ons dan, ten opzigte dier Plaatſen, moeten behelpen, met de Hulpmiddelen, die voorhanden waren.

Met veel Dankbaarheid, moeten we egter erkennen, de gunſtige mededeeling van verſcheidene Berigten, gegeevene Onderrigtingen, en de moeite, die eenige kundige Liefhebbers hebben gelieven te neemen in het nazien en verbeteren van verſcheiden' Stukken, die in deeze Beſchryving voorkomen. Dagten we niet, dat het ſommigen misbaagen zou, wy zouden hunne Naamen hier melden, en hun openlyk den Lof geeven, die hun toekomt. Doch nademaal veeler zedigheid ons zulks verbiedt,

Digitized by Google

moeten we onze Dankbaarheid alleenlyk in 't algemeen betuigen aan allen, die iets tot vermeerdering en verbetering van deeze Beſchryving hebben toegebragt: Schoon de Rang, dien verſcheiden deezer Lief hebberen in ons Vaderland bekleeden, veelen anderen, die ons insgelyks in 't gevolg dienſt zouden kunnen doen, ten ſpoore zou kunnen verſtrekken.

Wy denken nu tot de Beſchryving der byzondere Provincien over te gaan en wel met het begin van 't Derde Deel, *eenen aanvang der Beſchryvinge van* GELDERLAND *te maaken, waarna de andere Provincien, in rang, zo naauwkeurig en tevens beknopt, als doenlyk zal zyn, beſchreeven zullen worden. Wat nu ſommige onkundigen, by gebrek van Lief hebberye voor de Kenniſſe van den Staat des Vaderlands, ook mogen aanmerken, als of wy 't Werk, om 't algemeen genoegen, dat het onzen Landsluiden geeft, zogten te rekken: Kundige Lief hebbers, dit weeten we, oordeelen 'er anders van, en onze Landsluiden zullen ons, gelyk wy vertrouwen, geen' geringen dank weeten, als deeze Beſchryving van ons Vaderland afgedrukt is, dat zy, op zodanig eene wyze, van ons ondernomen en uitgevoerd is. Hadden onze Voorouders zo veel moeite gedaan, om den Staat des Lands, in hunnen tyd, met tamelyke uitvoerigheid, te beſchryven; wy zouden nu, in de oude Geſchiedeniſſen, zo dikwils niet dubben noch doolen.*

Den zulken, dien't vreemd voorkomen mogt, dat hier van de Barriere-Plaatſen zo weinig gezeid wordt, dient tot naarrigt, dat daar van uitvoeriger gehandeld is, in 't Xe Deel van de HEDENDAAGSCHE HISTORIE, *eene Beſchryving behelzende van die Provincien der Nederlanden, welken onder 't Gebied van Ooſtenryk, Vrankryk en Pruiſſen behooren. Het welk dan ook met een' byzonderen Titel, om by dit gedeelte der Hiſtorie te konnen gevoegd worden, van my, op zig zelven, uitgegeven wordt.*

IN-

Digitized by Google

INHOUD DER HOOFDSTUKKEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Overgang tot de Beſchryving der GENERALITEITS LANDEN. *Gelegenheid van* STAATS BRABANT. *Beſchryving van* DEN RAAD EN LEENVHOVE VAN BRABANT EN DEN LANDE VAN OVERMAAZE. — — — — Bladz. 1

TWEEDE HOOFDSTUK.

Verdeeling der Beſchryving van Staats Brabant. Gelegenheid, Grootte, Landsgeſteldheid en Verdeeling der MEIERYE VAN 'S HERTOGENBOSCH. *Gelegenheid van het* KWARTIER VAN OOSTERWYK. *Beſchryving der Stad* 's HERTOGENBOSCH. — — — —— 24

DERDE HOOFDSTUK.

Beſchryving der Vlekken, Dorpen en Heerlykheden in het KWARTIER VAN OOSTERWYK. 59

VIERDE HOOFDSTUK.

Beſchryving der Stad EINDHOVEN, *en der Vlekken, Dorpen en Heerlykheden in het* KWARTIER VAN KEMPENLAND. — —— 74

Digitized by Google

INHOUD DER HOOFDSTUKKEN.

VYFDE HOOFDSTUK.

Beſchryving der Stad HELMOND *en der Vlekken, Dorpen en Heerlykheden van het* KWARTIER 'VAN PEELLAND. — — — Bladz. 99

ZESDE HOOFDSTUK.

Beſchryving der Vlekken, Dorpen en Heerlykheden van het KWARTIER VAN MAASLAND. 117

ZEVENDE HOOFDSTUK.

BURGERLYKE *en* KERKELYKE REGEERING *der vier Kwartieren der Meierye van 's Hertogenboſch.* — — — — ——— 126

AGTSTE HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Stad en het MARKGRAAFSCHAP VAN BERGEN OP ZOOM. ——— 140

NEGENDE HOOFDSTUK.

Beſchryving der BARONYE VAN BREDA. — 201

TIENDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van het LAND VAN KUIK *en de Stad* GRAAVE. — — — ——— 244

ELFDE HOOFDSTUK.

Beſchryvende de Heerlykheden STERNBERGEN, WILLEMSTAD *en* PRINSENLAND. ——— 295

TWAALF-

Digitized by Google

INHOUD DER HOOFDSTUKKEN.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Beſchryvende de Schanſen LILLO, KRUISSCHANS *en* FREDRIK HENRIK. — — Bladz. 317

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van de STAD *en het* LAND VAN MAASTRICHT. — — —— 322

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van het STAATS LAND VAN OVERMAAZE, *vervattende de Landen van* VALKENBURG, DAALHEM *en* 'S HERTOGENRADE. — — — — —— 373

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Gelegenheid en Greusſcheiding van STAATS VLAANDEREN. *Beſchryving van den* RAAD *en* HET LEENHOF VAN VLAANDEREN. — — — — — — —— 413

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Verdeeling der Beſchryving van STAATS VLAANDEREN. *Beſchryving van 't* VRYE VAN SLUIS *met de Steden* SLUIS, AARDENBURG, OOSTBURG, YZENDYKE, S. ANNA TER MUIDEN *en het* LAND VAN KADZAND. —— 429

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Stad HULST *en* HULSTER-AMBAGT, *en van de Heerlykheid* S. JANS STEEN. — — — — —— 506

Digitized by Google

INHOUD DER HOOFDSTUKKEN.

AGTTIENDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van AXEL, TER NEUZE *en* BIERVLIET. — — — — Bladz. 527

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't SAS VAN GEND, *de Schans* FILIPPYNE *en eenige* LANDEN *en* SCHANSEN AAN DE SCHELDE. — — ——— 550

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Beſchryving van STAATS OPPER-GELDERLAND, *vervattende de Stad* VENLO, *de Veſtingen* STEVENSWAARD *en* S. MICHIEL, *en het* AMPT MONTFOORT. — ——— 565

EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Handelende van de Plaatſen, buiten de Vereenigde Provincien en Generaliteits Landen, in welken Staatſche Bezetting legt; als de Barriere-Plaatſen NAMEN, DOORNIK, MEENEN, VEURNE, WARNETON, YPEREN, 'T FORT DE KNOKKE *en* DENDERMONDE; *benevens de Stad* EMBDEN *en de Veſting* LIEROORD. 590
BYVOEGSELS *en* VERBETERINGEN. — 601

TE-

Digitized by Google

HEDENDAAGSCHE HISTORIE,

OF

TEGENWOORDIGE STAAT

VAN

ALLE VOLKEREN;

XIIde DEELS

Eerſte Stukje;

Vervolgende de Beſchryving van den Tegenwoordigen Staat der

VEREENIGDE NEDERLANDEN;

En vervattende byzonderlyk eene Beſchryving van den RAAD VAN BRABANT en van de STAD en MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Te AMSTERDAM,

By ISAAK TIRION, Boekverkooper op den Nieuwendyk, by den Dam, in Hugo Grotius, 1739.

Met Privilegie.

Digitized by Google

SChoon de *Hiſtorie van dan Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden*, waar van dit het IIe Deels Ie Stukje is, als een compleet Werk op zig zelven kan aangemerkt worden; ſtrekt het egter eigentlyk ten vervolge van de *Hedendaagſche Hiſtorie*, of *Tegenwoordige Staat van Alle Volkeren*, waar van nu reeds XI Deelen, ieder van zes Stukjes, het Ligt zien. welke XI Deelen, doorgaans met nieuwe en naauwkeurige Geographiſche Kaarten en fraaije Printverbeeldingen verſierd, de Beſchryving vervatten van den Tegenwoordigen Staat der navolgende Landen, behelzende het

Ie Deel *China*, *Japan*, de *Ladrones*, *Filippynſche* en *Molukkos* of Specery Eilanden, en het Eiland *Celebes* of *Makaſſar*.

II. *Borneo*, Nieuw *Guinea*, en de Zuidelyke Eilanden der Ooſtindiſche Zee; *Java*, *Sumatra*, *Siam*, *Kochin China* en *Tonkin*.

III. *Pegu*, *Arracan*, Eigentlyk *India* of het Ryk van den Grooten Mogol, *Malabar*, *Kormandel* en het Eiland *Ceilon*.

IV. *Perſie*, *Arabie* en het *Aſiatiſch Tartaryen*.

V. Het Turkſche Ryk, en wel in 't byzonder *Irak Arabi*, of *Chaldea*, *Kurdiſtan* of *Aſſyria*, *Diarbek* of *Meſopotamia*, *Turkomannia* of *Groot Armenia*, *Syria*, *Paleſtina*, *Natolia*, 't Westelyke *Georgia*, en de Eilanden *Cyprus* *Rhodus* enz.

VI. Het Europiſch Turkyen, en wel de meeſte Eilanden in de *Archipel* gelegen, *Krim*, *Okzakow*, *Beſſarabia*, *Romania*, *Thracia*, de Staat van de Griekſche Kerk, *Macedonia*, *Albania*, *Epirus*, *Theſſalia*, *Achaia*, *Hellas* of *Livadia*, *Peloponeſus* of *Morea*. *Polen* en *Litthauwen*.

VII. *Muskovien* of *Rusland*, *Zweden*, *Denemarken* en *Noorwegen*, als mede de Landen onder den Noord-Pool gelegen, als *Nova Sembla*, *Groenland*, de *Straat Davis* enz.

VIII. Het *Duitſche* Keizerryk in 't algemeen; en wel in 't byzonder de *Opper-Saxiſche*, *Neder-Saxiſche*, *Weſtphaalſche en Nederrhynſche* Kreits

IX. De *Opperrhynſche*, *Frankiſche*, *Zwabiſche*, *Beyerſche*, en *Ooſtenrykſche* Kreits. Als mede *Bohemen*, *Moravien*, *Sileſien*, *Hungaryen*, *Zevenbergen* en de Frontierlanden des Keizerryks.

X. De *Ooſtenrykſche*, *Franſche*, en *Pruiſſiſche Nederlanden*, of wel de Provincien *Artois*, *Henegouwen*, *Namen*, *Luxenburg*, *Limburg*, *Opper-Gelderland*, *Brabant*, het Markgraafſchap des H. Roomſchen Ryks, *Mecheien* en *Vlaanderen*.

XI. De *Vereenigde Nederlanden*, vervattende eene algemeene Beſchryving des Lands, der Zeden en Godsdienſt van de Inwooners, een kort begrip van 's Lands Hiſtorie, eene beſchryving der hooge en mindere Generaliteits-Kollegien, der Maatſchappyen van Ooſten en Weſten, en der Handwerken, Viſcheryen, Zeevaart en Koophandel.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

TEGENWOORDIGE STAAT VAN STAATS BRABANT.

EERSTE HOOFDSTUK.

Overgang tot de Beſchryving der GENERALITEITS LANDEN. *Gelegenheid van* STAATS BRABANT. *Beſchryving van* DEN RAAD EN LEENHOVE VAN BRABANT EN DEN LANDE VAN OVERMAAZE.

NOt nog toe zyn we bezig geweeſt, in het beſchryven van de Generaliteits Kollegien, van eenige mindere Vergaderingen, welken 'er van afhangen, en van den Koophandel der Vereenigde Nederlanden in 't gemeen. Alle zaaken, welken, zo we 'er het gene in den aanvang van dit Werk gezeid is, byvoegen, ons een algemeen begrip van den tegenwoordigen Staat van 't gene de zeven Provincien met malkanderen betreft, geeven konnen. Om dit begrip verder te voltoojen, eiſcht de goede orde, dat wy tot de byzondere Beſchryving dier Landen overgaan, welken de vereenigde Provincien gezamentlyk bezitten, en die door de Algemeene Staaten geregeerd worden. Overgang tot de Beſchryving der Generaliteits Landen.

Men noemt ze GENERALITEITS LANDEN, of *het Diſtrikt van de Generaliteit*. Ze worden in *vier* deelen onderſcheiden; STAATS BRABANT,

BANT, STAATS LANDEN VAN OVERMAAZE, STAATS VLAANDEREN en STAATS OPPER-GELDERLAND. In deeze orde zullen we de zelven vervolgens beſchryven.

De Generaliteits Landen zyn, voor 't grootſte gedeelte, door de Wapenen bemagtigd. Sommigen hebben zig, ongedwongen, onder onzen Staat begeven, en allen zyn ze den zelven, by verſcheiden' plegtige Traktaaten, door de voorige Bezitters, afgeſtaan. Onder alle de Steden der Generaliteit, zyn 'er niet meer dan twee, Breda, in Staats Brabant, en Venlo in Staats Gelderland, welken de Utrechtſche Vereeniging van het jaar 1579 ondertekend hebben: waar door de zelven toen ook in het gemeen Verbond, dat de zeven Landen vereenigd houdt, aangenomen zyn geweeſt. Breda tekende, op den 15 September van het gemelde jaar, en Venlo hadt zulks reeds, op den 11 April, gedaan. Doch beide deeze Steden, naderhand wederom in de magt van Spanje geraakt zynde, zyn, ſchoon ſedert herwonnen, niet meer als Leden van 't Verbond aangemerkt geworden (1). Zy hebben

(1) Venlo verdiende niet langer voor een Lid van de Vereeniging gehouden te worden, na dat die Stad, in 't jaar 1586, aan Parma was ingeruimd, wordende de Staatſche Bezetting door de Burgery met de Wapenen in de vuiſt tot de overgaave gedwongen. 't Welk den Landvoogd Leiceſter zo trof, dat hy de Goederen dier Burgeren verbeurd verklaarde, en geboodt hunne Perſoonen aan te taſten, waar men ze, in de Vereenigde Nederlanden, kon aantreffen. Zie P. C. HOOFTS *Nederl. Hiſt.* Boek XXIV. bl. 1083. Wat Breda aangaat, dat nimmer anders dan met geweld van het

ben zo weinig deel aan de hooge Regeering, als alle de andere Generaliteits Landen. Geene der zelven zendt Afgevaardigden af, om Stem in Staat te hebben. En ſchoon men ze den naam van *Geaſſocieerde* of met den Staat verknogte Landen geeft (2); ſchynt men ze egter allen aan te merken, als overheerde Geweſten, van welken de volſtrekte Oppermagt by de Algemeene Staaten is.

De Baanderheeren, Edelen en Steden van Staats Brabant in 't byzonder hebben egter, meer dan eens, gepoogd, zig van deeze onderwerping te ontſlaan, en gelyk regt met de Edelen en Steden der zeven Provincien te bekomen. Doch alles is vrugteloos geweeſt. Geduurende den Spaanſchen Oorlog (a), hadden ze verzogt, als een Lid van den Staat, te mogen worden aangenomen; en toen nu de Munſterſche Vrede op handen was, vernieuwden ze hun Verzoek. De Algemeene Staaten weezen hen aan de

(a) Zie *Reſolut. der Staaten van Holland* 30 Decemb. 1632, en 5 Jan. 1633. by *van Zurk, Codex Batavus*, Tit. *Brabant.* §. III. N. 5. bl. 193.

het Verbond afgerukt is; die Stad heeft meer grond om te eiſchen, dat zy, volgens het Regt van Wederkeering [*Jus Poſtliminii*], wederom in het Utrechtſch Verbond worde aangenomen. Zie CORN. VAN BYNKERSHOEK, *Quæſt. Juris publ.* Libr. I. Cap. XVI. p. 118.

(2) De Brabanders merkten, in hun Vertoog, aan de Algemeene Staaten, in den jaare 1651, gedaan, in 't byzonder aan; dat zy, in alle openbaare Schriften, *Geaſſocieerden* of met den Staat verknogten en ſamengevoegden genoemd werden, terwyl zy ondertuſſchen *van veelen, met den mond, tegen regt en reden*, als *geconqueſteerden* of overheerden werden aangemerkt. Zie AITZEMA *Herſtelden Leeuw*, bl. 429.

Digitized by Google

byzondere Provincien. Zy zonden hunne Afgevaardigden derwaards, die met een uitſtellend antwoord werden afgezet. Men zag in 't algemeen 't getal der Stemmen niet gaarne vermeerderd; Holland in 't byzonder oordeelde, dat 'er reeds kleine Provincien genoeg in 't Verbond waren, welken zo veel als zy ter Generaliteit te zeggen hadden. Elk hieldt het ook voor onredelyk, dat men Steden, welken met goed en bloed van den Staat gewonnen waren, de magt in handen zou geeven, om naderhand tegen hunne Overwinnaars zelven te konnen ſtemmen (b). De Brabanders, dus op den tuil gehouden, vernieuwden hunne eiſchen, in de groote Vergadering van 't jaar 1651 (3), met geenen minderen ernſt. De Afgevaardigden der Steden 's Hertogenboſch, Breda, Bergen op Zoom, Graave, Willemſtad en Steenbergen verzogten gehoor by de groote Vergadering. Dit werdt hun geweigerd, en zy gelaſt, 't gene zy te zeggen hadden, ſchriftelyk in te leveren; gelyk geſchiedde. Zy verzogten nu niet meer om voor een Lid van den Staat erkend te worden; maar alleen om hunne eigene zaaken te mogen beſtieren. Dit mogt hun, meenden ze, om hunne beproefde Liefde voor de Vaderlandſche Vryheid, niet geweigerd worden. 't Waren de Brabanders, die het Verzoekſchrift aan de Hertogin van Parma getekend,

(b) Zie *Aitzema*, XXVIII Boek, bl. 571.

(3) Wy hebben 'er hier voor, I. Deel, bladz. 183 en 282 van geſproken.

Digitized by Google

kend, Alva de nieuwe Belaſtingen ontzeid, den Prins van Oranje tot Ruwaard verklaard, en daar door den Standaard der Vryheid opgeregt hadden. Verſcheiden' Brabantſche Heeren hadden de Utrechtſche Vereeniging getekend, en de Prins van Oranje zelf, als Baron van Breda. Brabant hadt Filips den II zo wel afgezwooren, als de vereenigde Provincien, en, in den jaare 1584, nevens de zelven, beſlooten de Opperheerſchappy over alle de Landen den Koning van Vrankryk op te draagen, onder voorwaarden dat dezelven niet van een geſcheiden zouden mogen worden. 's Hertogenboſch in 't byzonder hadt den Staat, in deszelfs eerſte Opkomſt, merkelyken dienſt toegebragt, en het Spaanſch Geweld op zyne Wallen geſchut. Hadt men die Stad, in 's Vyands magt gevallen zynde, met geweld moeten herwinnen; Amſterdam, Middelburg, Nimwegen, Schoonhoven en meer andere Steden hadden ook Volk en geld gekoſt, en hielden egter eenen aanzienlyken rang, onder de vereenigde Provincien. Bergen op Zoom en Willemſtad waren zelfs nimmer door vyandlyke Wapenen bemagtigd geweeſt. 't Slot was, dat men den Brabanders geene Belaſtingen behoorde op te leggen, in welken zy niet toegeſtemd hadden; dat men in hunne Landen geene Ampten aan vreemden moeſt geeven, welken zy zelven konden bedienen; dat de Raad van Brabant geene zitting buiten die Provincie hebben moeſt, en dat men hun de overige Voorregten niet moeſt beneemen, welken zy, on-

Digitized by Google

der de Regeering der Huizen van Bourgonje en Ooſtenryk behouden hadden.

't Vertoog der Brabanders was vrugteloos. De Staat hadt nu al lang zyne vaſtigheid verkreegen. De minſte verandering kon van ſchadelyk gevolg zyn geweeſt. De Raad van Staate beſtierde ſedert veele jaaren de gemeene Geldmiddelen. De overmeeſterde Steden hadden alle tekenen der voorige Oppermagt verlooren. Ook was Brabant maar voor een gedeelte onder 't gebied der Staaten gekomen: welk gedeelte, van veel minder aangelegenheid dan het overige zynde, zig geene verdienſten kon maaken van 't gene door de gantſche Provincie gedaan was. Kortom de Brabanders moeſten onverrigter zaake vertrekken. De Afgevaardigden, welken zy naar de byzondere Provincien geſchikt hadden, om hunne belangens voor te ſtaan, kreegen wederom beleefd, doch geen beſliſſend antwoord, en daar is 't by gebleeven (c).

(c) Zie *Aitzema*, Boek XXI. bladz. 330 en *den Heer Holden Leeuw*, bl. 412–436.

Gelegenheid van Staats Brabant.

STAATS BRABANT, het grootſte der Generaliteits Landen, vervat meer dan één van de vier Kwartieren of Deelen der geheele Provincie. Men verdeelt ze in de Kwartieren van Bruſſel, Leuven, Antwerpen en 's Hertogenboſch. Het Kwartier van 's Hertogenboſch behoort geheel tot Staats Brabant, dat daarenboven een goed gedeelte van het Kwartier van Antwerpen vervat. Staats Brabant grenſt ten Noorden aan Gelderland en Holland, ten Ooſten aan het Hertogdom Kleef en Oppergelderland, ten Zuiden aan Ooſtenryks Brabant en het Prinsdom van Luik,

Digitized by Google

Luik, en ten Weſten aan Zeeland en Staats Vlaanderen. Staats Brabant is, van het Ooſten naar het Weſten, omtrent vier en twintig uuren gaans lang, en van het Zuiden naar het Noorden omtrent veertien uuren breed. RAAD VAN BRABANT.

De Raad van Brabant, die zyne verblyfplaats op het Hof, in den Haage, houdt, oordeelt, in de laatſte plaats, over alle burgerlyke en lyfſtraffelyke zaaken, welken in gantſch Staats Brabant en in het Land van Overmaaze voorvallen. Maaſtricht is hier egter van uitgezonderd. 's Hertogenboſch heeft wel nu en dan tegen het Officie Fiskaal en den Hoogſchout der Stad en Meierye, beweerd, dat dezelven van de Vonniſſen, door Schepenen, in lyfſtraffelyke zaaken, geweezen, zig niet op den Raad van Brabant mogten beroepen; doch nimmer met eenen goeden uitſlag. Wy moeten deezen Raad wat omſtandiger beſchryven, om den Leezer te beter begrip van de Regeering deezer Landen te doen hebben. Beſchryving des Raads van Staats Brabant.

Alle Inwooners van Brabant en het Land van Overmaaze moeſten voor deezen hunne regtzaaken, in de laatſte plaats, voor den hoogen Raad van Brabant, welke te Bruſſel vergadert, laaten oordeelen. De zaaken, die de Leenen betroffen, werden gebragt voor het Opperleenhof van Brabant, dat ook te Bruſſel zit (4). Doch na dat nu een Oprechting des zelven.

(4) Wy hebben van beide deeze hooge Geregtshoven, in het beſchryven van Ooſtenryks Brabant, omſtandig geſproken. Zie *Hed. Hiſtorie* Xe Deel, bl. 206 enz. 213 enz.

Digitized by Google

RAAD VAN BRABANT.

aanzienlyk gedeelte van deeze Landen, in de magt van de Staaten der vereenigde Provincien, gevallen was, konden zig de Ingezetenen van het zelve niet langer op Geregtshoven beroepen, welken van Spanje afhingen. Om hen, naar hunne oude gewoontens en voorregten, te regeeren, was 't nodig, dat 'er, ten hunnen behoeve, een byzonder Geregtshof werdt opgeregt, dat het werk beide van den hoogen Raad en het Opperleenhof van Brabant te gelyk verrigtte. Dit was de reden van de opregting des Raads, van welken wy ſpreeken. Zie hier wat 'er in 't byzonder gelegenheid toe gaf.

Die van Bergen op Zoom zig, in 't jaar 1586, van het beroep op den Raad en het Leenhof van Brabant verſteken vindende; verzogten den Graave van Leiceſter, die toen de Landvoogdy der vereenigde Provincien in handen hadt, dat hy den Graaf, naderhand Prins Maurits, hunnen Marquis, magtig wilde maaken, om, in zyn Marquizaat, eenige Raaden aan te ſtellen, welken, den hoogen Raad en het Leenhof van Brabant verbeeldende, beſliſſende uitſpraak over de geſchillen zouden doen, en de verdere gunſten toeſtaan, welken men gewoon was by de hooge Brabantſche Geregtshoven te verkrygen. Dit verzoek werdt ingewilligd (d). Graaf Maurits verleende daar op volmagt tot dit einde aan zynen Raad en drie Regtsgeleerden, eerſt op den 23. February en naderhand op den 23. Auguſtus des jaars 1586 (e). Het Hof van Holland gaf den nieuwen Raad, op den 23. November

(d) Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 894.

(e) *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 895.

Digitized by Google

ber daar aan, vryheid, om hunne * Regtplaats te Delf of in den Haage te mogen verkiezen (f). Eenige jaaren daar na (5), werdt 'er een Raad van Brabant, uit zeven Leden beſtaande, door de Algemeene Staaten, opgeregt. Deszelfs Regtplaats werdt binnen den Haage bepaald. Alle de Plaatſen, welken, te vooren onder de hooge Brabantſche Geregtshoven behoord hebbende, nu onder de magt der Staaten geraakt waren, werden het Regtsgebied van deezen Raad onderworpen. En ſchoon hy, tot heden toe, in ſtand gebleeven is, werdt hy egter toen alleenlyk by voorraad, en tot dat 'er nader in zou voorzien zyn, opgeregt (6). De Leden van den Raad werden naderhand tot tien vermeerderd; doch ſedert wederom op negen gebragt.

RAAD VAN BRABANT.

* *Territorium.*

(f) *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 896.

Tot het jaar 1596 hadt de Raad van Brabant in den Haage alleenlyk over burgerlyke geſchillen regt gedaan, doch by gelegenheid, dat 'er toen een Gevangen van Turnhout gehaald was, om voor den Raad gevonniſt te worden, keerde men zig tot de Staaten van Holland, om van dezelven ook Regtplaats, in lyfſtraffelyke zaaken, te verzoeken. Zy werdt verder niet dan tot wederzeggens toe vergund (7). De Raad van Bra-

(5) In 't jaar 1591.

(6) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2209. Men vindt het Plakaat der Opregting ook in het vyfde Deel van het *Groot Plakaatboek*, bladz. 896. En dit is één der gebreken van dit Werk, dat 'er dezelfde Stukken meer dan eens in gevonden worden.

(7) Op den 4 en 5 December des jaars 1596.

Digitized by Google

RAAD VAN BRABANT.

Brabant kreeg ook vryheid, om zyne Gevangens op de Voorpoorte van den Hove te brengen, of zo daar geene plaats mogt zyn, op eene andere bekwaame plaats, hem, door de Staaten of hunne Gekommitteerde Raaden, aan te wyzen, welken men ook verpligt werdt kennis te geeven van de Gevangenen, die den Raad aangebragt werden. Ook werdt den Raad toegeſtaan, het Schavot te mogen gebruiken, om Lyfſtraffen te doen (g).

(g) Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bladz. 897.

DE RAAD EN LEENHOVE VAN BRABANT EN HET LAND VAN OVERMAAZE, want zo wordt dezelve geheeten, beſtaat nog tegenwoordig uit negen Raadsheeren, onder welken de Preſident begreepen is, die voorheen *eerſte Raadsheer* genoemd werdt; doch ſedert den 24 Maart 1629 den titel voert van *eerſten preſideerenden Raad*. Ook is hy *Stadhouder van de Leenen*. Behalven deeze negen Raadsheeren, heeft de Raad eenen Advokaat Fiskaal en Prokureur Generaal, en eenen Griffier. Daar zyn twee Klerken ter Griffie, en twee Deurwaarders van den Raad. De Provooſt van den Raad van Staate bekleedt dit Ampt ook, by gelegenheid, voor den Raad van Brabant. Hy geeft 'er egter vooraf kennis van aan den Preſident des Raads van Staate, die 't nimmer weigert.

Voorregten en Bezigheid des Raads.

De Raad gedraagt zig, volgens de Ordonnantie, in den jaare 1604, door de Aartshertogen Albertus en Izabella, voor den hoogen Raad van Brabant, gemaakt

Digitized by Google

maakt (8), en verders naar de Brabantſche en Overmaaſche Wetten en Gewoontens, voor zo verre, in het een en in het ander, door hunne Hoogmogenden, geene verandering gemaakt is. De Raad moet aangemerkt worden als den hoogen of ſouverainen Raad van den Hertog van Brabant, die door de Algemeene Staaten verbeeld wordt. Hy heeft magt, om Verlof- en Gunſtbrieven te verleenen; den minderjaarigen de beſtiering hunner zaaken toe te ſtaan, en Brieven van Wettiging en *Naturalizatie* uit te geeven. Hy kan ook allerlei *Mandementen van Relief*, of Bevelen van Herſtelling, in gevallen van onwettige Verbintenis enz. toeſtaan; geſchiedende zulks met *Committimus* of wyzing tot de dagelykſche ondergeſchikte Regtbanken, in Staats Brabant en den Lande van Overmaaze. Men verkrygt 'er ook, in geval van onopzettelyken doodſlag, Brieven van Kwytſchelding van, 't zy met of zonder *interinement*, dat is, 't zy dat ze voor den Raad bekragtigd worden of niet. Wanneer ze met *interinement* verleend worden, moet de Verzoeker voor den Raad komen, en dien, op de kniën, zyne Brieven van Kwytſchelding aanbieden. De naaſte Bloedvrienden van den nedergeſlaagen' zyn dan ook op de Rolle gedagvaard, om deeze Brieven te wederleggen, of met den Schuldigen te verzoenen. De Prokureur Generaal en de

RAAD VAN BRABANT.

(8) Men vindt deeze Ordonnantie in het *Groot Plaakboek*, II Deel, Kol. 849.

Digitized by Google

RAAD VAN BRABANT.

de Baljuw van de plaatſe, alwaar de manſlag is voorgevallen, worden ook op het *interine ment* gedagvaard. Zo de Bloedvrienden ongenegen ter verzoening zyn, wordt die, door den Raad, uit hunnen naam, naar redelykheid, gemaakt, de Brieven worden in den vollen Raad bekragtigd of *geinterineerd*, en den Verzoeker in eene Geldboete beſlaagen ten behoeve van het gemeene Land.

Wy hebben reeds gezeid, dat de Raad van Brabant, in de laatſte plaats, oordeelt van alle de geſchillen, welken onder zyn Regtsgebied voorvallen, en by * beroep of † Hervorming voor hem gebragt worden. Uit den naam deezes Raads, blykt ook, dat hy oordeelt, over de geſchillen, welken de Leenen betreffen. Alle de Leenmannen in Staats Brabant en het Land van Overmaaze moeten daarenboven hunne Leenen, voor den Raad, als verbeeldende hunne Hoogmogenden, komen verheffen. De Op- en Overdragten, de Bezwaaringen en Verlyen van alle Leengoederen, moeten voor den Griffier van den Raad geſchieden (h). Niemant mag Leengoederen vertieren, verkoopen of bezwaaren, dan voor den Leenheer en zyne Leenmannen, die door den Raad van Brabant verbeeld worden. Voor Schepenen van 's Hertogenboſch mag dit egter ook geſchieden, mids dat deezen, van drie tot drie maanden, door hunne Geheimſchryvers, den Raad kennis geeven van 't gene 'er voor hun in zaaken van Leenen omgegaan is (i). Van alle Leengoederen, welken, voor Stadhouder en Leenmannen van den

* *Appel.*

† *Reformatie.*

(h) *Waarſchuwing rakende de Leenen in Brabant* van den 12 Febr. 1705. Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bla z. 769.

(i) Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bladz. 766.

Digitized by Google

Digitized by Google

den Raad en Leenhove van Brabant, overgedraagen of bezwaard worden, moet de veertigſte Penning worden betaald. De Penningen, hier van komende, worden in 't Gemeene Lands Komptoir gebragt. De Griffier moet Maandſtaaten van dezelven maaken, en aan den Raad van Staate overhandigen. Ook moet hy 'er aan de Generaliteits Rekenkamer rekening van doen (k). Over de verkooping van Leengoederen by *executie* is voor deezen eenig geſchil geweeſt, tuſſchen den Raad van Brabant en de Rentmeeſters en Ontvangers der Generaliteit; beweerende den Raad, dat zulke Verkoopingen, volgens beſluit van Stadhouder en Leenmannen, moeſten geſchieden. Doch de Raad van Staate beſloot, op den 5 July, des jaars 1717, den Rentmeeſteren en Ontvangers der Generaliteit aan te ſchryven, dat zy, in het beſtieren der * Uitwinningen, zig zouden hebben te ſchikken, naar het Reglement van den 8 November 1662, zonder op ſtrydige bevelen van den Raad en Leenhove van Brabant of eenige andere Leenregters te paſſen (l).

(k) Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bladz. 770.

* *Executien.*

(l) Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bladz. 774.

De Verzoekſchriften, welken den Raad aangebooden worden, moeten, in de volle Vergadering, worden gelezen. Om de Regtsgedingen ſpoediger te konnen afdoen, worden, door den Heer eerſten preſideerenden, twee Kommiſſariſſen benoemd, welken by beurten de zaak, die op de Rolle gebragt is, onderzoeken en daar van verſlag in den vollen Raad doen. Deeze oordeelt 'er over, by meerderheid van Stemmen.

Digitized by Google

RAAD VAN BRABANT.

men. De preſideerende Raad doet de omvraage, uit zyn gevoelen 't laatſt; doch heeft maar ééne Stem. De Raad komt dagelyks des Zomers ten negen, en des Winters ten half tien uuren des morgens by een. Wanneer 'er iets buitengewoons voorvalt, zit de zelve ook des namiddags. Ook wordt de zelve, by zulke gelegenheden, wel aan het Huis van den eerſten preſideerenden ſamengeroepen. Des Woensdags alleen wordt 'er Rolle gehouden, behalven wanneer 'er een Feeſttyd op valt. In zulk een geval, wordt de Rolle tot 's anderendaags verſchooven.

Wyze van regtvordering voor den Raad van Brabant.

Wanneer eene zaak van weerskanten ten vollen voorgeſteld is, en één van de Dingpligtigen *Proviſie* of Voorafwyzing verzoekt, of dat 'er iets tuſſchen beiden komt, of dat 'er eenige * Verzetten voorgeſteld worden: in alle deeze gevallen, moet 'er, ten aanhooren van den Raad, voor de Kommiſſariſſen, tot de zaak benoemd, gepleit worden. Deezen beſliſſen 't geſchil, of gedraagen zig aan hun Verſlag aan den Raad. Zo één der Dingpligtigen zig in het Vonnis der Kommiſſariſſen bezwaard vindt, kan hy by den Raad † herhooring verzoeken. De zaak wordt dan op nieuws voor den Raad overwoogen, en beſliſt. Wanneer de Kommiſſariſſen geene uitſpraak gedaan; maar zig aan het verſlag, dat zy den Raad doen moeten, gedraagen hebben, en deeze daar op Uitſpraak over de begeerde Voorafwyzing heeft gedaan, kan men geene herhooring verzoeken. Partyen moeten dan, over het voor-

* *Exceptien.*

† *Reauditie.*

Digitized by Google

voornaame van de zaak, voortpleiten. In zaaken van groot gewigt, gebeurt het somtyds, dat men, ter begeerte van Partyen, voor den vollen Raad, over de verzogte Voorafwyzing, pleit. De zaak zelve, in ſtaat geſteld zynde, om ſchriftelyk, of voor den vollen Raad bepleit te konnen worden, en de Stukken van weerskanten overgeleverd zynde, krygt de Verweerder vyftien dagen tyds, om eene ‡ ontwykende, * uitſtellende of † vernietigende Verdediging voor te ſtellen (9). Men vergunt den Eiſcher gelyken tyd, om 'er zyne redenen tegen in te brengen, en na het hooren van Antwoord en Wederantwoord, wordt het

RAAD VAN BRABANT.

‡ *Declinatoir.*
* *Dilatoir.*
† *Peremptoir.*

B Regts-

(9) Eens vooral tekenen wy hier, ten dienſte des onkundigen Leezers, aan, wat men, in Regten, door de driederlei Verzetten of Verdedigingen, van welken wy ſpreeken, hebbe te verſtaan. De *Declinatoire Exceptie* of het ontwykend Verzet beſtaat in eene aanwyzing, dat i mant niet voor zynen bevoegden Regter gedaagd is; 't zy dat hy een perſoonlyk Regt hebbe om voor eenen anderen Regter te moeten worden gedaagd, 't zy dat de zaak, over welke geſchil valt, tot eene andere Regtbank behoore. De *Exceptie dilatoir* of het uitſtellend Verzet, is eene aanwyzing, dat men te vroeg gedaagd is, 't zy om dat het geval, waar op de Aanlegger zyn' eiſch gronden wil, nog geene plaats heeft, of om dat de betaaltyd nog niet gekomen is, of om eenige andere diergelyke redenen. De *Exceptie peremptoir* of 't vernietigend Verzet, dient om aan te wyzen, dat, of ſchoon 'er te vooren eenige *Actie* mogt geweeſt zyn, dezelve egter nu *peremptâ* dood en vernietigd is, of om dat de zelve, door een geregtelyk Vonnis, uitſpraak van goede Mannen, *Transa ie* of dadinge, reeds afgedaan is, of om dat men 'er, binnen den bepaalden tyd, niet in regten over betrokken is.

Digitized by Google

RAAD VAN BRABANT.

Regtsgeding ſchriftelyk vervolgd, tot dat het in ſtaat van wyzen gebragt is. Eiſcher en Verweerder beide, indien ze anders niet voor genoegzaam gegoed gehouden worden, moeten vooraf borg voor de koſten van 't geding ſtellen, ten minſten *Cautie juratoir*, of beëedigde Verklaaring, dat zy die koſten voldoen zullen. Vreemde Eiſchers moeten *domicilium citandi* kiezen, onder 't Regtsgebied van den Raad; dat is eene vaſte plaats, alwaar men alle dagingen en andere middelen van regten tegen hen te werk ſtellen kan. Die, over lyfſtraffelyke zaaken gedaagd wordende, niet verſchynen, worden, door nog twee of ten hoogſten drie agter een volgende *Mandementen*, op nieuws ingedaagd, en dan nog niet opkomenden, door den Raad, gedoemd tot de Straffe, die hunne misdaad verdient; zonder dat men gewoon is, naar verdere bewyzen tegen hen, te wagten. Zo een Beſchuldigde zig regtvaardigen wil, wordt hem daar toe van den Raad dag geſteld, en zo zyn Beſchuldiger niet verſchynt, wordt hy van de Beſchuldiging ontheeven.

Beroep en Hervorming.

Binnen tien dagen, na dat een Veroordeelde kennis van zyn Vonnis gekreegen heeft, kan hy zig van alle mindere Regtbanken in Staats Brabant en het Land van Overmaaze op den Raad beroepen. De Hoofdbanken van Staats Brabant zyn hier egter van uitgezonderd. Men kan, voor de zelven veroordeeld zynde, zig niet tot den Raad vervoegen, dan om eene * Hervorming van het Vonnis zonder Schorſing van

* *Reformatie.*

van de Uitvoering deszelfs te verzoeken. Ook zyn, in het Land van Overmaaze, Mankamers en Leenhoven, op welken men zig eerſt beroept, en van dezelven op den Raad van Brabant. Indien de Deurwaarder den dag van het Beroep te ver verſchuift, kan de Regter, die het Vonnis geweezen heeft, indien hy zig anders party wil ſtellen, Brieven van † Vervroeging verzoeken. Die zig op den Raad beroepen heeft, kan, binnen agt dagen, van zyn beroep afſtand doen. Wanneer de afgeweezen Party, 't zy hy zig op den Raad beroepen, of blootelyk hervorming van Vonnis verzogt hebbe, zig by de Uitſpraak des Raads bezwaard vindt, ſtaat het hem vry, binnen 't jaar, ‡ Herziening van 't geding aan den Raad te verzoeken. De Raad of de Algemeene Staaten benoemen daar op zo veele bygevoegde Regters, als 'er Perſoonen geweeſt zyn, welken het vonnis te vooren hebben geweezen. Die Herziening verzoekt, moet terſtond zeſtig Guldens betaalen, en zo veel meer, als de Raad goedvindt te eiſchen, tot voldoening der koſten, welken op de Zittingen der bygevoegde Regters vallen. Deezen, met den Raad ſamengevoegd, zien allede Stukken van her Regtsgeding, op welken men te vooren Vonnis geſtreeken heeft, op nieuws over. De Uitſpraak, welke zy doen, is volſtrektelyk beſliſſend, en moet, binnen twee jaaren, na het vellen van het eerſte Vonnis, gegeven worden. Wy hebben wat uitvoeriger op de Wyze van Regtspleeging voor den Raad van Brabant ſtil geſtaan, op dat

RAAD VAN BRABANT.

† *Anticipatie.*

‡ *Reviſie.*

Digitized by Google

RAAD VAN BRABANT.

wy hier van, met opzigt op de andere Regtbanken deezer Provincien, alwaar genoegzaam het zelfde plaats heeft, weinig of niets zouden behoeven te zeggen.

Raadsheeren.

De Leden van den Raad van Brabant mogen malkanderen, zo weinig als die van andere Geregtshoven, in den bloede, of door aanhuwelyking, na beſtaan. Vader en Zoon, Broeders, Zwagers, Ooms en Neeven konnen niet te gelyk in den Raad van Brabant zitten. De Raaden van Brabant moeten in Holland te regt ſtaan (10). Voor deezen beliep de Wedde van eenen Raadsheer in den Raad van Brabant niet meer dan drie honderd Guldens 's jaars (m); doch ſedert is dezelve, in den jaare 1633, op twaalf honderd, en eindelyk, in 't jaar 1669, tot op vyftien honderd Guldens vermeerderd (n). De voorzittende en andere Raaden worden door de Algemeene Staaten aangeſteld. In de Verzoekſchriften, moet men den Raaden van Brabant den titel geeven van EDELE MOGENDE HEEREN. De Verzoekſchriften worden gerigt aan den EDELEN RAADE EN LEENHOVE VAN BRABANT EN DE LANDEN VAN OVERMAAZE.

(m) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, bl. 2209.

(n) *Reſol. Gener.* 1 Mai 1669.

Advokaat-Fiskaal en Prokureur-Generaal.

De Ampten van Advokaat-Fiskaal en Prokureur Generaal van Brabant zyn, by de oprigting des Raads, in den Haage, op den 26 September 1591, aan een' en denzelfden Perſoon en wel aan éénen der zeven Raadsheer-

(10) Zie een voorbeeld in de *Reſol. van Holland* van 19 en 24 Sept. 1682, by VAN ZURK *Codex Batavus.* Tit. *Brabant.* §. III. N. 3. bl. 193.

Digitized by Google

heeren begeven geweeſt. Eenige jaaren laater werden deeze Ampten, volgens een Beſluit der Algemeene Staaten, door twee byzondere Perſoonen bekleed. Dit heeft geduurd tot in den aanvang des jaars 1722, wanneer de Ampten van Advokaat-Fiskaal en Prokureur Generaal wederom aan één' Perſoon begeven zyn geworden (o). Volgens het honderd vier en twintigſte Artikel der Ordonnantie voor den Raad van Brabant, was de Prokureur Generaal gehouden, alle *Exploicten en perſoneele Apprehenſien* te doen. Doch niet lang na de tweede Vereeniging der Ampten van Advokaat-Fiskaal en Prokureur-Generaal, verklaarden hunne Hoogmogenden, dat de Advokaat-Fiskaal, ſchoon ook het Ampt van Prokureur-Generaal bekleedende, egter van het aantaſten en leiden van Misdaadigen ontſlaagen zou blyven. De twee Ampten, van welken wy ſpreeken, worden, ſamengevoegd, *het Officie Fiskaal* genoemd. Men vindt ze beſchreeven, in het vyfde Hoofdſtuk der meergemelde Ordonnantie voor den Raad van Brabant. Zy ſtrekken zig uit, beide in burgerlyke en lyfſtraffelyke zaaken, over alles wat de domeinen, het grondgebied en de hoogheid van den Hertog van Brabant aangaat. Volgens het honderd en zeſtiende Artikel der Ordonnantie, heeft de Advokaat-Fiskaal regt, om geroepen te moeten worden, by het raadpleegen over Regtsgedingen, die Fiskaale zaaken aangaan. Ook heeft hy raadgeevende Stem in den Raad. Buiten zyn byzyn, mag, ten nadeele van den Hertog, niets

RAAD VAN BRABANT.

(o) *Reſol. Gener* 6 January 1722.

RAAD VAN BRABANT.

beslooten worden. Hy is naderhand, by herhaalde Besluiten der Algemeene Staaten, in dit voorregt bevestigd geworden (p). De zaaken, welken door den Advokaat-Fiskaal, op de Rolle, die men daar over afzonderlyk houdt, gebragt worden, moeten de eerſten aangediend en voor alle anderen afgedaan worden. Kommissarissen van de Rolle mogen niets, in fiskaale zaaken, beveelen of vaststellen, buiten toestemming van het Officie Fiskaal. Die zaaken moeten in den vollen Raad bepleit en afgedaan worden. De Vakatien en andere onkosten van het Officie Fiskaal, en het verschot van den Prokureur-Generaal, plagten, wanneer de zelven van de veroordeelde Partyen niet te bekomen waren, door den Griffier, als Ontvanger van de Exploicten, betaald te worden. Doch voor eenige jaaren is de Kas der Exploicten hier van ontheeven geworden. Alle deeze kosten worden nu betaald ten Komptoire Generaal van de Unie, op eene Ordonnantie des Raads van Staate (q). Het Officie Fiskaal voert de gedingen altyd op den naam van den Prokureur-Generaal. Verliest het Officie Fiskaal een geding met de kosten, zo wordt 'er onderscheid gemaakt, of het geding aangevangen zy, op last van den Raad van Brabant, of niet. In 't eerste geval worden hem de kosten, uit het Komptoir Generaal, goedgedaan. In het tweede, kan hy, volgens het honderd en tiende Artikel der meergemelde Ordonnantie, gevonnist worden, om de kosten te betaalen *uit zynen eigenen buydele.* De Ampten van Advo-

(p *Resol. Gener.* 25 Maart 164, 19 Maart 1718.

(q) *Resol. Gener.* 10 October 1726.

Digitized by Google

Advokaat-Fiskaal en Prokureur-Generaal worden, door hunne Hoogmogenden, begeven (11).

RAAD VAN BRABANT.

De Griffier van deezen Raad bewaart alle deszelfs Akten of Handelingen: hy houdt 'er aantekening van, hy vaardigt ze af, hy ſchryft de Vonniſſen op, welken door de Regters uitgeſproken worden, en de Verklaaringen der Getuigen, in lyfſtraffelyke zaaken, worden ook door hem aangetekend en voorgelezen. Hy moet een byzonder Regiſter houden, vervattende de Aantekeningen van het gene dagelyks voorvalt, en de Memoriaalboeken van den Raad. Hy doet door de Klerken ter Griffie de zaaken, die op de Rolle gebragt worden, aantekenen. De Vonniſſen in burgerlyke en lyfſtraffelyke zaaken worden ook ieder in een afzonderlyk Boek gebragt. In een ander ſtelt men de *Advyzen* en Brieven, welken de Raad gegeven en afgevaardigd heeft. Ook wordt 'er boek van de Verzoekſchriften gehouden. De Griffier is te gelyk Ontvanger der *Exploicten*. Hy moet de boetens en verbeurdverklaaringen invorderen, en van de Penningen, welken 'er van komen, Rekening doen aan den

Griffier en Ontvanger der Exploicten.

(11) Opmerkelyk is 't, dat men by BUTKENS (*Trophées de Brabant* Tom. II. p. 382 &c. *Ed. de la Haye* 1724.) en by LUISCIUS *Woordenboek*, Art. BRABANT (*Raad van*) wel Lyſten vindt van de Raaden van Brabant en zelfs van de Griffiers en Ontvangers der Exploicten; doch niet van de Advokaaten Fiskaal en Prokureurs Generaal, even als of die Amptenaars nimmer by den Raad van Brabant waren bekend geweeſt.

Digitized by Google

RAAD VAN BRABANT.

Raad van Staate en Generaliteits Rekenkamer. De Griffier ontvangt en bewaart de * handvullingen, tot welken de een of de ander der dingpligtigen, van den Raad, gevonnist is. Hy trekt 'er den honderdsten Penning van, wanneer ze een jaar in zyne bewaaring blyven, en den zestigsten, wanneer hy ze twee jaaren of langer bewaart. Van de handvullingen, ten behoeve van den Staat gedaan, geniet hy niets. Hy mag zo veele Klerken in zynen dienst neemen, als hy goedvindt, mids dat dezelven den eed voor den Raad afleggen. Het Ampt van Griffier wordt ook door de Algemeene Staaten begeven. Zyne verdere bezigheden worden uitvoerig beschreeven, in het zesde Hoofdstuk van de meergemelde Ordonnantie van Albertus en Izabella.

* *Samptissemenssis.*

Provoost.

De Provoost van den Raad van Staate, door den Raad van Brabant gebruikt wordende, mag, als een bediende van het Officie Fiskaal in lyfstraffelyke zaaken, aangemerkt worden. Hy neemt de misdaadigen in verzekering, hy brengt ze uit de Gevangenis voor den Raad, en na dat ze hun Vonnis ontvangen hebben naar de Geregtplaats. Hy heeft verscheiden' Dienaars onder zig, door welken hy dit werk uitvoert.

Deurwaarders.

De Raad van Brabant heeft twee Deurwaarders in zynen dienst, welken zig in den Haage ophouden, en de Deur van de Raadkamer en Rolle bewaaren. In verscheiden' Steden, onder 't Regtsgebied van den Raad behoorende, zyn mindere Deurwaarders aangesteld, die, zo wel als de eerstgemelden,

Digitized by Google

den, de *Exploicten* en Uitwinningen doen, en de verdere bevelen van den Raad ter uitvoeringe brengen. Deeze laatſten worden, voor het aanvaarden hunner bedieninge, door eenen Raadsheer, onderzogt en beëedigd. Ook moeten zy voor drie honderd Guldens borg ſtellen, dat zy geene ontrouw, in het waarneemen van hun Ampt, pleegen zullen. De twee eerſte Deurwaarders worden niet onderzogt. RAAD VAN BRABANT.

Het getal der Prokureurs voor den Raad van Brabant is op twaalf bepaald. Zy worden niet toegelaaten, ten zy ze boven de twintig jaaren bereikt hebben. Vooraf worden ze door éénen der Raadsheeren onderzogt, en dan moeten ze voor den voorzittenden Raad met eede verklaaren, dat zy zig naar de Wetten ſchikken zullen, welken, ten hunnen opzigte, in het elfde Hoofdſtuk der Ordonnantie van Albertus en Izabella, gemaakt zyn. De Prokureurs voor den Raad van Brabant mogen voor mindere Geregtshoven geene eiſchen inſtellen. Twee Prokureurs, welken elkanderen na in den bloede beſtaan, als Vader en Zoon of twee Broeders, of zulken, die in één Huis woonen, mogen de beide Partyen van een geding niet bedienen. Zy mogen niemant bedienen, zonder volmagt van hem te hebben, behalven hunne Bloedverwanten; in welk geval zy egter verzekering geeven moeten, dat het gene zy doen, van hunne Meeſters zal goedgekeurd worden. Prokureurs.

De Raad heeft geen vaſt getal van Advokaaten; doch allen, welken voor den zelven

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

pleiten zullen, moeten vooraf hunne Vrybrieven toonen, en by eede belooven, dat zy zig, naar het tiende Hoofdſtuk der Ordonnantie van Albertus en Izabella, ſchikken zullen. Zy pleiten met gedekten hoofde, terwyl de Prokureurs met het hoofd ontbloot ſtaan.

Examinateur der Landmeeters.

Eindelyk heeft de Raad van Brabant ook in dienſt eenen Examinateur, of Onderzoeker van de Landmeeters, welken, door den Raad, in Staats Brabant en den Lande van Overmaaze, worden aangeſteld.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Verdeeling der Beſchryving van Staats Brabant. Gelegenheid, Grootte, Landsgeſteldheid en Verdeeling der MEIERYE VAN 'S HERTOGENBOSCH. *Gelegenheid van het* KWARTIER VAN OOSTERWYK. *Beſchryving der Stad* 'S HERTOGENBOSCH.

Verdeeling der Beſchryving van Staats Brabant.

WY onderſcheiden onze Beſchryving van Staats Brabant in *zeven* Hoofddeelen. *Eerſt* zullen wy handelen van de Stad en Meiery van 's Hertogenboſch. II. Van het Markgraafſchap van Bergen op Zoom. III. Van de Baronny van Breda. IV. Van het Land van Kuik en de Stad Graave. V. Van de Heerlykheden Steenbergen, Willemſtad en Prinſenland. VI. Van eenige Schanſen langs de Schelde en VII. Van de Stad en het Land van Maaſtricht.

DE

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

DE MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH is eene groote Landſtreek, grenzende ten Noorden aan Gelderland en Holland, ten Ooſten aan de Heerlykheid van Ravenſtein, het Land van Kuik en het Land van Keſſel, ten Zuiden aan de Graafſchappen Hoorn en Loon, in het Prinsdom Luik, en ten Weſten aan de Vryheden van Arendonk en Turnhout, in Ooſtenryks, en aan de Baronny van Breda in Staats Brabant. Van het Noorden naar het Zuiden, mag men de lengte der gantſche Meierye op omtrent vyftien uuren gaans begrooten. De breedte van het Ooſten naar het Weſten ſchat men op ruim tien uuren.

Meiery van 's Hertogenboſch.

Gelegenheid.

Groote.

Den naam van *Meiery* heeft deeze Landſtreek met verſcheiden' andere Landen in Brabant gemeen. Sommigen (a) oordeelen, dat men denzelven van het Latynſche Woord *Major*, dat *grooter* betekent, ontleend, en dit deel van Brabant zo genoemd heeft, om dat het grooter is, dan verſcheiden' andere deelen van die Provincie. Doch om dat de naam van *Meiery* ook aan verſcheiden' andere kleine Streeken Lands gegeven wordt (b), houdt ik het, met anderen (1), voor waarſchynlyker, dat deeze naam ontleend zy van de *Hoofdſchouten*, welken, over verſcheiden' Land-

Naamsoorſprong.

(a) *J. van Oudenhoven Beſchryving der Meiery van 's Hertogenboſch*, bl. 7. des druks van 1649.

(b) Zie *Van der Houve Handveſt Kronyk*, II Deel, bl. 359, 360, 361, 362, 363.

(1) Zie IANIÇON *Etat preſent des Prov. Unies*, Tom. II. p. 78. na OUDENHOVEN, die in den tweeden druk zyner *Beſchryving van de Meiery* van den jaare 1670, Hoofdſt. I. bl 1. toont hier omtrent van gedagten veranderd te zyn. Zie ook KILIAANS *Woordenboek*, op het Woord *Meier* en *Meiery*.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Landstreeken in Brabant, aangesteld zyn, en van ouds den naam van *Major* of *Meier* droegen. Men noemt deeze Landstreek naar de Hoofdstad derzelve, 's Hertogenbosch, om dat de vier byzondere deelen, in welken de Landstreek verdeeld is, en die van ouds ook Meieryen genoemd werden, mettertyd vereenigd en aan de Meiery der Stad gehegt zyn geworden.

Landsgesteldheid.

De Meiery is een droog en schraal Land, vol Heiden en Duinen. In eenige Dorpen, langs de Maaze en andere Riviertjes gelegen, heeft men alleenlyk vrugtbaare Landeryen, waar van de overstroomingen, ten deele, oorzaak zyn. 't Land moet'er geduuriglyk bearbeid worden; zo men het niet alomme met Hei wil begroeid zien. De Akkers worden'er, ééns, en somtyds tweemaal 's jaars beploegd en bezaaid. Men moet ze van tyd tot tyd mesten, wil men'er vrugt van trekken; 't welk den Landman lastig valt, alzo de Mest hier mager, en schaars te bekomen is. Daar valt wyders brand- en timmerhout van de Eeken, Beuken en Berkenboomen, die de Ingezetenen aankweeken moeten (2). De Peulvrugten komen wel

(2) Hier toe zyn ze, by herhaalde bevelen der Algemeene Staaten, verpligt geworden. Men bevondt, dat de Meiery hoe langer hoe meer van Brand en Timmerhout ontbloot werdt, 't welk gelegenheid gaf, tot het maaken van een Reglement, omtrent het beplanten deezer Landstreek. Het kwam, voor de eerste reize uit, in 't jaar 1696, en werdt, in 't jaar 1714, vernieuwd. Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bladz. 1328.

Digitized by Google

wel op in de Meiery, en de Rogge levert 'er ſchoon brood uit. De Boekweit is 'er ook zeer goed. Men zaait 'er veel Haver en Vlas; doch daar valt weinig Tarwe en Garſt. De Boomvrugten, het Wild, de Schaapen en 't Gevogelte zyn 'er by uitſteekendheid ſchoon van ſmaak. Men ademt 'er eene gezonde lugt in, en de Ingezetenen leeven doorgaans lang. MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Men heeft in de Meiery verſcheiden' Rivieren en loopende Waters. Behalven de Maas, zyn de Dommel, de groote en kleine Aa en de Gender de voornaamſten. Langs deeze Stroomen zyn Watermolens gebouwd. De hooge Duinen en Heiden hebben hunne afwateringen in de zelven, en langs der zelver Oevers ſtaan de beſte Dorpen van 't Land. 't Weiland der Dorpelingen legt digt aan 't Water, en 't Zaailand wat hooger op. Rivieren.

De Inwooners der Meierye zyn in 't algemeen arm. De ſchraale Landeryen verſchaffen hun te weinig loon voor hunnen zuuren arbeid, dan dat ze 'er veel by zouden konnen overgaderen. De ſlegtſte Boeren vervallen hierom, door nood geperſt, dikwils tot Dievery. Men getuigt, dat 'er, onaangezien de ſtrenge Strafoefening over dit kwaad, meer Dieven in de Meiery, dan in eenige andere Generaliteits Landen gevonden worden. De beſte en meeſte Ingezetenen perſen, door verdubbelden arbeid, den dorren Akker vrugt af. Vroeg en laat zyn ze met hun Landwerk bezig. Veelen geneeren zig met de Veehoedery, daar de ſchraale Hei- Staat en Handel der Ingezetenen.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Heiden gelegenheid toe geeven. Schaapen worden hier in groote menigte aangefokt, en de Wolle gebruikt in de Lakenweeveryen, welken men te Tilburg en elders, in merkelyken getale, vindt. Men vindt ook veele Byenhouders in de Meiery. Het Vlasgewas, dat hier overvloedig valt, geeft groote gelegenheid tot de Linnenweevery, die byzonderlyk te Eindhoven, te Helmond, en daaromtrent voortgezet wordt, alwaar men ook veele Bleekeryen heeft, en ſterken handel in ruwe en gebleekte Lywaaten dryft. De hooge Landen en woeſte Heiden geeven ſchoone gelegenheid tot jaagen en vliegen, waar van veelen hun werk maaken. De Meiery levert in 't byzonder veele Valkeniers uit, die verſcheiden' Vorſtelyke Hoven van Valken voorzien. De ſterkte en gezondheid der Ingezetenen in 't algemeen komt hun wel te pas, in het arbeidzaam leven, dat zy genoodzaakt zyn te leiden.

Verdeeling in *vier* Kwartieren.

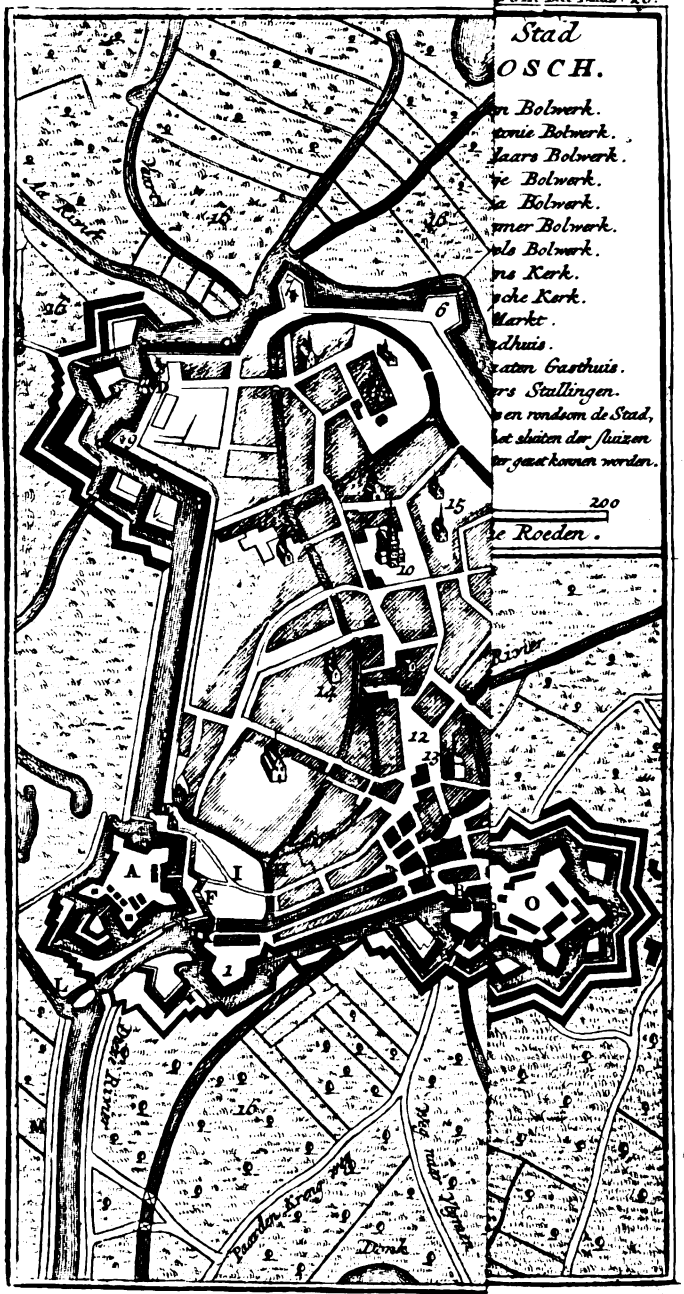
De Meiery van 's Hertogenboſch is in *vier* deelen of Kwartieren verdeeld, te weeten het Kwartier van Ooſterwyk, het Kwartier van Kempenland, het Kwartier van Peelland en het Kwartier van Maasland.

I. Kwartier van Ooſterwyk.

HET KWARTIER VAN OOSTERWYK grenſt ten Noorden aan Holland, ten Ooſten aan de Kwartieren van Maasland, Peelland en Kempenland, ten Zuiden aan de Vryheid van Turnhout, en ten Weſten aan de Baronny van Breda. Men begroot de lengte van dit Kwartier, van het Noorden tot het Zuiden, op negen, en de breedte, van het Ooſten tot het Weſten, op zeven uuren gaans.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

gaans. Het is vrugtbaarder en ryker dan de drie andere Kwartieren, en vervat, behalven de Stad 's Hertogenboſch, agt en twintig groote en kleine Dorpen, naamlyk Ooſterwyk, Udenhout, Haren en Belveren, Berkel, Enſchot, Heukelom, Helvoort, Eſch, Drunen, Hooge mierde, Hulſel, Waalwyk, Tilburg, Goorle, Moergeſtel, Dieſſen, Riel, Weſterbeers, Vugt, Kromvoort, Boxtel, Nieuwkuik, Ganſoyen, Haagoord, Hilvarenbeek, Loon op 't Zand, Geſtel en Gemonde. Verſcheiden' van deeze Dorpen voeren den titel van Heerlykheden, en hebben hoog, middelbaar en laag Geregt. Wy zullen van allen in 't gevolg eenig kort berigt geeven; doch de Hoofdſtad der Meierye vooraf uitvoeriger beſchryven.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

's HERTOGENBOSCH legt op de uiterſte grenzen van Brabant, ter plaatſe daar twee kleine Riviertjes, de Dommel en de Aa, ſamenvloejen, en het Riviertje de Dieze maaken, dat een uur gaans van de Stad, by de Schans Crevecoeur, in de Maaze valt. Antwerpen legt zeſtien, Utrecht tien, Nimwegen negen, Breda agt en Graave zes uuren gaans van 's Hertogenboſch. Die Stad is van laag Weiland omringd, dat, door het overloopen der Maaze, onder water gezet wordt. Het zaai-en teelland van deezen oord is hooger, en verder van de Stad gelegen. De Dommel en de Aa maaken in 's Hertogenboſch een groot getal van Grafte; over welken omtrent vyftig ſteenen en meer dan dertig houten Bruggen leggen, behalven omtrent tagtig kleine Bruggetjes, die tot

Beſchryving der Stad 's Hertogenboſch.

Gelegenheid.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

tot byzondere Burgers Huizen of geweezen Kloosters behooren. Daar de Dommel in de Aa samenvloejen, heeft men de Haven der Stad; ter wederzyde van welke eene groote Kade gemaakt is, alwaar de Schepen leggen te losſen en te laaden.

Naamsreden.

De naam der Stad beſtaat uit twee samengevoegde woorden, en zegt zo veel als *Boſch des Hertogs.* Egter is 'er, ter plaatſe van de Stad, nimmer een Boſch geweeſt; maar waarſchynlyk heeft 'er op het hooge Land, omtrent de Stad, eertyds een Boſch geſtaan, waar naar de zelve genoemd is. Immers men leeſt, voor eene oude Kronyk: *In 't uiterſte van* Taxandrie (3) *legt een Boſch, dat eertyds der Kerke van Utrecht geſchonken werdt. De Graaven van Gelder hebben 'er lang de beſtiering van gehadt, en het zelve aan hunne Vrienden vereerd. Ook hebben zy het Dorp Vugt aan Hertog Henrik van Lotharingen verkogt, die in het Land van Ort eene Stad geſtigt heeft, welke nu 's Hertogenboſch genoemd wordt* (4). Hierom droeg de Stad ſedert den naam van *Civitas de Ortduno, de Stad van Ortduinen,* en *Nova*

(3) Zo werdt deeze Landſtreek, in de Middeleeuwe, geheeten. Zie hier agter het IV Hoofdſtuk in de *Beſchryving van Kempen-Land.*

(4) *In Taxandria finibus Nemus eſt, olim Eccleſiæ Trajectenſi donatum, cujus Advocatiam longo tempore obtinuerunt Comites Gelriæ, qui eam Amicis ſuis dederunt, ipſique Viliam Vucht Henrico Duci Lotharingiæ vendiderunt, qui in Aggere de Ort Urbem ſtruxit, quæ nunc eſt Silva ducis.* Zie de *Kronyk van S. Truyen* by OUDENHOVEN *Beſchr. van 's Hertogenboſch*, bl. 2. des druks van 1649.

Digitized by Google

Nova Civitas apud Ortduunum, quæ Silva dicitur, de nieuwe Stad, by Ortduinen, die den Boſch genoemd wordt. De Burgers noemde men *Ingezetenen van de nieuwe Stad, by den Boſſche*; en in een Stads Zegel van den jaare 1371 leeſt men dit Opſchrift: *Burgenſes Ducis in Buſco, des Hertogen Burgers in den Bosſche.* MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Men ſtelt den oorſpronk deezer Stad gemeenlyk op het jaar 1184, en men houdt Hertog Godefrid den III, Vader van Henrik den eerſten, wien in de aangehaalde oude Kronyk de Stigting toegeſchreeven wordt, voor den Stigter der zelve. Dit blykt uit het oud en ſlegt Latynſch Tydvers: Oorſpronk.

GODEFRIDVS DVX E SILVA FECIT OPPIDVM.

dat is:

Hertog Godefrid maakte van een' Boſch eene Stad.

't Kan zyn, dat de eerſte deezer twee Hertogen van Brabant, de grondſlagen der Stad gelegd, en dat zyn Zoon Henrik den opbouw verder voltrokken hebbe; of anders dat Henrik de Stad alleen, doch onder 't opzigt van zynen Vader, volbouwd hebbe; en dat men hierom beide den Vader en den Zoon de Stigting der Stad hebbe toegeſchreeven.

De Jagt in 't naaſte Boſch gaf de eerſte aanleiding tot het ſtigten der Stad. De Hertog bouwde 'er een Jagthuis, daar van tyd tot tyd veel toevloed van Hovelingen was.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Daar de Dommel en de Aa samenvloejen, kwamen de Byenhouders uit de Meiery hunne Byen te markt brengen, welken van daar, met Schuiten, naar Gelderland werden afgehaald. De toevloed der Handelaars in Byen nam hier zo toe, dat men 'er eerst een' Herberg en toen verscheiden' Huizen bouwde. Eindelyk besloot men 'er eene Stad te stigten, met Muuren en Poorten omringd. De drie Hoofdsteden van Brabant, Leuven, Brussel en Antwerpen namen 't werk by der hand. Elk bouwde eene Poort. Men maakte van deeze aanzienlyke Buurt haast eene beslooten' Plaats, welke van den Hertog met Stads Regten beschonken werdt.

Vergrootingen.

Driemaal is 's Hertogenbosch uitgelegd. De eerste Uitlegging werdt, in 't jaar 1318, aangevangen. Weinig jaaren laater, besloot men al, de Stad voor de tweedemaal te vergrooten; schoon de nette tyd niet wel bekend is. Met de laatste Vergrooting, maakte men een begin, in den jaare 1599. Na dat de Stad, in den jaare 1629, in de magt der Staaten geraakt was, heeft men 'er veel aan verbouwd en verbeterd.

Poorten.

De Stad hadt van ouds zeven Poorten; doch ze heeft 'er nu maar vier, de Hintemer Poort, de Vugter Poort, de Ortense Poort en de S. Jans Poort. Men heeft 'er daarenboven drie Waterpoorten, de Boom, de groote Hekel en de kleine Hekel geheeten. Boven de S. Jans Poort, stonden wel eer twee Latynsche Versjes (5), waar

(5) *Hanc portam, civesque tuos, arasque, focosque,*
Custodi dilecte Deo Patrone Joannes.

Zie OUDENHOVEN., *Beschryving der Stad 's Hertogenbosch.* Hoofdst. V. bl. 26.

Digitized by Google

waar door Poort en Stad aan den H. Joannes, als Beſchermheer, werdt toegewyd.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

De Sterkte van 's Hertogenboſch beſtondt voormaals, ten grooten deele, in deszelfs gelegenheid. De laage Weiden, rondsom de Stad gelegen, liepen, by 't opwater der Maaze, onder, 't welk de Plaats ongenaakbaar maakte. Doch omtrent het jaar 1672, waren de Moeraſſen, rondsom de Stad, ondieper en op verſcheiden' plaatſen vaſt en hard geworden. De geduurige overſtroomingen der Maaze, die van de Ingelanden; begeerig om Land te winnen, door verſcheiden' Kribben, zo eng bepaald was, dat zy, by ſterken regen en ſneeuwſmeltinge, terſtond overliep, waren 'er oorzaak van geweeſt. De Rivier liet, by 't afloopen, zo veel zand en ſlibbe op 't Land, dat de grond van tyd tot tyd hooger werdt. Men wil, dat de Franſchen, die zig, in het gemelde jaar, meeſter van 's Hertogenboſch zogten te maaken, hun oogmerk bereikt zouden hebben, was 'er niet, terwyl zy op de Stad aantrokken, zo veel regen gevallen, dat de Moeraſſen te diep geworden waren, om iets te onderneemen. De Stad is tegenwoordig met agt groote Bolwerken verſterkt. Zy heeft eene diepe en wyde Graft, verſcheiden' halve Maanen, en eene goede Kontreſcharp. Zy legt in eene driehoekige gedaante en is van een ſterk Kaſteel voorzien, de Papenbril geheeten. Aan de zuidweſtzyde van de Stad, ryſt de grond vry wat, zo dat het Land daar niet ligt onderloopt; doch hier omtrent zyn twee Schanſen op-

STERKTE.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

geworpen, om de Stad te dekken, van welken wy onder breder ſpreeken zullen. Onlangs zyn de Werken, omtrent de Hintemer Poort, nog merkelyk verbeterd geworden. Men heeft in 's Hertogenboſch omtrent drie duizend groote, en een aanmerkelyk getal van mindere Huizen en houten Hutten geteld. 't Getal der Inwooneren wordt op ruim dertig duizend begroot.

Getal van Huizen en Inwooners.

Hiſtorie.

In 't jaar 1202, werdt 's Hertogenboſch door Diederik den Zevenden, Graave van Holland, ſtormenderhand ingenomen. De Graaf, de Stad geplonderd hebbende, en met den buit naar huis trekkende, werdt van Hertog Henrik den I van Brabant onderſchept, geſlaagen en gevangen genomen. In 't jaar 1508, belegerden de Boſſchenaars, met hulp van den Graave van Anhalt, het Kaſteel Pouderoyen, en dwongen het tot de overgaave. Twintig jaaren daar na ſloegen zy, onder 't geleide van Heer Diederik van Batenburg, de Gelderſchen, welken over de Maaze gekomen waren, om het Land te brandſchatten. In 't jaar 1566, begon de Geloofshervorming te 's Hertogenboſch door te breeken. Zekere Kornelis van Dieſt ondernam, voor de eerſte reize, buiten de Stad te prediken, met veel toeloops. Men kwam gewapend ter preeke en allenkskens nader by de Stad. In Auguſtus van dat jaar, hadden eenigen de koenheid van by avond, in de S. Jans Kerke, na 't zingen van eenen Pſalm, de handen aan Beelden en Altaaren te ſlaan. Voor 't einde der maand, was de Kerk van alle Verſierſelen beroofd, en de Her-

Digitized by Google

Hervormden oefenden 'er opentlyk hunnen Godsdienſt in. De Landvoogdes Margareet van Parma, den voortgang der Onroomſchen willende ſtuiten, hadt de Boſſchenaars eenen nieuwen eed afgevergd, en daar door gelegenheid tot deezen oproer gegeven. Nu deedt zy den Graave van Megen, met tien Vaandelen Knegten, naar de Stad trekken, om de Burgery te ſtillen. Men hieldt hem buiten, en hy de Stad eenige weeken beſlooten, tot dat men van binnen, op de tyding, dat Prins Willem van Oranje naar Duitſchland geweeken, en eenig Volk, voor de Onroomſchen, onder den Heere van Thoulouze, by een gerukt, geſlaagen was, naar Verdrag begon te luiſteren. Men verkreeg van de Landvoogdeſſe ligtelyk vergiffenis van 't gene was voorgevallen. De Hervormden beloofden, zig als goede Onderdaanen des Konings te zullen gedraagen. Die wilde, kreeg vryheid, om de Stad te mogen verlaaten. Ook vertrokken de meeſte Onroomſchen, Leeraars en Leden der Gemeente, met hunne Goederen uit 's Hertogenboſch, en de Stad nam Bezetting van de Landvoogdeſſe in.

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

De Roomſchgezinden, dus meeſter der Stad geworden, deeden, in 't jaar 1568, onderzoek naar Onroomſchen. Veelen werden, by klokgeſlag, ingedaagd. Anderen binnen de Stad gevangen genomen, en opentlyk opgehangen of onthoofd. Na 't inneemen van den Briel, viel 's Hertogenboſch den Staatſchen toe. Prins Willem zogt 'er zelfs Bezetting in te leggen; doch dit mislukte.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

lukte. In 't jaar 1579, werdt de Kerken-Vrede, waar by den Gereformeerden vryheid van Godsdienſt-oefening werdt toegeſtaan, te 's Hertogenboſch aangenomen. De Utrechtſche Vereeniging werdt 'er ook opentlyk afgekondigd, na dat zulks te Antwerpen geſchied was. Veelen hielden 'er zig egter niet aan, en meenden dat men hun deeze Vereeniging ten onregte opdrong. In den Zomer van 't gemelde jaar, ontſtondt 'er merkelyke vrees voor de Spanjaards, in de Stad. Men boodt haar, van de Staatſche zyde, eene Bezetting van Schotten aan. Doch 't gemeen was zo zeer tegen deezen Landaart opgemaakt, dat men de aanbieding van de hand wees. De Gereformeerden, voor onheil bedugt, verlieten by hoopen de Stad. Parma, zig van deeze gelegenheid bedienende, bewoog de Ingezetenen, om de Keulſche Vrede aan te neemen, en zig met den Koning te verzoenen. Zy deeden 't egter niet dan op voorwaarde dat zy met geene Bezetting bezwaard zouden worden. Doch men hieldt hun naderhand geen woord. De Aartshertog Albertus, onder zeker voorwendſel, in 't jaar 1603, drie duizend Voetknegten in de Stad hebbende doen komen, liet dezelve met deeze Bezetting belaſt. De Staatſchen hadden te vooren al een en andermaal getragt, de Stad te herwinnen: doch vrugteloos. Hopman Kleerhagen was 'er, in 't jaar 1585, by verraſſing meeſter van geworden: doch werdt 'er door de Burgers wederom uitgedreeven. Maurits, Prins van Oranje, belegerde haar, in

in November des jaars 1601. In 't jaar 1603, kwam hy 'er andermaal voor; doch verneemende dat de Stad, door den Aartshertog, van Volk voorzien was, zag hy 'er van af. In 't jaar 1622, maakte hy omtrent de Stad wederom eenige beweeging tot beleg; die egter van geen gevolg was. MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

's Hertogenboſch is aan de Spaanſche zyde gebleeven, tot in het jaar 1629. Het Leger van de Staaten kwam 'er voor, op den eerſten May, onder 't beleid van Fredrik Henrik, Prins van Oranje. Den zeventienden September daar aan volgende ging de Stad, by Verdrag, over. Met 's Hertogenboſch kwam de gantſche Meiery onder 't gebied van de Staaten. De Hervormde Godsdienſt werdt 'er terſtond herſteld. Sedert is de Stad in de magt der Staaten geweeſt. Wy hebben reeds gewag gemaakt van den vrugteloozen aanſlag der Franſchen, in 't jaar 1672, om 's Hertogenboſch te overmeeſteren.

De Stad was van ouds in vier Blokken of Wyken verdeeld, die naderhand op tien, toen op negen, en eindelyk op agt gebragt zyn. Over ieder Blok zyn, door de Regeering, Blok- of Wykmeeſters aangeſteld, die voor de gemeene Bruggen, Straaten, Pompen, Putten en voor het Brandgereedſchap zorg draagen. De Blokmeeſter van ieder Blok bekleedt ook het Ampt van Almoeſſenier of Schaalvader: hy geeft agt op de Armen van zyn Blok, en verzamelt Almoeſſen voor dezelven. Stads Blokken of Wyken.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Groote of S. Jans Kerk.

Onder de openbaare Gebouwen van 's Hertogenboſch, verdient de groote of S. Jans Kerk in 't byzonder gedagt te worden. De grondſlagen van dit Gebouw werden, in den jaare 1280, gelegd. Het ruſt op honderd en vyftig Pilaaren, en is van eene aanzienlyke hoogte. Het Koor is honderd, en de Buik van de Kerk honderd en vyftig voeten lang. Ter wederzyde van het Koor en den buik der Kerke, heeft men twee groote Gangen, die ieder met vyftig Pilaaren bezet, en binnen de Pilaaren, de eene Gang twintig, en de andere vyf en twintig voeten wyd zyn. De Kerk is overal met ſteen overwelfd, en van buiten met loof- en beeldwerk rykelyk verſierd. Twee en dertig jaaren heeft men met het bouwen deezer Kerke bezig geweeſt. De koſten, tot het bouwen vereiſcht, werden gevonden, ten deele uit de vrywillige giften van ſommigen, ten deele uit de Offerhanden, welken toen aan de Lieve Vrouwe van den Boſſche gedaan werden, en ten deele uit de Aflaaten, welken aan deeze Kerk verleend waren. In 't jaar 1523, begon men 'er eenen hoogen houten Tooren op te zetten, die, in 't jaar 1584, door den blikſem aangeſteken zynde, geheel afgebrand is. Hy is niet wederom opgebouwd. Men heeft nog eenen bekwaamen Tooren, aan de Weſtzyde der Kerke, die van een tamelyk goed Klokkenſpel voorzien is. Voor ruim honderd jaaren, werdt, in deeze Kerk, een groot en ſchoon Orgel gemaakt, dat omtrent vyftien duizend Guldens gekoſt heeft. Vyftig Altaaren ſtonden

er

Digitized by Google

'er voor de Hervorming in deeze Kerke: het groot Altaar is 'er alleen van overgebleeven, op het welke men ſedert de twee Tafelen der Wet geplaatſt heeft. In 't jaar 1366, werdt 'er een Kapittel van dertig weereldlyke Kanonniken in de S. Jans Kerke geſtigt. Jan van Arkel, Biſſchop van Luik, was 'er de opregter van. De Kanonniken genooten vryheid van belaſtingen op Bieren en Wynen; 't welk den Ingezetenen der Stad veel ſchade deedt, en ſomtyds merkelyke opſchudding veroorzaakte.

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

De S. Jans Kerk wordt tegenwoordig van de Gereformeerden gebruikt. Zy hebben, behalven deeze, nog twee andere Kerken, te weeten de Kruisbroeders en S. Geertruids Kerk. Deeze drie Kerken worden van zes Predikanten bediend. De Walſche Gemeente, die hier twee Predikanten heeft, gebruikt eene Kerk, welke voortyds aan S. Anna toegewyd was. De Lutherſchen hebben ook eene Kerk en eenen Predikant in 's Hertogenboſch.

Andere Kerken.

De Roomſchgezinden, die de Proteſtantſche Ingezetenen van 's Hertogenboſch in getal verre overtreffen, hadden 'er, in 't jaar 1731, nog vrye oefening van hunnen Godsdienſt in tien verſcheidene Kapellen. Doch toen werdt by de Algemeene Staaten beſlooten, dat men by verſterf van de Prieſters, die Kapellen, van tien tot op vyf zou laaten verminderen (c). Tegenwoordig zyn 'er nog agt. De Prieſters, welken 'er dienſt doen, ſtaan onder den Apoſtoliſchen Vikaris, wanneer 'er een is. Anders plagt men

Kapellen der Roomsgezinden.

(c) Zie *Kerkelyk Plakaatboek*, II. Deel bl. 574.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

tot het aanſtellen van Prieſters in de gantſche Meierye, de toeſtemming van 's Pauſen Internuncius te Bruſſel te gaan haalen. Doch de Staaten hebben zig hier tegen gekant, en geene Prieſters, zonder byzondere goedkeuring van de Regeering der Plaatſe, onder hun gebied, willen toelaaten. Wy hebben, by eene andere gelegenheid (d), reeds geſproken, van de onwaarſchynlykheid, die 'er is, dat 'er, onder 't gebied van hunne Hoogmogenden, eenen Vikaris, naar den zin van 't Roomſche Hof, zal worden toegelaaten.

(d) Zie I Deel, bl. 59, 62.

Opregting en Vernietiging van het Bisdom van 's Hertogenboſch

In 't jaar 1559, werdt 's Hertogenboſch, nevens andere Nederlandſche Steden, door Paus Paulus den IV, tot een Bisdom verheeven. Tien Steden en honderd negen en tagtig Vlekken en Dorpen hingen 'er van af. De voornaamſte Inkomſten van den Biſſchop, die onder den Aartsbiſſchop van Mechelen ſtondt, kwamen uit de Abdye van Tongerlo. Van 't jaar 1559 tot het jaar 1647, zyn 'er zeven Biſſchoppen van 's Hertogenboſch geweeſt. De laatſte, Jozef de Bergaigne geheeten, was Gemagtigde van Filips den IV op de Vredehandeling te Munſter, die in 't jaar 1648 afliep. Spanje was op deeze Vredehandeling gereed genoeg, om het tydelyk Oppergezag over 's Hertogenboſch en geheel Staats Brabant den Staaten af te ſtaan; maar het geeſtelyk Regtsgebied van den Biſſchop over te geeven was den Paus in zyne eer getaſt. De Staaten van Holland waren de eerſten, om te oordeelen, dat het genoeg ware, dat men den Staat de tydelyke Oppermagt

Digitized by Google

magt afstondt, en dat men hem met den Paus over de Geestelyke moest laaten twisten. De Brabantsche Godgeleerden rieden eindelyk den Spaanschen Gezanten ook het geestelyk Regtsgebied te laaten slippen (e). Het Bisdom van 's Hertogenbosch werdt daar op vernietigd, en de Staaten stemden toen, tot het aanstellen van eenen Apostolischen Vikaris.

Men heeft, behalven de Kerken, verscheiden' andere Godsdienstige Gestigten binnen 's Hertogenbosch, als het groot Gasthuis, het Weeshuis, het Almoesseniers-huis en eenige kleine Huizen voor oude Mannen en Vrouwen.

Het groot Gasthuis is geschikt voor alle armen, kranken en elendigen. Men vermoedt, dat het, omtrent het midden der dertiende eeuwe, door twee Godsdienstige Vrouwen, allereerst werdt aangelegd. Anderen berigten my, dat het nette jaar der Stigtinge 1277 is. Het is van geringe beginselen zeer toegenomen. En schoon het van buiten weinig aanziens heeft, ontbreekt het 'er van binnen niet aan verscheiden' gemakken, Tuinen, Plaatsen, Brouwery, Bakkery, veelerlei Ziekenkamers, Koorenzolders, Stallen enz. Het wordt bestierd, door eenen Rektor of Meester, die van de Regeering benoemd wordt, aan welke hy jaarlyks Rekening moet doen. Alle jaaren, wordt hem, uit het Kollegie der Schepenen, eenen Provisoor toegevoegd, om met hem, over de gewigtigste voorvallen, het Gasthuis betreffende, te raadpleegen.

Het

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

(e) Zie *Basnage, Annales des Prov. Unies*, sur l'Année 1646. §. CV. p. 47. & sur l'Année 164[illegible]. §. LXXIV. p. 86.

Godsdienstige Gestigten.

Groot Gasthuis.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Het Sellebroers Klooſter is in 't jaar 1560 tot een Weeshuis gemaakt. Het wordt, door vier Wees-meeſteren beſtierd, waar van 'er twee uit de Regeering, en twee uit de Burgerye gekooren worden. Hunne Huisvrouwen zyn Buiten-moeders. Het onmiddelyk opzigt over de Weeskinderen is eenen Binnen-vader en Binnen-moeder toevertrouwd. De Binnen-vader houdt onder anderen ook ſchool voor de Kinderen.

Weeshuis.

Almoeſſeniershuis.

Het Almoeſſeniers- of Geef-Huis, ook de Tafel des H. Geeſts, en gemeenlyk de H. Geeſt of 't Spint geheeten, is in 't jaar 1268 geſtigt. Het wordt, door afgaande Regenten, onder eenen blyvenden Rentmeeſter, beſtierd. Men deelt 'er 's Maandags en Donderdags brood, geld en kleederen aan de Armen uit. Het Vondelinghuis, dat men voor deezen te 's Hertogenboſch hadt, werdt, na 't jaar 1629, met het Almoeſſeniers-Huis vereenigd. De te vondeling gelegde Kinderen worden, in 't Weeshuis, op koſten der Almoeſſeniers opgevoed. Men heeft ook een Dolhuis te 's Hertogenboſch, dat in 't jaar 1442 geſtigt is, en door twee Regenten beſtierd wordt. De Algemeene Staaten hebben verſcheiden' Reglementen gemaakt, de beſtiering der Kerken en Armen-Huizen, in de Meiery van 's Hertogenboſch, betreffende. Onder twee of drie Kerk-Armen- en Gaſthuismeeſters eener Plaatſe, moet ten minſten één Gereformeerde zyn. De Kerkmiddelen mogen alleen tot onderhouding van 't Gebouw, niet tot het maaken van Klokken en Toorens beſteed worden. De Armen-

Digitized by Google

Armenpenningen mogen alleen aan Ingezetenen, geenzins aan Vreemdelingen of Reizigers worden uitgereikt. De uitdeeling moet wel zonder onderſcheid aan den behoeftigen, maar egter met byzonder opzigt op de Gereformeerden geſchieden. De Armmeeſters mogen geene arme Kinderen beſteeden, zonder toeſtemming van de Regeering der Plaatſe. Zo derzelver Ouders van den Gereformeerden Godsdienſt geweeſt zyn, moeten ze in dien Godsdienſt opgevoed worden; en indien van den Roomſchen, ſtaat de zorg voor hunne Opvoeding aan de Regeering der Plaatſe. De Kerk- en Armmeeſters moeten binnen een jaar, na dat zy afgegaan zyn, rekening doen van uitgaave en ontvang, ten overſtaan van den Officier en twee Schepenen en van den Predikant der Plaatſe (f).

Meierye van 's Hertogenbosch.

(f) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2606. IV Deel, bladz. 351. V Deel, bl. 756.

Te 's Hertogenboſch heeft men een' Lombaard, welke aan een' byzonder' perſoon, voor een zeker getal van jaaren, tot zekere jaarlykſche Somme, verpagt wordt. Ook is 'er eene Latynſche School, in welke de Latynſche en Griekſche taalen onderweezen worden. Zy is in vyf Klaſſen verdeeld, die elk eenen Meeſter hebben. De Opperbeſtiering der Schoole is eenen Rektor toevertrouwd. Vier van de zes Gereformeerde Predikanten binnen 's Hertogenboſch, bekleeden het Ampt van Profeſſor. Eén in de Godgeleerdheid, één in de Ooſterſche taalen, één in de Griekſche taale en één in de H. Oordeelkunde of Uitlegging der H. Schrift.

Lombaard.

Latynſche School.

Be-

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Behalven deezen zyn hier nog twee Hoogleeraars in de Genees- en in de Wiskunde.

Wy komen tot de weereldlyke Gebouwen van 's Hertogenboſch, onder welken het Stadhuis en het Huis van den Gouverneur uitmunten.

Stadhuis.

Het eerſte werdt in 't jaar 1670 van gehouwen Steen gebouwd, en van eenen fraajen Tooren en Klokkenſpel voorzien. Men heeft 'er eene Gevangenis in voor misdaadigen, en eene andere voor onvermogende Schuldenaars. Daar is nog een andere Gevangenis voor Krygsluiden binnen 's Hertogenboſch, die op koſten der Algemeene Staaten geſtigt is, en onderhouden wordt.

Rariteitkamer.

Boven de oude Vugter Poort is een Vertrek, dat men de Rariteitkamer noemt, waar in men verſcheiden' ontleedkundige en andere byzonderheden vertoond.

Sterkte Papenbril.

De Sterkte Papenbril, van welke wy reeds geſproken hebben, heeft vyf Bolwerken en is van eene goede Graft en van eene Kontreſcharp aan de zyde der Stad voorzien. Men heeft twee Krygsmagazynen binnen 's Hertogenboſch, welke beiden onder het opzigt van eenen Kommis ſtaan.

Markt.

Men heeft eene groote Markt binnen 's Hertogenboſch, op welke tien van de breedſte Straaten uitloopen. Hier is de Stads Waag, en de Vleeſchhal, het Gewandhuis geheeten. De Vismarkt, op het einde van de Stads Haven, is eene ruime vlakte. Weekelyks wordt 'er des Woendags op het groote Marktveld vrye Markt gehouden. Daarenboven zyn 'er jaarlyks nog zeven vrye

Mark-

Digitized by Google

Markten en eene Kermis, die op den tweeden Zondag in de maand Auguſtus valt, en zeven dagen duurt. MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

De Ingezetenen van 's Hertogenboſch handelen veel in Lywaaten, die in en om de Stad geweeven en gebleekt worden. Tot de Linnenbleekeryen trekken ze veel Potaſſche uit Holland. Te 's Hertogenboſch worden ook goede Meſſen, Schaaren en Spelden gemaakt. De Wollenweeveryen zyn 'er, ſedert den Spaanſchen Oorlog, veel afgenomen. Handel.

De Regeering der Stad beſtaat uit éénen Hoog- en Laagſchout, en veertig Leden (6). Van deeze veertig Leden zyn 'er negen regeerende Schepenen, die, nevens zeven gezwoorens of afgegaane Schepenen, het eerſte Lid der Regeering uitmaaken. De overige vier en twintig Perſoonen worden Raaden genoemd, en maaken het tweede Lid der Regeeringe uit. Regeering.

Het Ampt van Hoog- en Laagſchout over de Stad en Meiery van 's Hertogenboſch is, tot het jaar 1535, door twee Perſoonen; doch na dien tyd, door één' bekleed geworden. Men heeft dit Ampt, ſedert langen tyd, niet dan aan aanzienlyke Perſoonen begeven. Tegenwoordig bekleedt het de Graaf van Regteren, beſchreeven in de Ridderſchap van Overyſſel, en wegens die Provin- Hoog- en Laagſchout.

(6) Het getal deezer Leden is bepaald geworden, by een Plakaat der Algemeene Staaten van den 12 Maart, 1660. Zie OUDENHOVEN, Hoofdſtuk XXVI. bladz. 233.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

vincie Afgevaardigde ter Vergadering der Algemeene Staaten. De Hoogſchout heeft doorgaans en ook tegenwoordig eenen Stadhouder onder zig, die zyn Ampt, van zynent wegen, waarneemt. De Hoog- en Laagſchout nam als Hoogſchout voor deezen kennis van alle burgerlyke, en als Laagſchout van alle lyfſtraffelyke zaaken: doch omtrent den jaare 1650 ontſtondt, over het eerſte Stuk, merkelyk geſchil, tuſſchen hem en de Regeering. Men deedt van weerskanten vertoogen aan de Algemeene Staaten, welken de zaak aan de Uitſpraak van den hoogen Raad van Holland verbleeven. Deeze verklaarde, op den 30 July des gemelden jaars, dat de burgerlyke Regeering van 's Hertogenboſch alleenlyk tot de Schepenen, Gezwoorens en Raaden behoorde, en dat de Hoogſchout geen regt hadt, om zig met de beſtiering der Stad en der Geldmiddelen te bemoejen. Sedert behoudt hy alleenlyk het regt, om de Ordonnantien, welken de Regeering gemaakt heeft, naar te zien, zyn gevoelen over dezelven in te brengen, en derzelver afkondiging by te woonen. Hy wordt in 't hoofd geſteld van alle de Ordonnantien, welken door de Regeering worden afgekondigd, en de Brieven der Algemeene Staaten zyn gerigt aan den Hoogſchout, Schepenen, Gezwoornen en Raaden der Stad 's Hertogenboſch. De Regeering kan niemant het Burgerſchap verleenen, buiten toeſtemming van den Hoogſchout. De Schepenen moeten jaarlyks den eed in zyne handen afleggen. Ter Vierſchaar plaatſt zig de Hoogſchout aan

Digitized by Google

aan het hoofd der Schepenen, egter heeft hy 'er geene Stem. Hy verſchynt 'er alleen als Eiſcher: en als het Vonnis geveld is, 't zy het eene Geldboete of Lyfſtraf behelze, moet hy het ter uitvoeringe doen brengen. Hy ondervraagt de Misdaadigen, in tegenwoordigheid der Schepenen, die, volgens den uitſlag dezer ondervraagingen, en volgens de bewyzen, welken de Hoogſchout tegen den beſchuldigden inbrengt, vonnis vellen.

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Het eerſte Lid der Regeeringe beſtaat, gelyk we gezeid hebben, uit negen Schepenen, waar onder een Preſident en een Vice-Preſident begreepen zyn, en zeven Gezwoorens. Jaarlyks worden 'er, door de Algemeene Staaten, zeven nieuwe Schepenen benoemd, die, nevens twee Oudſchepenen, het getal van negen uitmaaken. De zeven afgaande Schepens worden Gezwoorens geheeten, en behouden die waardigheid een jaar lang, waar na zy den rang van Raaden aanneemen, wordende hunne plaatſen, door de op nieuws afgaande Schepens, vervuld. Zy blyven al hun leven Raaden, ten ware zy wederom tot Schepens verkooren wierden, dat, na dat zy twee jaaren afgegaan zyn geweeſt, eerſt wederom geſchieden mag. By de verkiezinge, leggen de Schepenen den eed van getrouwheid af aan handen van den Hoogſchout. Zy zweeren den Algemeenen Staaten getrouw te zullen zyn, der Stads nadeel te zullen weeren, goed regt te zullen doen, en zig in het voorſtaan van der Stede welvaaren en Regten, door geen Maagſchap, nood noch dood te zullen laaten be-

Eerſte Lid der Regeeringe, beſtaande uit negen Schepens en zeven Gezwoorens.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

letten. De Schepens en Gezwoorens maaken gezamentlyk een Geregtshof uit, dat, in de eerſte plaats, kennis neemt van alle lyfſtraffelyke en burgerlyke zaaken, welken binnen de Stad en derzelver Vrydom voorvallen. Wegens burgerlyke zaaken, kan men zig van de Vonniſſen der mindere Regtbanken, door de gantſche Meierye, op de Hoofdbank van 's Hertogenboſch beroepen. En van alle de Vonniſſen deezer Hoofdbank, kan men Reformatie by den Raad van Brabant verzoeken. Men oefent 'er het Regt, volgens eene Ordonnantie van Karel den V. van den 12 Juny 1530, en eene van Albertus en Izabella van den 22 November 1599, en volgens de Bevelen der Algemeene Staaten.

Tweede Lid der Regeeringe beſtaande uit vier en twintig Raaden.

De vier en twintig Raaden, welken het tweede Lid der Regeeringe uitmaaken, draagen, nevens de Schepenen en Gezwoorens, zorg voor de burgerlyke Regeering der Stad en voor den welſtand der Ingezetenen.

De Algemeene Staaten hebben, van tyd tot tyd, verſcheiden' Reglementen gemaakt, tot bevordering eener behoorlyke Regtsoefening en burgerlyke Regeering in de Stad 's Hertogenboſch. De Schepens mogen niet uit de Stad gaan, buiten kennis van den Preſident, die zorg moet draagen, dat 'er een behoorlyk getal van Schepenen in de Stad blyve, ten minſten vyf, wanneer 'er over burgerlyke, en zeven wanneer 'er over lyfſtraffelyke zaaken moet geoordeeld worden. Schepenen, Penſionaris en andere Byzitters, trekken van de gewoonlyke zittingen tot het af-

Digitized by Google

afdoen van Regtsgedingen, ieder tien Stuivers in 't uur, en vyftien Stuivers van buitengewoone zittingen, waar toe egter niet meer dan twee Schepens mogen afgevaardigd worden. Advokaaten, tot Schepens verkooren wordende, moeten den Geregte kennis geeven van de hangende Regtsgedingen, welken zy bedienen; op dat zy zig uit de bank houden, wanneer'er over dezelven geoordeeld wordt. De Schepens mogen geene Advokaaten voor 't Geregt ontbieden, om hun oordeel over de Gedingen in te neemen; doch zo zy zig daar van bedienen willen, moeten zy de ſtukken van 't geding beſlooten aan het Huis der Advokaaten zenden, welken dan hunne gedagten daar over ſchriftelyk moeten inleveren (g). De openvallende Ampten moeten, door Schepenen, binnen drie dagen, begeven worden. De Ampten, van welken iemant vrywillig afſtand doet, moeten agt dagen onvervuld blyven. De Regeeringsperſoonen mogen geen voordeel trekken van de Ampten welken zy begeeven; doch de Amptenaar betaalt, voor het aanvaarden van zyn Ampt, zekere ſomme, ten behoeve der Stad. De Regeeringsperſoonen mogen geene Ampten bekleeden, welken met hunne waardigheid niet overeenkomen (h). De Raaden, Penſionaris, Griffier, of Sekretaris geworden zynde, en naderhand die bedieningen wederom verlaatende, en de Regeering der Stad aanvaardende, behouden, volgens eene Reſolutie der Algemeene Staaten van

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

(g) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2803, 3087, 3146.

(h) *Groot Plakaatboek*, III Deel, bladz. 495, 496.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

den 9 September des jaars 1706, den rang van Raad, welken zy te vooren gehad hebben (i).

Zes termynen zyn 'er vaſtgeſteld, op welken de Regtbank van 's Hertogenboſch haare zittingen aanvangt. De eerſte valt in 't begin van Oktober, de tweede op den eerſten Dingsdag na drie Koningen, de derde op den eerſten Dingsdag in de Vaſten, de vierde op den eerſten Dingsdag na de Paaſchweek, de vyfde op den eerſten Dingsdag na Pinkſteren, en de zesde, op den tweeden Dingsdag na de jaarlykſche Kermis, welke men te 's Hertogenboſch houdt.

(i) Zie *Groot Plakaatboek*, V. Deel, bl. 898.

Leen- en Tolkamer.

Men heeft, behalven de reeds gemelde Geregtshoven, eene Leen- en Tolkamer binnen 's Hertogenboſch, beſtaande uit drie Leenmannen en eenen Griffier. Deeze Kamer neemt kennis van zaaken, welken de Domeinen betreffen. Zy heeft het opzigt, over de Wegen, Rivieren, Beeken, Grafften, Waterleidingen enz. Zy oordeelt over de geſchillen, welken wegens de verpagtte Middelen ontſtaan. De geſchillen, over de Goederen van onegte Kinderen, welken niet gewettigd zyn, moeten ook voor deeze Kamer gebragt worden. Men kan zig van haare Vonniſſen niet beroepen, behalven in gevallen, die de Jagt betreffen, van welken beroep valt op den Raad van Brabant.

Voornaame en mindere Amptenaars.

De voornaamſte Amptenaaren der Overheid van 's Hertogenboſch zyn een Penſionaris, een Griffier, twee Geheimſchryvers en twee Rentmeeſters.

Tot

Tot het Ampt van Penſionaris wordt doorgaans een ervaaren Regtsgeleerde gekooren. Hy woont de Raadsvergaderingen der Overheid by, in welken hy raadgeevende Stem heeft, in zaaken, welken het beſtier der Stad en den welſtand der Burgerye betreffen. Hy houdt daarenboven aantekening van de Keuren en Ordonnantien, welken door de Overheid gemaakt worden. Voor deezen waren 'er twee Penſionariſſen; doch men heeft, op uitdrukkelyken laſt der Algemeene Staaten (k), één der twee Penſionarisampten laaten uitſterven. Meijery van 's Hertogenbosch. Penſionaris. (k) Zie *Groot Plakaatboek*, III Deel, bladz. 498.

De Griffier is een Dienaar der Schepenen. Hy ſchryft en vaardigt de Stukken af, welken de burgerlyke en lyfſtraffelyke Regtsgedingen betreffen, en ſtelt der Schepenen Vonniſſen op. Ook houdt hy aantekening van alles wat voor de Bank van Schepenen voorvalt. Griffier.

De Geheimſchryvers ſchryven alle de geregtelyke handelingen der Overheid. De twee Rentmeeſters hebben elk eene onderſcheidene bediening. De één heet Rentmeeſter van de Renten, en de andere Rentmeeſter van de Politie. Beide moeten ze jaarlyks van hunne outvangſt en uitgaave aan de Overheid rekening doen. Geheimſchryvers. Rentmeeſters.

De Regeering heeft daarenboven drie Geregtsboden in dienſt, *Dienaars van de groene Roede*, of blootelyk *de groene Roede* geheeten, om dat zy eene groene Roede, by het waarneemen van hun Ampt, gewoon zyn te draagen. Zy neemen het Ampt van Deurwaarders waar. Zy doen *Arreſten*, neemen misDienaars van de groene Roede.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

daadigen gevangen, en verpagten de Stads Excynzen.

Ampte-naars der Algemeene Staaten

De Algemeene Staaten hebben verſcheiden' byzondere Amptenaaren, binnen's Hertogenboſch. Daar is, van hunnent wegen, een algemeen Rentmeeſter der Domeinen van Brabant, een algemeen Rentmeeſter der Beden van Brabant, een algemeen Rentmeeſter der biſſchoppelyke en andere geeſtelyke Goederen over de Stad 's Hertogenboſch en het Kwartier van Maasland, een algemeen Ontvanger van de Beurzen en andere inkomſten tot de Studiën geſchikt, een Ontvanger van de Verpondingen over de Stad en 't Kwartier van Maasland, een Ontvanger der gemeene Middelen, en een van den twintigſten en veertigſten Penning over de Stad, behalven verſcheiden' andere Ontvangers over de byzondere deelen der Meierye. Het Kollegie der Admiraliteit ter Kamer op de Maaze houdt eenen Ontvanger en Kontrarolleur der Konvoojen en Licenten te 's Hertogenboſch.

Van ouds was'er te 's Hertogenboſch, behalven de twee te vooren gemelde Leden, een derde Lid van de Regeeringe, beſtaande uit de Dekens der Ambagtsgildens; die nog jaarlyks, door de Schepenen, verkooren worden; doch nu niets in de Regeering te zeggen hebben.

Poorter- of Burgerſchap.

De Poorters of Burgers van 's Hertogenboſch zyn tweederlei, gebooren en geworden Poorters. De gebooren Poorters moeten binnen de Stad gebooren, of ten minſten ge-

Digitized by Google

gedoopt zyn. Deezen verliezen hun Poorterregt nimmer, hoe lang ze ook uit de Stad zyn mogen. Iemant, die geen gebooren Poorter is, kan geen Poorter worden, ten zy hy, drie jaaren agter een, binnen de Stad hebbe gewoond, en ten behoeve der Stad, het regt betaale, dat op het verkrygen van het Poorterſchap geſteld is. Zo hy zyn Poorterſchap behouden wil, moet hy, benevens het grootſte gedeelte van zyn Huisgezin, zyne wooning binnen de Stad houden: en hy mag, behalven in dienſt der Overheid of om zynen Koophandel, in een jaar, niet meer dan driemaal zes weeken uit de Stad gaan. De Poorters van 's Hertogenboſch mogen, in de eerſte plaats, nergens dan voor Schepenen der Stad in regten betrokken worden. Zy mogen door den Schout niet uit hunne Huizen worden geligt, dan met verlof en in tegenwoordigheid van het grootſte gedeelte der Schepenen. Twee Poorters mogen malkanderen, buiten de Stad, niet in regten betrekken. De Ingezetenen der Dorpen, binnen het Regtsgebied der Stad gelegen, draagen den naam van Buitenburgers, en hebben gelyke Voorregten met de Stads Poorters (1).

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

(1) Zie *Oudenhoven, Beſchr. van 's Hertogenboſch*, Hoofdſt. VII. bl 28. Hoofdſt. XXIV. bladz. 161.

De Algemeene Staaten houden eene bezetting van omtrent twee duizend Man binnen 's Hertogenboſch en de naaſte Schanſen. Daar legt een Regiment van tien Kompagnien Dragonders, en drie Regimenten Voetvolk, één van tien, één van elf en één van twaalf Kompagnien. De Dragonders en de twee

Bezetting.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

eerſtgemelde Regimenten Voetvolk ſtaan ter Repartitie van Holland, het derde wordt door Utrecht betaald. De Gouverneur van 's Hertogenboſch, die te gelyk Gouverneur is van de Schanſen Crevecoeur, S. Antoni en Izabella, is altyd één van de voornaamſte Generaals-perſoonen. Tegenwoordig wordt dit aanzienlyk Krygsampt bekleed, door den Prins van Holſtein-Beek, oudſten Generaal van 't Voetvolk. Zyn Huis, 't welk voor deezen van de Paters Jezuiten gebruikt werdt, is een ſchoon en ruim gebouw, dat wel onderhouden wordt. Hy heeft eenen Kommandeur onder zig, die het Huis van den Biſſchop bewoont, benevens een' Majoor en een' Onder-Majoor.

Gouverneur.

Kazernen en Stallen.

Daar zyn eenige Kazernen of wooningen voor de Soldaaten te 's Hertogenboſch; doch niet genoeg om de gantſche Bezetting te huisveſten: de meeſte Soldaaten woonen by Burgers in. In het Begynhof, in de S. Jakobs Kerk, in de Kapel van S. Barbara, en in 't Zuſter van Orthen Klooſter zyn Stallen gemaakt, die meer dan agt honderd Paarden vervatten konnen.

Wapen der Stad.

Volgens een Privilegie van den jaare 1355, door Hertogin Joanna, aan de Stad 's Hertogenboſch gegeven, voert zy in haar Wapen vier Leeuwen met een' Boom. Keizer Maximiliaan heeft 'er den Arend, boven den Boom en de Leeuwen, bygevoegd. De Stad draagt den naam van de *Boſſche Maagd*, zonder dat men 'er de oorzaak van bevroeden kan.

De

Digitized by Google

De Stad 's Hertogenboſch houdt eenen Agent in den Haage tot het waarneemen van haare belangens aldaar. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Onder het Regtsgebied of de Vrydom van 's Hertogenboſch, behoorden van ouds de Dorpen Orthen, Hintem, Dungen en 't Reut, behalven verſcheiden' andere Buurten, welken, aan de Stad gelegen, eene ſoort van Voorſteden maakten; doch in den Oorlog allen verwoeſt zyn. Dorpen onder Stads Vrydom.

Orthen was voor deezen een aanzienlyk Dorp, doch, in den Oorlog van 't jaar 1672 verbrand zynde, is het nu niet meer dan eene geringe Buurt, zonder Kerk, gelegen een vierdendeel uurs ten Noorden van de Stad. Een oud adelyk Brabants Geſlagt voerde eertyds zynen naam naar dit Dorp. Men vindt van eenen Arnoud, eenen Daniel, eenen Huibert en eenen Jan van Orthen, in de Gedenkſchriften der dertiende en vyftiende eeuwe, gewag gemaakt (m). Orthen. (m) Zie *Oudenhoven*, Hoofdſt. XXIV. bladz. 160.

Hintem, een weinig beooſten Orthen gelegen, is tegenwoordig ook van weinig belang. Men heeft 'er geene Kerk. Voor deezen was 'er een Gaſthuis, dat in den Oorlog verwoeſt is. Hintem.

Dungen is een wel bewoond Dorp, een half uur ten Zuidooſten van 's Hertogenboſch gelegen. Het heeft eene Gereformeerde Kerk en Predikant, dien tegenwoordig een Medehelper toegevoegd is. Het legt in eene goede Landsdouw, daar veel Hop geteeld wordt. Ook valt 'er ſchoon Fruit, inzonderheid veele en vroegrype Kerſen. Dungen.

't *Reut*

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

't *Reut* is in de Schans Izabella ingetrokken, van welke wy terſtond nader ſpreeken zullen.

't Reut.

Regt van Ingebod.

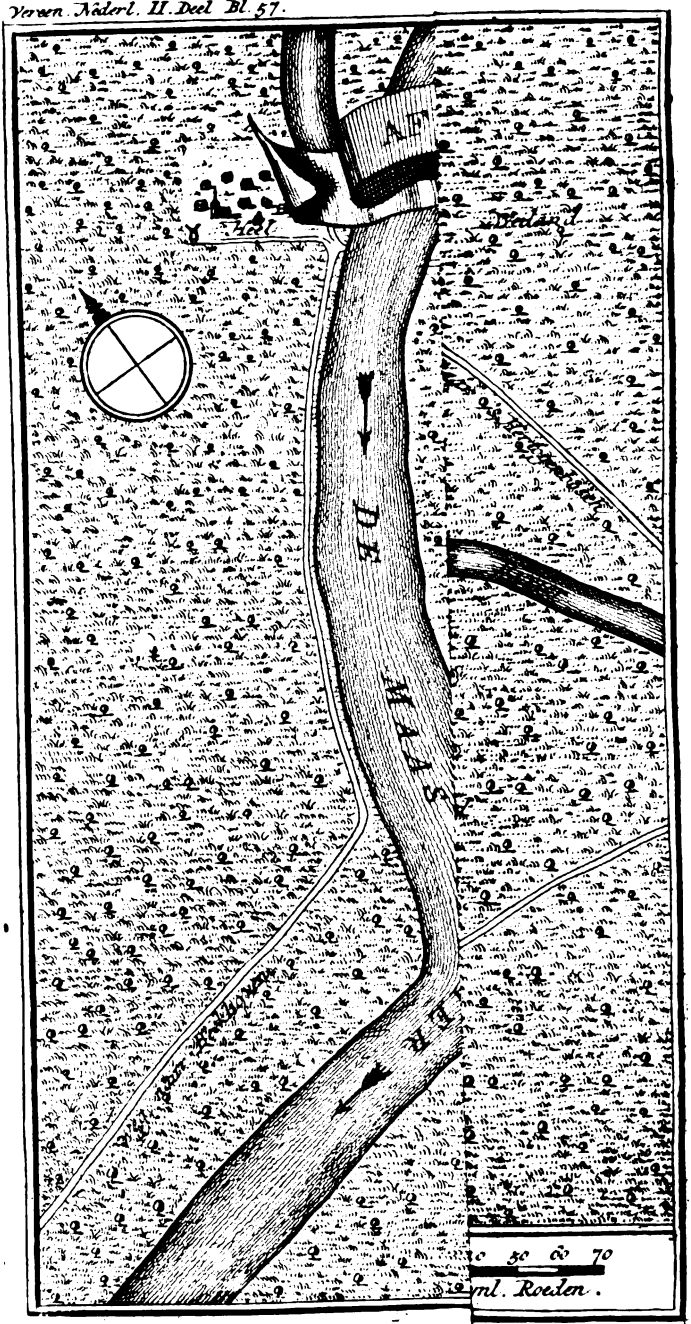
De Stad 's Hertogenboſch heeft nog een zeker ſoort van Regtsgebied, van veel wyder uitgeſtrektheid, *het Regt van Ingebod* geheeten. Dit Regt is by na zo oud als de Stad zelve. Het is in de jaaren 1283, 1323 en op andere tyden nader beveſtigd, en beſtaat hier in, dat de Inwooners van alle zulke Plaatſen, die onder het Regt van Ingebod leggen, in de eerſte plaatſe, voor Schepenen van 's Hertogenboſch gedagvaard worden, over alle Verbinteniſſen, welken door hun, voor die Schepenen, gemaakt zyn. Volgens dit Regt, worden die zelfde Inwooners ook uitgewonnen en gepand. Tot het doen der indaagingen, zyn zekere Perſoonen aangeſteld, *Ingebieders* geheeten. Hun Salaris, voor ieder indaaging, beloopt van drie tot tien Stuivers, naar dat de Woonplaats der Ingedaagden verre van de Stad gelegen is. Meer dan honderd en veertig Vlekken en Dorpen leggen onder dit regt van Ingebod (7), benevens de Steden Eindhoven en Helmond. Sommigen van deeze Vlekken of Dorpen leggen zelfs buiten de Meiery van 's Hertogenboſch, als Herpen, Demen, Loen en andere Plaatſen in de Heerlykheid Raveníſtein enz.

's Her-

(7) Men vindt ze allen opgeteld, by OUDENHOVEN, *Beſchryving van 's Hertogenboſch*, Hoofdſt. XXIV. bl. 163 In onze Kaart van de Meierye, zyn ze met een * Sterretje aangeweezen.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

's Hertogenboſch wordt merkelyk beveiligd door drie Schanſen, welken niet verre van de Stad gelegen zyn, te weeten Crevecoeur, Izabelle en S. Antoni (8). MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Crevecoeur, op de grenzen van Holland en Brabant, daar het Riviertje de Dieze in de Maas valt, een uur ten Noordweſten van 's Hertogenboſch gelegen, was al voor lang eene ſterke Veſting; doch in den Oorlog veel geleeden hebbende, is zy eenen geruimen tyd verwaarloosd geweeſt. Voor weinige jaaren, is zy wederom in goeden ſtaat geſteld. In 't jaar 1587, werdt zy, door den Staatſchen Veldoverſten, den Graave van Hohenlo, veroverd. Toen kreeg zy den naam van *Crevecoeur*, dat *Hartſmart* betekent. Hy ſlegte ze vervolgens, doch zy werdt, in 't jaar 1589, door de Spaanſchen, op nieuws hermaakt. Sedert werdt Crevecoeur wederom door de Staatſchen bemagtigd; doch zo onvoorzien gelaaten van Krygsbehoeftens, dat 'er Graaf Karel van Mansfeld, in 't jaar 1593, op aantrok, en de Veſting beſchoot. Maurits, Prins van Oranje, noodzaakte hem egter te wyken. Crevecoeur viel, in 't jaar 1599, eerſt wederom in de Spaanſche handen. 's Jaars daar aan, werdt de Schans, door Prins Maurits, op nieuws gewonnen, en met zeven Bolwerken verſterkt. In 't jaar 1672, kwamen 'er

Schanſen om 's Hertogenboſch.

Crevecoeur.

(8) De Orthenſe, S. Michiel en Engeler Schanſen, van welken men de plaats in onze Kaart zien kan, zyn voor langen tyd geſlegt.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

'er de Franſchen voor. De Veſting was ſlegt voorzien van Manſchap en Krygsbehoeftens, en werdt, binnen weinige dagen, tot de overgaave gedwongen. De Franſchen bleeven 'er in, tot in 't volgende jaar, wanneer zy, hunne overwinningen hier te Lande verlaatende, ook uit Crevecoeur trokken, na dat zy de Huizen, die van de Ingezetenen voor 't grootſte gedeelte verlaaten waren, verbrand, en de Veſtingwerken geſlegt hadden. De Veſting Crevecoeur beſtaat tegenwoordig uit vyf Bolwerken. Over de Dieze, na den Brabantſchen kant, zyn, vlak voor de Veſting, nog twee Bolwerken gelegd, die door twee halve Maanen gedekt worden. De gedaante der andere Buitenwerken zal uit de nevensſtaande Grondtekening beter konnen gezien worden. Weinige Huizen ſtaan 'er binnen de Veſting.

Izabelle.

De Schans *Izabelle*, ook de groote Schans genoemd, legt een vierdendeel uurs ten Zuidweſten buiten de Stad, en is van vyf Bolwerken, eenen Walgang, dubbele Graft en Kontreſcharp voorzien. Het Dorpje 't Reut is in deeze Schans ingetrokken.

S. Antoni.

De Schans *S. Antoni* legt nog digter naar de Stad, aan dezelfde zyde, op het Riviertje de Dommel. Men noemt ze ook de kleine Schans. Zy heeft vyf Bolwerken.

Wy hebben reeds aangemerkt, dat de Gouverneur van 's Hertogenboſch ook over deeze drie Schanſen het bevel heeft. In ieder van dezelven is daarenboven een Kommandeur en een Majoor.

DER-

Digitized by Google

DERDE HOOFDSTUK.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Beſchryving der Vlekken, Dorpen en Heerlykheden, in het KWARTIER VAN OOSTERWYK.

Plaatſen, in het Kwartier van Ooſterwyk, die onmiddelyk van de Staaten afhangen.

ONder de opgetelde Vlekken en Dorpen, in het Kwartier van Ooſterwyk, behoorden de meeſten van ouds aan het Hertogdom van Brabant, en derhalven tegenwoordig aan de Algemeene Staaten, die in deezen oord als Hertog van Brabant aangemerkt moeten worden; eenige anderen komen voor de ééne helft den Staaten, en voor de andere helft eenen byzonderen Heer toe: en eindelyk zyn'er ook, die den titel van Heerlykheden voeren, en onder byzondere Heeren ſtaan; ſchoon de Staaten de opperſte magt over alle dezelven hebben. Het gantſche Kwartier van Ooſterwyk brengt ruim twee en vyftig duizend zeven honderd Guldens aan Verpondingen op, zonder de Verpondingen van Geſtel en Gemonde hier onder te rekenen.

De Vlekken en Dorpen, welken tot het Hertogdom behooren, zyn Ooſterwyk, Udenhout, Haren en Belveren, Berkel, Enſchot, Heukelom, Helvoort, Eſch, Hoogemierde, Hulſel, Vugt, Kromvoort, Geſtel en Gemonde.

Ooſterwyk.

Ooſterwyk, waar naar het gantſche Kwartier genoemd is, legt aan de Samenvloejing van twee Riviertjes, drie uuren gaans ten Zuidweſten van 's Hertogenboſch. Het is een

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

een aanzienlyk Vlek, voerende den naam van *Vryheid*. De Hertogen van Brabant hebben het met verſcheiden' Voorregten begiftigd. In 't jaar 1230, kreegen die van Oosterwyk van Hertog Henrik den eerſten dezelfde Wetten en Vryheden, als de Burgers van 's Hertogenboſch toen hadden, uitgenomen den tol op den Ryn. Volgens een Voorregt van Hertogin Joanna, in den jaare 1387 verleend, mogen 'er geene Vreemdelingen binnen de Vryheid van Ooſterwyk komen woonen, ten ware zy 'er het Burgerregt, voor twee oude (1) Schilden, gekogt hadden. Men zegt, dat 'er van ouds binnen Ooſterwyk wel vyf honderd Wollen Weefgetouwen en agt en dertig Brouweryen plagten te zyn, en dat 'er een Straatweg was van vyf honderd Schreeden lang, ter wederzyde digt met Huizen betimmerd. Tegenwoordig is 'er te Ooſterwyk op verre na zo veel handel niet. Men heeft 'er een ruim Marktveld, alwaar eene Weekelykſche en drie Jaarmarkten gehouden worden. De Kerk, die groot en ſchoon was, is in 't jaar 1583 afgebrand, en ſedert veel kleiner en onaanzienlyker herbouwd. Ze wordt tegenwoordig van de Gereformeerden gebruikt, en

(1) De Schilden hebben oudtyds niet eenerlei waarde gehad. Men hadt Schilden van veertien en vyftien Stuivers ieder, die naderhand op vyf en twintig en dertig Stuivers verhoogd zyn geworden. Ook waren 'er Schilden van twintig Stuivers ieder. Zie VAN LEEUWEN *Roomſch-Hollands Regt*, II Boek, XIII Deel, p m. 162, 163.

Digitized by Google

en met die van het Dorp Udenhout door éénen Predikant bediend. De Roomſchgezinden, die hier in zeer grooten getale zyn, oefenen hunnen Godsdienſt in verſcheiden' byzondere Kerkhuizen. De kwaadaartigſten onder hen ontzien zig hier ſomtyds niet, de Gereformeerde Inwooners en den Predikant in 't byzonder merkelyk te beledigen. In July des jaars 1728, vielen eenigen op het Huis van den Predikant aan, verkragtten de Voorpoort, deeden geweld op de Venſters, en ſloegen de Glazen in, poogende dus in huis te breeken, dat hun egter misſlukte. De Algemeene Staaten, hier kennis van krygende, beloofden drie honderd Guldens aan elk, die daader of daaders wiſt aan te wyzen (a). MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

(a) Zie de *Publicatie van hunne Hoogmogenden* in den *Europiſchen Merkurius*, het tweede halfjaar van 1728, bl. 146.

Het Geregt van Ooſterwyk beſtaat uit den Kwartierſchout, zeven Schepens, zeven Gezwoorens en eenen Geheimſchryver. Men kan zig van deeze Regtbank op de Schepensbank van 's Hertogenboſch beroepen. Eveneens is het met alle de andere Regtbanken der Meierye gelegen. Ooſterwyk brengt agttien honderd en zeventig Guldens aan Verpondingen op. Het Regtsgebied van Ooſterwyk is van eene tamelyke uitgeſtrektheid: de Dorpen Haren, Belveren, Udenhout, Enſchot, Heukelom en Berkel hangen 'er van af.

Haren legt een half uur benoorden Ooſterwyk. Het Dorp heeft eene Gereformeerde Kerk. De Predikant, die dezelve bedient, predikt ook te Helvoort. In de Buurtſchap van Haren ſtaat het Huis Nemelaar, eertyds een Haren. 't Huis Nemelaar.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

een Jagthuis der Hertogen van Brabant, en door Hertog Wenzelaus, in den jaare 1357, aan zynen Hofmeeſter, Jan de Rovere, ter leen uitgegeven. Het Huis is uit dit Geſlagt in dat van Vladeraken overgegaan, en eindelyk aan den Luitenant-Generaal, Baron van Kronſtrom, Gouverneur van Yperen, verkogt. Dit Huis heeft het Regt van de Jagt, door de gantſche Vryheid van Ooſterwyk, en derzelver Regtsgebied; en de vrye Viſſchery in de Nemer of kleine Aa, van Ooſterwyk tot aan Eſch.

Belveren.

Belveren legt een weinig beooſten Ooſterwyk. Hier is geene Gereformeerde Kerk. Haren en Belveren draagen ſamen twee en twintig honderd vier en zeventig Guldens in de Verpondingen.

Udenhout.

Udenhout legt omtrent een vierdendeel uurs ten Noordweſten van Haren. Dit Dorp heeft eene Gereformeerde Kerk, en wordt door den Predikant van Ooſterwyk bediend. Het brengt negen en twintig honderd en dertig Guldens aan Verpondingen op.

Enſchot. Heukelom. Berkel.

Enſchot legt een weinig beweſten, en *Heukelom* een weinig bezuiden Ooſterwyk. *Berkel* legt tuſſchen Udenhout en Enſchot. Deeze drie Dorpjes hebben geene Gereformeerde Kerk noch Predikant. In de Verpondingen draagt Berkel twaalf honderd agt en veertig, Enſchot agt honderd agt en zeſtig en Heukelom vier honderd vyf en veertig Guldens en twaalf Stuivers.

Michiels Geſtel.

Geſtel, of *Michiels Geſtel* legt aan het Riviertje de Dommel, een uur boven 's Hertogenboſch. Het heeft ééne Regtbank met het

het Dorpje Gemonde, beſtaande uit zeven Schepenen. Rondsom dat Dorp, leggen verſcheiden' Heerlykheden en adelyke Huizen, als Oud Herlaar, Nieuw Herlaar, Zegewerf, twee Ruwenbergen, Maurik enz. MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Gemonde legt ook aan de Dommel, een vierdendeel uurs bezuiden Geſtel. In ieder van deeze twee Dorpen is eene Gereformeerde Kerk, die beide door éénen Predikant bediend worden. De Verpondingen van Geſtel en Gemonde worden door eenen byzonderen Ontvanger ingevorderd. Hoe veel de zelven beloopen is my niet gebleeken. Gemonde.

Vugt, aan den linker' oever van de Dommel, een groot half uur bezuiden 's Hertogenboſch, gelegen, maakt met het Dorp Kromvoort eene Regtbank uit, waar toe Vugt vyf, en Kromvoort twee Schepens uitlevert. De Hoofdſchout van 's Hertogenboſch is ook Schout van Vugt en Kromvoort. Vugt heeft verſcheiden' ſchoone Huizen, en zeer hooge Lindeboomen; 't welk geen onaangenaam gezigt geeft. Daar zyn twee Kerken, die van éénen Predikant bediend worden. De Roomſchgezinden hadden ze aan S. Pieter en S. Lambert toegewyd. De Predikant van Vugt predikt ook te Kromvoort. Tegenwoordig is hem een Medehelper toegevoegd. Vugt brengt zeventien honderd twee en zeſtig Guldens aan Verpondingen op. Vugt.

De Vugter Heide is vermaard geworden, door het Gevegt, dat 'er, in den jaare 1600, voorviel, tuſſchen Breauté, een' Franſch' Gevegt op de Vugter Heide,

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Edelman en Ritmeester in Staatschen dienst, en Gerard Abrahamsz, gebynaamd Lekkerbeetje, Luitenant van den Heere van Grobbendonk, die toen in Spaanschen dienst was. 't Geval wordt met de volgende omstandigheden verhaald (b). Breautés Luitenant, met twintig van zyne Ruiters, uitgetoogen zynde, en zig in tween verdeeld hebbende, werdt een deel van den hoop, door Grobbendonks Ruiters, uit Dieft, overvallen, en gevankelyk binnen 's Hertogenbosch gebragt. Breauté, den zynen hun losgeld toeschikkende, schreef te gelyk, *dat hy verwonderd was, dat zy, twintig Meesters*, want zo noemden ze zig, *van veertig Schelmen overmand waren geworden.* Lekkerbeetje kreeg kennis van deezen Brief, vatte terstond vuur, en schreef Breauté wederom, *dat dezelve, luft hebbende, om, met twintig van zyne Meesters, tegen hem, en twintig van de zynen, te slaan, slegts tyd en plaats benoemen zou.* Breauté bleef hem niet schuldig. De Vugter Heide werdt tot de Strydplaats benoemd, en de tyd op den vyfden February des jaars 1600 vast gesteld. Breauté reedt, 's daags te vooren, met twintig Ruiters uit Geertruidenberg. Hy sliep 's nagts te Loon op 't Zand; van waar hy, gebiegd en de Misse gehoord hebbende, 's morgens vroeg naar Vugt reedt. Hier hadt Grobbendonk Spaanschen Wyn, Brood en Kaas gezonden, daar Breauté niets van gebruiken wilde; schoon 'er de zynen hun hart, voor 't aangaan van den stryd, nog eens aan ophaalden. Tegen één uur, kwamen beide de Partyen op de Heide. De we-

tusschen Breauté en Lekkerbeetje.

(b) Zie *Eman. van Meteren, Nederl. Hist.* bladz. 416. *P. Bor, Nederlandsche Oorl.* XXXVII Boek, bl. 4. [601.]

Digitized by Google

wederzydſche Trompetters, de eene en de andere Partye geteld hebbende, bliezen den aanval. In het eerſte treffen, ſchoot Breauté zynen Vyand Lekkerbeetje door den kop, dat hy dood van 't Paard viel. Terſtond daarop trof hy Lekkerbeetjes Broeder, Antoni Abrahamsz, met even wiſſen ſchoot. Nu dagt hy den ſtryd gewonnen te hebben, en verzuimde, door drift vervoerd, zyne Party geſlooten te houden. Een en andermaal werdt hem 't Paard onder 't Lyf dood geſchooten. Zyn verſpreide hoop dunde ook ſchielyk, den eenen Ruiter na den anderen nederſtortende. De Vyand werdt hem eerlang te magtig. Vyf van de zynen namen, met vollen ren, de vlugt, van welken 'er één beide de Armen aan ſtukken geſchooten waren. Breauté vogt nu te voet; doch ziende het niet langer uit te harden, gaf hy zig, met vier van de zynen, gevangen, op belofte van goed kwartier. Men voerde ze naar 's Hertogenboſch, alwaar zy, tegen 't gegeven woord, van Grobbendonks Volk, in koelen bloede, vermoord werden. Breautés Lighaam werdt eerſt naar Dordrecht gevoerd, en aldaar met dertig wonden uitgeſchilderd. Vervolgens werdt het gebalſemd naar Vrankryk gezonden. Dit jammerlyk voorbeeld van de ontydige krygelheid der Krygsluiden dagt ons te opmerkelyk, om 'er hier, by de plaats, daar het voorviel, geen gewag van te maaken.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Kromvoort legt een vierdendeel uurs bewesten Vugt. Het heeft eene Gereformeerde *Kerk*, die door den Predikant van Vugt bedient

KROMVOORT.

MIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

diend wordt. Kromvoort brengt vyf honderd een en vyftig Guldens negentien Stuivers en tien Penningen aan Verpondingen op.

Helvoort.

Helvoort legt ook niet meer dan een vierdendeel uurs beweſten Vugt, een weinig hooger dan Kromvoort. Dit Dorp heeft zyne eigene Schepensbank.

't Kaſteel Zwynsbergen.

Het Kaſteel Zwynsbergen, dat voor deezen den Heere van Helvoort toekwam, is van verſcheiden' Boſſchen, Hoeven, Veen- en andere Landen omringd, welken den Eigenaar van dat Kasteel toebehooren, en hem jaarlyks omtrent zes honderd en dertig Guldens vry geld opbrengen. Te Helvoort is eene Gereformeerde Kerk, die van denzelfden Predikant als het Dorp Haren bediend wordt. Helvoort is een aanzienlyk Dorp. Het draagt agttien honderd agt en twintig Guldens en agt Stuivers in de Verpondingen.

Hooge Mierde. Laage Mierde. Hulſel.

Hooge Mierde, *Laage Mierde* en *Hulſel*, drie Dorpen, by malkanderen, omtrent vyf uuren ten Zuidweſten van 's Hertogenboſch gelegen, hebben met malkanderen éene Regtbank, in welke Hooge Mierde drie, en Laage Mierde en Hulſel ieder twee Schepens leveren. De Kerken deezer Dorpen worden door éénen Predikant bediend. Hooge Mierde, waar onder ik vermoede dat Laage Mierde begreepen zal zyn, draagt agt honderd agt en negentig, en Hulſel vyf honderd Guldens in de Verpondingen.

Eſch.

Eſch, tuſſchen Haren en Gemonde, omtrent twee uuren van 's Hertogenboſch gelegen, was eertyds eene byzondere Heerlykheid,

Digitized by Google

heid, den Baron van Boxtel toebehoorende; doch men heeft hem zyn regt daar op voor eene zekere ſomme afgekogt. Eſch is een goed Dorp: het draagt zeven honderd en twintig Guldens in de Verpondingen. Het heeft zyne byzondere Regtbank, uit zeven Schepens beſtaande. Ook is 'er eene Gereformeerde Kerk. Boxtel en Eſch wordt van éénen Predikant bediend, dien egter een Medehelper toegevoegd is.

Meierij van 's Hertogenbosch.

De Heerlykheden in het Kwartier van Ooſterwyk, welken voor de helft den Staaten en voor de helft eenen byzonderen Heer toekomen, zyn Hilvarenbeek, Dieſſen, Riel en Weſterbeers.

Plaatſen, in het Kwartier van Ooſterwyk, die den Staaten voor de eene helft, en voor de andere eenen byzonderen Heer toekomen.

Hilvarenbeek is een groot Vlek, twee uuren ten Zuidweſten van 's Hertogenboſch gelegen. Men wil, dat het zynen naam gekreegen hebbe, van zekere Hildewaris of Hilvaris, die 'er Vrouwe van was, en 'er, omtrent het einde der twaalfde eeuwe, eene Kerk ſtigtte. Hilvarenbeek voert den naam van Vryheid. Het Vlek is ſtadswyze met verſcheiden' ſchoone Huizen betimmert. Men houdt 'er vyf Jaarmarkten. Het draagt wel zeven duizend vyf en dertig Guldens in de Verpondingen. De Gereformeerde Kerk wordt, nevens die van Dieſſen, door éénen Predikant bediend.

Hilvarenbeek.

Dieſſen legt een vierdendeel uurs ten Oosten van Hilvarenbeek. Het is zeer veel kleiner dan het gemelde Vlek, en brengt maar twee en twintig honderd vyf en negentig Guldens aan Verpondingen op.

Dieſſen.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH

Riel legt wel twee uuren ten Weſten van Hilvarenbeek, aan de grenzen der Baronnye van Breda. Het draagt duizend twee en zeventig Guldens in de Verpondingen.

Riel

Weſterbeers.

Weſterbeers legt een half uur ten Ooſten van Hilvarenbeek. Men heeft 'er eene Kerk, die door den zelfden Predikant, als Ooſterbeers en Middelbeers, in Kempenland, bediend wordt. Weſterbeers brengt vier honderd vier Guldens en zes Stuivers aan Verpondingen op. Hilvarenbeek, Dieſſen en Weſterbeers, daar Riel ook onder behoort, maaken ſaamen eene Schepensbank uit, waar van Hilvarenbeek vyf, en Dieſſen twee Schepens leveren. Ook zyn hier zeven Gezwoorens. De Schepenen van deeze Bank zetten te Weſterbeers twee Beurders. Deeze vier Plaatſen behooren voor de helft het Huis van de Kort toe.

Heerlykheden in 't Kwartier van Ooſterwyk.

De volgende Vlekken en Dorpen in 't Kwartier van Ooſterwyk ſtaan in 't geheel onder byzondere Heeren. Tilburg en Goorle, Boxtel, Loon op 't Zand, Geſtel by Ooſterwyk, Drunen, Waalwyk en Ganzoojen.

Tilburg.

Tilburg en Goorle ſtaan onder éénen Heer, voor deezen den Graave van Grobbendonk, en nu Prins Willem van Heſſen-Kaſſel. Tilburg legt omtrent vier uuren ten Zuidweſten van 's Hertogenboſch, digt by Ooſterwyk. Het is een zeer groot en volkryk Vlek. Men wil, dat het getal der Ingezetenen dat van de Inwooners van 's Hertogenboſch overtreffe. Doch het getal der Huizen wordt op twee duizend begroot. Ook draagt Tilburg 't meeſt van de byzondere Dorpen des gantſchen

Digitized by Google

ſchen Kwartiers in de Verpondingen, te weeten tien duizend een honderd en tagtig Guldens. Daar worden zeer veel Lakens gemaakt. Men verzekert my, dat 'er ruim vyf honderd Weefgetouwen zyn. Ook zyn'er twintig Bierbrouweryen. Men houdt 'er eene weekelykſche en drie Jaarmarkten. Op éene van deeze Jaarmarkten, in het jaar 1672, vielen de Franſchen in het Vlek, en beroofden de onweerbaare Ingezetenen van hunne Lakens, Huisraad, Geld, Vee en andere Waaren. De Heer van Tilburg heeft hier een deftig Kaſteel. Ook is hier het vermaakelyk Kasteel Moerenburg, den Erfgenaamen van den Heer Generaal Saint Amand toebehoorende. De Gereformeerde Kerk te Tilburg is een tamelyk ſchoon gebouw. De Predikant, die hier ſtaat, bedient de Gemeente van Goorle ook. Het Geregt beſtaat uit eenen Drosſaard, eenen Burgemeeſter, zeven Schepens en twee Tienmannen. Deeze laatſten haalen de Beden en andere Schattingen op. Zy worden door den Droſſaard en den Burgemeeſter verkooren. De Heer van Tilburg begeeft alle de andere Ampten, welken wy opgenoemd hebben, en van welken dat van Droſſaard het aanzienlykſt is. Men begroot de inkomſten van den Heer van Tilburg op vyf of zes duizend Guldens 's jaars.

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Goorle legt een half uur ten Zuiden van Tilburg. Het Dorp is niet groot. Het draagt veertien honderd zes en vyftig Guldens in de Verpondingen. Wy hebben reeds gezeid, dat de Gereformeerde Kerk aldaar van den Predikant van Tilburg bediend wordt.

Goorle.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Boxtel.

Boxtel, een groot en vermakelyk Dorp, ruim twee uuren boven 's Hertogenboſch, aan de Rivier de Dommel gelegen, voert den titel van Baronnye en behoort den Prinſe van Hornes toe; die 'er een ſchoon Kasteel heeft, van ouds begiftigd met eene vrye Jagt van groote uitgeſtrektheid en verſcheiden' andere voorregten. Men heeft 'er eene welbetimmerde Markt. De Kerk van Boxtel is een ſchoon gebouw. Zy was oudtyds eene Kollegiaale Kerk, hebbende een Kapittel van eenige weereldlyke Kanonniken en eenen Deken (c). Deeze Kanonniksplaatſen worden nog van den Baron van Boxtel begeven; doch mogen nu van geene Roomſchgezinden bekleed worden. Van het zogenaamde H. bloed, dat in deeze Kerk eertyds plagt bewaard te worden, hebben wy by eene andere gelegenheid (d) geſproken. De Gereformeerde Kerk van Boxtel wordt, nevens die van Eſch, door éénen Predikant, wien nu een Medehelper toegevoegd is, bediend. Magdalena van der Stappen, Weduwe van Jan Scheffers, Burger en Boekverkooper te 's Hertogenboſch, heeft, in 't jaar 1644, een Gaſthuis voor tien Vrouwsperſoonen te Boxtel geſtigt.

(c) Vide *A. Mirai Opera Dipl.* Tom. I. p. 466.

(d) Zie de *Beſchryving van het Markgraafſchap van Antwerpen*, in de *Hedend. Hiſt.* X Deel, bladz. 282.

De Schout, Schepens en Sekretaris van Boxtel worden door den Baron benoemd. In de Verpondingen draagt Boxtel zeven en vyftig honderd zes en vyftig Guldens. Het gebied deezer vrye Heerlykheid ſtrekt zig over negen Buurten, Celoſſen, Hal en Hever, Tongeren, de Roont, Lensheuvel, Breukel, Klein-Liemd, Munſel en Binnen-Bruggen.

Loon

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Loon op 't Zand of *Venloon*, een vry groot Dorp, met den titel van Heerlykheid, den Huize van Boekhove toebehoorende, legt ruim drie uuren beweſten 's Hertogenboſch, aan de grenzen der Baronnye van Breda. Het heeft zynen naam ontleend van de Zandduinen en Veengronden, die men hieromtrent in overvloed heeft. Deeze Veenen zyn meer dan eens (2) in den brand geraakt, en ſomtyds zo geweldig, dat de Lugt zelve, alomme vol rook en vlamme, in den brand ſcheen te ſtaan. Of men Slyk en Water in de brandende Moeren wierp; 't hielp niet; tot dat men eindelyk beſloot eene Graft te graaven, door welke de brandſtoffe afgeleid, en de brand dus eindelyk gebluſcht werdt. Te Loon op 't Zand is een ſchoon Heeren Kaſteel nevens een vermaakelyke Plantaadje. De Regtbank beſtaat 'er uit zeven Schepens. De Gereformeerde Kerk wordt door éénen Predikant bediend. In de Verpondingen draagt Loon op 't Zand twee en twintig honderd agt en twintig Guldens.

Loon op 't Zand.

Geſtel by Ooſterwyk, anders *Moergeſtel*, om de veelvuldige Moeren daaromtrent, geheeten, heeft zyn byzonder Regtsgebied. Het voert den titel van Heerlykheid, en hadt eertyds een Kaſteel, dat nu vervallen is. De Schout en Schepens van dit Dorp

Geſtel of Moergeſtel.

(2) In de jaaren 1541 en 1590. Zie OUDENHOVEN, *Beſchryving der Meierye van 's Hertogenboſch*, Hoofdſt. VII. bladz. 72.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

worden door den Heer aangeſteld, en de Gereformeerde Kerk aldaar door éénen Predikant bediend. Moergeſtel draagt twee duizend vyf en tagtig Guldens in de Verpondingen.

Drunen.

Drunen, omtrent drie uuren ten Weſten van 's Hertogenboſch gelegen, is het laatſte Dorp van de Lange Straat, dat een lange Weg is, met veele Dorpen en Vlekken bezet, zig ſtrekkende van het Dorp Raamsdonk, in Zuidholland, tot aan Drunen toe. Voor 't jaar 1421, ſtonden alle de Kerken in deeze Streek op éene hoogte nevens malkanderen. Doch door het inbreeken van den grooten Zuidhollandſchen Waard zyn ze allen weggeraakt, uitgenomen de Kerk van Raamsdonk en die van Drunen. De nieuwe Kerken in de Lange Straat zyn niet net op de zelfde plaatſen gebouwd. Drunen voert den titel van Heerlykheid, en behoort den Graave van Outremont en Warfuzé, een' Luikſch' Edelman, toe. De Regtbank beſtaat 'er uit een' Droſſaard en zeven Schepens. Aan den Kuikſchen hoek, ſtaat een ſchoon Kaſteel, met eene Plantaadje, den Heere van Drunen toebehoorende. De Verpondingen beloopen te Drunen twaalf honderd Guldens. De Gereformeerde Kerk aldaar wordt, met die van *Nieuw-Kuik*, dat by Drunen, naar den kant van 's Hertogenboſch, gelegen is, door éénen Predikant bediend. In de Verpondingen draagt Nieuw-Kuik drie honderd twee en tagtig Guldens en twee Stuivers.

Nieuw-Kuik.

Gan-

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Ganzoojen, eene kleine Heerlykheid, een weinig benoorden Drunen, aan de oude Maas, gelegen, en onder Drunen behoorende, is ook van een adelyk Slot voorzien. In 't jaar 1728, werdt deeze Heerlykheid te koop geveild. De Heer heeft hoog, middelbaar en laag Geregt. Hy ſtelt Droſſaard, Sekretaris en Schepenen aan. Hy heeft vrye Jagt en Viſſchery in de Maaze, en van zyne Heerlykheid hangen meer dan tagtig Agterleenen af. Ganzoojen heeft geene Kerk noch Predikant. Het brengt maar honderd en vyftien Guldens aan Verpondingen op, en is na *Haagoord*, dat maar honderd en vyf Guldens in de Verpondingen draagt, het minſte van alle de Dorpen des Kwartiers van Ooſterwyk. Ganzoojen.

Waalwyk, een Vlek, met den titel van Heerlykheid, ook in de Lange Straat, een weinig beweſten Drunen, gelegen, kreeg, in 't jaar 1203, van Hertog Jan den II, Stads geregtigheden. In 't jaar 1409, kreegen de Ingezetenen van Waalwyk, van Hertog Willem van Beieren, Graaf van Holland, vryheid van de Hollandſche Tollen. Waalwyk behoorde oudtyds aan de Heeren van Brederode; doch wordt nu van het Huis van Le Leu de Wilhem bezeten. De Bank van Waalwyk beſtaat uit eenen Droſſaard, eenen Sekretaris en zeven Schepens, en haar Regtsgebied ſtrekt zig tot aan Ganzoojen uit. In de Verpondingen draagt Waalwyk vyf en twintig honderd zes Guldens en tien Stuivers. Te Waalwyk wordt eene weekelykſche en twee Jaarmarkten gehouden. Men heeft Waalwyk.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

heeft'er eene Gereformeerde Kerk, die van éénen Predikant bediend wordt. Ook is'er een Nonnen-Klooſter. Men begon het in 't jaar 1454 te bouwen, en het kreeg toen den naam van Nazaret. Doch de Nonnen zyn, ſedert eenigen tyd, naar Antwerpen vertrokken.

In eene Streek van omtrent twee en een half uuren breed over Waalwyk, Ganzoojen, Drongelen en Etten, hadt men, op den 28 May des jaars 1730, een yſſelyk onweêr van donder en blikſem, verzeld met geweldig zwaaren hagel, die al 't gewas op 't veld ter neder ſloeg. De Glazen der Huizen aan de Weſt- en Zuidzyde van Waalwyk werden ingeſlaagen. Alomme werdt de Noodklok getrokken. Het Vee liep uit de Weiden, en toen het weder, een uur geduurd hebbende, een weinig bedaarde, vondt men veele Paarden in de Slooten leggen. Men heeft hieromtrent meermaalen diergelyke zwaare Onweêren gehad.

VIERDE HOOFDSTUK.

Beſchryving der Stad EINDHOVEN, *en der Vlekken, Dorpen en Heerlykheden in het* KWARTIER VAN KEMPENLAND.

II. Kwartier van Kempenland.

HEt KWARTIER VAN KEMPENLAND grenſt ten Noorden aan dat van Ooſterwyk, ten Ooſten aan dat van Peelland, en ten Zuiden aan het Prinsdom Luik en de Meierye van

Digitized by Google

van Heerentals. Men begroot de lengte en breedte van dit Kwartier elk op omtrent zes uuren. Het brengt ruim vyf en veertig duizend zes honderd Guldens jaarlyks aan Verpondingen op. Gantsch Kempenland is grooter dan dit Kwartier. Een gedeelte behoort den Huize van Oostenryk toe; en een ander gedeelte, de *Luiksche Kempen* geheeten, den Bisschop en Prins van Luik (1). Wy spreeken hier alleen van Staats Kempenland. By eene andere gelegenheid (2), hebben wy reeds aangemerkt, dat geheel Kempenland, en verscheiden' omleggende Streeken, van ouds *Taxandria*, en de Inwooners *Taxanders* genoemd werden. Men vindt nog een overblyffel van deezen ouden naam, in dien van het Dorp *Tessenderlo*, by Diest aan de Demer gelegen. In de agtste eeuwe en mogelyk nog vroeger, werdt deeze Landstreek al Taxandria geheeten (3). Naderhand kreeg zy den naam van Kempenland, in 't Latyn *Campinia*, welken sommigen heel van de oude Kim-

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

(1) Wy hebben reeds kortelyk van Oostenryks Kempenland gesproken, in het beschryven van Oostenryks Brabant, *Hedend. Hist.* X. Deel, bladz. 283, 284.

(2) Zie de gemelde *Beschr. van Oostenryks Brabant*, bl. 284.

(3) In den Uitersten Wil van Bisschop Willebrord, die in 't jaar 739 overleedt, leeft men van een *Wadradoch in pago Taxandro, super flumine Dusbmala*, d. i. aan de Rivier de Dommel: van een *Busloth in Pago Taxandrio*, een *Bobanschot*, een *Hinesloten*, een *Alsheim* en een *Diesna*, alle Hoeven of Dorpen *in Pago Taxandrio*. Vide AUB. MIRAI *Opera Diplomat.* Tom. I. p. 11, 12. Edit. 1723.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Kimbren afleiden (a). De Gelderſche Vorſten moeten in de Middeleeuwe al veel gezags in Kempenland gehad hebben. Immers men vindt, dat Otto de II, Graaf van Gelder, zyn regt op Kempenland, in den jaare 1203, aan Henrik den I, Hertog van Brabant, afgeſtaan heeft. De Biſſchoppen van Utrecht hadden 'er ook vry wat te zeggen; doch zy ſtonden, op het einde der dertiende eeuwe, hun regt aan Hertog Jan den I af. Sommigen willen, dat Kempenland, voor dien tyd, niet tot Brabant behoort hebbe.

(a) *Grammaye* apud *Ondenhoven, Beſchr. der Meierye*, Hoofdſt. V. bl. 48.

In Staats Kempenland is niet meer dan ééne Stad, naamlyk Eindhoven. Men heeft 'er daarenboven, de volgende twee en dertig Dorpen en Heerlykheden, Oorſchot, Lommel, Bergeik, Woenſel, Eerſel, Bladel, Weſterhoven, Valkensweerd, Reuſſel, Stryp, Zonderwyk en Veldhoven, Rythoven, Waalre, Hoogloon, Geſtel by Eindhoven, Oorle, Veſſem, Zeelſt, Ooſterbeers, Strathem, Aalſt, Hapert, Dommelen, Wintelre, Middelbeers, Hoog Kaſteren, Steenſel, Duiſſel, Blaarthem, Knegtſel en Meerfeldhoven.

Beſchryving der Stad Eindhoven.

EINDHOVEN legt aan 't Riviertje de Dommel, ruim vier uuren ten Zuiden van 's Hertogenboſch. De Stad was eertyds verſterkt, en van wyde en diepe Graften voorzien, die haar Water uit de Riviertjes de Dommel en de Gender kreegen: doch zy is, in 't laatſt van de zeventiende eeuwe, ontmanteld en tot een open Vlek gemaakt. Sommigen willen, dat Eindhoven eerſt, in den jaare 1274, onder Hertog Jan den eerſten, gebouwd zou zyn; doch anderen zyn van gedagten, dat

Gelegenheid.

Digitized by Google

dat deeze Plaats meer dan dertig jaaren vroeger, door Hertog Henrik den II, met Stads Geregtigheden beſchonken zy geweeſt. Men brengt eenen ouden Brief te voorſchyn van den jaare 1232, waar by deeze Henrik die van Eindhoven eene vrye Jaarmarkt verleent. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

De Stad was eertyds volkryker dan tegenwoordig. Zy draagt niet meer dan zeſtien honderd Guldens in de Verpondingen. Men heeft 'er eene Kerk, in welke al in 't jaar 1399 een Kapittel van weereldlyke Kanonniken opgeregt is geweeſt (b). Tegenwoordig wordt zy van de Gereformeerden gebruikt, en door éénen Predikant bediend, die te gelyk te Stryp en te Strathem predikt.

(b) Vide *Aub. Miræi, Opera Diplom.* Tom. I. p. 597.

Weekelyks wordt 'er te Eindhoven, op Dingsdag, Markt gehouden. Men heeft 'er daarenboven tien vrye Jaarmarkten. De voornaamſte handel der Ingezetenen is in Lywaaten, die veel naar Holland en elders verzonden worden. Handel.

Eindhoven, nog verſterkt zynde, werdt, in 't jaar 1543, door Marten van Roſſem, ingenomen. In 't jaar 1552, brandde dit Steedje geheel af. Wederom opgebouwd zynde, werdt het, in 't jaar 1581, van 't Staats Krygsvolk, by verraſſing, overmeeſterd. 't Slot werdt ook opgegeven. Niet lang daar na, werdt Stad en Slot, door Hautepenne en Mansfeld, voor de Spaanſchen herwonnen. Toen de Hertog van Alençon, in den jaare 1583, ondernam, zig van de Oppermagt over deeze Landen te verzekeren, was Eindhoven de eerſte Stad, van Hiſtorie.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

van welke hy zig meester maakte. Zy werdt, nog in 't zelfde jaar, ten tweeden maale van Hautepenne en Mansfeld belegerd en ingenomen. De Belegeraars, voor ontzet bedugt, daar Biron met eenig Volk zig gereed toe maakte, boden der Bezetting alle Krygseer aan, indien zy de Stad wilde ruimen. Zy gaf 't eindelyk op, door hongersnood op 't uiterste gebragt zynde, en trok met Pakkaadje, vollen Geweer en vliegende Vendels ter Stad uit. Sedert, bevindende dat Eindhoven nu van de eene dan van de andere Party ingenomen werdt, en aan beide weinig dienst kon doen, heeft men beslooten de Stad te ontmantelen, en open te laaten leggen. Toen Fredrik Henrik, Prins van Oranje, in 't jaar 1629, 's Hertogenbosch belegerde, lagen 'er, op 't Huis te Eindhoven, eenige Keurlingen van de Spaansche zyde, welken den Staatschen Partygangeren veel schade toebragten. Doch de Overste Stakenbroek, met eenen hoop volks derwaards gezonden, verdreef het vyandlyk Krygsvolk. Na 't overgaan van 's Hertogenbosch, is Eindhoven, nevens de gantsche Meiery, in de magt der Staaten geraakt.

Regeering.

De Regeering van Eindhoven bestaat uit twee Burgemeesters en zeven Schepens, die jaarlyks veranderd worden, behalven een' Drossaard of Schout, een' Sekretaris en vyf (4) Mannen.

De

(4) In de Meiery en elders ten platten Lande wordt den Scheponen dikwils een zeker getal van Persoonen, tot

De Stad Eindhoven voert den titel van Heerlykheid, wordt met de Baronny van Kraanendonk in Peelland ter leen gehouden van de Algemeene Staaten, en hangt af van het Leenhof van Brabant, in den Haage. Deeze twee Heerlykheden behoorden van ouds den Edelen uit den Huize van Mierenberg toe. Naderhand kwamen zy aan het Huis van Hoorne, en vervolgens aan de Graaven van Buuren. De laatſte Graaf uit dit Huis heeft deeze Heerlykheden in het Huis van Naſſau-Oranje overgebragt. Zy waren onder de nalatenſchap van Willem den III, Koning van Grootbritanje, en zyn, volgens de verdeeling van die nalatenſchap, in den jaare 1732, tuſſchen den Koning van Pruiſſen en Willem Karel Henrik Frizo, Prins van Oranje, aan den laatſten afgeſtaan. Hy ſtelt 'er de Regeering aan, en heeft eenen Rentmeeſter over zyne Domeinen en geeſtelyke Goederen, in en om Eindhoven.

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Eigenaar der Heerlykheid van Eindhoven.

De Dorpen en Heerlykheden van het Kwartier van Kempenland zyn van driederlei ſoort. Eenigen ſtaan onder de Algemeene Staaten, als Hertog van Brabant; éene, naamlyk Oorſchot, behoort den Staaten voor de helft, en voor de andere helft eenen byzonderen Heer, en verſcheiden' anderen ſtaan onmiddelyk onder byzondere Heeren, hebbende de

Plaatſen in het Kwartier van Kempenland, die onmiddelyk onder de Algemeene Staaten ſtaan.

F Staa-

tot het waarneemen der Regeeringe, toegevoegd; welken, op ſommige Plaatſen, *Mannen*, op anderen *Raadsmannen* genoemd worden. Zie OUDENHOVEN, *Beſchr. der Meierye*, Hoofdſt. V. bl. 59.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Staaten alleenlyk het Regt van Oppermagt over dezelven. Tot de eerſte ſoort behooren Lommel, Bergeik, Eerſel, Bladel, Westerhoven, Reuſel, Veldhoven, Zonderwyk, Rythoven, Hoogloon, Oerle, Veſſem, Zeelſt, Ooſterbeers, Hapert, Dommelen, Wintelre, Middelbeers, Hoog Kaſteren, Steenſel, Duiſſel, Blaarthem, Knegtſel en Meerfeldhoven.

Lommel.

Lommel is ſchier het uiterſte Dorp van de Meierye, gelegen aan de grenzen van Luikerland, vier uuren ten Zuiden van Eindhoven. In 't jaar 1322, kreegen de Ingezetenen van dit Dorp vryheid om het zelve met Muuren te omringen. Men begon het werk; doch het werdt niet voltrokken. De bouwſtoffen van drie Poorten werden naderhand gebruikt, om 'er eenen Tooren op de Kerk van Lommel van te maaken. By Lommel is een loopend Water, dat zig een ſtuk wegs onder de Aarde verbergt, en dan weder te voorſchyn komende, zig in twee takjes van een ſcheidt. De Kerk van Lommel wordt nu van de Gereformeerden gebruikt, en door éénen Predikant bediend, dien egter een Medehelper toegevoegd is. De Regeering beſtaat 'er uit zeven Schepenen, van welken 'er het één jaar drie, en het ander vier afgaan. De Ingezetenen geeven voor, dat hunne Plaats, nevens de gemelde vryheid om 'er Muuren om te trekken, ook Stads geregtigheden verkreegen heeft. Lommel draagt twee en twintig honderd vyftien Guldens en vier Stuivers in de Verpondingen.

Berg-

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Bergeik legt tuſſchen Lommel en Eindhoven, omtrent drie uuren van de laatſtgemelde Plaats. In 't jaar 1468, werdt Bergeik, door Karel den Stouten, tot eene Stad verheeven; doch de Ingezetenen hebben zig van dit Voorregt niet bediend, en de Plaats is van Muuren en Poorten onvoorzien gebleeven. Men ziet 'er de overblyffels nog van een oud en ſterk Slot, dat, in den Spaanſchen Oorlog, door Mondragon, verwoeſt werdt. Te Bergeik worden vyf Jaarmarkten, en eene weekelykſche Markt gehouden. De Kerk van Bergeik is een groot en fraai Gebouw. De Roomſchgezinden hebben hier twee Kerkhuizen, één in het Dorp en één niet verre van het zelve op den Luikſchen bodem. De Verpondingen van Bergeik beloopen agt en twintig honderd Guldens. Bergeik, Weſterhoven en Rythoven maaken ſamen eene Regtbank uit, beſtaande uit drie Schepenen van Bergeik, en twee van elk der twee andere Dorpen. Bergeik.

Weſterhoven legt vlak aan Bergeik, en *Rythoven* een vierdendeel uurs noordelyker. Het eerſte Dorp draagt duizend negen en twintig Guldens en zeſtien Stuivers, het andere vyftien honderd vier en negentig Guldens en zeſtien Stuivers, in de Verpondingen. Beide deeze Dorpen hebben ook ieder eene Gereformeerde Kerk, welken, door den Predikant van Bergeik, bediend worden. Weſterhoven. Rythoven.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Eerſel. *Eerſel* voert den titel van Vryheid, en legt ruim twee uuren ten Zuidweſten van Eindhoven. Het is een vry groot en ſchoon Dorp, waar van voor deezen wel negen Dorpen afhingen. Alle weeken wordt 'er ééne, en daarenboven agt Markten in 't jaar gehouden. Toen Eindhoven, in den jaare 1581, belegerd werdt, deedt de Graaf van Mansfeld Eerſel uitplonderen en verbranden. In de Verpondingen draagt Eerſel dertien honderd tagtig Guldens en zeſtien Stuivers. Eerſel, Duiſſel en Steenſel maaken ſamen eene Regtbank uit; waar toe Eerſel drie en de andere twee Dorpen ieder twee Schepens uitleveren.

Duiſſel. Steenſel. *Duiſſel* legt een weinig benoorden, en *Steenſel* een weinig beooſten Eerſel. Duisſel draagt zes honderd vyf en vyftig Guldens en agt Stuivers, en Steenſel drie honderd agt en negentig Guldens en agt Stuivers in de jaarlykſche Verpondingen. In elk van deeze Dorpen is eene Gereformeerde Kerk, die alle drie door éénen Predikant bediend worden.

Bladel. *Bladel*, of *Pladelle*, ééne van de oudſte Dorpen der Meierye, legt drie uuren ten Zuidweſten van Eindhoven. Veelen zyn van gedagten, dat de oude Frankiſche Koningen, in de negende eeuwe, hier ter plaatſe, hun Hof, of ten minſten een Luſthuis gehad hebben. Vendelius zegt, dat de overblyffels van een Vorſtelyk Paleis, beſtaande in groote Kelders, Muuren en Grondſlagen hier omtrent nog konnen gezien

Digitized by Google

zien worden. Doch Oudenhoven getuigt (b), dat hy wel overblyffels van een Edelmans Huis, maar geenzins van een Vorſtelyk Paleis by Bladel heeft konnen ontdekken. Sommigen willen (c), dat Koning Karel de Kaale, te Bladel, in den jaare 863, eene algemeene Dagvaart gehouden hebbe, op welke hy, onder anderen, Graaf Dirk, gemeenlyk den eerſten genaamd, met het Graaffchap van Holland zou beſchonken hebben. Men brengt eenen Giftbrief voor den dag, van eenen Karel, Koning der Franken, gegeven te Bladel, den 15 Juny des jaars 863. Dus is hy getekend: *Datum* A. D. DCCCLXIII. XVII. *Kalend. Julias. Actum Pladellâ Villâ feliciter. Amen.* In het jaar 863 nu, regeerde Karel de Kaale, zo dat veelen hem deezen Giftbrief toeſchryven. Doch anderen (d) hebben aangemerkt, dat de Brief, door den Geheimſchryver Hagano, geſchreeven is, en dat men geenen Geheimſchryver van dien naam, dan omtrent vyftig jaaren laater, onder Karel den Eenvoudigen, vindt. Zy beſluiten dan, dat men Karel den Eenvoudigen voor den Koning, die in den Giftbrief gemeld wordt, moet houden; en dat men in plaats van DCCCLXIII of 863, DCCCCXIII, gelyk men van ouds ſchreef, of 913, leezen moet. Het bovenſte Streepje van de laatſte ouderwetſche C, die men dus Ↄ ſchreef, kan ligtelyk weggeraakt, en die Letter daar door in een L veranderd zyn. Wat nu de gewaande Gifte van Holland

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

(b) *Beſchr. der Meierye*, Hoofdſt. V. bl. 50.

(c) Zie *Hollandſche Kronyk*, Diviſ. V. Cap. 6. op het jaar 863. en andere Schryvers.

(d) *A. Matthaus, de Nobilitate*, Lib. II. Cap. II. p. 42, 43.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

aangaat; in den Brief zelven, vindt men daar van geen woord gemeld. De Koning geeft *zekeren zynen Getrouwen, Dirk geheeten, de Kerk van Egmond, met al wat 'er geregtelyk toe behoort, van Zuudberdeshaghe tot aan Fortrapa en Kinnem* (5), welke drie laatſte Plaatſen tot nog toe niet dan by giſſing bekend zyn, doch waarſchynlyk een klein gedeelte van het tegenwoordig Holland uitgemaakt hebben. Wy keeren weder naar Bladel.

Dit Dorp heeft eene Gereformeerde Kerk, welke van den zelfden Predikant bediend wordt, die te Hapert en te Reuſel predikt. Bladel maakt met Reuſel en Neterſel eene Dingbank uit, die uit zeven Schepenen beſtaat, van welken Bladel en Reuſel ieder drie, en Neterſel één' Schepen uitlevert. In de Verpondingen draagt Bladel elf honderd zeven en dertig Guldens en vyftien Stuivers.

Reuſel.

Reuſel legt een half uurtje bezuiden Bladel, op de woeſte Poſtelſche Heide. In de oude Schriften der Abdye van Poſtel, niet verre van hier gelegen, wordt dit Dorp *Reſole* geheeten. De Kerk van Reuſel is zeer oud, en veel te groot voor de Gereformeerde Gemeente deezer Plaatſe. De

(5) Damus *cuidam fideli noſtro, nomine Theodorico, quasdam res, Eccleſiam videlicet Hecmunde, cum omnibus ad eam jure pertinentibus, a loco, qui dicitur Zuutherdeshaghe, usque ad Fortrapa & Kinnem.* Vide Douza, *Annales*, Libr. V. p. 178.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

De Verpondingen van Reuſel beloopen dertien honderd twee en veertig Guldens en tien Stuivers. Neterſel legt een weinig ten Noorden van Bladel. Hier ziet men de gewaande overblyfſels van het Paleis der Frankiſche Koningen, van het welke wy te vooren ſpraken. Neterſel heeft geene Gereformeerde Kerk. Het draagt maar vier honderd vyf en vyftig Guldens en twee Stuivers in de jaarlykſche Verpondingen.

Veldhoven. Zonderwyk.

Veldhoven legt een groot uur ten Zuiden van Eindhoven. Dit Dorp heeft vier Uithoeken, onder welken *Zonderwyk* geteld wordt, dat een uur ten Noordweſten van Veldhoven legt. Te Veldhoven is eene Gereformeerde Kerk, die van den zelfden Predikant, welke te Blaarthem predikt, bediend wordt. Veldhoven brengt met de Gehugten, die 'er onder behooren, zeventien honderd vyf en veertig Guldens aan Verpondingen op. Zeelſt, Veldhoven en Blaarthem maaken ſamen eene Dingbank uit, waar in Zeelſt drie en de andere twee Dorpen ieder twee Schepenen leveren.

Zeelſt.

Zeelſt legt een half uur ten Weſten van Eindhoven. Het draagt zo veel als dit Steedje in de Verpondingen, te weeten zeſtien honderd Guldens. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk. De Predikant, die te Zeelſt predikt, bedient te gelyk de Gemeentens van Oerle en Wintelre.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Blaarthem legt een vierdendeels uurs ten Zuiden van Eindhoven. In de Verpondingen draagt het vyf honderd en negentig Guldens. Wy hebben reeds gezeid, dat de Gereformeerde Kerk hier door den Predikant van Veldhoven bediend wordt.

Blaarthem.

Hapert legt twee en een half uuren ten Zuidweſten van Eindhoven, niet verre van Bladel. Hier is eene Gereformeerde Kerk, waar van de Predikant, dien een Medehelper toegevoegd is, ook te Bladel en te Reuſel predikt. De Aa ſtroomt dit Dorp voorby, en men heeft hier omtrent goed Wei- en Zaailand. Hapert, Hoogloon en Hoogkaſteren maaken ſamen eene Dingbank uit, in welke Hapert drie, en de andere twee Dorpen ieder twee Schepenen hebben.

Hapert.

Hoogloon legt een vierdendeel uurs beoosten Hapert, aan de andere zyde van de Aa. De Predikant, die de Gereformeerde Kerk hier bedient, predikt ook te Veſſem. Hem is een Medehelper toegevoegd. In de Verpondingen draagt Hoogloon negen honderd en zeſtien Guldens.

Hoogloon.

Hoogkaſteren, Kaſteren of Kaſtelre legt ook aan de Aa, een half uur ten Noorden van Hapert. Hier is geene Gereformeerde Kerk. Dit Dorp draagt vier honderd drie Guldens en vier Stuivers in de Verpondingen.

Hoogkaſteren.

§ *Oerle* of *Oers* is een aanzienlyk Dorp, met den titel van Vryheid, een half uur beweſten Eindhoven gelegen. Het Dorp wordt

Oerle.

Digitized by Google

wordt verdeeld in *Zand-Oers* en *Kerk-Oers*. Het eerſte deel ſchynt Zand-Oers genoemd te worden, naar den grond, die hier zo zandig en droog is, dat men van ouds ſchertſende plagt te zeggen, dat een Doodſlager, die zig hier omtrent in eenen Hooiberg verborg, of op een Veld, rondsom in 't water gelegen, begaf, ſtrafvry gekeurd zou worden. Oerle is egter een wel betimmerd Dorp, dat wel dertien honderd Guldens in de jaarlykſche Verpondingen opbrengt. Men houdt 'er zeven Jaarmarkten en eene weekelykſche Markt. Onder de Regtbank van Oerle, die uit zeven Schepens beſtaat, plagten van ouds agt Dorpen te behooren: doch de zelven zyn 'er, in 't jaar 1560, van afgeſcheiden, en hebben toen byzondere Regtbanken verkreegen. De Ingezetenen van Oerle geeven voor door gantſch Brabant tolvry te zyn. Wy hebben reeds aangemerkt, dat de Gereformeerde Kerken van Oerle, Zeelſt en Wintelre door éénen Predikant bediend worden. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Veſſem of Weſſem legt aan het Riviertje de Aa, een uur beweſten Eindhoven. Hier omtrent is goed Wei- en Hooiland. De handel in Schaapen plagt in dit Dorp zeer te bloejen; zo dat de Landluiden hunne Huizen en Akkers niet, als op veele andere Plaatſen der Meierye, in huur, maar in eigendom bezaten. Veſſem draagt twaalf honderd zeſtien Guldens en agt Stuivers in de Verpondingen. De Gereformeer- Veſſem.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

meerde Kerk te Veſſem wordt van dezelfde Predikanten bediend, die te Hoogloon prediken. Veſſem, Knegtſel en Wintelre maaken ſamen eene Dingbank uit, in welke Veſſem drie, en de andere twee Dorpen elk twee Schepens hebben.

Knegtſel. Wintelre.

Knegtſel legt een uur en *Wintelre* een klein half uur ten Zuiden van Veſſem. Te Knegtſel is geene Gereformeerde Kerk. Het brengt maar twee honderd een en vyftig Guldens en zeven Stuivers aan Verpondingen op, in welken Wintelre zes honderd een en twintig Guldens draagt.

Ooſterbeers. Middelbeers.

Ooſterbeers legt omtrent anderhalf uur beweſten Eindhoven, en maakt met *Middelbeers*, dat een klein half uurtje beweſten Ooſterbeers gelegen is, eene Regtbank uit, beſtaande uit zeven Schepens, vier van Ooſterbeers en drie van Middelbeers. Deeze twee Dorpen hebben ieder eene Gereformeerde Kerk, welken, nevens de Kerk van Weſterbeers in het Kwartier van Oosterwyk, door éénen Predikant bediend worden. In de Verpondingen draagt Ooſterbeers zeven honderd twee en zeſtig Guldens en zeſtien Stuivers, en Middelbeers drie honderd vyf en vyftig Guldens en veertien Stuivers.

Dommelen.

Dommelen, een klein Dorpje aan de Rivier de Dommel, een groot uur ten Zuiden van Eindhoven, gelegen, heeft eene byzondere Regtbank, uit zeven Schepens beſtaande (6). Het draagt zeven honderd en

(6) Zie OUDENHOVEN, *Beſchryving van de Meiery*, bladz.

Digitized by Google

en vyftig Guldens in de Verpondingen. Een klein half uurtje bezuiden Dommelen, legt een braave Heerlykheid, Valkensweerd of Verkensweerd geheeten. Dommelen en Valkensweerd hebben ieder eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend worden. Een uur gaans verder, aan de Luikſche grenzen, ontmoet men het Dorp Borkel, dat drie honderd agt en tagtig Guldens en zeſtien Stuivers in de Verpondingen draagt. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Meerfeldhoven of *Meerfeld* legt aan het Riviertje de Gender, tuſſchen Knegtſel en Wintelre, een groot uur ten Zuidweſten van Eindhoven. Dit Dorp heeft zyne byzondere Regtbank; doch geene Gereformeerde Kerk. Het brengt vier honderd en twee Guldens aan Verpondingen op. Meerfeldhoven.

De eenigſte Plaats in Kempenland, die den Staaten voor de helft, en voor de andere helft eenen byzonderen Heer toekomt, naamlyk den Heer Zweerts de Landas, is de Vryheid van Oorſchot. Oorſchot, Heerlykheid voor de helft den Staaten, en voor de helft eenen byzonderen Heer toekomende.

Oorſchot is het voornaamſte Vlek van dit Kwartier. Het brengt, met de Gehugten, die 'er onder behooren, omtrent een vyfde deel op van de Belaſtingen, welken in Kempenland geheeven worden, naamlyk tien duizend een honderd vyf en tagtig Guldens.

bladz. 31, in den eerſten druk van 1649. In den tweeden van 1670, die anders ver de beſte is, heeft de Schryver vergeten van Dommelen gewag te maaken.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

dens. Te Oorſchot zyn twee Kerken, eene kleine, van duiffteen gebouwd, en zo oud, dat het Gemeen derzelver ſtigtinge tot de tyden der Romeinen brengt, en eene groote en aanzienlyke. Deeze laatſte Kerk was van ouds eene Kollegiaale Kerk van elf weereldlyke Kanonniken. De Hertogen van Brabant hebben deeze Kanonniken met verſcheiden' Voorregten beſchonken. Hunne plaatſen, openvallende, worden nog, voor de helft door hunne Hoogmogenden, en voor de helft door den Heer van Oorſchot begeven. In de kleine Kerk wordt geen dienſt gedaan. De groote wordt van de Gereformeerden gebruikt, en door éénen Predikant bediend, die ook te Beſt predikt, dat onder Oorſchot gelegen is. Alle weeken wordt 'er te Oorſchot markt gehouden. Men heeft 'er daarenboven zeven vrye Jaarmarkten. In de Vryheid van Oorſchot leggen verſcheiden' Heeren Huizen. Men heeft 'er ook eenige liefdaadige Geſtigten. De Schout van Oorſchot woont in 't midden van 't Vlek, in een groot oud Gebouw.

Zonderling Voorval te Oorſchot, omtrent het dood Lighaam eener Nonne.

In 't jaar 1663, gebeurde iets zonderlings te Oorſchot, dat der aantekeninge waardig is. Zeker Heelmeeſter aldaar, Arnoldus Fey geheeten, hadt zig, ſedert eenigen tyd, door veele ongemeene Geneezingen, alomme vermaard gemaakt. Men bragt hem van alle kanten zieken toe, die doorgaans gelukkiglyk van hunne kwaalen verloſt werden. De toeloop vermeerderde hand

Digitized by Google

hand over hand, en het Vlek voer 'er wel door. Dit was geen wonder; maar wel, dat men deeze geneezingen toeſchreef aan de wonderdaadige kragt van het dood Lighaam van zekere Margareet van Valkeniſſe, Moeder van een Nonnenkloofter te Oorſchot, die voor omtrent zes jaaren geſtorven was. Men geloofde, dat het Lighaam deezer Vrouwe, voor het verrotten bewaard gebleeven zynde, eene heilzaame Olie uitleverde, door welke deeze ongemeene Geneezingen, veroorzaakt werden. De Algemeene Staaten, dugtende dat hier Bygeloof of Bedrog onder ſpeelde, lieten het Lighaam, in Juny des gemelden jaars 1663, heimelyk weghaalen, en op 't Stadhuis te 's Hertogenboſch brengen, alwaar het in eene verzekerde plaats bewaard werdt, tot de komſt van den vermaarden Ontleeder, Louis de Bils, die, van verſcheiden' voornaame Genees- en Heelmeeſters (7) verzeld, het Lighaam, op den 20 July, in de tegenwoordigheid der Stads Overheid, beſchouwde. Zy vonden het in een' geſlooten' Kiſt, met linnen doeken, als eene Nonne opgeſchikt. Het aangezigt, de handen en voeten waren bloot. De reuk van 't Lighaam geleek wel naar die van vermolſemd Hout, of van doodsbeenderen, die men verſch uit het Graf

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

(7) Onder de Geneesmeeſters waren 'er drie, en onder de Heelmeeſters twee van den Roomſchen Godsdienſt.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Graf werpt. Toen men het Lighaam, omtrent de borſt, begon te ontdekken, liepen 'er eenige kleine Vliegjes over de linnen docken, gelyk men gewoon is in vermolſemde doodsbeenderen te zien. De kleur van 't aangezigt en de andere deelen was bruin, bleek vaal en zwartagtig geplekt: de huid zeer gerimpeld, bedekkende niet anders dan de beenderen: de vingers en teenen waren ſtyf en onbeweeglyk. Men bevondt, dat het Lighaam geopend geweeſt, en wederom toegenaaid was, en den naad losgeſneeden hebbende, zag men, dat al het Ingewand weggenomen was. De plaats, daar het gelegen hadt, was met Stof van Alſemknopjes, of eenige andere beſtrooid. De harſſenen waren byna weg gedroogd, en vol kleine verdroogde Maaitjes. De Beſchouwers beſlooten hier uit, dat het Lighaam, door menſchelyke Konſt, tot nu toe bewaard was geweeſt, en indien men 'er niets verders aan deedt, wel haaſt vergaan zou. Men beſchouwde ook ter zelfder tyd een zilveren Flesje, dat hartswyze gevormd was, en van vooren met een Venſtertje open ging. Men vondt 'er niets in, en het rook naar Menſchen-vet. Men oordeelde, dat 'er eenige vette vogtigheid, uit de beenderen of andere deelen des Lighaams gezypeld, in kon geweeſt zyn. Het Lighaam, dus beſchouwd zynde, werdt, in Auguſtus, op eene deftige wyze, in een afgezonderd Koor van de S. Jans Kerke begraaven. Voor dat de Kiſt in 't Graf gezet werdt, deedt men de-

Digitized by Google

dezelve voor de Schepenen, die 'er tegenwoordig waren, nog eens openen. Zy zagen 't Lyk gelyk ze 't te vooren gezien hadden: de Kist werdt, in hun byzyn, wederom geslooten, en in 't Graf gezet, dat zy volkomentlyk zagen toemaaken. 't Gerugt van de Heilige Nonne verdween hier mede allenkskens; doch de Heelmeester van Oorschot behieldt nog veel neering, en deedt van tyd tot tyd gelukkige geneezingen (e). Onder Oorschot behooren agt Gehugten, de Kerkhof, Verrenbest, Naastenbest, Spoordonk, Strathem, Aarle, Notel en Hedel.

Meer dan eens (f), hebben de Algemeene Staaten Reglementen gemaakt, de Regeering van Oorschot betreffende, en laatstelyk in 't jaar 1664; wanneer hunne Hoogmogenden, als Half-Heeren van Oorschot, met den Graave van Merode, toen Heer voor de andere helft, de Regeering van Oorschot bepaalden. Zy bestaat thans uit zeven Schepens, zeven Gezwoorens, zeven Raadsmannen, twee Kerkmeesters en drie Armmeesters. Wy spreeken niet van den Drossaard of Schout, die door den byzonderen Half-Heer van Oorschot wordt aangesteld. De Schepens, Gezwoorens en Raadsmannen blyven zes jaaren in Regeeringe; doch veranderen, om de twee jaaren, van waardigheid. Die twee jaaren van de zes Schepen geweest is, wordt de volgende twee jaaren Gezwooren, en de derde twee jaaren Raadsman. Een Gezwoo-

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

(e) Zie *Oudenboven, Beschr. der Meiery*, Hoofdst. V. bl 57. *Hollandsche Merkurius* op 't jaar 1663, bl. 102. en vooral *Aitzema, Zaaken van Staat en Oorlog*, Deel X, Boek 43, bladz. 688 enz.

Regeering van Oorschot.

(f) Zie *Groot Plakaatboek*, II. Deel, Kol. 2823, 3155 en 3157.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

zwooren wordt, na twee jaaren, Raadsman, en na nog twee anderen Schepen. De Raadsmannen worden na twee jaaren Schepens, en vervolgens Gezwoorens. Na het eindigen van de zes jaaren, worden deeze Regeeringsperſoonen, door beide de Half-Heeren van Oorſchot, in hunnen dienſt beveſtigd, of zy gaan af. De Armen Kerkmeeſters worden om de twee en drie jaaren veranderd. In 't jaar 1664, ſtelden hunne Hoogmogenden een' voorzittend' en drie andere Schepenen aan, nevens drie Gezwoorens, drie Raadsmannen, een' Kerkmeeſter en twee Armmeeſters, en de Half-Heer van Oorſchot drie Schepens, vier Gezwoorens, vier Raadsmannen, een' Kerkmeeſter en een' Armmeeſter. Naderhand heeft de Half-Heer van Oorſchot een' voorzittend Schepen enz. aangeſteld, en dus heeft men hier in beurt gehouden, wordende de helft van de Regeering, om de drie jaaren, of beveſtigd, of veranderd. Uit het Gehugt van den Kerkhof werden twee Schepens, een Gezwooren, een Raadsman, een Kerkmeeſter en een Armmeeſter gekooren. Uit Verrenbeſt, een Schepen, een Gezwooren, een Raadsman en een Kerkmeeſter. Uit Spoordonk, een Schepen, een Gezwooren, een Raadsman en een Armmeeſter. Uit Strathem, een Schepen, een Gezwooren en een Raadsman. Uit Naaſtenbeſt, een Schepen, een Gezwooren en een Armmeeſter. Uit Aarle een Schepen, een Gezwooren en een

Digitized by Google

een Raadsman. Uit Notel een Gezwooren en een Raadsman, en uit Hadel een Raadsman.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Tot het ontvangen der Gemeente-Penningen, daar men egter de Beden, Verpondingen en andere Gemeene Landsmiddelen niet onder betrekken moet, worden agt Schatheffers, één uit ieder Gehugt, aangeſteld. Deezen kiezen één' uit hun tot Burgemeeſter, zonder onderſcheid van Godsdienſt te maaken. De Burgemeeſter moet, van drie tot drie maanden, eenen netten Staat van Ontvangſt en Uitgaave aan de Regeeringe overgeeven, en jaarlyks aan dezelve, ten aanhooren van elk, die tegenwoordig wil zyn, algemeene Rekening doen. De Heffers of Agtmans genieten eenen Stuiver, de Burgemeeſter een half oord Stuivers van den Gulden.

De Regeering houdt haare Vergaderingen op het Stadhuis te Oorſchot. Zy mag niemant op eenige Dagvaarden van de Meierye of het Kwartier van Kempenland zenden, dan met kenniſſe der hooge Overheid, en dan nog niet meer dan één', of ten hoogſten twee Perſoonen. Binnen de Vryheid van Oorſchot mag niemant komen woonen, ten zy hy der Regeeringe, voor drie honderd Guldens borg ſtelle, dat hy niet tot laſten der gemeene Armen-Kaſſe zal komen.

De Dorpen van Kempenland, die onder eenen byzonderen Heer ſtaan, zyn Woenſel, Stryp, Strathem, Geſtel by Eindhoven, Valkensweerd, Waalre en Aalſt.

Plaatſen in het Kwartier van Kem-

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Woenſel is een groot en goed Dorp, aan de Rivier de Dommel, een vierdendeel uurs benoorden Eindhoven gelegen. Het heeft vier deelen; op Agt, Vlokhoven, Tongerenbroek, en 't Dorp. Woenſel heeft zyne byzondere Regtbank, uit zeven Schepens beſtaande. Na Nieuwjaarsdag, dingt men hier drie Geregten, met veertien Schepens, uit welken 'er, door den Droſſaard, zeven verkooren worden, die vervolgens in bediening blyven. Men heeft eene Gereformeerde Kerk te Woenſel. De Predikant, die dezelve bedient, predikt ook te Tongelre in Peelland. Na Oorſchot draagt Woenſel het meeſt in de Verpondingen des Kwartiers, te weeten vier duizend twee honderd negen en tagtig Guldens.

penland, die onder byzondere Heeren ſtaan.

Woenſel.

Stryp, *Strathem* en *Geſtel* zyn drie Dorpen by Eindhoven, aan de Weſtzyde der Stad gelegen, onder welken Gennip en Ekart behooren. By Stryp loopen drie kleine Watervlieten, de Gender, die Stryp en Geſtel van malkanderen ſcheidt, de Ryngraft, die tuſſchen Zeelſt en Stryp heenen loopt, en de Wyntgraft, die Woenſel van Stryp ſcheidt. Te Stryp en te Strathem is eene Gereformeerde Kerk, wordende beide door den Predikant van Eindhoven bediend.

Stryp. Strathem. Geſtel by Eindhoven.

De Heerlykheden Woenſel, Stryp, Strathem en Geſtel zyn alle vier met die van Eindhoven vereenigd, en behooren den Prinſe van Oranje toe. In de Verpondingen

Digitized by Google

gen draagt Strathem zeven honderd en vyftig, en Geſtel negen honderd en dertig Guldens. MERRY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Waalre en *Valkensweerd* of Weerd zyn twee Heerlykheden, de eerſte een half uur bezuiden Eindhoven, aan de Dommel, en de tweede nog een groot half uur verder zuidwaards gelegen. Zy maaken ſamen eene Dingbank van zeven Schepens uit, waar van Waalre vier en Valkensweerd drie Schepens uitleveren. Te Waalre worden drie Jaarmarkten gehouden. Daar is eene Gereformeerde Kerk, waar van de Predikant ook te Aalſt predikt. Waalre draagt agt honderd zeven en zeventig Guldens en vier Stuivers in de Verpondingen. Valkensweerd is zo genoemd, naar de Valkeniers, die 'er woonen. Men noemt het ook wel Verkensweerd. De Predikant, die de Gereformeerde Kerk hier bedient, predikt ook te Dommelen. In de Verpondingen brengt Valkensweerd wel veertien honderd dertig Guldens en vier Stuivers op. Waalre. Valkensweerd.

Aalſt, een tamelyk Dorp met den titel van Heerlykheid, een klein half uurtje ten Zuidooſten van Eindhoven gelegen, heeft zyne byzondere Regtbank, uit zeven Schepens beſtaande. De Heer van Aalſt heeft 'er een goed Huis. De Gereformeerde Kerk wordt 'er, door den Predikant van Waalre bediend In de Verpondingen draagt dit Dorp agt honderd zes en twintig Guldens en twaalf Stuivers. Aalſt.

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Sommigen beſluiten uit den naam van Oorle en Oorſchot, twee voornaame Plaatſen in Kempenland, dat deeze Streek wel eer het erfgoed geweeſt zy van eenen *Oir* of Erfgenaam van een' voornaam' Heer of Vorſt. En zo 't waar is, dat Drogo, Zoon van Karel den Grooten, Kempenland, onder den titel van Hertogdom bezeten hebbe, zou men hem miſſchien voor den anderzins onbekenden *Oir* of Erfgenaam houden mogen. Doch gelyk hier op weinig ſtaat te maaken is, zo vinden wy ook, in het voorgeſteld ſlag van naamſpeelingen, minder ſmaaks dan eenige geleerde navorſchers der Vaderlandſche Oudheden.

Niet hooger ſchatten wy de reden, door ſommigen gegeven, waarom het Wapenſchild van Kempenland, dat boven met negen gouden Lynen op eenen zwarten grond gevuld is, van onderen ledig gelaaten zy. Deeze ledigheid zou den ſchraalen grond betekenen, waar uit deeze Landſtreek grootendeels beſtaat, en de negen gouden Lynen den luiſter der negen Regtbanken, welken van ouds in Kempenland geteld werden.

Digitized by Google

HEDENDAAGSCHE HISTORIE, OF TEGENWOORDIGE STAAT VAN ALLE VOLKEREN;

XIIde DEELS
Tweede Stukje;

Vervolgende de Beschryving van den Tegenwoordigen Staat der

VEREENIGDE NEDERLANDEN;

En vervattende byzonderlyk het Slot der Beschryvinge van de MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH, benevens de Beschryving van het MARKGRAAFSCHAP VAN BERGEN OP ZOOM.

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION, Boekverkooper op den Nieuwendyk, by den Dam, in Hugo Grotius, 1739.

Met Privilegie.

Digitized by Google

Digitized by Google

VYFDE HOOFDSTUK.

Meierij van 's Hertogenbosch.

Beschryving der Stad HELMOND *en der Vlekken, Dorpen en Heerlykheden van het* KWARTIER VAN PEELLAND.

III. Kwartier van Peelland.

HEt KWARTIER VAN PEELLAND grenst ten Oosten aan het Land van Kuik en Pruisisch Gelderland, ten Noorden aan het Kwartier van Maasland en de Heerlykheid van Ravenstein, ten Westen aan het Kwartier van Kempenland, en ten Zuiden aan het Prins- en Bisdom Luik. De lengte van dit Kwartier, gerekend van het Noorden naar het Zuiden, kan omtrent agt, en de breedte, van het Oosten tot het Westen, omtrent zes uuren gaans haalen. Het draagt in de Verpondingen omtrent zeven en zestig duizend zeven honderd Guldens.

Landsgesteldheid.

Peelland, dat van ouds ook onder het Landschap Taxandria behoorde (a), heeft zynen naam naar een Moeras of Veen, *de Peel* (1) geheeten, dat tegen Pruisisch Gelderland, aan den Oostkant van Peelland, legt. De Peel beslaat meer dan vier uuren in de lengte; doch een goed gedeelte van de zelve legt buiten 't gebied van hunne Hoogmogenden. Op sommige plaatsen is zy wel agt ellen diep. De Turf wordt 'er meer gesteld-

(a) Zie hier voor bl. 75.

De Peel.

(1) De naam van *Peel* schynt van het Latynsch Woord *Palus*, *Moeras*, gemaakt te zyn. Te Harderwyk was wel eer een Poortje, dat, om dat het naar een Moeras uitliep, het *Peelenpoortje* genoemd werde.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

ſteken, dan gebaggerd; doch de gebaggerde is veel duurzaamer, dan de geſteken'. Deeze laatſte is vaal van kleur, en niet ongelyk aan de Turf, welke de Loojers van de verrotte run maaken. De Peel is donker vaal van kleur, en heeft eenen open wateragtigen grond, met eenen korſt overtoogen, die op de meeſte plaatſen geen' Menſch draagen kan. De Turf wordt 'er geſteken met zeer ſcherpe Spaden, aan plaggen, die omtrent een voet breed en een weinig langer zyn. Ze worden in de Zon en Wind te droogen gezet, en gedroogd zynde, zyn ze byna zo ligt als Spongien. Men ſtapelt ze naderhand, by groote hoopen, huizen hoog, op malkanderen. De Ingezetenen der Dorpen, aan de Peel gelegen, krygen 'er niet alleen overvloed van brand uit; maar zy voeren de Peelturf ook met Karren naar andere Plaatſen, en doen 'er merkelyk voordeel mede.

(b) Zie het VII Artikel van het Utrechts Traktaat, *Groot Plakaatboek*, V Deel, bladz. 458.

Grensſcheiding in de Peel.

Na dat, by de Utrechtſche Vrede van 't jaar 1713 (b), en by de Radſtad- en Badenſche, tuſſchen den Keizer en Vrankryk van 't jaar 1714 (c), een goed gedeelte van Opper-Gelderland, en daar onder ook het Land van Keſſel, dat aan de Peel legt, aan den Koning van Pruiſſen was afgeſtaan, vielen 'er nog al geduurig geſchillen voor over de Grensſcheiding, tuſſchen die van Keſſel en de Ingezetenen van Peelland. Deeze geſchillen hadden al meer dan eene eeuw geduurd. Doch in November des jaars 1716 werdt'er eindelyk, tuſſchen de Kommiſſariſſen des Konings van Pruiſſen, en die der Alge-

(c) Zie het XIX Artikel van het Radſtad- en Badenſche Traktaat. *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 500.

Digitized by Google

Algemeene Staaten, te Venlo, een Verdrag geſlooten (d), by het welke de Grenzen in de Peel net bepaald werden. Men beſloot, op gemeene koſten, eenen Grenspaal van ſteen, juiſt in 't midden, tuſſchen Springelbeek en de Loef, op te regten, die *Vredepaal* geheeten, en waar door Brabant voortaan van Gelderland afgeſcheiden zou worden. Van den Vredepaal zuidwaards tot aan Langereizer, werdt eene Graft gegraaven, de helft door die van Bakel in Peelland, en de andere helft, door die van Venroy, in 't Land van Keſſel. Van Langereizer groef men eene regte Graft tot aan eenen grooten ſteenen Paal, die, op gemeene koſten, van die van Doorne en Venroy, dertig roeden van den top van den Grooten berg, gerekend van den kant van Doorne naar de Kapelle toe, geplaatſt werdt. Op de eene zyde van den Paal, werdt het Woord GELDRIA, en op de andere het Woord BRABANTIA gehouwen. De Grootenberg werdt niet doorgraaven, maar in zyn geheel gelaaten. Van den Paal op den Grootenberg, werdt eene andere Graft gemaakt, zo wel als de voorgaande, door die van Doorne en Venroy, ieder voor de helft, tot aan het Punt Voſſeholen geheeten, alwaar men, in 't jaar 1713, eenen Paal geſteld hadt. Van Voſſeholen, alwaar men, op gemeene koſten, eenen anderen Paal ſtelde, werdt eene nieuwe Graft gemaakt, tuſſchen de twee Bruine meezen, tot by Volkmeer, alwaar, insgelyks op gemeene koſten, een ſteenen Paal gezet werdt, *Eindepaal* geheeten,

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

(d) Zie *Groot Plakaatboek*, V. Deel, bl. 543.

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

ten, die de uiterſte Grensſcheiding maakt van Brabant en Gelderland. De Graft werdt gemaakt voor de helft, door die van Doorne en Liezel, en voor de andere helft, door die van Horſt, Zevenum enz. De Grafften, die Peelland van Opper-Gelderland ſcheiden, moeten, door de Schepenen der wederzydſche aangrenzende Plaatſen, om de drie jaaren, beſchouwd worden, op dat zy behoorlyk zouden worden onderhouden. De wederzydſche Opgezetenen mogen niet over de Grensgraften komen, om in elkanders Landen turf te ſteeken, Heivlaggen te houwen, Schaapen te weiden, Byenkorven te ſtellen, of eenige andere daad van eigendom of Regtsgebied te verrigten. De overtreders worden, volgens de Wetten der plaatſe, alwaar de overtreding begaan is, geſtraft, ten minſten met eene boete van tien Kroonen.

In Peelland zyn, behalven de Stad Helmond, negen en twintig meeſt aanzienlyke Vlekken, Dorpen en Heerlykheden, naamlyk Odenrode, Doorne en Vlierden, Aſten, Liempd, Scheindel, Vechel, Aarle en Rixtel, Zomeren, Erp, Nunen en Gerwen, Mierle, Bakel, Maarheeze en Zuurendonk, Heeze en Leend, Lieshout, Zon, Breugel, Tongelre, Lierop, Budel, Stiphout, Geldrop, Beek by Aarle en Nederwetten.

Beſchryving der Stad Helmond.

De meeſten van deeze Plaatſen behooren aan byzondere Heeren; doch de voornaamſten ſtaan onmiddelyk onder de Algemeene Staaten. Wy zullen ze allen kortelyk beſchryven, en met de Stad Helmond beginnen.

HEL-

Digitized by Google

HELMOND, een open Steedje, aan de Rivier de Aa, twee en een half uuren ten Noordweſten van Eindhoven, en omtrent zes uuren ten Zuidweſten van 's Hertogenboſch gelegen, voert den titel van Heerlykheid, en behoort tegenwoordig aan het Huis van Arberg en Valangin. Van ouds kwam de Heerlykheid van Helmond den Heere van Berlair en Keerberge toe. Daar is nog een oude Brief (2) voorhanden van zekeren Jan van Berlair, Heere van Helmond, waar by hy belooft nooit iets te zullen doen, tegen het Regt van 's Hertogenboſch, en deszelfs Voorregten, in tegendeel te zullen voorſtaan. Naderhand is Helmond in het Huis van Kortenbag, en vervolgens in dat van Arberg en Valangin gekomen. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH. Gelegenheid.

Te Helmond wordt eene weekelykſche, en vier Jaarmarkten gehouden. De Ingezetenen geeven voor door geheel Brabant tolvry te wezen, en verſcheiden' andere Voorregten van de oude Hertogen van Brabant ontvangen te hebben. Jaarmarkten.

In en om Helmond wordt ſterke handel in Lywaaten gedaan. Daar woonen veele Linnenweevers. De arbeidsloonen zyn hier en door de gantſche Meiery zo goed koop, dat men uit Holland en van elders Ketting en inſlag naar Helmond zendt, alwaar 'er zogenaamde Franſche Linnens, Bonten enz. Handel.

(2) Hy is gedagtekend van den 12 July des jaars 1394. Zie OUDENHOVEN *Beſchryving der Meierye*, Hoofdſt. IV. bladz. 16.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

van gemaakt worden. In de Verpondingen draagt Helmond drie duizend negen honderd vyf en zeventig Guldens.

Historie.

Toen Helmond nog eene beſlooten' Stad was, heeft het verſcheiden' aanvallen in den Oorlog geleeden. In 't jaar 1579, werdt deeze Stad van Parma's Krygsvolk ingenomen; dat de onbarmhartigheid hadt van de Bezetting aan Boomen te doen ophangen. In 't jaar 1583, viel Helmond den Staatſchen toe. Doch naderhand, wederom in de magt van Spanje geraakt zynde, werdt de Stad, in 't jaar 1588, van den Graave van Hohenlo ſtormenderhand ingenomen, en ten gronde toe afgebrand; zo dat 'er niet meer dan één Huis, behalven het Kaſteel van den Heer, ſtaan bleef.

Kaſteel.

Dit Kaſteel ſtaat aan de Zuidzyde van de Stad. Het is, by gebrek van behoorlyk onderhoud, thans zeer aan 't vervallen. Digt by het zelve, doch even buiten de Stad, plagt eertyds een Lieve Vrouwen Klooſter te ſtaan; doch het zelve werdt, in 't jaar 1543, ter gelegenheid van den inval van Marten van Roſſem, door de Bezetting van Helmond verbrand. De Heer van Helmond hadt 'er bevel, of ten minſten verlof toe gegeven.

Klooſter Binderen.

Aan de Noordzyde der Stad, ſtaat nog een Klooſter, Binderen geheeten, daar eertyds geene andere dan adelyke Jonkvrouwen in aangenomen werden. Het is, toen de Meiery in de magt der Staaten viel, aan den Heere van Nieuwland, Gans geheeten, verkogt. De adelyke Vrouwsperſoonen, die 'er toen nog in wa-

waren, werden, op koſten van 't Land, tot haaren dood toe, onderhouden. Sedert is dit Klooſter, by erfenis, gekomen aan den Generaal Majoor Ivoix, en by deszelfs afſtyvigheid, door de Voogden over deszelfs minderjaarige Kinderen, verkogt aan zekeren Heer Van der Meulen, die het nog bewoont. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Daar is ééne Gereformeerde Kerk te Helmond. De Predikant, die hier predikt, bedient de Gemeente van het Dorp Rixtel daar benevens.

De Regeering van Helmond is drieledig. Zy beſtaat uit twee Burgemeeſters, zeven Schepens, waar onder de Preſident begreepen is, en twaalf Dekens der Ambagtsgildens. Als twee van deeze drie Leden het eens zyn, over eene zaak, die de Regeering der Stad betreft, wordt het derde Lid overſtemd. De Heer van Helmond ſtelt ook eenen Droſt in die Stad aan, welke egter in zaaken van Regeering geen gezag heeft. Hy kan alleenlyk den Raad by een roepen, en zyne Voorſtellingen aan den zelven doen; doch dan moet hy vertrekken, en de overweeging en het beſluit aan den Raad overlaaten. Regeering.

De Dorpen in Peelland, welken onmiddelyk van de Algemeene Staaten afhangen, zyn Odenrode, Scheindel, Vechel, Zomeren, Erp, Nunen, Gerwen, Bakel, Zon, Breugel, Tongelre, Lierop en Nederwetten. Plaatſen in Peelland, welken onmiddelyk van de Staaten afhangen.

Odenrode, Roy, of S. Odenroy is een groot Dorp, daar eertyds veertien anderen onder behoord hebben. Het legt aan de Oden-

 rode,

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Rivier de Dommel, omtrent drie uuren ten Noordooſten van Helmond. Men wil, dat het zynen naam gekreegen zou hebben, naar zekere Schotſche Heilige Maagd, Oda geheeten, die aldaar begraaven, en in de agtſte eeuwe voor eene Heilige verklaard werdt. Men houdt het ook daar voor, dat Odenrode van ouds den titel van Graaffchap gehad hebbe, 't welk eerſt van de Utrechtſche Kerke ter leen gehouden; doch naderhand aan den Hertog van Brabant afgeſtaan werdt. By Odenrode leggen verſcheiden' Adelyke Huizen. Het Dorp heeft veel door den Oorlog geleeden. In 't jaar 1542, werdt het van de Gelderſchen geheel afgebrand, en in 't jaar 1572 van het Krygsvolk van Holſtein t'eenemaal geplonderd. Diergelyke plonderingen zyn naderhand meermaalen voorgevallen, zo dat Odenrode veel van zynen ouden luiſter verlooren heeft. Men heeft 'er eene oude en groote Kerk, die van de Gereformeerden gebruikt, en door éénen Predikant bediend wordt.

De Regeering beſtaat 'er uit zeven Schepens, en zeven Gezwoorens. Van ouds plagten hier zo veele Edelen te zyn, dat de Regtbank ſomtyds wel alleen door Edelen bekleed is geweeſt. Jaarlyks worden hier drie Byeenkomſten gehouden, *gemeene Waarheden* geheeten. De Vaders der Huisgezinnen worden dan voor 't Geregt ontbooden, en hebben vryheid om voorſtellingen ten nutte van 't Gemeen te doen. Te Odenrode worden de Dagvaarden of Samenkomſten van het Kwartier van Peelland ook gehou-

Digitized by Google

houden. Dit Dorp draagt het meeſt van alle de Dorpen des Kwartiers in de Verpondingen, naamlyk zes duizend en zeſtig Guldens. MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Scheindel is een groot Dorp, dat vyf Gehugten onder zig heeft. Het legt omtrent drie uuren ten Noordweſten van Helmond, een weinig benoorden Odenrode. Het Dorp kwam den Graaven van Ooſtvriesland eertyds toe, die daarom de Vlugt van de Patryzen, in deeze hunne Heerlykheid, hadden; doch de Ingezetenen der rondsom leggende Dorpen hebben Scheindel van deeze onderwerping vrygekogt. In 't jaar 1512, werdt dit Dorp door de Gelderſchen verbrand. De Ingezetenen waren 'er zo door verarmd, dat zy hunne Kerk niet wederom konden opbouwen. Paus Leo de X verleende daar op Aflaat aan elk, die de behulpzaame hand boodt, tot het herbouwen deezer Kerke; dat eindelyk volbragt werdt. Scheindel heeft zyne eigene Regtbank. Het draagt vier duizend een honderd dertien Guldens en twaalf Stuivers in de Verpondingen. De Gereformeerde Predikant, die hier ſtaat, predikt ook te Liempd. Scheindel.

Vechel is een groot Dorp, gelegen aan de Aa, tuſſchen 's Hertogenboſch en Helmond, omtrent drie uuren van elke Stad. Digt by de Kerk van Vechel, ſtaat een groot Huis, het Huis te Vechel of Frieſſelſtein geheeten; doch het heeft geene Heeren Regten. Vechel heeft zyne eigene Regtbank, uit zeven Schepens beſtaande. Het Dorp draagt drie duizend negen honderd vyf en veertig Vechel.

Gul-

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Guldens in de Verpondingen. De Kerk wordt van de Gereformeerden gebruikt, en door éénen Predikant bediend, die te gelyk te Erp predikt. Een vierdendeel uurs beweſten Vechel, ontmoet men het oud adelyk Huis Zwaanenburg.

Zomeren.

Zomeren, Zoemeren of Zimmeren ſchynt zynen naam gekreegen te hebben van een Watertje, Zeven moeren geheeten, dat niet verre van het zelve ontſpringt. Het Dorp legt drie uuren ten Zuiden van Helmond, en was van ouds van veel aanzien. Men getuigt (e), dat 'er dertig welbetimmerde Straaten geweeſt zyn, en tien duizend Menſchen gewoond hebben. Doch het is ſedert merkelyk afgenomen. En mogelyk zou men 'er nu zo veele honderden Menſchen niet tellen, als 'er eertyds duizenden gevonden werden. Het draagt in de Verpondingen drie duizend negen honderd vier en twintig Guldens. Dit Dorp ſchynt den naam aan een oud adelyk Geſlagt gegeven te hebben. Men vindt, in de Gedenkſchriften der twaalfde eeuwe, van eene Beſſala van Zomeren gewaagd, die met den Graave van Teiſterbant trouwde. De Predikant, die de Gereformeerde Kerk te Zomeren bedient, predikt ook te Lierop.

(e) Zie *Oudenbosch, Beſchr. der Meierye*, Hoofdſt. IV. bl. 23.

Erp.

Erp legt insgelyks aan de Aa, een groot half uur ten Zuidweſten van Vechel, en omtrent twee uuren benoorden Helmond. Een oud en vermaard adelyk Geſlagt is naar dit Dorp genoemd. Men houdt 'er twee Jaarmarkten. Erp heeft zyne eigene Regtbank, en een tamelyk groot Regtsgebied.

De

Digitized by Google

De Gereformeerde Kerk wordt 'er, door den Predikant van Vechel, bediend. In de Verpondingen draagt Erp zes en dertig honderd en veertig Guldens. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Nunen legt een uur ten Zuidweſten van Helmond; *Gerwen* een weinig verder noordweſtelyk van gemelde Stad. Deeze twee Dorpen maaken ſamen eene Dingbank uit. Zy draagen met malkanderen negen en twintig honderd twee en zeſtig Guldens in de Verpondingen. Nunen. Gerwen.

Nederwetten, of Wetten, een groot uur ten Weſten van Helmond gelegen, heeft zyne byzondere Regtbank. Het draagt niet meer dan vyf honderd Guldens in de Verpondingen. Nederwetten.

In ieder van deeze drie Dorpen, is eene Gereformeerde Kerk. Zy worden alle drie door éénen Predikant bediend.

Bakel legt aan de Peel, een half uur beooſten Helmond. Het Gehugt Melis, dat 'er digt by legt, behoort onder de Regtbank van Bakel. Men heeft te Bakel eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Bakel brengt twee en twintig honderd negen en veertig Guldens aan Verpondingen op. Bakel.

Zon en *Breugel* maaken ſamen eene Dingbank uit, waar toe Zon vier en Breugel drie Schepens levert. Zon legt ruim twee uuren beweſten Helmond, en Breugel een vierden deel uurs digter naar de Stad. In ieder van deeze Dorpen is eene Gereformeerde Kerk, die beide door éénen Predikant bediend worden. Te Zon worden drie Jaarmarkten Zon. Breugel.

ge-

Digitized by Google

MELERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

gehouden. In de Verpondingen draagt Zon twee duizend negen en twintig Guldens en tien Stuivers, en Breugel een duizend en twee Guldens.

Tongelre.

Tongelre, Tongerlo of Tongeren, omtrent twee uuren ten Zuidweſten van Helmond gelegen, heeft zyne eigene Regtbank. Men houdt 'er drie Jaarmarkten. Daar is een oud Heeren Huis, het Huis te Tongelre geheeten, van het welke de Eigenaar de vrye Jagt heeft. De Gereformeerde Kerk van Tongelre wordt, door den Predikant van Woenſel, in Kempenland, bediend. Tongelre draagt elf honderd vyf en veertig Guldens en zeven Stuivers in de Verpondingen.

Lierop.

Lierop, twee uuren ten Zuiden van Helmond gelegen, heeft mede zyne byzondere Regtbank. De Predikant van Zomeren predikt ook in de Gereformeerde Kerk te Lierop. Dit Dorp brengt zeſtien honderd een en veertig Guldens en twaalf Stuivers aan Verpondingen op.

Plaatſen in Peelland, die onder byzondere Heeren ſtaan.

De Dorpen van Peelland, welken den titel van Heerlykheden voeren, zyn Doorne en Liezel, Vlierden, Aſten, Liempd, Aarle en Rixtel, Mierlo; Maarheeze, Zuurendonk en Budel, Heeze en Leend met de zes Gehugten, Lieshout, Stiphout, Geldrop en Beek by Aarle.

Doorne. Liezel.

Doorne of Deurne en *Liezel* zyn twee Heerlykheden, die den Huize van Koymans toekomen. Zy hebben ieder haare byzondere Regtbank. Zy leggen beide aan de Peel; Doorne een groot uur ten Ooſten van Helmond, en Liezel een half uur ten Zuidoosten

Digitized by Google

ten van Doorne. By ieder Dorp ſtaat een Huis voor den Heer. Te Doorne is eene Gereformeerde Kerk. De Predikant, die dezelve bedient, predikt ook te Vlierden. In de Verpondingen draagt Doorne negen en twintig honderd veertig Guldens en zestien Stuivers. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Vlierden legt by Liezel, en behoort den Baron de Quaadt toe. Het heeft den naam gegeven aan een oud adelyk Geſlagt, dat verſcheiden' vermaarde Mannen heeft uitgeleverd. Vlierden heeft zyne byzondere Regtbank, uit zeven Schepens beſtaande. In de Verpondingen draagt het negen honderd Guldens en agt Stuivers. Vlierden.

Aſten legt aan de Aa, omtrent drie uuren zuidooſtelyk van Helmond. Hier is een goed Slot, dat den Heeren van Aſten toekomt. Te Aſten worden drie Jaarmarkten gehouden. De Heeren Beck zyn van ouds Heeren van Aſten geweeſt. Naderhand is die Heerlykheid aan het Huis van Bertaing, toen aan dat van Bar, en vervolgens aan dat van Brederode gekomen. Tegenwoordig is de Heer Pieter Valkenier, Schepen der Stad Amſterdam, Heer van Aſten. De Regtbank van Aſten beſtaat uit zeven Schepens, behalven den Droſſaard. Ommelen of Ommel, een half uurtje benoorden Aſten gelegen, behoort ook onder die Heerlykheid. Te Aſten en te Ommelen is eene Gereformeerde Kerk, die beide door éénen Predikant bediend worden. In de Verpondingen draagt deeze Heerlykheid vier duizend twee honderd en vyftig Guldens. Aſten.

Liempd

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Liempd.

Liempd is eene Heerlykheid, drie en een half uuren ten Noordweſten van Helmond gelegen. Het Dorp heeft zyne eigene Regtbank, en brengt twee duizend en veertig Guldens aan Verpondingen op. De Gereformeerde Kerk van Liempd word van éénen Predikant bediend, die ook te Scheindel predikt.

Aarle. Rixtel. Beek by Aarle.

Aarle, *Rixtel* en *Beek by Aarle* zyn drie Heerlykheden, die met malkanderen ééne Regtbank uitmaaken. De Gereformeerde Kerk van Rixtel wordt door den Predikant van Helmond bediend. Aarle en Beek hebben ieder eene Gereformeerde Kerk, die beide door éénen Predikant bediend worden. Te Beek worden twee Jaarmarkten gehouden. In de Verpondingen draagt Aarle twee en twintig honderd twee en vyftig Guldens, en Beek vier en twintig honderd zeven en zeſtig Guldens en twaalf Stuivers.

Aarle legt drie vierdendeel uurs benoorden Helmond. Rixtel legt tuſſchen deeze twee Plaatſen in, en Beek een weinig beweſten Rixtel. Binnen 't begrip der Regtbank van Aarle, Beek en Rixtel, leggen verſcheiden' Heeren Huizen.

Stiphout.

Stiphout, dat voortyds onder Beek behoorde, heeft zyne byzondere Regtbank. Daar is eene Gereformeerde Kerk, die door den Predikant van Mierlo bediend wordt. Deeze Heerlykheid is, in 't jaar 1731, met alle zyne Voorregten van Jagt en Viſſcherry, en het Regt om Droſſaard, Schepenen, Burgemeeſters enz. aan te ſtellen, in 't openbaar

baar verkogt. Stiphout is een groot half uur beweſten Helmond gelegen. In de Verpondingen draagt het negen honderd twee Guldens en zeſtien Stuivers. MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Mierlo is eene tamelyk groote Heerlykheid, omtrent een uur bezuiden Helmond. Zy behoorde voor deezen den Heeren van Grevenbroek toe, die 'er een goed Slot hadden. Men heeft 'er een Gaſthuis, dat door den Kardinaal Willem van Enkevoort, geboortig van Mierlo, in 't jaar 1531, geſtigt werdt. Daar worden twee Jaarmarkten gehouden. Mierlo brengt drie duizend een honderd en tagtig Guldens aan Verpondingen op. Wy hebben reeds gezeid, dat de Gereformeerde Kerken van Mierlo en Stiphout, door éénen Predikant bediend worden. Mierlo.

Maarheeze of Moerheeze, *Zuurendonk* en *Budel* maaken ſamen de Barony van Kraanendonk uit, die den Huize van Oranje toekomt. Zy was onder de Nalaatenſchap van Koning Willem den III van Groot-Britanje, en is by de verdeeling van dezelve tuſſchen den Koning van Pruiſſen en den Prins van Oranje en Naſſau, deezen laatſten toegevallen. Maarheeze en Zuurendonk en nog een Dorpje, Gaſtel geheeten, maaken ſamen éene Regtbank uit, waar toe drie Schepens van Maarheeze, drie van Zuurendonk en één van Gaſtel geleverd worden. Budel heeft zyne byzondere Regtbank. De Ingezetenen van Budel zyn veel Kramers, die door het gantſche Land op de Markten reizen. Te Maarheeze en te Zuurendonk is Maarheeze. Zuurendonk. Budel. Barony van Kraanendonk.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

eene Gereformeerde Kerk, die beide door eenen Predikant bediend worden. De twee Kerken, te Budel en te Gaſtel, worden ook door éénen Predikant bediend. In de Verpondingen draagt Maarheeze zeſtien honderd negen en zeventig Guldens en vyf Stuivers, en Budel agt honderd een en tagtig Guldens.

De Barony van Kraanendonk, daar de Dorpen Maarheeze, Zuurendonk, Gaſtel en Budel onder behooren, legt ruim vier uuren bezuiden Helmond, aan de Grenzen van het Land van Luik. De Baron hadt hier van ouds een Kaſteel, daar men nu niet meer dan de vervallen' Overblyffels van ziet.

HEEZE EN LEEND.

Heeze en *Leend* met de zes Gehugten maaken ſaamen éene Heerlykheid en Regtbank uit, die den titel van Baronye voert, en ruim twee uuren ten Zuidweſten van Helmond gelegen is. Zy behoorde voor deezen den Huize van Snoekaart Schauwburg toe; doch de Baron van Holbach heeft dezelve, in 't jaar 1732, voor twee honderd en tien duizend Guldens gekogt. De Baron heeft 'er een goed Slot. Leend legt een half uur verder ten Zuiden van Helmond dan Heeze. Men houdt deeze Heerlykheid voor de beſte der gantſche Meierye, uitgenomen Loon op 't Zand, en men wil dat zy jaarlyks wel tien duizend Guldens aan den Heer opbrenge. In de Verpondingen, draagt Heeze een en dertig honderd en vyftig, Leend twee duizend twee en veertig, en de zes Gehugten negen honderd Guldens. In Heeze zyn omtrent twintig; doch in Leend naauw-

Digitized by Google

naauwlyks half zo veel Huisgezinnen. De Gereformeerde Kerken van Heeze en Leend worden ieder door éénen Predikant bediend. Den Predikant van Leend is een Medehelper toegevoegd. MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Lieshout, een uur ten Weſten van Helmond, aan eene Boſſchaadje, Lieshouts Boſch genaamd, gelegen, heeft zyne byzondere Regtbank. Het is eene Heerlykheid die den Heere Bout toekomt. Zy brengt zeſtien honderd twintig Guldens en zeſtien Stuivers aan Verpondingen op. Lieshout.

Geldrop of Geldorp is een aanzienlyk Vlek, op de Rivier de Dommel, twee uuren ten Zuidweſten van Helmond gelegen. Het voert den titel van Grond-Heerlykheid, en behoort den Huize van Hoorne toe. Geldrop heeft hoog, middelbaar en laag Regtsgebied, en zyne eigene Regtbank. Het Vlek behoeft geene Afgevaardigden op de gemeene Dagvaarden van Peelland te zenden, en is den Kwartier-Schout van dat Kwartier niet onderworpen. Jaarlyks worden 'er vier vrye Markten, en alle weeken eene Markt gehouden. De Heer van Geldrop heeft goede inkomſten uit deeze Heerlykheid. Hy mag 'er ook vry jaagen, Patryzen vangen en viſſchen. Men heeft in dit Vlek verſcheiden' oude en groote Gebouwen, die kentekenen draagen van de aanzienlykheid, welke het zelve ten allen tyde gehad heeft. De Kerk is een groot gebouw. Zy wordt van de Gereformeerden gebruikt, en de Predikant, die dezelve bedient, Geldrop.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

dient, predikt ook te Riel (3), één der zes Gehugten, die onder Heeze en Leend behooren.

De Regeering te Geldrop beſtaat uit eenen Droſſaard, zeven Schepenen, een' Sekretaris, twee Burgemeeſters, twee Vorſters, een' Arm- en een' Kerkmeeſter, die allen door den Heer van Geldrop aangeſteld worden. In de Verponding draagt Geldrop maar negen honderd en twintig Guldens.

Vrye Heerlykheid Gemert.

Behalven de gemelde Heerlykheden, legt 'er, in het Kwartier van Peelland, nog eene aanzienlyke Heerlykheid, *Gemert* geheeten, toebehoorende den Ridderen van de Duitſche Orde. Omtrent het jaar 1662, viel 'er verſchil, tuſſchen de gemelde Ridders en hunne Hoogmogenden, over het Regt van Oppermagt, in de Heerlykheid Gemert. Het werdt, in 't midden des gemelden jaars, bygelegd (f). De Algemeene Staaten ſtonden het Regt van Oppermagt over de Heerlykheid Gemert aan de Ridders van de Duitſche Orde af, verklaarende dat dezelve onder het Roomſche Ryk behoorde. Egter werdt bedongen, dat Gemert het Regt van Ingebod der Stad 's Hertogenboſch onderworpen zou blyven, gelyk het tot nog toe daar onder behoord hadt. De Ridders beloofden daarenboven de vrye oefening van den Gereformeerden Godsdienſt, in hunne Heer-

(f) Zie eene *Reſolutie* van hunne Hoogmogenden by *Oudenhoven, Beſchryving der Meierye*, Hoofdſt. IV. bl. 42.

(3) Daar is ook een Riel in het Kwartier van Oosterwyk, aan de grenzen der Baronye van Breda, (zie hier voor bladz 68.) dat met dit Gehugt niet verward moet worden.

Digitized by Google

Heerlykheid, te zullen toelaaten, en geene Kloosters van geordende Prieſters of Monniken, in de zelve te zullen gedoogen. Ook moeſten ze, voor het afſtaan der Oppermagt over Gemert, binnen drie jaaren, eene ſomme van veertig duizend Guldens aan de Algemeene Staaten betaalen. Zy behielden ondertuſſchen het Regt aan zig, om eenen Predikant voor de Gereformeerde Gemeente te Gemert, binnen twee maanden, na dat de plaats open gevallen was, aan het naaſte Klaſſis voor te ſtellen; waar na hy, onderzogt zynde, door hunne Hoogmogenden, wordt goedgekeurd. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Gemert legt ruim anderhalf uur ten Noorden van Helmond. De Gereformeerde Gemeente, die uit eenige weinige Huisgezinnen beſtaat, wordt 'er door éénen Predikant bediend. Men houdt 'er twee Jaarmarkten, en de Regtbank beſtaat 'er uit zeven Schepens. Onder Gemert behoort het Dorp Haandel, en het adelyk Huis Lankveld.

ZESDE HOOFDSTUK.

Beſchryving der Vlekken, Dorpen en Heerlykheden van het KWARTIER VAN MAASLAND.

HEt KWARTIER VAN MAASLAND heeft zynen naam ontleend van de Rivier de Maas, langs welke het geſtrekt legt. Het grenſt ten Noorden aan het Graafſchap Me- IV. Kwartier van Maasland.

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

gen, ten Ooſten aan de Heerlykheid Ravenſtein, ten Zuiden aan het Kwartier van Peelland, en ten Weſten aan dat van Ooſterwyk. Maasland is het kleinſte der vier Kwartieren van de Meierye. Men begroot deszelfs lengte, van het Noorden tot het Zuiden, op vier uuren, en de breedte, van het Ooſten tot het Weſten, op ruim drie uuren. Het draagt ruim twee en dertig duizend zeven honderd Guldens in de jaarlykſche Verpondingen.

Landsgelegenheid.

Het Land van dit gedeelte der Meierye legt laag, en loopt, by het overſtroomen der Maaze, dikwils onder. Men heeft het, tegen dit ongemak, door Dyken verzekerd, over welken eenige Vergaderingen van Heemraaden het opzigt hebben (1). Ondertuſſchen heeft Maasland ook dit voordeel van het overſtroomen der Riviere, dat daar door veel ſlibbe op de laage Landeryen geworpen, en de zelven dus tot Weiland bekwaam gemaakt worden. Ook worden 'er veele Oſſen vet geweid, die langs de Maaze op de Buitenwaarden beſt groejen.

Men wil dat Maasland eertyds een Hertogdom, of onder eenen anderen voornaamen titel, door de Vorſten uit het Huis van Lotharingen, bezeten geweeſt zy, om dat het Wapen van dit Kwartier met eene Kroon, daar veelverwige Pluimen uitſteeken, verſierd is.

Maas-

(1) Wy zullen 'er nader van ſpreeken, in het volgende Hoofdſtuk.

Digitized by Google

Maasland vervat zeventien Dorpen en Heerlykheden; naamlyk Os, Rosmalen, Berchem, Berlikum, Dinter, Geffen, Neſtelrode, Heeſch, Heeswyk, Nieuwland, Lithoojen, Lith, Empel en Meerwyk, Maaren, Alem en Keſſel. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Van deeze Dorpen ſtaan de aanzienlykſten onmiddelyk onder de Algemeene Staaten, als Os, Rosmalen, Berchem, Neſtelrode, Heeſch, Lithoojen en Alem. Plaatſen in Maasland, onmiddelyk onder 't gebied der Algemeene Staaten.

Os is de Hoofdplaats van het gantſche Kwartier, en legt omtrent drie uuren noordooſtelyk van 's Hertogenboſch, aan de Grenzen van het Graafſchap Megen. In 't jaar 1399, verkreegen die van Os van Hertoginne Joanna van Brabant Stads Voorregten, en vryheid om hunne Plaats met Muuren en Poorten te voorzien. Men maakte eenen aanvang van dit Werk; doch het werdt niet voltooid, of, zo ſommigen willen, door de Gelderſchen, wederom verwoeſt. Rondsom de Kerk van Os, ziet men nog eenige overblyffels van de oude Wallen en Grafften, en de Plaats wordt van de Ingezeetenen nog met den naam van *Stad* benoemd. Aan de Ooſtzyde van het Vlek ſtaat een zwaar Rondeel, dat aan de binnen-zyde plat en met eenen hoogen trap-gevel opgehaald, en aan de buiten-zyde rond, en met een vyfhoekig Leiendak gedekt is. Tegen de regterzyde van dit Rondeel, is een ſpits vierkant Toorentje met eene laage huizing daar nevens aangebouwd. En dit Rondeel wordt voor eene der oude Poorten van Os gehouden. Men noemt het het Huis ten Os, en

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

het werdt voor deezen van de Jonkheeren van Os bewoond; doch na 't uitſterven van dit Geſlagt is het aan 's Lands Leenkamer vervallen. Tegenwoordig bewoont het een Herbergier. Aan de Weſtzyde van Os, vertoont zig nog een ander overblyfſel van eene Poort, zynde een Voetſtuk van een Rondeel, dat uit geweldig zwaare Muuren beſtaan heeft; doch niet meer dan tien of twaalf voeten hoog is. Os legt in eenen vrugtbaaren oord. Men heeft 'er breede Rywegen, ter wederzyde met Boomen beplant. Daar ſtaan verſcheiden' fraaje Huizen. Door 't midden van het Vlek, loopt eene deftige breede Straat. Ook is 'er een ruim Marktveld. De Inwooners geneeren zig niet alleen met den Akkerbouw; maar de Plaats is ook tamelyk welvaarende, door de Saai- en Wollenweeveryen, welken men 'er heeft. In de Verpondingen draagt Os het meeſt van alle de Dorpen des Kwartiers, te weeten negen en veertig honderd en veertien Guldens.

De Gereformeerde Kerk van Os is een goed Gebouw; doch de Gemeente is 'er klein, gelyk in de meeſte Plaatſen der Meierye. Zy wordt van éénen Predikant bediend, die ook te Heeſch predikt. Te Os worden jaarlyks twee vrye Markten en eene groote Paardenmarkt gehouden. De Regeering beſtaat'er uit zeven Schepens en zeven Gezwoorens uit de Ambagtsgildens; die ſamen twee Burgemeeſters kiezen. De Dagvaarden van het Kwartier worden te Os gehouden.

Ros-

Digitized by Google

Rosmalen, legt omtrent een uur ten Noordooſten van 's Hertogenboſch, op eenen heiagtigen grond, met zand doormengd. De Regtbank van dit Dorp beſtaat uit zeven Schepens. Het draagt een en dertig honderd vier en veertig Guldens in de Verpondingen. De Gereformeerde Kerk is een tamelyk fraai Gebouw, en wordt door éénen Predikant bediend, die ook te Empel predikt. MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH. Rosmalen.

Berchem legt ruim drie uuren noordooſtelyk van 's Hertogenboſch, een weinig beooſten Os. Het heeft zyne eigene Regtbank, zo wel als *Neſtelrode*, dat een klein uur ten Zuiden van Berchem gelegen is. In elk van deeze Dorpen is eene Gereformeerde Kerk, die beide, door éénen Predikant, wien een Medehelper toegevoegd is, bediend worden. Berchem draagt in de Verpondingen veertien honderd vier en tagtig Guldens en twaalf Stuivers, en Neſtelrode zeventien honderd negen en zeſtig Guldens. Berchem. Neſtelrode.

Heeſch legt een half uur beweſten Neſtelrode, en ruim twee uuren ten Noordooſten van 's Hertogenboſch. Het Dorp heeft zyne eigene Dingbank, en eene Gereformeerde Kerk, die door den Predikant van Os bediend wordt. In de Verpondingen draagt het agttien honderd agt en tagtig Guldens en twaalf Stuivers. Heeſch.

Litboojen legt aan de Maas, drie uuren benoorden 's Hertogenboſch. De Dingbank van dit Dorp beſtaat uit zeven Schepens, en de Gereformeerde Kerk wordt 'er, door den zelfden Predikant bediend, die te Lith predikt. Lithoojen.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

dikt. Lithooſen draagt in de Verpondingen vyftien honderd zes en zeſtig Guldens.

Alem.

Alem of Aalhem, ook aan de Maas, twee uuren benoorden 's Hertogenboſch gelegen, heeft mede zyne eigene Dinghank, en brengt zes honderd twee Guldens, één Stuiver en zes Penningen aan Verpondingen op. De Gereformeerde Predikant van dit Dorp predikt ook te Maaren.

Plaatſen in Maasland, die onder byzondere Heeren ſtaan.

De Dorpen in het Kwartier van Maasland, die den titel van Heerlykheden voeren, en onder byzondere Heeren ſtaan, zyn Berlikum, Dinter en Heeswyk, Geffen Nieuwland, Lith, Empel en Meerwyk, Keſſel en Maaren.

Berlikum.

Berlikum legt zeer vermaakelyk aan de Rivier de Aa, die daar ter plaatſe zeer viſchryk is, een half uur beooſten 's Hertogenboſch. Het is een groot Dorp, dat vyf Gehugten onder zig heeft; naamlyk Kaathoven, de Loiffart, Middelrode, 't Kerkeind en in den Haſſelt. Ook brengt het zeven en dertig honderd zes en veertig Guldens en agt Stuivers aan Verpondingen op. De Regtbank beſtaat 'er uit zeven Schepens. Te Berlikum, te Middelrode en te Kaathoven is eene Gereformeerde Kerk, die allen drie door éénen Predikant bediend worden. De Heerlykheid van Berlikum behoort den Huize van Le Leu de Wilhem toe. De Heer van Berlikum heeft hier een goed Slot.

Dinter en Heeswyk.

Dinter en *Heeswyk* zyn twee Heerlykheden, welken, oudtyds den Vorſten van Ooſtvriesland toebehoord hebbende, en naderhand aan de Senklaazen, Graaven van Tilly,

Digitized by Google

ly, gekomen zynde, tegenwoordig door den Heere van der Hoeven bezeten worden. Elk Dorp heeft zyne byzondere Regtbank, uit zeven Schepens beſtaande. Te Heeswyk is een ſchoon Kaſteel, dat den Heer toekomt. In ieder Dorp is eene Gereformeerde Kerk, die beide door éénen Predikant bediend worden. Dinter en Heeswyk leggen aan de Rivier de Aa, omtrent twee uuren ten Zuid-ooſten van 's Hertogenboſch. In de Verpondingen draagt Dinter negentien honderd zes en dertig Guldens, en Heeswyk dertien honderd negentien Guldens en twaalf Stuivers. MAIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

Geffen, twee uuren ten Noordooſten van 's Hertogenboſch gelegen, is eene Heerlykheid, welke eertyds het Geſlagt van de Vladrakens toekwam; doch nu door den Heere Kramer bezeten wordt. Het Dorp heeft zyne byzondere Regtbank, die, behalven den Baljuw en Sekretaris, uit zeven Schepens beſtaat. Zy worden allen door den Heer benoemd, dien daarenboven de Patryzen-Vlugt, in deeze Heerlykheid, toekomt. In de jaarlykſche Verpondingen, draagt Geffen agttien honderd twaalf Guldens en zeventien Stuivers. De Gereformeerde Kerk te Geffen wordt van eenen Predikant bediend, die te gelyk te Nieuwland predikt. Geffen.

Nieuwland, Nuland of Nolland, een en een half uur ten Noordooſten van 's Hertogenboſch gelegen, is eene Heerlykheid, den Heere Speelman toebehoorende; die by het Kaſteel van Geffen een klein Landhuis heeft, dat Nieuwland.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

dat egter, door zyne lommerryke Laanen, digt bewaſſen' Wandeldreeven, Vyvers en Haagen ten hoogſten vermaakelyk is. Nieuwland heeft maar weinige Huizen. In de Verpondingen draagt het zeventien honderd zes en zeventig Guldens. De Gereformeerde Kerk, die men 'er heeft, is een treffelyk Gebouw. Wy hebben reeds gezeid, dat zy, door den Predikant van Geffen, bediend wordt.

Lith.

Lith legt by Lithoojen aan de Maaze, ruim twee en een half uuren ten Noordooſten van 's Hertogenboſch. Het is eene Heerlykheid, die het Kapittel van S. Lambert te Luik toekomt. In de Verpondingen draagt zy vyftien honderd vyf en tagtig Guldens en twaalf Stuivers. De Gereformeerde Kerk van Lith wordt, nevens die van Lithoojen, door éénen Predikant bediend.

Empel en Meerwyk.

Empel en *Meerwyk* maken ſamen eene Dingbank en eene Heerlykheid uit. Oudtyds kwam zy der Abdye van Kriſpyn toe; doch naderhand is zy aan de Graaven van Meegen, vervolgens aan het Huis van Aremberg, en eindelyk aan dat van Frents gekomen. Empel legt een uur benoorden 's Hertogenboſch aan de Maaze, welke Rivier, door den tyd, al veel van de Landeryen van Empel heeft weggenomen. Al voor het jaar 1609 was de Dyk, van de Empelſche Kerk af tot Crevecoeur toe, zo zeer vervallen, dat het Opperwater der Maaze, zonder eenige verhindering, te Empel in en uit liep. Doch ſedert dien tyd is die Dyk vry wat verbeterd. Omtrent Empel, zyn nog over-

Digitized by Google

overblyfſels van een vervallen Kaſteel, dat ſommigen voor eenen Burgt der oude Romeinen houden. De Gereformeerde Kerk van Empel wordt door den Predikant, die te Rosmalen predikt, bediend. De Landeryen van Empel en Meerwyk paalen aan malkanderen. Empel draagt met Meerwyk negentien honderd zes en negentig Guldens en zeſtien Stuivers in de jaarlykſche Verpondingen. MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Keſſel en *Maaren* maaken insgelyks eene Heerlykheid uit, die langen tyd agter een den Huize van Hoorne heeft toebehoord. Doch na 't afſterven van Amelia Louiſa van Hoorne, Weduwe van den Graave van Naſſau Saarbrug, werdt de Heerlykheid van Keſſel, in 't jaar 1730, door den Leenhove van Brabant aangeſlaagen, en opentlyk by *Executie* verkogt. Thans komt zy den Heere Bikker van Zwieten toe. Keſſel brengt jaarlyks ruim dertien honderd drie en negentig, en Maaren zeventien honderd drie en zeventig Guldens drie Stuivers en agt Penningen aan Verpondingen op. Keſſel en Maaren leggen aan de Maaze, twee uuren ten Noorden van 's Hertogenboſch. De Gereformeerde Kerk van Keſſel wordt door éénen Predikant bediend. Te Maaren is ook eene Gereformeerde Kerk, die door den Predikant, die te Alem predikt, bediend wordt. Keſſel en Maaren.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

BURGERLYKE *en* KERKELYKE REGEERING *der vier Kwartieren van de Meiery van 's Hertogenbosch.*

Regeering der Heerlykheden.

UIt de voorgaande Beschryving van de Plaatsen der Meierye is gebleeken, dat een groot gedeelte derzelven onder byzondere Heeren staat. Deezen stellen, in hunne Heerlykheden, de Regeering aan, bestaande uit Drossaard of Schout, Schepens, Burgemeesters enz. In de Heerlykheden, die alleenlyk laag Geregt hebben, zyn de Vonnissen der Regtbanken, in lyfstraffelyke zaaken, den Hoogschout van 's Hertogenbosch, en in burgerlyken, den Kwartierschout van het Kwartier, daar de Heerlykheid onder behoort, onderworpen. De Regtbanken der Heerlykheden, die hoog Geregt hebben, vellen daarentegen, in lyfstraffelyke zaaken, beslissend Vonnis: in burgerlyken, zyn haare Vonnissen beroep op de Schepensbank van 's Hertogenbosch onderworpen.

Gezag des Hoogschouts in de Meierye.

Van het Ampt van Hoogschout van 's Hertogenbosch hebben wy reeds te vooren gesproken (a). Hier moeten we 'er alleenlyk byvoegen, welk gezag hy in de Meierye hebbe. In alle Plaatsen, die onmiddelyk van de Algemeene Staaten afhangen, en in alle zulken, welker Heeren geen hoog Geregt hebben, neemt hy kennisse van alle lyfstraffelyke zaaken; en brengt dezel-

(a) Zie bladz. 45, 46.

Digitized by Google

zelven voor de Schepensbank van 's Hertogenboſch, alwaar 'er uitſpraak over gedaan wordt. In de burgerlyke zaaken der Meierye, heeft hy geen gezag altoos. Hy heeft regt, om de algemeene Vergadering der vier Kwartieren, te 's Hertogenboſch, te beſchryven, wanneer 'er zaaken te overweegen zyn, die de gantſche Meiery betreffen. De Kwartierſchouten hebben wel eer gepoogd, hem dit Regt te betwiſten; doch de Algemeene Staaten hebben 'er hem in beveſtigd; door twee byzondere Reſolutien van den 20 May 1634 en van den 19 February 1639. In 't jaar 1726, hebben hunne Hoogmogenden ook bevolen, dat zig geen Roomſch Prieſter in de Meierye mag nederzetten, zonder goedkeuring van den Hoogſchout van 's Hertogenboſch.

Meierye van 's Hertogenboſch.

De burgerlyke Regeering der Meierye wordt door de Kwartierſchouten waargenomen. Over elk van de vier Kwartieren, Peelland, Kempenland, Ooſterwyk en Maasland wordt, door de Algemeene Staaten, een Regeerings-perſoon aangeſteld, Kwartierſchout geheeten. De Kwartierſchouten neemen geene kennis van lyfſtraffelyke zaaken; burgerlyken alleen zyn hun opzigt toevertrouwd. In alle Plaatſen, daar geene byzondere Heeren zyn, wordt de Regeering, de Leden der byzondere Regtbanken, de Kerk- en Armmeeſters enz. door hun aanen afgeſteld. Zy doen de Plakaaten en Ordonnantien der Algemeene Staaten en des Raads van Staate, in hun Kwartier, afkondigen en aanſlaan. De Kwartierſchouten be-

Kwartierſchouten.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

beſchryven ook de gewoonlyke jaarlykſche Kwartiers-Vergaderingen. Zy hebben geen regt, om eene buitengewoone Kwartiers-Vergadering te beſchryven, dan met kennis en goedvinden des Raads van Staate. Zy ſtaan over de Verpagtingen der gemeene Middelen, en over het hooren der Rekeningen van de Ontvangers der zelven. De vaſte Wedde van eenen Kwartierſchout wordt door het Kwartier betaald, en beloopt niet meer dan vyf honderd Guldens in 't jaar; doch hy geniet daarenboven zyn aandeel van alle de Geldboetens, welken, door zulken, die 's Lands Plakaaten overtreeden hebben, betaald moeten worden.

Kwartiers-Vergaderingen.

Jaarlyks wordt'er, ten tyde der Verpagtinge van 's Lands Tienden, in ieder Kwartier, eene algemeene Byeenkomſt gehouden. In het Kwartier Ooſterwyk, in het Vlek van dien naam, in Peelland, te Odenrode; in Kempenland, te Oorſchot; en in Maasland, te Os. De punten, op welken de Vergadering beſchreeven wordt, moeten, veertien dagen voor het houden der zelve, aan de Leden van het Kwartier, als mede aan den Raad van Staate, door den Kwartierſchout, toegezonden worden. 's Lands Ontvangers en de Rentmeeſters der geeſtelyke Goederen over het Kwartier krygen 'er ook kennis van. Zo de Leden oordeelen, dat 'er eenig punt van belang, onder de punten der beſchryvinge, overgeſlaagen is, vervoegen ze zig deswegen by den Raad van Staate; die, na ingenomen berigt van den Kwartierſchout, verklaart, of men over het

Digitized by Google

het punt in geſchil handelen zal of niet. In alle gewoone en buitengewoone Kwartiers-Vergaderingen, mag over geene zaaken gehandeld worden, dan die duidelyk in de punten van beſchryving vervat zyn, of waar toe de Raad van Staate verlof gegeven heeft. De Leden van het Kwartier moeten den Kwartierſchout by tyds aanſchryven, over wat punten zy oordeelen dat de Vergadering behoort beſchreeven te worden. Op deeze Vergaderingen wordt voornaamlyk gehandeld over de inwilliging der geëiſchte Lasten van den Staat, en verders over alles, wat den gemeenen welſtand van 't Kwartier betreft. Ieder Dorp en Plaats moet zyne eigene Afgevaardigden ter Vergadering zenden, die voor niet meer dan éene Plaats ſtemmen mogen. De Afgevaardigden der ſtemmende Dorpen en Plaatſen zyn gehouden de Kwartiers-Vergaderingen, van het begin tot het einde, by te woonen, op de verbeurte van vyf en twintig Guldens, ten behoeve van het Kwartier; voor welke boete de byzondere Dorpen aanſpraakelyk zyn, behoudende zy egter hun regt op de Afgevaardigden, die in gebreke zyn gebleeven. De Kwartierſchout heeft geene Stem in de Kwartiers-Vergadering. Hy mag zelfs, zonder daar toe verzogt te zyn, zyn gevoelen niet uiten. Hy moet de punten van beſchryving blootelyk voorſtellen, daar op behoorlyke omvraage doen, en met de meeſte Stemmen der tegenwoordige Leden beſluiten. De punten van belaſting zyn hier egter van uitgezonderd. Over de zelven, mag

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

geen beſluit gemaakt worden, dan met drie vierden niet van de tegenwoordig zynde; maar van alle de ſtemmende Leden des Kwartiers. Als 'er iets overwoogen wordt, dat den perſoon des Kwartierſchouts betreft, en zelfs zo dikwils als zulks van drie vierden der tegenwoordig zynde Leden verzogt wordt, moet hy uit de Vergadering vertrekken. De byzondere Drolfaarden en Schouten, afgevaardigd zynde op de Kwartiers-Vergaderingen, zyn dit zelfde onderworpen.

De Ommeſlagen en andere Laſten, op de Kwartiers-Vergaderingen ingewilligd, worden ingevorderd, door Perſoonen, die daar toe, van de byzondere Banken des Kwartiers, worden benoemd, en welken, voor het ontvangen en uittellen der Penningen, drie Guldens van de honderd genieten. De Rekeningen deezer Gekommitteerden van de Banken worden, in de eerſt volgende gewoone Vergadering, opgenomen en geſlooten; en moeten, veertien dagen van te vooren, aan den Griffier van het Kwartier toegezonden worden: by wien elk Lid van het Kwartier inzigt der Rekeningen, en zelfs een affchrift der zelven, ten zynen koſten, krygen kan. Van de Rekeningen wordt, voor en na dat ze geſlooten zyn, ook een dubbeld aan den Raad van Staate gezonden.

Ordinaris Gekommitteerden.

Op de gewoonlyke Kwartiers-Vergaderingen, worden ook zes Perſonen benoemd, drie uit de Dorpen van den Staat, en drie uit de byzondere Heerlykheden, die, nevens den Kwartierſchout, de zaaken afdoen,

Digitized by Google

doen, die tuſſchen de gewoone Kwartiers-Vergaderingen voorvallen, en van te weinig belang zyn, om 'er eene buitengewoone Vergadering over te beſchryven. Zy moeten allen van de aanzienlykſte en rykſte Ingezetenen, en van den Gereformeerden Godsdienſt zyn. Deeze Perſoonen, *Ordinaris Gekommitteerden* genoemd, worden van den Kwartierſchout beſchreeven, om de min gewigtige zaaken, die egter geen uitſtel lyden konnen, af te doen. Doch in Geldzaaken mogen ze niet hooger dan tot vyftig Guldens toe *diſponeeren*. Zy ſtellen, nevens den Kwartierſchout, de punten van beſchryving op tot de volgende Vergadering, en draagen zorg, dat de Beſluiten der voorige ter uitvoeringe gebragt worden. De voorgemelde Gekommitteerden der Banken mogen geene betaalingen doen, dan op Ordonnantien, die door den Kwartierſchout en ten minſte drie ordinaris Gekommitteerden getekend zyn. De Kwartierſchout en ordinaris Gekommitteerden maaken de verdeeling op van de Laſten, die, vier weeken daar na, door de Gekommitteerden der Banken, op de byzondere Plaatſen, ingevorderd worden. Ook moeten de Kwartierſchout en ordinaris Gekommitteerden, ter naaſter Vergadering, ſchriftelyk berigt inleveren van 't gene door hun, ſedert de laatſt voorgaande Vergadering, verrigt is. De ordinaris Gekommitteerden worden, van drie tot drie jaaren, allen veranderd. De twee, die langſt gedient hebben, waar van 'er één uit de Dorpen van den Staat,

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

en één uit de byzondere Heerlykheden gekooren is geweeſt, gaan jaarlyks af, en worden 'er twee anderen in derzelver plaats aangeſteld.

Buitengewoone Gekommitteerden.

De gewoonlyke Kwartiers-Vergadering vindt ſomtyds goed, buitengewoone Gekommitteerden, tot het verrigten van eenige zaaken buiten het Kwartier, aan te ſtellen. Hier toe mogen niet meer dan twee Perſoonen, één uit de Dorpen van den Staat, en één uit de byzondere Heerlykheden, benoemd worden. Zy moeten vooraf zweeren, dat zy, in het waarneemen van hunnen Laſt, het nut van 't Kwartier op 't oog houden zullen, zonder, door het verwylen der zaaken of andere ſlinkſche wegen, hun eigen byzonder belang te bevorderen. Voorts moeten ze aan de naaſte Vergadering van hunne Verrigtingen verſlag doen. De Kwartierſchout, die deeze buitengewoone Gekommitteerden verzelt, geniet vier Guldens 's daags: zy trekken twee Guldens, boven de betaalde Scheeps- en Wagenvragten, zonder meer.

Kwartiers Griffier.

In ieder Kwartier is een Griffier, die de Beſluiten van elke zitting der Kwartiers Vergadering aantekent, en in de volgende zitting voorleeſt; wanneer dezelve, goedgekeurd zynde, door hem in 't net geſteld, en door alle de Leden ondertekend werden. De Griffier houd ook aantekening van de boetens, die, door de agterblyvende of voor den tyd vertrekkende Leden der Vergadering, verbeurd worden. De geſlooten Rekeningen, Regiſters, Brieven, Boeken en Be-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Beſcheiden blyven in de bewaaring van den Griffier (b).

De Algemeene Staaten hebben, in ieder Kwartier der Meierye, verſcheiden' Bedienden tot het ontvangen der Verpondingen, en der Inkomſten van de Kerkelyke en andere gemeene Lands Goederen; welke allen van hunne ontvangſt Rekening doen moeten aan den Ontvanger Generaal, in den Haage. De Tienden, de Impoſten en andere gemeene Middelen worden 'er jaarlyks aan de meeſtbiedenden verpagt: ten welken einde de Raad van Staate eenigen van zyne Leden afvaardigt. De Verpagting der Tienden geſchiedt maar voor één Jaar; doch die der Impoſten, voor twee of drie jaaren. De Pagters moeten, om de drie maanden, een gedeelte der Pagtpenningen aan de byzondere Ontvangers betaalen. Het Kollegie van de Admiraliteit, ter Kamer op de Maaze, houdt eenen Ontvanger en eenen Kontrarolleur te Budel, in Peelland. In het Kwartier van Kempenland, houdt dit Kollegie een' Ontvanger en een' Kontrarolleur te Eindhoven, een' Ontvanger te Bladel, en een' Ontvanger en een' Kontrarolleur te Lommel; en in het Kwartier van Ooſterwyk een' Ontvanger en een' Kontrarolleur te Tilburg.

Bedienden der Algemeene Staaten in de Meierye.

De laage Landen, langs de Maaze, die, by het Opperwater, ligtelyk onder loopen, hebben gelegenheid tot het bedyken dier Riviere gegeven. De zorg over de Dyken der Meierye is vier Kollegien van Heemraaden toevertrouwd, die Keuren op de Dyken

Vier Kollegien van Heemraaden.

(b) Zie *Reglement voor de vier Kwartieren der Meierye van den 5 Oktober 1714*, en *Reſolutie der Algemeene Staaten van den zelfden dag*, in het *Groot Plakaatboek*, V Deel, bladz. 1332 en 1335.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

leggen, om dezelven tot eene bekwaame zwaarte en hoogte te brengen; die dezelven, vervallen zynde, verbeteren, den Dykschouw van tyd tot tyd waarneemen, en de kwaadwillige Ingelanden met Geldboeten straffen. Het eerste Kollegie der hooge Heemraden wordt uitgemaakt, door die van Os, Lith, Lithoojen en Geffen, alle Dorpen in Maasland. Zy hebben hunne Voorregten en paalen al in den jaare 1323 van Hertog Jan den derden verkreegen. Die van Maaren, Alem en Kessel, in het zelfde Kwartier, maaken het tweede Kollegie uit, en worden laage Heemraaden genoemd. Zy hebben hunne Ordonnantie, *Kaarte des Heemraads* geheeten, van den zelfden Hertog, in 't jaar 1349, verkreegen. Het derde Kollegie wordt uitgemaakt, door die van Rosmaalen en Nieuwland, in het Kwartier van Maasland, en die van Orthen, onder 't Regtsgebied van 's Hertogenbosch. Dit Kollegie heeft het opzigt over den Polder van der Eigen. De Hoogschout van 's Hertogenbosch woont den Dykschouw van dit Kollegie mede by, volgens een Voorregt, hem, door Hertog Wenzelaus en Hertogin Joanna, in den jaare 1349, verleend. Het Kollegie was toen al veertig jaaren oud, zynde het zelve, in den jaare 1309, door Hertog Jan den II, opgeregt. Het vierde Kollegie wordt door die van Empel, in Maasland, alleen uitgemaakt. De Hoogschout van 's Hertogenbosch heeft, volgens vergunning van Hertogin Joanna, hem, in den jaare 1372, gegeven, ook regt, om, ten verzoeke

Digitized by Google

ke van de Stad, de gemeene Weteringen, tuſſchen deeze Landen en het Land van Meegen, en voorts door deeze Landen tot in de Maaze te ſchouwen, te doen ruimen en open te houden. Ook mag hy de Maasdyken ſchouwen, tuſſchen de Stad Graave en de Dieze gelegen, volgens het Dykregt, gegeven den 1 May des jaars 1360. Hertog Wenzelaus heeft daarenboven, in 't jaar 1365, bevolen, dat de Hoogſchout van 's Hertogenboſch, den Schouw met Klokkenſlag zal mogen leggen en dryven, op den Dyk, dien men toen hadt, tuſſchen Haren, in het Kwartier van Ooſterwyk, en Doorne, in het Kwartier van Peelland; de Ingelanden tot het maaken van den Dyk te noodzaaken, en zo zy in gebreke bleeven, den Dyk ten koſten der naaſte Landeryen te doen maaken. Die van Vugt hebben ook hun Dykregt en Dykkaart, beveſtigd in 't jaar 1463, door Hertog Filips van Bourgonje.

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

Wy komen tot de beſtiering der Gereformeerde Kerken in de Meierye van 's Hertogenboſch. In de gantſche Meiery zyn honderd en zes Gemeentens, en zeſtig Predikanten, behalven de Medehelpers en Proponenten. De meeſte Predikanten hebben twee of drie Gemeentens te bedienen. Zy worden allen in twee Klaſſen onderſcheiden. Het Klaſſis van 's Hertogenboſch, daar de Kwartieren van Ooſterwyk en Maasland onder begreepen zyn, vervat twee en veertig Gemeentens en negen en twintig Predikanten, en het Klaſſis van Peelland en Kempen-

Staat en Beſtiering der Gereformeerde Kerken in de Meierye.

Digitized by Google

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

land heeft vier en zestig Gemeentens en een en dertig Predikanten. Het eerste Klassis komt driemaal 's jaars by een, te weeten op Dingsdag na belooken Paaschen, dat is na de Paaschweek, op den eersten Dingsdag in Augustus, en op den tweeden Dingsdag in Oktober. Het tweede wordt ook driemaal 's jaars gehouden, naamlyk den tweeden Dingsdag na belooken Paaschen, op één'na den laatsten Dingsdag in Juny, en den laatsten Dingsdag in September. Deeze twee Klassen zyn het zevende en agtste van het Sinode van Gelderland. Wanneer 'er eene Predikants Plaats in de Meierye of op eenige andere plaats in de Generaliteits Landen openvalt, verzoekt de Kerkenraad der Plaatse van den Raad van Staate verlof, om eenen anderen Predikant te mogen verkiezen. De verkiezing, gedaan zynde, moet door den Raad van Staate worden goedgekeurd. De Gemeentens, welken niet talryk genoeg zyn, om eenen Kerkenraad uit te maaken, worden, door den Raad van Staate zelven, van Predikanten voorzien. De Gemeentens dier Heerlykheden, welker Heeren het Regt van Patroonschap hebben moeten hier alleen van uitgezonderd worden. De Heer stelt in de zelven den Predikant aan; dat egter, binnen twee maanden, na dat de plaats opengevallen is, geschieden moet. Ook moet hunne keuze van het Klassis worden goedgekeurd. De Predikanten, die maar eene Gemeente bedienen, moeten des Zondags tweemaal prediken; des nademiddags tot verklaaring van den Heidelbergschen Katechismus,

waar

Digitized by Google

MEIERY VAN 's HERTOGENBOSCH.

waar na zy de Toehoorders, of de aankomende Jeugd, in de gronden van den Godsdienſt, onderwyzen moeten. In de kleine Steden en groote Dorpen zyn ze gehouden ook eens in de weeke te prediken; in de kleine Steden altyd, en in de groote Dorpen ten minſten des Winters. Hunne Wedde, ten platten Lande, beloopt, door het gantſche Diſtrikt der Generaliteit, zes honderd Guldens in 't jaar; waar onder zeſtig Guldens voor huishuur, en veertig voor Klaſſikale Onkoſten begreepen zyn. Die twee of drie Gemeentens te bedienen hebben, genieten nog honderd en vyftig Guldens daarenboven. Deeze Wedde wordt den Predikanten, door de Rentmeeſters der Geeſtelyke Goederen, van drie tot drie maanden, zonder eenige korting en voor alle andere Schuld, betaald. De gemelde Rentmeeſters draagen ook zorg voor de onderhouding der Predikants Wooningen. De Wedden der Predikanten mogen over geene Schulden bekommerd of beſlaagen worden, dan ten hoogſten voor de helft. De Weduwe of Kinderen van eenen Predikant trekken zyne Wedde, voor het vierdendeel jaars, waar in hy overleeden is, en nog een vierdendeel jaars daarenboven; na het eindigen van het welke, de Weduwen jaarlyks honderd Guldens genieten, zo lang als zy leeven (c).

In het gantſche Diſtrikt der Generaliteit en voor al in de Meierye, heeft men zeer veele Roomſchgezinden, welken de vrye oefening van hunnen Godsdienſt, mids betaalende zekere *Recognitie*, alomme toegeſtaan

(c) Zie het *Reglement op de politike Reformatie, in de Meierye van 's Hertogenbosch, en andere Kwartieren van gelyke natuure, onder de Generaliteit gehoorende, van den 1 April 1660. Art. XXVIII. XXIX, XXXII, XXXVI, XXXVII en XXXVIII. Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2696. Roomsgezinden in de Meierye.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

ſtaan wordt. Voor en kort na de Munſterſche Vrede werdt de oefening van den Roomſchen Godsdienſt in de Generaliteits Landen verbooden. Doch de Plakaaten werden nooit ſtrengelyk uitgevoerd. De Schouten en andere Officieren ſtonden, om geld, den Roomſchgezinden vrye oefening van Godsdienſt toe. Hier werdt, door den tyd, misbruik van gemaakt. De Roomſchgezinden vielen der hooge Overheid klagtig, over de knevelaryen en aſperſingen der Schouten. Ondertuſſchen was 't niet wel mogelyk, het invorderen van Recognitien geheellyk te verbieden. De Officieren hadden al van overlang rekening op deeze Voordeelen gemaakt, die ſommigen bezwaarlyk zouden hebben konnen miſſen. De Algemeene Staaten beſlooten dan, op den 19 July des jaars 1730 (d), eene vaſte bepaaling op dit ſtuk te maaken. Ieder Kerk in de Stad en Meierye van 's Hertogenboſch, alwaar niet meer dan één Prieſter is, betaalt ſedert vyftig Guldens 's jaars, en vyf en zeventig Guldens, zo zy eenen tweeden Prieſter of Kapellaan heeft. Het Land geniet niets van deeze Recognitie-gelden. Zy worden geheellyk onder de Officieren verdeeld. Van 't gene de Kerken der Stad 's Hertogenboſch opbrengen, geniet de Hoogſchout negen tiende deelen en de tegenwoordige Advokaat Fiskaal (1) een tiende deel. Van 't gene

(d) Zie *Kerkel. Plakaatboek*, II Deel, bl. 543.

(1) De Opvolger van den tegenwoordigen Fiskaal zal geen aandeel in de Recognitien hebben, en dezelven zullen, na deszelfs aflyvigheid of de verlaatinge van zyn Ampt, terſtond zo veel verminderen, als hy 'er uit getrokken heeft. Zie *Kerkelyk Plakaatboek*, II. Deel, bl. 549.

Digitized by Google

't gene door de Kerken in de Heerlykheden der Meierye, alwaar de Hoogſchout geen gezag heeft, wordt opgebragt, geniet de tegenwoordige Fiskaal twee vyfden, en de byzondere Droſten of Schouten drie vyfden. Van 't gene de Kerken der Staaten-Dorpen opbrengen trekt de Hoogſchout de helft, de tegenwoordige Fiskaal een vierde en de tegenwoordige Kwartierſchouten ook een vierde ieder in zyn Diſtrikt. De Ontvangers deezer Recognitie-gelden trekken 'er den veertigſten Penning van, voor hunne moeite.

MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH.

AGT-

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

AGTSTE HOOFDSTUK.

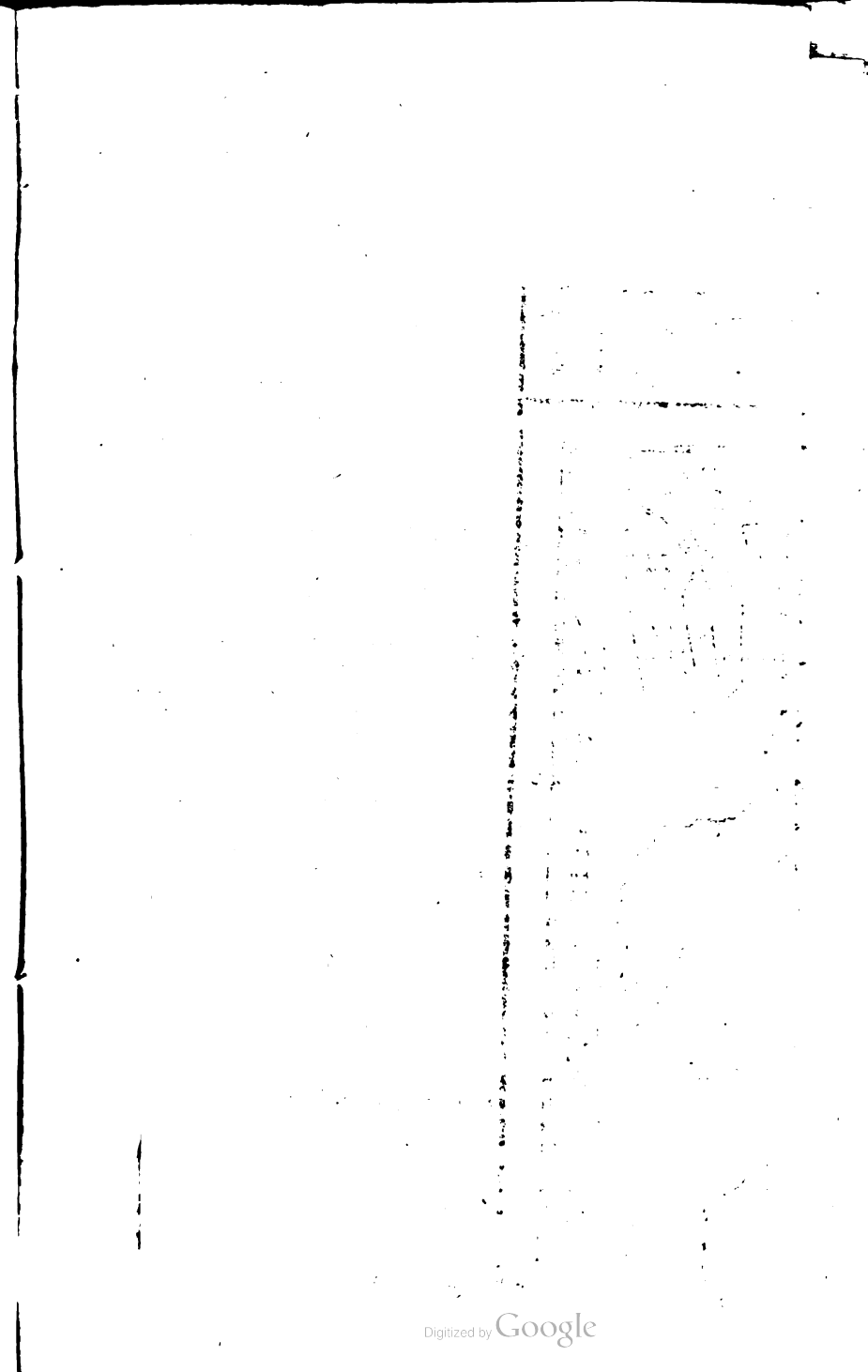
Beſchryving van de Stad en het MARKGRAAFSCHAP VAN BERGEN OP ZOOM.

Beſchryving van het Markgraafſchap van Bergen op Zoom. Gelegenheid.

HEt MARKGRAAFSCHAP VAN BERGEN OP ZOOM (1) grenſt ten Noorden aan het Hollandſch Diep, ten Ooſten aan de Barony van Breda en het Land van Ryen, ten Zuiden aan de Stad en het Regtsgebied van Zandvliet, en ten Weſten aan Zeeland, waar van het, door de Ooſter-Schelde en het Riviertje de Eendragt, afgeſcheiden wordt. Dit

(1) Men is 't niet eens, of Bergen op Zoom de voorrang boven Breda toekome, of niet. In openbaare Geſchriften, vindt men hier omtrent niet altyd eenerlei voet gehouden. Zie *Groot Plakaatboek*, I Deel, bl. 83. en V Deel, bl. 1338 en 1485. Die den rang aan Bergen willen gegeven hebben, beweeren, dat het Land van Bergen nooit, gelyk Breda, in den boezem des Hertogs van Brabant vervallen geweeſt is, en daarenboven nog, door Keizer Karel den V, tot een Markgraafſchap is verheeven geworden; welken den rang boven de Baronyen hebben. Die Breda den voorrang gunnen, houden ſtaande, dat Bergen, van ouds, een deel van het Land van Breda geweeſt is, en niet boven het Land, waar van het afgeſcheiden is, behoort geſteld te worden: dat men, in ons Land, weinig agt op groote Titels geeft, en dat 's Lands Staaten zelven gewoon zyn, in hunne aanſchryvingen, der Baronye den voorrang boven het Markgraafſchap te geeven. Wy handelen eerſt van het Markgraafſchap, om de orde te volgen, welke wy ons in den beginne hadden voorgeſteld, zonder dat wy ons, in het uitpluizen en beſlisſen van dit geſchil, begeeren in te laaten.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Dit Markgraaffchap is, van het Noorden naar het Zuiden, negen uuren gaans lang, en van het Ooften tot het Weften vyf uuren breed. MARK-GR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Het Land is hier vrugtbaar, in het voortbrengen van allerlei Graanen. Men heeft 'er zeer goed Weiland. Ook valt 'er veel Eiken- en Vuurenhout. In 't Ooftkwartier van het Markgraaffchap, wordt in 't byzonder zeer veel Kreupelboſch gevonden, daar men takkeboſſen van maakt, die veel naar Staats Vlaanderen en Zeeland gezonden worden, om tot verſterking der Dyken te worden gebruikt. Naar den kant der Baronye van Breda, heeft men eene groote Heide, op welke Schaapen geweid worden. Hier en daar wordt 'er ook turf uit gegraaven. Aan den Zeeuwſchen kant, lydt het Land veel af breuks van het Zeewater, dat 'er nu en dan goede brokken van inzwelgt. Op andere plaatſen wordt wederom Land aangewonnen. Veele drooggemaakte Polders heeft men in het Markgraaffchap, in welken de beſte Landeryen gevonden worden. Landsgeſteldheid.

Deeze Landſtreek was oudtyds een gedeelte van het Graaffchap van Stryen, waar onder ook, behalven het tegenwoordig Land van Stryen, het Land van Zevenbergen, Geertruidenberg, en veele andere Plaatſen thans onder Holland gelegen, de geheele Barony van Breda, en eenige nu onder water leggende Landen behoort hebben. Het Graaffchap van Stryen werdt, gelyk veele andere Nederlandſche Leenen, van ouds als een Hiſtorie.

Digitized by Google

MARK-GR. VAN BER-GEN OP ZOOM.

een vry Land (2) bezeten, zonder dat de Graaf van eenig' ander' Vorst afhankelyk was. Men wil, dat het, omtrent den aanvang der twaalfde eeuwe, verdeeld geworden zy, en den titel van Graafschap verlooren hebbe. Het Land van Stryen, dat eenen tyd lang zyne byzondere Heeren gehad heeft, is sedert onder Holland geraakt. Het overig gedeelte van het oude Graafschap, het Land van Breda geheeten, waar onder toen het Land van Bergen op Zoom ook begreepen was, is onder Brabant gekomen, en lang agter een, door byzondere Heeren, die Leenmannen der Hertogen van Brabant waren, bezeten geweest, tot dat het eindelyk, door Huwelyk van Henrik van Leuven

(2) Daar is nog een oude Giftbrief van den jaare 992 voorhanden, by welken zekere Hilzundis, Graavin van Stryen, aan eene Kerk, welke zy gestigt hadt, te Thoor in Luiks Kempenland, *in allodio - - de Therne*, alle de Goederen schenkt, welken haar van Koning Zwentibold, in haar Land van Stryen, eertyds gegeven waren, in 't byzonder de Kerk van Stryen, en den Berg aan den Oever, alwaar de H. Geertruid verkeerd hadt. *Omne allodium meum, quod, in terra mea de* Stryen, *Glorioſus Rex* Zuendiboldus *olim perdonaverat. In primis ipſam Eccleſiam de Stryen* MONTEM LITTORIS, *ubi beatiſſima Gertrudis corporaliter converſata eſt.* Vide MIRÆI *Diplom. Belg.* Libr I. Cap. 24. in *Oper. Dipl.* Tom. I. p. 146 Men mag met reden twyfelen, of men, door den *Berg aan den Oever*, *Mons littoris*, in deezen Giftbrief, Bergen op Zoom, of Geertruidenberg hebbe te verstaan: want S. Geertruid heeft op de eene en de andere plaats verkeerd. Doch men vindt 'er daarenboven in gewaagd van *Baerle*, *Gilleyola* en *Sprundelheim*, waar door men ongetwyfeld Baarle, Gilzen en Sprundel in de Baronye van Breda verstaan moet.

Digitized by Google

ven met eene Erfdogter van den Huize van Breda, en van Arnold van Leuven met Elizabet, Vrouwe van Breda, in het Huis van Leuven geraakt is. Arnold leefde nog in 't jaar 1282. Doch na zynen dood ontſtondt 'er geſchil over zyne nalatenſchap, tuſſchen Razo van Gaveren, Heere van Liedekerken, en Gerard van Wezemaale, Heere van Kwabeeke. Men wil, dat de eerſte eene Gemaalin uit den Huize van Breda hadt. De laatſte was van eene Moeder uit het zelfde Huis voortgebragt. Anderen berigten, dat zy ieder eene Dogter van Arnold ter Vrouwe hadden. 't Geſchil, tuſſchen deezen twee, werdt, door Hertog Jan van Brabant, in den jaare 1287, bygelegd. Razo kreeg de Stad en de helft des Lands van Breda, nevens alle de Leenen, welken 'er van afhingen. Gerard werdt een gelyk gedeelte toegeweezen, waar onder de Stad Bergen op Zoom mede begreepen is geweeſt. Het Land, dat Gerard ten deel viel, werdt ſedert het Land van Bergen op Zoom genoemd.

MARK-GR. VAN BERGEN OP ZOOM.

GERARD liet drie Zoonen na. De oudſte, ARNOUD geheeten, werdt, na hem, Heer van Bergen op Zoom. Hy hadt twee Dogters, Magteld en Margareet genaamd. MAGTELD werdt Vrouwe van Bergen op Zoom. Zy kreeg eene Dogter, by Albert van Voorn, JOHANNA geheeten, die, na de dood van haare Moeder, Vrouwe van Bergen op Zoom werdt. Zy trouwde met Jan van Monjoi, Heere van Valkenburg, die gee-

Digitized by Google

MARK-GR. VAN BER-GEN OP ZOOM.

geene Kinderen by zyne Huisvrouw krygende, de Heerlykheid van Bergen verkogt aan Henrik van Bouterſem, die met eene Dogter van den jongſten Zoon van Gerard van Wezemaale gehuwd was. Joanna van Bouterſem, Dogter van eenen Kleinzoon van deezen Henrik, trouwde, in 't jaar 1418, met JAN VAN BRABANT of van Glimes, Zoon van zekeren Jan van Brabant, die een natuurlyke Zoon was, van Hertog Jan den III, en bragt hem de Heerlykheid van Bergen ten Huwelyk. Zy kreegen, onder andere Kinderen, eenen Zoon, JAN geheeten, en *met de Lippen* gebynaamd. Deeze werdt Heer van Bergen, en won by Margareet van S. Simon, die, om haare uitneemende ſchoonheid, *La belle blanche de S. Simon* genaamd werdt, tien Kinderen, en onder die eenen Zoon, JAN geheeten, die na hem Heer van Bergen werdt. Jan liet zyne Heerlykheid Bergen na aan zynen Zoon ANTONI, die, zeer ryk zynde, Keizer Karel den V, eene merkelyke ſomme verſtrekte, waar voor hem de Stad en het Land van Thoolen verpand werdt. De Keizer, die hem zeer beminde, verhief, in 't jaar 1533, zyne Heerlykheid tot een Markgraafſchap, welken titel zy ſedert behouden heeft. Zyn Zoon, JAN VAN GLIMES, die na hem Markgraaf van Bergen werdt, trok na Madrid, om aan het Hof vertoogen te doen, tegen de Spaanſche Wreedheden, in de Nederlanden. Hy werdt 'er, zo men wil, door vergif, van kant geholpen, in 't jaar 1567, en

en alzo hy geene Kinderen naliet, werdt zyn Markgraafſchap, door den Hertog van Alva, op 's Konings naam, aangeſlaagen. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

De zaaken bleeven in dien ſtaat tot in 't jaar 1577, wanneer het Markgraafſchap aan Jan, Heer van Merode, die met eene Zuſter van Jan van Glimes gehuwd was geweeſt, ten behoeve van zyne Dogter MARGAREET, werdt afgeſtaan. Zy was, in 't jaar 1571 getrouwd met Jan van Withem, Heere van Berſele, by wien zy drie Dogters kreeg. De oudſte bragt het Markgraafſchap van Bergen ten Huwelyk aan HERMAN, Graaf van 's Heerenberg. Uit dit Huwelyk kwam maar ééne Dogter voort, MARIA-ELIZABET geheeten, die, in 't jaar 1625, met haaren vollen Neef Albert, Zoon van Fredrik, Graaf van 's Heerenberg, trouwde. ELIZABET, eene eenige Dogter van Albert en Maria-Elizabet, trouwde, in 't jaar 1641, met EITHEL-FREDRIK, Prins van Hohenzollern, en bragt hem het Markgraafſchap van Bergen ten Huwelyk. Uit dit Huwelyk kwam wederom maar ééne Dogter voort, Henrietta Françoiſe genaamd, die, in 't jaar 1662, met Fredrik Maurits de la Tour d'Auvergne, Graaf van Auvergne, trouwde. Hy ſtierf in 't jaar 1707, en liet het Markgraafſchap van Bergen zynen Zoon FRANÇOIS-EGON na. Deeze trouwde, in 't zelfde jaar, met Maria Anna, Dogter van Filips, Hertog van Aremberg en Aarſchot, en ſtierf, in 't jaar 1710, aan de Kinderpokjes, laatende eene Dogter, MARIA HENRIETTE geheeten, tot erfgenaame

Digitized by Google

MARK-GR. VAN BERGEN OP ZOOM.

van het Markgraafſchap van Bergen na. Zy trouwde, in 't jaar 1722, met JAN KRISTIAAN, Hertog van Sultsbach, en ſtierf, in den ouderdom van negentien jaaren en negen maanden, op den 27 July des jaars 1728. Zy liet eenen Zoon na, KAREL FILIPS geheeten, die tegenwoordig Markgraaf van Bergen op Zoom is.

Markgraaf van Bergen op Zoom.

Hy werdt, op den 10 December des jaars 1724, gebooren, en is thans Hertog van Sultsbach, Paltsgraaf aan den Ryn en *preſumptive* Erfgenaam van het Keurvorſtendom van de Palts, en de Hertogdommen van Gulik en Berg. By zyne minderjaarigheid, wordt het Markgraafſchap beſtierd, door de Hertoginne Weduwe van Aremberg en Aarſchot, zyne Oud-Grootmoeder.

Inhuldiging des Markgraafs.

De inhuldiging van eenen Markgraaf van Bergen op Zoom geſchiedt met de volgende plegtigheden, die meeſt allen, op den 16 Februari des jaars 1722, by het inhuldigen des jongſt overleeden' Markgraafs, zyn waargenomen. De nieuwe Markgraaf, kennis van zyne aankomſt omtrent de Stad gegeven hebbende, wordt, door eenen Brief van de Wethouderſchap, of door Afgevaardigden uit dezelve, verwelkomd. Vervolgens gaan hem alle de Leden der Regeeringe, in hunnen rang, te gemoet, tot buiten de Poort, die hy inkomt. Zy verzellen hem tot aan het Hof, gaande door eene dubbele ry van gewapende Burgers. De Markgraaf, deeze intreede gedaan hebbende, geeft naderhand, door zynen Drosſaard, aan de Regeering kennis van den tyd,

op

Digitized by Google

op welken hy begeert ingehuldigd te worden. Ten beſtemden dage, wordt de breede Raad vergaderd. Ook roept men de Dekens der Ambagtsgildens by een. De Markgraaf komt, van den Droſſaard verzeld, op het Stadhuis, in de Kamer van Politie. De reden zyner komſte wordt, door den Burgemeeſter buiten der Banke, den drie Leden des breeden Raads bekend gemaakt. Wanneer deeze geene zwaarigheid maaken om den nieuwen Markgraaf te ontvangen, wordt hier toe beſlooten, en het beſluit den Dekenen der Gildens aangekondigd. De Droſſaard laat vervolgens de Puije van 't Stadhuis met Kuſſens beleggen, en de Venſters ter wederzyde openen. De Klok wordt geklept, en terſtond daar na begeeft zig de nieuwe Heer, van de drie Leden des breeden Raads verzeld, op de Puije. Aan zyne regterhand ſtaat de Droſſaard. Aan zyne linker' de Burgemeeſter buiten der Banke, nevens den Sekretaris. Agter hem leggen de regeerende Heeren op kuſſens. De Buiten-raad legt ter wederzyde uit de Venſters, en voor de Puije ſtaan de Dekens der Ambagtsgildens met hunne Mantels aan. Den nieuwen Heer verklaard hebbende, dat hy den eed doen wil, wordt dezelve hem of zynen Droſſaard, in zynen naam, door den Burgemeeſter buiten der Banke, van Stads wegen, afgenomen. De Sekretaris leeſt den eed. Daar na zweeren de Dekens der Ambagtsgildens, op gelyke wyze, den nieuwen Heere getrouwheid, die, even als hy gekomen is, wederom van 't Stadhuis af,

MARKGR VAN BERGEN OP ZOOM.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

en midden door de gewapende Burgerye naar het Hof geleid wordt.

De Algemeene Staaten hebben de Oppermagt over het Markgraafſchap van Bergen op Zoom; dat, een Leen van Brabant zynde, den Markgraaf verpligt, om hulde te doen voor den Raad van Brabant, in den Haage. De Algemeene Staaten heffen, in het Markgraafſchap, de zelfde of diergelyke Laſten, als op de andere Generaliteits Landen gelegd zyn. Egter moet de Markgraaf zyne toeſtemming geeven, tot het opſtellen van nieuwe belaſtingen. De Polders van Fynaart en de Heiningen draagen niets in de Laſten, welken door de Algemeene Staaten geheeven worden; doch zy betaalen den honderdſten Penning en de Belaſtingen op de Verteering aan den Prins van Oranje, die daar uit de Veſtingwerken van Willemſtad en de Schans Berlake doet onderhouden.

Oppermagt der Algemeene Staaten in het Markgraafſchap.

De Markgraaf van Bergen op Zoom heeft alle heerlyke en vorſtelyke Voorregten in zyn Markgraafſchap, de Opperſte magt alleenlyk uitgeſlooten. Hy ſtelt alle Regters en Regeeringsperſoonen, door het gantſche Markgraafſchap aan, zonder dat hy ze eerſt aan hunne Hoogmogenden behoeft aan te bieden; en het Regt wordt 'er alleen in zynen naam bediend. Hy heeft en gebruikt het Regt van Verbeurdverklaaring der Goederen van aan den lyve geſtrafte Misdaadigen. Ook mag hy eenen ter dood veroordeelden, voor 't uitſpreeken van het Doodvonnis, vergiffenis verleenen, welk Voorregt

Voorregten des Markgraafs.

Digitized by Google

regt nog een overblyfſel is van het Regt van Oppermagt, dat de Graaven van Stryen oudtyds gehad hebben. Voor weinige jaaren is'er geſchil geweeſt over dit Voorregt, tuſſchen de hooge Amptenaars der Algemeene Staaten, en den Markgraaf van Bergen. De Algemeene Staaten, oordeelende dat, met het Regt van Oppermagt over de Generaliteits Landen, ook het Regt om kennis te neemen van de doodſlagen, die in dezelven voorvielen, aan hun vervallen was, hadden, by Plakaat van den 6 September 1661 (a), bevel gegeven, dat alle hunne Officieren, en allen die van hunne Leenmannen, binnen veertien dagen na dat'er een doodſlag binnen hun Diſtrict geſchied was, kennis van den zelven moeſten geeven aan den Raad van Brabant, in den Haage. De Markgraaf van Bergen op Zoom beweerde ſedert, dat hy en de zynen, van de naarkominge van dit bevel, moeſten uitgezonderd worden; alzo hem alleen van ouds het Regt van Verbeurdverklaaring en dat om den doodſchuldigen vergiffenis te verleenen toekwam; welke Voorregten hy oordeelde gekrenkt te zullen worden, indien hy verpligt wierdt kennis van de doodſlagen te laaten geeven aan den Raad van Brabant. 't Is eenige jaaren geleeden, dat de Advokaat-Fiskaal van Brabant, op de naarkominge van het bevel der Algemeene Staaten, in het Markgraaffſchap van Bergen op Zoom, ſterk aandrong. Mr. Antony van der Hulſt, die het Droſtampt over het Ooſtkwartier van het Markgraaffſchap, by voorraad, waarnam,

MARKGR VAN BERGEN OP ZOOM.

(a) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2670.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

hadt nagelaaten kennis van zekeren doodslag, te Geſtel begaan, aan den Raad van Brabant te geeven, 't welk gelegenheid gaf, dat 'er deswegen aanſchryvens van den Advokaat-Fiskaal van Brabant aan hem kwam. Hy beriep zig op de Voorregten van den Markgraaf. En over deeze zaak werden ſedert Verzoekſchriften en Vertoogen, van wegen der Hertoginne Weduwe van Aremberg en Aarſchot, aan de Algemeene Staaten overhandigd. Men beweerde, in dezelven, dat de Markgraaf van Bergen op Zoom ontſlaagen behoorde te zyn van, nevens de andere Leenmannen van hunne Hoogmogenden, kennis van de Doodſlagen, in het Markgraaffchap voorvallende, aan den Raad van Brabant te geeven, alzo zyne Landen niet uit den boezem van het Hertogdom Brabant voortgekomen; maar een deel van een *Souverein* Graaffchap waren. Men voegde 'er verſcheiden' andere redenen by, en men wees, onder anderen, aan, dat hunne Hoogmogenden zelven onderſcheid maakten, tuſſchen het Markgraaffchap van Bergen en andere Heerlykheden van Brabant; alzo zy, in September des jaars 1719, wegens het voorſtellen of niet voorſtellen van de Regeeringsperſoonen in het Markgraaffchap van Bergen aan hunne Hoogmogenden, geoordeeld hadden, dat deeze zaak in dien ſtaat gelaaten moeſt worden, waar in ze toen was: ſedert welken tyd de Markgraaf van Bergen alleen ook alle Regters en Regeeringsperſoonen in zyn Markgraaffchap aanſtelde; daar andere Brabantſche Heeren eerſt

Digitized by Google

eerſt de toeſtemming van hunne Hoogmogenden, op de gedaane benoeming, verzoeken moeten. Wyders werdt wel erkend, dat de Oppermagt over het Markgraafſchap van Bergen den Hertogen van Brabant was afgeſtaan; doch men beweerde te gelyk, dat dit niet geſchied was, zonder voorbehoudinge der oude Voorregten, onder welken ook het Regt van Verbeurdverklaaring en Vryſpreeking van Doodſchuldigen begreepen was. De zaak ſchynt, ſedert het inleveren deezer Vertoogen, in dien ſtaat, waar in ze te vooren was, gelaaten te zyn, zonder dat 'er, myns weetens, by hunne Hoogmogenden, iets op beſlooten is (3). MARKGR VAN BERGEN OP ZOOM.

Aanzienlyke inkomſten trekt de Markgraaf van Bergen uit zyn Markgraafſchap. De verbeurdverklaarde Goederen, die alleen uitgezonderd, welken ter gelegenheid van den Oorlog verbeurd worden verklaard; de Goederen der Baſtaarden, en der genen, die zonder Erfgenaam ſterven; de aanwas van nieuwe Landen, die de Zee opwerpt, komen hem toe. Doch zyne voornaamſte inkomſten krygt hy uit zyne Domeinen, en eenige Heeren-Regten in het Markgraafſchap, behalven het toevallig inkomen uit de begeeving der Ampten. In de veertiende eeuw, toen het geld hier te Lande veel Inkomſten des Markgraafs uit zyne

(3) De byzonderheden, wegens dit geſchil, hebben wy getrokken, uit de Oorſpronkelyke *Memorie voor de Hertoginne Douariere van Aremberg en Aarſchot* 99, ons van goeder hand medegedeeld.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

ſchaarſer was dan tegenwoordig, bragt de Heerlykheid van Bergen aan haaren Heer jaarlyks honderd duizend Guldens op. Van het jaar 1701 tot het jaar 1714, beliepen de inkomſten van den Markgraaf jaarlyks vier en zeventig duizend drie honderd vier Guldens en veertien Stuivers. Van het jaar 1714 tot het jaar 1724, beliepen ze zeven en negentig duizend, drie honderd vier en vyftig Guldens en zeven Stuivers. Na dien tyd, hebben ze, eenen tyd lang, niet veel boven de tagtig duizend Guldens jaarlyks konnen haalen, en tegenwoordig beloopen ze, jaar door jaar, vyf en zeſtig of zes en zeſtig duizend Guldens. Het Markgraafſchap is met verſcheiden' Schulden bezwaard, en men moet van de gemelde inkomſten jaarlyks vyftig of zeſtig duizend Guldens aan Intreſſen, Staatslaſten en andere Onkoſten uitkeeren.

Domeinen en Heeren-Regten.

De Domeinen en Heeren-Regten van den Markgraaf zyn, in de Stad Bergen op Zoom, het Kaſteel, een Water- en een Windmolen, de Lombaard, eene jaarlykſche Rente van elf Guldens twee Stuivers en zes Penningen op twee Huizen, een jaargeld van vyftig Guldens, die door ieder Brouwer; en een van vier en twintig Guldens, die door ieder Builder betaald moeten worden. De Builders betaalen daar en boven vier en twintig Guldens, als zy eerſt in 't Gild komen, en de Brouwers moeten, om de zeven jaaren, ieder zes en dertig Guldens, voor de vernieuwing van hun Oktroi geeven. De Vleeſchhouwers betaalen jaarlyks ne-

Digitized by Google

negen en dertig Stuivers en eenige Penningen ieder; en vyftig Guldens, wanneer zy eerſt in 't Gild komen. Het Gevangenhuis komt den Markgraaf ook toe, nevens een Huis onder het zelve. Hy bezit de Waag, de Vleeſchhal en het Regt tot eene Bank op de Viſchmarkt. De Domeinen des Markgraafs, in het Weſt- en Zuidkwartier van het Markgraafſchap, brengen meer dan vier en twintig duizend Guldens op. De Tienden der Polders van Auvergne en Glimes beloopen omtrent agt en twintig honderd Guldens in 't jaar. Eene Landhoeve, onder Halſteren gelegen, wordt voor twee honderd twee en dertig Guldens en twaalf Stuivers in 't jaar verhuurd. Van het Hout deezer Hoeve komt omtrent tagtig Guldens in 't jaar. De honderdſten van de Kapoenen en Ganzen in de gemelde Polders brengen omtrent drie honderd Guldens in 't jaar op, behalven het gene van het Regt der Viſſcherye komt. Het aandeel des Markgraafs, in de Gorſingen of aangewonnen Landen van het Noordland, brengt jaarlyks omtrent honderd Guldens op. De Landeryen, welken hem in Kruisland, Ruigveld en Voſſemeer toekomen, worden voor omtrent twee duizend Guldens verhuurd. De Opper-Jagermeeſter betaalt aan den Markgraaf, uit de inkomſten der Kaſtelenye van Wouw, twee honderd en vyftig Guldens in 't jaar, welken hem van zyne Wedde afgetrokken worden. De Markgraaf bezit, omtrent het Kaſteel van Wouw, twaalf en een halve Morgen Lands, dat met hoog Ge-

MRRK-GR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

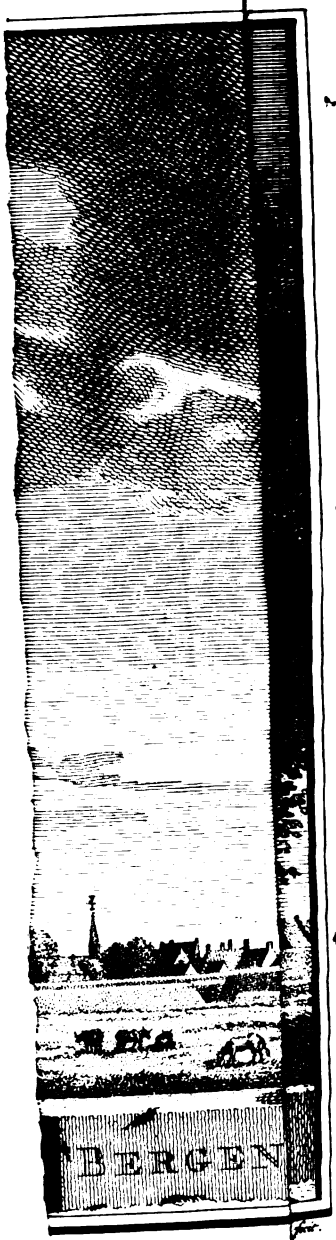
boomte beplant is. De Domeinen van het Ooſtkwartier brengen jaarlyks omtrent elf duizend Guldens op. Van de honderdſten van Roozendaal en Niſpen komt omtrent twee honderd Guldens in 't jaar. De inkomſten van Stand daar buiten, met de Tienden, de honderdſten, de Overtogt der Riviere en andere Renten, beloopen ten minſten dertien duizend Guldens in 't jaar. De andere Domeinen van het Noordkwartier des Markgraafſchaps, beſtaande in agttien Hoeven en eenige andere Landeryen, benevens de Tienden van Fynaart, van Ruigenhil, van het Regtsgebied van Willemſtad en de Heiningen, de honderdſten van Fynaart, de Heiningen en de Polders, welken 'er van afhangen, de Overtogt der Rivieren en andere Renten brengen omtrent twee en dertig honderd Guldens op. By alle deezen moet men de toevallige Inkomſten des Markgraafs voegen, ſpruitende uit den Verkoop der Ampten, inzonderheid die van Droſſaard, Schout en Sekretaris door het gantſche Markgraafſchap, waar van de Graaf van Auvergne, in de tien jaaren, dat hy het Markgraafſchap heeft bezeten, meer dan dertig duizend Guldens gemaakt heeft.

De Markgraaf van Bergen op Zoom bezit, behalven de voorgemelde Domeinen, de Heerlykheid van Borgvliet by Bergen op Zoom, alwaar hy ook hoog, middelbaar en laag Geregt oefent, en verſcheiden' andere Voorregten heeft. Onder anderen heeft hy 'er Regt op de verbeurd verklaarde Goede-

ren,

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ten, en zulken, waar toe geen Erfgenaam is. Hy kan 'er ook vergiffenis aan Doodschuldigen verleenen.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Het Markgraafschap van Bergen op Zoom wordt in vier Kwartieren verdeeld, het Weſtkwartier, het Zuidkwartier, het Ooſtkwartier en het Noordkwartier. Wy zullen ze ieder afzonderlyk beſchryven; doch vooraf laaten gaan de Beſchryving der Stad Bergen op Zoom, die onder geen van de vier Kwartieren behoort.

Verdeeling des Markgraafſchaps.

BERGEN OP ZOOM legt aan het Watertje de Zoom, (4) dat niet verre van de Stad zynen aanvang neemt, en door de zelve in de Schelde loopt, op eenige kleine Bergjes, die ſamen eenen kleinen Heuvel uitmaaken, omtrent zeven uuren beweſten Breda, en een groot uur ten Zuidooſten van Tholen in Zeeland. Het Riviertje de Zoom is binnen de Stad bemetſeld, en wordt daar de Grebbe genaamd. De Haven der Stad wordt, door den Stroom van dit Riviertje, diep gehouden, en is onlangs rondsom geheel op nieuws opgemetſeld. De plaats, alwaar de Viſſchers leggen, *de Ham* geheeten, is ook ten deele met eenen nieuwen ſteenen Muur, en voorts met eene houten Kaai voorzien.

Beſchryving van Bergen op Zoom.

Gelegenheid en Sterkte.

Voor

(4) 't Is twyfelagtig, of de Stad naar dit Watertje genoemd zy; dan of zy haaren naam ontleend hebbe, van haare gelegenheid aan den *Zoom*, of kant der Zee. Immers 't ſchynt zeker, dat het Water de Zoom, geene Rivier is, gelyk veelen geſchreeven hebben; maar eene gegraaven Vaart. Zie JOAN BLAAUW, *Theatr. Urb. Belg.*

Digitized by Google

MARK-GR. VAN BER-GEN OP ZOOM.

Voor de zelve legt een Hoornwerk *Bek af* genaamd. In de jaaren 1699 en 1700, is de Stad, onder het opzigt van den Generaal Koehoorn, zeer verſterkt geworden. De Wal der Stad kan omtrent een uur gaans in zynen omtrek haalen, en is voorzien van tien Bolwerken en een en twintig Ravelynen en Lunetten. Men houdt Bergen op Zoom thans voor ééne der voornaamſte Grensveſtingen van den Staat. De Graften zyn aan de Zuidzyde der Stad droog; doch aan de Noordzyde rykelyk van water voorzien. De drooge Graften konnen egter, door middel van eene groote Sluis, onder water gezet worden. Men heeft 'er voorts aanzienlyke bedekte Wegen en *Glacis*, die zeer ſterk, en, op ſommige plaatſen wel dertig voeten diep, ondermynd zyn. Naar den kant van Antwerpen, legt eene halve Maan, tegen eene verſterkte Linie, *Kyk in de Pot* geheeten, welke van vier Reduiten voorzien, en met Geſchut beplant is. Naar de Schelde toe, loopen twee Vaarten, de oude en nieuwe Haven geheeten, langs welken men de Stad geduuriglyk van voorraad voorzien kan, zonder dat het de Vyand kan beletten. De mond der oude Haven werdt eertyds beſchermd, door eene Sterkte, de Noordſchans geheeten; doch dezelve heeft al lang onder water gelegen. De mond der nieuwe Haven wordt beſchermd, door eene Schans van vyf Bolwerken, de Zuid- of Waterſchans genaamd. Zy legt ter regter zyde dier Haven, en dient dus ook om den mond der oude te beſchermen. In deeze Schans

Schans is een Speelhuisje gezet, alwaar de Ingezetenen der Stad zig nu en dan gaan verlustigen. Naar den kant van Steenbergen, ontmoet men de Schansen Moermont en Pinsen en de Rovers Schans, nevens eene wel versterkte *Linie*, die in 't jaar 1727 gemaakt is, en zig tot aan de Rovers Schans uitstrekt. In deeze vier Schansen leggen *Detachementen* van agt, twaalf of veertien Man, onder 't bevel van eenen Serjant, die om de vier en twintig of agt en veertig uuren afgelost worden. Ook heeft men, in elke Schans, een' Marketenter of Zoetelaar, die drank en andere Geryflykheden voor 't Krygsvolk te koop heeft. Van de Rovers Schans af tot aan Steenbergen, kan men het Land onder water zetten. Men heeft ook Sluizen by de Stad, door middel van welken, men een gedeelte der omleggende Landeryen, onder water kan zetten. Aan den Oostkant der Stad, is het Land, door het water van de Schelde en de Zoom overstroomd, 't welk den grond daar moeraſſig, en de Stad van dien kant ongenaakbaar maakt. Hier by heeft men een Post van zes Man en een' Korporaal, die om de agt en veertig uuren afgelost worden.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Bergen op Zoom is, door Gerard van Wezemaale, omtrent het jaar 1287, allereerst met Muuren omringd. Hertog Albert van Beieren, Graaf van Holland, schonk der Stad, in het jaar 1395, vryheid van Tollen, door gantsch Holland en Zeeland; welk voorregt, in 't jaar 1480, door Maximiliaan en Maria, bevestigd werdt. In 't jaar 1397, ver-

Hiſtorie.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

verbrandde de gantſche Stad, op twee Huizen na (5). Zy werdt ſchooner weder opgebouwd. Doch leedt veel in den Spaanſchen Oorlog, alzo de voornaamſte Huizen, toen van de Inwooners verlaaten zynde, door het ingelegerde Krygsvolk, werden gebruikt. Van het jaar 1577 af, heeft deeze Stad der Staaten party gehouden; doch ons is nergens gebleeken, hoewel het van ſommigen gezeid wordt (b), dat zy de Utrechtſche Vereeniging van 't jaar 1579 ondertekend, en Gemagtigden ter dagvaard van de Algemeene Staaten gezonden zou hebben. In 't jaar 1588, kwam Parma voor Bergen op Zoom, van zins om 'er zig, door verraad, meeſter van te maaken; doch zyne Spanjaards liepen in de Fuik, en werden allen afgemaakt. Drie jaaren te vooren, hadt hy, met eenen Beerwoud, ook al over de overleveringe der Stad gehandeld; doch het verraad werdt tydig ontdekt, en de Verraader genoodzaakt de vlugt te neemen. De Aartshertog Albertus ondernam, in 't jaar 1605, wederom eenen aanſlag op Bergen, welken hy het beleid van eenen Franſchen Balling, Du Terrail geheeten, toevertrouw-

(b) *Janiçon Etat preſent des Provinc. Unies*, T. II. p. 208.

(5) Men heeft de gedagtenis van dit ongeluk, in deeze oude Versjes, bewaard:

In het ſoetſte van de Meye/
Was tot Berghen groot geſchreye/
't Verbrande alle/ Stocken/ Staecken/
Behalvens Oliphant en Draecke.

Zie T. DE ROUCK, *Nederlandſchen Heraeld*, bl. 258.

Digitized by Google

trouwde. Deez' trok by nagt en laag water over 't verdronken Land, en maakte zig meester van twee Sterktens, welker ééne de Haven bewaarde, die met het afloopen van 't water droog is. Hadt hy toen terstond voortgetrokken, de Stad was overmand geweest. Doch juist hadt hy het op de Waterpoort gemunt. Daar wierp hy, door middel van zeker Vuurwerk, twee Staketsels ter neder. Een ander Vuurwerk werdt aan de Poort gehegt, dat egter, nat geworden zynde, sprong, zonder de vereischte uitwerking te doen. De aanslag was hier mede ontdekt, en tevens verbrod. De Vyand pakte zig, hals over hoofd, weg, genoopt door het wassen van 't Water. Omtrent eene maand daar na, werdt de toeleg hervat. Doch die van binnen, nu beter kondschap gekreegen hebbende, hadden zig in staat gesteld, om den Vyand wel te ontvangen. Egter overweldigden de Spaanschen twee Poorten, en roerden de Trom al binnen de Wallen, toen ze hier voor de derde Poort gestuit, en elders, daar zy, van buiten, de Muuren beklommen, met Pieken en Handboomen, naar om laag gestooten werden. Men ging hen met Schietgeweer, brandende Pekreepen, Steenen en ander tuig vinnig te keer. Mannen, Vrouwen, Jongens, alles liep te hoop, om de Spaanschen der Stad uit te dryven. De Predikant Paschasius Baars, stondt zelfs met eenen Piek in de hand, om de overigen aan te moedigen. Men werdt het stuk eindelyk meester. De Vyand moest met merkelyk verlies aftrekken. In de Stad, hadt

MARK. GR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

hadt men niet meer dan éénen Man verlooren. In 't jaar 1622, ondernam Spinola het Beleg van Bergen op Zoom, dat vier maanden duurde, tien duizend Man koſtte en vrugteloos afliep. Ons is uit Uittrekſels van de Stads Regiſters gebleeken, dat de Regeering, in dien tyd, met onvermoeide vlyt, voor den welſtand der Stad waakte. In 't jaar 1672, was 'er voor Bergen op Zoom zo goede zorge gedraagen, dat de Koning van Vrankryk dier Stad niet aan durfde. Haare overmeeſtering zou Zeeland in het uiterſt gevaar gebragt hebben. De Stad Bergen op Zoom beroemt zig dus, dat zy nimmer ingenomen geweeſt is, noch door de Wapenen van den Staat, noch door die van den Vyand.

Getal van Huizen en Inwooners.

In Bergen op Zoom, zyn twintig groote en ſchoone Straaten, omtrent veertien honderd Huizen, en omtrent agt duizend Inwooners. De Verpondingen der Huizen beloopen zes duizend zeven honderd zes en twintig Guldens en zeven Stuivers in 't jaar. De Landen rondsom de Stad, de *Poortery* geheeten, draagen agttien honderd Guldens in de jaarlykſche Verpondingen. Men heeft te Bergen op Zoom vyf groote Markten, op twee van welken, driemaal ter weeke, markt gehouden wordt. Den derden Maandag na Paaſchen, wordt 'er Kermis gehouden, die eene geheele Week duurt. In den Herfſt, houdt men 'er, jaarlyks, zes weeken lang, eene vrye jaarmarkt.

De

Digitized by Google

De groote Kerk, te Bergen op Zoom, die tegenwoordig van de Gereformeerden gebruikt, en door drie Predikanten bediend wordt, was eertyds der H. Geertruid toegewyd, door welke zy geſtigt is. Het is een ſchoon en zeer zonderling Gebouw. Men hadt 'er eertyds verſcheiden' aanzienlyke Graffteden, van welken 'er egter eenigen geduurende den Spaanſchen Oorlog, geſchonden en verwoeſt zyn. De buik der Kerke is zeer hoog, en ſteunt op tien groote Pilaaren van gehouwen Steen, vyf aan ieder zyde. Rondsom den buik, heeft men eene verwelfde Galery, die breed is, en verſcheiden' Kapellen heeft. Het Koor der Kerke is dubbel, en heeft de gedaante van een dubbel Kruis. Het is overwelfd, en ſteunt op eenige Pilaaren. Het gantſche Gebouw is van gehouwen Steen gemaakt. In 't jaar 1442, werdt deeze Kerk tot eene Kollegiaale Kerk verheeven. Agt Kanonniken, en één Deken werden 'er in aangeſteld. Van deeze Kanonnikale Prebenden zyn 'er nog twee overgebleeven, die door het Kapittel van S. Geertruid te Nivelle begeven worden. Men mag 'er egter geene anderen dan Gereformeerden mede voorzien, en de benoeming van het Kapittel moet door de Algemeene Staaten beveſtigd worden. Deezen trekken de inkomſten der andere Kanonniksplaatſen, zo wel als de Kerkelyke Goederen van het gantſche Markgraafſchap, uit welken zy de Predikanten onderhouden.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM. Kerken.

De andere Kerk, te Bergen op Zoom, werdt voor deezen door de Rekollekten gebruikt.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

bruikt. Nu is ze in tweën verdeeld. In de eene helft wordt voor de Franſche Gereformeerden, door éénen Predikant, gepredikt. De andere helft gebruiken de Lutherſchen, die hier ook éénen Predikant, op hunne eigene koſten, onderhouden. Deeze Kerk, die weinig aanziens heeft, is wel eer, door Koninginne Elizabet, ten dienſte van het Engelſch Krygsvolk, vernieuwd geworden.

De Roomſchgezinden hebben eene ſchoone Kapel te Bergen op Zoom. De Prieſter en zyn † Stedehouder zyn van de Orde der Rekollekten. Zy ſtaan onder den Biſchop van Antwerpen; doch worden door den Markgraaf aangeſteld. Men hadt hier eertyds twee Kloosters; doch de zelven zyn al over lang, tot een ander gebruik geſchikt.

† *Vikaris.*

Openbaare Gebouwen.

Onder de openbaare Gebouwen, munt het Hof of Kaſteel uit. Het is een oud en groot Gebouw, op het welke de Markgraaf zyn verblyf plagt te houden. Tegenwoordig dient het tot eene wooning voor den Rentmeeſter Generaal des Markgraafſchaps. Het heeft drie groote Plaatſen, welker ééne voor deezen eene Galery aan de eene zyde hadt, daar nu Kamers van gemaakt zyn. De Tooren van het Hof is agtkantig, en wel honderd en dertig groote treeden hoog. Men heeft van den zelven een fraai uitzigt over de Stad. De Tralien voor 't Hof worden voor een fraai werkſtuk gehouden. Het Stadhuis, dat op de groote Markt ſtaat, is een ruim en ſchoon Gebouw. De Voorgevel is van gehouwen Steen, en het heeft van

Digitized by Google

van binnen verſcheiden' nette Vertrekken. De Lombaard moet ook onder de openbaare Gebouwen geteld worden. Hy wordt, door den Markgraaf, aan eenen byzonderen perſoon verhuurd, die 'er vier honderd Guldens voor betaalt. De Panden, die langer dan een jaar en zes weeken geſtaan hebben, zonder afgeloſt te zyn, worden verkogt, en 't gene 'er boven het geld, dat 'er op uitgeſchooten is, van komt, moet aan den Markgraaf uitgekeerd worden. Men heeft een Gaſthuis en een Weeshuis te Bergen op Zoom; welke twee Huizen, door dezelfde Regenten, beſtierd worden. Behalven dit Gaſthuis, is 'er een ander voor het Krygsvolk. Het Peſthuis wordt tegenwoordig voor oude behoeftige Luiden onder de Gereformeerden gebruikt. Men heeft 'er nog een ander Huis, het Proveniers-Huis geheeten, in het welke oude Luiden, uit een gedeelte der inkomſten van de geeſtelyke Goederen, onderhouden worden. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Twee Gevangenhuizen zyn 'er, binnen Bergen op Zoom: één van den Markgraaf en één voor het Krygsvolk. De Sipier, en de andere Bedienden van het eerſte worden door den Markgraaf aangeſteld en betaald. Het ander ſtaat onder 't opzigt van eenen Provooſt, die door den Raad van Staate aangeſteld wordt. Men heeft 'er vyf Krygsmagazynen onder 't opzigt van eenen Kommis, dien de Raad van Staate ook aanſtelt en betaalt. Hoewel de Stad rondsom niet anders dan brak Water heeft, is 'er egter een vierdendeel uurs buiten de zelve, naar

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

den zeekant, tuſſchen de Waterſchans en de Kyk in de Pot, eene Fontein van zoet Water, die naar S. Geertruid genoemd is.

Ambagtsgildens en Burgery.

Van ouds werdt 'er te Bergen op Zoom groote Koophandel gedreeven; doch die is, ſedert den Spaanſchen Oorlog, t'eenemaal vervallen, en naar Holland en Zeeland geweeken. Daar is nog eenige handel in aarden Potten en Pannen, die hier beter dan elders gemaakt worden. Men heeft agt en twintig Ambagtsgildens, die elk hunne byzondere Dekens hebben, uit welken 'er jaarlyks zeven verkooren worden tot Leden van den breeden Raad, van welken zy het derde gedeelte uitmaaken. De Burgery is in vier Kompagniën verdeeld, die ieder hunnen Kapitein en andere Officieren hebben. De Droſſaard der Stad is 'er Kolonel over. De Poorters of Burgers van Bergen hebben eertyds merkwaardige Voorregten verkreegen. Volgens eenen Voorregtsbrief van Hendrik van Bouterſem, Heere van Bergen, gegeven den 15 May 1398, mogen ze niet tot de Pynbank worden veroordeeld. In het gantſche Markgraafſchap mogen ze, om geene Schulden, vaſt gezet worden. Wy hebben te vooren reeds aangemerkt, dat zy tolvry verklaard zyn; doch dit voornaam Voorregt is door den tyd verwaarloosd.

Regeering.

De Overheid der Stad Bergen beſtaat uit éénen Droſſaard, twee Burgemeeſters en agt Schepenen, behalven den Penſionaris, twee Rentmeeſters, één' Sekretaris en één' Griffier.

De

Digitized by Google

De Drossaard, die te gelyk het Ampt van Schout bekleedt, is de aanzienlykste Regeeringsperſoon der Stad, en verbeeldt den perſoon des Markgraafs. Als Drossaard bekleedt hy de eerſte plaats in den Raad van Regeeringe, en als Schout heeft hy zitting in de Regtbank der Stad. Hy wordt door den Markgraaf aangeſteld. Volgens eenen Brief van Heer Henrik van Boutersem gegeven, in 't jaar 1398, moet de Drossaard, by zyne aanſtelling, zweeren, de Privilegien van Bergen te zullen handhaaven.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Drossaard.

De twee Burgemeeſters en agt Schepenen worden jaarlyks, op den 17 Maart, zynde S. Geertruids dag, de Schepens, door den Markgraaf, of in zyne afwezigheid, gelyk tegenwoordig, door zynen Raad en Rekenkamer, en de Burgemeeſters door de Schepens gekooren uit de twintig Raadsluiden der Stad. Eerſt verkieſt de Raad, in den naam des Markgraafs, de Schepenen, en deezen, den eed in handen van den Drossaard afgelegd hebbende, verkiezen de twee Burgemeeſters, die hun vooraf van wegen den Markgraaf zyn aangepreezen geworden. Eén der Burgemeeſters wordt *Burgemeeſter buiten der Banke* genoemd, en bekleedt de eerſte plaats, na den Drossaard, in den Raad van Regeeringe. De ander heet *Burgemeeſter binnen der Banke*, en is aan het Hoofd der Schepenen, die als Regters zitten. De twee Burgemeeſters zitten, des Dingsdags en des Zaturdags, als Regters, over zaaken van vyftig Guldens en daar onder, welken voor hen, door de dingpligtigen, in eige-

Burgemeeſters.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

ner perſoon, bepleit moeten worden. De geſchillen worden by minnelyk verdrag, of zo dit niet doenlyk is, by beſliſſende Uitſpraak van Burgemeeſteren, afgedaan. De Vonniſſen van Burgemeeſteren worden terſtond, onder borgtogt, ter uitvoeringe gebragt, ſchoon men zig van dezelven op de Schepensbank beroepen kan (c).

(c) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, K 2417.

Schepens.

De Schepens zitten 's Maandags en 's Vrydags over burgerlyke, en 's Woensdags over lyfſtraffelyke zaaken. Over de laatſten doen zy beſliſſende Uitſpraak. Evenwel kan de Markgraaf den veroordeelden genade bewyzen, mids dat het geſchiede voor de tweede Uitſpraak van het Vonnis, die door den jongſten Schepen, op den eerſten Regtdag na de eerſte Uitſpraak, gedaan wordt. Van hunne Vonniſſen, in burgerlyke zaaken, kan men zig beroepen op den Raad van Brabant in den Haage. De Algemeene Staaten hebben de Schepensbank van Bergen ook gemagtigd, om over de Overtreders hunner Wetten, en in 't byzonder over het bedrog, dat in 't heffen der gemeene Laſten gepleegd wordt, als Regters te zitten.

Rentmeeſters.

De twee Rentmeeſters der Stad worden jaarlyks, 's daags na S. Geertruid, door de Schepenen, op aanbeveelinge van den Markgraaf of deszelfs Droſſaard, verkooren. Zy beſtieren de Penningen, en onderhouden de Straaten en openbaare Gebouwen der Stad. Ook woonen zy de Raadsvergaderingen by, welken, over het gemeen Welzyn der Burgerye, gehouden worden. In dezelven hebben zy raadgeevende en beſliſſende Stem.

Als

Digitized by Google

Als zy afgaan doen zy der Overheid rekening van hunne beſtiering, met opene deuren. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

De Penſionaris heeft raadgeevende Stem in de Vergaderingen, welken over de regeering en het gemeen welzyn der Stad gehouden worden. De Sekretaris houdt aantekening van alle Ordonnantien en Beſluiten der Overheid, de regeering der Stad betreffende. De Griffier ſchryft en vaardigt de Vonniſſen af, welken door Schepenen over burgerlyke of lyfſtraffelyke zaaken, geweezen zyn. De Regeeringsperſoonen van Bergen op Zoom moeten allen Brabanders zyn, uit een wettig Huwelyk voortgekomen, en van den Gereformeerden Godsdienſt. Men heeft te Bergen twee Deurwaarders, *Korte Roeden* geheeten, die allerlei *exploicten* doen. Ook zyn 'er drie Geregtsdienaars. Penſionaris. Sekretaris. Griffier.

Volgens een voorregt van Jan van Glimes, Heere van Bergen op Zoom, gegeven den 3 April 1418, mag de Regeering der Stad alle de Ampten begeeven, welken van de Stad loon trekken. De Ampten van Sekretaris, Griffier en verſcheiden' anderen worden in 't byzonder door de Stads Overheid vervuld (5).

Men heeft eene Weeskamer te Bergen, beſtaande uit drie Weesmeeſteren, welken uit de afgegaane Regeeringsperſoonen, door Weeskamer.

(5) Heer Jan van Bergen heeft, in April des jaars 1485, eenen Brief ontworpen en zelfs getekend, *het Privilegie van de Zaal* geheeten, waar by hy der Stad vryheid geeft, om alle *politike* Ampten te begeeven. *Uit medegedeelde Berigten.*

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Schepenen, verkooren worden; en éénen Sekretaris, die te gelyk Sekretaris der Stad is. Deeze Weeskamer houdt het opzigt over alle minderjaarige ouderlooze Kinderen. De Voogden der zelven moeten jaarlyks aan de Weeskamer rekening van hunne beſtiering doen, en de Schuldbrieven en andere vaſtigheden der Onmondigen ter Kamer overleveren.

Breede Raad.

Behalven de Raadsvergadering der Stads Overheid, heeft men een' aanzienlyken Raad van Regeering te Bergen op Zoom, *den Breeden Raad* geheeten. Hy wordt alleenlyk by buitengewoone gelegenheden, wanneer 'er eenige belaſtingen op de Ingezetenen der Stad gelegd, of wanneer de Rekeningen des Ontvangers gehoord moeten worden, door de twee Burgemeeſters, by een geroepen. De breede Raad is drieledig. Het eerſte Lid, den Binnen-Raad geheeten, wordt uitgemaakt door den Droſſaard, de twee Burgemeeſters, de agt Schepens, de twee Rentmeeſters, den Penſionaris en den Sekretaris. De afgegaane Burgemeeſters, Schepens en Rentmeeſters, die men den Buiten-Raad noemt, maaken het tweede Lid van den breeden Raad uit. Het derde Lid beſtaat uit zeven Raadsluiden, die door de Regeering uit een getal, dat de Dekens der Ambagtsgildens hebben benoemd, gekooren worden. De Burgemeeſter buiten der Banke doet, van wegen de Regeering, voorſlagen aan den breeden Raad, die door elk der drie Leden afzonderlyk overwoogen worden. In geval de drie Leden verſchillen,

wor-

Digitized by Google

worden de ſtemmen, hoofd voor hoofd, opgenomen, en met de meerderheid beſlooten. De breede Raad is, by eenen open Brief van Jan van Glimes, Heer van Bergen, den 16 February 1455, ingeſteld. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

De Stad Bergen op Zoom is, ten opzigte van haare Geldmiddelen, thans in veel beter' ſtaat dan voor eenige jaaren, onaangezien de verbeteringen, die men 'er, eenen geruimen tyd herwaards, aan de Haven, Straatwegen en openbaare Gebouwen gedaan heeft. In 't jaar 1722, bevondt de Regeering de Kas der Stad in zulk eenen ſlegten toeſtand, dat zy beſloot, tien jaaren agter een, voor halve wedde te dienen, en daarenboven een Amptgeld te vorderen van de voornaamſte Ampten, die van de Stad begeven werden. Sedert dien tyd, zyn de Intreſten der Schuldbrieven ten laſten van de Stad op drie en een half ten honderd verminderd geworden, en tegenwoordig wordt 'er niet meer dan drie ten honderd van betaald. Het Sekretaris-Ampt, waar van omtrent vyftien honderd Guldens in 't jaar komt, brengt, ten behoeve van de Stad, zes duizend Guldens op. Het Ampt van Griffier, dat jaarlyks vyf of zes honderd Guldens geeft, is op vyf en twintig honderd Guldens in 't Amptgeld geſteld. De andere mindere Ampten betaalen naar evenredigheid; doch van de kleinſten wordt niets betaald.

De Bezetting van Bergen op Zoom en de Schanſen onder de Stad beſtaat tegenwoordig uit omtrent twee duizend zes honderd Man. Daar legt een Regiment van agt BEZETTING.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Kompagniën Dragonders, en vier Regimenten, drie van tien, en één van elf Kompagniën Voetvolk. Zeeland betaalt een Regiment van tien Kompagniën Voetvolk, en Holland alle de overige Bezetting. Langs de Wallen, en binnen in de Stad, heeft men verſcheiden' Kazernen en Stallen, voor een goed gedeelte van het Voetvolk en de Dragonders. De Algemeene Staaten houden eenen Gouverneur over dit Krygsvolk. Hy heeft het opperbevel over de Bezetting, in de Stad en in de omgelegene Schanſen. Hy bewoont een ſchoon Huis, dat voor deezen een Nonnenkloofter was, en nu den Staat toekomt. Hy heeft in de Stad eenen Majoor en eenen Onder-Majoor onder zig. De Zuidſchans, de Rovers Schans, en de Schanſen Pinſen en Moermont ſtaan elk onder 't bevel van eenen Majoor. Deeze Officieren zyn allen verpligt den Ontvangeren en Pagters van den Staat, in het waarneemen van derzelver Ampten, de behulpzaame hand te bieden.

Wapen.

Het Wapen der Stad Bergen op Zoom en des gantſchen Markgraafſchaps zyn drie roode Kruiſſen, boven drie groene Bergen, op eenen zilveren grond.

Beſchryving van het Markgraafſchap.

Wy komen tot de Beſchryving der vier Kwartieren van het Markgraafſchap van Bergen op Zoom.

I. Weſtkwartier vergattende

Het WESTKWARTIER vervat de Dorpen en Landen van Wouw, Moerſtraaten, Voorenseinde, Halſteren en Noordgeeſt, benevens de Polders Auvergne, Glimes en Beiemoert. Het gantſche platte Land des Mark-

graaf-

graaffchaps brengt ruim vier en veertig duizend vyf honderd Guldens aan Verpondingen op. De Beden van het Markgraaffchap beloopen agt duizend twee honderd en vyftig Guldens. Het Weſtkwartier draagt, in de Verpondingen, ruim dertien duizend vyf honderd Guldens. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Wouw legt omtrent een en een half uur beoosten Bergen op Zoom, en is het voornaamſte Dorp van het Kwartier. Het vervat de Gehugten van Heerle, Ooſtlaar, Weſtlaar en Langendyk. De Inwooners maaken met malkanderen twee Schutteryen uit. Daar is een Windmolen te Wouw, die den Markgraaf toekomt. Men heeft 'er eene braave Kruiskerk, welke van de Gereformeerden gebruikt, en door éénen Predikant bedient wordt, die te gelyk te Heerle predikt. Het voorſte gedeelte der Kerke, waar op een hooge Tooren geſtaan heeft, is thans geheel vervallen. Ook heeft de Tooren geene ſpits meer. De Bank van Regeeringe te Wouw beſtaat uit den Drosſaard, eenen Burgemeeſter, zeven Schepens en twaalf Vorſters, welke laatſten uit de byzondere Gehugten gekooren worden. De Regtbank beſtaat 'er alleen uit den Burgemeeſter, die 'er in voorzit, en de Schepens, benevens den Sekretaris, die te gelyk Sekretaris is van de Dorpen Moerſtraaten en Voorenseinde. De Burgemeeſter is te gelyk Ontvanger der gemeene Penningen, en der zulken, die tot onderhouding van het Dorp en de onderhoorige Gehugten beſteed worden. Van de eerſten doet hy rekening aan de WOUW.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

de Regeering, ten overſtaan van eenen Kommiſſaris des Markgraafs; van de laatſten doet hy alleen aan de Regeering rekening. De gemeene Penningen worden gebruikt, om de Verponding, Beden en Intreſten der Schuldbrieven ten laſte van de Gemeente te betaalen. In de Verpondingen draagt Wouw vyf duizend drie honderd vier en veertig Guldens en zeſtien Stuivers, en Heerle veertien honderd zeven en zeventig Guldens.

't Kaſteel van Wouw.

Niet verre van Wouw ontmoet men een oud vervallen Huis, het Kaſteel van Wouw geheeten. De oude Markgraaven hielden 'er gewoonlyk hun verblyf. De Algemeene Staaten deeden dit Kaſteel verſterken; doch het werdt, in den jaare 1587, door den Bevelhebber, verraderlyk aan Parma overgeleverd. Het was ſedert, veele jaaren agter een, eene verblyfplaats van Struikroovers, die veel ſchade ten platten Lande deeden, en de vaart, tuſſchen Holland en Zeeland, belemmerden. Prins Maurits maakte 'er zig, in den jaare 1606, meeſter van, deedt 'er de Veſtingwerken ſlegten, en ſchonk het aan zynen Neef, Graaf Herman van den Berg, onder voorwaarde dat deeze eene volmaakte onzydigheid bewaaren zou. Tegenwoordig is het de gewoonlyke Verblyfplaats van den Opper-Jagermeeſter. Men ziet 'er twee Boerenwooningen by, en de overblyffels van eenige ronde Toorens. Eertyds werden 'er de Kwartiers-Vergaderingen gehouden.

Moer-

Digitized by Google

MARK-GR. VAN BER-GEN OP ZOOM.

Moerſtraaten, een Dorp dat een groot uur ten Noordooſten van Bergen op Zoom gelegen is, heeft geene Gereformeerde Kerk. De Regtbank beſtaat 'er uit eenen Burgemeeſter en zeven Schepens, die hoog, middelbaar en laag Geregt oefenen. Als 'er over lyfſtraffelyke zaaken moet gehandeld worden, zendt 'er de Regeering van Bergen op Zoom twee Schepens naar toe, welker oudſte de eerſte plaats in deeze Regtbank bekleedt. De burgerlyke Regeering van Moerſtraaten is den Burgemeeſter, vier Schepenen, twee Vorſters en eenen Ontvanger toevertrouwd, behalven den Sekretaris, die te gelyk Sekretaris van Wouw en Voorenseinde is. Onder Wouw, Heerle en Moerſtraaten woonden, in 't jaar 1725, duizend zeven en tagtig Perſoonen boven, en negen honderd zeven en dertig Perſoonen onder de zeſtien jaaren; onder welken twee en vyftig Armen; vier en twintig boven, en agt en twintig onder de zeſtien jaaren geteld werden. Moerſtraaten brengt jaarlyks vier honderd vyf en veertig Guldens en twaalf Stuivers aan Verpondingen op.

Moerſtraaten.

Voorenseinde is een Dorp, omtrent vier uuren beooſten Bergen op Zoom, aan de grenzen der Baronye van Breda, gelegen. De Tienden van dit Dorp komen der Abdiſſe van Thoor in Luikſch Kempenland toe. De Regtbank beſtaat 'er uit vyf Schepens en twee Vorſters, behalven den reeds gemelden Sekretaris. De Droſſaard van Wouw is te gelyk Schout van Moerſtraaten en Voorenseinde. In de Verpondingen draagt Voo-

Voorenseinde.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Voorenseinde drie honderd een en dertig Guldens en agttien Stuivers. In 't jaar 1725 werden 'er, onder dit Dorp, twee en tagtig Perſoonen boven, en vier en vyftig onder de zeſtien jaaren geteld; onder welken geene Armen gevonden werden.

Halſteren.

Halſteren is een Dorp en Heerlykheid, een half uur benoorden Bergen op Zoom gelegen. Het Dorp legt op eene hoogte, van waar men de Steden Bergen op Zoom, Thoolen en Steenbergen, en de gantſche Vaart langs de Schelde, van Zierikzee af tot aan Lillo toe, met gemak beſchouwen kan. De Ingezetenen der naaſte Steden neemen in den Zomer dikwils het vermaak van dit Gezigt, te Halſteren. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die van éénen Predikant, welke ook in de Rovers Schans predikt, en tegenwoordig eenen Medehelper heeft, bediend wordt. De Heerlykheid Halſteren ſtaat geenzins onder den Droſſaard van het Kwartier; maar heeft zynen byzonderen Schout, die de eerſte plaats bekleedt, in eene Bank van zeven Schepens, vier Vorſters en een' Sekretaris. Halſteren oefent hoog, middelbaar en laag Geregt, en ſtrykt beſliſſend Vonnis, in lyfſtraffelyke zaaken; in burgerlyken, beroept men zig, in de eerſte plaats, op het Leenhof te Bergen op Zoom, en van daar op den Raad van Brabant in den Haage. De Schout van Halſteren is te gelyk Schout van Noordgeeſt, en van de Polders Auvergne en Glimes. In den Polder van Beiemoer, oefent hy dit Ampt alleenlyk, ten opzigte van burgerlyke zaaken.

Digitized by Google

ken. Alle deeze Dorpen en Polders hebben maar éénen Sekretaris en éénen Rentmeester, die dit Ampt al zyn leven bekleedt. Halsteren draagt in de jaarlykſche Verpondingen negentien honderd Guldens en elf Stuivers. Het Land om Halsteren is voor de Strooperyen en Brandſchattingen des Vyands beveiligd, alzo het door de Stad Steenbergen, het verdronken Land, de *Linien*, van welken wy geſproken hebben, en inzonderheid door de Schanſen Pinſen, Moermont en de Rovere gedekt wordt. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Noordgeeſt legt een vierdendeel uurs benoorden Bergen op Zoom. Het Regtsgebied van dit Dorp ſtrekt zig tot aan de Vestingwerken der Stad, en tot aan de Noorder Haven toe uit. Het was voor deezen nog veel uitgeſtrekter, alzo 'er een Polder onder behoorde, die omtrent het einde der vyftiende eeuwe onderliep. Sommigen willen, dat men deezen Polder ligtelyk zou konnen droog maaken. Doch anderen zyn van gedagten, dat men de Veſtingwerken der Stad daar door merkelyk benadeelen zou. Noordgeeſt heeft zyne byzondere Regtbank, uit eenen Burgemeeſter, vyf Schepens en twee Vorſters beſtaande. Daar is geene Gereformeerde Kerk. Noordgeeſt brengt jaarlyks vyf honderd zes en dertig Guldens en tien Stuivers aan Verpondingen op. Onder Halsteren en Noordgeeſt werden, in 't jaar 1725, vier honderd en zeſtig Perſoonen boven, en vier honderd en twaalf Perſoonen onder de zeſtien jaaren geteld; Noordgeeſt.

be-

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

behalven zeventien Armen; twaalf boven, en vyf onder de zeſtien jaaren.

Polders van Auvergne en Glimes.

De Polders van *Auvergne* en *Oud Glimes* ſtrekken zig, ten Noorden van Bergen op Zoom, uit tot aan de Heerlykheid van Nieuw Voſſemaar in 't Land van ter Thoolen, en worden, aan de Weſtzyde, door het Riviertje de Eendragt, van Zeeland afgeſcheiden. De Polder Oud Glimes vervat een gedeelte der Glimes Polder; die van Auvergne vervat het overig gedeelte, benevens den Noordpolder, het Land van Drianne, den's Heeren Boudewyns Polder, het Ooſt-Nieuwland en een gedeelte van het Noordland; welke Landen allen, omtrent het einde van de vyftiende eeuwe, door het water overſtroomd werden. Voor deeze overſtrooming, ſtondt 'er een Dorp, naar den Heere Boudewyn genoemd, waar van tegenwoordig niet meer dan de Kerktooren overgebleeven is. De Polder van Glimes werdt, in 't jaar 1688; en die van Auvergne, in 't jaar 1693, droog gemaakt. De Auvergne-Polder bevat veertien honderd drie en tagtig Gemeten en honderd en twee Roeden, en draagt, in de jaarlykſche Verpondingen, een en twintig honderd agt en negentig Guldens, vier Stuivers en veertien Penningen. De Polder van Oud Glimes, die drie honderd twee en zeventig Gemeten en twee honderd zes en tagtig Roeden vervat, brengt vyf honderd vyftig Guldens, vyftien Stuivers en twaalf Penningen aan jaarlykſche Verpondingen op. Ieder van deeze Polders ſtaat onder 't opzigt van eenen Dykgraaf, twee

twee Heemraaden, eenen Ontvanger en een' Boekhouder. Beide maaken ze eene Regtbank uit, beſtaande uit eenen Burgemeeſter, vyf Schepens en twee Vorſters. De Schout, Sekretaris en Geregtsdienaar van Halſteren bekleeden die zelfde Ampten, in deeze Polders. De Ingezetenen der zelven gaan te Halſteren ter Kerke. In 't jaar 1725, werden, onder deeze twee Polders, honderd twee en twintig Perſoonen boven, en honderd vier en dertig Perſoonen onder de zeſtien jaaren geteld; onder welken geene Armen waren. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

De Polder *Beiemoer*, beweſten Halſteren en Noordgeeſt gelegen, ſtaat, in lyfſtraffelyke zaaken, ten deele onder het Regtsgebied van Halſteren, ten deele onder dat van Noordgeeſt. De Schout van Halſteren en vyf Schepens, die voor al hun Leven aangeſteld zyn, neemen 'er de burgerlyke Regeering waar. Men heeft 'er daarenboven eenen Dykgraaf, twee Heemraaden, eenen Ontvanger en eenen Boekhouder. De Sekretaris van Halſteren bekleedt hier het zelfde Ampt. In de Verpondingen draagt de Beiemoer zeven honderd zeven en twintig Guldens en dertien Stuivers jaarlyks. Het Land deezer Polders brengt allerlei Graanen voort. Ook heeft men 'er goed Weiland. De Ingelanden zyn niet gehouden de honderdſten te betaalen, onaangezien hunne Landeryen onder de eigen' Goederen des Markgraafs behooren. Polder Beiemoer.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

II. Zuidkwartier.

Het ZUIDKWARTIER van het Markgraafschap vervat de Dorpen Oſſendregt, Woensdregt, Hoogerheide, Huibergen, Putten en Borgvliet. In de Verpondingen draagt dit Kwartier weinig meer dan vier duizend Guldens jaarlyks.

Oſſendregt.

Oſſendregt legt op eene hoogte, twee en een half uuren bezuiden Bergen op Zoom, en een half uur benoorden het Steedje Zandvliet, in Ooſtenryks Brabant. Onder het gebied van dit Dorp, legt een zeer groote Polder; doch het zuidelyk gedeelte van den zelven legt onder water. Eertyds was 'er eene fraaje Kerk, die door de Spanjaards verbrand; doch voor een gedeelte ten gebruike der Gereformeerden hermaakt is. De Predikant, die deeze Kerk bedient, predikt ook te Woensdregt en te Hoogerheide. Oſſendregt is eene Heerlykheid, die voor de helft den Markgraaf, en voor de andere helft den Heere van Hoogerheide toekomt. Deeze houdt zyne helft ter leen van den Markgraaf. De Regtbank beſtaat 'er uit zeven Schepens, van welken 'er vier door den Markgraaf; en de overigen drie door den anderen Halfheer aangeſteld worden. Ook zyn 'er vier Vorſters, welken door beide de Heeren worden benoemd. Zy hebben 'er ieder hunnen Schout en Sekretaris; doch dit laatſte Ampt wordt door éénen Perſoon bekleed. Ook is 'er een Kollekteur voor al zyn Leven aangeſteld. De twee Heeren van Oſſendregt ſtellen 'er beurtelings eenen Dykgraaf, Heemraaden of Gezwoorens, Kol-

Digitized by Google

Kollekteur en Sersjant aan. Kalfveen is eene Heerlykheid en Leen van het Markgraafschap, beslooten in de Heerlykheid van Ossendregt. De Polder van Ossendregt draagt zeven honderd zeven en twintig Guldens, zestien Stuivers en vier Penningen in de jaarlykſche Verpondingen. Het Dorp zelf brengt wel negen honderd Guldens en twaalf Stuivers op. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Woensdregt legt een en een half uur bezuiden Bergen op Zoom. De Kerk van dit Dorpje, door de Spanjaards verbrand zynde, is ook voor een gedeelte hermaakt, en tot gebruik der Gereformeerden geschikt. Onder Woensdregt leggen twee Polders, het Zuidland en het Noordland geheeten. De eerste vervat een gedeelte van de Heerlykheid Enkelen-oord, die onder Zeeland behoort. Ieder van deeze twee Polders heeft zynen byzonderen Dykgraaf, Gezwoorens en Penningmeester. De Ingelanden hebben het gebruik van het Heiland, dat onder Ossendregt legt, om 'er hunne Schaapen te laaten weiden, en 'er hier en daar turf te steeken; mids dat ze 'er eene geringe Somme aan den Markgraaf voor betaalen. De Regtbank van Woensdregt bestaat uit zeven Schepens, en vier Vorsters. De Sekretaris van Ossendregt bekleedt dit zelfde Ampt te Woensdregt, uit naam van den Markgraaf. Woensdregt draagt vyf honderd en zestig Guldens, en de Polders twee honderd drie en dertig Guldens vyftien Stuivers en vier Penningen, in de jaarlykſche Verpondingen. Woensdregt.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Hoogerheide.

Hoogerheide is een klein Dorpje en Heerlykheid, den Huize van Aarſſens toebehoorende, een half uur beoosten Woensdregt, tuſſchen dat Dorp en Huibergen in, gelegen. De Heerlykheid van Hoogerheide is een Leen van het Markgraafſchap. De Ontvanger Generaal van Holland, die voor eenige jaaren overleeden is, en Heer van Hoogerheide was, heeft het Dorpje merkelyk verbeterd, door het aanleggen van Plantaadjen en Laanen van hoog Geboomte, met welken hy de Wegen en Grensſcheidingen van deeze Heerlykheid bezet heeft. Hoogerheide draagt honderd zes en negentig Guldens en zeſtien Stuivers in de jaarlykſche Verpondingen. De Regtbank van Hoogerheide beſtaat uit vyf Schepens en twee Vorſters, die door den Heer aangeſteld worden. Zy oefent hoog, middelbaar en laag Geregt; doch in burgerlyke zaaken valt 'er beroep van haare Vonniſſen, eerſt op het Leenhof van Bergen op Zoom, en van daar op den Raad van Brabant. Ook is 'er een Schout, en de Sekretaris van Oſſendregt bekleedt dit Ampt ook te Hoogerheide. Wy hebben reeds gezeid, dat de Gereformeerde Kerk van dit Dorp, door den zelfden Predikant bedient wordt, die te Oſſendregt en te Woensdregt predikt. Onder Oſſendregt, Woensdregt en Hoogerheide werden, in 't jaar 1725, vier honderd een en vyftig Perſoonen boven, en drie honderd een en negentig Perſoonen onder de zeſtien jaaren geteld, waar onder twaalf Armen wa-

Digitized by Google

waren, één boven en elf onder de zeſtien jaaren. MARK-GR. VAN BER-GEN OP ZOOM.

Huibergen legt voor het grootſte gedeelte onder Ooſtenryks Brabant, een weinig beooſten Hoogerheide, in't midden van eene Heide, twee uuren ten Zuidooſten van Bergen op Zoom. Men heeft 'er een Monniken-Klooſter van de Orde van S. Willem van Aquitanien, dat door de oude Heeren van Bergen op Zoom geſtigt, en begiftigd is. Het ſtaat onder eenen Prioor, en daar zyn zeven of agt Monniken en eenige Leekebroeders in. In 't geeſtelyke, ſtaan deeze Monniken onder het Klooſter van Beveren, in het Land van Waas. De Opgezetenen van Huibergen betaalen de geheele Verpondingen, Beden en andere Laſten aan de Ontvangers van den Staat, onaangezien het Dorp ſlegts voor een gedeelte onder het Markgraafſchap van Bergen op Zoom behoort. De Verpondingen beloopen 'er jaarlyks vier honderd twee en dertig Guldens en tien Stuivers. Om de dertig jaaren, moeten de Monniken het Regt * der zydelingſche Erfvolging betaalen van de Klooſterlyke Goederen, die onder 't gebied der Algemeene Staaten gelegen zyn. Dit Regt beloopt een twintigſten Penning van de waarde dier Goederen; welken, door de Regeering der Plaatſen, alwaar ze gelegen zyn, ten overſtaan van den Ontvanger der Algemeene Staaten, geſchat worden. De Regtbank van Huibergen beſtaat uit vyf Schepens en twee Vorſters, die door het Kloo-

Huibergen.

* *Collateraal.*

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

ſter aangeſteld worden, aan het welke de beſtelling van het middelbaar en laag Geregt toebehoort. De Markgraaf heeft 'er de beſtelling van het hoog Geregt, dat 'er, op zynen naam, door den Droſſaard van Wouw, geoefend wordt. Ook moeten de Schepens en Vorſters den Markgraaf den eed doen, om over lyfſtraffelyke zaaken te konnen zitten. Onder Huibergen werden, in 't jaar 1725, honderd vyf en tagtig Perſoonen boven, en honderd en zeventien onder de zestien jaaren geteld, behalven een Arme, boven de zeſtien jaaren.

PUTTEN.

Putten legt vier uuren ten Zuidooſten van Bergen op Zoom, aan de Heirbaan of grooten Weg van Antwerpen naar de gemelde Stad. Een gedeelte van dit Dorp behoort tot het Markgraafſchap van Bergen op Zoom, en het ander gedeelte tot het Ooſtenryks deel van het Kwartier van Antwerpen. In het eerſte of noordelyk deel van Putten, ſtaat eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. In het ander of zuidelyk deel, heeft men eene Kapel voor de Roomſchgezinden, in welke de Monniken van Huibergen dienſt doen. In het Staats deel van Putten zyn Tolbedienden en Ontvangers der Regten, door het Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland, aangeſteld. In het ander, heeft men diergelyke Bedienden, van wegen den Keizer. De Regtbank te Putten beſtaat uit vyf Schepens en twee Vorſters. De Sekretaris van Oſſendregt bekleedt dit zelfde Ampt te Putten,

uit

uit naam van den Markgraaf. In de Verpondingen draagt Putten twee honderd twee en vyftig Guldens en tien Stuivers jaarlyks. In 't jaar 1725, werden onder Putten honderd een en twintig Perſoonen boven, en een en negentig onder de zeſtien jaaren geteld; onder welken geene Armen waren. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Borgvliet legt maar een vierdendeel uurs bezuiden Bergen op Zoom, en het Regtsgebied van dit Dorp ſtrekt zig uit tot aan de Veſtingwerken der Stad. Het is eene byzondere Heerlykheid, die één der oude Heeren van Bergen op Zoom, door aankoop, magtig geworden is. Zy legt wel binnen het Markgraafſchap beſlooten; doch maakt geen gedeelte van het zelve uit. Eertyds behoorde tot deeze Heerlykheid een groote Polder. Ook ſtondt 'er een Luſthuis van den Heer van Bergen op Zoom, die 'er te gelyk eene Wildbaan hadt: doch alles is, omtrent het einde der vyftiende eeuwe, onder water geraakt. Van den Polder ziet men nog hier en daar eenige hoogtens, die, van tyd tot tyd door het Water weggenomen worden. Van het Luſthuis is niets, en van de Wildbaan maar zeer weinig overgebleeven. Vyf Schepens, twee Vorſters, benevens den Sekretaris van Halſteren, maaken de Regtbank van Borgvliet uit. De Droſſaard van Wouw neemt 'er het Ampt van Schout waar. In de Verpondingen draagt Borgvliet jaarlyks drie honderd zes en twintig Guldens en agttien Stuivers. De Markgraaf heeft BORGVLIET.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

het zelfde Regt over de Heerlykheid van Borgvliet, als over het gantſche Markgraafſchap. Wanneer een Misdaadige, door de Regtbank van Bergen op Zoom, of van eenig Dorp van het Markgraafſchap, gebannen wordt, ſteit men altyd in zyn Vonnis, dat men hem bant uit het gantſche Markgraafſchap, en ook uit de Heerlykheid van Borgvliet.

Een weinig bezuiden Borgvliet ſtondt voor deezen het Dorp Hilderniſſe, dat een uitgeſtrekt Regtsgebied hadt, onder het welke een Klooſter gelegen was, Emmaus geheeten. Doch alles is verdronken in de meergemelde groote overſtrooming, op het einde der vyftiende eeuwe. Van den Polder van Hilderniſſe is niets anders overgebleeven dan eene kleine hoogte, eenig Weiland aan den Waterkant, en eene groote modderige Streek, langs de Schelde, alwaar men, by laag water, de Grondſlagen der Kerke van Hilderniſſe nog beſchouwen kan. 't Een en 't ander behoort nu onder het Regtsgebied van *Zuidgeeſt*, dat eene ſtreek Lands zonder Dorp is, beginnende een half uur bezuiden Bergen op Zoom, en zig anderhalf uur uitſtrekkende, ten Ooſten naar de Heide van Huibergen, en ten Weſten tot aan de Schelde. De Regtbank van Zuidgeeſt beſtaat uit vyf Schepens en twee Vorſters. De Sekretaris van Halſteren bekleedt hier dat zelfde Ampt. De Droſſaard van Wouw is ook Schout van Zuidgeeſt. De Regeering van Zuidgeeſt heeft het Regt aan

zig

zig behouden, om eenen Ontvanger aan te ſtellen. Zuidgeeſt draagt drie honderd en zeventig Guldens in de jaarlykſche Verpondingen.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

III. Ooſtkwartier.

Het OOSTKWARTIER van het Markgraafſchap van Bergen op Zoom vervat het Vlek Oudenboſch, den S. Maartens Polder, en de Dorpen Oud-Gaſtel, de Hoeve, Rukveen, en Zeggen. In de Verpondingen draagt dit Kwartier ruim twee en twintig duizend agt honderd Guldens.

Oudenboſch.

Oudenboſch, dat eertyds den naam droeg van *den Ouden Baarlen Boſch*, is een aanzienlyk Vlek, voorzien van eene groote en ſchoone Haven, die in den Merkſtroom, voor *'t Zand daar buiten*, uitkomt. Het legt omtrent vier uuren ten Noordooſten van Bergen op Zoom. Daar zyn vyf ſchoone Straaten, en onder anderen één, alwaar men weekelyks eene Markt houdt. Het getal der Ingezetenen beloopt 'er tegenwoordig vyftien honderd vyf en zeſtig Perſoonen jonk en oud. Men dryft 'er tamelyken handel in Graanen en andere Waaren, en daar worden ſchier dagelyks Takkeboſſen in groote menigte, naar Zeeland en Staats Vlaanderen, afgeſcheept. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Ook is 'er eene Kapel voor de Roomſchgezinden, alwaar de Monniken der Abdye van S. Bernard den dienſt waarneemen. Zy genieten de Tienden der geeſtelyke Goederen; doch zyn gehouden de Wedde des Predikants, uit de

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

zelven, te betaalen. De Drossaard van 't Kwartier, die hier zyne wooning houdt, zit 'er voor, in de Bank van Regeering en Regtsoefening, die voor 't overige uit eenen Burgemeester, zes Schepens, vier Vorsters en eenen Sekretaris bestaat. In de jaarlykſche Verpondingen draagt Oudenboſch vier duizend vyf en vyftig Guldens en tien Stuivers.

S. Maartens Polder.

De *S. Maartens-Polder*, beooſten den Oudenboſch gelegen, heeft geen Dorp, vervat omtrent zeven honderd en vyftig morgen Lands, en draagt zeſtien honderd vier Guldens en vier Stuivers in de jaarlykſche Verpondingen. De Opgezetenen van deezen Polder gaan voor een gedeelte naar den Ouden Boſch, en voor een gedeelte naar de Hoeve ter Kerke. In lyfſtraffelyke zaaken, ſtaat de S. Maartens-Polder ook voor een gedeelte onder den Oudenboſch, en voor een gedeelte onder de Hoeve. De Regtsoefening, in burgerlyke zaaken, wordt 'er gehandhaafd, door den Schout van den Abt van S. Bernard, en door vyf Schepenen, welken door de Ingelanden verkooren worden, en hun Ampt doorgaans al hun Leven bekleeden. De vervulling der openvallende Schepensplaatſen geſchiedt 's Woendags voor S. Jan, op welken dag de Ontvangers der gemeene Penningen ook rekening doen moeten. De Ingelanden regelen dan de belaſtingen tot onderhoudinge der Dyken, en tot betaaling der Laſten aan den Staat. Ook verdeelen zy, ter zelfder tyd, als 't opzigt hebbende over de handhaaving der burgerlyke

lyke Regtsoefening in deezen Polder, de Inkomſten van der Dyken Weiland, van het kort hout, van de Viſſchery en van andere Heeren-Regten, hun toebehoorende. De Dykgraaf, de Gezwoorens, de Ontvanger der Domeinen, de Penningmeeſter en de Kollekteur der Verpondingen, in deezen Polder, worden allen door hun aangeſteld. In 't jaar 1725 telde men onder Oudenboſch en S. Maartens-Polder negen honderd viet Perſoonen boven, en zes honderd een en tagtig Perſoonen onder de zeſtien jaaren; onder welken zeven en veertig Armen waren, zeventien boven, en dertig onder de zeſtien jaaren. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Oud Gaſtel is een groot Dorp, omtrent een half uur beweſten Oudenboſch gelegen. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die ook van de Gereformeerden van *Nieuw Gaſtel* gebruikt wordt. De Roomſchgezinden hebben 'er eene Kapel. De Monniken der Abdye van S. Bernard doen 'er dienſt in. Zy genieten 'er de Tienden, uit welken zy den GereformeerdenPredikant onderhouden moeten. De Regtbank van Oud Gaſtel beſtaat uit éénen Burgemeeſter, zes Schepens, vier Vorſters en eenen Sekretaris, die dat zelfde Ampt ook in Nieuw Gaſtel bekleedt. Dit Dorp, dat een weinig benoorden Oud Gaſtel gelegen was, is in den Spaanſchen Oorlog verbrand, en niet wederom opgebouwd. Tegenwoordig is 'er alleenlyk een Polder van dien naam, die onder 't opzigt ſtaat van eenen Dykgraaf, drie Dyksgezwoorens, eenen Oud en Nieuw Gaſtel.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

eenen Penningmeester en eenen Boekhouder. De Regtbank van Nieuw-Gastel bestaat uit éénen Burgemeester, zes Schepens en vier Vorsters, die hunne Vergaderingen op het Regthuis van Oud Gastel houden. In de Verpondingen draagt Oud Gastel agt en dertig honderd agt en twintig Guldens en twaalf Stuivers. Nieuw Gastel brengt vier en vyftig honderd twee en zeventig Guldens en agt Stuivers op. In 't jaar 1725, werden, onder Oud- en Nieuw Gastel, duizend en zes Persoonen boven, en zes honderd negen en vyftig Persoonen onder de zestien jaaren geteld; onder welken tien Armen boven, en tien beneden de zestien jaaren waren.

DE HOEVE.

De Hoeve is een aanzienlyk Dorp, een vierdendeel uurs beoosten den Oudenbosch gelegen. De Kerk wordt 'er van de Gereformeerden gebruikt, en de Roomschgezinden hebben 'er eene Kapel, alwaar de Monniken van S. Bernard dienst doen. De Bisschop van Antwerpen heeft de bestelling van het laag Geregt in dit Dorp, en stelt 'er eenen Schout aan. De Regtbank van de Hoeve bestaat uit zeven Schepens, van welken 'er vier door den Markgraaf, en drie, door den Bisschop van Antwerpen, aangesteld worden. Elk van hun benoemt daarenboven twee Vorsters, welken de Regtbank van de Hoeve helpen uitmaaken. Ook is 'er een Griffier en een Sekretaris. De eerste werdt door den Markgraaf, de tweede door den Bisschop aangesteld. In de Verpon-

Digitized by Google

pondingen draagt de Hoeve vyf duizend vier honderd negen Guldens en tien Stuivers. In 't jaar 1725, telde men onder de Hoeve zes honderd een en veertig Perſoonen boven, en vier honderd negentig Perſoonen onder de zeſtien jaaren: onder welken zeſtien Armen waren, zeven boven, en negen onder de zeſtien jaaren. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Rukveen of *Rukphen* legt op de Heide, aan den weg tuſſchen Bergen op Zoom en Breda, omtrent vier uuren van elke Stad. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die beurtelings door den Predikant van den Oudenboſch en dien van de Hoeve bediend wordt. De Regtbank beſtaat 'er uit eenen Burgemeeſter, zes Schepens en vier Vorſters. De Schout en Sekretaris van Oudenboſch bekleeden die zelfde Ampten te Rukveen. In de Verpondingen draagt dit Dorp elf honderd veertig Guldens en tien Stuivers. Onder Rukveen werden, in 't jaar 1725, drie honderd agt en negentig Perſoonen boven, en drie honderd en dertig Perſoonen onder de zeſtien jaaren geteld, onder welken men maar een Arme boven de zeſtien jaaren bevondt. Tegenwoordig telt men 'er zes honderd zes en vyftig Perſoonen oud en jong. Rukveen.

Zeggen is een Dorpje, niet verre van Rukveen gelegen. Men heeft 'er eene Kerk; doch zy wordt niet gebruikt, om dat 'er alle de Ingezetenen Roomſchgezind zyn. Zy worden in 't geheel op drie honderd en drie Perſoonen begroot. In 't jaar 1725, telde men, Zeggen.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

men, onder Zeggen, honderd vyf en tagtig Perſoonen boven, en honderd drie en vyftig Perſoonen onder de zeſtien jaaren, waar onder geene Armen waren. De Regtbank beſtaat 'er uit eenen Burgemeeſter, zes Schepens en vier Vorſters. De Ampten van Schout en Sekretaris worden 'er door den Schout en Sekretaris van den Oudenboſch bekleed. In de Verpondingen draagt Zeggen dertien honderd drie en vyftig Guldens en zeven Stuivers in 't jaar.

IV. Noordkwartier.

Het NOORDKWARTIER van het Markgraafſchap van Bergen op Zoom vervat het Regtsgebied van 't Zand daar buiten, dat van Fynaart en dat van de Heiningen. Voor deezen was 'er de Polder van Ruigenhil mede onder begreepen, welke 'er ſedert van afgeſcheiden is, en nu tot de Heerlykheid van Willemſtad behoort.

't Zand daar buiten.

't Zand daar buiten, of zo anderen ſchryven, *Stand daar buiten*, legt aan de Dintel of Rivier van Breda, tegen over de Haven van Oudenboſch, en vervat drie groote Polders, de eerſte heet de Oude Polder; den anderen noemt men den Winter-Polder, den Mancia-Polder of het Nieuw Land, en de derde draagt den naam van Fredrik Henriks Polder. Behalven deezen zyn 'er drie kleiner Polders, de groote en kleine Graaf Fredriks Polder en de Maria-Anna's Polder; doch deeze laatſten zyn alleenlyk met kleine Zomerdykjes omringd, en dus maar voor groote ſtukken Weiland te houden. Het gant-

gantſche Regtsgebied van 't Zand daar buiten beſlaat omtrent twee duizend morgen Lands. Het is onafhankelyk van de Kwartiers-Vergaderingen, en zendt 'er geene Gevolmagtigden naar toe, dan wanneer men 't voor zyn eigen belang nodig oordeelt. In dit Regtsgebied is eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. De Kapel der Roomſchgezinden, welke men 'er heeft, wordt door de Antwerpſche Dominikaanen bediend. Men telt onder 't Zand daar buiten tegenwoordig omtrent vyf en negentig Huizen en vyf honderd een en vyftig Perſoonen. In 't jaar 1725, werden 'er twee honderd zes en negentig Perſoonen boven, en twee honderd vier en twintig Perſoonen beneden de zeſtien jaaren geteld; onder welken negen Armen waren, één boven, en agt onder de zeſtien jaaren. 't Zand daar buiten heeft zynen byzonderen Baljuw, die geenzins onder den Droſſaard van 't Kwartier ſtaat. De Regtbank beſtaat 'er uit zeven Schepens en drie Vorſters, die door den Markgraaf aangeſteld worden, en over burgerlyke en lyfſtraffelyke zaaken uitſpraak doen. Ook heeft men 'er eenen Dykgraaf, drie Dyksgezwoorens, eenen Boekhouder en eenen Bode, behalven eenen Kollekteur en eenen Penningmeeſter. Het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze houdt 'er een Komptoir, beſtaande uit eenen Ontvanger, eenen Kontrarolleur en drie Sloeproeijers.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Zy

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Zy hebben hun verblyf in een groot Huis, aan den kant der Riviere, alwaar de Sloeproejers nagt en dag de wagt houden. In de Verpondingen draagt 't Zand daar buiten drie en dertig honderd vyftig Guldens en negentien Stuivers.

Fynaart.

Fynaart is een tamelyk groot Dorp, omtrent anderhalf uur ten Noordweſten van den Oudenboſch gelegen. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, welke door éénen Predikant, ſtaande onder het Klaſſis van Dordrecht, bediend wordt. In dit Dorp zyn weinig Roomſchgezinden, zo dat ze 'er geene Kapel hebben. Zy gaan, zo wel als de Roomſchgezinden van Heiningen, Ruigenhil en Bloemendaal, in de Kapelle van 't Zand daar buiten, ter miſſe. De Regtbank beſtaat 'er uit den Baljuw, een' Burgemeeſter, zes Schepens en eenen Sekretaris. Het Regtsgebied van Fynaart vervat de Polders Oud Fynaart, anders Vrouw Jakoba's Land geheeten, Nieuw Fynaart, Oud Appelaar, Nieuw Appelaar, die ook de Juffers Polder heet, Slobbegorſen, Boeren-gorſen en Thoor, welke laatſte Polder alleenlyk zomerdykjes heeft. Ieder van deeze Polders heeft zynen Dykgraaf, twee Gezwoorens, éénen Penningmeeſter en éénen Boekhouder. Zy beſlaan met malkanderen omtrent zeven en dertig honderd Morgen Lands.

Heiningen.

De Polder van *Heiningen* legt beweſten Fynaart. Men heeft 'er geene Dorpen in; doch evenwel eene Regtbank, beſtaande uit

uit eenen Burgemeester en zes Schepens, behalven den Baljuw en Sekretaris van Fynaart, alwaar deeze Regtbank zit. Het Regtsgebied van Heiningen vervat de Polders van Heiningen, Westheiningen en Malta, nevens een gedeelte van den Slobbegors-Polder. Ieder Polder heeft eenen Dykgraaf, twee Gezwoorens, eenen Penningmeester en eenen Boekhouder. Zy beslaan met malkanderen omtrent duizend Morgen Lands, behalven de nieuwlings drooggemaakte Landen, die van veel aangelegenheid zyn. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Wy hebben, in het beschryven van het Markgraafschap van Bergen op Zoom, reeds gewag gemaakt van het Leenhof, op het welke men zig van alle Vonnissen over burgerlyke zaaken, in de Regtbanken ten platten Lande geweezen, beroepen kan. Dit Leenhof, dat anders ook het Hof van Justitie genoemd wordt, bestaat uit eenen Stadhouder, zeven Leenmannen en eenen Griffier. Zy worden allen, door den Markgraaf, voor al hun Leven, aangesteld; doch moeten van den Gereformeerden Godsdienst zyn. Van de Vonnissen, in burgerlyke zaaken geweezen, welken, by beroep, voor dit Geregtshof gebragt konnen worden, zyn alleenlyk de Pagters zaaken uitgesloten. Deezen worden, door de Overheid van Bergen op Zoom, als * *gedelegeerde* Regters, afgedaan. Het Leenhof heeft daarenboven het opzigt over alle de Leenen, Regeering van het Markgraafschap. Leenhof of Hof van Justitie. * Gemagtigde.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

welken van het Markgraafſchap afhangen; en waar van 'er ſommigen binnen, en anderen buiten het Markgraafſchap gelegen zyn. Onder de eerſten, die zeventig in getal zyn, behooren de Heerlykheden Oſſendregt, Kalfveen en Hoogerheide. De voornaamſte Leenen, buiten het Markgraafſchap gelegen, zyn de Heerlykheden Mexem by Antwerpen, Hekeren en Niſpen. Elk, die bezit van deeze Leenen neemt, is gehouden den Markgraaf hulde te doen, en voor zyne Regten en die van het Leenhof eene zekere ſomme te betaalen. Het Leenhof houdt zyne Zittingen op het Kaſteel te Bergen op Zoom.

Raad en Rekenkamer.

Ter zelfder plaatſe komt ook by een de Raad en Rekenkamer van de Stad en 't Markgraafſchap, beſtaande uit vyf Raaden, een' Theſaurier Generaal, een' Griffier en een' Kaſſier. Voor deezen zat de Droſſaard der Stad voor in deezen Raad; doch tegenwoordig wordt 'er de eerſte plaats, door den oudſten Raadsheer, bekleed. Deeze Raad oefent gezag, over alle de * heerlyke en † koninklyke Regten des Markgraafs, en over de beſtiering der Geldmiddelen, door het gantſche Markgraafſchap In afwezenheid des Markgraafs, is den Raad de beſtelling van alle openvallende Regeeringsampten, als van Droſſaarden, Schouten, Schepenen, Sekretariſſen enz. toevertrouwd.

* *Dominiale.*
† *Regale.*

Twee

Digitized by Google

Twee Rentmeesters van de Domeinen des Markgraafs zyn 'er, die jaarlyks Rekening van hunne Ontvangst en Uitgaave aan de Rekenkamer doen moeten, één over de Stad, het West- en het Zuidkwartier, en één over het Oost- en het Noordkwartier van het Markgraafschap. MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM. Rentmeesters der Domeinen.

De Markgraaf houdt daarenboven eên' Opper-Jagermeester, die te gelyk Houtvester is in het Markgraafschap. Deez' heeft eenige mindere Bedienden onder zig, en houdt opzigt over de Bosschen en de Jagt ten platten Lande. Wy hebben reeds gezeid, dat hy zyn verblyf op het Huis te Wouw heeft. Zyn Ampt brengt hem omtrent zeven honderd en vyftig Guldens jaarlyks op. Opper-Jagermeester en Houtvester.

Ten platten Lande, wordt het Regt door de byzondere Regtbanken gehandhaafd. Zy bestaan uit eenen Schout, eenige Schepens en Vorsters en eenen Sekretaris. Ieder Regtbank heeft eenen Geregtsbode in haaren dienst. De meesten van deeze Regtbanken oefenen hoog, middelbaar en laag Geregt, en men kan zig van haare Vonnissen, in lyfstraffelyke zaaken geweezen, op geene andere Regtbank beroepen. Sommigen oefenen alleenlyk middelbaar en laag Geregt. Van alle Vonnissen, in burgerlyke zaaken geweezen, beroept men zig eerst op het Hof van Justitie, te Bergen op Zoom, en van daar op den Raad van Brabant in den Haage. Regtbanken ten platten Lande.

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

In het vonniſſen, moeten zig alle Regtbanken, zo wel in de Stad als ten platten Lande, ſchikken naar de oude Lands Wetten, Voorregten en Gewoontens, zo verre ze niet, door de nadere bevelen des Markgraafs of der Algemeene Staaten, veranderd of vernietigd zyn. In February des jaars 1649, hebben de Schouten, Schepenen en Vorſters der byzondere Dorpen en Gehugten van Bergen op Zoom, den Algemeenen Staaten, door hunne Gevolmagtigden, plegtiglyk beloofd, dat zy voor de veiligheid van alle reizende Perſoonen door het Markgraafſchap, behoorlyke zorg zullen draagen, en in 't byzonder toezien, dat den Gereformeerden Predikanten, Koſters, Schoolmeeſters en byzonderen Perſoonen, door niemant, eenige overlaſt worde aangedaan (d).

(d) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2391.

KWARTIERS VERGADERINGEN.

Ieder Kwartier van het Markgraafſchap houdt zyne afzonderlyke Kwartiers-Vergaderingen, die door den Droſſaard van 't Kwartier beſchreeven worden. De Schouten der byzondere Streeken verſchynen 'er egter niet, dan wanneer zy 't, voor het welzyn van hun Regtsgebied, dienſtig oordeelen. Men volgt de beſchryving deezer Vergaderingen alleenlyk in 't algemeen op, wanneer zy, uit laſt van den Markgraaf, geſchiedt; of wanneer 'er, in Oorlogstyden, over eenige buitengewoone belaſting gehandeld moet worden. In deeze Vergaderingen, wordt voornaamlyk gehandeld over het aandeel, dat elk Dorp,

in

in de gemeene Laſten, zal hebben te draagen. Alles wordt 'er met gemeene toeſtemming, volgens de oude Gebruiken en Wetten, beſlooten.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Somtyds wordt 'er, te Bergen op Zoom, ook eene algemeene Vergadering van het gantſche Markgraafſchap gehouden. Deeze Vergadering wordt, door den Raad en Rekenkamer, of anders door den Drosſaard der Stad, uit den naam en op bevel van den Markgraaf, beſchreeven.

Algemeene Vergadering.

In het gantſche Markgraafſchap zyn veertien Heemraadſchappen, beſtaande ieder uit eenen Dykgraaf, eenige Gezwoorens, eenen Penningmeeſter en eenen Boekhouder. Zy hebben het opzigt over de Dyken, Sluizen en alles wat 'er van afhangt. Jaarlyks doen zy den Schouw over dezelven, en ſchatten ieder der Ingelanden op eene zekere ſomme, die door hem, tot het onderhouden der Dyken, Wegen enz. moet opgebragt worden. Die in gebreke blyven worden in eene boete, ten behoeve des Dykgraafs, beſlaagen: en die aan Dyken of Sluizen eenige ſchade toegebragt hebben, worden, door Dykgraaf en Gezwoorens, zelfs ter lyfſtraffe gedoemd. De Penningmeeſter moet jaarlyks rekening doen, in tegenwoordigheid van eenen Kommiſſaris des Markgraafs, en van alle de Ingelanden. Ter zelfder tyd, worden de Dykslaſten, voor het volgende jaar, geregeld. Alle deeze Amptenaars worden door den Markgraaf

Heemraadſchappen.

MARK-GR. VAN BER-GEN OP ZOOM.

aangeſteld; behalven in de S. Maartens-Polder, alwaar zy door de Ingelanden zelven verkooren worden.

Kollek-teurs.

In ieder Dorp of Gehugt van het Markgraaffchap, is een Kollekteur of Ontvanger aangeſteld, die de Beden, Verpondingen en andere Laſten invordert. Deeze bediening wordt, in de meeſte Dorpen, jaarlyks, door Schepenen, den minſt aanneemenden aanbeſteed. In anderen, behoudt de Kollekteur zyn Ampt, zo lang hy leeft. Deeze Kollekteurs genieten gemeenlyk omtrent vyf ten honderd van de ſommen, welken zy ontvangen. Zy moeten jaarlyks rekening aan Schepenen doen, in tegenwoordigheid van de Eigenaars der Landeryen.

Bedienden der Algemeene Staaten.

De Raad van Staate houdt vier Ontvangers in het Markgraaffchap van Bergen op Zoom: een' van de Verponding in de Stad, die te gelyk de Verponding, veertigſten Penning en het Kollateraal, door het gantſche Markgraaffchap, invordert; een' van de inkomſten der geeſtelyke Goederen, een' van de gemeene Middelen over de Stad, en een' van de gemeene Middelen over het platte Land. De geeſtelyke Tienden worden jaarlyks, door Afgevaardigden van den Raad van Staate, aan de meeſtbiedenden verlaaten. De gemeene Middelen worden, door die zelfde Afgevaardigden, voor twee of drie jaaren verpagt. De Pagters moeten, om de drie maanden, een gedeelte der Pagt-

pen-

Digitized by Google

penningen aan de byzondere Ontvangers opbrengen, welken daar van rekening doen aan den Ontvanger Generaal in den Haage. Ook is 'er een Ontvanger der Beden, die rekening doen moet aan den Ontvanger Generaal der Beden van Staats Brabant, in den Haage.

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

Het Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland houdt te Bergen op Zoom eenen Licentmeester, eenen Kontrarolleur en vier Kommizen *ter Recherche*, tot het invorderen der inkomende en uitgaande Regten. In het Dorp Putten is ook een Kommis-Kollekteur. Wy hebben reeds gesproken van de Bedienden der Admiraliteit, die zig in 't Zand daar buiten ophouden.

Staat der Gereformeerde Kerken.

De Gereformeerde Kerken, in het Markgraafschap van Bergen op Zoom, daar onder begreepen die van Steenbergen, Kruisland, Lillo en Liefkenshoek, zyn negentien in getal, en worden door zeventien Predikanten bediend. Zestien van deeze Predikanten maaken, met die van ter Thoolen, het vierde Klassis uit van het *Cœtus* van Zeeland. Dit Klassis wordt, driemaal 's jaars, den eersten Dingsdag in April, in July en in Oktober, gehouden. Wanneer 'er een Zeeuwsche *Præses* is, of Zeeuwsche zaaken te verhandelen zyn, vergadert het Klassis te Thoolen; doch als 'er een Brabantsche *Præses* is, of Brabantsche zaaken verhandeld moeten worden, wordt het te Bergen op Zoom gehouden. Des zomers heeft een *Præses* vry-

Digitized by Google

MARKGR. VAN BERGEN OP ZOOM.

vryheid, om het Klaſſis op zyne eigene plaats te houden. De Predikant van Fynaart behoort niet tot het Klaſſis van Thoolen en Bergen op Zoom; maar ſtaat, gelyk wy reeds te vooren gezeid hebben, onder het Klaſſis van Dordrecht.

VERBETERING.

Doe uit op bladz. 156. reg. 1. *van onderen*: In deeze Schans is een Speelhuisje gezet, alwaar de Ingezetenen der Stad zig nu en dan gaan verluſtigen. *en lees* bladz. 164 na reg. 3 *van boven.* By deeze Fontein is een Speelhuisje gezet, alwaar enz.

Digitized by Google

HEDENDAAGSCHE HISTORIE,

OF

TEGENWOORDIGE STAAT

VAN

ALLE VOLKEREN;

XIIde DEELS

Derde Stukje;

Vervolgende de Beschryving van den Tegenwoordigen Staat der

VEREENIGDE NEDERLANDEN;

En vervattende byzonderlyk de Beschryving van de BARONY VAN BREDA en het LAND VAN KUIK met de STAD GRAAVE.

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION, Boekverkooper op den Nieuwendyk, by den Dam, in Hugo Grotius, 1739.

Met Privilegie.

Digitized by Google

Digitized by Google

NEGENDE HOOFDSTUK.

BARONY VAN BREDA.

Beſchryving der BARONYE VAN BREDA.

Beſchryving der Baronye van Breda.

Gelegenheid, Grootte en Landgeſteldheid.

DE BARONY VAN BREDA grenſt ten Noorden aan Zuidholland, en in 't byzonder aan de Heerlykheden Geertruidenberg, Hooge Zwaluwe en Zevenbergen, ten Oosten aan de Meierye van 's Hertogenboſch, ten Zuiden aan 't Graafſchap Hoogſtraaten, en ten Weſten aan het Markgraafſchap van Bergen op Zoom. De lengte deezer Landſtreeke, van het Ooſten naar het Weſten, wordt op omtrent negen uuren, en de breedte, van het Noorden naar het Zuiden, op omtrent vyf uuren gerekend. De grond is 'er vrugtbaar in het voortbrengen van Graanen. Ook heeft men 'er eenig goed Weiland, hoewel 'er de Beeſten meeſt gevoed worden met het gene langs de Wegen voor de zelven te vinden is. Het Wild, dat hier valt, is zeer ſmaakelyk; en de Bredaſche Kapoenen zyn alomme vermaard. Door deeze gantſche Landſtreek, wordt eene zeer gezonde Lugt ingeademd. Twee Rivieren bewateren dezelve, de Merk en de Dongen; de Merk ontſpringt in 't Graafſchap Hoogſtraaten, loopt door de Stad Breda, ontvangt vervolgens eenige Vaarten, en valt, met dezelven, voorby Prinſenland over Ooltjesplaat, in 't Hollandſch Diep. De Dongen ontſpringt in de Meiery van Turnhout, en loopt, by de Stad Geertruidenberg, in den verdronken Zuidhol-

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

landſchen Waard. Niet verre van Breda, ſtroomt ook een Watertje, de Weerreis, Wegreis of Aa geheeten, dat zig by die Stad met de Merk vereenigt. Verſcheiden' anderen Beekjes loopen door deeze Baronye, die de natuurlyk ſchoone Landsdouw zulk een ſieraad byzetten, dat Prins Maurits deeze Streek zyn *Brabantſch Paradys* plagt te noemen.

Hiſtorie.

De Barony van Breda is eene zeer oude Heerlykheid. Wy hebben reeds aangemerkt, (a) dat zy voor deezen een gedeelte van het Graafſchap van Stryen uitmaakte. In de elfde eeuwe, werdt dit Graafſchap verdeeld (1). De Hertogen van Brabant maakten zig ſedert meeſter van een groot gedeelte deszelfs; 't welk oorzaak van lange en bloedige Oorlogen was, tuſſchen hen en de Graaven van Holland, die met een Verdrag, tuſſchen Henrik, Hertog van Brabant, en Dirk den VII, Graaf van Holland, in 't jaar 1203, eindigden. Sedert behielden de Hertogen van Brabant de Oppermagt over het Land van Breda, dat, door byzondere Heeren, Leenmannen der Hertogen, bezeten werdt. Arnoud van Leuven, Heer van Breda, omtrent het jaar 1282 overleeden zynde, werdt zyn Land, in 't jaar 1285, door bemiddeling van Jan den I, Hertog van Brabant, onder Razo van Gaveren, Heer van Liedekerken, en Gerard van

(a) Zie hier voor bladz. 141.

(1) De *Bredaeſche Chroniick* (bl. 15.) plaatſt deeze Verdeeling in 't jaar 1039.

Digitized by Google

van Weezemaale, Heer van Kwabeeke, verdeeld. Zy waren beide, of uit den Huize van Breda voortgekomen, of met Vrouwen uit dat Huis gehuwd. Gerard kreeg, gelyk wy reeds hebben aangetekend, de Stad en het Land Bergen op Zoom, dat te vooren onder het Land van Breda behoord hadt. Aan Razo viel de Stad, en de helft van het Land van Breda, met alle de Leenen, die 'er onder behooren, ten deel (b). Sedert dien tyd, behieldt Razo's deel alleen den naam van het Land van Breda. In 't jaar 1326 werdt de Stad en het Land van Breda, door Gerard van Razeghem, die met eene Kleindogter van Razo van Liedekerke gehuwd was, verkogt aan Jan den III, Hertog van Brabant, die deeze Heerlykheid, op den 1 April des jaars 1351, wederom verkogt aan Jan van Polanen, Heere van der Lek, voor drie en veertig duizend Hallingen. Deez', in 't jaar 1377 geſtorven zynde, liet eenen Zoon na, ook Jan geheeten, die erfgenaam van zyne Heerlykheden was. Hy hadt eene eenige Dogter, Joanna genaamd, die, in 't jaar 1404, aan Graave Engelbert van Naſſau, Stadhouder van Brabant, werdt uitgehuwd, wien zy haares Vaders Heerlykheden ten Huwelyk bragt. Engelbert ſtierf in 't jaar 1442, nalaatende eenen Zoon, Jan geheeten. Deeze, in 't jaar 1475 overleeden zynde, liet twee Zoonen na, Engelbert en Jan genaamd. Engelbert volgde hem in 't bezit van Breda en zyne andere Heerlykheden op, en overleedt, in 't jaar 1504, nalaatende tot Erf-

BARONY VAN BREDA.

(b) *A. Miræi Notit. Eccleſ. Belg.* Cap. CCVII; in *Oper. Dipl.* T. II. p. 775.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

genaam zynen Neef Henrik, oudſten Zoon van zynen Broeder Jan. Deez' was met Elizabet, Dogter des Landgraaven van Heſſen, gehuwd, by welke hy twee Zoonen won, Henrik en Willem. De oudſte, Henrik, trouwde, voor de tweede reize, met Klaudine van Chalon, Dogter van Jan, Prins van Oranje. Hy kreeg eenen Zoon by haar, René of Reinier van Naſſau geheeten. Filibert van Chalon, eenige Broeder van Klaudine, in de belegering van Florenſe, in 't jaar 1530, geſneuveld zynde, hadt tot zynen Erfgenaam benoemd René van Nasſau, eenigen Zoon zyner Zuſter, alzo zy zelve reeds voor eenige jaaren overleeden was. René, die ſedert, volgens uitgedrukten wil van zynen Oom, den bynaam van Chalon moeſt voeren, erfde dus, behalven het Prinsdom Oranje, in Vrankryk, wel twee en dertig Heerlykheden in Bourgonje. Hy werdt, in de belegering van S. Dezir, doodgeſchooten, in 't jaar 1544, geene egte Kinderen nalaatende. Zyn Vader Henrik was reeds, in 't jaar 1538, binnen Breda, overleeden, zonder andere Kinderen na te laaten. Weshalven René van Chalon tot zynen eenigen erfgenaam benoemd hadt, Willem, oudſten Zoon van Willem van Naſſau, vollen Broeder van Henrik zynen Vader. De jonge Willem, die na zyns Vaders dood ook in 't bezit der Baronye van Breda en andere Heerlykheden is gekomen, is ſedert, onder den naam van Willem den I, Prins van Oranje, vermaard geworden. In zyn nageſlagt zyn alle deeze Heerlykheden ge-

Digitized by Google

gebleeven, tot op de dood van Willem den III, Koning van Engeland en Prins van Oranje, die, in 't jaar 1702, zonder Kinderen, overleedt. Over zyne nalaatenſchap viel geſchil tuſſchen zyne Erfgenaamen, en by verdeeling der zelve, in 't jaar 1732, tusſchen den tegenwoordigen Koning van Pruiſſen en Willem Karel Henrik Frizo, Prins van Oranje, gemaakt, werdt de Barony van Breda deezen laatſten aanbedeeld. BARONY VAN BREDA.

Ook is hy 'er, nevens zyne Gemaalin, Anna, Kroonprinſeſſe van Engeland, in September des jaars 1737, plegtiglyk ingehaald. Op den elfden dier maand, kwamen de Prins en Prinſeſſe te Ooſterhout, alwaar zy met veele tekenen van vreugde ontvangen werden. 's Daags daar aan vertoefden ze hier, om het ſchieten naar den Vogel te zien, en den dertienden des nademiddags kwamen ze, van al hunnen Hofſtoet verzeld, onder 't geſchal van Keteltrommen en Trompetten, binnen Breda. Eén Burgemeeſter, twee Schepens en de Griffier, hadden hen, op de Grensſcheiding, verwelkomd. Hunne Hoogheden reden door verſcheiden' Eerenpoorten naar 't Stadhuis, alwaar zy van de gantſche Regeering, den Kerkenraad en de voornaamſten der Stad begroet werden. 's Avonds werdt 'er eene Maaltyd op het Stadhuis gehouden. De Prins ſtrooide zilveren Penningen onder 't volk, en vereerde de Regeeringsperſoonen, en den oudſten Predikant, ieder met eenen gouden. De vreugde werdt met het afſteeken van een fraai Vuurwerk beſlooten. Inhaaling des Prinſen van Oranje, als Baron van Breda.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

De Oppermagt over deeze Baronye komt ondertuſſchen den Algemeenen Staaten toe, die 'er de zelfde Laſten heffen, als in de andere Generaliteits-Landen. De Baron is een Leenman van hunne Hoogmogenden, en als zodanig gehouden, zyn Leen, voor den Raad van Brabant, te komen verheffen.

Oppermagt over de Baronye.

Voorregten des Barons.

De Baron heeft, in deeze zyne Baronye, aanzienlyke Voorregten. Hy ſtelt de Regeeringsperſoonen aan, zo wel in de Stad als ten platten Lande. De Verkooping der Ampten van Regeering, door de gantſche Baronye, brengen hem eene merkelyke Somme op. Alle de Korenmolens in de Stad, en de meeſten ten platten Lande komen den Baron toe. Hy trekt daarenboven veele Tiendens en andere Heerenregten uit zyne Baronye. De kerkelyke Goederen komen hem ook toe, eenigen uitgenomen, welken der Abdyen van Thoor en Tongerlo, den Biſſchop van Antwerpen en eenigen Kloosters toebehooren, en van welken hun het genot, by het Munſterſch Traktaat, vergund is. De ééne helft der Predikanten, Voorleezers, Schoolmeeſters en Organiſten, zo in de Stad als ten platten Lande, wordt door den Baron, uit de inkomſten der geeſtelyke Goederen, betaald; zo dat hy van die inkomſten jaarlyks weinig of niets overhoudt. De overige Predikanten, Voorleezers enz. trekken hunne Wedden van den Raad van Staate. De inkomſten van den Baron zyn niet wel te begrooten, om dat het gene hy van het begeeven van veele Ampten trekt onzeker, en ondertuſſchen van zeer veel aanbelang is. In

Digitized by Google

Digitized by Google

GRONDTEKENING der Stad BREDA.

1. 't Kastel.
2. Valkenberg.
3. 't Stadhuis.
4. de Groote Kerk.
5. de Merkendaal of kleine Kerk.
6. 't Begynhof en Fransche Kerk.
7. 't Oude mannen Huis.
8. 't Oude vrouwen Huis.
9. 't Wees Huis.
10. Arme kinderen Huis.
11. Tuythuis.
12. 't Kloester.
13. de Vleesch hal.
14. de Visch markt.
15. 't Gouvernement.
16. Sluizen.
17. Binnen wagten.
18. Barakken.
19. Stallen voor 't Krygsvolk.
20. 't Hospitaal.
21. Magazynen.
22. de Gevangen Toren.
23. de Geweldigen.

der Poorten.

Poort.

Poort.

sche Poort.

poortje.

Rynlandsche Poorte.

Digitized by Google

In de gantſche Baronye van Breda worden, benevens de Hoofdſtad, niet meer dan agttien Vlekken of Dorpen geteld. Men rekent, dat 'er meer dan dertig duizend Inwooners ten platten Lande gevonden worden. Byzondere Heerlykheden zyn 'er niet in deeze Baronye, behalven die, welken den Baron toekomen. Evenwel heeft men 'er eenige Heeren, die voorgeeven, middelbaar en laag Geregt te hebben; doch geenen zyn 'er, die het oefenen, behalven den Heer van Burgſt. De Abdiſſe van Thoor heeft zeker ſoort van Regtsgebied in het Dorp Gilzen, alwaar zy eene zekere Regtbank aanſtelt, die onderſcheiden is van de Regtbank, welke door den Baron aangeſteld wordt. Ook heeft zy 'er eenen Schout. Een diergelyk Regtsgebied heeft deeze Abdiſſe ook te Ooſterhout. Eer wy tot de beſchryving der byzondere Dorpen komen, moeten wy die der Hoofdſtad Breda vooraf laaten gaan.

BARONY VAN BREDA.

Dorpen en Ingezetenen der Baronye.

BREDA legt in 't midden der Baronye, agt uuren ten Zuidweſten van 's Hertogenboſch, zeven uuren ten Noordooſten van Bergen op Zoom, tien uuren ten Noordooſten van Antwerpen, en drie uuren ten Zuiden van Geertruidenberg, aan de ſamenvloejing der twee Riviertjes, de Merk en de Aa of Wegreize, in eene vrugtbaare vlakte. De Stad is van eene goede Haven voorzien, en weekelyks vertrekken 'er, op gezette dagen, verſcheidenerlei Vaartuigen van Breda naar de voornaamſte Steden van Holland en Zeeland. Ook is 'er eene Jaag-

Beſchryving der Stad Breda.

Gelegenheid.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

schuit, die allen morgen naar het Dorp ter Heide vaart, en van daar 's avonds te rug komt.

Naamsoorspronk.

Men wil, dat Breda zynen naam ontleend hebbe, van het Riviertje Wegreize, dat eertyds de Aa genoemd werdt, en by de Stad met de Merk vereenigd, en veel *breeder* geworden zynde, den naam van *Breede-Aa*, of by verandering *Breda*, aan de Stad zou hebben medegedeeld.

Vestingwerken.

De Stad is, na dat ze in de magt der Algemeene Staaten geraakt was, zeer veel versterkt geworden, en de Vestingwerken worden 'er nog heden ten dage vry wel onderhouden. De omtrek der Stad mag omtrent vyf duizend gemeene Schreeden haalen, en in den tyd van een uur kan men haare Wallen rond gaan, die, op de genaakbaarste plaatsen, met metselwerk voorzien, en met Boomen beplant zyn. Zy hebben dertien groote Bolwerken, van welken die tusschen de Ginnekens- en Boschpoort leggen, mede met Olmboomen beplant zyn, en nevens de voorgaanden den Wandelweg rondsom de Stad zeer vermaakelyk maaken. De losse Werken, als Ravelynen, halve Maanen, Hoornwerken enz. zyn voor een gedeelte ook van steen opgehaald. De Grafften der Stad zyn breed, diep, en vol van Water, uit de twee Riviertjes, van welken wy gesproken hebben. De Stad is daarenboven aan twee zyden van laag Weiland omringd, dat ligtelyk onder water gezet, en voor den Vyand ontoegankelyk gemaakt kan worden.

Het

Digitized by Google

Het Kaſteel van Breda mag met regt voor een Vorſtelyk Gebouw, en één der aanzienlykſten van gantſch Nederland gehouden worden. Het is, door Graaf Henrik van Naſſau, omtrent het jaar 1550, voor het grootſte gedeelte gebouwd; doch naderhand door Willem den III, Koning van Engeland en Baron van Breda, voltrokken. Van het oud Kaſteel, dat door Jan van Polanen, eerſten Heer van Breda van dien naam, omtrent het jaar 1350, gebouwd is, ziet men nog eenige overblyffels, by welken het nieuw Gebouw in pragt merkelyk uitſteekt. Het Kaſteel is groot, vierkant en van eene wyde Graft omringd. Men gaat 'er, aan de Noordzyde der Stad, naar toe, door eene Poort, boven welke de Keizerlyke Wapens, met de Spreuk *Plus Ultra*, dat is, *Nog verder*, geſteld zyn. Onder de zelven ziet men het Wapenſchild van Naſſau-Oranje, dat door eenen Engel om hoog gehouden wordt. Deeze Poort doorgegaan zynde, komt men op eene groote Plaats, met Lindenboomen beplant. Ter linker zyde, ziet men het Kaſteel, dat met eene tweede Graft omringd is. De Poort van 't Kaſteel ziet regt op de gemelde Plaats, en op den Tuin Valkenberg genaamd. Deeze Tuin beſtaat uit een zeer groot Bloemperk, met groote Standbeelden verſierd. Wyders heeft men 'er een grooten digt bewaſſen Boſch, dat in verſcheiden' Laanen verdeeld is, en nog een ander, veel kleiner, in het welke vier groene Kabinetten zyn. Van 't een, tot aan het ander einde

BARONY VAN BREDA. Kaſteel.

de

BARONY VAN BREDA.

de des Tuins, is een *Terras* of hoogte met Boomen beplant. Tegen deeze legt eene andere Terras, of liever een gedeelte van den Wal, die hier eene Terras maakt. In den Tuin is wyders een groote Vyver, en een fraai Huis, dat regt in 't midden ſtaat. Ook was 'er onlangs nog eene fraaje *Voliere* of Vogelvlugt, die, in 't voorgaande jaar 1738, tot eene Wooning voor de Bedienden van zyne Hoogheid bekwaam gemaakt is. De Poort van 't Kaſteel doorgegaan zynde, komt men op een groot vierkant Plein, omringd van eene Gaandery, op welkers Pilaaren een groot getal van Roomſche Keizeren en andere voornaame Mannen der oudheid afgebeeld zyn. Dit Plein overgegaan zynde, komt men, langs eenen deftigen opgang, in eene Zaal, die honderd zes en zestig voeten lang, en negen en dertig voeten breed is; en eene geheele zyde van 't Gebouw beſlaat. Door deeze Zaal komt men in de Kapel van Koning Willem den III, alwaar men nu nog, in de Engelſche taale, voor de Prinſeſſe van Oranje, Baroneſſe van Breda, den dienſt verrigt. De andere Vleugels van 't Gebouw zyn van verſcheiden' pragtige Vertrekken voorzien. De overblyfſels van het oud Kasteel, die men hier nog ziet, dienen tot een Keuken enz. voor het nieuw Gebouw. De lengte van het Turfſchip, waar mede het Kaſteel eertyds ingenomen werdt, is, op den Muur der buitenſte Graft, door groote Steenen, afgebeeld. Men vertoont, ter zelfder plaatſe, ook het Gat, waar door het

Digitized by Google

het Schip binnen den omtrek van het Kasteel kwam. Doch alzo deeze gedenktekenen dier merkwaardige verraſſing van eenen onkundigen niet ligtelyk opgemerkt worden, heeft men voor, hier een zigtbaar en fraai gedenkteken deezer gebeurtenis te doen maaken. BARONY VAN BREDA.

Breda was, voor de dertiende eeuwe, reeds eene Stad; doch verkreeg, in den jaare 1252, van Henrik, Heere van Breda, verſcheiden' Geregtigheden. In 't jaar 1534, werdt zy, door Henrik van Naſſau, met Wallen en Graften omringd. De Buiteneinden der Stad werden, ter zelfder tyd, binnen geſlooten. In den Spaanſchen Oorlog, heeft de Stad zeer veel geleeden. Zy was, nevens de gantſche Barony, in den aanvang der beroertens, ten behoeve des Konings van Spanje, verbeurd verklaard, en Alva hadt 'er, in 't jaar 1567, bezit van genomen. Volgens de Gendſche Vrede, moeſt de Stad aan haaren Baron, Willem den I, Prins van Oranje, overgeleverd worden; doch Fronsberg, die 'er met zes Vaandelen Hoogduitſchen binnen lag, ſtelde zyn vertrek uit, gebrek van betaaling voorwendende. De Stad werdt dan van de Staatſchen belegerd. Don Jan van Ooſtenryk, verdagt op ontzet, zondt eenen Hopman, met een zesregelig Briefje, dat aartig toegemaakt, en in deszelfs broeksband genaaid was, naar de Stad. Hy vermaande de Belegerden, daar by, om het nog zes weeken uit te houden, onder belofte van ontzet. De Hopman viel in handen van den Prins Historie.

van

BARONIE VAN BREDA.

van Oranje, die zig toen te Geertruidenberg ophieldt. Men vondt zyn Briefje, liet een diergelyk, door zekeren Antwerpſchen Boekverkooper, Silvius geheeten, naſchryven, en bewoog hem, door hooge beloften, om het naar Breda te brengen. Fronsberg kreeg, by dit nagemaakt Briefje, op den naam van Don Jan, bevel, om de Stad, op de beſte voorwaarden, over te geeven. Dit geſchiedde ook, op den 4 Oktober des jaars 1577. In 't jaar 1581, maakte Parma zig wederom meeſter van Breda. Karel van Gaveren, Heer van Freſin, en geweezen Kommiſſaris van de Leeftogt aan der Staaten zyde, zat, wegens kwaade trouwe, op het Kaſteel te Breda gevangen. Deez' bewoog eenige Krygsknegten, om de Stad aan Parma te verraaden, en gaf hem vervolgens kennis van de wyze, op welke de aanſlag moeſt aangelegd worden. Parma zondt 'er den Heere van Hautepenne naar toe, die met eenig Krygsvolk 's nagts de Veſten beklom, terwyl 'er een Soldaat, die van den aanſlag wiſt, op ſchildwagt ſtondt, en de overigen, die in 't Kaſteel lagen, door Freſin, dronken gemaakt waren. De Spaanſchen werden meeſter van de Stad, en hielden ze in, tot in den aanvang des jaars 1590, wanneer zy, door den welgelukten aanſlag van het Turfſchip, den Staaten wederom in handen viel. Adriaan van Bergen, Turfſchipper, die gewoon was Turf aan 't Kasteel te leveren, hadt deezen aanſlag voorgehouden aan Karel van Heraugiere, Hopman in Staaten dienſt, die 'er met den Prins Mau-

Digitized by Google

Maurits over geſproken hadt. Heraugiere begaf zig, nevens den Luitenant Matthys Held, en omtrent zeventig Man in het Turfſchip van Schipper Adriaan, onder eene Zoldering, die tot boven het Schip toe, met Turf bedekt was. Niet zonder veel ſukkelens en gevaar, geraakte men binnen den Boom van 't Kaſteel. De Majoor gaf terſtond laft, om het Schip te loſſen, dat reeds voor een gedeelte geſchied was, als Schipper Adriaan, vreezende de looze Zoldering ontdekt, en den aanſlag verbrod te zien, van uitſtel tot 's anderen daags begon te ſpreeken, en de Turfdraagers aan 't drinken hielp. Des nagts tradt Heraugiere met de zynen aan Land, overrompelde het Wagthuis, en gaf het beſtemde teken aan Prins Maurits; die vaſt met eene Bende Volks op de Stad aantrok. Hy noodzaakte de Burgery hem de Poorten te openen, en de plondering der Stad met omtrent honderd duizend Guldens af te koopen. De Soldaaten, die in het Turfſchip gezeten hadden, kreegen eenig geld, nevens eenen gouden Gedenkpenning tot belooning, en Heraugiere werdt met het Gouvernement der Stad beſchonken. In 't jaar 1624, ondernam de Markgraaf Ambrozius Spinola Breda te belegeren. Eerſt lag hy eenen geruimen tyd met zyn Leger te Gilzen, en men dagt, in den Haage zo weinig, dat het beleg van Breda hem ernſt was, dat men verzuimde de Stad van behoorlyken voorraad te voorzien. Hy ſloeg 'er egter zyn Leger voor, in Auguſtus des gemelden jaars, en de Stad

BARONY VAN BREDA.

ging

BARONY VAN BREDA.

ging eerſt in Juny van het volgende jaar 1625, by verdrag, aan hem over. Het Turfſchip, dat tot uitvoeringe van den reeds gemelden aanſlag gediend hadt, werdt, zo dra hy meeſter van de Stad geworden was, tot aſſche verbrand. De Stad en Baronye was, ſedert den jaare 1590, met eenige weinige middelen en Impoſten belaſt, die na den uitgang van het twaalfjaarig Beſtand met vyf en vyftig duizend Guldens 's jaars waren afgekogt. Doch deeze Somme werdt ſedert op zes en dertig duizend zes honderd vyf en zeſtig Guldens verminderd, en is zo gebleeven, tot dat zy naderhand op zes en tagtig duizend zes honderd Guldens gebragt is. Die van Breda hebben wel hunne poogingen aangewend, om van deeze belaſting, ten minſten voor een gedeelte, ontſlaagen te worden, beweerende zy, dat de Hertogen van Brabant van ouds geen ander Regt dan dat van Manſchap over de Baronye gehad hadden, alwaar voorts alle Belaſtingen door den Heer geheeven werden (c); doch die poogingen hebben niet al de vrugt gehad, welke men 'er zig van beloofde (2). In July des jaars 1637, kwam Fredrik Henrik, Prins van Oranje, met het Leger der Staaten voor Breda, en taſtte de Stad zo hevig

(c) *Korte Deductie van de Ingezetenen der Stad en Baronye van Breda.* M. S.

(2) Evenwel zyn de Belaſtingen, byzonderlyk binnen de Stad Breda, minder dan in de andere Generaliteits Landen. De Stad is vry van den twintigſten en veertigſten Penning, en betaalt een derde minder in 't Klein Zegel dan de Barony. De Burgers mogen 'er ook vry in hunne Huizen brouwen.

Digitized by Google

vig aan, dat hy 'er, in Oktober des zelfden jaars, meester van werdt. Sedert dien tyd is de Stad aan der Staaten zyde gebleeven. In 't jaar 1667, werdt, binnen Breda, de Vrede getroffen, tusschen Vrankryk en Groot-Britanje; Groot-Britanje en de Algemeene Staaten, en die zelfde Kroon met den Koning van Deenemarken. BARONY VAN BREDA.

Men telt omtrent twintig Straaten, zo grooten als kleinen, binnen Breda. Het getal der Huizen wordt, behalven de Kazernen voor de Soldaaten, op omtrent vyftien honderd bepaald, waar onder veele nette en nieuwerwetsche Gebouwen zyn. Sedert het voorleeden jaar 1738, heeft men hier de Luifels van voor de Huizen weggenomen. Men telt omtrent elf duizend Ingezetenen in de Stad, behalven de Bezetting. Langs den Merkstroom is een schoone Kaai of Haven, die met Boomen beplant is. Men heeft vier Markten of Pleinen binnen Breda. De groote Markt is een vierkant Plein, daar agt van de voornaamste Straaten op uitloopen. Het Kasteel-Plein is digt by de groote Markt, tegen over het Huis van den Gouverneur. De twee andere Markten zyn de Vee- en de Groenmarkt. De Stad is van vier Poorten voorzien. Aan 't Kasteel heeft men ook eene Poort, die egter alleen gebruikt wordt, om naar de Buitenwerken te gaan. Getal der Straaten, Huizen en Inwooners.

Onder de openbaare Gebouwen van Breda, munt de groote Kerk uit. Zy staat op de groote Markt, en was eertyds aan de H. Maagd toegewyd. Men hadt 'er, in 't jaar Gebouwen. Groote Kerk.

BARONY VAN BREDA.

1303, een Kapittel in opgeregt van twaalf Kanonniken, welks inkomſten naderhand door Razo van Gaveren, Heere van Breda, merkelyk vermeerderd werden, en tegenwoordig een gedeelte der inkomſten van den Baron uitmaaken. Deeze Kerk is een treffelyk Gebouw, en van binnen en buiten fraai verſierd. Zy is van konſtige Orgels voorzien. De Tooren deezer Kerke, in welken men een zeer goed Klokkenſpel heeft, is omtrent drie honderd voeten hoog. Hy was voor deezen hooger; doch, in 't jaar 1696, verbrand zynde, is hy niet wederom zo hoog opgetrokken. Men heeft eenige fraaje Grafſteden in deeze Kerk, onder welken die van Engelbert den II, Heer van Breda, uitmunt. Hy overleedt in 't jaar 1504, en legt hier, benevens zyne Gemaalin, Maria van Baden, begraaven. De Grafſtede is, door zynen Neef, Henrik van Naſſau, van zwart en wit marmer opgeregt. De Lyken van Engelbert en Maria leggen onder eenen Zerk, die door vier Helden der Oudheid (3) gedraagen wordt. De Grafſteden van Engelbert den I en Jan van Naſſau zyn, geduurende de Nederlandſche beroertens, vry wat beſchadigd geworden.

Andere Kerken.

Behalven deeze Kerk, die van de Gereformeerden gebruikt wordt, hebben zy nog eene andere, de Merkendaal geheeten, welke

(3) Twee derzelven zyn, volgens de Opſchriften, Julius Cezar en M. Attilius Regulus. Van de anderen twee zyn de Opſchriften door den tyd weggeraakt.

Digitized by Google

GEMALINNE.
laat vertwond.

Digitized by Google

Digitized by Google

ke op de Haven ſtaat. Deeze twee Kerken worden van vier Predikanten bediend. De Franſche Gereformeerden hebben ook eene Kerk te Breda, die te vooren tot het Begynhof behoorde, en van twee Predikanten bediend wordt. Ook is'er eene Kerk voor de Lutherſchen, die 'er eenen Predikant onderhouden. BARONY VAN BREDA.

De Roomſchgezinden hebben drie Kapellen binnen Breda; doch dezelven moeten, volgens beſluit der Algemeene Staaten van den 12 Maart 1731 (d), by uitſtervinge, tot op twee gebragt worden. Zy worden door Weereldlyke Prieſters bediend, die onder den Biſſchop van Antwerpen ſtaan; doch buiten goedkeuring des Raads van Staate hunnen dienſt niet aanvaarden konnen. De Begynen, welker Huis in den jaare 1250 geſtigt werdt, worden nog binnen Breda toegelaaten; doch moeten volgens gemelde Reſolutie uitſterven. Te Oosterhout is een Nonnenklooſter, waar van de Nonnen een Huis in de Stad hebben, werwaards zy zig, in tyd van Oorlog, begeven mogen.

(d) Zie *Kerkel. Plakaatboek*, II Deel, bl. 574.

Men heeft twee Weeshuizen binnen Breda, één voor Burgers Kinderen, en één voor Kinderen van Ingezetenen, die geene Burgers zyn. Het eerſte wordt, door vier Regenten en vier Regenteſſen, uit de voornaamſte Luiden der Stad, beſtierd. Het Oude-Mannenhuis, dat ook alleen voor Burgers geſtigt, en zeer ryk is, wordt van vier Regenten beſtierd. Men heeft 'er nog een ander Huis voor oude Luiden, die geene Gods-dienſtige Geſtigten.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

Burgers zyn. Nog een Huis is 'er, alleen voor oude Vrouwsperſoonen geſchikt, en onder het opzigt van de Almoeſſeniers geſteld. In deeze drie Huizen, kan men ook zynen koſt koopen. Ook is 'er een Gaſthuis voor de Soldaaten binnen Breda, dat door den Raad van Staate onderhouden en het *Militair Hoſpitaal* genoemd wordt. Daar is ook een Tugthuis, dat ten deele aan de Stad, en ten deele aan het platte Land toebehoort, waarom het ook onder de opperbeſtiering ſtaat van twee Leden der Stads Regeering, en twee Schouten der Baronye. Mans- en Vrouwsperſoonen, die van een kwaad leven zyn, worden 'er voor eenige jaaren of voor hun gantſche leven, in opgeſlooten, en moeten 'er met werken den koſt winnen. De Lombaard te Breda komt den Baron toe, en wordt voor een zeker getal van jaaren verhuurd.

Doorlugtig School.

Het doorlugtig School te Breda was eertyds zeer vermaard. Het werdt, in 't jaar 1646, door Fredrik Henrik, Prins van Oranje en Baron van Breda, opgeregt. Men hadt 'er Hoogleeraars in de Godgeleerdheid, in de Regten, in de Geneeskunde en in de Filozoofie (e). Doch het heeft ſedert vry wat van zynen luiſter verlooren. Tegenwoordig ſtaat het onder 't opzigt van eenen Rektor en Konrektor, die hunne Wedde van de Stad trekken, en daarenboven nog eenige geſchenken van hunne Leerlingen ontvangen.

(e) Zie *Aitzema, Zaaken van Staat en Oorlog*, Deel VI, Boek 26, bladz. 204 enz.

Stadhuis.

Het Stadhuis van Breda is een oud Gebouw: het ſtaat op de groote Markt. De Ag-

Digitized by Google

Agtergevel is op de hedendaagſche wyze gemaakt. De Vertrekken, daar de verſcheidene Kollegien der Stads Overheid gehouden worden, zyn regelmaatig en netjes opgeſchikt. De Agterzaal is met de Afbeeldſels van de Prinſeſſe, Moeder van Willem den III, met haaren Zoon op den Arm, en van den tegenwoordigen Prins van Oranje verſierd. Men ziet 'er ook eene Afbeelding van den Bredaſchen Tooren, konſtig van hout gewerkt. BARONY VAN BREDA.

Men heeft twee Gevangenhuizen binnen Breda, één van de Stad en één voor het Krygsvolk. Daar zyn verſcheiden' Kruidtoorens en Wapenhuizen, die allen onder 't opzigt van eenen Kommis en eenen Onder-Kommis ſtaan, welken door den Raad van Staate betaald worden. Aan den Merkſtroom ſtaat een Watermolen, en op de Wallen verſcheiden' Windmolens, die den Baron toekomen, en doorgaans voor drie jaaren verhuurd worden.

De Handel te Breda was eertyds veel bloejender dan tegenwoordig. De zelve is, ten tyde der Nederlandſche beroertens, meeſt naar Holland en Zeeland geweeken. Men maakt nog Lakens binnen Breda; doch op verre na zo veel niet, als voor deezen. De vertiering van het Bredaaſch Bier, die eertyds ongemeen groot was, is zeer veel afgenomen. Breda bloeit egter nog, door den handel, die, uit Holland en van elders, over deeze Stad gewoonlyk gedreeven wordt. De Goederen, welken men naar Maaſtricht, Luik, Aaken, Verviers en andere Plaatſen HANDEL.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

daaromtrent zenden wil, worden veel op Breda geſcheept, en van daar te lande, om de zwaare Tollen op de Maaze te ontgaan, naar de gemelde Plaatſen gevoerd. 't Gene van deeze Plaatſen naar Holland en elders te rug wordt gebragt, komt 'er ook veelityds over Breda of 's Hertogenboſch.

Burgery.

De Burgery van Breda beſtaat uit zes Kompagnien, die ieder haaren Kapitein, Luitenant, Vaandrig en andere Officieren hebben. Zy zyn in verſcheiden' hoopen verdeeld, die by beurten de nagtwagt, op het Stadhuis, waarneemen. De Droſſaard is Kolonel van deeze Kompagniën. Men heeft 'er ook eene Schuttery, de Kleveniers geheeten, die zig jaarlyks met het ſchieten naar het wit vermaaken. Een en dertig Ambagtsgildens zyn 'er binnen Breda. De Burgers genieten verſcheiden' Voorregten, welker handhaaving hun, by de overgaave der Stad, in den jaare 1637, beloofd is.

Regeering.

De Regeering der Stad Breda beſtaat uit den Droſſaard, twee Burgemeeſters, agt Schepens, tien Raaden, één' Griffier, één' Theſaurier en één Sekretaris.

Droſſaard en Schout.

De Droſſaard en Schout der Stad en Baronye van Breda is te gelyk Stadhouder van de Leenen der Baronye, en als zodanig zit hy voor in het Leenhof, dat te Breda gehouden wordt, en behalven hem, uit elf Raaden, waar onder één Griffier is, beſtaat. Als Droſſaard is hy aan het Hoofd der Burgerlyke Regeeringe, en als Schout ſpant hy het Geregtshof van Schepenen, zo wel in burgerlyke als lyfſtraffelyke zaaken. Hy ver-

Digitized by Google

verbeeldt den perſoon van den Baron, en zyn Ampt brengt, zo men wil, jaarlyks wel agt duizend Guldens op. Men heeft voor dit Ampt ſomtyds wel vyftig duizend Guldens gegeven. Jaarlyks zendt hy eene benoeming van Burgemeeſters en Schepenen aan den Baron, die daar uit de verkiezing doet, hoewel hy regt heeft, om andere Perſoonen, die niet door den Dróſſaard benoemd zyn, aan te ſtellen. De Graaf van Randwyk, die tegenwoordig Droſſaard van Breda is, heeft eenen Stedehouder onder zig, die zyn Ampt waarneemt (4). BARONY VAN BREDA.

Van de twee regeerende Burgemeeſters draagt één den naam van *Binnen*- en de ander dien van *Buiten-Burgemeeſter*. De eerſte is Voorzitter der Schepenen, en na den Droſſaard de aanzienlykſte Perſoon in de Regeeringe. De ander is te gelyk Theſaurier der Stad, en neemt alleen kennis van zaaken, die de Regeering der Stad, en de beſtiering der Geldmiddelen betreffen. Burgemeeſters.

De Schepenen komen twee dagen in de week, Politie-dagen geheeten, by een, over zaaken, die de regeering der Stad betreffen, welke byeenkomſt de Buiten-Burgemeeſter ook bywoont. In lyfſtraffelyke zaaken, valt 'er geen beroep van hunne Vonniſſen; in Schepenen.

(4) De Inſtructien voor den Droſſaard en Schout van Breda, die my geſchreeven getoond zyn, behelzen verſcheiden' dingen, die thans buiten gebruik zyn. Ze zyn door Prins Maurits gegeven, op den 19 February des jaars 1594.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

burgerlyken kan men * Hervorming van de zelven, voor den Raad van Brabant in den Haage, verzoeken. De wyze van Regtvordering voor de Schepensbank van Breda heeft veel overeenkomſt met die van 's Hertogenboſch. De Droſſaard, Burgemeeſters en Schepenen maaken met malkanderen den Raad uit, aan welken de Regeeringszaaken zyn toevertrouwd.

* *Reformatie.*

Kommiſſariſſen van Kleine Zaaken.

De kleine Regtzaaken worden afgedaan, door twee Kommiſſariſſen, uit de Schepenen verkooren, die, om de veertien dagen, verwiſſeld worden, en dagelyks by een komen, des Zondags alleen uitgenomen. In zaaken van veel gewigt, worden alle de Schepenen, door den Binnen-Burgemeeſter, by een geroepen. De Kommiſſariſſen, van welken wy ſpreeken, beſliſſen alle perſoonlyke en andere geſchillen, door minzaame vergelyking van Partyen met malkanderen; doch zo Kommiſſariſſen de Partyen niet vereenigen konnen, worden de zaaken voor de Schepensbank gebragt.

Hoofdbank.

Behalven deeze, is 'er ook eene Hoofdbank binnen Breda, die te gelyk de Leenbank is, en op welke men zig, van de Vonniſſen, in burgerlyke zaaken, ten platten Lande geweezen, beroepen kan. Diergelyk beroep op de Hoofdbank van Breda valt 'er van de Vonniſſen, die in Prinſenland en Steenbergen geveld zyn; hoewel die Heerlykheden buiten de Baronye van Breda gelegen zyn. Van de Vonniſſen der Hoofdbank kan men Hervorming voor den Raad van Brabant in den Haage verzoeken. De Hoofdbank

bank beſtaat uit den Droſſaard, de twee Burgemeeſters en alle de Schepens benevens den Griffier. Volgens eene Ordonnantie van Prins Maurits van den jaare 1606, moeſten 'er de Rentmeeſters der Domeinen van den Baron, de afgegaane Regeeringsperſoonen en anderen ook zitting in hebben; doch dit is nimmer in gebruik gebragt. BARONY VAN BREDA.

De Tien Raaden der Stad hadden van ouds veel gezags in de Regeering; doch dit is tegenwoordig merkelyk verminderd. Men heeft eene Weeskamer te Breda, beſtaande uit drie Weesmeeſters en een' Sekretaris. Tien Raaden.

De Griffier houdt aantekening van de overweegingen der Overheid. Hy is zo veel als Penſionaris der Stad, en bekleedt het Ampt van Griffier, door de gantſche Baronye. Griffier.

Het Ampt van Sekretaris heeft alleen opzigt op Contracten, Veſtingen en andere *extra judicieele* zaaken. Hy en de Griffier behouden hun Ampt, zo lang zy leeven. Beide deeze Ampten worden door den Baron begeven. Sekretaris.

Verſcheiden' andere Ampten worden door de Stads Overheid vervuld. Zy ſtelt eenen Ontvanger van den honderſten Penning aan, 't welk eene belaſting is, die de Stad van de Huizen trekt. Eertyds werdt dezelve door den Baron genooten; doch Koning Willem de III ſchonk ze aan de Stad, die 'er hem eene zekere Somme voor opbragt, welke tot voltoojing van het Kaſteel gebruikt werdt. Die eenig Ampt van de Stad bekomt, is, ſedert eenige jaaren, gehouden, daar voor zekere bepaalde ſomme aan de Andere Ampten naars.

Digitized by Google

BARONNY VAN BREDA.

Stad te betaalen. Eén der voornaamſte Ampten, welken door de Stads Overheid begeven worden, is dat van Poſtmeeſter.

Bezetting.

De Bezetting van Breda beſtaat tegenwoordig uit omtrent zeſtien honderd Man. Daar leggen drie Esquadrons, ieder van drie Kompagniën Ruitery, en twee Regementen, één van tien en één van twaalf Kompagniën Voetvolks. Holland betaalt twee Esquadrons Ruitery, en één Regement van tien Kompagniën Voetvolk. Eén Esquadron Ruitery ſtaat op de Verdeeling van Zeeland, en één Regement van twaalf Kompagniën Voetvolk wordt door Vriesland betaald. Dit Krygsvolk ſtaat onder 't bevel van eenen Gouverneur, zynde tegenwoordig den Baron van Palland, Generaal van het Voetvolk. Hy bewoont een fraai Huis op het Kaſteel-Plein, en heeft onder zig eenen Groot-Majoor, die een' Onder-Majoor aanſtelt. Ook is 'er tegenwoordig een Ingenieur te Breda. 't Is aanmerkelyk, dat Holland vuur en licht levert aan het Kaſteel van Breda, onaangezien de Stad onder 't oppergebied der Algemeene Staaten gelegen is: de reden van deeze byzonderheid is my niet voorgekomen.

Wandelwegen en Boſſchen buiten Breda.

Buiten Breda heeft men verſcheiden' vermaakelyke Wandelwegen. De Boſſche-poort uitgaande, komt men in eene lange Laan van Lindenboomen, gelegen tuſſchen Weiden, die met Eikenboomen bezet zyn. Hier ſtaat, midden in een klein Starrenboſch, het Speelhuis van den Baron, dat een agtkantig Gebouw en van boven met eenen Koe-

Digitized by Google

Koepel gedekt is. Het werdt, in 't jaar 1620, gebouwd. Van binnen ruſt het op agt platte Pilaaren; welken men, even als in eene Kerk, rondsom gaan kan. Het Gebouw is, als men de Kelder mede telt, vier verdiepingen hoog, en boven op den Koepel ſtaat een klein Toorentje. Digt by het Speelhuis ſtaat eene Boeren Wooning, in welke getapt wordt. Buiten de Antwerpſche Poort, loopt een Straatweg, tot aan het Dorp de Haage of het Haagje, die van weerskanten met Boomen bezet is. Hier heeft men ook, aan de eene en de andere zyde, eenige Tuinen. De Weg is een groot half uur lang. Van de Haage kan men, langs eene fraaje Laân, naar het Liesboſch gaan, dat langwerpig vierkant is, en uit verſcheiden' regte Laanen van Maſt- en Eikeboomen beſtaat. Uit éene van deeze Laanen, die drie honderd Roeden lang is, ziet men regt op den Bredaſchen Tooren. Het gantſche Liesboſch beſlaat twee honderd dertig en een halve Morgen Lands. Men heeft nog eenen ſchoonen Wandelweg, buiten de Ginneken-Poort, waar langs men naar het Dorp van dien naam gaat; alwaar men langs eene houten Brug, die over den Merkſtroom legt, in het Maſtboſch komt, dat meeſt uit Eiken- en voor een gedeelte uit Maſt- of Dennenboomen beſtaat, en drie honderd een en negentig en een halve Morgen Lands groot is. Aan den ingang van het Maſtboſch ontmoet men het Heerenhuis Bouvery, dat eenen fraajen Tuin heeft. Het komt den Baron toe, die het verhuurt. Een groot

BARONY VAN BREDA.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

groot half uur van Breda heeft men nog een Boſch, het Uvenhoutſe Boſch geheeten. Het is twee honderd vyftig en een half Morgen Lands groot, en heeft eene Laan, die honderd en tien Roeden lang, en ter wederzyde met drie rijen verſcheidenerlei ſoorten van Boomen beplant is.

Turfvaart.

De Turfvaart, die ruim vier uuren lang is, en niet verre van Zundert, op de Heide, beginnende, tot aan de Stad toe loopt, is van veel dienſt voor der zelver Inwooners. Zy werdt voor omtrent negentig jaaren gegraaven, door eene Maatſchappy van de voornaamſte Burgers, die eene ſtreek Veenland van den Baron gekogt hadden. Deeze Vaart dient niet alleen om Turf; maar ook om allerlei andere Waaren, van het platte Land naar de Stad, te voeren. Langs de zelve, wordt, uit de Stad, meſt, naar de Heide, te rug gebragt, van welke men een goed gedeelte tot bouwland bekwaam heeft gemaakt. Om het Water, dat uit de omgelegene Moeraſſen komt, te keeren, heeft men dertig Schutſluizen in de Vaart gelegd, die ieder omtrent vyf voeten waters ſchutten konnen. Het Water deezer Moeraſſen ſtaat wel honderd en vyftig voeten boven de Stads Peil van Breda; zo dat het omgelegen Land, in tyden van Oorlog, ligtelyk onder water gezet kan worden.

Beſchryving van de voornaamſte Dorpen der Baronye.

Wy komen tot de Beſchryving van de voornaamſte Dorpen der Baronye van Breda. Deezen zyn Roozendaal en Niſpen, Etten, Leur en Sprundel, Ooſterhout, Zundert, Rysber-

bergen, de Haage, Alfen, Baarle, Chaam, Ginneken, Gilzen, Ter Heide, Teteringen en Dongen. De Verpondingen over alle deeze Dorpen beloopen omtrent negentig duizend Guldens. BARONY VAN BREDA.

Roozendaal, eene Heerlykheid, vyf uuren beweſten Breda gelegen, kwam eertyds den Huize van Romerswale toe; doch werdt, in 't jaar 1501, aan Engelbert van Naſſau, Heere van Breda, verkogt, die dezelve met zyne Barony vereenigde. Het Dorp Roozendaal legt aan een klein Riviertje, dat 'er eene Haven maakt, die eertyds zeer vermaard was; doch nu; by gebrek van Water, zeer vervallen is. Het Dorp is tamelyk groot, en alle Maandagen wordt 'er eene goede Markt gehouden. Buiten het Dorp, ſtaat een oud Kaſteel, alwaar de Heeren van Roozendaal eertyds hun verblyf plagten te houden. Te Roozendaal is eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. De Roomſchgezinden oefenen 'er hunnen Godsdienſt, in eene houten Schuur, die de gedaante van eene Kapel heeft. Zulk ſlag van Kapellen hebben ze ook in de andere Dorpen der Baronye. De Regtbank van Roozendaal beſtaat uit eenen Schout, zeven Schepens, en een' Sekretaris, die, zo wel als de Ontvanger der Domeinen, door den Baron aangeſteld worden. Deeze Regtbank oefent hoog, middelbaar en laag Geregt. In lyfſtraffelyke zaaken, velt zy beſliſſend Vonnis; in burgerlyken, valt 'er beroep van haare Vonniſſen op de Hoofdbank van Breda. 't Zelfde Roozendaal.

moet

BARONY VAN BREDA.

moet van alle de Regtbanken, ten platten Lande, aangemerkt worden. De Schout en twee Schepenen van Roozendaal zyn gehouden, de Algemeene Vergadering der Dorpen by te woonen, zo dikwils als dezelve beſchreeven wordt.

Niſpen.

Niſpen, een klein Dorp, een uur bezuiden Roozendaal gelegen, werdt, in 't jaar 1387, door Joanna, Hertoginne van Brabant, nevens Groot en Klein Zundert, de Haage en Sprundel aan Jan van Polanen, Heere van der Lek en Breda, afgeſtaan, voor eene ſomme van duizend Franſche Guldens, welke zy hem ſchuldig was. Een gedeelte der Tienden van dit Dorp komt der Abdye van Tongerlo toe. De Gereformeerden hebben 'er eene Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Het Dorp Niſpen maakt een gedeelte der Regtbank van Roozendaal uit. Roozendaal brengt met Niſpen jaarlyks twaalf duizend zes en veertig Guldens en één Stuiver aan Verpondingen op.

Etten, Leur en Sprundel.

Etten, *Leur* en *Sprundel* maaken met malkanderen eene Regtbank uit, en hebben maar eenen Schout, Sekretaris en Ontvanger. Deeze Dorpen leggen niet verre van malkanderen, Etten twee, Leur anderhalf uuren ten Weſten, en Sprundel drie uuren ten Zuidweſten van Breda. In de nabuurſchap van Etten, leggen verſcheiden' Heerenhuizen, onder welken het Huis ten Houten, en het Huis Nobelaar uitmunten. Daar woonen tamelyk veel Gereformeerden te Etten, en de Kerk wordt 'er, door éénen Predi-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

dikant, bediend. Te Leur is, in 't jaar 1714, een nieuw Kerkje voor de Gereformeerden gebouwd, die 'er éénen Predikant hebben. Dit Dorp heeft in 't geheel omtrent tagtig Huizen, die vry wel gebouwd zyn. Etten heeft meer Huizen; doch zy ſtaan wat verſpreid. De Tienden van Etten komen der Abdiſſe van Thoor toe, die verſcheiden andere Tienden in de Baronye van Breda bezit. Zy houdt eenen Ontvanger te Breda, wiens Ampt eene goede ſomme opbrengt. In de Verpondingen draagen Etten, Leur en Sprundel jaarlyks veertien duizend zes honderd vier en tagtig Guldens. BARONI VAN BREDA.

Ooſterhout is eene aanzienlyke Heerlykheid, omtrent twee uuren ten Noordooſten van Breda gelegen. Aleidis, Vrouwe van Liedekerke en Breda, verkogt deeze Heerlykheid, met toeſtemming van haaren Gemaal, Gerard van Razeghem, in den jaare 1325, aan Willem van Duivenvoorde, die van een' jonger' Broeder uit den Huize van Waſſenaar voortgeſprooten was. Willem liet eenen Zoon na, ook Willem geheeten (5), die deeze Heerlykheid, nevens het grootſte gedeelte zyner andere Goederen, by uiterſten wil, aan zynen Neef, Jan van Polanen, Heere van Breda, naliet. Sedert is zy met de Baronye van Breda vereenigd gebleeven. In 't jaar 1635, werden 'er voor- Ooſterhout.

(5) Men is 't niet eens, of deeze een wettige Zoon van Filips, of een natuurlyke van Willem van Duivenvoorde was. Zie BUTKENS, *Trophées de Brabant*, T. I. Livr. IV. p. 397.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

voorſlagen gedaan, om te Ooſterhout over de Vrede, tuſſchen Spanje en de Vereenigde Nederlanden te handelen; doch deeze Onderhandelingen hadden geenen voortgang. Daar is een deftig Regthuis te Ooſterhout; voor het welke een zwaare Lindenboom ſtaat, wiens Stam onder aan dertien ellen dik is. Men heeft 'er verſcheiden fraaije Wooningen, en het getal der Huizen beloopt in 't geheel omtrent elf honderd. De Gereformeerde Kerk is zeer groot, en heeft eenen ſtompen Tooren. Zy wordt van éénen Predikant bediend, die ook te Dorſt en op den Hout predikt. Het getal der Gereformeerde Ledemaaten beloopt egter niet boven de honderd en zeſtig. De meeſte Ingezetenen zyn van den Roomſchen Godsdienſt. Men geneert zig, te Ooſterhout, met den Landbouw. Het Land daaromtrent is goed en vrugtbaar; doch naar den kant van Breda wat zandig. Het Dorp bloeit egter voornaamlyk, door den Lakenhandel en Pottebakkeryen, welke laatſten omtrent twintig in getal zyn.

Regeering.

De Regeering van Ooſterhout beſtaat uit den Schout (6), zeven Schepens, éénen Sekretaris en twaalf Gezwoorens. Een gedeelte van Ooſterhout, 't welk den Oudenhoven

(6) De tegenwoordige Schout en Kaſtelein van Ooſterhout, die te gelyk Dykgraaf van verſcheiden Poldertjes is, heeft voor die Ampten twintig duizend Guldens betaalt. Als Kaſtelein trekt hy twee honderd, en als Dykgraaf tagtig Guldens in 't jaar; doch zyne inkomſten als Schout zyn niet te begrooten.

Digitized by Google

hoven geheeten wordt, behoort der Abdiſſe van Thoor toe. Zy heeft 'er eene ſoort van eene Regtbank, uit twee Schepenen en éénen Sekretaris beſtaande. De Goederen, onder den Oudenhoven leggende, moeten voor deeze Regtbank overgedraagen, doch de pleitzaaken voor de gewoonlyke Regtbank van Ooſterhout gebragt worden. BARONY VAN BREDA.

Een groot vierdendeel uurs buiten Ooſterhout, heeft men een Klooſter van Norbertyner Nonnen. Het heeft eene Kerk met een Toorentje, daar egter geene Klokken in mogen zyn. Toen Breda, in 't jaar 1637, door Fredrik Henrik, Prins van Oranje, ingenomen werdt, bedong men, by de voorwaarde der overgaave, dat dit Klooſter te Ooſterhout zou blyven. Niet verre van dit Dorp ontmoet men de overblyffels van het oud Kaſteel der Graaven van Stryen. Het wordt nog het Huis van Stryen genoemd.

De Gehugten Dorſt en den Hout hangen van de Regtbank van Ooſterhout af. By Ooſterhout heeft men eene Vaart, ten Oosten van welke, een ſchoon ſtuk Weiland legt, dat in 't jaar 1724 bedykt, en de Oranje-Polder geheeten werdt. In de Verpondingen, brengt Ooſterhout met het gene 'er onder behoort, dertien duizend agt honderd drie en tagtig Guldens en agttien Stuivers jaarlyks op.

Zundert of *Groot Zundert* is een aanzienlyk Dorp, omtrent drie uuren ten Zuidweſten van Breda, aan den Ryweg van Zundert.

BARONNY VAN BREDA.

Breda op Antwerpen, gelegen. Dit Dorp was, onder andere Dorpen in het Land van Breda, in 't jaar 1387, door Hertogin Johanna, aan Jan van Polanen, voor eene Somme van duizend Guldens, verpand; onder voorwaarde, dat de zelven, voor gelyke Somme, wederom zouden konnen geloſt worden. Karel de II, Koning van Spanje, boodt den Prinſe van Oranje deeze Somme, in 't jaar 1664, aan; doch men weigerde, in den Haage, dezelve te ontvangen; alzo de Oppermagt over dit gedeelte van Brabant, al by de Munſterſche Vrede van 't jaar 1648, aan de Staaten der Vereenigde Nederlanden was afgeſtaan, welken derhalven alleen het Regt van Losſing toekwam, dat de Hertogen van Brabant eertyds gehad hadden. Het Dorp *Wernhout*, dat omtrent een half uur bezuiden Zundert legt, is eene byzondere Heerlykheid, die één der laatſte Baronnen van Breda van het Huis van Aarſens bekomen heeft. Zy heeft een' Schout, een' Sekretaris en een' Ontvanger der Domeinen. Even buiten Zundert, ſtaat een Heeren-Huis, het Huis te Laar geheeten, en rondsom in 't water gelegen. Tot het zelve behooren verſcheiden' Landeryen, Zaai- en Weiland, Beemden en Boſſchen enz. Het werdt, in de Lente des voorgaanden jaars 1738, te koop geveild. Zundert wordt Groot Zundert genoemd, om het van *Klein Zundert* te onderſcheiden, dat een groot vierdendeel uurs digter naar Breda toe gelegen is. Groot Zundert heeft eene Gere-

for-

Digitized by Google

formeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt, welke ook te Rysbergen predikt. De Dorpen Groot Zundert en Rysbergen maaken ſamen ééne Dingbank uit. Zundert draagt, op zig zelve, vyf duizend vyf honderd vyf en zeventig Guldens in de jaarlykſche Verpondingen. BARONY VAN BREDA.

Rysbergen legt omtrent half weg tuſſchen Breda en Groot Zundert. Men heeft 'er een' Watermolen aan het Riviertje de Wegreize of Aa. De Gereformeerde Kerk is eene Kruiskerk. Het Dorp draagt drie duizend drie honderd en zeſtig Guldens in de jaarlykſche Verpondingen. Rysbergen.

De Haage, of *'s Prinſenhaage* is een ſchoon Dorp, een half uur ten Zuidweſten van Breda, tuſſchen het Maſtboſch en het Liesboſch, gelegen. Eertyds werdt het voor een gedeelte door den Hertog van Brabant, en voor een gedeelte door den Baron van Breda bezeten, en onderſcheiden in den Haage onder den Hertog, en den Haage onder Naſſau (f). Voor eenige jaaren, is het, door den brand, zeer beſchadigd; doch terſtond daar na in beter' ſtaat weder opgetimmerd. De Haage bloeit meeſt, door de menigvuldige Herbergen; die van de Wandelaars uit Breda overvloediglyk bezogt worden. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Ook is 'er een Kerkhuis voor de Roomſchgezinden, in het welke de dienſt door weereldlyke Prieſters wordt waargenomen. De Haage draagt wel tien duizend twee honderd en vyftig Guldens in de jaarlykſche Ver- De Haage.

(f) Zie *Van den Houve, Handveſt. Kroniyk*, II Deel, bladz. 366.

BARONY VAN BREDA.

Verpondingen. Dit Dorp heeft zynen byzonderen Schout, Sekretaris en Vorſter.

Alfen.

Alfen, een Dorp, ruim drie uuren ten Zuidooſten van Breda, aan de grenzen der Meierye van 's Hertogenboſch, gelegen, heeft eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Onder dit Dorp, legt eene Landhoeve, de Kommanderye ter Braake geheeten, welke eertyds den Ridderen van Maltha toebehoorde. De Baron van Breda bezit dezelve, ſedert de Munſterſche Vrede; alleenlyk moet hy van der zelver jaarlykſche inkomſten drie duizend zes honderd zes en zeſtig Guldens elf Stuivers en agt Penningen aan die Ridder-Orde uitkeeren. Alfen brengt twee duizend negen honderd en veertig Guldens aan jaarlykſche Verpoudingen op.

Baarle.

Baarle legt een uur bezuiden Alfen. Men onderſcheidt het in Hertogs- en Naſſaus-Baarle, doch de Huizen van deeze twee deelen ſtaan zo onder een, dat men nu een Huis vindt, dat tot Hertogs-Baarle, en dan wederom een dat tot Baarle-Naſſau behoort. In het eerſte deel ſtaat de groote Kerk, die van de Roomſchgezinden gebruikt wordt. In het ander heeft men eene Gereformeerde Kerk. De Predikant, die dezelve bedient, predikt ook te *Uilenkoten*, dat een weinig ten Noordweſten van Baarle gelegen is. Hier by leggen ook twee Buurten, Zonderhaage en Loveren-Baarle geheeten, welker Inwooners te Baarle-Naſſau ter Kerke gaan. By Loveren-Baarle ziet men het Huis van Bruheeſe. Baarle brengt ruim zes en dertig honderd Guldens aan jaarlykſche Verpondingen op.

Chaam,

Digitized by Google

Chaam, Kaam of Ham legt een groot half uur beweſten Alfen. Men vindt van dit Dorp, in de Schriften der Middeleeuwe, dikwils gewag gemaakt, en het ſchynt, dat men 'er voortyds algemeene Regtsvergaderingen plagt te houden. Daar is eene Gereformeerde Kerk. De Predikant, die dezelve bedient, predikt ook te Snyders-Chaam, dat een weinig benoorden Chaam gelegen is. Chaam draagt negentien honderd zeven en dertig Guldens dertien Stuivers en agt Penningen in de jaarlykſche Verpondingen. Alfen en Chaam maaken ſamen eene Dingbank uit; Baarle heeft zyne byzondere Dingbank; doch deeze drie Dorpen hebben maar eenen Schout en Sekretaris; ſchoon elk Dorp zynen byzonderen Ontvanger heeft. De Dingbank van Alfen en Chaam wordt te Alfen gehouden.

BARONY VAN BREDA.

Chaam.

Ginneken is een deftig Dorp, aan de Merk, een half uur bezuiden Breda, rondsom in het Koorenland, gelegen. De Gereformeerde Kerk wordt 'er door eenen Predikant bediend, die ook te *Bavel*, dat een klein half uur ten Zuidooſten van Ginneken gelegen is, predikt. De Dorpen Bavel en Gelder en het Gehugt Heuzenhout, die allen niet verre van Ginneken gelegen zyn, hangen van Ginneken af. Te Ginneken worden jaarlyks vier Markten gehouden. In de Verpondingen draagt Ginneken met Bavel enz. jaarlyks zes duizend vier honderd agt en dertig Guldens en twaalf Stuivers.

Ginneken.

Gilzen, drie uuren ten Zuidooſten van Breda gelegen, heeft eene Gereformeerde

Gilzen.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

Kerk, welker Predikant ook te *Ryen* predikt; een Dorp dat een groot half uur benoorden Gilzen gelegen is, en van het zelve afhangt. Wy hebben te vooren (g) reeds geſproken van het Regtsgebied, dat de Abdiſſe van Thoor in dit Dorp heeft. Gilzen en Ryen draagen ſamen zeven duizend negen honderd agt en vyftig Guldens en tien Stuivers in de jaarlykſche Verpondingen. Over Ginneken, Gilzen en Bavel is één Schout, over Ginneken en Bavel is één Sekretaris, en over Gilzen en Ryen is ook één Sekretaris.

(g) Zie hiervoor bl. 207.

Ter Heide.

Ter Heide is een aanzienlyk Dorp, aan den Merkſtroom, een groot uur benoorden Breda, gelegen. Het heeft zyne byzondere Regtbank, en eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. De Roomſchgezinden hebben 'er ook een Kerkhuis. Het Dorp draagt agt en dertig honderd zeven en negentig Guldens één Stuiver en agt Penningen in de jaarlykſche Verpondingen.

Teteringen.

Teteringen legt een groot half uur ten Noordooſten van Breda, en behoort onder het Regtsgebied der Stad. De Droſſaard der Stad is Schout van Teteringen, en de Stads Sekretaris oefent in dit Dorp het zelfde Ampt. De Ingezetenen van Teteringen hebben egter twee Schepens in de Schepensbank van Breda, die, als Kommiſſariſſen, de zaaken van Teteringen met vyf Gezwoorens waarneemen. Dit Dorp heeft zynen byzonderen Ontvanger. De Ingezetenen worden aangemerkt als Buitenpoorters van

Digitized by Google

van Breda, en genieten in ſommige opzigten de Voorregten der Burgerye. In de Gereformeerde Kerk van Teteringen, moet, door de Predikanten van Breda, ſomtyds gepredikt worden; doch dit geſchiedt zelden. Ook zyn 'er weinige Gereformeerden. De Roomſchgezinden, die 'er 't ſterkſt in getal zyn, hebben 'er eene houten Kapel, tot het waarneemen van hunnen Godsdienſt. BARONY VAN BREDA. Dongen.

Dongen is een klein Dorp en Heerlykheid, twee uuren beooſten Breda gelegen. In 't jaar 1312, werdt deeze Heerlykheid, door Guy van Vlaanderen, Heer van Rykenburg, en zyne Gemaalin Beatriks, Vrouwe van Putten en Stryen, voor altoos aan den meergemelden Willem van Duivenvoorde verpand. Willem gaf ſedert Dongen ter leen uit, voor eene ſomme van twee duizend zeven honderd twee en twintig Ponden *Tournois*, aan Roelof van Daalhem, die met zyne Dogter Beatriks gehuwd was. Dongen is in het Huis van Daalhem gebleeven, tot op den 25 Februari des jaars 1513, wanneer deeze Heerlykheid, door den Leenhove van Breda, ten behoeve van Henrik van Naſſau, Heere van Breda, verbeurd verklaard werdt; ter oorzaake dat Jan, Heer van Dongen, eenen moord aan den perſoon van Karel van Lier, Onderſchout van Turnhout, en verſcheiden' andere misdaaden begaan hadt. Sedert is Dongen met de Baronye vereenigd geworden. Eenige jaaren daar na, hebben de Erfgenaamen van Heer Jan van Dongen afſtand van al hun Regt op die Heerlykheid gedaan; waar te-

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

gen Graaf Henrik van Naſſau, aan Roelof van Dongen overgaf de Hoeve van Laar, te Zundert, van welke wy boven (h) geſproken hebben, twee honderd en vyftig Guldens Losrenten op Breda, honderd Guldens Lyfrenten enz.

(h) Zie bladz. 234.

Men heeft nog een Kaſteel te Dongen, alwaar de Heer eertyds zyn verblyf hieldt. Ook zyn 'er verſcheiden' goede Huizen, en eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Het draagt drie duizend twee honderd negen en zeventig Guldens en drie Stuivers in de jaarlykſche Verpondingen.

Kampement tuſſchen Breda en Dongen.

In de maand September des jaars 1732, werdt 'er, tot oefening van het Krygsvolk van den Staat, tuſſchen Breda en Dongen, een Kampement *geformeerd*. Het Krygsvolk legerde zig in twee Linien, met de voorzyde naar het Graafſchap Hoogſtraaten gekeerd. Men zag 'er al den oorlogsomſlag van Tenten, Schouwen, Legerwagens, Geſchut en andere Krygsbehoeftens. Op den prys van ſpyze en drank, die anders merkelyk gereezen zou zyn geweeſt, was goede orde geſteld. Agt Predikanten der omgelegene Plaatſen hadden laſt, om des Zondags, by beurten, op de vier Vleugels der twee Linien te komen prediken, en alle avonden, na voorgaanden trommelſlag, ter zelfder plaatſe, het gebed te doen. Den zesden der maand September, hadt zig het Krygsvolk ter nedergeſlaagen. Den zevenden en agtſten, trok de Ruitery, 's morgens met het aanbreeken van den dag, uit

om

om Voeder te haalen. Midlerwyl werdt'er, omtrent een uur van de voorzyde des Legers, tuſſchen de vyf Eiken en het Dorp Gilzen, een Slagveld afgeſteken. Hier moeſten Heuvels geëffend en Groeven gevuld worden, waar toe ieder Regement zestig Man leverde. De Graaf van Hompeſch, Generaal der Ruiterye, die het opperbevel over het Leger hadt, monſterde, den tienden en elfden, het Krygsvolk, omtrent agt honderd ſchreeden van de Legerplaats, op eene ruime vlakte, die van Aanſchouwers grimmelde, welken zig, te voet, te paard en in Koetſen, van alle kanten, derwaards begeven hadden. Den vyftienden, maakte men eenen aanvang van de algemeene Krygsoefeningen. Den agttienden en negentienden hieldt men Spiegelgevegten. Al't Krygsvolk was onder de Wapenen en de Paarden gezadeld, wanneer men, 's morgens ten vier uuren, den Vyand gewaar werdt, beſtaande in een *detachement* van drie honderd Ruiters, die, 's daags te vooren, uit het Leger vertrokken waren. In eenen oogenblik was alles in beweeging. 't Kanon werdt geloſt, de Ruitery ſteeg te paard, 't Voetvolk trok ook op, de Krygsbevelhebbers waren op hunne poſten, en elk gereed, om den Vyand te keeren. De Schermutſeling duurde tot agt uuren des morgens, en eindigde, met het verjaagen des Vyands, die, door de engte van de vyf Eiken, tot op de Gilzer-Heide, vervolgd werdt. Den vier en twintigſten hadt men wederom een Spiegelgevegt. Vooraf hielden de Graaf van

BARONY VAN BREDA.

Digitized by Google

BARONY VAN BREDA.

Hompesch, de Prins van Oranje, de Baronnen van Keppel en van Lynden en andere Heeren met malkanderen het middagmaal op zyn Krygsmans, dat is, vlak op den grond nederzittende. De zwaare Regen stremde het gevegt. Hy hieldt eenige dagen aan, en verhinderde de verdere Krygsoefeningen, waar op het Leger, den dertigsten der maand September, gescheiden werdt.

Om den Leezer de magt der Dorpen in de Baronye van Breda met eenen opslag te doen zien, voegen we hier by hoe veel de zelven, in ieder duizend Guldens der jaarlykſche Lasten, gewoon zyn op te brengen.

Oosterhout — — —	*f* 160	6	4
Roozendaal — — —	139	2	—
Etten — — — —	169	3	—
Haage — — — —	112	13	—
Dongen — — — —	37	15	8
Gilzen — — — —	48	17	8
Zundert — — — —	67	6	8
Ginneken — — — —	56	9	6
Rysbergen — — —	33	12	4
Alfen — — — —	34	4	10
Baasle — — — —	41	12	8
Chaam — — — —	22	7	8
Ter Heide — — —	47	12	—
Teteringen — — —	28	17	8
	f 999	19	8

REGEERING TEN PLATTEN LANDE.

De Dorpen der Regeeringe van Breda maaken met malkanderen tien Dingbanken uit, die ieder haaren Schout, Sekretaris en ze-

zeven Schepenen hebben. De Schepens worden jaarlyks veranderd, of in hun Ampt beveſtigd, naar het goedvinden des Barons. Men heeft ook Vorſters in ieder Dorp, die over ſommige zaaken geraadpleegd worden. De Dorps-Regtbanken oordeelen over burgerlyke zaaken ; doch men kan zig van hunne Vonniſſen op de Hoofdbank van Breda beroepen. De Dorpen, die geene Schepenen hebben, zyn met andere Regtbanken vereenigd. De Schouten oefenen alleenlyk laag Geregt, behalven te Roozendaal en te Ooſterhout, alwaar zy ook hoog Geregt oefenen, en om deeze reden, den naam van Baljuwen draagen. BARONY VAN BREDA.

Tweemaal des jaars wordt 'er, door den Droſſaard van Breda, eene algemeene Lands-Vergadering beſchreeven, beſtaande uit den Schout, en twee afgevaardigde Schepenen van ieder Dorp. De Droſſaard zit voor in deeze Vergaderingen, en regelt 'er alle zaaken, die den welſtand des platten Lands betreffen. De Landſchryver of algemeene Griffier der Schouten woont dezelven ook altyd by, en houdt aantekening van de Beſluiten, welken 'er in genomen worden. Lands-Vergaderingen.

Alle jaaren wordt 'er daarenboven nog eene byzondere Vergadering van ieder Dorp met zyne Onderhoorigheden gehouden, in welke men de ſomme bepaalt, die ieder, voor zynen perſoon en Goederen, in de Verpondingen en andere Laſten, draagen moet. De byzondere Ontvangers doen aan deeze Vergaderingen rekening, die daarenboven van den Raad des Prinſen van Oranje Byzondere Dorps-Vergaderingen.

in

BARGNY VAN BREDA.

in den Haage moet naargezien en goedgekeurd worden. Deeze Ontvangers zyn in 't geheel elf in getal.

Rentmeesters en Ontvangers van den Baron.

Tot het ontvangen der inkomsten van den Baron, zyn verscheiden' Rentmeesters en Ontvangers aangesteld, die meest allen hunne Komptoiren binnen de Stad houden. Daar is een Rentmeester der Domeinen, die te gelyk Ontvanger van de Erfgraanen is over de Stad en Baronye van Breda. Men heeft 'er een' Rentmeester van de geestelyke Goederen; een' van de Domeinen, gelegen onder Oosterhout en Dongen, die zyn Komptoir te Oosterhout houdt; en een' van de Domeinen te Roozendaal, die te gelyk Ontvanger is van de Domeinen te Steenbergen. Ook is 'er een Rentmeester van de Braake, die de inkomsten der Kommandery ontvangt, van welke wy, in het beschryven van Alfen, gewaagd hebben. De Baron houdt ook eenen Kontrarolleur van alle zyne Domeinen. Ten Noorden van Breda, omtrent het Dorp Ter Heide, zyn verscheiden' kleine Poldertjes, als, Senseel, Vlassel, 's Krauwengors, Hazendonk, Stokkenburg en Kikvorschen Polders, benevens de Polder van Ter Heide en anderen, over welken de Baron Dykgraaven, Gezwoorens, Penningmeesters en Dykboden aanstelt.

Bedienden der Algemeene Staaten.

De Algemeene Staaten houden te Breda eenen Raad en Rentmeester Generaal van de Beden over het Kwartier van Antwerpen; twee Ontvangers der Gemeene Lands Middelen, één' over de Stad en één' over de Baronye; een' Ontvanger van de Verponding

ding over de Baronye, en een' Ontvanger van den twintigſten en veertigſten Penning, en het Regt der † *Collaterale Succeſſien*, door de gantſche Baronye. De Admiraliteit, ter Kamer op de Maaze, houdt een Komptoir te Breda, tot het ontvangen der inkomende en uitgaande Regten. Zy heeft 'er, ten dien einde, eenen Ontvanger, eenen Kontrarolleur en zes Kommizen *ter Recherche*.

BARONY VAN BREDA.

†Zydelingſche Erfvolgingen.

In de Stad en Baronye van Breda zyn in 't geheel twee en twintig Gereformeerde Kerken, die door negentien Predikanten bediend worden. Deezen maaken, nevens den Predikant van Prinſenland, het elfde Klaſſis uit van het Zuidhollandſche Sinode. Dit Klaſſis zit des Woensdags na Paaſchen, des Dingsdags, veertien dagen voor het houden van het Zuidhollandſche Sinode (7), en den eerſten Dingsdag in September. De twee Franſche Predikanten te Breda zyn Leden van het Walſche Sinode.

Staat der Gereformeerde Kerken.

(7) Dit Sinode wordt, op Dingsdag na den eerſten Zondag in July, gehouden. Zie het eerſte Deel van den *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden*, bladz. 36.

TIEN.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

TIENDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van het LAND VAN KUIK *en de Stad* GRAAVE.

Naauwe Vereeniging der twee Heerlykheden van de Stad Graave en het Land van Kuik.

DE Stad Graave en het Land van Kuik ſchynen wel twee byzondere Heerlykheden; voor zo veel 'er de Heer twee byzondere titels van voert; doch ze zyn al van ouds zo naauw met malkanderen verbonden geweeſt, dat zy voor ééne Heerlykheid zyn gehouden geworden. De Ingezetenen van de Stad Graave en de Dorpen van Kuik hebben, ſedert het jaar 1308, ééne Gemeente uitgemaakt. Van de Vonniſſen, in burgerlyke zaaken, in de Dorpen van Kuik geweezen, heeft men zig, ten allen tyde, op de Regeering van Graave konnen beroepen. De Regtsoefening, in lyfſtraffelyke zaaken, over alle de Ingezetenen van het Land van Kuik, werdt ook, door den Amptman, binnen Graave, beleid, en het oordeel daar over kwam al van ouds, gelyk nog tegenwoordig, den Schepenen dier Stad toe. De Leenen des Lands van Kuik werden by de Leenkamer van Graave verzogt en verleend, en alle geſchillen, welken 'er over vallen mogten, voor de zelve beregt. In de beden over de Heerlykheid Graave en het Land van Kuik, droeg de Stad een vyfde deel, en de Dorpen de vier andere deelen. Verſcheiden' Voorregten, aan de Stad geſchonken, zyn ook van ouds op het Land toegepaſt geworden. In oude Brieven, worden de Stad

Digitized by Google

Stad en het Land als één Lighaam aangemerkt, en de Verpanding van beide is als van één ſamengevoegd Lighaam eertyds gedaan. Voor het jaar 1602, wanneer Graave nog niet in de magt der Staaten was, werdt, by opene Brieven, van de Aartshertogen Albertus en Izabelle verklaard, dat de Ingezetenen des Lands van Kuik het Regtsgebied der Stad Graave onderworpen waren. Alle welke redenen duidelyk toonen, dat deeze twee Heerlykheden zo naauw verknogt zyn, dat zy genoegzaam maar één Heerlykheid uitmaaken (1).

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Het LAND VAN KUIK wordt ten Noorden door de Maaze bepaald, die het zelve van het Ryk van Nimwegen ſcheidt. Ten Oosten wordt het, door de zelfde Rivier, van het Hertogdom Kleef en van Pruiſſiſch Gelderland afgeſcheiden. Ten Zuiden grenſt het aan het Land van Keſſel, en ten Westen

Beſchryving van het Land van Kuik.

Gelegenheid.

(1) Men vindt de bygebragte redenen, uitvoerig voorgeſteld, in een Plakaat der Algemeene Staaten van den 20 Auguſtus 1609, by het welke zy de afhankelykheid des Lands van Kuik van de Stad Graave rondelyk verklaaren. Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 1169. Schoon men dan, met veelen, Graave niet eigentlyk als de Hoofdſtad van het Land van Kuik kan aanmerken; (Zie DE LAAT *Belgica Deſcript.* p. m. 315. ROMEIN DE HOOGE *Spiegel van Staat des Vereen. Nederlands*, II Deel 2 Afd. Hoofdſt. VI. bl. 226 ALTING *Notit. German. infer.* Part. II. pag. 108. Voce *Kuuc.* HALMA *Tooneel der Verenig. Nederl.* op 't Woord *Graaf* enz.) zo kan men ook niet eigentlyk zeggen, dat Graave en Kuik twee byzondere Heerlykheden zyn; gelyk JANIÇON doet. *Etat preſent des Provinces Unies*, Tom. II. p. 63.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

ten aan de Heerlykheid Ravenſtein en het Kwartier van Peelland, in de Meierye van 's Hertogenboſch. Deeze Landſtreek is, van het Noorden naar het Zuiden, omtrent zes uuren lang, en van het Ooſten naar het Weſten omtrent drie uuren breed.

Grootte.

Lugts- en Landsgeſteldheid.

De Lugtſtreek van het Land van Kuik is zagt en gezond. Het Land is 'er vrugtbaar, in het voortbrengen van allerlei Graanen; de Tarw niet uitgezonderd, gelyk ſommigen (a) ten onregte gezeid hebben. Langs de Maaze, heeft men goed Weiland, dat 's Winters, door de overſtroomingen dier Riviere vet gemaakt wordt. Niet verre van Graave, heeft men ook Hooiland. Van het Zuidereinde des Lands, tot aan het Dorp Kuik, is eene groote Heide, op welke een goed getal van Schaapen geweid worden. Men heeft hier ook groote gemeene Weiden, in welken de Ingezetenen hun Vee vryelyk mogen laaten graazen. Nutter zouden egter deeze Weiden voor den Landman zyn, indien men zorg droeg, dat 'er de Schaapen, Varkens en Ganzen uit bleeven, welken 'er veel kwaads doen. Naar den kant van de Heerlykheid Ravenſtein, heeft men veel Veengrond. De Ingezetenen des Lands gaan 'er turf ſteeken, en ieder Dorp heeft zynen afgeperkten hoek Lands. Daaromtrent zyn ook Boſſchen, alwaar meeſt kort hout, en ook eenige Hoogſtammen gehouwen worden. Van het Dorp Vierlinksbeek tot aan de Stad Graave, langs de Maaze, ontmoet men zes Schouwen, waar mede men zig over die Rivier kan laaten

(a) *Janiſon*, Tom. II. p. 38.

Digitized by Google

ten zetten; één te Vierlinksbeek, één te Boksmeer, één te Oeffelt, één te Kuik, één te Katwyk en één te Graave. Het voordeel, dat 'er van deeze Schouwen komt, behoort den Heer van Kuik niet toe; maar zy worden door de byzondere Heeren dier Dorpen of andere Perſoonen, die 'er Eigenaars van zyn, verpagt. Het Veer te Vierlinksbeek komt den Huize van Makken toe. Dat van Boksmeer behoort den Huize van den Berg of Boksmeer. De andere Veeren hebben ook hunne byzondere Eigenaars. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

De Ingezetenen van het Land van Kuik zyn in 't algemeen geringe Luiden. Uit de Beſchryving der Landsgeſteldheid, kan men afneemen, waar ze zig meeſt mede geneeren. Ze zyn genoegzaam allen van den Roomſchen Godsdienſt, dien zy, in byzondere Kerkhuizen, vryelyk verrigten, zonder egter eenige openbaare Ommegangen te mogen doen. De Biſſchop van Roermonde, onder wiens Bisdom het Land van Kuik wel eer behoorde, mag 'er egter, ſedert dat het in de magt der Staaten geraakt is, geen biſſchoppelyk werk komen verrigten. Men laat hem alleenlyk onder oogluiking toe, eenigen uit de Prieſters, tot Landdekens, aan te ſtellen. In de meeſte Dorpen des Lands van Kuik, zo wel als in andere Plaatſen der Generaliteit, heeft men, onder de Ingezetenen, Schutteryen of Broederſchappen opgeregt. Elke Broederſchap heeft zynen byzonderen Heiligen, wiens Feeſt zy jaarlyks vieren. De Schutters brengen LEVENSWYZE EN GODSDIENST DER INGEZETENEN.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

eerſt elk een geſchenk aan den Prieſter, en begeeven zig dan, met hunne Vrouwen, in eenen Herberg, daar, op koſten van de Schuttery, verſcheiden' tonnen Biers geleegd worden. De vreugd duurt, inzonderheid op Pinkſteren, wel twee of drie dagen. Op den eerſten dag, trekken de Schutters op, onder 't geleide van eenen Kapitein, Luitenant, Vaandrig en Serjant, om den Vogel te ſchieten; dat op deeze wyze toegaat. De Vogel is van hout, met bloemen verſierd, en op den top van eenen hoogen Staak met eene yzeren Plaat onder de Borſt of Buik vaſtgemaakt. De Stedehouder of Onderſchout heeft het Voorregt van driemaal, voor allen anderen, in den naam van den Heer van 't Land, op den Vogel te mogen ſchieten. Als hy gedaan heeft, volgen hem de overigen. Die den Vogel afſchiet, krygt twee Dukatons van de Schuttery, hy is een rond jaar Koning, en geduurende dien tyd ongehouden, om iets tot de boetens of koſten van het Genootſchap te betaalen. Alleenlyk moet hy eene zilveren Plaat, op welke zyn naam geſchreeven ſtaat, zo groot als hy goedvindt, doch op zyn minſt ter waarde van vyftig of zeſtig Stuivers, aan de Keten van den Heiligen hangen. Zo de Vogel, drie jaaren na malkanderen, door den zelfden Schutter, afgeſchooten wordt, verklaart men hem tot Keizer, en hy trekt alle de zilveren Plaaten; doch de Keten en het Beeld van den Heiligen blyft altyd aan de Schuttery toebehooren. Die eens Keizer geweeſt is, behoeft,

Vermaak van het ſchieten naar den Vogel.

zo

zo lang hy leeft, geen Garſt te leveren tot het Bier, dat jaarlyks door de Schutters, gebrouwen en gedronken wordt. De Schutteryen zyn de eenigſte Gewapenden, die, in tyden van openbaare Vreugdefeeſten, optrekken. Zy worden dan, op koſten van 't Land of van den Heer, die hen by een komen doet, onthaald. 't Land trekt deeze nuttigheden van de Schutteryen, dat zy de Struikroveryen beletten, en in tyden van Oorlog op de Partygangers paſſen. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Sommigen oordeelen, dat het Land van Kuik oudtyds den titel van Graafſchap gevoerd hebbe. Doch anderen (b) zyn van gedagten, dat eenige Heeren, uit den Huize van Kuik, Graaven van Arensberg (2) geweeſt zyn, en dat men, om deeze reden, hen ook ſomtyds Graaven van Kuik heeft genoemd. De oude Heeren van Kuik worden onder de Leenmannen van den Biſſchop van Utrecht geteld, en hebben by hem het Ampt van Schenker bekleed. De eerſte Heer van Kuik, van welken men in de Gedenkſchriften gewaagd vindt, is WILLEM, die, in 't jaar 1034, overleedt. De Zoon van Willems Kleinzoon, HERMAN geheeten, met hulp van zynen Broeder Godefroi, Floris den Zwarten, Broeder van Diderik Hiſtorie

(b) Zie *Alting Notit. Germ. inſer.* Part. II. p. 108. Voce *Kuine*,

S 2 den

(2) De oude Hollandſche Rymkronykſchryver, MELIS STOKE, ſpreekt, in 't Leven van Diderik den VI, van twee Broeders van Kuik, van welken hy den oudſten Herman van Arensberg noemt. Zie hem bl. 12. Kol. 2. des Druks van 1591 en bl. 45 des Druks van 1699.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

den VI, Graaf van Holland, omgebragt hebbende, werdt door Keizer Lotharius, Oom van Diderik en Floris, uit zyn Land verdreeven. Na 's Keizers dood, kreeg hy het weder in; doch hy moeſt het van Graave Diderik ter leen ontvangen. Men wil, dat deeze Herman de Stad Graave gebouwd, en daarin zyn verblyf gehouden hebbe. Zyn Kleinzoons Zoon, HENRIK, droeg de Heerlykheid Herpen, die tegenwoordig een gedeelte van het Land van Ravenſtein uitmaakt, op aan Henrik den I, Hertog van Brabant, die dezelve, nevens de Tienden van Heeze, wederom als een Brabants Leen aan Albert van Kuik, Zoon van Henrik, ſchonk. Henrik werdt, in den Oorlog, tuſſchen den Hertog van Brabant en den Graaf van Holland, gevangen genomen; doch door den Hertog wederom verloſt. In 't jaar 1198, woonde hy, als Ryksvorſt en onder den naam van Graaf van Kuik, de verkiezing van Keizer Otto den IV by. ALBERT VAN KUIK volgde zynen Vader Henrik op. Alberts Kleinzoon, JAN, bezat het Land van Kuik als een Leen van het Keizerryk, en de Stad Graave, die hy merkelyk liet verſterken, als zyn vry eigen Goed. Door Huwelyk bekwam hy de Heerlykheid van Hoogſtraaten en andere Landen. Hy heeft, meer dan eens, tegen de Gelderſchen geoorlogd, en is in 't jaar 1308 overleeden. Zyn Zoon, OTTO, deedt Keizer Lodewyk hulde voor het Land van Kuik, en geld nodig hebbende, verpandde hy de Stad Graave aan Hertog Jan van Brabant, voor vyf duizend Ponden Tour-

Tournois. Hy deedt deeze Schuld af, in 't jaar 1328; doch was ſedert genoodzaakt, de Stad Graave van den Hertog van Brabant ter Leen te houden. Hy liet geene Kinderen na, en werdt van zyns Broeders Zoon, Jan, opgevolgd. Deeze liet vier Zoonen na, onder drie van welken zyne Heerlykheden verdeeld werden. JAN, de oudſte van de drie, kreeg Graave en Kuik. De vierde was Prooſt van Leuven. Jan ſtelde zulk eene ſlegte wyze op zyne zaaken, dat hy genoodzaakt werdt, zyne Heerlykheden aan eenen natuurlyken Zoon des Hertogs van Brabant te verkoopen; doch deezen de voorwaarden van den Koop niet volbragt hebbende, ſtelde Jan zig wederom in 't bezit der Stad Graave en des Lands van Kuik, en verſloeg den Kooper, die zig, tegen hem, in de wapenen, begeven hadt. De Hertog van Brabant, hier door verbitterd, maakte zig meeſter van Graave, en hieldt het in, tot dat hy zig met Jan verdroeg, onder voorwaarde, dat beide het Land en de Stad voortaan van het Hertogdom Brabant ter Leen zouden gehouden worden. Jan van Kuik, geſtorven zynde, liet eenen Zoon na, ook JAN geheeten, die zonder Kinderen overleedt. Zyns Vaders Broeder, WEMMER VAN KUIK, werdt, met hulp van Hertog Wenzelaus en Hertogin Joanna van Brabant, in 't bezit der Heerlykheid van Kuik en der Stad Graave geſteld. Jan, zyn Zoon, door de Gelderſchen opgehitſt, ſtondt tegen Wemmer zynen Vader op, en voerde hem gevankelyk naar Nimwegen.

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

JAN ontving toen Graave en Kuik van den Hertog van Gelder, als een Leen van dat Hertogdom. De Hertog van Brabant belegerde daar op de Stad Graave, in 't jaar 1388. Doch hy werdt, door de Gelderſchen, geſlaagen, en genoodzaakt het beleg op te breeken. De Vrede tuſſchen de twee Hertogen getroffen, en Wemmer, in 't jaar 1390, geſtorven zynde, ontving Jan de Heerlykheid van Kuik en de Stad Graave wederom als een Leen van den Hertog van Brabant. Hy ſtierf zonder Kinderen, in 't jaar 1394. Zyne Zuſter JOANNA, die hem opvolgde, ſtondt, den 14 December des jaars 1400, de Stad Graave en het Land van Kuik af aan haaren Neeve WILLEM, Hertog van Gulik en Gelder. Met haar was het geſlagt der oude Heeren van Kuik uitgeſtorven.

Willem ſtierf zonder Kinderen, in 't jaar 1402, en werdt van zynen Broeder REINOUD opgevolgd. Hy noch Willem hebben immer de Landſtreek bezeten, welke men tegenwoordig het Over-Ampt van Kuik noemt. De Heerlykheid Vierlinksbeek was toen ook van het Land van Kuik afgeſcheiden. Doch hoe deeze verdeelde Landen ſedert vereenigd zyn geworden, is ons niet gebleeken. Reinoud, ook zonder Kinderen geſtorven zynde, werdt van zynen Neeve ARNOUD VAN EGMOND opgevolgd. Deeze ſtondt der Stad Graave verſcheiden' Voorregten toe. Men weet, hoe zyn Zoon Adolf tegen hem opſtondt, hem by nagt, met hulp van die van Nimwegen, in het Kas-

Kaſteel van Graave, overvallende, en gevankelyk naar het Slot van Buuren voerende. In 't jaar 1465, dwong Adolf zynen Vader, alle deszelfs Staaten en Heerlykheden aan hem af te ſtaan. Karel de Stoute, Hertog van Bourgonje, werdt ſedert verkooren, om de geſchillen, tuſſchen den Vader en den Zoon, by te leggen. Adolf, die hem was komen vinden, werdt gevankelyk naar Kortryk gevoerd, en daar tot Karels dood bewaard. Arnoud, wederom in zyne Staaten herſteld zynde, ſtak zo diep in ſchulden, dat hy zig genoodzaakt zag, alle zyne Heerlykheden, en onder die ook het Land van Kuik en de Stad Graave, aan Hertog Karel te verkoopen, onder voorwaarde, dat hy 'er de inkomſten, zyn leven lang, van zou genieten. Hy beveſtigde deezen afſtand, by zynen Uiterſten Wil, en ſtierf in 't jaar 1473.

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

KAREL DE STOUTE liet zig, in 't zelfde jaar, in de Perſoonen der Heeren van Perwys en Gemert, tot Heer van de Stad Graave en het Land van Kuik inhuldigen. Hy ſneuvelde voor Nanci, in 't jaar 1477. De Gelderſchen zogten, na zynen dood, zig, van hunne Landen, ten behoeve der Kinderen van Hertog Adolf, te verzekeren. MAXIMILIAAN, die met Maria, Dogter van Karel den Stouten, gehuwd was, kantede zig hier tegen, en benam den Gelderſchen de Stad Graave, in 't jaar 1478. Zy maakten 'er zig, kort daar na, wederom meeſter van. In 't jaar 1481, ſloot Maximiliaan een Verdrag met de Edelen en Ingezetenen

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

der Opper-Betuwe, en met de Steden Nimwegen en Graave, by het welke zy in alle hunne Voorregten beveſtigd werden. Hy vereenigde toen Graave en Kuik met het Hertogdom Brabant, en beloofde, hunne Afgevaardigden zitting te zullen geeven, in de Vergadering der Staaten van Brabant. Doch in 't jaar 1485, ſcheidde hy de Stad Graave en het Land van Kuik wederom af van Brabant zo wel als van Gelderland, en verklaarde ze voor Landen, welken onmiddelyk van hem afhingen. FILIPS DE SCHOONE, zyn Zoon, werdt, in 't jaar 1495, en KAREL, Zoon van Filips, in 't jaar 1509, tot Heer van de Stad Graave en het Land van Kuik ingehuldigd. Karel, tot het Keizerryk verheeven zynde, gaf de Stad Graave en het Land van Kuik te pande aan FLORIS, Graaf van Buuren, voor eene Somme van twintig duizend Guldens. Floris ſtierf in 't jaar 1538, en liet eenen Zoon na, MAXIMILIAAN geheeten, van wien Keizer Karel de V, in 't jaar 1549, de Heerlykheden van Graave en Kuik wederom afloſte. waar toe de Stad vier duizend, en het Land zeſtien duizend Guldens opbragt. De Keizer gaf, by deeze gelegenheid, verſcheiden' Voorregten aan de twee Heerlykheden. Hy droeg de zelven ſedert, nevens alle de Nederlanden en de Kroon van Spanje, op aan zynen Zoon, FILIPS DEN II.

Voor dat Filips naar Spanje vertrok, gaf hy, in 't jaar 1559, de Heerlykheid van Graave, en die van het Land van Kuik, voor eene ſomme van zeſtig duizend

Digitized by Google

zend Guldens, in Pandſchap aan WILLEM DEN I., Prinſe van Oranje, die met de eenige Dogter van Maximiliaan, Graave van Buuren, getrouwd was. De Prins werdt, in 't jaar 1560, tot Heer van Graave en het Land van Kuik ingehuldigd. Hy verkreeg, by die gelegenheid, zeſtien duizend Guldens van het Land, en drie duizend van de Stad. MAURITS, zyn Zoon en Opvolger, kon zig, niet voor het jaar 1602, wanneer hy de Stad Graave den Aartshertogen ontweldigde, in 't bezit van deeze Heerlykheden ſtellen. Hy verzogt ſedert den Algemeenen Staaten, die toen de Oppermagt over de zelven verkreegen hadden, het Regt van Loſſing of Vrykooping van deeze verpandde Heerlykheden te willen vernietigen. Dit geſchiedde in 't jaar 1611 (c). De Stad Graave en het Land van Kuik werden in een goed, oud en onverſterfelyk Erfleen veranderd, om, als eene oude Barony van Brabant, ten eeuwigen dage, van de algemeene Staaten ter Leen gehouden te worden. Ter zelfder tyd, werdt, ten opzigte van Graave en Kuik, de Brabantſche * Gewoonte vernietigd, volgens welke de Eigendom van alle Leenen, by ſcheuringe van het eerſte Bed, op de Kinderen van het zelve moet overgaan. De Barony van Graave en het Land van Kuik, want zo is dezelve ſedert doorgaans genoemd geworden, is in het Huis van Oranje gebleeven, en by de verdeeling der Nalatenſchap van Willem den III, Koning van Groot-Britanje en Prins van Oranje,

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

(c) Zie *Groot Plakaatboek*. II. Deel. Kol. 2267.

* *Conſtume.*

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

in 't jaar 1732, aan WILLEM KAREL HENRIK FRIZO, Prins van Oranje en Naſſau, afgeſtaan.

Opper-magt over de Barony van Graave en het Land van Kuik

De Opperſte Magt over deeze Barony blyft ondertuſſchen by de algemeene Staaten, die hier dezelfde of diergelyke Lasten heffen, als in de overige Generaliteits Landen. En nademaal de Barony van de Stad Graave en het Land van Kuik een Leen is, dat van het Hertogdom Brabant afhangt, is de Baron verpligt den eed van getrouwheid te doen voor den Raad van Brabant in den Haage; doch deeze plegtigheid is geheel buiten gebruik geraakt.

Voorregten en inkomſten van den Baron.

De Baron van de Stad Graave en het Land van Kuik trekt tamelyke Inkomſten uit deze zyne Baronye, en heeft 'er verſcheiden aanzienlyke Voorregten. Niemant mag in deeze Barony jaagen zonder verlof van den Baron, van zynen Amptman of van den Rentmeeſter der Domeinen, welken twee laatſten, uit hoofde van hun Ampt, de vrye Jagt hebben. De Baron ſtelt alle de hooge Amptenaars en Regeerings-Perſoonen aan, in de Stad Graave en ten platten Lande. Een goed getal van Agterleenen hangen van deeze Baronye af, om welken te beregten, eene Leenkamer binnen de Stad Graave ingeſteld is. De Baron geniet de helft van eenen Tol op de Maaze, welken men *Hapſchen Tol* noemt, en waar van de andere helft den Heere van Boksmeer toekomt. In 't jaar 1678, ſchonk de Keurvorſt van Bran-

Digitized by Google

Brandenburg Prins Willem den III., eenen anderen Tol op de Maaze, het *Kleefs Licent* geheeten. De Baron houdt, tot het heffen van deeze Tollen eenen Ontvanger, eenen Kontrarolleur en twee Taxateurs of Bezienders te Graave, benevens een' Kommis Vizitateur te Kuik. De vermindering van de Vaart op de Maaze is oorzaak, dat deeze Tollen tegenwoordig op verre na zo veel niet opbrengen, als voor deezen. De Ontvanger is gehouden Rekening te doen aan den Raad van den Prins van Oranje in den Haage (3). Alle de Molens van de Stad en het platte Land komen den Baron toe, uitgenomen den Molen van Oploo. Deeze Molens worden voor drie jaaren verpagt, en het voordeel, dat 'er de Baron van trekt, beloopt een zeſtiende gedeelte van alle de Graanen, die 'er op gemaalen worden. In het Neder-Ampt van Kuik, bezit de Baron dertien Landhoeven en zeſtien Boſſchen, die, uitgezonderd de Hoogſtammen, om de agt jaaren gekapt worden. Het Opzigt over deeze Boſſchen is eenen Perſoon toevertrouwd, welken men *Waldgraaf* heet, en die, in allen opzigte, onder den Rentmeeſter der Domeinen ſtaat. De tienden komen ook allen den Baron toe, behalven die ge-

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

(3) Wy hebben van deezen Raad, in het *eerſte Deel* van den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden* Hoofdſt. IV. bladz. 424. met een woord, gewag gemaakt.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

genen, welken, door den Heer van Boksmeer, en eenige andere byzondere Perſoonen, ingevorderd worden. De tienden van den Baron worden jaarlyks verpagt. De Boeren hebben de gewoonte van niet op het Bod van de Prieſters te bieden, die om deeze reden veele tienden pagten, welken zy naderhand, in 't klein wederom onder de Boeren opveilen; wanneer zy 'er merkelyk meer van maaken, als zy 'er voor uitſchieten moeten. Behalven de tienden, heeft de Baron een groot getal van andere kleine Inkomſten. Ook doet het Land hem eene vrywillige gift, wanneer hy zig, voor de eerſte reize, als Baron erkennen doet. De Kerkelyke goederen der Roomſchgezinden komen hem ook allen toe; doch hy moet 'er de Gereformeerde Predikanten, Koſters en Schoolmeeſters, in zyne Barony, uit onderhouden. De Predikanten zyn agt in getal ſterk, en trekken ieder zeven of agt honderd Guldens in 't jaar. Te Graave zyn thans twee NederduitſchePredikanten. Voor deezen plagt 'er ook een Franſche Gereformeerde Predikant te zyn, die jaarlyks twee honderd en vyftig Guldens van den Baron, en twee honderd Guldens van den Raad van Staate trok. De Predikanten deezer Heerlykheden worden allen door den Baron benoemd. De Inkomſten der Baronye van Graave en Kuik beloopen jaarlyks nog geen veertig duizend Guldens, waar van verſcheiden' Laſten moeten betaald worden. De algemeene Ontvanger derzelven moet 'er Rekening van doen aan den Raad des Prinſen van Oranje in den Haage.

Tot

Tot de Regeeringe van het Land van Kuik zyn door den Baron een Hoog-Baljuw, een Rentmeester der Domeinen, een Schout en een Griffier aangesteld. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

De Hoog-Baljuw, dien men daar te Lande *Amptman* noemt, verbeeldt den Persoon des Barons, zo wel in de burgerlyke Regeeringe, als in lyfstraffelyke Regts-Oefeningen. Hy stelt de Schepens aan, in de laage Regtbanken ten platten Lande. Ook bekleedt hy het Ampt van Stadhouder van de Leenen, in de Leenkamer te Graave. Hy heeft eenen Stedehouder onder zig, als mede een' Advokaat en twee Prokureurs, die den Titel voeren van Advokaat-en Prokureurs-Fiskaal. Voor deezen waren 'er twee Stedehouders van den Amptman, één voor de Stad Graave, en één voor het Land van Kuik; doch tegenwoordig is 'er niet meer dan één. De Stedehouder trekt geene vaste Wedde; doch hy heeft een derde van alle de Boetens, welken, door zulken, die gevogten, of op eenige andere wyze de gemeene rust verstoord, en de bevelen van den Heere overtreden hebben, betaald worden. Van de andere twee derden deelen, moet hy den Amptman rekening doen. Deeze trekt eene vaste Wedde van agt honderd en vyftig Guldens 's jaars, die hem door de Stad en het Land betaald worden. Behalven zyn aandeel in de Geldboetens, geniet hy alle de Verbeurdverklaringen, en wanneer hy zyn Ampt eerst aanvaardt, wordt hem van het Land een Geschenk van Regeering. Amptman.

dui-

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

duizend of twaalf honderd Guldens gedaan. De Stad Graave ſchenkt hem dan vier honderd Guldens. Uit de Inkomſten van zyn Ampt, moet hy de onkoſten betaalen, die op de openbaare Strafoefeningen loopen. Men wil dat aan dit Ampt meer eer dan voordeel vaſt zoude zyn. Des onaangezien wordt het, openvallende, voor omtrent vyf en twintig duizend Guldens verkogt. De tegenwoordige Amptman, de Graaf van Randwyk, betaalt daar voor jaarlyks twee duizend Guldens Recognitie Geld.

Rentmeeſter der Domeinen.

De Rentmeeſter der Domeinen van den Baron is in rang de tweede hooge Amptenaar in de Baronye; byzonderlyk ook in zaaken het beſtier van 't platte Land betreffende. Hy zit voor den Schout, als 'er Landdagen in het Land gehouden worden, nademaal hy als dan den Perſoon des Barons verbeeldt, die de voornaamſte Eigenaar van Landeryen en Tienden, in de gantſche Baronye is. Deeze Rentmeeſter verzamelt alle de Inkomſten van den Baron, en roept jaarlyks de Schepenen van Graave op het Stadhuis by een, alwaar hy zig, in 't midden van hun, op des Schouts Stoel, plaatſt, en de Tienden des Barons aan den meeſtbiedenden verpagt. Om de drie jaaren, doet hy, op gelyke wyze, de Verpagting der Molens van de Stad en het platte Land. Omtrent de andere kleine Inkomſten van den Baron, heeft hy regt, om zulken, die ze hem niet binnen zekeren tyd betaalen, daar toe te noodzaaken. Het Rentmeeſters Ampt is tamelyk voordeelig. Hy trekt vyf ten honderd van alle de Inkomſten des

Digitized by Google

des Barons, die, gelyk we te vooren aanmerkten, omtrent veertig duizend Guldens in 't jaar beloopen, van welke somme de Rentmeester dus omtrent twee duizend Guldens genieten zou.

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

De Schout zat voor deezen voor, zo wel over lyfstraffelyke als burgerlyke Zaaken, in de Regtbank van Schepenen te Graave; doch in den jaare 1731, hebben hunne Hoogmogenden, op *Advis* van den Raad van Brabant, eene Instructie voor den Amptman en Schout gemaakt, volgens welke de Zaaken van hooge, en verre de meeste en voornaamste van middelbaare * *Jurisdictie* zyn gelaaten aan den Amptman: behoudende den Schout alleenlyk het opzigt over eenige geringe Zaaken van middelbaare en voorts over alle zaaken van laage Jurisdictie (d). De *Informatien*, Bankspanningen, Maanissen en *Executien* van Vonnissen, en voorts alles wat het lyfstraffelyk Regtsgebied betreft, wordt nu door den Amptman waargenomen en bestierd. Ten platten Lande, zit de Schout voor in de Regtbanken over burgerlyke Zaaken, door de Onderschouten, welken, door hem aangesteld zynde, zynen Persoon verbeelden. Voor deezen was 'er dikwils verschil tusschen den Schout en den Amptman over de Geldboetens, op welken de Schout voorgaf, zo veel regt te hebben als de Amptman; doch door de gemelde Instructie, voor beide deze Amptenaaren is daar in voor het toekomende voorzien. Wel eer waren 'er drie Schou-

Schout.

* Regts-Gebied.

(d) Zie *Resol. General.* 8. Novemb: 1731.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Schouten, één over de Stad Graave, en één over ieder der twee Ampten van het Land van Kuik. Maar ſedert eenige jaaren zyn deeze drie Schouts-Ampten tot één gebragt, alzo ze te weinig gaven, om van drie Perſoonen te konnen bediend worden. De Schout heeft geen ander vaſt Inkomen dan veertien *Malders* Rogge, waar van 'er twee en twintig op een Laſt gaan, in 't jaar, welken hy van het Dorp Mil trekt, en welken omtrent zeventig Guldens waardig zyn. Doch hy geniet aanmerkelyke Voordeelen van de Verdingen en andere geregtelyke Handelingen, welken, voor de Regtbanken van de Stad en het Land, gemaakt worden en voorvallen. Daar en boven trekt hy van de Stad jaarlyks twintig Guldens voor Tabbaard-Laken en vyftig Guldens voor *Comparitie* Geld. Van verſcheiden' Dorpen 's Lands van Kuik, geniet hy eenige vaſte *Recognitien*, bedraagende omtrent honderd guldens 's jaars.

Landſchryver.

De Griffier of *Landſchryver* volgt in rang na den Schout. Hy zit in de Regtbanken van het Land en houdt aantekening van de Vonniſſen, Beſluiten, en 't gene 'er verder voorvalt. Hy heeft 'er egter geene Stem; doch alzo hy doorgaans een Regtsgeleerde is, dient hy den Schepenen van zynen Raad. Over netelige zaaken worden ook ſomtyds de gevoelens van Advokaaten gehoord. De Papieren van het Land zyn in bewaaringe van den Landſchryver. Hy geeft 'er Afſchriften of Uittrekſels van, die, met zyne

Digitized by Google

ne hand ondertekend zynde, in Regten dienen konnen. De Besluiten en Bevelen der Schepenen moeten door hem ondertekend worden. Hy geniet geene vaste Wedde; doch de byzondere Voordeelen, welken aan zyn Ampt vast zyn, verschaffen hem een zeer eerlyk bestaan. Behalven het Ampt van Landschryver, bekleedt hy dat van Vendumeester. Hy zit over de openbaare Verkoopingen, ontvangt de Penningen, die 'er van komen, en deelt die aan de Verkoopers uit, waar voor hy drie Guldens vyftien Stuivers van de honderd Guldens trekt. Het Ampt van Afflager wordt bediend door de byzondere Rigterboden der Dorpen. De Afflager geniet een duit van de Gulden. De Landschryver heeft ook een zeker Regt van de Verpondingen, en van alle Handelingen, die voor Schepenen geschieden. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

In de twee deelen van het Land van Kuik, zyn elf Schepensbanken, Dingbanken genaamd. Elke Bank bestaat uit zeven Schepens, die voor 't grootste gedeelte Roomschgezinde Landluiden zyn, alzo hier zeer weinig Gereformeerden gevonden worden. Zy zitten om de veertien dagen, doorgaans ten huize van den Deurwaarder, of *Rigterbode*. Tot ieder Dingbank behooren, behalven de Schepens, zeven Gezwoorens, die de plaatsen der Schepenen vervullen, wanneer hun getal te klein is, om een volkomen Lighaam van Regters uit te maaken. Wy hebben te vooren reeds Regtbanken op de Dorpen.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

aangemerkt, dat de Schout of zyn Onderschout en de Landschryver ook in deeze Dingbanken zitten. De Schout of Onderschout is het Hoofd van 't Geregt. Hy roept de Regters by een, en geeft ze vervolgens hun afscheid. Terwyl de Schepenen vergaderd zyn, heeft de Schout zyne Roede van gezag in de hand, of voor zig leggen. Alle Verdingen en geregtelyke Handelingen moeten voor den Schout en ten minsten twee Schepenen verleeden worden. De Dingbanken, ten platten Lande, oordeelen alleen over burgerlyke zaaken. Het hoog Geregt komt der Regeeringe van Graave toe, voor welke alle lyfstraffelyke Misdaadigers, in de gantsche Barony, te regt gesteld worden. Alle burgerlyke Regtsgedingen voor de Schepensbanken beginnen met eene Indaaging. De Verweerder krygt veertien dagen tyds, om de Verweering op te stellen, en den Eischer wordt even langen tyd vergund, om zyn Wederantwoord op de zelve in te leveren. De Dingpligtigen hebben daar na nog drie dagen tyds, tot het inbrengen van hunne Bewysstukken, en na dat dezelven onderzogt zyn, wordt het Vonnis uitgesproken. Zoo één der Dingpligtigen zig daar by bezwaard vindt, staat het hem vry, zig op de Hoofdbank van Kuik te beroepen: van daar kan hy zig nog by den Raad van Brabant, in den Haage, vervoegen, niet by wyze van * Beroep; maar om † hervorming van het Vonnis te verzoeken. De Schepenen hebben geen ander Voor-

* *Appel.*
† *Reformatie.*

Digitized by Google

Voordeel van hun Ampt, dan het gene zy van de Regtsgedingen, over welken zy zitten, en van de Handelingen, die voor hen verleeden worden, trekken; behalven dat 'er van tyd tot tyd, op 's Lands koſten, eenige Gaſtmaalen onder hen voorvallen. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

De Onderſchouten en Schepenen van ieder Gemeente leggen van tyd tot tyd byzondere Byeenkomſten aan van de Eigenaars der Landeryen, om nevens de zelven de zaaken der Gemeente te regelen. In deeze Byeenkomſten, worden de Rekeningen onderzogt van de Verzamelaars der Verpondingen en andere Laſten, die, door den Raad van Staate, aan de Gemeente, verpagt zyn, of anderzins, door de Gemeente, gedraagen moeten worden. Men ſtelt 'er ook orde op het gene tot de Laſten van het volgende jaar moet opgebragt worden. De gemelde Kollekteurs of Verzamelaars trekken gewoonlyk vyf of zes ten honderd van 't gene zy ontvangen, mids dat zy zig verbinden, om den Ontvanger van den Staat, alle drie maanden, een vierdendeel te betaalen van 't gene de Gemeente aan den Staat ſchuldig is. Ook moeten zy de Gemeente daar voor van alle Aanſpraak des Ontvangers vrywaaren. Zy mogen haar niets voor Reiskoſten enz. in Rekening brengen. Byzondere Dorps-Vergaderingen.

De Amptman beſchryft, wanneer hy 't goedvindt, eene Algemeene Vergadering, of Landdag, beſtaande uit den Amptman, die 'er het Hoofd van is, den Rentmeeſter Landdag.

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

der Domeinen van den Baron, den Schout, den Landſchryver en afgevaardigde Schepenen van alle de Dorpen. De Eigenaars der Landeryen worden niet beſchreeven, waarſchynlyk om verwarring te ontgaan, voor welke men anders met reden zou mogen vreezen. Al wat den gemeenen welſtand van het Land van Kuik betreft, wordt op deezen Landdag, by meerderheid van Stemmen, geregeld. De Beſluiten, welken men 'er maakt, moeten eerſt door de gemelde Amptenaaren, vervolgens door de Schepenen, en eindelyk door den Landſchryver getekend worden. De Leden der Vergadering worden, na het eindigen derzelve, op koſten van 't Land, onthaald. Alle jaaren, komt 'er een afgevaardigd Lid van den Raad des Prinſen van Oranje in den Haage, om de Beſluiten des Landdags goed te keuren en te tekenen. Hy ziet, ter zelfder tyd, de Rekeningen naar van de Kollekteurs der Verpondingen enz.

Roode Roeden.

In ieder der twee Ampten des Lands van Kuik, zyn twee Geregtsdienaars aangeſteld, *Roode-roeden* geheeten, die het land van Dieven en luije Bedelaars ſchoon houden. Als zy eenen Misdaadigen naar de Geregtsplaats verzellen, draagen zy eene roode Roede in de hand. Zy kruiſſen het Land geduuriglyk door. Ze zyn gekleed als Soldaaten, en altyd voorzien van een' Snaphaan, een' Piſtool, een' Houwer en een' Bajonnet. Zy worden, op koſten van het Land, onderhouden.

't Ge-

Digitized by Google

't Gene wy tot hier toe gezeid hebben, betreft deeze Baronye in 't algemeen. Wy gaan over tot eene byzondere Beſchryving der Stad Graave, en der voornaamſte Dorpen van het Land van Kuik. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

GRAAVE, Graaf, of de Graaf legt aan den linker' oever der Maaze, ruim twee uuren gaans ten Zuidweſten van Nimwegen, en zes uuren ten Noordooſten van 's Hertogenboſch. De Stad is klein binnen haare Wallen, en kan in een vierdendeel uurs rond gegaan worden; doch zy is van verſcheiden' goede Veſtingwerken voorzien, en daarenboven zeer ſterk, uit hoofde van haare gelegenheid. Beſchryving der Stad Graave. Gelegenheid.

De Maas ſtroomt langs de Stad aan de Noordzyde, en vult der zelver wyde en diepe Graften met Water. Aan den anderen kant, heeft men veele laage Landen, die, door het Riviertje de Raam, dat uit de Peel komt, en ſomtyds over zyne boorden vloeit, vogtig en diep gemaakt worden. In de Wintermaanden, ſtroomt de Maas over de Landeryen, die onder de Stad gelegen zyn, en zet de zelven zo diep onder water, dat ze met kleine Schuitjes bevaaren konnen worden. De Stad is, op zulke tyden, volſtrekt ongenaakbaar voor den Vyand. De Veſtingwerken beſtaan uit vyf goede Bolwerken, die door vier halve Maanen beſtreeken worden. De oude Muur der Stad is, op ſommige plaatſen, nog overgebleeven, en van verſcheiden' ronde Toorens voorzien. Aan den anderen kant der Maaze, tegen over de Stad, heeft men Sterkte.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

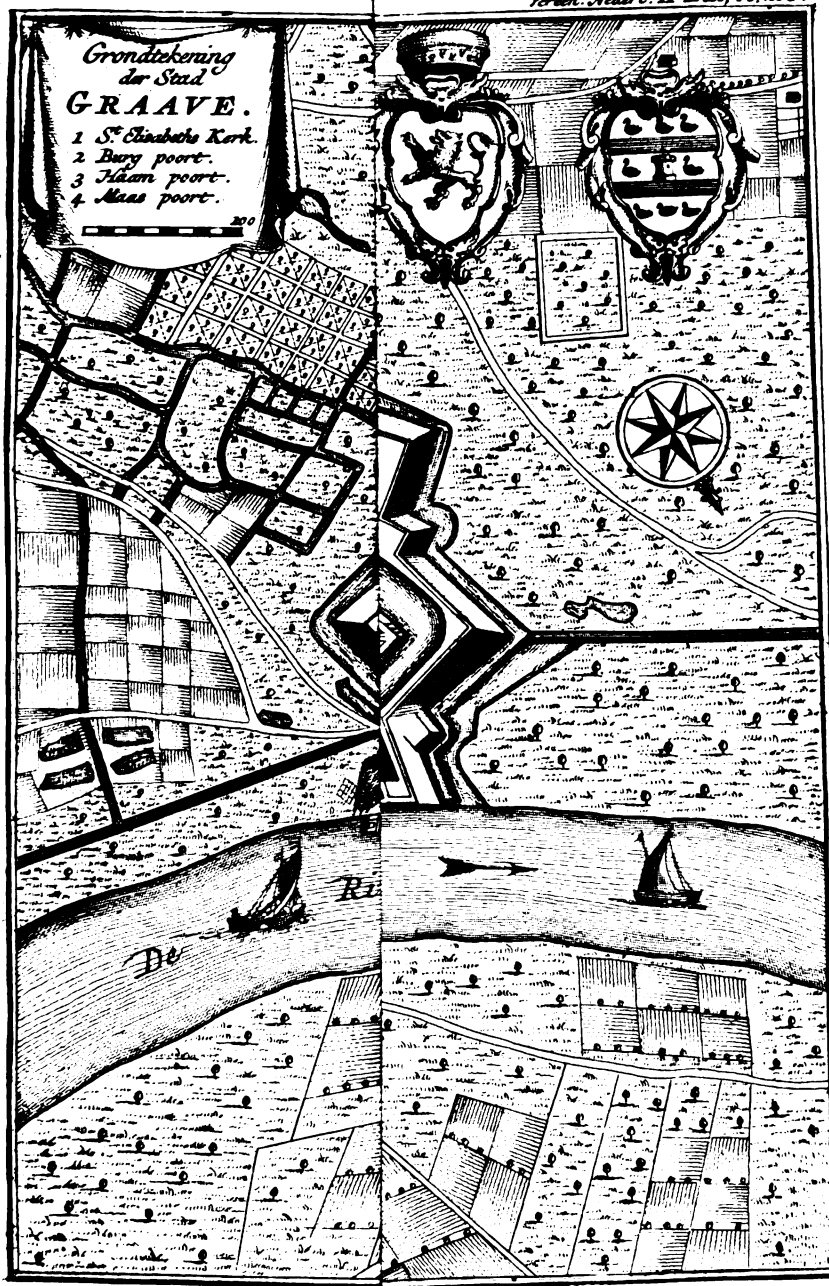
eene Schans, zynde een Kroonwerk, opgeworpen, door welke de Vaart langs de Rivier beſchermd wordt. De Veſtingwerken van Graave zyn allen zeer regelmaatig, en worden wel onderhouden (4).

Hiſtorie.

In den aanvang van den Spaanſchen Oorlog, maakte Alva zig meeſter van Graave, voorgeevende dat deszelfs Baron, Willem de I, Prins van Oranje, tegen zynen wettigen Vorſt was opgeſtaan. De Stad werdt egter, op den 27 April des jaars 1568, door zekeren Sander Turk, den Spaanſchen, by verraſſing, ontweldigd, en in den naam des Prinſen van Oranje overmeeſterd. De tyding hier van kwam zo dra niet te Brusſel, of men zondt eenig Volk naar Graave, om die Stad wederom te bemagtigen. Turk, de aankomſt van deezen hoop verneemende, verliet de Stad, daar toen eene goede Bezetting, onder den Spaanſchen Overſten Braccamonte, in gelegd werdt. De Ingezetenen leeden veel van de wreedheid deezes Overſten, tot dat zy, in 't jaar 1577, beſlooten, zig van zyne dwingelandy te ontſlaan. De Regeering lokte hem ten dien einde op het klein Kaſteel aan de Maaze, alwaar zy, in ſtilte, eenige gewapende Bur-

(4) Na dat de bygevoegde Grondtekening van Graave gereed was, werdt ons berigt, dat, in de jaaren 1736 en 1737, de Veſtingwerken boven en onder de Stad, door den Raad van Staate, nog merkelyk uitgelegd en verbeterd zyn: waar van wy miſſchien nog wel gelegenheid zullen hebben den Leezeren in 't vervolg de Afteekening mededetedeelen.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Burgers hadt doen komen, en zo dra hadt men 'er hem niet binnen, of de Brug werdt opgehaald, en hy gevangen genomen. Na eenige dagen, voerde men hem, te scheep, naar Maastricht. De Prins van Oranje kreeg tyding van deezen wel gelukten aanslag, en zondt der Stad eenig Krygsvolk toe, met welks hulp men de Spaansche Bezetting verdreef. De Stad bleef in de magt der Staatschen, tot in 't jaar 1586, wanneer zy van Parma werdt ingenomen. Maurits, Prins van Oranje, kwam 'er, in 't jaar 1602, voor, en maakte 'er zig, in 't gezigt van 't Spaansch Leger, na twee maanden, meester van. De Spaanschen, en in 't byzonder Grobbendonk, stelden sedert verscheiden' poogingen in 't werk, om Graave wederom magtig te worden. Doch vergeefs. De Staaten bleeven meester van de Stad, tot in 't jaar 1672. Wy hebben te vooren (e) gesproken van den aanslag, dien de Franschen op 's Hertogenbosch voorhadden. Die Stad was slegt van Volk voorzien, en in Graave lag eene Bezetting van ruim vier en twintig honderd Man onder den Heere van Walenburg. De Staaten, bedugt voor 's Hertogenbosch, waar aan veel meer dan aan Graave gelegen was, gaven Walenburg bevel, om Graave te verlaaten, en 's Hertogenbosch te bezetten. Walenburg sammelde, en wilde het besluit van den Prins van Oranje eerst afwagten; doch, door vernieuwde Boden en scherpe bedreigingen verschrikt, trok hy, op den 2 July, ter Stad uit, en kwam dien zelf-

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

(e) Zie bladz 33.

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

zelfden avond, omtrent tien uuren, binnen 's Hertogenboſch. Turenne, die voor Nimwegen lag, kreeg zo haaſt geen berigt, dat Graave verlaaten was, of hy deedt de Stad opeiſchen. De Regeering gaf voor, onzydig te willen blyven; doch Turenne ſtondt ſtyf op het inneemen van Franſche Bezetting. Men moeſt hem dan Gemagtigden toeſchikken, om over de Voorwaarden te handelen. Ondertuſſchen ontving Walenburg te 's Hertogenboſch eenen Brief van den Prins van Oranje, en daar by bevel, om Graave niet te verlaaten, of zo zulks reeds geſchiedt was, zig in aller yl wederom naar die Stad te begeeven. Hy rydt 'er dan, op den 4 July, met eenig Volk naar toe. Voor de Poort gekomen, eiſchte hy, dat men hem binnen liet, voorgeevende, dat hem een aanzienlyke Krygsmagt volgde. Ook kwam hy in de Stad. Doch de Franſchen, die kondſchap gekreegen hadden, dat men hun Graave, met eenen kleinen hoop Volks, zogt te ontweldigen, zonden 'er eenige Troepen op af, door welken Walenburgs Manſchap onderweg geſlaagen werdt. De Stad moeſt zig vervolgens aan de Franſchen overgeeven. Toen zy, in 't volgende jaar, de overmeeſterde Steden in de Nederlanden verlieten, hielden zy Maaſtricht en Graave nog in. Graave werdt, in 't jaar 1674, door den Generaal Rabenhaupt belegerd. Het beleg duurde eenige maanden, tot dat de Prins van Oranje zelf voor de Stad kwam, en de zelve, op den 26 Oktober,

Digitized by Google

tober, tot de overgaave noodzaakte. Sedert dien tyd is Graave in der Staaten magt gebleeven.

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Men heeft binnen Graave niet meer dan omtrent vier honderd Huizen geteld, die voor 't grootſte gedeelte oud en zeer ſlegt gebouwd zyn. Daar zyn ook eenige Soldaaten-Wooningen, in welken een gedeelte van de Bezetting gehuisveſt wordt. Men telt omtrent drie duizend Ingezetenen binnen Graave. De Stad is van drie Poorten voorzien: de Maaspoort, de Haampoort en de Brugpoort. De Haampoort is een deftig Gebouw: zy is zo groot, dat men 'er, in eenen tyd van belegering, wel twee Batailjons Voetvolk in kan bergen, en men kan 'er met geene Bomben by komen. Men hadt te Graave eertyds een fraai Kaſteel, alwaar de Heeren van Kuik gewoonlyk hun verblyf plagten te houden. Het was veel ouder dan de Stad; doch, in de laatſte belegering van 't jaar 1674 zeer beſchadigd zynde, heeft men het, eenige jaaren daar na afgebroken, om de Veſtingwerken der Stad aan dien kant te bekwaamer te konnen verbeteren. De Stallen en Voorpoort van dit Kaſteel zyn alleen overgebleeven. Van de Stallen heeft men een Wapenhuis gemaakt, waar in Wapens voor drie of vier duizend Man bewaard worden. Het ſtaat onder het opzigt van eenen Kommis, die door den Raad van Staate wordt aangeſteld. De Voorpoort dient tot eenen Kruidtooren. Het klein Kaſteel, waar van wy te vooren met een woord gewag gemaakt hebben, en

Getal van Huizen en Inwooners.

Poorten.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

waarſ door de Maas beſchermd wordt, is, ter gelegenheid van het vermeerderen der Veſtingwerken langs die Rivier, ook t'eenemaal geſlegt.

Van negen of tien Straaten, uit welken de Stad Graave beſtaat, loopen 'er vier uit op een groot Plein, rondsom het welke de beſte Huizen ſtaan; behalven het Huis van zyne Hoogheid, 't welk door den Rentmeeſter der Domeinen bewoond wordt, en dat van den Prins van Heſſen-Filipsdal, welke voor de fraaiſte Huizen van de Stad te houden zyn.

Kerken.

Men heeft twee Kerken binnen Graave. De voornaamſte ſtaat op de Markt, en was wel eer aan de H. Elizabet toegewyd. Zy wordt van de Gereformeerden gebruikt, welker getal veel kleiner dan dat der Roomſchgezinden is, en door twee Predikanten bediend. Een groot deel van deeze Kerk is, in 't jaar 1674, door de Bomben, verwoeſt geworden. De inkomſten der zelve zyn gering, en worden door twee Kerkmeeſters beſtierd, die 'er jaarlyks aan de Regeering rekening van moeten doen. Door de ſpaarzaame beſtiering dier inkomſten, is men in ſtaat geweeſt, om deeze Kerk, in dit jaar 1739, merkelyk te verbeteren en te verſieren. De andere Kerk werdt, in den jaare 1686, door Willem den III, Prins van Oranje, tot gebruik der Franſche Vlugtelingen geſchikt. Zy werdt voor deezen door éénen Predikant bediend; doch alzo 'er maar twee of drie Franſche Huisgezinnen te Graave zyn, is 'er, ſedert het jaar 1731, geen vaſt Predikant geweeſt.

Men

Digitized by Google

Men heeft te Graave nog Nonnen van S. Franciskus Orde, die haar Klooſter bewoonen, en deszelfs inkomſten blyven genieten; mids dat ze eene jaarlykſche erkentenis voor deeze gunſt aan den Raad des Prinſen van Oranje, in den Haage, betaalen. Zy neemen haaren Godsdienſt in eene Kamer van 't Klooſter waar, die egter te klein is, om alle de Roomſchgezinden van Graave te vervatten, welken daarom nog een ander Kerkhuis, tot het pleegen van hunnen Godsdienſt, vergund wordt. De Algemeene Staaten hebben, in 't jaar 1731, beſlooten, dit Klooſter te laaten uitſterven. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE. Nonnen-Klooſter.

Daar is een Gaſthuis voor Kranken en Elendigen te Graave, dat, onder andere inkomſten, de Tienden geniet van de Landen, die, braak gelegen hebbende, wederom op nieuws bebouwd worden. Het ſtaat onder de beſtiering van drie Proviſeurs of Opzigters en éénen Ontvanger, die jaarlyks aan de Proviſeurs, welken uit de Regeering gekooren worden, rekening doet. Gaſthuis.

Voor de laatſte Belegering der Stad, ſtondt'er, agter de Groote Kerk, een Weeshuis, dat, in die Belegering, t'eenemaal verwoeſt werdt, en waar van men federt, eenen Tuin gemaakt heeft. De inkomſten van dit Huis ſtaan onder de beſtiering van twee Direkteurs, die met de zorg voor de opvoeding der Weezen belaſt zyn, en jaarlyks rekening aan de Regeering moeten doen.

Het Stadhuis, dat op de Markt ſtaat, is het fraaiſte openbaar Gebouw van Graave. De plaats, in welke de Gevangenen bewaard Stadhuis.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

waard werden, was voor deezen onder 't Stadhuis; doch men heeft 'er onlangs eenen Vleesch-Hal van gemaakt. De Vleesch-Hal is nu tot een Wagthuis geschikt.

Het Burgerregt van Graave was eertyds zeer gewild. Een Vreemdeling rekende zig gelukkig, als hy een Burgers Dogter van Graave ten Huwelyk kreeg, zonder eenige andere Bruidschat, dan haar Burgerregt. Men heeft agt Ambagtsgildens te Graave. Onder de Roomschgezinden zyn nog zeven of agt Schutteryen, die ieder eenige inkomsten hebben, tot ondersteuninge der Armen. De Burgery is in vier Kompagnien verdeeld, die ieder eenen Kapitein, eenen Luitenant en eenen Vendrig hebben. De Kleveniers schieten jaarlyks naar den Vogel. De Burgers van Graave hebben van ouds veele Voorregten gehad, en onder anderen Vryheid van Tollen in Brabant, Gulikkerland, Gelderland, Holland en Zeeland.

Burgery.

Regeering.

De Regeering der Stad bestaat uit den Amptman, twee Burgemeesters, zeven Schepens en agt Gezwoorens. De Amptman en de twee Burgemeesters neemen de burgerlyke Regeering der Stad waar. De Amptman trekt jaarlyks van de Stad twee honderd Guldens Wyngeld, en honderd en vyftig Guldens Correspondentie-geld. De eerste der twee Burgemeesteren wordt Burgemeester van den Heer, en de andere, Burgemeester van de Stad genoemd, welker Zegel hy bewaart. De Burgemeesters worden jaarlyks, door den Baron, op de benoeminge van den Amptman, verkooren.

Zy

Digitized by Google

Zy genieten ieder honderd Guldens 's jaars, behalven vyftig Guldens Comparitie-geld en drie Guldens negen Stuivers Wyngeld. De Schepens, welken het Regterampt waarneemen, trekken boven het Regt, dat zy van de Handelingen genieten, welken voor hun verleeden worden, niet anders dan vyftig Guldens Comparitie-geld en drie Guldens negen Stuivers Wyngeld. Zy oordeelen over alle burgerlyke en lyfstraffelyke zaaken. Ten opzigte van de eerſten kan men Hervorming van hunne Vonniſſen, by den Raad van Brabant, in den Haage, verzoeken. In de laatſten vellen zy beſliſſend Vonnis, volgens een Voorregt, dat Graave gemeen heeft met de andere Brabantſche Steden. De agt Gezwoorens woonen den Raad alleen by, wanneer 'er over eenige nieuwe Belaſting zal gehandeld worden, of over andere zaaken, welken de gantſche Stad aangaan. Zy genieten ieder niet meer dan een Eerengeſchenk van een en veertig Stuivers Wyngeld in 't jaar. De Schepens en Gezwoorens worden insgelyks jaarlyks door den Baron, op de benoeming van den Amptman, aangeſteld. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

De Regeering heeft eenen Geheimſchryver in haaren dienſt, die twee honderd Guldens in 't jaar trekt, behalven vyftig Guldens Comparitie-Geld. De Ontvanger der Stadt wordt, voor zyn Leven, door den Baron, aangeſteld, en trekt twee honderd Guldens, behalven een Wyn-Geld van drie Guldens negen Stuivers in 't jaar. Zyne Ontvangſt, waar van hy Jaarlyks aan de Regee- AMPTE-TENAARS.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

geering rekening moet doen, is niet zeer groot, en beſtaat alleenlyk in de Stads Excynzen op den Tabak, Wyn, Bier enz. welken weinig opbrengen. Daar is ook een Onderſchout binnen Graave, die te gelyk het Ampt van Rigterbode waarneemt. Als Onderſchout moet hy, nevens drie Geregtsdienaars, en drie Poortiers, den Amptman en Schout ten dienſt ſtaan. Voorts is 'er nog een Reizende Bode binnen Graave. De Stad Graave doet jaarlyks een Geſchenk van honderd Guldens aan den Griffier van den Raad des Prinſen van Oranje, en betaald honderd en vyftig Guldens aan den Agent, dien zy, gezamentlyk met het Land van Kuik, in den Haage houdt.

Regts-Gebied.

Het Regtsgebied der Stad ſtrekt zig alleenlyk over eenen kleinen Polder uit, die *Mars en Wyth* geheeten is. De Schout is 'er Dykgraaf over, zo wel als van de Dorpen Eeſſcharen en Gaſſel. Hy is van zeven Heemraaden verzeld, wanneer hy den Schouw over de Dyken doet: en dit Kollegie van Dykgraaf en Heemraaden oordeelt over de Boetens, welken men zulken moet opleggen, die verzuimd hebben, de Dyken behoorlyk te onderhouden.

Leenkamer.

De Leenkamer, die binnen Graave gehouden wordt, beſtaat uit den Amptman, als Stadhouder van de Leenen, zeven Leenmannen, een' Griffier en een' Bode. Zy doet Rekening aan den Raad des Prinſen van Oranje in den Haage, en alle de Agterleenen, welken van de Baronye afhangen, moeten voor deeze Leenkamer verſcheeven worden.

Digitized by Google

den. De Griffier is te gelyk Ontvanger van 's Heeren Geregtigheden.

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Het Kollegie van de Admiraliteit, ter Kamer op de Maaze, houdt een Komptoir te Graave, alwaar de Regten op de inkomende en uitgaande Goederen ontvangen worden. Men heeft 'er, ten dien einde, een' Ontvanger, een' Kontrarolleur en vier Kommizen ter *Recherche*. De Baron houdt ook een afzonderlyk Komptoir te Graave, om zyne Tollen van de Goederen, die langs de Maaze gevoerd worden, te heffen. Het beſtaat uit een' Ontvanger, een' Kontrarolleur en twee Vizitateurs der Vaartuigen. Sedert het verminderen van de Vaart langs de Maaze zyn de Inkomſten van beide deeze Komptoiren merkelyk minder dan voor deezen.

Admiraliteits-en Tolkomptoiren te Graave.

De Bezetting van Graave is tegenwoordig omtrent zeven honderd Man ſterk. Zy beſtaat uit een Eſquadron van drie Kompagnien Ruitery, ſtaande op de Verdeeling van Gelderland, en een Regiment van tien Kompagnien Voetvolk, dat door Holland betaald wordt. Al dit Krygsvolk heeft zyn verblyf, ten deele in de Kazernen of Wooningen, voor het zelve geſchikt, en ten deele, by de Ingezetenen in Huis. Schoon deeze Stad één der voornaamſte Sleutels van den Staat is, naar den kant van de Landen des Konings van Pruiſſen; zo voert de Bevelhebber der zelve egter alleenlyk den Titel van Kommandeur. Zyn Ampt brengt hem omtrent duizend Guldens in 't jaar op. Hy heeft daarenboven

Bezetting.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

ven eene gemakkelyke Wooning, die op koſten van het Land onderhouden wordt. Over de Bezetting heeft hy het zelfde regt als de Gouverneurs in andere ſterke Plaatſen hebben; doch in de Regeering en over de Burgery heeft hy geen gezag altoos. De Kommandeur heeft eenen Majoor onder zig, die egter geene vrye wooning heeft. Ook is'er tegenwoordig een Ingenieur binnen Graave.

Wapen.

Het Wapen der Stad is een hemelsblaauw Veld met agt zilveren Meerlen, tuſſchen twee zilveren Balken, in welks midden, een roode ronde Burgt ſtaat.

Na het beſchryven der Stad Graave gaan wy over tot de beſchryvinge der Dorpen van het Land van Kuik.

Verdeeling van het Land van Kuik.

Het Land van Kuik wordt in twee deelen verdeeld, het Over-Ampt en het Neder-Ampt geheeten. In het OVER-AMPT zyn zeventien Dorpen of Gehugten, te weeten Maashees, Holthees, Vierlinksbeek, Overloon, Groeningen, Vorthem, Oploo, S. Jans Beek of Sambeek, de Sambeekſche Hoek, Mulheim, Beugen, 't Rykevoort, Papevoort, Tove, Walſchot, Ledeakker en Berkenboſch. Alle deeze Plaatsjes maaken gezamentlyk vyf Regtbanken uit, die in de vyf voornaamſte Dorpen, gehouden worden, te weeten te Maashees, te Vierlinksbeek, te Sambeek, te Beugen en te Ledeakker. Van deeze vyf Dorpen en van de Heerlykheid Oploo zullen wy alleen kortelyk ſpreeken.

Beſchryving der voornaamſte Dorpen van het Over-Ampt.

Maas-

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Maashees legt aan de Maas, aan de grenzen van het Land van Keſſel, vier uuren ten Noordooſten van Helmond, en vyf uuren ten Zuidooſten van Graave. De Huizen van dit Dorp, die nog al een tamelyk getal uitmaaken, ſtaan meeſt verſpreid. Men heeft 'er geene Kerk. De Ingezetenen gaan te Geiſteren, in het Land van Keſſel, ter Kerke, alwaar zy ook hunne Dooden begraaven. Digt by Maashees, ſtaat een tamelyk ſchoon Huis, de Hatert geheeten, dat oudtyds een Adelyk Goed was; doch tegenwoordig geene byzondere Voorregten heeft. Men heeft veele andere Goederen van diergelyke natuur in het Land van Kuik, die eertyds aan Leenmannen van den Baron toekwamen. Doch de Eigenaars van dezelven zyn tegenwoordig t'eenemaal buiten ſtaat, om bewyzen van hunne oude Voorregten te voorſchyn te brengen. Zy hebben wel vryheid, om met Honden en Valken te jaagen; doch alle de Ingezetenen des Lands geeven voor dit zelfde Regt te hebben. Maashees maakt met het Gehugt Holthees eene Dingbank van zeven Schepens uit.

Maashees.

Vierlinksbeek.

Vierlinksbeek legt niet verre van de Maaze, een half uur benoorden Maashees. Men heeft 'er eene Schouwe, met welke men zig over die Rivier in Pruiſſiſch Gelderland kan laaten zetten. Even buiten dit Dorp, naar den kant van Maashees, ſtaat een overoud Kaſteel, Makken geheeten. De Eigenaar noemt zig Heer van Makken, ſchoon hy geene byzondere Voorregten heeft. Hy bezit het Land van Makken, dat binnen het

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Regtsgebied van Vierlinksbeek legt. In dit Dorp is een Watermolen, op welken de Inwooners van Maashees, Holthees, Makken, Groeningen, Vorthem en Oploo hun Kooren moeten laaten maalen. Te Vierlinksbeek is eene Gereformeerde Kerk. Ten aanzien van eenige andere Dorpen des Lands vindt men hier nog al een tamelyk getal van Gereformeerden. Vierlinksbeek maakt met de Gehugten Overloon, Groeningen en Vorthem of Noordheim eene Dingbank van zeven Schepens uit. Doch ten opzigte van Vorthem is aanmerkelyk, dat het, in 't Kerkelyke, onder Sambeek behoort. Men heeft 'er eenen Gereformeerden Schoolmeester.

Sambeek.

Sambeek, of eigentlyk S. Jans Beek legt al mede niet verre van de Maaze, een uurtje ten Noordooſten van Vierlinksbeek. Het Dorp beſtaat uit een tamelyk getal van Huizen. De Baron heeft 'er eenen Koornmolen; doch de Ingezetenen hebben 't in hunne keur, of zy hun Koorn daar, of te Boksmeer of Vierlinksbeek, willen laaten maalen. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die, nevens haaren ſchoonen hoogen Tooren, in 't jaar 1702, door den Blikſem aan brand geſteken, en t'eenemaal vernield werdt; zo dat 'er de Buiten-muuren maar alleen van overbleeven. In de jaaren 1738 en 1739, is de Tooren, zo veel mogelyk was, herſteld, met eene tamelyke Spits en Klokken voorzien, en beneden tot eene ſierlyke Vergaderplaats, ter waarneeming van den Godsdienſt, bekwaam gemaakt. Zy wordt van eenen Predikant bediend;

Digitized by Google

diend; doch het getal zyner Toehoorderen is doorgaans zeer klein. Sambeek maakt, met de Gehugten Sambeekſchen hoek en Mulheim, eene Dingbank van zeven Schepens uit. De lyfſtraffelyke Regtsoefening wordt te Sambeek beurtelings, door den Amptman's Lands van Kuik en door den Schout van Boksmeer, waargenomen, alzo de Heer van Boksmeer Halfheer van Sambeek is. De Schepens worden 'er ook gezamentlyk door deeze twee wederzydſche Hoofdofficieren aangeſteld. Ook verdeelen zy de boetens onder hen beiden. De geregtelyke Handelingen moeten 'er egter alleen door den Landſchryver van Kuik opgeſteld worden. De Baron van Kuik en de Heer van Boksmeer hebben ieder hunnen Geregtsbode te Sambeek. Ook heeft 'er de Heer van Boksmeer een' zogenaamden *Stillen Schout*, die geldboetens vorderen kan. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Beugen, een uur benoorden Sambeek gelegen, is een tamelyk groot Dorp. Men heeft 'er een' Molen, op welken de Ingezetenen van de Gehugten, die 'er onder behooren, nevens die van Ledeakker en Hulsbeek, hun Kooren moeten laaten maalen. Men heeft eene Gereformeerde Kerk te Beugen; doch de Predikant, die dezelve bedient, predikt dikwils alleen voor zyn Huisgezin en dat van den Voorleezer. De Dingbank beſtaat 'er uit drie Schepens van Beugen, en één uit ieder der vier Gehugten, 't Rykevoort, Papevoort, Tove en Walſchot. Beugen.

Ledeakker legt ter zyde van Boksmeer, digt by S. Teunis. Daar is geene Gereformeer- Ledeakker.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

meerde Kerk, Het Dorp maakt met het Gehugt Berkenbosch éene Dingbank uit.

Oploo.

Oploo, een uurtje beweſten Vierlinksbeek gelegen, is eene vrye Heerlykheid, toebehoorende aan de Baroneſſe van der Noot, Vryvrouwe van Heumen en Malden. Zy heeft hoog, middelbaar en laag Geregt. Daar is een Watermolen aan een Stroompje, dat uit het Veenland komt, die der Vrouwe van Oploo toekomt. Zy heeft 'er ook een Huis, dat groot is en wel onderhouden wordt, en eene kleine nette Kapel, in welke men egter geenen dienſt doet. Het Dorp is klein; doch heeft alleen eene Regtbank van zeven Schepens, van welke men zig, in burgerlyke zaaken, op de Regtbank van Kuik beroepen kan. In lyfſtraffelyke zaaken, valt 'er geen hooger beroep van deeze Regtbank.

Beſchryving der voornaamſte Dorpen van het Neder-Ampt.

In het NEDER-AMPT van Kuik zyn ook zeventien Dorpen en Gehugten, naamlyk, Kuik, Heeswyk, S. Agatha of S. Aagten, Haps, de groote Linden, de kleine Linden, Katwyk, Beers, Mil, S. Huibert, Hulsbeek, Wanroi, Gaſſel, Eeſſcharen, Hal, Langenboom en Neerloon. Zy maaken, met malkanderen, zes Dingbanken uit, te weeten die van Kuik, Beers, Mil, Gaſſel, Eeſſcharen en Neerloon.

Kuik.

Kuik is een vermaakelyk Dorp, gelegen aan de Maaze, twee uuren gaans beoosten Graave. Het is het Hoofdvlek van 't gantſche Land van Kuik. Men telt 'er omtrent vyftig of zeſtig Huizen, en nog twaalf of vyftien, die een ſtuk wegs buiten 't Dorp verſpreid ſtaan. Onder deeze Huizen, zyn

'er

Digitized by Google

'er verſcheiden', die groot en wel gebouwd zyn. Men heeft 'er drie Straaten, waar van 'er twee met Steenen gevloerd zyn. De langſte is met twee ryen Linden-Boomen bezet. Daar zyn vier vrye Jaarmarkten te Kuik. Het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze houdt een' Kollekteur te Kuik. De Baron van Kuik en de Heer van Boksmeer hebben 'er ook elk eenen Kommis, tot het heffen van hunne Tollen. De Vragtſchuit, die weekelyks van Mook, in 't Land van Kleef, naar Venlo en Roermonde vaart, wordt van deeze Kommizen doorzogt. Men heeft te Kuik eene Schouw, waar mede men zig over de Maas kan laaten zetten; doch zy wordt niet veel gebruikt. De Gereformeerde Kerk van Kuik, die door éénen Predikant bediend wordt, ſtaat op eenen uitſtekenden hoek Lands, die aan den Maaskant bemuurd is. Zy is groot, van een' dikken Tooren voorzien, en wordt wel onderhouden. De Gemeente is hier talryker, dan op eenige andere plaats in 't Land van Kuik. Zy beſtaat uit omtrent zeventig Ledemaaten. Aan 't eind van 't Dorp, hebben de Roomſchgezinden hun Kerkhuis, in het welke, uit de Ingezetenen van Kuik, Heeswyk, S. Aagten en de kleine Linden wel agt- of negen honderd Communicanten komen.

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

De Regtbank van Kuik beſtaat uit twee Schepens van dat Dorp, één' van Heeswyk, één' van S. Aagten, één' van Haps, één' van de groote Linden, en één' van de kleine Linden. Deeze Bank wordt de *Hoofdbank* geheeten, om dat men 'er zig van alle de

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Regtbanken des Lands op beroepen kan. Van de Vonnissen der Hoofdbank van Kuik kan men Hervorming by den Raad van Brabant, in den Haage, verzoeken. De Regtbank van Kuik oefende eertyds ook hoog Geregt. Zekere hoogte, niet verre van Kuik, draagt den Naam nog van *Galgberg*, om dat men 'er van ouds Halsregt plagt te doen. Men wil, dat die van Kuik dit Voorregt verlooren hebben, om dat ze, zelven geen bekwaam Gevangenhuis hebbende, genoodzaakt werden hunne Gevangens naar Graave te brengen. De Regeering der Stad heeft zig sedert allengskens het Regt aangematigd, om over de Misdaadigen, welken door het gantsche Land gevat worden, te oordeelen.

De Dorpen, of Gehugten, welken onder de Regtbank van Kuik behooren, hadden voor omtrent zeventig jaaren eene gemeene Beurs; doch zy werden toen van elkanderen gescheiden, zo dat ze, in het heffen der gemeene middelen, nu niets gemeens met malkanderen hebben. Heeswyk alleen bleef met Kuik ook in dit opzigt vereenigd. Dit is een Gehugt van omtrent zeventig Huizen, niet verre van Kuik gelegen. In 't midden van het zelve, op den weg naar Graave, staat een Heeren-Huis, Overhagen geheeten, dat eertyds een Adelyk Goed was; doch nu geene byzondere Voorregten heeft. Vyf Landhoeven, twee Bosschen met hoog hout, en eenig Land, daar laag hout wast, hangen 'er van af.

Heeswyk.

De andere Gehugten, die de Regtbank van

van Kuik helpen uitmaaken, zyn S. Aagten, Haps en de groote en kleine Linden. Wy moeten 'er kortelyk van ſpreeken. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

S. Aagten of *S. Agatha*, is een tamelyk groot Gehugt en vermaard van wegen het S. Aagten Klooſter, dat men 'er heeft. Het legt aan de Maaze, een groot half uur bezuiden Kuik. De Geeſtelyken van dit Klooſter zyn Reguliere Kanonniken van 't H. Kruis. Hun getal beſtaat gewoonlyk uit twaalf Prieſters en zes Leekebroërs, die, onder 't opzigt van eenen Prioor, een' Onder-Prioor, en een' Prokureur ſtaan. Het Klooſter komt den Baron van Kuik toe; doch de Geeſtelyken genieten de Inkomſten van het zelve, mids daar van jaarlyks twee duizend Guldens aan den Raad des Prinſen van Oranje in den Haage betaalende. 't Is hun uitdrukkelyk verbooden, geene nieuwe Geeſtelyken in het Klooſter te neemen, in de plaats der Afgeſtorvenen; doch zy hebben dit Verbod nimmer naargekomen (5). Zy koopen zelfs, op andere Naamen, geduurig vaſte goederen, en vorderen den Prieſteren en Leekebroeders, welken zy aanneemen, eene zekere ſomme, by derzelver Intreede, af. Alleenlyk ſtaat het hun niet vry, in Ordens Gewaad uit te gaan. Ook mogen ze geene Klok aan hunne Kapel hebben. S. Aagten. Klooſter aldaar.

(5) Volgens eene Reſolutie van hunne Hoogmogenden van den 12 Maart 1731, moet het Klooſter van S Agatha en nog een ander Bagynen-Klooſter in 't Land van Kuik uitſterven. Zie *Kerkelyk Plakaatboek* II. Deel, bl. 575.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

ben. Hun Klooſter is ruim en wordt wel onderhouden. De Cellen zyn egter niet zeer net. De Prioor heeft een goed Vertrek tot zyn gebruik. Daar is een fraai Kerkje by dit Klooſter, in het welke dagelyks dienſt gedaan wordt. De Landluiden hier omtrent gaan 'er ter Kerke; doch op Paaſchen *communiceeren* zy by den Prieſter van Kuik. In één der Vertrekken van het S. Aagten Klooſter, hangt eene Schildery, met een Latynſch Onderſchrift, waar uit men den tyd der Stigting en eenige Lotgevallen van het zelve afneemen kan. De Zin van het Onderſchrift komt hier op uit: „ In 't jaar 1571, is dit „ Klooſter, uit de Goederen der Geeſtelyken, geſtigt en begiftigd. In 't jaar 1582, „ in den aanvang der Nederlandſche Beroertens, is het t'eenemaal verwoeſt. Ten „ tyde van het Beſtand, in het jaar 1609, „ heeft men het zelve wederom begonnen „ te hermaaken, en onder de gunſtige beſcherming van Maurits en Fredrik Henrik, Prinſen van Oranje, tot volkomenheid gebragt. In 't jaar 1644, werdt het „ Klooſter en alle deszelfs Inkomſten verbeurd verklaard. In 't jaar 1648, werden „ de Monniken gebannen, en in 't zelfde „ jaar, op den veertienden Auguſtus, werden 'er, met geweld, agttien Prieſters, „ twee Klerken, en twee Leekebroërs verkooren".

HAPS.

Haps legt een uur bezuiden Kuik. De Baron van Boksmeer noemt zig Heer van Haps, om dat hy de helft trekt van de Tollen op de Maaze, die men de Hapſche Tollen noemt,

Digitized by Google

noemt. Hy geniet ook veele tienden uit het Dorp Haps; doch in de Regeering heeft hy niets te zeggen. De Schepen van Haps, die in de Kuikſche Regtbank zit, wordt door den Amptman van het Land van Kuik aangeſteld. Men heeft 'er eene Kerk; doch daar wordt niet in gepredikt. De Roomſchgezinden hebben 'er een byzonder Kerkhuis. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

De groote Linden is een Dorp aan de Maaze, een half uur benoorden Kuik gelegen. Het Land, dat 'er onder behoort, is van eene tamelyke uitgeſtrektheid. Daar is ook eene openbaare Kerk; in welke egter niet gepredikt wordt. De Roomſchgezinden hebben 'er een Kerkhuis. De groote Linden.

De kleine Linden legt een half uur van Kuik. Het is een tamelyk groot Gehugt, dat een Kerkje met een' Tooren heeft. De kleine Linden.

Van dit Gehugt hangt *Katwyk* af, dat een klein half uur benoorden Kuik aan de Maaze gelegen is. Men heeft 'er eene Schouw, om Perſoonen en Goederen over de Maaze te zetten, die tamelyk veel gebruikt wordt. Ook houdt 'er de Admiraliteit ter Kamer op de Maaze eenige Bedienden, tot het heffen der inkomende en uitgaande Regten. Katwyk.

Beers is een klein Dorpje, gelegen tuſſchen Kuik en Graave. Men heeft 'er een oud Kaſteel, dat egter zyne adelyke Voorregten verlooren heeft. De Eigenaar is een Leenman van den Baron van Kuik, en bezit omtrent het zevende gedeelte der Landeryen, welken onder het Dorp leggen. Beers.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, welker Predikant doorgaans te Graave woont, en van daar des Zondags, voor weinig meer Menſchen dan den Voorleezer met deszelfs Huisgezin, komt prediken. De Roomſchgezinden hebben 'er een Kerkhuis. Beers heeft eene Regtbank, uit zeven Schepens ſtaande.

Mil.

Mil legt een groot uur ten Zuidweſten van Kuik. Binnen dit Dorp ſtaat ook een gewezen Adelyk Huis. De Kerk van Mil is groot; doch de buik van dezelve is al voor veele jaaren ingevallen. My is niet bekend, dat de Kerk ſedert wederom hermaakt is. De Predikant predikt in 't Koor, dat groot genoeg is, alzo hy, buiten zyn Huisgezin en dat van den Voorleezer, byna geene Toehoorders heeft. Mil maakt met de Dorpen S. Huibert, Hulsbeek en Wanroi eene Regtbank van zeven Schepens uit.

Gaſſel.

Gaſſel is een klein Dorpje, een vierdendeel uurs ten Zuidooſten van Graave gelegen. Het heeft zyne byzondere Regtbank van zeven Schepens. Het Land van Tongelaar legt onder het gebied van dit Dorp. Het Kaſteel van dien naam is wel groot; doch heeft geene byzondere Voorregten.

Land van Tongelaar.

Eeſſcharen.

Eeſſcharen legt een vierdendeel uurs bezuiden Graave. Het is een klein Dorpje en maakt met de Gehugten Hal en Langenboom eene Dingbank van zeven Schepens uit.

Neerloon.

Neerloon legt in de Heerlykheid Ravenſtein, een uur beweſten Graave, aan de Rivier de Maaze. Egter behoort dit Dorp tot

Digitized by Google

tot het Land van Kuik. Het heeft zyne eigene Dingbank van zeven Schepens.

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Om te beter van de magt deezer Dorpen te konnen oordeelen, voegen we hier by, hoe veel elk Dorp of Land in ieder honderd Guldens van de gemeene Laften draage.

Verdeeling der gemeene Laften over het Land van Kuik.

HET OVER-AMPT.

	Guld.	St.	Penn.
Maasbees — — — —	6—	5—	8
Vierlinksbeek — — —	11—	8—	14
Makken — — — —	1—	0—	0
Overloon — — — —	3—	15—	6
Oploo — — — — —	2—	10—	4
Sambeek — — — —	12—	10—	0
Beugen en *Ledeakker* —	12—	10—	0
	50—	0—	0

HET NEDER-AMPT.

Kuik — — — — —	16—	9—	4
Mil — — — — —	17—	10—	0
Beers — — — — —	3—	19—	8
Gaffel — — — — —	2—	6—	0
Tongelaar — — — —	1—	3—	0
Eeffchaaren — — — —	5—	1—	4
Neerloon — — — —	2—	6—	0
De Polder Mars en Wyth voor Mil — — —	1—	5—	0
	100—	0—	0

In

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

In ieder honderd Guldens, welken door het Dorp Kuik en de Gehugten, die 'er onder behooren, opgebragt worden, draagt

	Guld.	St.	Den.
Kuik — — — — —	18	10	0
Heeswyk — — — —	13	11	0
S. Aagten — — — —	16	13	3
Haps — — — — —	14	5	9
De groote en kleine Linden	37	0	0
	100	0	0

De twee Gereformeerde Predikanten te Graave, en de zes anderen, die te Vierlinksbeek, te Sambeek, te Beugen, te Kuik, te Mil en te Beers ſtaan, behooren onder het Klaſſis van Nimwegen, en dus tot het Sinode van Gelderland.

Wapen.

Het Wapen van het Land van Kuik heeft agt Meerlen, vier aan vier, tuſſchen twee zilveren Balken, op eenen gouden grond.

Barony van Boksmeer.

De Barony van Boksmeer, maakte eertyds een gedeelte uit van het Land van Kuik, en werdt door de oude Heeren van Kuik bezeten. Sedert is zy, by welke gelegenheid is my niet gebleeken, aan het geſlagt van Bok geraakt. Joanna, Dogter van zekeren Jan Bok, bragt deeze Heerlykheid ten Huwelyk aan Pieter van Kuilenburg, die dezelve, voor het jaar 1367, als een vry eigen Goed bezat; doch, in dat jaar, genoodzaakt werdt, dezelve aan den Hertog van Brabant af te ſtaan, en vervolgens van hem ter leen te

te ontvangen. Eene Dogter uit dit geſlagt, Maria geheeten, trouwde, in 't jaar 1508, met Willem, Graave van 's Heerenberg, en bragt hem, onder andere Heerlykheden, Boksmeer ten Huwelyk. Oswald, de laatſte Graaf van 's Heerenberg, in 't jaar 1713, zonder Kinderen overleeden zynde, hadt tot zynen algemeenen Erfgenaam aangeſteld François Willem, Graaf van Hohenzolre, Kleinzoon zyner Zuſter, onder voorwaarde, dat hy den naam en Wapens van 's Heerenberg zou aanneemen. Deeze Graaf nam daar op bezit van deeze Heerlykheid, en deedt hulde wegens dezelve aan het Leenhof van Brabant te Bruſſel. Hy is, voor weinige jaaren, overleeden, en zyn Zoon, die nu den ouderdom van tien of twaalf jaaren bereikt, is in het bezit zyner Heerlykheden gebleeven. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Schoon de Heerlykheid en het Dorp Boksmeer binnen het Land van Kuik, over het welke den Algemeenen Staaten de Oppermagt toekomt, beſlooten legt, erkennen de Ingezetenen egter geenen anderen Heer dan den Graaf van 's Heerenberg, die 'er alleen Bevelen geeft en Schattingen heft. Men moet egter aanmerken, dat men van de Vonniſſen der Regtbank van Boksmeer, in burgerlyke zaaken, by de Hoofdbank van het Land, te Kuik, Herziening kan verzoeken. Voor het inneemen van 's Hertogenboſch, in 't jaar 1629, beriep men zig op de Schepenen dier Stad; doch ſedert is hier verandering in gemaakt. Ondertuſſchen kan de Hoofdbank van

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

van Kuik niet anders, dan volgens de Stukken van 't geding, welken haar van Boksmeer toegezonden worden, Vonnis wyzen: welke Stukken zy, beſlooten, gelyk ze dezelve ontvangen heeft, met haar oordeel daar over, wederom naar Boksmeer moet zenden. De Regtbank van Boksmeer beſtaat uit den Droſſaard, den Scholtus, zeven Schepens en één' Griffier. De Droſſaard verbeeldt den Perſoon des Barons. De Schout zit aan het hoofd der Schepenen, die in lyfſtraffelyke zaaken beſliſſend Vonnis vellen. Het Dorp Boksmeer is meer dan honderd Huizen groot, en vervat verſcheiden' Straaten, die tamelyk breed, en voor een groot gedeelte met ſteenen belegd zyn. Men heeft 'er een Mannen- en een Vrouwen-Klooſter, beide van de Karmeliter Orde. Het eerſte heeft eene fraaje Kerk, in welke men een *Korporaal* (6) bewaard, met eenige droppels bloed beſpat, die men voorgeeft uit gewyde Hoſtiën gevloeid te zyn. Jaarlyks wordt'er een Vierdag, ter gedagtenis van dit wonder, gehouden. De Monniken van dit Klooſter onderwyzen de Godgeleerdheid en andere Wetenſchappen aan eenige jonge Studenten, die zig by hun in de koſt begeeven. In het Nonnen-Klooſter worden ook Koſtgangſters gehouden. Het Kaſteel van den Heer ſtaat buiten het Dorp, en is een groot en ſchoon Ge-

(6) Dit is een vierkante Linnen-Doek, op welken de Kelk en Hoſtie geplaatſt wordt.

Digitized by Google

Gebouw. De Regtbank van het Dorp wordt daar ter plaatſe gehouden. Te S. Antoni, gemeenlyk S. Teunis genaamd, een Dorp, dat onder de Barony van Boksmeer behoort, en ook in 't Land van Kuik gelegen is, heeft men eene byzondere Regtbank, van welke men zig op die van Boksmeer beroepen kan. Boksmeer legt twee uuren bezuiden Kuik, aan den linker' oever der Maaze, en S. Teunis legt een groot half uur ten Zuidweſten van Boksmeer. LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

Tuſſchen Boksmeer en Kuik aan de Maaze legt een Dorp, Oeffelt geheeten, dat tegenwoordig den Koning van Pruiſſen, als Hertog van Kleef, toekomt. Men wil, dat dit Dorp eertyds den Heeren van Gennep, in het Land van Kleef, hebbe toebehoord, en met het afſtaan dier Heerlykheid aan den Hertog van Kleef, onder 't gebied van den zelven geraakt zy. De Ingezetenen van Oeffelt beriepen zig voor deezen van de Vonniſſen hunner Regtbank op de Hoofdbank van Kuik; doch nu moeten ze zig tot het Hof van Kleef vervoegen. De Roomſche Godsdienſt wordt te Oeffelt in 't openbaar geoefend. Men heeft 'er eene Schouw, om over de Maaze te Gennep te komen. 't Dorp Oeffelt.

Eer wy van dit gedeelte van Staats Brabant affcheiden, moeten we met een woord gewag maaken van de Heerlykheid Ravenſtein en het Graafſchap Megen, die 'er in beſlooten leggen. De Heerlykheid Ravenſtein is een Leen van Brabant; ſchoon de tegenwoordige Bezitter, de Keurvorſt van de Palts, beweert, uit hoofde van deeze Heerlyk- Heerlykheid Ravenſtein.

Digitized by Google

LAND VAN KUIK EN STAD GRAAVE.

lykheid, geen Leenman van hunne Hoogmogenden te zyn. De Algemeene Staaten hebben het Regt aan zig behouden, om Bezetting te leggen in de Stad Ravenſtein, die aan den linker' oever der Maaze, een uur beweſten Graave, gelegen, doch van weinig aanbelang is. Tegenwoordig is 'er egter geene Staatſche Bezetting te Ravenſtein. In die Stad is eene Gereformeerde Kerk, welke van éénen Predikant bedient wordt, die onder het Klaſſis van 's Hertogenboſch behoort. De gantſche Heerlykheid vervat veertien Vlekken en Dorpen. Het Kaſteel van Ravenſtein is zeer oud en tamelyk ſterk.

GRAAFſchap Megen.

Het Graafſchap Megen legt wel rondsom in Staats Brabant, bezuiden de Maaze, doch is geheel onafhankelyk van de Algemeene Staaten. De Graaf houdt zyn Graafſchap ter leen van het Opper-Leenhof van Brabant, te Bruſſel. Onder het Graafſchap Megen behooren, behalven een Steedje van den zelfden naam, drie Kerkdorpen Haren, Macharen en Teeffelen. De Baron van Schal is tegenwoordig Graaf van Megen.

Digitized by Google

HEDENDAAGSCHE HISTORIE,

OF

TEGENWOORDIGE STAAT

VAN

ALLE VOLKEREN;

XIIde DEELS

Vierde Stukje;

Vervolgende de Beschryving van den Tegenwoordigen Staat der

VEREENIGDE NEDERLANDEN;

En vervattende byzonderlyk de Beschryving van de Heerlykheden STEENBERGEN, WILLEMSTAD en PRINSENLAND, van eenige SCHANSEN aan de SCHELDE, van de STAD en het LAND VAN MAASTRICHT en de LANDEN VAN OVERMAAZE.

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION, Boekverkooper op den Nieuwendyk, by den Dam, in Hugo Grotius, 1739.
Met Privilegie.

Digitized by Google

Digitized by Google

ELFDE HOOFDSTUK.

HEERLYKH. STEENBERGEN.

Beschryvende de Heerlykheden STEENBERGEN, WILLEMSTAD *en* PRINSENLAND.

IN het westelyk gedeelte van Staats Brabant, welks beschryving wy nog niet hebben afgehandeld, leggen, behalven de gemelden, de Heerlykheden Steenbergen, Willemstad en Prinsenland, welken den Prinse van Oranje toekomen. Zyne Hoogheid bezit hier omtrent nog eenige andere Heerlykheden, als Zevenbergen, Geertruidenberg, Klundert enz; doch alzo die onder Holland behooren, hoopen wy 'er, in het beschryven van die Provincie, uitvoerig van te spreeken.

Beschryving der Heerlykheid Steenbergen.

De HEERLYKHEID of BARONY VAN STEENBERGEN, bestaande in eene Stad van dien naam, en eenige Polders, die de zelve omringen, legt in 't noordelyk gedeelte van het Markgraafschap van Bergen op Zoom, en is omtrent drie uuren gaans lang, en ruim één uur breed. Ten Noorden grenst zy aan 't Volke-Raak en de Vliet, waar door zy van 't Eiland Overflakkée, en van Prinsenland afgescheiden wordt. De voornaamste Polders in deeze Heerlykheid zyn Kruisland, Oudland, Westland, Kromwiel, de Rubeere, Graaf Henriks Polder en de Triangel, welke laatste een Leen van de Heerlykheid Steenbergen is; en van welken de Tienden den Heere van Voshol, en Katarina Ferdinanda de Broekhoven, Baroneste

HEER-LYKH. STEEN-BER-GEN.

van Leefdaal, toekomen. In den Polder van Kruisland is eene Gereformeerde Kerk en Predikant, ſtaande onder het Klaſſis van Thoolen en Bergen op Zoom.

Hiſtorie.

De Heerlykheid, van welke wy ſpreeken, maakte eertyds een gedeelte van het Graafſchap Stryen uit, en werdt, na de verdeeling van dat Graafſchap, in gemeenſchap, door de Heeren van Breda en Bergen op Zoom, bezeten. Naderhand werden de Landen, tot deeze Heerlykheid behoorende, onder beide deeze Heeren verdeeld. Het aandeel van den Baron van Breda beſtondt in de Stad Steenbergen, benevens de Polders Kruisland, Kromwiel en Weſtland, uitgenomen de Heerenregten over deeze drie Polders, welken de Markgraaf aan zig behieldt. De Heerlykheid Steenbergen was onder de nalaatenſchap van Willem den III, Koning van Groot-Britanje, en werdt, nevens de Barony van Breda, in de verdeeling van 't jaar 1732, tuſſchen den Koning van Pruiſſen en den Prins van Oranje, deezen laatſten aanbedeeld.

Voorregten van den Heer.

De Algemeene Staaten hebben de Oppermagt over de Heerlykheid Steenbergen, en heffen 'er dezelfde Laſten, als in de andere Generaliteits Landen. De Heer heeft 'er egter verſcheiden' aanzienlyke Voorregten. Hy begeeft 'er alle Regeerings-Ampten. Hy bezit de Tienden van 't geheele Land, die van den Triangel alleenlyk uitgenomen. De inkomſten uit deeze Tienden worden op omtrent twintig duizend Guldens begroot: uit welken de Heer egter de Predikanten, Voorlee-

Digitized by Google

leezers en Schoolmeesters onderhouden moet. De Kerkenraad moet hem vooraf verlof vraagen, om eenen Predikant te beroepen; en als het beroep geschied is, moet het eerst door hem goedgekeurd, en dan door het Klassis bevestigd worden. De Heerlykheid Steenbergen draagt elf duizend Guldens 's jaars in de Verpondingen, en drie duizend Guldens in de Bede. HEERLYKH. STEENBERGEN.

STEENBERGEN is een klein Steedje, dat omtrent twee uuren ten Noorden van Bergen op Zoom, aan het Water de Vliet, gelegen is. Het heeft lang onversterkt geweest, om dat men oordeelde, dat het niet wel sterk te maaken was. Eindelyk is het, in den Spaanschen Oorlog, met Vestingwerken voorzien geworden, welken tegenwoordig zeer wel worden onderhouden. De Wal heeft omtrent een vierdendeel uurs in zynen omtrek, en is van zes Bolwerken voorzien. Rondsom den Wal, loopt eene wyde en diepe Graft, die haar Water uit de Vliet ontvangt, en door twee Ravelynen en eene Kontrescharp beschermd wordt. Buiten deeze Kontrescharp is een Hoornwerk en een Kroonwerk gemaakt. Daar legt tegenwoordig eene Bezetting van een half Regiment Voetvolk binnen Steenbergen, staande onder 't bevel van eenen Kommandeur, die voor heen van den Gouverneur van Bergen op Zoom afhing. Tegenwoordig is 'er ook een Ingenieur, binnen deeze Vesting. Steenbergen heeft twee Poorten, de Waterpoort en de Oost- of Kruispoort. Gelegenheid der Stad Steenbergen.

Digitized by Google

HEERLYKH. STEENBERGEN. Hiſtorie.

In de veertiende eeuwe, dreef men, uit Steenbergen, ſterken handel op Engeland en Deenemarken. De Stad was toen veel grooter; doch, in den jaare 1365, door den brand, t'eenemaal verwoeſt zynde, is zy ſedert wel herbouwd, en met eenen Muur omringd; doch zo veel kleiner ingetrokken, dat zy nu naauwlyks het tiende gedeelte van haare voorgaande grootte behouden heeft. In 't jaar 1583, werdt zy, door Parma, overmeeſterd, en, in 't jaar 1590, door Maurits, Prins van Oranje, wederom hernomen. In het jaar 1629, werdt Steenbergen met een' aarden Wal verſterkt, en ſedert is de Stad in de magt der Staaten gebleeven. In 't jaar 1701, heeft men'er nog eenige Buitenwerken by gemaakt.

Getal van Huizen.

Daar zyn niet meer dan vyf of zes Straaten en omtrent honderd en vyftig Huizen, binnen Steenbergen. Het Stadhuis is een zonderling Gebouw, als mede dat van den Kommandeur, 't welk den Raad van Staate toebehoort. Men heeft 'er eene Kerk, die te vooren aan S. Servaas toegewyd was, en een Kapittel van vyftien Kanonniken hadt. Tegenwoordig wordt zy van de Gereformeerden gebruikt, en door twee Predikanten bediend, die onder het Klaſſis van Thoolen en Bergen op Zoom behooren. Zy genieten met hun beide dertien honderd en zeſtig Guldens in 't jaar, waar onder de Huishuur en Klaſſikale onkoſten begreepen zyn. De Roomſchgezinden doen tegenwoordig ook wederom Dienſt te Steenbergen,

Digitized by Google

gen, in eene houten Loots, binnen de Stad.

HEERLYKH. STEENBERGEN.

De Regeering van Steenbergen beſtaat uit eenen Droſſaard, een' Burgemeeſter, zes Schepenen en een' Sekretaris, behalven drie Schepens van buiten, twee wegens Kruisland, en één wegens de Heene. De Droſſaard en Sekretaris worden, voor al hun Leven, aangeſteld; de Burgemeeſter en Schepenen jaarlyks veranderd, of in hun Ampt beveſtigd, naar het goedvinden van den Heer, aan wien de Droſſaard een dubbeld getal van Regeeringsperſoonen opgeeven moet. Van de Vonniſſen deezer Regtbank, in burgerlyke zaaken, valt beroep op de Hoofdbank van Breda, en van daar op den Raad van Brabant, in den Haage; in lyfſtraffelyken velt zy beſliſſend Vonnis. Wegens zaaken, die 's Lands Middelen betreffen, beroept men zig op den Raad van Staate. Het Regtsgebied deezer Overheid ſtrekt zig over alle de Polders der Heerlykheid uit. Zy ſtelt 'er eenen Bode, twee Vorſters en drie Geregtsdienaars aan. Het opzigt over de Dyken is eenen Dykgraaf en eenige Heemraaden toevertrouwd. De Heer heeft eenen Rentmeeſter binnen Steenbergen, die zyne inkomſten invordert. Deeze geniet den een en twintigſten Penning van 't gene hy ontvangt, en betaalt eene jaarlykſche *Recognitie* van vyf honderd Guldens. De Raad van Staate houdt 'er eenen Ontvanger der gemeene Laſten; en het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, heeft 'er eenen Kommis-Kollekteur en eenen Kontrarol-

Regeering.

HEERLYKH. WILLEMSTAD.

rolleur, tot het heffen der inkomende en uitgaande Regten.

Het Wapen van Steenbergen, is een gouden Veld met een rood Kruis, boven drie groene Bergies.

Wapen.

Beschryving der Heerlykheid Willemstad.

De HEERLYKHEID WILLEMSTAD beſtaat in eene Stad van dien naam, gelegen aan het Hollandſch Diep, in den Polder van Ruigenhil, die in 't jaar 1564 bedykt werdt, benevens derzelver Regtsgebied, dat zig over den gemelden Polder uitſtrekt. De Stad legt op den Brabantſchen bodem, drie uuren benoorden Steenbergen. De Polder Ruigenhil maakt, met eenige andere omgelegene Polders, een Eiland uit, dat, van 't Ooſten naar 't Weſten, omtrent twee uuren lang, en van 't Zuiden naar 't Noorden, een en een half uur breed is. Hier vloejen de Merk en de nieuwe Vaart of Niervaart ſamen, en aan die ſamenvloejing is eene Schans gebouwd, de Blaakſchans geheeten, in welke de Heer van Willemſtad eenen Kommandeur aanſtelt.

Hiſtorie.

WILLEMSTAD is zo genoemd naar Willem den I, Prins van Oranje, die deeze Stad, in den jaare 1583, gebouwd en verſterkt heeft. De Heerlykheid over de zelve werdt hem, in 't jaar 1584, door de Staaten van Brabant, geſchonken, nevens den Polder, in welken de Stad geſtigt werdt. Deeze behoorde voorheen tot het Markgraaffchap van Bergen. De Markgraaf behoudt 'er ook nog zyne eigene Landen, den eigendom der drooge Dyken en alle de Tiendens. Mauritz, Zoon van Willem den I, werdt naderhand,

Digitized by Google

hand, door de Staaten der Vereenigde Nederlanden, in het bezit deezer Heerlykheid, beveſtigd. Zy was ook onder de nalaatenſchap van Willem den III, Koning van Engeland, en werdt, by de verdeeling, van welke wy meermaalen geſproken hebben, den tegenwoordigen Prinſe van Oranje afgeſtaan. HEERLYKH. WILLEMSTAD.

De Algemeene Staaten hebben de Oppermagt over deeze Heerlykheid; doch de Heer geniet de Verpondingen, de inkomſten der gemeene Middelen en alle andere Laſten, die, door den Raad van Staate, in de andere Steden der Generaliteit, geheeven worden, tot het voordeel toe, dat 'er van het Wei- en Hooiland der Veſtingwerken komt. Die zelfde Voorregten geniet hy in de Polders Ruigenhil en Heiningen; doch hy is verpligt, uit alle deeze inkomſten, de Veſtingwerken der Stad te onderhouden. Ook mag hy deeze Laſten niet vermeerderen, dan met goedvinden van de Eigenaars der Landeryen. Voorregten van den Heer.

Niet lang na de dood van Koning Willem den III, viel 'er merkelyk verſchil, tusſchen den Raad van Staate en eenigen van 's Konings Erfgenaamen, over het Regt tot de invordering der gemeene Middelen van de Willemſtad, en over het gebruik, dat 'er van die Middelen gemaakt moeſt worden. 't Zal der moeite wel waardig zyn, dat wy 'er onzen Leezeren een naauwkeurig verſlag van doen. De Raad van Staate, oordeelende, dat de gemeene Middelen in de Willemſtad, na 's Konings dood, Verſchillen over het Regt op de gemeene Middelen in de Willemſtad.

Digitized by Google

HEERLYKH. WILLEMSTAD.

van 's Lands wagen, behoorden te worden verpagt; met voorbehouding egter van het Regt, dat iemant anders op de zelven zou konnen bewyzen te hebben; gaf hier van den Algemeenen Staaten ſchriftelyk kennis, op den 7 Auguſtus 1702. Men voegde 'er *drie* redenen by, om aan te wyzen, dat de Prinſen van Oranje geen Regt tot de gemeene Middelen van de Willemſtad hadden. Men merkte aan: 1. Dat de gemeene Middelen, buiten kyf, der opperſte Magt alleen toekomen. 2. Dat men ligtelyk by onderzoek bevinden zou, dat het Regt der Prinſen van Oranje op de Middelen van de Willemſtad, alleenlyk uit aanmerking van perſoonlyke hoedanigheden van eenigen der zelven, verleend was. 3. Dat het Regt van *Præſcriptie* of Verjaaring, in 't ſtuk der gemeene Middelen, tegen de Oppermagt niet goldt. De Vorſtin van Naſſau, die zig gaarne, in het bezit en beſtier deezer Middelen, zag handhaaven, ſtelde een ſchriftelyk Vertoog in, waar by de Brief des Raads van Staate wederlegd werdt. 1. De Prinſen van Oranje hadden, wees zy aan, de Middelen der Willemſtad, van het aanleggen der Veſting, tot dien tyd toe, ruſtig en vreedig bezeten. Hier was dan eene Bezitting van overoude tyden, die een gegrond Regt gaf: ook zelfs in *Regalien* of Vorſtelyke Regten, waar onder de gemeene Middelen te tellen waren. Die van de Willemſtad hadden nooit den Staat toebehoort, en waren daarom ook nooit van 's Landswegen geheeven. 2. De Raad van Staate

Staate giſte ſlegts, doch bewees niet, dat den Prinſen van Oranje, alleenlyk uit aanmerking hunner perſoonlyke hoedanigheden, Regt op de Middelen in de Willemſtad gehad hadden: behalven dat men den overleeden' Koning die Middelen zelfs hadt laaten genieten, in en na den jaare 1650, toen hy van alle de Waardigheden zyner Voorouderen ontbloot was, en men geene byzondere hoogagting voor zynen Perſoon hadt. 3. In gewoone gevallen, mogt het Regt van Verjaaring, in 't ſtuk van gemeene Middelen, tegen de Oppermagt, niet konnen gebruikt worden; doch 't was met het geval in geſchil gantſch anders gelegen. Zulk eene oorſpronkelyke Bezitting moeſt als eene volſlaagen' *Conſuetudo* of geſtaafde Gewoonte en als eene ſtilzwygende Wet aangemerkt worden. 4. Wyders werdt 'er, van wegen de Vorſtin, nog gezeid, dat de Prinſen van Oranje regt hadden op de Middelen van de Willemſtad, uit hoofde van eene overeenkomſt van den 30 Juny 1587, waar by de Ingelanden en Opgezetenen van de Willemſtad, Fynaart en Ruigenhil, zig zo wel van de Staaten der vereenigde Provincien als van die van Brabant verlaaten vindende, hunne gemeene Middelen aan Prins Maurits afſtonden, op dat deeze daar uit de Veſtingwerken van de Willemſtad verbeteren en onderhouden zou. Tot nader betooging van de aloude Bezitting voegde men 'er by: 1. Dat de Raad van Staate die, in 't jaar 1626, zelf erkend hadt; genoegen neemende met het geene

HEERLYKH. WILLEMSTAD.

Prins

HEERLYKH. WILLEMSTAD.

Prins Fredrik Henrik toen aanboodt, tot onderhouding der Bezetting van Willemſtad, te willen draagen (a). 2. Dat 'er, in den jaare 1683, aan de Veſtingwerken van de Willemſtad, meer dan agt en twintig duizend Guldens te koſten gelegd zynde, en ter dier gelegenheid de Fynaart en Heiningen boven gemeen zynde belaſt; daar over, van wegen den Graaf van Auvergne, Markgraaf van Bergen op Zoom, en Eigenaar der twee gemelde Polders, aan hunne Hoogmogenden wierdt geklaagd, die goedvonden, de zaak aan den Prins van Oranje of deszelfs Raad over te laaten, alzo dezelven, meer dan honderd jaaren, in de vredige Bezitting van het Regt der gemeene Middelen waren geweeſt (b). 3. Dat de Raad van Staate zelf, in den jaare 1686, verſtaan hadt (c), dat de gemeene Lands Ontvanger zig van het invorderen der Belaſtingen op de Tienden, onder Ruigenhil gelegen, behoorde te onthouden, onaangezien deeze Belaſtingen, in den jaare 1665, onder den ontvang der Verpondingen van Prinſenland, gebragt waren; met uitdrukkelyke verklaaring, dat zyne Hoogheid, van alle oude tyden af, in het geruſt bezit van den ontvang dier Verpondingen, geweeſt was (1). Men kan hier nog by voegen, dat de Prinſen van Oranje

(a) *Reſol. Raad van Staate*, 15 Decemb. 1626. by *Reſol. Gener.* 14 Septemb. 1703.

(b) *Reſol. General.* 2 Aug. 1684.

(c) *Reſol.* 4 May 1686.

(1) Men moet hier aanmerken, dat 'er, ten nadeele des Prinſen van Oranje, beſlooten wordt, in den jaare 1665, toen hy geen Stadhouder was, en ten zynen voordeele, in den jaare 1686, toen hy tot de hoogſte waardigheden was verheeven.

Digitized by Google

Oranje meermaalen Ordonnantien op de gemeene Middelen van de Willemſtad gemaakt, en die Middelen, alle half jaaren, openlyk verpagt hebben, zonder dat 'er de Raad van Staate zig immer heeft tegen gekant. HEERLYKH. WILLEMSTAD.

Den Brief des Raads van Staate en het Vertoog der Vorſtinne aan Kommiſſariſſen geſteld zynde, en deezen daar van verſlag aan de Algemeene Staaten hebbende gedaan, volgde 'er, den 29 September 1702, een beſluit op, by het welke hunne Hoogmogenden verſtonden, dat „ onverkort elks „ Regt, zy zelven, als Executeurs van het „ Teſtament van Koning Willem den III, „ de verpagting der Middelen van de Willemſtad zouden laaten doen, en de Penningen, daar van komende, zo veel zulks „ nodig was, doen beſteeden aan de Veſtingwerken, waar toe de zelven, voor „ alle andere zaaken, geſchikt waren, „ doende het overſchot, ten behoeve van „ den Regt hebbenden, bewaaren." De Verpagting werdt daar op, den 30 September 1702, gedaan, door den Heere Wierts, eenen van de Raaden der Domeinen van den overleeden' Koning; en bragt eene Somme van twaalf honderd twee en tagtig Guldens op.

In den zomer des jaars 1703, vondt de Raad van Staate goed, de Penningen, van de Verpagtingen gekomen, te gebruiken tot betaaling der Veſtingwerken, die men aan de Willemſtad hadt begonnen te maaken, zig grondende op het voorgemeld Beſluit van den 29 September 1702. De Vorſtin

HEERLYKH. WILLEMSTAD.

ſtin van Naſſau kantede zig hier tegen, en verzogt ſchriftelyk, dat de zaak, tuſſchen haar en den Raad, aan den gewoonlyken Regter, zynde den Raad van Brabant in den Haage, verbleeven mogt worden. Doch hunne Hoogmogenden, hier op niets beſluitende, lieten 't blyven by de *Reſolutie* van den 29 September 1702. 't Geſchil over 't gebruik der gemeene Middelen van de Willemſtad werdt ondertuſſchen langs hoe levendiger. De Raad van Staate beweerde, dat de Veſtingwerken der Willemſtad zonder onderſcheid daar uit moeſten gemaakt en onderhouden worden. Aan de zyde van den Heer, oordeelde men, daarentegen, dat men alleenlyk de oude Veſtingwerken uit die Middelen onderhouden; doch 'er geene nieuwen van aanleggen moeſt. De Raad van Staate bragt by (d), dat de Middelen van de Willemſtad, volgens Beſluit der Algemeene Staaten van den 28 April 1587, niet ſlegts geſchikt waren tot het gewoonlyk onderhoud der Veſtingwerken; maar in 't algemeen *tot de noodetyke koſten dier Veſtingwerken en andere onkoſten van oorloge aldaar vallende.* 2. Dat men, in 't jaar 1626, wel met Prins Fredrik Henrik, over 't gene hy tot de onkoſten draagen zou, overeen gekomen was; doch dat men toen van de Veſtingwerken geen gewag altoos gemaakt hadt. 3. Dat de Algemeene Staaten, den 29 September 1702, zelven hadden geoordeeld, dat de gemelde Middelen altoos, voor alle andere zaaken, tot de Veſtingwerken waren gebruikt geworden.

(d) *Miſive* van 11 Septemb. 1703.

De

De Raad der Domeinen gaf, na eenige weeken (2), een ſchriftelyk Berigt in, waar by de redenen des Raads van Staate wederlegd werden. Men wees aan: 1. dat het Beſluit van den 28 April 1587 altoos buiten uitwerking gebleeven was. 2. Dat, in de overeenkomſt van den jaare 1626, van geene Veſtingwerken gerept wordende, de Raad van Staate daar uit ook niets tot ſtaaving van deszelfs meening trekken kon. Ondertuſſchen bleek 'er uit, dat Prins Fredrik Henrik de gemeene Middelen van de Willemſtad genooten hadt. 3. Op het Beſluit van den 29 September 1702, werdt alleenlyk gezeid, dat het overeen kwam met de bewoordingen van een Verſlag van Kommiſſariſſen, korts te vooren ingeleverd, zonder dat het geſchil over het gebruik der gemeene Middelen van de Willemſtad toen nog, naar behooren, onderzogt was. HERR-LYKH. WIL-LEM-STAD.

In April des volgenden jaars 1704, werdt 'er, van wegen de Vorſtin van Naſſau, wederom ſchriftelyk aangeweezen, dat de Prinſen van Oranje altoos tot de onderhouding der oude of gewoone Veſtingwerken van de Willemſtad zo veel hadden betaald, als zy, volgens overeenkomſten met den Staat, verpligt waren. Dit hadt, in de jaaren 1702 en 1703, tuſſchen de dertig en veertig duizend Guldens beloopen. Tot het aanleggen van nieuwe of buitengewoone Wer-

(2) Den 8 Oktober 1703.

Digitized by Google

HEERLYKH. WILLEMSTAD.

Werken, waren de Penningen altoos by den Staat van nieuws gevonden geworden. In 't jaar 1682, by voorbeeld, werdt 'er vier maal honderd duizend Guldens, tot buitengewoone Veſtingwerken, opgenomen: van welke ſomme de Raad van Staate wel eene verdeeling gemaakt hadt; doch hunne Hoogmogenden lieten, ten opzigte van de Willemſtad, alles aan 't bewind van zyne Hoogheid, die ook, in dien tyd, door zynen Raad, hadt doen omſlaan, over de Stad en den Polder van den Ruigenhil vyf en twintig honderd Guldens, en over den Fynaart drie en veertig honderd Guldens. De Raad van Staate maakte wederom nieuwe Aanmerkingen op het Vertoog der Vorſtinne, die op den 4 Juny 1704 werden ingeleverd. Men beweerde, dat het onderſcheid tuſſchen gewoone en buitengewoone Veſtingwerken louter ingebeeld, en in geene Staatsbeſluiten of oude Overeenkomſten gegrond was. En al bleef dit onderſcheid, zo waren de nieuwe of buitengewoone Veſtingwerken, waar over nu geſchil viel, op verre na zo koſtbaar niet, dan of men de oude Veſtingwerken hadt willen verbeteren. Voorts waren hunne Hoogmogenden, ten minſten als Executeurs van Koning Willems Teſtament, bevoegd, om buitengewoone Middelen, tot vervul der buitengewoone Veſtingwerken, over Willemſtad en de onderhoorige Polders, op te ſtellen. De overeenkomſt met Prins Fredrik Henrik van den jaare 1626 zag alleen op het onderhouden der Bezetting, niet op de Veſtingwer-

Digitized by Google

werken. Prins Maurits hadt, volgens bekentenis van den Raad der Domeinen zelven in een ſchriftelyk Vertoog van den 2 Auguſtus 1684, de Veſting van Willemſtad uit de gemeene Middelen volbouwd; hoewel tot zo veel meer ſchade dan voordeel, dat hy 'er wel zes honderd Guldens ter maand van zyne Wedde by hadt ingeſchooten. Men beſloot dan, dat de nieuwlings aangelegde Veſtingwerken uit de gemeene Middelen van de Willemſtad moeſten betaald worden, onverminderd het Regt van 't gemeene Land, zo wel als van den Boedel des overleeden' Konings. HEERLYKH. WILLEMSTAD.

De redenen des Raads van Staate werden by de Vorſtin van Naſſau op nieuws in overweeging genomen, en in een Geſchrift van den 26 July 1704 opgeloſt. Men bleef beweeren, dat het onderſcheid tuſſchen gewoone en buitengewoone Veſtingwerken niet ingebeeld was. Ten minſten was de Raad van Staate niet bevoegd, om aanbeſteedingen in de Willemſtad te doen, of Ordonnantien te ſlaan op den Ontvanger der gemeene Middelen aldaar; al waren de nieuwlings aangelegden al voor gewoone Veſtingwerken te rekenen. Ter zelfder tyd werdt nog van de zyde der Vorſtinne aangeweezen, dat de Staaten van Holland, in den jaare 1648, een gewigtig werk aan de Willemſtad hebbende doen maaken, het onderhoud van het zelve alleenlyk ten laſte der gemeene Middelen van de Willemſtad gelaaten hadden, en dat men, in de jaaren 1672 en 1673, tot het maaken van eenige

Digitized by Google

HEERLYKH. WILLEMSTAD.

nieuwe Werken, van wegen den Staat, tien of twaalf duizend Guldens hadt opgebragt. De Algemeene Staaten namen toen (3), als Souvereinen van dat gedeelte van Brabant, in het welke Willemſtad legt, en te gelyk als Executeurs van het Teſtament van Koning Willem den III, een Beſluit, volgens het welke, de Raad van Staate verzogt en gemagtigd werdt, om, by voorraad, de nodige Veſtingwerken van de Willemſtad te doen maaken, en door de Raaden van 's Konings Domeinen, uit de bewaarde Penningen van de gemeene Middelen, te doen betaalen, voorbehoudende het wederzyds Regt, waar over de uitſpraak aan den Raad van Brabant gelaaten werdt. By het zelfde Beſluit, was den Raad van Staate ook verzogt, om de gronden van het voorgewend Regt van 't Land, op de Middelen van de Willemſtad, in geſchrift te vervatten, gelyk op den 3 Oktober 1704 geſchiedde. Men merkte aan: 1. dat de Regeerders en Ingezetenen van de Willemſtad geen Regt hadden, om de gemeene Middelen aan iemant af te ſtaan; noch hunnen Hoogmogenden de magt daar over te beneemen. 2. Dat zy geenzins beoogd hebben die Middelen te maaken tot een *Effect* in den Boedel des Prinſen van Oranje; weshalven zy, om alle vermenging te voorkomen, dezelven ook door eenen byzonderen Ontvanger ſchynen te hebben willen laaten ont-

(3) Den 26 July 1704.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ontvangen; zynde die Middelen aan Prins Maurits niet afgeſtaan, dan onder voorwaarde, dat hy dezelven, tot goedmaaking der Oorlogslaſten van de Willemſtad, gebruiken zou. 3. Dat men, in het afſtaan dier gemeene Middelen, voornaamlyk het oog gehad heeft op 's Prinſen hoedanigheid van Gouverneur van Willemſtad, *geevende* de Ingezetenen zig, volgens hunne uitdrukkelyke verklaaring, *onder zyn Gouvernement, om, met behulp van de Staaten van Holland en Zeeland, beſchermd te worden:* waar uit de Raad van Staate beſloot, dat Prins Maurits het bewind over die Middelen niet aan zyne Opvolgers heeft konnen overlaaten, dan voor zo verre zy Gouverneurs van Willemſtad waren. 4. Ook hieldt men ſtaande, dat Prins Maurits rekening van deeze gemeene Middelen aan de Generaliteit gedaan hadt, 't welk men oordeelde te blyken, uit zeker Schryvens van den Raad des Prinſen van Oranje, gedagtekend den 2 Auguſtus 1684. HERA-LYKH. WIL-LEM-STAD.

Van de zyde der Vorſtinne van Naſſau werdt ſedert vry wat tegen deeze redenen ingebragt. 1. De eerſte reden onderſtelde, dagt men, dat de Willemſtadſche Middelen immer aan de Generaliteit behoord hadden; 't welk men nooit bewyzen kon. 2. De tweede was eene loutere en ongegronde giſſing. Een Heer kon van twee byzondere zyne eigene zaaken wel twee byzondere Rekeningen doen houden, enkel om verwarring te myden. 3. Indien men, in het afſtaan der gemeene Middelen, Prins Maurits alleenlyk in de hoedanigheid van Gouverneur had aan-

Digitized by Google

HEERLYKH. WILLEMSTAD.

gemerkt, zouden de Staaten van Holland, dit weetende, Prins Willem den III die Middelen niet hebben laaten genieten, in eenen tyd, dat hy geen Gouverneur was. Hunne Hoogmogenden namen hier op, den 7 Oktober 1704, eene *Reſolutie Commiſſoriaal*; doch ſedert ſchynt het geſchil over de gemeene Middelen van de Willemſtad aan den ſpyker te zyn gehangen. De Raad der Domeinen heeft altoos de Verpagtingen blyven doen, en de Prins van Oranje beſtiert de gemeene Middelen van de Willemſtad tot heden toe. In 't jaar 1715, heeft de Raad van Staate wel gepoogd, eenen ophef van gemeene Middelen over den Fynaart in te voeren; doch zonder eenig gevolg. Hunne Hoogmogenden namen toen een Beſluit (e), om eenige Rekeningen van de gemeene Middelen van de Willemſtad en Fynaart, onder hunnen Griffier, te doen brengen; doch dit Beſluit ſchynt nimmer ter uitvoeringe gebragt te zyn geweeſt.

(e) *Reſol. General.* 15 Febr. 1715.

Uit het gene tot hier toe gezeid is, kan men afneemen: 1. Dat de Prins van Oranje de geſchillen, welken hy, als Heer van de Willemſtad, met den Raad van Staate, heeft, aan den Raad van Brabant zou konnen verblyven. 2. Of hy zou dezelven, met den Raad van Staate zelven, in der minne konnen byleggen. Men oordeelt dit laatſte raadzaamſt; mids dat zyne Hoogheid, aan den eenen kant, meeſter blyve van de gemeene Middelen van de Willemſtad, en aan den anderen, uit de zelven, iets

iets tot de Oorlogslaſten opbrenge; doch zo veel niet, dat hy daar door het gantſch beloop dier Middelen miſſen zou. De geſchillen aan den Raad van Brabant te verblyven zou hagchelyk zyn; nademaal men niet weet, of die Raad het Regt van zyne Hoogheid, gehaald uit de overeenkomſt van den 30 Juny 1587, wel genoegzaam keuren zou. Miſſchien zou men 'er ook oordeelen, dat die van de Willemſtad geen regt hadden, om hunne gemeene Middelen af te ſtaan. Wie kan daarenboven weeten, of men 'er niet van meening zou zyn, dat het Regt op de gemeene Middelen door geene langduurige Bezitting verkreegen kan worden, en onafſcheidelyk tot de Oppermagt behoort. Men weet, dat de Regtsgeleerden het invoeren van Schattingen en Tollen onder de *Regalia majora* of voornaame Vorſtelyke Regten rekenen, welken de Souverein niet dan met verlies van zyne Souvereiniteit aan iemant afſtaan kan. Uit al het welke men beſluit, dat het raadzaamſt voor zyne Hoogheid is, het geſchil over de Middelen van de Willemſtad of te laaten beruſten, of by minnelyk verdrag af te doen (4). HEERLYKH. WILLEMSTAD.

(4) De byzonderheden wegens dit geſchil en alle de Aanmerkingen daar over hebben wy getrokken uit een geſchreeven *Recueil rakende de Differentien tuſſchen ſyn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje en Naſſau, en den Raad van Staate der Vereenigde Nederlanden 1. over het heffen der gemeene Middelen in de Willemſtad en haer Reſſorte van dien 2. En het Employ derzelver Middelen*, ons van goeder hand medegedeeld.

HEERLYKH. WILLEMSTAD.

Stads beschryving.

De Veſtingwerken van Willemſtad beſtaan uit zeven Bolwerken, die van eene Graft en Kontreſcharp omringd zyn. De Wal der Stad heeft omtrent een half uur in zynen omtrek. Men kan hier uit afneemen, dat de Stad klein is. Zy legt in eene ronde gedaante, heeft negen regte Straaten, omtrent honderd Huizen, en tuſſchen de drie en vier honderd Inwooners. De Gereformeerde Kerk, die op 't midden ſtaat van een fraai Plein, met Boomen omringd, is een rond Gebouw. Zy wordt door éénen Predikant bediend, die onder het Klaſſis van Dordrecht behoort. De Roomſchgezinden hebben geen Kerkhuis in de Willemſtad. Het Weeshuis heeft goede inkomſten, en wordt door vier Regenten beſtierd. Het Stadhuis is van binnen en van buiten ſierlyk opgebouwd. Het Huis van den Gouverneur, dat men het Prinſen-Huis heet, om dat het door Prins Maurits geſtigt is, en het Krygsmagazyn brengen niet weinig toe, tot ſieraad van het Steedje. 't Magazyn ſtaat onder 't opzigt van eenen Kommis, die door den Raad van Staate aangeſteld wordt: egter wordt het door den Heer onderhouden. Digt by het zelve is eene Markt. Hier heeft men ook eene Haven, alwaar verſcheiden' Vaartuigen leggen konnen. De mond der Haven is tuſſchen twee Dyken, op éénen van welken een Reduit is opgeworpen. Op den anderen heeft men de Waterpoort, die zo wel als de andere Poort der Stad, die naar de Landzyde uitgaat, fraai gemaakt is.

De

Digitized by Google

De Regeering van de Willemſtad beſtaat uit eenen Schout, twee Burgemeeſters en zes Schepens, benevens eenen Sekretaris, die te gelyk Stokhouder is, of de openbaare Opveilingen doet. De Schout en Sekretaris worden, door den Heer, voor al hun Leven, aangeſteld. De Burgemeeſters, waar van 'er één de regeering, zo wel als de Schout, helpt waarneemen, en de ander Voorzitter der Schepenen is, worden, benevens de Schepens, jaarlyks of veranderd, of in hun Ampt beveſtigd, naar het goedvinden van den Heer, aan wien de Schout een dubbel getal moet voorſtellen. Eveneens is het met den Theſaurier en de Regenten van het Weeshuis gelegen. Men beroept zig van de Vonniſſen, door Schepenen van Willemſtad, in burgerlyke zaaken, geweezen, onmiddelyk op den Raad van Brabant. Het opzigt over de Polderdyken is eenen Dykgraaf, drie Gezwoorens en eenen Sekretaris toevertrouwd. De Rentmeeſter van den Heer vordert de Verpondingen en andere Laſten in.

HEERLYKH. WILLEMSTAD. Regeering.

De Algemeene Staaten houden eene tamelyke Bezetting in de Willemſtad, die onder 't opzigt van eenen Gouverneur ſtaat, welke eenen Majoor onder zig heeft.

Bezetting.

Het Wapen van de Willemſtad heeft drie Kwartieren. Het eerſte zyn drie roode Paalen op een gouden Schild, het tweede een ſtaande Leeuw, met roode Tong en Klaauwen, tuſſchen agt goude Blokjes, op een blaauw Schild, en het derde drie roode Kruiſſen op een zilveren Schild. Het Wapen

Wapen.

HEERLYKH. PRINSENLAND.

pen wordt, door eenen Oranjeboom, voorzien van bladeren en vrugten, ondersteund.

Beschryving der Heerlykheid Prinsenland.

De HEERLYKHEID PRINSENLAND legt tusschen Steenbergen en Willemstad, aan het Volke-Raak, en vervat verscheiden' Polders, van welken de voornaamsten zyn, Oud-Prinsenland, de Willem en Maria Polder, Koningsoord en de Dintel-Polder. Tusschen Prinsenland, den Polder Heiningen en den Juffers Polder leggen twee Eilandjes, de Ruige Plaat en de Rolle Plaat geheeten, van welken het eerste, dat het grootste is, onder het Regtsgebied van Prinsenland, en het ander onder dat van Fynaart behoort. Prinsenland is omtrent twee uuren lang en één uur breed. Deeze Heerlykheid behoorde ook tot de nalaatenschap van Willem den III, Koning van Groot-Britanje, en is, in 't jaar 1732, den Prinse van Oranje ten deel gevallen.

't Dorp Dinteloord.

Daar is geene Stad en maar één Dorp in Prinsenland, *Dinteloord* geheeten. Het legt in den Dintel-Polder, is tamelyk groot, en heeft eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant, staande onder het Klassis van Breda, bediend wordt. Men heeft 'er geen Kerkhuis voor de Roomschgezinden.

Regeering.

De Regeering van Prinsenland komt in dit Dorp by een, en bestaat uit eenen Schout, zeven Schepens en eenen Sekretaris. De Schout, de Sekretaris, en een Geregtsbode worden voor al hun Leven aangesteld. De Schepens worden jaarlyks, door den Heer, veranderd of bevestigd. In lyfstraffelyke zaaken, vellen zy be-

Digitized by Google

beſliſſend Vonnis, en in burgerlyken, valt 'er beroep van hunne Vonniſſen op het Leenhof van Breda, en van daar op den Raad van Brabant. Hun Regtsgebied ſtrekt zig over gantſch Prinſenland en de Ruige Plaat uit. Over de Dyken is een Dykgraaf en Penningmeeſter, door den Heer, aangeſteld. Het Ampt van Dykgraaf wordt door den Schout bekleed. De gemeene Laſten worden door den Ontvanger van Steenbergen ingevorderd. SCHANSEN AAN DE SCHELDE.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Beſchryvende de Schanſen LILLO, KRUISSCHANS *en* FREDRIK HENRIK.

TEn Zuiden van Bergen op Zoom, tuſſchen het Land van Ryen en de Heerlykheid Zandvliet, beide tot Ooſtenryks Brabant behoorende, leggen, langs de Rivier de Schelde, drie Schanſen, Lillo, de Kruisſchans, en de Schans Fredrik Henrik, welken onder de magt van de Staaten der Vereenigde Nederlanden behooren. Zy dienen tot verzekering van de Vaart langs de Schelde. Wy zullen ze kortelyk beſchryven. Beſchryving der Schanſen

Lillo, de voornaamſte Veſting van de drie, is omtrent drie uuren beneden Antwerpen gelegen. De Inwooners van deeze Stad, Lillo.

Digitized by Google

SCHANSEN AAN DE SCHELDE.

die, in 't jaar 1583, der Staaten zyde nog hielden, begonden toen deeze Veſting te bouwen, en volbrokken 't werk in 't volgende jaar. Regt tegen over Lillo, aan de andere zyde der Schelde, ſtigtten zy eene andere Sterkte, Liefkenshoek geheeten (1). Beide dienden ze, om de Vaart der Schelde voor de Antwerpenaars te verzekeren. Lillo werdt, in 't jaar 1588, door Mondragon belegerd; doch door Odet de La Noue Teligni, Zoon van den vermaarden Heere de La Noue, zo dapper verdedigd, dat de Vyand genoodzaakt werdt, met verlies van twee duizend Man, af te trekken. Sedert is Lillo in de magt der Staaten gebleeven, die de Veſtingwerken der Plaatſe veel hebben doen verbeteren. Zy beſtaan uit vyf Bolwerken, twee Ravelynen, eene Binnen- en Buiten-Graft, en drie Buiten-Batteryen. Binnen Lillo worden zes en zeventig Wooningen geteld, onder welken het *Commandement* en vyf Landshuizen begreepen zyn; behalven de Magazynen en de Barakken voor eene Bezetting van duizend Man. De Gereformeerde Kerk, dat een net Gebouw is, wordt 'er door éénen Predikant bediend. Hy behoort onder het Klaſſis van Thoolen en Bergen op Zoom. De Ingezetenen van Lillo beſtaan voornaamlyk uit Admiraliteits Bedienden, wegens Zeeland en de Maaze. De Bezetting van deeze en de twee andere Schan-

(1) Wy zullen 'er, in het beſchryven van Staats Vlaanderen, nader van ſpreeken.

Digitized by Google

Schanſen beſtaat uit drie Kompagniën Voetvolk en eenige Artillery-Bedienders. Zy ſtaat onder 't bevel van éénen Kommandeur, die ook over de Bezetting van Liefkenshoek gebiedt. Voorts is 'er tegenwoordig een *Auditeur militair* te Lillo. Lillo en Liefkenshoek behooren onder de Staaten van Zeeland, als Gemagtigden der Algemeene Staaten. De Gekommitteerde Raaden dier Provincie ſtellen 'er den Kommandeur aan, die voorzit in het Kollegie van * gevolmagtigde Regters, beſtaande behalven hem, uit eenen Vice-Preſident, vyf Regters en eenen Sekretaris, welke allen, voor hun Leven, door die zelfde Gekommitteerde Raaden, worden aangeſteld. Men beroept zig, in burgerlyke zaaken, van deeze Regtbank op die der Gekommitteerde Raaden van Zeeland. De Regeering van Lillo heeft Regtsgebied over Lillo, over eene vierkante Schans, op eene kleine hoogte, een vierdendeel uurs landwaards in van Lillo gelegen, en Oud Lillo geheeten, en over Liefkenshoek. De jaarlykſche Verpagting der gemeene Middelen over Lillo, Oud Lillo en Liefkenshoek, geſchiedt in de maand Juny, door de Gekommitteerde Raaden van Zeeland en de Raaden van Staate. 't Gene 'er van komt, wordt egter alleen aan de Provincie van Zeeland verantwoordt; die 'er de Veſtingwerken deezer Schanſen uit onderhoudt. Het Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland houdt binnen Lillo, een' Ontvanger, een' Kontrarolleur en eenige Kommizen *ter Recherche*. Lillo heeft eertyds den naam van

SCHANSEN AAN DE SCHELDE.

* *Gedelegeerde.*

Graaf-

SCHANSEN AAN DE SCHELDE.

Graaffchap gehad. Sedert heeft het den titel van Heerlykheid gevoerd, en den Huize van van Daalen toebehoord. Doch de Algemeene Staaten hebben het Regt van deezen Huize nimmer willen erkennen (a).

De Kruisfchans.

De *Kruisfchans* legt omtrent een half uur boven Lillo. Zy heeft vier Bolwerken, en eene kleine Bezetting. In 't jaar 1632, werdt zy, door Graaf Willem van Naffau, den Spaanfchen ontweldigd. Daar is geene Gereformeerde Kerk.

(a) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 1178.

Het Fort Fredrik Henrik.

De Schans *Fredrik Henrik*, die ook vier Bolwerken heeft, legt drie vierdendeel uurs beneden Lillo. Niet verre van deeze Schans, naar de Landzyde, heeft men een Reduit opgeworpen. Beide deeze Schanfen ftaan onder 't gebied der Algemeene Staaten, en worden door dezelven onderhouden. In ieder der zelven is een Majoor en een Kommis van 's Lands Magazynen. Het gebied over de Bezetting wordt door de Algemeene Staaten aan den Kommandeur van Lillo en Liefkenshoek opgedraagen. De Raad van Staate doet hier ook de jaarlykfche Verpagting der gemeene Middelen.

De Sterkte deezer Schanfen legt voornaamlyk hier in, dat dezelven altoos, langs de Schelde, van Voorraad voorzien konnen worden, zonder dat men zulks te water beletten kan; en dat men de rondsom leggende Polders fpoedig en ligtelyk onder water kan zetten. In tyden van Oorlog, houdt men ook altoos een merkelyk getal van Uitleggers op de Schelde. In den laatften Oorlog hebben 'er wel dertien of veertien gelegen.

Digitized by Google

gen. Tegenwoordig legt 'er maar één, tuſſchen Lillo en Liefkenshoek, bemand met zeventien Man onder eenen Kommandeur, en voerende agt vier ponders Stukken Geſchuts. Men noemt deezen Uitlegger de Vloot voor Lillo. Tuſſchen den Uitlegger en Lillo, moeten alle op- en afkomende Schepen ten anker komen. De eerſten, om van de Kommizen ter *Recherche* onderzogt te worden. De laatſten, om de inkomende Regten hunner Ladinge te betaalen. Volgens het XIV Artikel der Munſterſche Vrede (b), wordt de Schelde hier door geſlooten gehouden; zo dat 'er geene Zeeſchepen konnen op- of afkomen; wordende de zelven als de grootſte *Contrebande* aangemerkt.

SCHANSEN AAN DE SCHELDE.

(b) *Groot Plakaatboek*, I Deel, Kol. 86.

DER-

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van de STAD *en het* LAND VAN MAASTRICHT.

Beschryving van de Stad en 't Land van Maastricht.

ALhoewel Maastricht tegenwoordig niet met Staats Brabant vereenigd is, en er van de Vonnissen, aldaar geweezen, geen beroep valt op den Raad van Brabant, in den Haage; zo weeten we egter de beschryving dier Stad nergens beter dan hier te plaatsen; alzo zy, van ouds een deel des Keizerryks geweest zynde, naderhand aan den Hertog van Brabant ter leen gegeven, en vervolgens met Brabant vereenigd geworden is (a). Ook wordt de Regeering der Algemeene Staaten in die Stad nog tegenwoordig de Brabantsche Regeering genoemd.

(a) Zie *Van Zurk, Codex Batavus*, Tit. *Maastricht*, §. 11. en N 1. p. 692.

MAASTRICHT is eene oude en sterke Stad, gelegen aan de Maaze, vyf uuren benoorden Luik, en zes uuren beweesten Aken. Aan de Westzyde paalt zy aan Luikerland en aan het Graafschap van den Vroenhove, dat zelfs voor een gedeelte binnen de Stad legt. Ten Oosten grenst zy aan het Land van Valkenburg en aan het Graafschap Gronsfeld, dat een Leen van het Keizerryk is.

Gelegenheid der Stad.

De Maas scheidt de Stad in twee deelen, van welken het grootste, dat aan de linker zyde der Riviere legt, eigentlyk *Maastricht*, en het ander *Wyk* geheeten wordt. Deeze twee deelen worden, door eene steenen Brug,

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Brug, die omtrent honderd voeten lang is, aan een gevoegd: zy ruſt op negen groote Boogen, van welken 'er agt van gehouwen Steen, en de negende, die digtſt aan Wyk ſtaat, van hout gemaakt is. Deeze houten Boog kan, in zeer korten tyd, gebroken, en daar door, in geval van nood, alle gemeenſchap met Wyk afgeſneeden worden. De Schepen, die, de Maaze op, naar Luik willen, moeten deezen Boog onder door vaaren. Behalven van de Maaze, wordt Maaſtricht nog van een ander klein Riviertje bewatert, dat de Jekker of Jeker geheeten is, en, omtrent negen uuren boven Maaſtricht, in het Graaffchap Hasbai ontſpringt. Het loopt voorby Tongeren naar Maaſtricht, by welke Stad het zig in twee Takken verdeelt, welker eene, by de Tongerſche, en de andere, by de S. Pieters Poort, in de Stad komt. Deeze twee Takken maaken verſcheiden' Graften in de Stad, en vereenigen zig wederom, aan de Weſtzyde der zelve, alwaar zy, niet verre van de Brug, in de Maas vallen. De Jekker helpt verſcheiden' Kooren- Olie- en Runmolens, te Maaſtricht, aan 't gaan, als mede een' Kruidmolen, die den Staat toekomt.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

De Stad heet in 't Latyn *Trajectus ad Moſam*, dat is, *Overtogt der Maaze*, en hier van is den naam *Maas-tricht* ſedert gevormd (1).

Naame oorſprong.

In

(1) Sommigen zyn van gedagten, dat Ammianus Marcellinus, (Libr. XX. Cap. 10.) in 't beſchryven van

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

In 't baſtaard Latyn der Middeleeuwe, noemde men haar *Trajectum Superius* of Boven-Veer, om haar van het Beneden-Veer, *Trajectum inferius*, of Utrecht, te onderſcheiden (a). Ook werdt zy toen *Trectis* en *Trijectum* geheeten (b).

Hiſtorie.

Maaſtricht wordt voor de oudſte Stad der Franken, die men ook Saliërs plagt te noemen, en voor de Hoofdſtad der Tongeren gehouden. Omtrent het einde der vyfde eeuwe, werden verſcheiden' Steden der Gaulen, en onder die ook de Stad Tongeren, door Attila, Koning der Hunnen, geplonderd en verwoeſt. De Biſſchoppelyke Ze-

(a) Vide *Alting. Not. Germ. inf.* P. II. p. 177.

(b) *Aimoin. Hiſt. Franc.* Libr. V. Cap. 25.

van Keizer Juliaans togt tegen de Franken, van Maaſtricht, onder den naam van *Obtricenſe Moſæ Oppidum*, d. i. *Obtricht* of *Overtricht aan de Maaze*, gewag maakt. Zie VAN DER HOUVE, *Handveſt-Kronyk*, II Deel, bladz. 132. Doch anderen oordeelen, dat Gregorius van Tours de eerſte geweeſt zy, die van Maaſtricht, onder den naam van *Trajectenſis Urbs*, geſproken heeft, en dat men, by Ammianus, *Ob Tricenſimæ Opidum*, of de Stad, daar het dertigſte Legioen gelegerd was, leezen moet. *Vide* M. ALTING *Notit. Germ. inf.* voce OBTRICENSE MOSÆ OPIDUM P. I. p. 106. De Heer KANNEGIETER getuigt ook, dat men, in oude Handſchriften, dus geleezen heeft. *Diſſertat. de Britſenburgo*, Cap. IV. p. 24. Eenigen hebben geſchreeven, dat Maaſtricht, elf jaaren voor de gemeene Tydrekening der Kriſtenen, geſtigt zou zyn Zie BUCHER. *Belg. Rom.* Libr. I Cap. 17. §. 12. MEZERAY, *Hiſt. de France avant Clovis*, Livr. I. §. 14. Doch dit is onzeker. De Heer ALTING oordeelt, dat Maaſtricht by de Romeinen t'eenemaal onbekend zy geweeſt, ten ware men 'er miſſchien, onder den naam van *Pons Moſæ* of *Brug over de Maaze*, by TACITUS (*Hiſt* Libr. IV. Cap. 66.) van gewaagd vondt. Zie *Notit. Germ. inf.* P. I. p. 107.

Digitized by Google

Zetel van Tongeren werdt toen naar Maastricht overgebragt: alwaar zy, tot in den aanvang der agtſte eeuwe, bleef, wordende toen door Biſſchop Huibert, den een en twintigſten Biſſchop van Maaſtricht, van S. Servaas, die de eerſte was, af gerekend, naar Luik verplaatſt. Maaſtricht werdt, in 't jaar 881, van de Noormannen verwoeſt; doch nog voor het einde der negende eeuwe, wederom opgebouwd. De Stad was, in de twaalfde eeuw, en mogelyk al veel vroeger, aan het Keizerryk onderworpen. Doch, in het jaar 1204, werdt zy, door Filips den II, aan Henrik, Hertog van Brabant, ter leen gegeven. De Graaf van Loon hadt, omtrent dien tyd, eenig regt op Maaſtricht, of van Pandſchap, wegens eenige Penningen, door hem aan den Keizer verſtrekt, of uit eenige andere oorzaak herkomſtig, waar van hy, in 't jaar 1214, ten behoeve van Henrik, Hertog van Brabant, afſtand deedt (c). En in 't zelfde jaar werdt Maaſtricht andermaal, door Keizer Fredrik den II, als een Hoogleen aan Hertog Henrik en zynen Zoon gegeven. Op deezen voet, hebben de Hertogen van Brabant Maaſtricht eeuwen agter een bezeten. Ondertuſſchen oefenden de Biſſchoppen van Luik ook eenig Regt in die Stad; uit wat hoofde blykt zo klaar niet, en wy zullen'er in 't vervolg nog een weinig nader van ſpreeken. In 't jaar 1530, nam Keizer Karel de V de Leenpligtigheid, onder welke Maaſtricht tot nog toe geſtaan hadt, t'eenemaal weg, en gaf zig zelven, als Hertog van Brabant, die

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

(c) Zie *Martel. Hiſt. Loſſenſ.* Libr. VI. pag. 168.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Stad met alle haare Onderhoorigheden, in vollen eigendom. Sedert is Maaſtricht altoos, van het Ryk afgeſcheiden, en met Brabant vereenigd geweeſt. De Luikenaars moeſten toen met hun aandeel in de gewoonlyke Regtsoefening en in de inkomſten der Stad te vrede zyn; ſchoon zy niet nalieten te beweeren, dat zy gelyk regt met den Hertog van Brabant op Maaſtricht hadden. In 't jaar 1553 werden, op verzoek der Staaten van Brabant, verſcheiden' geregtelyke Handelingen vernietigd, in welken de Biſſchop van Luik, naar 's Keizers oordeel, de paalen van zyn gezag hadt te buiten gegaan. De zaaken waren in deezen ſtaat, toen de Stad, in den aanvang van den Spaanſchen Oorlog, in 't jaar 1574, met Spaanſche Bezetting benaauwd werdt. Twee jaaren daar na, poogde men dezelve ter Stad uit te dryven, dat egter mislukte, tot geweldige ſchade der Burgerye, die jammerlyk mishandeld werdt. Toen de Spanjaards naderhand allen ten Lande uit getrokken waren, kreegen de Bondgenooten gelegenheid, om Maaſtricht van Bezetting te voorzien. De Stad werdt daar op, in 't jaar 1579, voor de eerſte maal, door Parma belegerd. Het beleg duurde vier maanden, en die van binnen hadden beſlooten het uiterſte te verduuren, hoopende op tydig ontzet. Men ſloeg verſcheidenerlei koperen Noodmunten; terwyl Parma de Stad hevig beſtormen deedt. Eindelyk werdt zy, den agt en twintigſten van Zomermaand, by verraſſing, ingenomen.

Digitized by Google

men. Eenige Waaghalzen, den Wal beklommen hebbende, overvielen de vermoeide Wagt, en baanden den weg voor hunne Rotgezellen, die wel haast ter Stad instorteden, en alles afmaakten wat hun voorkwam. Men wil, dat 'er wel agt duizend Menschen omkwamen. Anderen schryven, dat 'er van de Bezetting en Inwooners naauwlyks vier honderd Menschen in 't Leven bleeven. In 't volgende jaar 1580, hadt Willem, Prins van Oranje, eenen aanslag op Maastricht voor: de Ladders waren reeds aan de Wallen gebragt; doch een schielyk toeval noodzaakte hem, onverrigter zaake, wederom af te trekken. Maastricht bleef in de magt der Spaanschen tot in 't jaar 1632, wanneer Fredrik Henrik, Prins van Oranje, het Leger van den Staat voor de Stad bragt. Hy lag 'er meer dan twee maanden voor, en de Stad ging eindelyk by verdrag aan hem over. Fredrik Maurits de la Tour d'Auvergne, Hertog van Bouillon, werdt Gouverneur van Maastricht, en hy verdedigde de Stad met zo veel beleid en dapperheid; dat dezelve van den Markgraaf d'Aitone, in 't jaar 1634, vergeefs belegerd werdt. In 't jaar 1638, werdt 'er een Verraad binnen Maastricht ontdekt, dat verscheiden' Persoonen, weereldlyken en Geestelyken, het Leven kostte. De Stad werdt den Staaten, by de Munsterssche Vrede van 't jaar 1648, afgestaan. Zy bleeven 'er meester van tot in 't jaar 1673, wanneer 'er Koning Lodewyk de XIV van Vrankryk, in eigener persoon, voor kwam. De Gouverneur der

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Stad werdt zo ſterk van de Burgery tot de overgave gedrongen, dat hy de zelve, binnen dertien dagen, opgaf. Willem de III, Prins van Oranje, ſloeg 'er, in 't jaar 1676, wederom het beleg voor: doch de wakkere tegenſtand der Belegerden, en het agterblyven der verwagtte Duitſche Hulpbenden noodzaakten hem, de belegering op te breeken. De Stad bleef in de magt der Franſchen, tot na het ſluiten der Nimweegſche Vrede van 't jaar 1678, by het VIII. Artikel van welken, zy zig verbonden, om de zelve wederom aan de Staaten over te leveren (d), gelyk ſedert ſchoorvoetende geſchied is. In den jaare 1703, maakten de Franſchen een' aanſlag op deeze Stad; doch hun voornemen werdt verydeld.

(d) Zie *Groot Plakaatboek*, III Deel, bl. 362.

Veſtingwerken der Stad.

Maaſtricht is, door de Staaten en Franſchen, van goede Wallen en Veſtingwerken voorzien geworden. De Stad heeft, zo wel aan den Maas- als aan den Landkant een groot getal van Poorten. Aan den Landkant zyn 'er tegenwoordig nog vyf, want twee zyn 'er toegemetſeld; en aan den Maaskant telt men 'er drie, welken men Waterpoorten noemt. Wyk heeft tegenwoordig maar éene Poort. De Wallen der Stad zyn een uur gaans in hunnen omtrek. Zy beſtaan uit eenen ouden Muur, in welken verſcheiden' kleine Toorens en ouderwetſche Bolwerken zyn. De voornaamſte Sterkte van Maaſtricht beſtaat in een goed getal van loſſe Bolwerken, zo grooten als kleinen, in verſcheiden' Hoorn- en Kroonwerken, en in eenen bedekten Weg, die, op

Digitized by Google

op ſommige plaatſen, dubbeld, en op anderen drie dubbeld is. Alle deeze Werken zyn ondermynd. Door middel van het Riviertje de Jekker, konnen twee ſtreeken Lands buiten Maaſtricht onder water gezet worden, de ééne tuſſchen de Stad en het Fort S. Pieter, en de andere van één der Bolwerken van de Stad, aan de Boſſche-Poort gelegen, af, tot aan de Maaze toe. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Wyk, aan den regter oever der Maaze gelegen, behoort onder het Regtsgebied der Stad, en is altyd als een gedeelte van dezelve aangemerkt (2). Dit gedeelte is ook zeer wel verſterkt. De Wal van Wyk heeft een groot vierdendeel uurs in zynen omtrek, en drie groote vaſte Bolwerken. Hy wordt door eenen anderen aarden Wal beſchermd, die verſcheiden' Bolwerken en Ravelynen en eenen goeden bedekten Weg heeft. In Wyk zyn twee voornaame en verſcheiden' mindere Straaten. Ook heeft men 'er eene Glasblaazery. Sterkte van Wyk by Maastricht.

Ter wederzyde van de Brug over de Maaze leggen verſterkte Eilandjes. Het Eilandje, dat ten Zuiden van de Brug gelegen is, heeft verſcheiden' Reduiten. Ten Noorden leggen 'er twee. Het één is van verſcheiden' Reduiten en andere Werken voorzien, en het ander met eenen Muur van Buitenwerken.

(2) Wyk is al in de negende eeuwe by den Latynſchen naam van *Vicus* bekend geweeſt Zie ALTING *Notit. German. infer.* Voce TRAJECTENSIS URBS AD MOSAM, P. II. P. 177.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

blaauwe Namenſche Steen omringd. Men heeft 'er een Koorn- en Zaagmolen op, die door het Water der Maaze aan 't gaan gehouden wordt. Niet verre van de Stad, naar den kant van Luik, ontmoet men de S. Pieters Schans, die op den kruin van den S. Pieters Berg is opgeworpen. Zy beſtaat uit een zeer groot Bolwerk, van *Kazematten* voorzien, benevens zyne Kontreſcharp en bedekten Weg. Ter linker en ter regter zyde van deeze Sterkte, heeft men *Linien* van gemeenſchap en afſnydingen gemaakt, tot aan het Land toe, dat onder water gezet kan worden. Toen, in het jaar 1701, deeze Schans eerſt opgeworpen werdt, maakte 'er de Prins van Luik eenige zwaarigheid over, beweerende, dat de grond der zelve tot den Luikſchen bodem behoorde, waarom de Staaten hem, zyns oordeels, vooraf verlof verzogt moeſten hebben. Doch hy liet zig haaſt te vrede ſtellen (e).

(e) Voyez *Lamberti Memoir.* Tom. XI. p. p. 327.

Getal van Huizen en Inwooners.

Men heeft omtrent drie duizend Huizen en twaalf of dertien duizend Inwooners, behalven de Bezetting, binnen Maaſtricht geteld. De Stad is van verſcheiden' fraaje Straaten voorzien; de voornaamſten zyn zes in getal; waar van 'er drie op drie der aanzienlykſte Stads Poorten uitloopen. De gantſche Stad is in veertien Wyken verdeeld: over ieder van welken een Wykmeeſter aangeſteld is; die het opzigt ook over de Brandſpuiten heeft. Sedert omtrent dertig jaaren, brandt men Lantarens in de Straaten van Maaſtricht, die op Stads koſten onderhouden worden.

Twee

Twee ruime Pleinen zyn 'er binnen Maastricht, de groote Markt en de Vrythof. Op het eerſte wordt tweemaal 's weeks markt, en jaarlyks twee Paardenmarkten gehouden. Behalven deeze Markten, heeft men hier de Kermis van S. Servaas, die op den Feeſtdag van dien Heilig', den 13 May, invalt, en rondsom en in de Kerk van S. Servaas gehouden wordt. De Vrythof is vierkant, en met verſcheiden ryen Boomen bezet. De Ingezetenen der Stad, Geeſtelyken, Burgers en Krygsluiden verluſtigen zig hier met wandelen. In 't jaar 1737, is hier een Wagthuis voor de Hooofdwagt, uit blaauwen Steen van den grond opgebouwd. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT. Markten.

Onder de openbaare Gebouwen van Maastricht munt het Stadhuis uit, dat in 't jaar 1659 begonnen, en in 't jaar 1663 voltooid werdt. Het is een groot vierkant Gebouw, dat van blaauwen Steen ſierlyk opgehaald is, en omtrent midden op de groote Markt ſtaat. Onder in het zelve, heeft men de Stads Waag, het Wagthuis en Vertrekken voor verſcheidenerlei Gevangenen. Langs twee blaauwe ſteenen Trappen, die naar de regter- en de linkerhand opgaan, komt men op een deftigen Stoep, voor den ingang der tweede Verdieping van het Gebouw. De *Kommiſſariſſen Deciſeurs* van den Biſſchop en Prins van Luik en de Luikſche Regeeringsperſoonen gaan langs den trap, aan de regter zyde, naar boven, en de *Kommiſſariſſen Deciſeurs* van de Algemeene Staaten, zo wel als de Brabantſche Regeeringsperſoonen, klimmen den trap aan de linker zyde Gebouwen. Stadhuis.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

op. Zy ontmoeten malkanderen op den reeds gemelden Stoep, die met een Uitlek van gelyke grootte overdekt is. Door de Voorpoort komt men op de groote (3) Zaal van het Stadhuis, alwaar alle de Vertrekken, tot de byeenkomſten der Regeeringsperſoonen geſchikt, hunnen ingang hebben. Men ziet 'er de groote Raadkamer, alwaar de Luikſche en Brabantſche Regeeringsperſoonen gezamentlyk byeenkomen, en verders de beiderlei Burgemeeſters- en Schepens-Vertrekken, Griffien en Sekretaryen, benevens eene fraaje Audientie- of Spreekkamer, zynde het zelfde Vertrek, alwaar te vooren de Griffie van den laagen Geregte was. Aan 't einde van de Zaal, gaat men, langs eenen breeden Trap, en vervolgens langs twee Trappen, één ter regter en één ter linkerhand, naar de derde Verdieping van 't Gebouw, beſtaande in eene fraaje Gallery, uit welke men in de Vertrekken van de derde verdieping gaat. Hier is eene Kamer, in welken de Papieren van den * ſamengevoegden Raad, die der Brabantſche Griffie, en de Protokollen der Notariſſen bewaard worden; behalven verſcheiden' andere Vertrekken. Ook heeft men hier de openbaare Boekzaal, die uit een groot getal van allerlei Boeken beſtaat, en met eenige zeldzaamheden verſierd is. De Voorgevel van het Stadhuis pronkt met eenen fraajen vierkanten Tooren, op welken eene agt-

* *indivi-ſæ*, onverdeelden.

(3) *Veſti-bul* zegt men te Maaſtricht.

Digitized by Google

agtkante Spits ſtaat, die van een fraai Uuren Speelwerk voorzien is.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Het oud Stadhuis van Maaſtricht is nog in wezen; doch het dient voornaamlyk tot een Gevangenhuis. Ook heeft men 'er eene Lakenhal. Het is een hoog Gebouw, en daar ſtaat een Toorentje op, alwaar ten allen tyde een Wagter is, die by dag agt geeft op het gene 'er rondsom de Stad voorvalt, en by nagt waarſchouwt, als 'er hier of daar brand is.

Oud Stadhuis.

Men heeft eene ſchoone Vleeſchhal te Maaſtricht. Zy heeft haaren ingang in de groote Straat, en komt van agteren in eene andere Straat uit.

Vleeſchhal.

Het Huis van de Afgevaardigden der Algemeene Staaten is een nieuwerwetſch en fraai Gebouw. Men komt in 't Voorhuis langs eenen deftigen opgang van blaauwen Steen. Van binnen is het van verſcheiden' nette Vertrekken voorzien. Het ſtaat digt by den Vrythof, in den Wyk van Tweebergen, die tot het Graafſchap van den Vroenhove behoort. Eertyds ſtondt hier het Munthof, en by het afbreeken van het oud Gebouw, vondt men verſcheiden' blaauwe Steenen, met het Bourgonjens Kruis verſierd, die men, in den Muur van de Plaats des nieuwen Gebouws, ter regter zyde van den ingang, ingevoegd heeft.

Huis van de Afgevaardigden der Algemeene Staaten.

Het Huis van den Gouverneur en dat van den Kommandeur zyn ook waardig bezien te worden. Zy hebben beide verſcheiden' fraaje Vertrekken. Het eerſte is egter veel pragtiger. Agter het ander is een Tuin,

Huis van den Gouverneur.

Huis van den Kommandeur.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

op eene kleine hoogte gelegen, tot welke men langs vyftien of zeſtien treden opklimt.

Kruidtoorens.

Binnen Maaſtricht en Wyk, zyn zes voornaame Kruidtoorens, allen voorzien van Kazematten. In de Kazematten onder de Wallen, zyn daarenboven verſcheiden' Bewaarplaatſen voor het Buskruid.

Wapenhuis.

Men heeft een groot Wapenhuis binnen Maaſtricht, waar in allerlei Krygsbehoeftens, en Wapens voor meer dan dertig duizend Man gevonden worden. Het was eertyds eene Kerk der Franſiskaanen. Verſcheiden' geweezen Kloosters worden daarenboven tot Wapenhuizen gebruikt. Zy ſtaan, zo wel als de Kruidtoorens, allen onder 't opzigt van eenen Kommis, die door den Raad van Staate aangeſteld en betaald wordt.

Kerken der Gereformeerden.

By het tweede en vierde Artikel der Overgaave van de Stad Maaſtricht, in den jaare 1632, werdt vaſtgeſteld, dat de openbaare oefening van den Gereformeerden en Roomſchen Godsdienſt, in die Stad, plaats zou hebben (f), 't welk naderhand, by het Nimweegſch Traktaat van den jaare 1678, bekragtigd werdt (g), en tot heden toe ſtand gegreepen heeft. In gevolge van deeze overeenkomſt, hebben de Gereformeerden drie Kerken tot hun gebruik, in twee van welken in 't Nederduitſch gepredikt wordt: in de derde predikt men in de Franſche taal. De Roomſchgezinden zyn in 't bezit van twee Kollegiaale en vier Kerſpel-Kerken.

(f) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 621.

(g) Zie *Groot Plakaatboek*, III Deel, bladz. 362.

De

Digitized by Google

De twee Kerken der Nederduitſche Gereformeerden zyn de S. Jans- en de S. Mathys Kerk. De S. Jans Kerk is een groot overwelfd Gebouw, dat op twee ryen van groote Pilaaren ruſt, en van een ſchoon Orgel en een fraai Koor voorzien is; alwaar men jaarlyks, in Auguſtus, aan de Leerlingen der Gereformeerde Latynſche Schoole Pryzen uitdeelt, en de bekwaamſten eene Redenvoering doen laat. De Tooren deezer Kerke is één van de hoogſten der Stad. Een van deszelfs twee Klokken wordt alle avonden geluid, als de Stads Poorten geſlooten moeten worden. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT. S. Jans-Kerk.

De S. Mathys Kerk is ook tamelyk groot. Zy heeft een Koor, en voor eenige jaaren is 'er een fraai Orgel in geplaatſt. De Tooren deezer Kerke is vierkant; doch niet hoog. Deeze twee Kerken worden door vyf Predikanten bediend. S. Mathys-Kerk.

De Kerk der Franſche Gereformeerden was eertyds eene Kapel aan S. Hilarius toegewyd. Het getal der Franſche Gereformeerden is zo groot binnen Maaſtricht, dat men deeze Kerk voor weinige jaaren veel ruimer, dan zy te vooren was, herbouwd heeft. Voor deezen werdt zy van twee, doch nu wordt zy van drie Predikanten bediend. Franſche Gereformeerde Kerk.

De vyf Maaſtrichtſche Predikanten maaken, met veertien anderen, in de omgelegene Plaatſen ſtaande, het Klaſſis van Maaſtricht uit, dat het negende is van het Sinode van Gelderland, en driemaal 's jaars by een komt; den eerſten Dingsdag in May, den

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

den laatſten Dingsdag in July, en den eerſten Dingsdag in Oktober. De drie Franſche Predikanten behooren onder het Walſch Sinode.

Alle de Gereformeerde Predikanten van Maaſtricht, Franſchen zo wel als Nederduitſchen, worden door den Raad van Staate onderhouden, en genieten ieder dertien honderd Guldens Hollandſch in 't jaar. De derde Franſche Predikant alleen, heeft niet meer dan agt honderd Guldens. Als 'er eene Predikants-plaats vervuld moet worden, benoemt 'er de Kerkenraad twee Perſoonen toe. Vervolgens worden 'er twee Leden der Brabantſche Regeering in den Kerkenraad afgevaardigd, die twee Stemmen hebben, en uit de twee voorgeſtelde Perſoonen éénen helpen verkiezen, welke verkiezing naderhand, door den Raad van Staate, moet worden goedgekeurd.

Kollegiaale Kerken der Roomsgezinden.

S. Servaas-Kerk.

Van de twee Kollegiaale Kerken, die de Roomſchgezinden binnen Maaſtricht hebben, is 'er ééne aan S. Servaas, en ééne aan de H. Maagd toegewyd. De S. Servaas-Kerk is de grootſte Kerk der Stad. Het agterſt gedeelte der zelve is, door Keizer Karel den Grooten, gebouwd. Men heeft 'er een fraai hoog Koor, dat onlangs eerſt voltooid is. Onder het zelve is eene Grafkelder, in welke verſcheiden' H. Overblyffelen bewaard, en aan de nieuwsgierige Reizigers getoond worden. Onder anderen ziet men 'er de Grafzerk van Biſſchop Servaas, wiens aſſche in eene Kas op het Altaar in het Koor geplaatſt is. Men noemt

deeze

deeze Kas de *Noodkas*, om dat men dezelve eertyds, in tyden van nood, in 't openbaar plagt ten toon te ſtellen. Het Hoofd van S. Servaas is binnen een Borſtbeeld, dat zyne gedaante vertoont, beſlooten. De Kerk is van binnen met kleine Kapellen omringd. Lodewyk de XI heeft naaſt de Kerk eene groote Kapel, ter eere van S. Servaas, doen ſtigten, in welke, door dertig Kapellaanen, dienſt gedaan wordt. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

De Kerk van S. Servaas was oudtyds eene Abdy, die, in den jaare 889, aan Radboud, Aartsbiſſchop van Trier, geſchonken werdt. Sedert werdt de Abdy in eene Prooſtdy veranderd, ten behoeve van de Rykskanſeliers. Zy werdt toen zo vermaard, dat de Hertogen van Brabant, by hunne inhuldiging, altyd byzondere en plegtige beloften deeden, van dezelve te zullen beſchermen, gelyk zelfs, door Keizer Karel den V, in 't gewaad van eenen Kanonnik gekleed, in 't jaar 1529, geſchied is. Het Kapittel deezer Prooſtdye beſtaat tegenwoordig uit zeven en dertig Kanonniken: onder welken de waardigheden zyn van Prooſt, Deken, Scholarch, Zanger enz. De Prooſt wordt door de Algemeene Staaten aangeſteld. Ook zyn 'er ten minſten zo veel Kapellaanen. Onaangezien 'er niet meer dan zeven en dertig Kanonniken zyn; vallen 'er egter net veertig Kanonikaale Prebenden te begeeven. De Jezuiten bezitten 'er twee van, voor welken zy gehouden zyn de Jeugd in de beſchaafde Wetenſchappen te onderwyzen. De Deken bezit 'er ook twee, eene als Deken, Kapittel van S. Servaas.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

ken, en eene als Kanonnik. De zes en dertig andere Kanonniken hebben ieder eene Prebende. Het Kapittel heeft elf Dingbanken, met derzelver onderhoorigheden, onder zig, die door Afgevaardigden van het gantſche Lighaam, welken men *Ryproeſten* noemt, beſtierd worden, behalven twee, welken den Prooſt toebehooren. De Kanonniken zyn gehouden te woonen, in de Huizen van het Klooſter, dat rondsom de Kerk gebouwd is. Zy koopen die Huizen van de Erfgenaamen hunner overleedene Medebroeders. Men rekent, dat ieder Kanonniksplaats jaarlyks omtrent zeven honderd en vyftig Guldens opbrengt. Zy worden, by beurten, door de Algemeene Staaten, en door den Prooſt begeven. Hunne Hoogmogenden begeeven de plaatſen, die in de maand Januari, de Prooſt, die in de maand Februari openvallen, en zo vervolgens.

Lieve Vrouwen Kerk.

De andere Kollegiaale Kerk, die der Lieve Vrouwe toegewyd is, was eertyds de Kerſpel-Kerk van alle Ingezetenen, die verklaard hadden onder de Luikſche Regeering te willen ſtaan, gelyk de S. Servaas-Kerk de Kerſpel-Kerk was van allen; die zig onder de regeering van den Hertog van Brabant begeven hadden. De Lieve Vrouwen Kerk is een tamelyk ſchoon Gebouw. Zy heeft een half-rond Koor. Het Kapittel deezer Kerke beſtaat uit eenen Deken en zeſtien Kanonniken, die hunnen Prooſt zelven kiezen, doorgaans uit de Kanonniken der Domkerke van Luik. De Prebenden worden even

Digitized by Google

even gelyk die van S. Servaas, by beurten, door de Algemeene Staaten en door den Prooſt, begeven. Men rekent, dat ze ieder jaarlyks omtrent zes honderd Guldens opbrengen. Deezer Kerke zyn een zeker getal van Kapellaanen toegevoegd, die Kanonniken van S. Anna genoemd worden. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

De vier Kerſpel-Kerken der Roomſchgezinden zyn die van S. Jakob, van S. Katatyn, van S. Nikolaas en van S. Maarten, welke laatſte de Kerſpel-Kerk van Wyk is. De twee eerſten waren voor deezen maar Kapellen; doch zyn tot Kerſpel-Kerken verheeven, na dat de Gereformeerden bezit van de S. Jans- en S. Mathys-Kerk genomen hadden, welken te vooren Kerſpelkerken waren. Kerſpel-Kerken der Roomsgezinden.

De Lutherſchen hebben ook eene Kerk binnen Maaſtricht, welke gebouwd werdt, toen de Graaf van Waldek Gouverneur der Stad was. Het is een net, langwerpig vierkant Gebouw, zonder Tooren of Klokken. De Predikant, die deeze Kerk bedient, wordt van zyne Gemeente onderhouden. De Lutherſchen hebben geene vryheid, om hunne dooden in deeze Kerk te begraaven. Lutherſche Kerk.

De Doopsgezinden hebben een Huis, binnen Maaſtricht, tot hunne Godsdienſtoefeninge in gebruik. De Leeraar deezer Gemeente predikt ook te Vaals, in het Land van 's Hertogenrade, daar de Doopsgezinden van Aken en Borchet gewoon zyn ter Kerke te gaan. Kerk der Doopsgezinden.

Wy komen tot de andere Godsdienſtige Geſtigten van Maaſtricht. De Roomſchgezin- Kloosters,

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

zinden hebben 'er tien Mannen-Kloosters, naamlyk, vyf van verschillende Bedelordens; twee van Reguliere Kanonniken, één van Sellebroeders, één van Jezuiten, en één van de Duitsche Orde. De Jezuiten en Rekollekten, die de hand in 't Verraad van 't jaar 1638 gehad hadden, werden toen ter Stad uit gejaagd; doch beide deeze Ordens zyn 'er, toen de Franschen meester van Maastricht waren, wederom binnen gekomen, en sedert gebleeven. De Rekollekten hebben, in den aanvang deezer eeuwe, een nieuw pragtig Klooster, op de Tongersche Straat, gebouwd. Het Klooster der Geestelyken van de Duitsche Orde dient, in tyden van nood, tot eene Schuilplaats voor den Grootmeester, die in eene Kommanderyvan die zelfde Orde, omtrent twee uuren van Maastricht, woont, en twaalf andere Kommanderyen onder zig heeft; van welken die van Maastricht de voornaamste is. De groote Kommandery wordt de *alde* of oude *Biessen*, en die van Maastricht de *nieuwe Biessen*, of blootelyk *de Biessen* geheeten.

De Nonnen-Kloosters van Maastricht zyn elf in getal, waar van 'er drie den regel van S. Augustyn, en agt dien van S. Franciskus, met meer of minder strengheid, opvolgen. In het Klooster der Witte Zusters wordt een Kruis bewaard, dat men malkanderen wysmaakt, uit eene Noot gegroeid te zyn, welke door eenen Pelgrim van Jeruzalem gebragt was.

De

Digitized by Google

De Roomſchgezinden hebben het vol genot van de Kloosterlyke inkomſten, en oefenen hunnen Godsdienſt zo vry te Maastricht, als in eenig ander Land, behalven dat zy het Sakrement niet opentlyk by eenen Zieken mogen brengen. Ook is hun, by Plakaat der Algemeene Staaten van den 11 Maart des jaars 1661 (h), verbooden, met geene Sakramenten, Kruiſen, Waskaarſen, of andere diergelyke dingen by Zieken van den Gereformeerden Godsdienſt te komen, ten ware de zelven vooraf aan eenen Predikant of Ziekentrooſter verklaard hadden, dat zy tot den Roomſchen Godsdienſt waren overgegaan. De Roomſchgezinden mogen jaarlyks niet meer dan twee Ommegangen houden, rondsom hunne Kollegiaale Kerk van S. Servaas.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

(h) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2637.

De Gereformeerden hebben geen Gaſthuis binnen Maaſtricht, behalven het Gaſthuis voor het Krygsvolk, dat, ten tyde van den Graave van Waldek, opgeregt is. Het oude Klooſter der verdreeven' Rekollekten werdt 'er toe geſchikt. De Bezetting brengt een gedeelte op, tot het onderhoud van dit Gaſthuis. Het overige wordt 'er, door den Raad van Staate, toe geſchonken. Het Gaſthuis ſtaat onder 't opzigt van eenen Geneesmeeſter, een' Opper-Heelmeeſter en een' Ontvanger. Alles wat de Zieken, buiten de Geneesmiddelen, nodig hebben, wordt aanbeſteed: en men betaalt, voor ieder Perſoon, omtrent zes Stuivers en twee Duiten op een' dag. Eertyds waren 'er verſcheiden' Zieken-huizen buiten de Stad,

Gaſthuis voor het Krygsvolk.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

doch die zyn vernietigd, en derzelver inkomsten worden door eenen Luikschen en eenen Brabantschen Ontvanger bestierd. Men doet 'er Aalmoessen uit, en deeze Armen-Kas draagt den naam van Tafel van den H. Geest.

Gasthuis van S. Servaas.

Het Gasthuis van S. Servaas, dat den Roomschgezinden toekomt, werdt, door Lodewyk den XI, Koning van Vrankryk, ten dienste der Fransche Pelgrims, gestigt. Tegenwoordig wordt het, door de Nonnen van S. Elizabet, bestierd. Men herbergt 'er arme Roomschgezinde Reizigers, die goede Getuigschriften by zig hebben. Ook ontvangt men 'er Zieken uit de Burgers en derzelver Bedienden, zo wel Gereformeerden als Roomschgezinden, mids dat dezelven weekelyks vyf Schellingen betaalen. In dit Gasthuis is eene Kapel, die aan S. Margareet toegewyd is.

Gereformeerd Weeshuis.

De Gereformeerden hebben een Weeshuis te Maastricht, dat tamelyk groot, en in twee deelen onderscheiden is, zynde één deel voor de Knegtjes, en het ander voor de Meisjes geschikt. Het wordt door vier Weesmeesters bestierd, die uit de voornaamste Gereformeerde Burgers gekooren worden. Zy dienen ieder vier jaaren; en die in 't vierde jaar van zynen dienst treedt, wordt Presidént en Ontvanger; met het einde van het jaar gaat hy af, en zyne plaats wordt, door den oudsten in dienst, vervuld. De Kerkenraad benoemt op nieuws twee Persoonen, uit welken de Brabantsche Overheid eenen tot Weesmeester verkiest. De af-

Digitized by Google

afgaande Weesmeester moet, binnen zes weeken, rekening doen aan den Kerkenraad, welke rekening naderhand, door de Kommissarissen Decisеurs, moet naargezien en goedgekeurd worden (4). De Weesmeesters hebben eenen loontrekkenden Sekretaris tot hunnen dienst. Wyders zyn 'er ook vier Weesmoeders aangesteld, die het opzigt over de Huishouding, Kleeding en andere kleinigheden hebben. Het onmiddelyk bestier der Kinderen is eenen Binnenvader en Binnen-moeder, gehuwden Luiden, aanvertrouwd. Dit Weeshuis wordt onderhouden, uit de Intresten van eenige Schuldbrieven, ten lasten van de Generaliteit, en uit eenige andere Vastigheden, als mede uit eene driemaandelykſche Verzameling, in de Gereformeerde Kerken, ter gelegenheid van het houden des H. Avondmaals, en uit eene jaarlykſche Verzameling, by de Huizen, welke door vier Afgevaardigden van den Raad, en door de vier Weesmeesteren gedaan wordt. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Het Weeshuis der Roomschgezinden is omtrent tagtig jaaren oud. Het wordt bestierd door de Dekens van S. Servaas en de Lieve Vrouwe, door den Luikschen Hoogschout, en door vier Roomsche Priesters, welken vier van de aanzienlykste Roomschgezinde Burgers toegevoegd zyn. Alle dee- Weeshuis der Roomsch-gezinden.

(4) Zie het *Reglement voor de Weesmeesteren van Maastricht* van den 31 January 1643, in 't *Groot Plakkaatboek*, II Deel, Kol. 2371.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

ze Regenten behouden dit Ampt, zo lang als zy leeven. Het Huis heeft eenen loontrekkenden Rentmeester, en daar zyn vier Buiten-moeders over het zelve. Het onmidddelyk opzigt over de Kinderen is eener Binnen-moeder en eenen Priester, die Kapellaan is, aanvertrouwd. Jaarlyks wordt ook, ten behoeve van dit Weeshuis, door vier Afgevaardigden van den Samengevoegden Raad en de vier Weesmeesteren, uit de Burgerye gekooren, eene algemeene Verzameling, door de gantsche Stad, gedaan. Het Huis heeft daarenboven verscheiden' andere aanzienlyke inkomsten.

Daar is geen Dol- of Gekkenhuis binnen Maastricht, doch de Krankzinnigen worden in het Sellebroeders Klooster besteed. De Monniken van deeze Orde zyn, volgens hunnen regel verpligt, zelfs in Pesttyden, voor de Kranken zorg te draagen.

Lombaard.

De Lombaard is een schoon vierkant Gebouw van blaauwen Steen gemaakt. Het heeft een plat Dak, dat met een Hek omringd is. De Meester van de Lombaard moet van de Algemeene Staaten Oktroi hebben.

Doorlugtig School voor de Gereformeerden.

Daar is een doorlugtig School voor de Gereformeerden te Maastricht, alwaar de Godgeleerdheid, Filozoofie en beschaafde Geleerdheid onderweezen worden, ten welken einde drie *Professors* in die Wetenschappen aangesteld zyn, die ieder jaarlyks tusschen de drie en vier honderd Guldens vaste Wedde genieten.

Ook

Ook is 'er een Gereformeerd Latynſch School opgeregt, dat door eenen Rektor en twee Schoolmeeſters beſtierd wordt. Zy worden alle drie aangeſteld door de vier Scholarchen, van welken 'er drie uit de Brabantſche Regeering verkooren worden. De vierde, die altyd de jongſte blyft, is de oudſte Predikant der Nederduitſche Gemeente. De Rektor trekt nu agt honderd Guldens, de eerſte Schoolmeeſter of Konrektor zes honderd, en de tweede vier honderd en vyftig Guldens in 't jaar. Stad en Land van Maastricht. Gereformeerd Latynſch School.

De Burgers van Maaſtricht genieten verſcheiden' Voorregten. Zy konnen, uit hoofde van het Voorregt *de non evocando*, niet buiten de Stad te regt geſteld worden. Zy mogen iemant opeiſchen, die uit zyne Gevangenis gevlugt is. Zy zyn vry van eenige Tollen, in de Stad en in het Land van Overmaaze. Ook beweeren ze van zekere Brabantſche en Luikſche Tollen vry te zyn; doch hier omtrent ontmoeten zy ſomtyds eenige zwaarigheden. In de Regeering wordt niemant toegelaaten, dan die een Burger of Burgers Zoon is, en als zodanig ten minſten twee jaaren binnen de Stad gewoond heeft. Die binnen Maaſtricht komt woonen, moet het Burgerſchap der Stad verkrygen, den eed van getrouwheid aan den Prins van Luik en hunne Hoogmogenden afleggen, en zig in eene van de Ambagtsgildens begeeven. Voorregten der Burgers.

Drie en twintig Ambagtsgildens zyn 'er binnen Maaſtricht, over ieder van welken twee Dekens, eenen Luikenaar en eenen Brabander, aangeſteld zyn, die jaarlyks, op Ambagtsgildens.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

de voorſtelling der nieuwe Burgemeeſteren, door den Samengevoegden Raad, veranderd worden. De Dekens hebben geen inzigt in Regeerings-zaaken, dan wanneer die hunne Gildens betreffen.

Adelyke Buiten-burgers.

Burgers, die jaar en dag, met hun Huisgezin, buiten Maaſtricht, woonen, verbeuren hun Burgerregt. Hier van zyn alleenlyk de vyf adelyke Buiten-burgers uitgeſlooten; die, wanneer zy hun Burgerſchap behoorlyk hebben komen verheffen, alle de Voorregten van het Burgerſchap konnen genieten, alſchoon zy buiten de Stad blyven woonen. Deeze Buiten-burgers zyn de Vryheer van Petershem en de Heeren van Grensfeld, van Neerhaaren, van Hoensbroek en van den Berg. Zy ſtaan te regt, ook in perſoonlyke zaaken, voor den laagen Geregte van Maaſtricht, en vermogen eenen Kamerling te zenden, om aldaar hunne zaaken te verrigten, en in hunne plaats voor eenen Poorter gehouden te worden.

Handel.

De Lakenhandel bloeide van ouds zeer te Maaſtricht. Voor dat de Stad, in 't jaar 1579, door de Spanjaarden verwoeſt werdt, telde men 'er meer dan tien duizend Lakenweevers, wier vermogen zo groot was, dat de S. Mathys Kerk gebouwd is geworden uit de boetens, die zy, wegens misſlagen in hun Handwerk begaan, verbeurd hadden. Doch, na dien tyd, weeken de meeſten, eerſt naar Leuven en toen naar Holland, en in 't byzonder naar de Stad Leiden. Eenigen begaven zig naar Luikerland, naar Limburg en elders heenen. Egter is 'er nog te-

gen-

genwoordig eenige Lakenhandel te Maastricht, die, zo wel als alle andere handel, van tyd tot tyd, afneemt, uit hoofde van de groote menigte van Tollen, die, sedert de Utrechtsche Vrede, en vooral sedert het sluiten van het Barriere-Traktaat, op de Vaart langs de Maaze, gezet zyn. De gewoone Brandstoffe, van welke men zig te Maastricht bedient, zyn Steenkoolen, die veel in Luikerland vallen, en van daar naar Maastricht gebragt worden. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

De Oppermagt over de Stad en het Regtsgebied van Maastricht behoort den Staaten der Vereenigde Nederlanden toe, als vertoonende den Hertog van Brabant, (5) gezamentlyk met en benevens den Prins en Bisschop van Luik (6). De oorspronk van het Oppermagt over Maastricht, verdeeld tusschen den Prins van Luik en de Algemeene Staaten.

(5) In het Traktaat van den Haage, den 30 Augustus 1673 geslooten, tusschen Karel den II, Koning van Spanje, en de Staaten der Vereenigde Nederlanden, beloofden deezen, onder anderen, de Stad Maastricht, met het Graafschap Vroenhove, en al het gene 'er, in het Land van Overmaaze, aan onderhoorigh is, den Koning van Spanje wederom te zullen afstaan. Doch dit is niet gevolgd. De Staaten van Brabant merkten zulks, in een Vertoog aan den Keizer, in 't jaar 1724, gedaan, aan als een verzuim van het naarkomen der gemaakte Verbinteniſſe. Zie *Europ. Merk.* January — Juny 1724. bladz. 259. Doch anderen oordeelen, dat men het gedrag van hunne Hoogmogenden, in het niet overleveren van Maastricht enz.; ten vollen kan regtvaardigen. Zie J. BARBEIRAC, *Defense du Droit de la Comp. Hollandt. des Indes Orient.* Chap. XIII. § 13. p. 125.

(6) Dit gemeen en onverdeeld Regt van den Hertog van Brabant en den Bisschop van Luik werdt, al van

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

het Regt, dat de Biſſchop van Luik over Maaſtricht heeft, is niet wel met zekerheid aan te wyzen. 't Schynt gantſch geenen grond te hebben, dat men, met ſommigen (i), dit Regt, van het Regt, dat de Graaven van Loon eertyds gehad hebben, wil afleiden. Veel beuzelagtiger is het te denken, dat het zynen oorſpronk verſchuldigd zy aan eene Gifte, die Porus, Graaf van Leuven, aan S. Servaas, Biſſchop van Maaſtricht, gedaan zou hebben, om dat deeze hem van zekere kwaale geneezen hadt. De Luikenaars haalen hun Regt uit eenen Giftbrief van den jaare 908, by welken, Keizer Lodewyk aan Steven, Biſſchop van Luik, ſchenkt den Tol en Munt van Maaſtricht, *Teloniam ac monetam de Trajecto*. Deeze Gifte is, in den jaare 984, door Keizer Otto den tweeden, en in den jaare 1006, door Keizer Henrik den II, in veel ruimer be-

(i) *Longuerue, Deſcript. Hiſt & Geogr. de la France* P. II p. 134.

van oude tyden af, binnen Maaſtricht, door deeze ſpreuk, te verſtaan gegeven:

EEN HEER, GEEN HEER,
TWEE HEEREN, EEN HEER.

't welk men, in 't Latyn, op deeze wyze, uitdrukte:

Trajectum ventri Domino, ſed paret utrique.

Zie *Groot Placaatboek*, IV Deel, bladz. 565. De zin van dit Spreekwoord komt duidelyk hier op uit, „dat „geene van beide de Heeren, op zig zelven, de Op„permagt over Maaſtricht bezit; maar dat zy, met „malkanderen, één onverdeelde Oppermagt uitma„ken.

Digitized by Google

bewoordingen, bekragtigd. Uit eenen Brief van Keizer Henrik den V, gegeven in den jaare 1122, blykt duidelyk, dat het onderscheid, tusschen Luiksch en Keizerlyk, toen te Maastricht in volle kragt was. Zelfs kan men, uit zekere Ordonnantien van Keizer Lotharius den II, gegeven in den jaare 1132, afneemen, dat dit onderscheid toen reeds, meer dan drie honderd jaaren, plaats gehad hadt, en nog gevolgd moest worden. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Van dien tyd af, tot nu toe, is het Regt van den Bisschop en Prins van Luik, in zo verre, erkend geworden, dat hem, nog tegenwoordig, binnen Maastricht, een Regtsgebied wordt toegestaan over byzondere Persoonen, die, naamlyk, van Luiksche geboorte zyn. Hunne Hoogmogenden oordeelen, daarentegen, dat hun het Regtsgebied toekomt over alle andere Persoonen, en derzelver Goederen. Ook beweeren zy Grondheeren van de Stad te zyn. En, gelyk de Hertog van Brabant gewoon was, by zyne blyde inkomst binnen Maastricht, de Ballingen, die zig aan den staart van zyn Paard, of aan een Touw, dat aan den zelven gebonden was, vasthielden, wederom uit hunne ballingschap in de Stad te rug te brengen, dat den Bisschop van Luik niet vrystondt; zo beweeren hunne Hoogmogenden ook, dat zy alleen regt hebben, om vergiffenis en ontslag aan Ballingen te verleenen. Hun komt ook het Regtsgebied toe over alle de geestelyke Lighaamen, benevens de Leden en Bedienden der zelven. Zy hebben regt, om hunne Plakaaten en Ordon- Voorregten van deeze twee Mogendheden.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

nantien binnen Maaſtricht te doen afkondigen, 't welk den Prinſe van Luik niet vry-ſtaat. Ook mogen zy onder Maaſtricht eenen Galg opregten, daar de Luikenaars dien, onder S. Pieter, in Luikerland, hadden. De Hertogen van Brabant hebben, voor deezen, binnen Maaſtricht, geld doen munten, en hunne Hoogmogenden beweeren dit zelfde Regt te hebben, ſchoon zy 'er zig nimmer van hebben bediend. Plakaaten, wegens de waarde van 't geld, hebben zy egter wel binnen Maaſtricht laaten afkondigen (k). Zy bezitten ook alleen het Regt om Brieven van *Amortiſatie*, toelaating van Jooden, Vergunnings-brieven voor Lombaarden enz. te verleenen. Alle vond en twyfel komt alleen aan de zyde van hunne Hoogmogenden. Voor deezen ſtelde de Hertog van Brabant alleen eenen Voogd aan, beide over Luikſche en Brabantſche Perſoonen, die de ter dood veroordeelden aan de byzondere Hoogſchouten moeſt overleveren, eer het Vonnis kon worden uitgevoerd. Doch deeze Voogdy, door den Hertog verpand zynde, is, in de zeſtiende eeuwe, wederom ingeloſt; en ſedert is 'er geen Voogd aangeſteld, ſchoon de Hertog het Regt daar toe altyd aan zig behouden heeft. De Algemeene Staaten hebben alleen een Komptoir van inkomende en uitgaande Regten, te Maaſtricht. De groote doorvaarende Landtol komt hun ook geheel toe. Doch van de kleine Tollen, *kleine Prinſen-Tollen* geheeten, geniet de Prins van Luik het grootſte gedeelte. Hunne Hoog-

(k) Zie by voorbeeld *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2395.

mo-

mogenden zyn ook in bezit van het *Jus Præfidii*, of het Regt om eene Bezetting binnen Maaſtricht te leggen. Tuſſchen den Prins van Luik en hunne Hoogmogenden, vallen nog dikwils geſchillen voor, over de uitgeſtrektheid van elks Regtsgebied, beweerende den eerſten gelyk Regt als hunne Hoogmogenden op Maaſtricht te hebben; zonder dat daar over immer beſliſſende Uitſpraak gedaan is. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Tot nader begrip van het tweederlei Regtsgebied, in en om Maaſtricht, dient men het onderſcheid, tuſſchen Luikſche en Brabantſche Perſoonen, te kennen. Voor deezen werden alleen voor Luikſchen gehouden, die tot het Kerſpel der Lieve Vrouwe van Maaſtricht, of tot dat van S. Lambert van Luik behoorden. Alle andere Perſoonen, van wat Stad of Land zy ook zyn mogten, werden voor Brabantſch gerekend. Doch de Biſſchop van Luik, zig met geweld meeſter van Maaſtricht gemaakt hebbende, verkreeg, in den jaare 1283, dat, by de twee gemelde Kerſpels nog gevoegd werden de Kerſpels der Lieve Vrouwe te Tongegeren, der Lieve Vrouwe te Huy, en van S. Oda te Amaing. In 't jaar 1579, werdt dit, by het Traktaat, tuſſchen den Hertog van Parma en den Prins van Luik, nog verder uitgebreid, en gebragt 1. tot allen die genen, welken, binnen Maaſtricht, van Luikſche Moeders gebooren waren, en wyders 2. tot allen, die, buiten die Stad, onder het weereldlyk Regtsgebied van den Biſſchop, of van iemant zyner Leenmannen, die, Onderſcheid, tuſſchen Luikſche en Brabantſche Perſoonen.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

die, voor het ſluiten van dat Traktaat, eenige Goederen van hem in leen bezat, ter weereld waren gekomen, evenveel, of hunne Moeders Brabantſch of Luikſch waren geweeſt. En deeze bepaaling wordt nog tegenwoordig gevolgd. Voor Brabantſche Perſoonen worden daarentegen gehouden 1. allen, die, binnen Maaſtricht, van Brabantſche Moeders gebooren zyn, en 2. allen, die, buiten die Stad, onder andere Ryken of Staaten, buiten het weereldlyk gebied van den Biſſchop en Prins van Luik, zyn ter weereld gekomen. In 't ſtuk van Ampten of Waardigheden, worden alle Burgers van Maaſtricht, buiten die Stad, aangemerkt als Luikſchen of Brabantſchen, naar dat zy zig zelven willen aangemerkt hebben. De Predikanten en Paſtoors van Maaſtricht moeten, omtrent alle Kinderen, die by hun ten doop gebragt worden, aantekening houden, of de Moeders Brabantſch of Luikſch zyn, en daar van jaarlyks ter Griffie van den hoogen Geregte doen blyken. Ook moeten alle Inwooners, die zig in Huwelyk begeeven, voor het hoog Geregt verklaaren, of hunne Vrouwen van Brabantſche of Luikſche geboorte zyn.

Regeering.

Maaſtricht wordt, in gevolge der oude overeenkomſten, geregeerd als een byzonder Geweſt, afgeſcheiden van de andere Staaten en Provincien van den Biſſchop en Prins van Luik en van hunne Hoogmogenden.

Raadsvergadering.

De gewoonlyke Regeering of Overheid der Stad beſtaat uit twee Hoofdſchouten, twee Burgemeeſters, veertien Schepens, agt ge-

Digitized by Google

gezwooren' Raaden en twee Paaimeesters. Deezen maaken gezamentlyk den grooten of samengevoegden Raad uit. Zy moeten, voor de helft, van Brabantsche geboorte en den Gereformeerden, en voor de andere helft van Luiksche geboorte en den Roomsch-Katholyken Godsdienst toegedaan zyn. Hier by komen twee Pensionarissen en twee Sekretarissen van den laagen Geregte, die den Raad geduuriglyk bywoonen, en ook van beiderlei Geboorte en Godsdienst zyn moeten. De Raad vergadert alle Maandagen, des morgens ten negen uuren, op het Stadhuis, om de nodige schikkingen, tot de bestieringe en het welzyn der Stad, te maaken. In zeer gewigtige zaaken, wordt de Raad versterkt, door de vier *Kommissarissen Instructeurs*, de afgegaane Burgemeesters, Schepens, Gezwoorens en Paaimeesters, vertoonende het gantsche Lighaam der Gemeente, van ouds den breeden Raad geheeten.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

De gewoonlyke Raad wordt, in drie Kollegien, verdeeld, die hun afzonderlyk werk hebben. Het eerste bestaat uit den Luikschen Hoofdschout, en de zeven Luikssche Schepenen, benevens hunnen byzonderen Sekretaris. Het tweede, uit den Brabantschen Hoofdschout en de zeven Brabantsche Schepenen, benevens hunnen byzonderen Sekretaris. Deeze twee Kollegien worden de hooge Geregten geheeten. Het derde Kollegie, het laag Geregt genoemd, wordt uitgemaakt, door de twee Burgemeesters en de agt Gezwoorens, nevens de twee Sekre-

Byzondere Kollegiën.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

kretariſſen van den Raad. Het bedryf van deeze Kollegien zal beſt blyken, uit de beſchryving van de Ampten der byzondere Leden, die de zelven uitmaaken.

Hoogſchouten.

Wy beginnen met de Hoofd- of Hoogſchouten. Deezen, die beide een en het zelfde gezag hebben, woonen den ſamengevoegden Raad by, in welken zy raadgeevende en beſliſſende Stem hebben. Ook mogen zy zig aan het Hoofd voegen van de Regtbank der Schepenen, welken zy by een doen komen, wanneer zy 't goedvinden. Beide de Hoofdſchouten mogen alle Misdaadigen, zonder onderſcheid van Brabantſche of Luikſche geboorte, vryelyk doen vatten, mids dat ze dezelven terſtond in de magt van derzelver bevoegden Regter ſtellen, de Brabantſchen voor de Brabantſche, en de Luikſchen voor de Luikſche Regtbank. Deeze * bevoegdheid wordt, te Maaſtricht, met de woorden, *des man des ban*, uitgedrukt. Indien de Misdaadige niet op heeter daad gegreepen wordt, vermaanen de byzondere Hoogſchouten den Geregten van Schepenen, *des man des ban*, om † voorbereidende navorſingen te doen beleggen, en verwagten daar op ‡ Beſluit van Gevangenneeming, indien de Misdaadige burger zy; welk Beſluit zy vervolgens ter uitvoeringe doen brengen. De Uitvoering van de Vonniſſen der hooge Geregten behoort aan de byzondere Hoogſchouten, *des man des ban*. De Hoogſchouten laaten, door hunne roedraagende Boden, hier *Roei-boden* genoemd, beſlag doen op alle vreemde Perſoonen en Goe-

* *Competentie.*

† *Informatien praparateir.*

‡ *Decreet van Apprehenſie.*

Goederen; 't welk, in afwezigheid van de Roei-boden, ook door een' Schepen, en zelfs door de Hellebaardiers, geſchieden kan, mids dat deezen daar toe, by ieder byzonder geval, door den Hoogſchout, gemagtigd worden. De Hoogſchouten ontvangen de eeden, die voor de hooge Geregten geſchieden. Ook worden de Goederen en Penningen, die onder de hooge Geregten aangeſchreeven of in bewaaring gebragt worden, hun in handen geſteld, waar van zy den zeſtigſten Penning voor *Conſignatie-geld* genieten. Zy hebben ieder twee Roei-boden, en twee Hellebaardiers in hunnen dienſt. Ook hebben zy ieder hunnen Stadhouder of Advokaat, die hun Ampt waarneemt, en hunne bevelen, in hun afzyn, uitvoert. Sedert veele jaaren, wordt de Hoogſchouts plaats, van de Brabantſche zyde, waargenomen door eenen Vice-Hoogſchout, die, met goedkeuring van hunne Hoogmogenden, is aangeſteld, en aan dezelven of derzelver Gevolmagtigden den eed gedaan heeft. Hy wordt ook als wezentlyken Hoogſchout aangemerkt, en geniet alle deszelfs Eere en Voorregten.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

De Burgemeeſters ſtemmen voor in de Raadsvergadering, en in het laag Geregt. Zy neemen de Stemmen op, en beſluiten met de meerderheid. Zy konnen ook de Misdaadigen, op heeter daad, doen vatten; doch zyn gehouden dezelven aan de Hoogſchouten, *des man des ban*, over te leveren. Zy hebben regt, om *Verbod* te verleenen aan alle Burgers, om burgerlyke Penningen en Goe-

Burgemeeſters.

Digitized by Google

STAD, EN LAND VAN MAASTRICHT.

Goederen niet aan de Eigenaars te laaten volgen. De Eeden, die door het laag Geregt ontvangen worden, moeten voor hun worden afgelegd. De Goederen, die onder het laag Geregt in bewaaring worden gebragt, worden den Burgemeesteren in handen gesteld, die daar van den zestigsten Penning *eens* genieten. Zy hebben opzigt over de Keurmeesters, Roeimeesters, Ykmeesters en andere Stads-bedienden. Ieder Burgemeester heeft vier Boden in zynen dienst, die eenen rooden Mantel, met het Wapen der Stad, draagen. De afgegaane Burgemeesters, die in Regeering blyven, of anders de eerste Schepenen van de Brabantsche en Luiksche zyde, zyn *Opper Fabriken*, of Opper-Bouwmeesters der Stad. De Bouwmeester mag geene Stads Werken onderneemen, zonder hun goedvinden en kennisse van de Paaimeesters.

Schepenen.

De veertien Schepenen, zeven Brabantschen en zeven Luikschen, maaken de twee byzondere Regtbanken van den hoogen Geregte uit. De eersten houden des Vrydags 's morgens, en de anderen des Woensdags 's morgens Regtdag. De byzondere Hoogschouten hebben regt, om ieder in de Schepensbank van zyne zyde zitting te neemen. In lyfstraffelyke en andere buitengewoone gevallen, zitten de Schepenen op buitengewoone tyden, uitgezonderd des Maandags voordemiddags, wanneer de Raadsvergadering gehouden wordt. Op zulke tyden, worden ze, door den Hoogschout of voorzittenden Schepen, by een geroepen. Voor deeze

deeze Regtbanken, worden, *des man des ban*, lyfstraffelyke Vonnissen uitgesproken, en ook allerlei * *zaakelyke* gedingen over Huwelyks gevallen, Uiterste Willen, Beslagneemingen enz. beslegt. Zaaken van Muitery, Oproer en Weerspannigheid worden door den Prins van Luik en hunne Hoogmogenden, of derzelver *Kommissarissen Decisieurs* gevonnist. In zaaken, tusschen Brabantsche en Luiksche Persoonen, voorvallende, volgt de Eisscher de Bank van den Gedaagden. De Regtbanken vereenigen zig somtyds, wanneer het de zaak vereischt. Geen Schepen mag het Ampt van Advokaat bekleeden voor de Regtbank, van welke hy een Lid is; doch wel voor andere Kollegien. In duistere zaaken, mogen de Schepenen met de Pensionarissen, of andere Regtsgeleerden raadpleegen. De Verdragen van Koop en Grondbrieven moeten ten minsten voor twee Schepenen, eenen Brabantschen en eenen Luikschen, verleeden, en door éénen der Sekretarissen aangetekend worden, om † *zaakelyk* regt te konnen bekomen. De Schepenen worden aangemerkt als Opper-*Momboirs* of Voogden over alle minderjaarige Kinderen. Alle Voogden, die, by uitersten wille der Ouderen, zyn aangesteld, moeten voor Schepenen bevestigd worden, en in derzelver handen eed doen. De Ouders, gestorven zynde zonder Voogden benoemd te hebben, worden 'er Voogden door Schepenen aangesteld, die van hunne bestiering jaarlyks aan Schepenen rekening moeten doen. De Voogden mogen geene vaste

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

* *Reëls.*

† *Reëds.*

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Goederen van hunne Weezen verkoopen, buiten toeſtemming van Schepenen. De Schepenen genieten een vaſt Jaargeld van twee honderd en twee Guldens, behalven de byzondere voordeelen, die aan hun Ampt vaſt zyn.

Gezwooren' Raaden.

De gezwooren' Raaden zyn agt in getal, vier Brabantſchen en vier Luikſchen, en maaken, ieder met de zynen, de Regtbank van het laag Geregt uit, in welke de Burgemeeſters de voorſtemming hebben. Voor deeze Regtbank worden alle burgerlyke zaaken gebragt, die perſoonlyk zyn, ſpruitende uit Verkoopingen, verhuuringen, verſtrekte Penningen enz. behalven woordelyke en daadelyke beledigingen. De Raaden mogen het Ampt van Advokaat niet waarneemen voor het laag Geregt; doch wel voor andere Regtbanken. Zy mogen, in twyfelagtige gevallen, den Penſionariſſen, by monde of geſchrifte, raadpleegen. De Verkoopingen van de Goederen uit de Bank van Leening geſchieden ten overſtaan van Afgevaardigden uit de Gezwooren' Raaden. Zo dikwils de Regeering veranderd wordt, verkiezen de Gezwoorens uit hun Lighaam twee *Forfaitmeejters*, welker Ampt beſtaat in *informatien* te neemen tegen zulken, die iemant vuiſtſlagen toegebragt, of geſcholden hebben. Op derzelver verſlag, worden de Schuldigen, door den Raad, in de daar toe geſtelde boeten beſlaagen. Den Gezwooren' Raaden zyn twee Sekretariſſen, een Luikſche en een Brabantſche toegevoegd.

De

De twee Paai- of Betaalmeesters, een Luiksche en een Brabantsche, worden, om de twee jaaren, aangesteld. Zy verwisselen, om 't jaar, van dienst. De één, die, geduurende den tyd van een jaar, de Stads Penningen ontvangt, en bestiert, wordt *betaalende*, de ander *vidimeerende* of *leerende Paaimeester* geheeten. Zy moeten voor hunne bestieringe geruste borge stellen, tot genoegen van den Raad. Jaarlyks doen zy den Raad rekening, welke, om de twee jaaren, door de *Kommissarissen Deciseurs* opgenomen en geslooten wordt. Zy moeten, nevens de Opper-Fabriken en Bouwmeester der Stad, agtgeeven op het gene het aanbesteeden, bouwen enz. van Stads werk aangaat. De Stads Middelen, welken zy ontvangen, zyn de vier vyfde deelen van de inkomsten der Mout- en Koornwaage, de Wyn- en Koorn-Excyns, 's Lands onderstand tot den brand van 't Wagthuis, de oude *Firmiteiten*, de Vet-Waag, het klein Licent, de boeten, welken der Stad worden toegeweezen, de Middelen van de Brugge enz. De meesten deezer Middelen worden verpagt. De betaalende Paaimeester is gehouden voor de Verpagtingen in te staan. De *vidimeerende* Paaimeester begroot en tekent alle *Cedulen van Leverantie*, eer dezelven voor den Raad worden gebragt. De betaalende Paaimeester trekt, in zyn jaar, zes honderd Guldens, en de *vidimeerende*, in het zyne, een honderd vyftig Guldens twaalf Stuivers en een half Hollandsch, behalven de byzondere voordeelen, welken aan zyn Ampt vast zyn.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT. Paaimeesters.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Pensionarissen.

De twee Pensionarissen, een Luiksche en een Brabantsche, zyn Regtsgeleerden, en hebben zitting en raadgeevende Stem in den Raad. De Raad stelt hen aan; doch elk van hun moet, door zynen *Souverein*, worden goedgekeurd. De byzondere Regtbanken en Raadsvergaderingen der Stad mogen het gevoelen der Pensionarissen ook inneemen. In alle bezendingen naar de Algemeene Staaten, den Prins van Luik, of andere Mogendheden, welken de Stad doortrekken, worden de Pensionarissen gebruikt. Zy hebben hunnen rang na de *Kommissarissen Decisseurs*, en trekken een Jaargeld van duizend Guldens Hollandsch, behalven eenige byzondere voordeelen, die aan hun Ampt vast zyn.

Sekretarissen van den Raad en haagen Geregte.

De twee Sekretarissen van den Raad zyn tevens Sekretarissen van den haagen Geregte. Zy houden aantekening van de Raadsbesluiten, en van die der *Kommissarissen Decisseurs* enz. Hunne vaste Wedde is jaarlyks drie honderd vyf en tagtig Guldens Hollandsch; doch hun Ampt brengt daarenboven veele aanzienlyke voordeelen op, die niet net te bepaalen zyn.

Sekretarissen van den hoogen Geregte.

Ieder Schepens-bank van den hoogen Geregte heeft ook eenen Sekretaris of Griffier, die elk eenen gezwooren Klerk, en verscheiden' mindere Bedienden onder zig hebben. Hunne vaste Wedde beloopt twee honderd en tien Guldens Hollandsch in 't jaar; doch de onbepaalde voordeelen van hun Ampt bedraagen veel meer.

De

Digitized by Google

De vier *Kommiſſariſſen Inſtructeurs*, twee Brabantſchen en twee Luikſchen, woonen den Raad, in gewigtige gevallen, ook by, en hebben 'er zitting in, naaſt de afgegaane Burgemeeſters. Daarenboven maaken zy gezamentlyk eene andere Vergadering uit, in welke zy de ſtukken dier Regtsgedingen bereiden, welken, by beroep, voor de *Kommiſſariſſen Deciſeurs* moeten gebragt worden. De gedingen, van het laag Geregt, of Kollegie der Burgemeeſteren en gezwooren Raaden, komende, worden, door alle de vier *Kommiſſariſſen Inſtructeurs*, nevens hunne Sekretariſſen, welken de zelfde zyn, als die van den laagen Geregte, gereed gemaakt; maar de Gedingen, die van de Regtbanken der Schepenen komen, worden, door ieder paar Kommiſſariſſen afzonderlyk, nevens den Sekretaris van den hoogen Geregte, gereed gemaakt. Zy doen geen uitſpraak over eenig Regtsgeding, dat, by beroep, van het hoog of laag Geregt komt. Dezelve geſchiedt, in de laatſte plaats, door de *Kommiſſariſſen Deciſeurs*. De *Kommiſſariſſen Inſtructeurs* worden, door hunne byzondere *Souvereinen*, voor hun Leven aangeſteld. Zy genieten, behalven de voordeelen, die aan hun Ampt vaſt zyn, een Jaargeld van zes honderd Guldens Hollandſch, op welke Somme het, voor eenige jaaren, van drie honderd vyf en tagtig Guldens, gebragt is. Alle Maandagen en Donderdagen, komen zy, 's morgens ten tien uuren, nevens hunnen Sekretaris, by een.

STAAT EN LAND VAN MAASTRICHT.

Kommiſſariſſen Inſtructeurs.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT. Kommissarissen Deciseurs.

Om de tweejaaren (7), tegen de maand van July, komen vier *Kommissarissen Deciseurs* te Maastricht, twee van den Prins van Luik, die dit Ampt voor hun leven bekleeden, en twee van hunne Hoogmogenden, die t'elken reize verkooren worden. Zy verbeelden, met malkanderen, de Oppermagt over Maastricht; zy veranderen de Regeering, regelen de Regts- en bestierings zaaken, hooren en sluiten de Stads Rekeningen, en doen beslissende Uitspraak over alle burgerlyke Regtsgedingen, die, by beroep van het Kollegie van Burgemeesteren en gezwooren' Raaden voor hun zyn gebragt geworden. Doch de Regtsgedingen, die voor Brabantsche of Luiksche Schepenen zyn uitgeweezen, worden, door Brabantsche of Luiksche *Kommissarissen Deciseurs*, beslist. De zaaken, die voor 't Kollegie van den Vroenhove, voor de elf Dingbanken van S. Servaas en de Dorpen van *Redemptie* uitgeweezen, en van daar, by beroep, voor *Kommissarissen Deciseurs* gebragt zyn, worden alleen door de *Kommissarissen Deciseurs* van hunne Hoogmogenden beslist. Deezen, als Afgevaardigden van de Algemeene Staaten, vertoonende den Hertog van Brabant, die een aanzienlyker Regtsgebied over Maastricht heeft, dan de Prins van Luik, doen ook een pragtiger intreede, dan de Luiksche Kom-

(7) In 't voorgaande jaar 1738, zyn de *Kommissarissen Deciseur* te Maastricht geweest; zo dat ze, in 't jaar 1740, daar wederom staan te komen.

Kommiſſariſſen Deciſeurs in de gemelde Stad. Op hunne aankomſt, is de Bezetting onder de Wapenen, die zy, ter zelfder tyd, monſteren. Ook worden ze, door alle de Regeeringsperſoonen en het Lighaam der Geeſtelykheid, verwelkomd. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Om de twee jaaren, in July of Auguſtus, doch altyd in zulke jaaren, als 'er geene *Kommiſſariſſen Deciſeurs* te Maaſtricht zyn, komen 'er twee Afgevaardigden van den Raad van Staate, die met gelyke eere, als de *Kommiſſariſſen Deciſeurs* van hunne Hoogmogenden, ontvangen worden. Zy verpagten 'er de Domeinen en geeſtelyke Goederen der drie Landen van Overmaaze; benevens de Domeinen, geeſtelyke Goederen en Viſſchery van den Vroenhove. Voorts bezigtigen zy de Bezetting, de Veſtingwerken, de Krygsmagazynen, en het Gaſthuis voor het Krygsvolk. Ook hooren en ſluiten zy verſcheiden' Rekeningen, die den Raad van Staate aangaan. Afgevaardigden van den Raad van Staate.

De Bezetting van Maaſtricht mag men tegenwoordig op omtrent zes en dertig honderd Man begrooten. Daar leggen zes Kompagniën Ruitery, agt Kompagniën Dragonders, vier en twintig Kompagniën Zwitſers. Al dit Krygsvolk wordt door Holland betaald. Het ſtaat onder het opzigt van eenen Gouverneur, zynde tegenwoordig den Prins Willem van Heſſen-Kaſſel, Generaal der Ruiterye. Hy heeft een' Kommandeur, een' Groot-Majoor en twee Onder-Majoors onder zig. Ook zyn 'er tegenwoordig twee Ingenieurs binnen Maaſtricht. Bezetting.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Graafschap van den Vroenhove.

Wy hebben reeds, in 't voorbygaan, van het Graafschap van den Vroenhove gewag gemaakt. Dit Graafschap komt hunne Hoogmogenden, als Hertog van Brabant, alleen, in vollen eigendom, toe. Het vervat omtrent een derde deel van de Stad Maastricht, en drie Dorpen, die digt by de Stad gelegen zyn, naamlyk Wilre, Montenake en Heukelom, benevens de Landeryen, die 'er onder behooren, en omtrent twee duizend bunderen Lands beslaan. Te Wilre is eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Het Graafschap van den Vroenhove wordt geregeerd, door eene Raadsvergadering, welke in de Stad Maastricht gehouden wordt, en uit eenen Schout, zeven Schepens en een' Sekretaris bestaat. De Schout is de Hoogschout van Maastricht, van de Brabantsche zyde. De Sekretaris is die der Brabantsche Schepenen. Deeze Regtbank neemt kennis van de geschillen, die in het Graafschap, zo wel binnen als buiten de Stad, over erfenissen en gronden en andere zaakelykheden, voorvallen, en daarenboven van persoonlyke zaaken, ontstaande tusschen Luiden, die buiten de Stad in het Graafschap woonen. Zy oefent ook Lyfstraffen, die zy voor het Staaten-Huis doet ter uitvoeringe brengen.

Wandelweg buiten de Lieve Vrouwen Poort.

Buiten de Lieve Vrouwen Poort van Maastricht heeft men eenen fraajen Wandelweg, tusschen de Maas en de Jekker, bestaande uit verscheiden' ryen Boomen, van welken 'er eenigen boogs- en anderen waajerswyze gesnoeid zyn, 't welk eene aange-

naame

naame vertooning maakt. Deeze Wandelweg is zeer breed, en heeft, ter wederzyde, eenen geschilderden houten Leuning. Hier en daar heeft men Rustbanken langs den weg geplaatst. Niet verre van hier, legt de Marktschuit op Luik, die alle morgen, ten negen uuren, afvaart, en 's avonds wederom te rug komt. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Even buiten Maastricht, naar den kant van Luik, ziet men den S. Pieters-Berg, die zig, tot digt by Luik toe, uitstrekt. Men haalt zekeren zagten en zwavelagtigen Steen uit deezen Berg, die, in langwerpige brokken van twee voeten lang en één voet breed, gehouwen, en te Maastricht gebruikt wordt tot de grondslagen der Huizen. In 't uitgraaven van deezen Steen, draagt men zorg, dat men verwelfde en kromme wegen in den Berg maakt, om den zelven dus voor 't instorten, en de Arbeiders by 't Leven te bewaaren. Door 't geduurig graaven, heeft men reeds zeer veele onderaardsche Wegen in deezen Berg gemaakt, die eene grootsche, doch tevens akelige vertooning maaken, doordien men 'er het minste daglicht niet gewaar wordt. Vreemdelingen die, om hunne nieuwsgierigheid te voldoen, deezen Berg bezoeken, gaan 'er gemeenlyk op de Sterkte S. Pieter, onder het geleide van eenen Toortslichter, in, langs eenen Wenteltrap van meer dan honderd treeden, die rondsom eene zeer diepe Put loopt. Men wandelt gemeenlyk denzelven door tot aan den Maaskant, wanneer men by het Klooster *Slavante* uitkomt; doch S. Pieters Berg.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

zo iemant de Wegen niet wel kent, loopt hy groot gevaar van te verdwaalen, en van ongemak te vergaan. Men kan een groot ſtuk wegs onder deezen Berg voortgaan; doch evenwel niet tot aan Luik toe komen, gelyk eenigen zig ten onregte verbeelden. Onaangezien de holligheid van den S. Pieters Berg, draagt hy nogtans, op zyne oppervlakte, veelerlei ſlag van Boomen. Ook waſt 'er goed Kooren.

Rekollekten Klooſter op den S. Pieters Berg.

Van de Sterkte S. Pieter, die op den Berg geſtigt is, hebben wy reeds te vooren (1) geſproken. Een groot half uur van Maastricht, in 't hangen van 't Gebergte naar den Maaskant, ontmoet men een deftig Rekollekten-Klooſter, dat by den naam van *Slavante* bekend is; doch van eenigen Ligtenberg genoemd wordt, om dat het in de Heerlykheid van dien naam gelegen, en door eenen Heer van Ligtenberg geſtigt is. Het Gebouw zelf is zeer fraai, maar het merkwaardigſt, dat men 'er heeft, is eene Gaandery en eenige Tuinen, die door trapswyze muuren onderſchraagd worden; 't welk een bevallig gezigt van den kant der Maaze geeft. Veel bezoeks heeft dit Klooſter van Vreemdelingen; die zig hier gemeenlyk ook, na den naaren doolhof onder den S. Pieters Berg doorkruiſt te hebben, komen ververſchen. De Regeering van Maaſtricht komt 'er de *Kommiſſariſſen Deciſeurs* van den Prins van Luik ontvangen. Het ſtaat Vrouwsperſoonen vry in de Gaandery en Tuinen van dit Klooſter te komen wandelen; 't welk in andere Klooſters van dezelfde Orde niet geſchieden mag.

(1) Zie bladz. 330.

Digitized by Google

mag. Ook komen hier dikwils Gezelſchappen van Mans- en Vrouwsperſoonen hun vermaak neemen. By Maaſtricht, ziet men nog eenige Overblyffels van eenen ouden Romeinſchen Straatweg, die, van Bavai in Henegouwen af, naar Maaſtricht, en van daar, door Tongeren, naar Keulen plagt te loopen. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT. Oude Romeinſche Straatweg.

Om de Beſchryving van het Land van Maaſtricht te voltoojen, ſtaat ons nog kortelyk te ſpreeken van de Dingbanken van S. Servaas en de Dorpen van *Redemptie* (8), over welken de Algemeene Staaten de oppermagt hebben. Wy hebben reeds aangemerkt, dat de Dingbanken van S. Servaas door den Prooſt en door Afgevaardigden van het Kapittel, *Ryproojten* geheeten, beſtierd worden; doch dat men zig van de Vonniſſen, beide van de Dingbanken van S. Servaas en van de Dorpen van *Redemptie*, op de Rolle van Inſtructie van hunne Hoogmogenden beroept. Elf Banken van S. Servaas en Dorpen van Redemptie.

De Banken van S. Servaas zyn elf in getal, te weeten Tweebergen, Mechelen, Vleitingen, Hees, Sepperen, Grootloon, Koningsheim, Sluizen, Bernau, Heer en Keer en Berg.

Tweebergen legt in en omtrent Maaſtricht. Eén der oude Poorten van de Stadt hadt haaren naam naar deeze Bank, die voor het grootſte Tweebergen.

(8) De *Dorpen van Redemptie* worden, vermoed ik, zo genoemd, om dat zy hun aandeel, in de gemeene Laſten, met eene jaarlykſche Somme, *redimeeren* of afkoopen.

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

grootſte gedeelte in de Veſtingwerken derzelve ingetrokken is. Het Geregt wordt hier de *Schoole van Tweebergen* genoemd.

Mechelen.

Mechelen legt omtrent twee uuren beneden Maaſtricht aan de Maaze, tuſſchen het Graafſchap Rechem en de Baronye van Luith. Het is een groot Dorp, voorzien met een fraai Heeren-Huis, dat door den Ryngraaf geſtigt; doch voor eenigen tyd aan byzondere Ingezetenen verkogt is. De Banken van Tweebergen en Mechelen komen den Hoogprooſt van S. Servaas toe, die in dezelven Schout en Schepenen aanſtelt.

Vleitingen.

Vleitingen is een groot Dorp, een en een half uur beweſten Maaſtricht, agter den Vroenhof, gelegen. Het wordt voor de Hoofdbank der elf Banken van S. Servaas gehouden. In geval men zig van het vonnis van éene der elf Banken beroepen wil, vervoegt men zig by den Schout van Vleitingen, die dan uit ieder der elf Banken een' Schepen roept. Deeze Schepenen doen regt, uit dezelfde Stukken, en van hunne Vonniſſen valt wederom beroep aan de Rolle van Inſtructie te Maaſtricht. Vleitingen betaalt voor Redemptie-penningen aan hunne Hoogmogenden jaarlyks twee honderd agt en veertig Guldens.

Hees.

Hees legt by Vleitingen en Rosmeer; doch maar omtrent een uur van Maaſtricht. Het betaalt voor Redemptie-penningen honderd vier en twintig Guldens.

Sepperen.

Sepperen legt rondsom in Luikerland, een half uur beooſten S. Truijen. Het is een groot Dorp. Men heeft 'er een fraai Kloos-

ter

ter van de Franſiskaaner Orde, dat rykelyke inkomſten heeft. Sepperen betaalt duizend Guldens jaarlyks aan Redemptie-penningen. STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

Grootloon, een fraai Dorp, digt by het Steedje Borgloon, in Luikerland, gelegen, betaalt jaarlyks aan Redemptie-penningen twee honderd en veertig Guldens. Grootloon.

Koningsheim, aan de Jekker, digt by de Stad Tongeren gelegen, betaalt voor Redemptie drie honderd vier en tagtig Guldens. Koningsheim.

Sluizen legt ook aan de Jekker, een half uur beoosten Tongeren. Het betaalt drie honderd Guldens voor Redemptie-penningen. Sluizen.

Bernau is een groot Dorp, gelegen tusſchen Moulingen en Bombai, in het Land van Daalhem. De Staaten van dit Land hebben altyd geoordeeld, dat Bernau in de gemeene Lands Laſten draagen moeſt; doch dit geſchil is nimmer beſliſt. Bernau betaalt honderd en zeſtig Guldens aan Redemptie-penningen. Naar den kant van Maaſtricht, wordt in dit Dorp Nederduitſch, en naar den kant van Daalhem, Walſch geſproken. Bernau.

Heer en *Keer* maaken ſamen eéne Dingbank uit. Heer legt digt by Maaſtricht in de vlakte over de Maaze naar den kant van Gronsfeld. Men heeft te Heer een oud Kasteel, den Borg genaamd, 't welk men voorgeeft een Keizerlyk Jagthuis geweeſt te zyn. Keer is de wederhelft van Daalhems Keer of Kadier, waar van wy onder nader ſpreeken Heer en Keer.

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

ken zullen. Heer en Keer betaalen voor Redemptie-penningen twee honderd zes en vyftig Guldens.

Berg legt een groot uur gaans beoosten Maastricht, in het Land van Valkenburg, onder welk Land het ook zyn aandeel in de gemeene Laften opbrengt.

Berg.

In de laatfte negen Banken, worden Schout en Schepenen, door den Deken en 't Kapittel van S. Servaas, of door iemant van hunnent wege aangefteld. Daar en boven is 'er in ieder Bank een Ryprooft, die voor het agtgeeven op de Regeering en Regtsoefening, en voor het waarneemen van de belangens des Kapittels, een gedeelte van de voorvallende boetens geniet.

Behalven de Banken van S. Servaas, die den naam van Redemptie-dorpen draagen, zyn 'er nog agt Dorpen van Redemptie, te weeten Houpertingen, Veulen, Moppertingen, Hermal, Falais, Nederhem, Rutten en Peen.

Houpertingen.

Houpertingen legt tuffchen Borgloon en S. Truijen. Het is eene Heerlykheid den Baron de Sluife toebehoorende, die 'er de aanftelling van Schout en Schepenen heeft. Houpertingen betaalt vier honderd Guldens voor jaarlykfche Redemptie-penningen.

Veulen.

Veulen, in 't Walfch *Foulonge*, is eene Heerlykheid, even bezuiden Borgloon en Houpertingen gelegen. Zy betaalt aan jaarlykfche Redemptie-penningen vier honderd en vier Guldens. De Baron de Villers is 'er Heer van.

Mop-

Digitized by Google

Moppertingen, insgelyks eene Heerlykheid, den Heere van Eil toebehoorende, legt tusschen Veltwezer en Bilzen, en betaalt jaarlyks voor Redemptie twee honderd agt en tagtig Guldens.

Moppertingen.

Hermal, ook eene Heerlykheid, aan de Maaze, tusschen Halbei en Herstal gelegen, behoort den Marquis de l'Auvergne toe, en betaalt aan jaarlykſche Redemptie drie honderd en twintig Guldens. Het Gehugt Douburg, aan den voet van het Kasteel Argenteau gelegen, behoort ook tot deeze Heerlykheid, en betaalt voor Redemptie-penningen jaarlyks vier en zestig Guldens. Het Kasteel Argenteau aan de Maaze, dat onlangs fraai opgetimmerd is, verstrekt tot eene wooninge der Heeren van Hermal en Douburg. Het oud Kasteel, dat van wegen zyne sterkte eertyds zeer vermaard was, stondt op eene steile rots aan de Maaze; doch is tegenwoordig t'eenemaal geslegt.

Hermal.

Tegenwoordig is 'er merkelyk geschil over de oppermagt van Hermal, tusschen den Keizer en hunne Hoogmogenden. De Keizer beweert, dat hem, als Hertog van Brabant, de Oppermagt over deeze Heerlykheid toekomt, terwyl de Algemeene Staaten staande houden, dat hun dit Regt niet betwist worden kan. In Juny des voorgaanden jaars, heeft men, van wegen hnnne Hoogmogenden, eene bende Ruiters naar Hermal gezonden, om derzelver bevelen aldaar te doen naarkomen, hebbende den Keizer, al eenigen tyd te vooren, door een openbaar Plakaat,

Digitized by Google

STAD EN LAND VAN MAASTRICHT.

kaat, aan de Kerkdeur van het Dorp aangeslaagen, de nietigheid van het Regt der Algemeene Staaten zoeken aan te wyzen (1).

Falais legt tuſſchen Hannuye en Huy, op het Riviertje de Mehaigne, en betaalt voor Redemptie-penningen jaarlyks drie honderd vier en tagtig Guldens.

Falais.

(1) Zie *Nederl. Maand. Poſtr.* Juny 1738. bl. 705.

Van de Vonniſſen deezer vyf Dorpen beroept men zig op de Rolle van Inſtructie te Maaſtricht, alhoewel Hermal, ter oorzaake van het geſchil wegens de Oppermagt over het zelve, en Falais, wegens zyne verafgelegenheid, daar toe bezwaarlyk konnen gebragt worden.

Nederhem.

Nederhem legt op de Jekker by Tongeren, en betaalt jaarlyks vier honderd Guldens.

Rutten.

Rutten, in 't Walſch *Ruſſon*, legt insgelyks bezyden Tongeren aan de Jekker, en betaalt jaarlyks wel agt honderd agt en tagtig Guldens.

Peen.

Peen, in 't Walſch *Paif* of *Paifve*, legt ook aan de Jekker by Nederhem, en betaalt jaarlyks maar honderd en zeſtig Guldens aan Redemptie-penningen. Van de Vonniſſen deezer drie Dorpen beroept men zig eerſt op den hoogen Graaflyken Geregte van den Vroenhove, en van daar verder ter Rolle van Inſtructie te Maaſtricht.

In de elf Banken van S. Servaas en Dorpen van Redemptie zyn geene Gereformeerden. De Roomſche Godsdienſt heeft daar geheel de overhand. Alle Regeeringsperſoonen zyn 'er dien Godsdienſt toegedaan.

TE-

Digitized by Google

TEGENWOORDIGE STAAT VAN HET STAATS LAND VAN OVERMAAZE.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van het STAATS LAND VAN OVERMAAZE, vervattende de Landen van VALKENBURG, DAALHEM *en* 's HERTOGENRADE.

Beschryving van het staats Land van Overmaaze.

HEt STAATS LAND VAN OVERMAAZE vervat een aanmerkelyk gedeelte der drie Landen van Valkenburg, Daalhem en 's Hertogenrade, die van ouds wel op zig zelven geregeerd werden; doch sedert met de Hertogdommen Brabant en Limburg vereenigd geworden zyn. Zy worden, uit hoofde van hunne gelegenheid over de Maaze, het *Land* of de *Landen van Overmaaze* genoemd. Omtrent deeze drie Landen, werdt al by de Munsterſche Vrede van 't jaar 1648 verklaard, dat dezelven blyven zouden in dien staat, waar in zy, op dien tyd, waren, hebbende de Staaten toen reeds een groot deel van dezelven in bezit.

Digitized by Google

LAND VAN OVER-MAAZE. Landsgefteldheid.

Het Land van Overmaaze is, op verſcheiden' plaatſen, zeer vrugtbaar. Men heeft 'er goed Koorn- en Weiland. De Lugt is 'er overal gezond: doch op eenige plaatſen zyn de Landeryen niet zonder geduurigen arbeid goed te houden. Ook is het Land hier en daar bergagtig, en levert Steenkoolen, Yzer en Lood uit. Van den Kalamynſteen, die hier omtrent in 't Hertogdom Limburg valt, hebben wy reeds te vooren geſproken (a). Verſcheiden' kleine Riviertjes, die in den zomer meeſt droog zyn, bewateren deeze Landſtreek, welke daarenboven, door de Maaze, van Luikerland afgeſcheiden wordt.

(a) Zie de *Beſchryving van Oeſtenryks Limburg* in de *Hedend. Hiſt.* X Deel, bl. 171.

Aart en Handel der Ingezetenen.

De Inwooners van het Land van Overmaaze zyn van eenen levendigen en arbeidzaamen aart. Men getuigt, dat ze wraakzugtig zyn, omtrent zulken, die hen beledigd hebben, en daarentegen vol van dankbaarheid jegens hunne Weldoeners. In de meeſte plaatſen van het Land van Daalhem, wordt de Walſche taal, omtrent gelyk men ze in Luikerland ſpreekt, geſproken. Elders ſpreeken de meeſten Hoog- en Nederduitſch. De voornaamſte handel der Ingezetenen beſtaat in het gene hun Land uitlevert. Men maakt 'er Lakens en andere wollen Stoffen, koperen Ketels en Bekkens, Spykers, Loopen tot Snaphaanen, Snaphaanſloten en ander Yzer- en Koperwerk, dat alomme verzonden wordt. Veelen geneeren zig met den Landbouw en de Veehoedery. Ook wordt 'er veel Tabak geplant.

De

Digitized by Google

De Weevery, die meeſt te Vaals voor Koopluiden van Aken, geoefend werdt, ſtaat daar tegenwoordig genoegzaam ſtil, alzo die van Aken niet willen toelaaten, dat de Gereformeerde Ingezetenen des Lands van Overmaaze voor hunne Koopluiden werken, of de geweeven' Stoffen binnen Aken komen verkoopen. Wyders geneert men zig, in het Land van Overmaaze, ook met wolſpinnen voor die van Aken en Borchet. De Boſſchen verſchaffen ook veelen de koſt. Het hout wordt naar de omleggende plaatſen te koop gebragt. LAND VAN OVERMAAZE.

De drie Landen van Overmaaze moeſten eertyds den Koning van Spanje jaarlyks een en veertig duizend een honderd twee en veertig Guldens en zeventien Stuivers opbrengen. Doch hunne Hoogmogenden vorderen van hun aandeel in deeze Landen tegenwoordig jaarlyks wel vyftig duizend Guldens Hollandſch, by wyze van Bede. Deeze Somme wordt, in de volgende evenredigheid, opgebragt. Gemeene Laſten.

HET LAND VAN VALKENBURG	31200	Guldens.
HET LAND VAN DAALHEM	8000	——
HET LAND VAN 'S HERTOGENRADE — —	10800	——
	50000	Guldens.

Digitized by Google

LAND VAN VALKENBURG.

De Landen van Overmaaze hebben veel werks om deeze Bede op te brengen. Het doortrekken van 't Krygsvolk, in tyden van Oorlog, de zwaare brandſchattingen aan vyandlyke Partyen betaald, en verſcheiden' andere Laſten hebben deeze Landen t'eenemaal uitgeput. Hier by komen de Intreſten van groote geldſommen, in oorlogstyden, opgenomen, waar door deeze Landen zo zeer gedrukt worden, dat zy, onaangezien de ernſtige poogingen, welken men 'er toe aanwendt, niet wel op hun verhaal ſchynen te konnen komen.

Gelegenheid van het Land van Valkenburg.

Het LAND VAN VALKENBURG, dat van ouds den titel van Heerlykheid voerde, grenſt ten Noorden en ten Ooſten aan het Hertogdom van Gulik, ten Zuiden aan de Landen van Daalhem en 's Hertogenrade, en ten Weſten aan Luikerland, het Regtsgebied van Maaſtricht en het Graafſchap Rekkum, waar van het, door de Maaze, afgeſcheiden wordt. De grootſte lengte van het Land van Valkenburg, gerekend van het Ooſten naar het Weſten, wordt op omtrent zes uuren gaans begroot, en de grootſte breedte, van het Noorden naar het Zuiden, op omtrent vier uuren. Behalven het Steedje Valkenburg, en de Abdy van S. Geerlach worden 'er een goed getal van Dorpen in gevonden. De grond van het Land van Valkenburg is doorgaans vet en vrugtbaar; doch in de Bank van Heerle heeft men veele ſchraale Hei- en Zandgronden.

Hiſtorie.

De oudſte Heer van Valkenburg, welken men in de Hiſtorien gemeld vindt, leefde om-

Digitized by Google

omtrent het jaar 1122. Hy heette Gozewyn, en noemde zig ook Heer van Heinsbergen. De Zoon van zynen Kleinzoon, ook Gozewyn geheeten, ſtierf zonder Kinderen, en liet zyne Heerlykheid aan zyne Zuſter Adelheid na, die dezelve Walram, Hertog van Limburg, ten Huwelyk bragt. Zy liet twee Zoonen na, Henrik en Walram, van welken de eerſte Hertog van Limburg, en de andere Heer van Valkenburg werdt. Deez' ſtierf in 't jaar 1249, en werdt, door twee van zyne Zoonen, Walram en Dirk, den een' na den anderen, opgevolgd. Dirk liet eenen Zoon na, Walram geheeten, die nevens Valkenburg verſcheiden' andere Heerlykheden bezat. Zyn Zoon Dirk was zyn Opvolger. Hy liet twee Zoonen na, onder welken deeze Heerlykheden, na zynen dood, verdeeld werden. Reinoud kreeg Valkenburg. Hy lag geweldig overhoop met den Hertog van Brabant, die het Kaſteel van Valkenburg een' en andermaal belegeren deedt. In 't jaar 1329, ſneuvelde een zyner Zoonen, Walram geheeten, in het verdedigen van dat Kaſteel. Dirk, Reinouds tweede Zoon, volgde zynen Vader op; doch liet, zonder wettige Kinderen geſtorven zynde, zyne Heerlykheid aan Jan, zynen Broeder, na, die, ook zonder Kinderen geſtorven zynde, zyne Zuſter Filippote tot zyne erfgenaame hadt. Zy trouwde met Henrik, Heere van Ninove, en verkogt, eenigen tyd daar na, de Heerlykheid van Valkenburg aan Reinoud, Heere van Schoonvorſt, die, door Keizer Ka-

LAND VAN VALKENBURG.

Digitized by Google

LAND VAN VALKENBURG.

rel den IV, in het bezit der zelve beveſtigd werdt. Walraven van Valkenburg, Heer van Borne en Sittaart, en Neef van Filippote, ſtelde zig zeer tegen deeze vervreemding van de Heerlykheid Valkenburg, en beweerde, dat dezelve hem van regtswege toekwam, alzo hy een wettige Zoon was van Jan, Broeder van Reinoud, Heere van Valkenburg. De Heer van Schoonvorſt droeg ondertuſſchen Valkenburg aan den Hertog van Gulik op, welke hem daar voor eenige Landen in Brabant afſtondt. Ten behoeve deezes Hertogs, werdt Valkenburg, in den jaare 1357, tot een Graafſchap verheeven. Walram vatte toen de Wapenen tegen den Hertog van Gulik op, en maakte een Verdrag met hem, waar by Valkenburg den Hertog van Brabant in handen werdt geſteld, tot ter tyd toe, dat de Keizer uitſpraak over het geſchil, tuſſchen Walram en den Hertog van Gulik, gedaan zou hebben. Deeze uitſpraak geſchiedde in 't jaar 1362. De Keizer wees Walram de Heerlykheid Valkenburg toe, mids dat hy zekere ſomme aan Filippote, Vrouwe van Ninove, betaalde. Walram volbragt egter deeze voorwaarde niet, waar op Valkenburg, voor de tweedemaal, door Filippote, aan Wenzelaus en Joanna, Hertog en Hertogin van Brabant, werdt opgedraagen, welken daar voor zekere ſomme aan Filippote betaalden. Walram deedt wel wederom eenige poogingen, om deeze opdragt kragteloos te maaken; doch dezelven bleeven zonder vrugt. En van dien tyd af, werdt

Val-

Valkenburg met Brabant vereenigd, aan welk Hertogdom dat van Limburg ook te vooren al gehegt geworden was. LAND VAN VALKENBURG.

De Staaten, zig, in den Spaanſchen Oorlog, meeſter van het Steedje Valkenburg gemaakt hebbende, werdt hun dat, by de Munſterſche Vrede, met een gedeelte van het Land, gelaaten; doch alzo 'er van tyd tot tyd merkelyke geſchillen, over de Grenſcheidingen, tuſſchen de Onderdaanen des Konings en de Ingezetenen van het Land, dat onder der Staaten gebied ſtondt, voorvielen, werdt men te raade, die geſchillen eens voor al te beſlegten, dat door een Traktaat, in 't jaar 1661 in den Haage geſlooten, werdt uitgevoerd (b). De Algemeene Staaten bleeven, volgens dit Traktaat, in 't bezit van de Stad en het Kaſteel van Valkenburg, en van de Banken, Heerlykheden en Dorpen van Meerſſen, Houthem, Haaren, Geul, Uleſtraaten, Bunde, Amby, Itteren, Klimmen, Hulsberg, Schimmert, Eisden, Herkenraad, Ekelraad, Beek, Neerbeek, Berg, Blyt en Heerle, met den gemeenen weg van Heerle, loopende midden door het Regtsgebied en over het Land van de Heerlykheid Schaasberg, en eene roede Lands ter wederzyde buiten den gemelden Weg. Van de Leenen, die van het Kaſteel van Valkenburg afhingen, behielden zy de Buiten-Leenen van Hurt, Meſch, Leut, de witte Poort van Stein, de adelyke Zate en Hove te Eiſch, den grooten en kleinen Blankenburg te Kadier, de Goederen onder Rekkum gelegen, de

Verdeeling van het Land van Valkenburg, tuſſchen den Koning van Spanje en de Staaten.

(b) Zie *Aitzema*, XLI Boek, bladz. 165 enz. en 't *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2777 enz.

Digitized by Google

LAND VAN VALKENBURG.

Veeren over de Maaze te Rekkum en te Geul, het Leen te Bilzen het Mangelt geneeten, de Goederen gelegen te Udikhoven, den Eiſcher-Boſch gelegen by S. Geertruien, en het Leen Bruiſterboſch (1). De Koning van Spanje behieldt daarentegen de Heerlykheden en Dorpen van Nut, Alt Valkenburg, Strugt, Schin op de Geul, het Huis Ooſt op de Geul, Wynantsrade, Geleen, Schinnen, Spanbeek, Oorsbeek, Jabeek, Bronſen, Schinveld, Hoenbroek, Vaasrade en Schaasberg, behalven het Klooſter van Sint Geerlach binnen deszelfs Muuren, en verſcheiden' Leenen, die van ouds tot Valkenburg behoord hadden. De Keizer bezit thans deeze zelfde Plaatſen in het Land van Valkenburg, gelyk de Staaten de Plaatſen, hun

(1) ELSLO, aan de Maaze, omtrent twee uuren gaans beneden Maaſtricht, gelegen, wordt van eenigen voor eene Ryks Heerlykheid gehouden. Doch hunne Hoogmogenden hebben, op den 31 Auguſtus des jaars 1711, verklaard, dat deeze Plaats, van overoude tyden af, een Leen van Brabant geweeſt is; en dat men zig, van de Vonniſſen der Regtbank aldaar, op het Leenhof van Valkenburg, en niet op het Gerigt van Aken moet beroepen. Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bladz 773. In 't jaar 1723 werdt deeze verklaaring ande maal gedaan *Reſol. General.* 31 July 1724. Ook hebben hunne Hoogmogenden het Regt op Elslo aan zig behouden, ter gelegenheid der inkwartiering van 't Keizerlyk Krygsvolk, in 't jaar 1736. Ondertuſſchen draagt deeze Heerlykheid in geene Beden, of andere Landslaſten. By de Verdeeling van 't jaar 1661 bleef Elslo onverdeeld, alzo de Staaten des Lands van Valkenburg met den Heer van Elslo in geſchil lagen, dat toen, voor den Raad van Brabant te Bruſſel, onafgedaan hing. Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2790.

Digitized by Google

hun afgeſtaan, tot op heden toe, in vollen eigendom blyven behouden. Van de voornaamſte deezer Plaatſen zullen wy een kort berigt geeven.

LAND VAN VALKENBURG.

Beſchryving van het Steedje Valkenburg.

VALKENBURG is een klein open Steedje, en legt twee uuren gaans van Maaſtricht, en vier van Aaken, aan het Riviertje de Geul, dat door de Stad loopt, en een weinig boven Rekkum in de Maas valt. Rondsom de Stad, heeft men goed Weiland.

Hiſtorie.

Valkenburg heeft, in de oude en laatere Oorlogen, zeer veel geleeden. In 't jaar 1568, werdt het, door de Spaanſchen, overvallen en verwoeſt. Zy hielden het in, tot in het jaar 1644, wanneer het, door de Staatſchen, bemagtigd, en tot het jaar 1672 in gehouden werdt. Toen maakten 'er de Franſchen zig meeſter van. Doch voor het einde van het jaar, moeſten zy de Plaats wederom opgeeven, die, van dien tyd af, in der Staaten magt gebleeven is. Het Kaſteel werdt toen geſlegt, en de Stad ontmanteld, zo dat zy tegenwoordig gantſch open legt.

Getal van Huizen en Inwooners.

In Valkenburg zyn vier Straaten, zeventig of tagtig Huizen en omtrent een honderd en vyftig Inwooners, buiten de Vrouwen en Kinderen. Men heeft 'er één Kerk, die aan S. Barbara toegewyd is, en beide van de Gereformeerden en Roomſchgezinden gebruikt wordt (2).

(2) Dit noemen de Kerkelyken het *ſimultaneum*. Men heeft het op verſcheiden' Plaatſen in het Land van Overmaaze; doch buiten dat nergens hier te lande, onzes weetens, ingevoerd. Zie *Kerkel. Plakaatboek*, II Deel, bl. 552.

LAND VAN VALKENBURG.

De eerſten oefenen 'er des morgens hunnen Godsdienſt, aan de eene zyde van de Kerk, terwyl het Kerkgereedſchap der Roomſchgezinden, aan den anderen kant geplaatſt, door een Gordyn, voor hun gezigt bedekt blyft. Ten elf uuren komen de Roomſchgezinden ter Kerke, wanneer het Gordyn opgeſchooven wordt, om te meer plaats te hebben. Des nademiddags houden 'er de beiderlei Gezindheden, op gelyke wyze, hunne Godsdienſtige Vergaderingen, malkanderen in tyd wykende. De Gereformeerde Gemeente wordt door éénen Predikant bediend. De Roomſchgezinden hebben vryheid, om eens 's jaars eenen plegtigen Ommegang te mogen doen; doch alzo zy hier in de geſtelde paalen ſomtyds te buiten gaan, hebben zy hunne onvoorzigtigheid nu en dan met eene geldboete aan den Droſſaard des Lands van Valkenburg moeten bekoopen (3).

Godsdienſtoefening der Roomsgezinden en Gereformeerden in één Kerk.

Regeering.

De Regeering van Valkenburg beſtaat uit den Voogd, twee Burgemeeſters, zeven Schepens en eenen Sekretaris. De Burgery benoemt jaarlyks, by meerderheid van Stemmen, vier Perſoonen, uit welken de Voogd de twee Burgemeeſters kieſt. Hun Ampt be-

(3) Al in 't jaar 1633, hebben hunne Hoogmogenden, by openbaaren Plakaate, verklaard, dat de Ingezetenen des Lands van Overmaaze niet gehouden waren, eenige Feeſten te vieren, dan die van de Gereformeerden deezer Landen onderhouden werden, alzo men de menigvuldige Feeſtdagen der Roomſchgezinden met 's Lands welvaaren bevondt ſtrydig te zyn. Zie *Groot Plakaatboek*, 1 Deel, Kol. 261.

Digitized by Google

beſtaat in het regelen van eenige zaaken, den welſtand der Gemeente betreffende. De Voogd maakt, nevens de Schepenen, de gewoonlyke Regtbank der Stad uit. Haar Regtsgebied is van eene zeer kleine uitgeſtrektheid; doch het lyfſtraffelyke, dat in de Hoofdbanken van Meerſſen, Klimmen en Beek voorvalt, wordt voor het Geregt van Valkenburg gebragt. Ook kan men zig van Eisden op dit Geregt beroepen. LAND VAN VALKENBURG.

Men heeft, behalven deeze Regtbank, een Hoofdgerigt en Leenhof binnen Valkenburg, voor het welke de zaaken, die de Leenen betreffen, welken van Valkenburg afhangen, in de eerſte plaats, gebragt worden. Ook beroept men 'er zig op, van de Vonniſſen, in burgerlyke zaaken, door het Gerigt van de Stad en van de Banken van Meerſſen, Klimmen, Beek en Heerle geweezen. De Vonniſſen van dit Leenhof konnen, by wege van Hervorming, voor den Raad van Brabant in den Haage gebragt worden. Het Leenhof beſtaat uit den Voogd, die het Ampt van Stadhouder van de Leenen waarneemt, zeven Leenmannen, één' Griffier en één' Leenbode. De Ingezetenen van het Steedje Valkenburg betaalen niets tot de gemeene Lands- en Staatslaſten, waar uit men hunnen geringen ſtaat ligtelyk kan afneemen. Leenhof.

Het Land van Valkenburg wordt verdeeld in vier Hoofdbanken, Meerſſen, Klimmen, Beek en Heerle; twee byzondere Heerlykheden, buiten die, welken onder de Hoofdban- Hoofdbanken van Valkenburg.

LAND VAN VALKENBURG.

banken leggen, te weeten Blyt en Ekelraad en verſcheiden' Leenen.

Meersſen.

Meerſſen legt ruim een uur beoosten Maasricht. Het is een groot Dorp. De Gereformeerde Gemeente wordt'er door éénen Predikant bediend, die ook te Schimmert predikt. Voorts heeft men hier eene aanzienlyke Prooſtdy, welker Prooſt en Geeſtelyken, uit zekere Abdy in Pikardyen, herwaards gezonden worden. Zy is vermaard door eene Byeenkomſt, aldaar in 't jaar 847, tuſſchen drie Vorſtelyke Broeders, Keizer Lotharius en de Koningen van Duitſchland en Vrankryk, Lodewyk en Karel, gehouden (c). De Grondheerlykheid van Meersſen en van eenigen van deszelfs Onderbanken, behoort tot deeze Prooſtdye. De Prooſt ſtelt'er eenen Prooſtſchout aan, voor wien alle *Gichten en Goedeniſſen* verleeden moeten worden; doch niet dan in de tegenwoordigheid van twee Schepenen der Hoofd- of Onderbanken, alwaar die Goederen gelegen zyn. Voorts bezit de Prooſtdy, van welke wy ſpreeken, hier omtrent veele Tienden en andere Goederen.

(c) *Corps Diplomatique*, Tom I. Part. I. p. 10.

Onder de Hoofdbank Meerſſen behooren, behalven de Gehugten Rothem, Weerd enz., de Onderbanken Amby, Lummel en Houthem, welke laatſte Bank egter alleen een byzonder Geregt heeft. Voorts behooren onder deeze Hoofdbank de Heerlykheden Itteren, Borgharen en Geul, allen langs de Maaze leggende; als mede Bunde en Uleſtraaten, die wat verder landwaards in gelegen zyn.

On-

Digitized by Google

Onder alle deeze Plaatſen heeft Geul alleen eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Dit Dorp, dat zynen naam van het Riviertje de Geul ontleent, pronkt met een deftig Kaſteel, den Heere van Geul toebehoorende, 't welk men voor één der aanzienlykſten van 't Land van Overmaaze houdt. LAND VAN VALKENBURG.

In vyftig duizend Guldens, welken het Land van Valkenburg opbrengt, draagt de Hoofdbank Meerſſen twaalf duizend agt honderd vyf en negentig Guldens een Stuiver een *Denier* van vier op een Stuiver, die op de volgende wyze verdeeld worden:

Meerſſen — — —	*f* 3248	17	3
Geul — — — —	2028	6	3
Borgharen of Haaren —	1540	4	1
Itteren — — — —	866	19	3
Houthem — — — —	837	3	3
Amby — — — —	1777	9	—
Uleſtraaten — — —	1669	10	—
Bunde — — — —	926	10	—
	f 12895	1	1

Klimmen, een groot half uur ten Noordooſten van Valkenburg gelegen, is de kleinſte der vier Hoofdbanken; doch brengt, met het gene'er onder behoort, na Meerſſen, 't meeſt op. Te Klimmen is eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Onder Klimmen behooren Halsberg en Schimmert; ook brengen Klimmen.

Digitized by Google

LAND VAN VALKENBURG.

gen Eisden en Herkenraad hun aandeel in den Landtax of Bede onder Klimmen op. Te Schimmert is eene Gereformeerde Kerk, die door den Predikant van Meerssen bediend wordt. Eisden is eene Heerlykheid, aan de Maaze, omtrent twee uuren gaans boven Maastricht, gelegen. De grond deezer Heerlykheid is zo zeer met dien van de Kersheerlykheid Bruist vermengd, dat deeze twee gronden als een dam- of schaakbord door malkanderen leggen, en alleenlyk uit de oude bezitting en Schatlysten te onderscheiden zyn. Bruist heeft twee deelen en Eisden een deel van het gemeen grondgebied, en beide de Heerlykheden hebben, ten opzigte haarer Nabuuren, dezelfde grenzen. Eisden is een fraai Dorp, voorzien met een deftig Heerenhuis, dat digt aan den Maaskant staat. De Gereformeerde Kerk wordt 'er door éénen Predikant bediend. De Ingezetenen dryven nog vry wat handel in Graanen en Hollandsche Waaren. Inzonderheid valt 'er verscheidenerlei Boomooft, vooral zwarte Krieken, die, in menigte, naar Maastricht, en van daar naar Rotterdam worden afgescheept. De Heer van Eisden heeft eenen Tol op de Maaze, van welken egter die van Maastricht en eenige anderen vry zyn. Ook heeft hy eenen kleinen Landtol.

De Hoofdbank Klimmen draagt, in vyftig duizend Guldens, die door het Land van Valkenburg opgebragt worden, negen duizend een honderd zes en dertig Guldens zeven-

Digitized by Google

ventien Stuivers en twee *Deniers*, die op de volgende wyze verdeeld worden: LAND VAN VALKENBURG.

Klimmen — — —	*f* 1839	1	3
Hálsberg — — —	1906	13	—
Schimmert — — —	2931	—	—
Eisden — — — —	2167	3	2
Herkenraad — — —	1192	19	1
	f 9136	17	2

Beek is een redelyk groot Dorp, een groot half uur gaans ten Noordooſten van Meerſſen gelegen. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Onder deeze Hoofdbank behooren de Gehugten van Kelmond, Grootgenhout, Onſel en Neerbeek. De Heerlykheid Bemelen, en Berg, één der Elf Banken van S. Servaas (d), brengen beide den Landtax op onder de Hoofdbank van Beek. De Heerlykheid Bemelen behoort het Kapittel van S. Maria te Maaſtricht toe. Aanmerkelyk is 't, dat men zig, van de Vonniſſen der Schepensbank van Bemelen, beroept op de Schepensbank der Stad Luik. Die van Berg komen in *Appél* voor de elf Banken van S. Servaas, en verder ter Rolle van Inſtructie te Maaſtricht. Beek. (d) Zie hier voor bl. 370.

In vyftig duizend Guldens, die door het Land van Valkenburg moeten opgebragt worden, draagt de Hoofdbank van Beek zeven duizend vier honderd vier en twintig Gul-

Digitized by Google

LAND VAN VALKENBURG.

Guldens agttien Stuivers en een *Denier*, die op de volgende wyze verdeeld worden:

Beek — — — —	*f* 6249	9	3
Berg — — — —	596	4	2
Bemelen — — — —	579	4	—
	f 7424	18	1

Heerle.

Heerle is één der aanzienlykſte Banken dies Lands van Valkenburg, onder welke veele Leenen behooren, gelegen twee uuren ten Ooſten van Valkenburg. Het Dorp heeft eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Heerle heeft dit voorregt, dat het eenen byzonderen Schout heeft, die door hunne Hoogmogenden wordt aangeſteld, en op de Landdagen zitting heeft. Onder Heerle behooren de Gehugten Voerendaal, Oud Velthem en eenige anderen. In vyftig duizend Guldens, die door het Land van Valkenburg worden opgebragt, draagt de Hoofdbank van Heerle, met het gene 'er onder behoort *f* 8245-1—

Heerlykheden Blyt en Ekelraad.

De Heerlykheid Blyt of Ter Bliet legt een weinig bezuiden het Steedje Valkenburg. De Heerlykheid Ekelraad, die zeer klein is, legt tuſſchen Gronsfeld en Eisden. In vyftig duizend Guldens, die door het Land van Valkenburg opgebragt worden, draagt

Blyt — — — —	*f* 402	17	—
Ekelraad — — —	239	5	2
	f 642	2	2

De

Digitized by Google

De Valkenburgſche Leenen, die veel in getal zyn, brengen hun aandeel in vyftig duizend Guldens, in de volgende evenredigheid, op: LAND VAN VALKENBURG.

De Leenen onder Valkenburg en Houthem — — — — — — —	f	278	17 — Leenen.
De Leenen onder Meerſſen	1438	1	2
De Leenen onder Beek —	951	10	—
De Leenen onder Klimmen	206	6	—
De Leenen onder Heerle —	8916	18	—
	f 11791	12	2

De Algemeene Staaten ſtellen twee hooge Amptenaars over het Land van Valkenburg aan, die, nevens de Staaten des Lands, de Regeering van het zelve waarneemen. Regeering des Lands.

Deeze Amptenaars zyn de Voogd en de Droſſaard. De eerſte helpt de burgerlyke Regeering waarneemen, en is het Hoofd der Regtbanken in die Dorpen, welken geenen byzonderen Heeren toebehooren, die 'er zelven hunne Droſſaards en Schouten aanſtellen. Wy hebben reeds aangemerkt, dat de Voogd ook in de Bank van Valkenburg zitting heeft, en Stadhouder van de Leenen aldaar is. Hy ſtelt de Schepenen en Sekretaris aan in de Hoofdbanken van Meerſſen, Klimmen en Beek, van welken hy het Hoofd is. In de Regtbank van Heerle, ſtellen de Algemeene Staaten zelven eenen Schout aan; doch de Schepenen worden ook door den Voogd verkooren. De Droſſaard zit alleen over lyfſtraffelyke zaaken, en doet de *crimineele* Vonniſſen van Schepenen van Valkenburg en die der andere Schepensbanken, alwaar geen byzondere Schout Voogd en Droſſaard.

Digitized by Google

LAND VAN VALKENBURG.

is, ter uitvoeringe brengen. In de Hoofdbanken genieten de Schouten de *civile* boetens, behalven in de Vakantien, wanneer de zelven aan den Voogd vervallen. Na 't uitspreeken van een doodvonnis, breekt de Voogd een klein wit Stokje in tweën, waar op de Drossaard terstond bevel geeft, om de doodstraffe uit te voeren. Beide de Voogd en de Drossaard zitten voor in de Vergaderingen van 's Lands Staaten; doch de Voogd bekleedt de eerste plaats in de zelven. Zy draagen beide zorg, dat de Plakaaten en Ordonnantien der Algemeene Staaten opentlyk aangeslaagen en naargekomen worden. Hunne vaste Wedde beloopt voor ieder zestien honderd Guldens Hollandsch in 't jaar (e). Zy genieten daarenboven de Geldboetens, in welken de Overtreeders van 's Lands Wetten verweezen worden. Elk van hun heeft eenen Bedienden onder zig, die hun Ampt, in hun afweezen, waarneemen, en Luitenant-Voogd en Luitenant-Drossaard genoemd worden.

(e) Zie *Aitzema* Deel XII. Boek 46. bl. 638.

Staaten des Lands. Edelen.

De Staaten des Lands bestaan uit twee Leden, de Ridderschap en de Afgevaardigden der vier Hoofdbanken, die hunne Stemmen in de Staats Vergadering hebben. Onder de Ridderschap of Edelen worden alle zodanigen gerekend, die, volgens 's Lands oude Gewoonte, uit hoofde van hunne afkomst, daar toe gewettigd zyn. Niemant wordt, onder 't Lid der Edelen, tot de Regeering toegelaaten, dan die van de Edelen, bereids in regeering zynde, eerst een Getuigschrift, en daar op de goedkeuring van hunne Hoog-

mo-

Digitized by Google

mogenden verkreegen heeft; voor welken hy gehouden is den eed van getrouwheid af te leggen (f). Ook moeten de Edelen ten minſten zes duizend Guldens aan Goederen bezitten, die allen, in den Lande van Overmaaze, onder Keizerlyk of Staats gebied, moeten gelegen zyn, en in 't laatſte geval ook in de gemeene Laſten draagen (g). Het getal der ſtemmende Edelen is niet bepaald.

LAND VAN VALKENBURG.

(f) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 3091.

De Banken, welken hunne Afgevaardigden ter Vergadering van 's Lands Staaten zenden, zyn alleen de vier gemelde Hoofdbanken van Meerſſen, Klimmen, Beek en Heerle. De andere Onderbanken, Dorpen en Heerlykheden des Lands van Valkenburg hebben hier geen regt toe. De Afgevaardigden der Banken worden ter Vergadering niet toegelaaten, dan wanneer ze van den Hervormden Godsdienſt zyn. De Algemeene Staaten hebben zelfs uitdrukkelyk bevolen, dat 'er geene andere dan Gereformeerde Schouten, Schepenen, Sekretariſſen en Vorſters in het Land van Overmaaze zullen mogen aangeſteld worden. De Burgemeeſters alleen zyn zo wel van den Roomſchen als Hervormden Godsdienſt. Zo dra de byzondere Hoofdbanken de Brieven van beſchryving ter Staaten-Vergadering ontvangen hebben, worden de Schepenſtoelen in ieder der Hoofdbanken by een geroepen, die dan twee uit de hunnen tot Afgevaardigden verkiezen, en naar den Landdag afzenden. De Bank van Heerle voegt haaren Schout by haare twee gewoonlyke Afgevaardigden.

Hoofdbanken.

(g) *Reſol. General.* 4 Octob. en 8 Nov. 1686 in 't *Groot Plakaatboek*, IV Deel, bl. 99.

Digitized by Google

LAND VAN VALKENBURG.

Staats Vergadering.

De Landdag wordt eens 's jaars gehouden. De Voogd en Drossaard beschryven dezelve. De Edelen ontvangen ieder, hoofd voor hoofd, eenen Brief van beschryvinge. De Brieven, aan de byzondere Banken gerigt, houden aan den Voogd of Schout en Schepenen van ieder Bank. In deeze Vergadering, wordt alles geregeld, wat den welstand des Lands betreft. Men maakt 'er de Verdeeling der Lasten, welken aan den Staat moeten opgebragt worden, volgens eene Lyst desaangaande, in 't jaar 1666, door de Algemeene Staaten gemaakt (h). De Vergadering mag geene buitengewoone Lasten op 's Lands Ingezetenen leggen, buiten toestemming van hunne Hoogmogenden, behalven in schielyken nood van Oorlog. De byzondere Ontvanger der gemeene Lasten over 't Land van Valkenburg, moet aan deeze Vergadering jaarlyks rekening doen. 't Zelfde moet ook van de Ontvangers der twee andere Landen van Overmaaze gezeid worden. Ieder Ontvanger heeft zyne Schatbeurders onder zig. Voorts hebben de Staaten des Lands van Overmaaze ieder hunnen byzonderen Griffier en Advokaat.

(h) *Aitzema*, XLVI Boek, bl. 634.

Kommissariflen der Staaten.

In elke Staats-Vergadering, worden drie Kommissarissen aangesteld, twee Edelen en eenen Schepen, by beurte uit ieder der stemmende Banken gekooren; aan welke Kommissarissen men zig vervoegen moet, wegens zaaken, die ter bestellinge der Staaten staan, en geduurende den tyd, dat de Staaten niet vergaderd zyn, voorvallen. Zy doen verslag

ſlag van hunne Verrigtingen aan de naaſte Staats-Vergadering.

LAND VAN DAALHEM.

De wyze van Regtsoefening, zo in burgerlyke als lyfſtraffelyke zaaken, in het Land van Valkenburg, en in de twee andere Landen van Overmaaze, is, by twee Reglementen van den 15 Oktober des jaars 1663, (i) door hunne Hoogmogenden, bepaald. Voor 't overige ſchikt men zig naar 's Lands Gewoontens. Elke Hoofdbank beſtaat uit den Schout, zeven Schepens en eenen Sekretaris. De Heerlykheden en Onderbanken hebben ook hunnen Schout en Schepenen, die egter geene Afgevaardigden op den Landdag zenden. Zy vellen, in lyfſtraffelyke zaaken, beſliſſend Vonnis; doch in burgerlyken, kan men zig van de Onderbanken en Heerlykheden op de byzondere Hoofdbanken, of regelregt op het hoog Gerigt en Leenhof van Valkenburg, beroepen. De Heerlykheid Eisden beroept zig op het Stadgerigt van Valkenburg. Van de Hoofdbanken en het Stadgerigt beroept men zig op het hoog Gerigt en Leenhof van Valkenburg, welks Vonniſſen, by den Raad van Brabant in den Haage, hervormd worden konnen.

Wyze van Regtspleeging.

(i) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 3109, 3129.

Het LAND VAN DAALHEM, dat van ouds den titel van *Graafſchap* hadt, grenſt ten Noorden aan de Landen van Valkenburg en 's Hertogenrade, ten Ooſten en ten Zuiden aan de Bank van Herve en het Hertogdom Limburg, en ten Weſten aan Luikerland. Van het Ooſten naar het Weſten, wordt de grootſte lengte van dit Land op omtrent

Gelegenheid van het Land van Daalhem.

Digitized by Google

LAND VAN DAALHEM.

drie uuren gaans begroot. De grootſte breedte, van het Noorden naar het Zuiden, rekent men op omtrent twee en een half uuren. Behalven de Stad Daalhem en de Abdy van *Godsdal* of *Valdieu*, worden 'er twee en twintig Dorpen en verſcheiden' Gehugten en Buurten in deeze Landſtreek geteld, welken ten deele den Staaten, en ten deele den Keizer toebehooren.

Hiſtorie.

Voor meer dan zes honderd jaaren, werdt deeze Landſtreek reeds van de Graaven van Hochſtade bezeten. Zy hielden dezelve ter leen, ten deele van de Hertogen van Brabant, en ten deele van de Hertogen van Gulik. Gerard, de oudſte Graaf van Daalhem, van welken men gewaagd vindt, leefde omtrent het jaar 1080. Hy werdt van zynen Zoon Gerard, en deez' wederom van den zynen, die Koenraad geheeten was, opgevolgd. Koenraad liet het Graafſchap Daalhem aan zynen Zoon Dirk na, die van zynen Zoon Lotharius werdt opgevolgd. Lotharius liet verſcheiden' Kinderen na, en het Graafſchap Daalhem aan zynen oudſten Zoon, ook Lotharius geheeten. Deeze trouwde met eene Zuſter des Graaven van Gelder, en liet Daalhem na aan Dirk, zynen Zoon. Dirk leefde in 't jaar 1239, in welk jaar, de Hertog van Brabant, zonder dat men met zekerheid weet, om wat reden, zig meeſter van Daalhem maakte. Dirk kreeg eene Somme gelds voor zyn Graafſchap, dat ſedert met het Hertogdom Brabant vereenigd werdt.

Vol-

Digitized by Google

Volgens de Verdeeling van dit Graafschap, in 't jaar 1661, tusschen den Koning van Spanje en de Algemeene Staaten, gemaakt, behielden de laatsten het Kasteel en de Stad Daalhem, benevens de Banken, Heerlykheden en Dorpen van Trembleur, Olne, Bombai, Fenneur, Kadier en Oest, met alle derzelver Onderhoorigheden, en in 't byzonder alle de Leenen, buiten 's Lands gelegen, en van het Kasteel van Daalhem afhangende. De Koning bleef in 't bezit van de Banken, Heerlykheden en Dorpen van 's Gravenvoeren, Meer, Noorbeek, Varsage, Moulingen, Sint Maartens-Voeren, Aubel, Cheratte, Neufchâteau, Mortier, Hous en Richel, met alles wat 'er van afhing, benevens de Abdy van Godsdal. De Keizer is thans in het bezit van deeze Plaatsen. Van het gene de Staaten in het Graafschap Daalhem bezitten, moeten we hier alleenlyk eenig kort berigt geeven. Wy beginnen met het Steedje

LAND VAN DAALHEM. Verdeeling van het Land van Daalhem, tusschen den Koning van Spanje en de Staaten.

DAALHEM, 't welk in eenen aangenaamen oord, aan het Riviertje de Berwine, dat tusschen Maastricht en Vizet of Weerd, in de Maaze valt, gelegen is. Maastricht en Luik leggen 'er ieder omtrent drie uuren gaans van daan. Beschryving van het Steedje Daalhem.

Voor deezen was Daalhem een sterk Steedje, dat verscheiden' belegeringen bezuurd heeft. In 't jaar 1287, werdt het van Hertog Walram van Valkenburg, in 't felst van den Winter, met veel hevigheid aangetast. Doch, by toeval, door Heer Herman van Witten, gered. Deez', daaromtrent met Historie.

Digitized by Google

LAND VAN DAALHEM.

eenen hoop Volks zwervende, ſtak eenige huizen aan brand. Walram, den rook ziende opgaan, meende, in zyne eerſte verbaasdheid, dat hem de Hertog van Brabant, met al zyne magt, op 't Lyf kwam vallen, en nam daar op in alleryl de vlugt. De Bevelhebber van Maaſtricht maakte zig, in 't jaar 1644, meeſter van Daalhem, doende de Spaanſche Bezetting, die toen in dit Steedje lag, naar Namen trekken. In 't jaar 1672, deeden de Franſchen een gedeelte van het Kaſteel ſlegten, zo dat men 'er tegenwoordig ſleg.s eenige overblyſſels van ziet.

Getal van Huizen

Te Daalhem zyn niet meer dan ééne Straat, twee Poorten en omtrent veertig Huizen. Doch de Voorſteden zyn grooter. Men telt 'er omtrent honderd Huisgezinnen, die ééne Kompagnie Burgers uitleveren. De Ingezetenen van dit Steedje geneeren zig voornaamlyk met de Wollenweevery. Het Stadhuis is een klein, maar in vergelyking van de ſlegte Daalhemſche Huizen een redelyk goed Gebouw. Het ſtaat by het Kaſteel. Des Dingsdags wordt 'er Regtdag, en tegelyk Marktdag te Daalhem gehouden. Men heeft 'er ééne Kerk, die van de Walſche Gereformeerden en van de Roomſchgezinden beide gebruikt wordt. De Predikant, die de Gereformeerde Gemeente bedient, wordt door den Raad van Staate aangeſteld en betaald, en behoort onder het Walſch Sinode. De Roomſche Prieſter ſtaat, in 't geeſtelyke, onder den Biſſchop van Luik. Binnen Daalhem ſtaat een Molen, die den Algemee-

Digitized by Google

meenen Staaten toekomt, en voor zekeren tyd verpagt wordt. LAND VAN DAALHEM.

Het Regtsgebied of de Vryheid van het Steedje is van zeer kleine uitgeſtrektheid; doch alle de Opgezetenen van het platte Land dier Vryheid zyn, zo wel als de Inwooners der Stad, vry van alle belaſtingen, en behoeven niets tot onderhoud van 't gemeene Land, noch tot de Laſten van den Staat op te brengen. Regts-Gebied.

Het Steedje wordt door twee Burgemeeſters geregeerd, een' Gereformeerden en een' Roomſchgezinden. Zy worden jaarlyks, by meerderheid van Stemmen, door de Burgers gekooren, en maaken, benevens de afgegaane Burgemeeſters, de Stads Raad uit. Regeering.

Het hoog Geregtshof van Daalhem beſtaat uit den hoog' Officier of Droſſaard des Lands van Daalhem, zeven Schepens en een' Griffier. Alle burgerlyke zaaken worden, by beroep van de Regtbanken des Lands van Daalhem, voor dit Geregtshof, gebragt. Deszelfs Vonniſſen konnen voor den Raad van Brabant in den Haage hervormd worden. De Droſſaard vervolgt het lyfſtraffelyk Geregt van de Stad en derzelver Vryheid. In de andere Banken des Lands zyn byzondere *crimineele* Officieren, welke bediening de Schouten gewoonlyk waarneemen. Hoog Geregtshof.

Behalven dit Geregtshof, is 'er een Leenhof te Daalhem, beſtaande uit den Droſſaard, als Stadhouder van de Leenen, zeven Leenmannen en één' Griffier. Allen, die Leengoederen bezitten, welken van Daal- Leenhof.

LAND VAN DAALHEM.

hem afhangen, moeten dezelven voor dit Leenhof komen verheffen. Het oordeelt ook over de geſchillen, welken de Leenen betreffen. De Droſſaard ſtelt den Leenbode aan, en begeeft de andere Ampten, welken tot het Leenhof behooren.

Banken ten platten Lande.

De Regtbanken ten platten Lande zyn die van de reeds genoemde zes Dorpen Trembleur, Olne, Bombai, Fenneur, Kadier en Oeſt. Deeze Dorpen behooren aan zes byzondere Heeren, die allen Roomſchgezind zyn, behalven den Heer van Kadier, welke Lutherſch is.

Trembleur.

Trembleur is een Gehugt, een half uurtje van Daalhem gelegen. De Dorpen *Bleigni* en *S. Andries* hangen 'er van af. In het Raadhuis van Bleigni wordt de Regtbank gehouden, die voor deezen te Trembleur plagt te zitten. Bleigni vervat omtrent vyftig Huizen. Daar is ééne Kerk, die door de Walſche Gereformeerden en Roomſchgezinden gebruikt wordt. De Walſche Gemeente beſtaat uit omtrent twintig Ledemaaten, en wordt door éénen Predikant bediend. Te S. Andries wordt de Kerk alleen van de Roomſchgezinden gebruikt, welker Prieſter onder den Biſſchop van Luik ſtaat. De gantſche Bank van Trembleur begrypt omtrent vier honderd Huisgezinnen. De Ampten van Schout, zeven Schepens, Griffier en Geregtsbode worden, door den Heer van Trembleur, vervuld. Ook verkieſt hy jaarlyks twee Dorpmeeſters uit een meerder getal, hem door de Gemeente voorgeſteld. In zeſtien duizend Hollandſche Guldens, die door

door het Land van Daalhem opgebragt worden, draagt de Bank van Trembleur met de kleine Leenen — — f 5580 1 — De andere Leenen — — 568 10 8

f 6148 11 8

LAND VAN DAALHEM.

Olne is een Dorp, dat zes uuren gaans van Maaſtricht en drie van Daalhem gelegen is. Het vervat omtrent honderd welgebouwde Huizen. De Kerk wordt door de Walſche Gereformeerden en Roomſchgezinden gebruikt. De Walſche Gemeente maakt te Olne omtrent veertig Ledemaaten uit, en wordt door éénen Predikant bediend. Te Hodimont, in Ooſtenryks Limburg, niet verre van Olne, gelegen, is ook eene Walſche Gereformeerde Gemeente en Predikant. De Roomſche Prieſter van Olne ſtaat wel onder den Biſſchop van Luik; doch wordt aangeſteld door het Dom-Kapittel van S. Adelbert te Aken, aan het welke de Groftienden van de Bank van Olne toekomen. Deeze Bank is de grootſte van allen, en vervat meer dan vyf honderd Huizen. Zy ſtaat onder de beſtiering van eenen Baljuw, eenen *Majeur* of Schout en zeven Schepens, benevens één' Sekretaris en één' Geregtsbode. Het Ampt van Majeur of Schout is een Erfleen van een oud Roomſch-Katholyk Geſlagt; doch alzo de Majeur, uit hoofde van zyne gezindheid, dit Ampt niet bedienen mag, heeft hy een Gereformeerd Onder-Officier onder zig. Alle de andere Ampten worden door den Heer van Olne begeven; de Baljuw alleen, ſchoon door den Heer van Olne benoemd, moet den Al-

OLNE.

ge-

LAND VAN DAALHEM.

gemeenen Staaten voorgeſteld worden, en voor hun den eed van getrouwheid afleggen. Daar zyn ook twee Burgemeeſters, één Roomſchgezinde en één Gereformeerde, die om de twee jaaren door de Ingezetenen verkooren worden. De Bank van Olne draagt in zeſtien duizend Guldens — —

— — — — —	*f* 3577	10	—
De Leenen — — —	288	12	—
	f 3866	2	—

Bombai.

Bombai legt een klein uurtje ten Noordooſten van Daalhem. Het Dorp vervat omtrent vyftig Huizen, die een weinig van een verſpreid geplaatſt zyn. Onder het Regtsgebied van deeze Bank, ſtaan nog omtrent zo veel Huizen. De Bank van Bombai beſlaat wel een derde minder Lands, dan de twee voorgaanden; doch draagt ruim zo veel, in de gemeene Belaſtingen, alzo de Landeryen hier ongemeen vrugtbaar zyn. Zy brengt in zeſtien duizend Guldens op — —

— — — — —	*f* 3106	19	3
De Leenen draagen — —	911	3	13
	f 4018	3	—

De Kerk van Bombai is groot en wel gebouwd; doch wordt alleen van de Roomſchgezinden gebruikt; welker Prieſter, even als die van Olne, onder den Biſſchop van Luik ſtaat; en door het Kapittel van S. Jan en S. Denys te Luik, dat hier ook de Groftienden bezit, aangeſteld wordt. De Regeering der Bank van

van Bombai, beſtaat uit één' Majeur of Schout, in Burgerlyke zo wel als Lyfſtraffelyke Zaaken, zeven Schepens, één' Griffier en één' Foreſtier. Ook worden 'er om de twee jaaren twee Burgemeeſters verkooren. Het Kapittel van onzer Lieve Vrouwe Munſter te Aken, ſtelt den Schout, vier Schepens en den Geregtsbode aan. Een Weereldlyk Heer van Bombai, die 'er het Hoog Geregt heeft, vervult de drie overige Schepens Plaatſen. De Griffier wordt, door de Schepens, by meerderheid van Stemmen, verkooren. De Raad van Staate onderhoudt eenen Gereformeerden Schoolmeeſter te Bombai, ten dienſte van de weinige Gereformeerden, die 'er zyn. LAND VAN DAALHEM.

Kadier of *Keer* legt een groot uur van Maaſtricht. Het Dorp is tamelyk groot, en met eene goede Kerk voorzien. Het behoort ten deele onder Staats Daalhem, en ten deele onder het Kapittel van S. Servaas te Maaſtricht, van welk Kapittel dit gedeelte met *Heer* één der elf Banken uitmaakt. Het Daalhems Kadier of Keer is de vierde Bank van dit Land, en heeft zynen byzonderen Schout, Schepenen en Sekretaris, zo wel als het Kapittels Keer, welken door den Heer van Kadier aangeſteld worden. Daalhems Keer draagt in zeſtien duizend Guldens — — — — *f* 583 1 8
De Leenen brengen op — 382 1 8

f 965 3 —

Kadier.

Fenneur is een klein Gehugt zonder Kerk, om-

Fenneur.

LAND VAN DAALHEM.

omtrent een vierdendeel uurs bezuiden Daalhem gelegen. Het vervat maar vyftien of twintig Huizen, en men telt 'er niet boven de dertig, in de gantſche uitgeſtrektheid van de Bank, die omtrent een vierdendeel uurs groot is. De Kanonniken van het Kapittel van S. Lambert te Luik, zyn Heeren van deeze Bank. Het opzigt over dezelve, is eenen van deeze Heeren aanbevolen. De Majeur of Schout, Schepens, Griffier en Geregtsbode van deeze Bank worden door deezen Heer aangeſteld.

Fenneur draagt in zeſtien duizend Guldens.

— — — — — — *f* 633 3 —

De Leenen brengen op — 47 16 —

f 680 19 —

OEST.

Oeſt legt omtrent een uur van Maaſtricht. Het Dorp vervat omtrent vyf en twintig Huizen. De Bank van Oeſt is veel kleiner dan die van Fenneur. Men heeft 'er geene Kerk, doch de Roomſchgezinden gebruiken de Kapel, op het Heeren huis. Men vindt in de uitgeſtrektheid van deeze Bank, in 't geheel geene Gereformeerden. De Regeerings-Perſoonen, welken dezelfden zyn, als in de Bank van Fenneur, worden door den Heer van Oeſt aangeſteld.

Het Grondgebied van Oeſt ſtrekt zig maar weinig verder uit, dan de Huizen van het Dorp, die zwaare Schattingen opbrengen moeten.

Oeſt

Oeſt draagt in zeſtien duizend Guldens

— — — — — *f* 256 8 —

LAND VAN 's HERTOGENRADE.

Doch de Opgezetenen genieten daarentegen een gedeelte van het Regt der vrye Weidery, in de nabuurige Landen van Gronsfeld, Bruiſt en Eiſden; waar uit zy hun beſtaan vinden. De Stukken der Pleitgedingen, voor de Banken van Kadier en Oeſt, worden in 't Nederduitſch opgeſteld, doch voor de vier andere Banken, zo wel als te Daalhem, in 't Franſch.

Regeering des Lands.

De algemeene Regeering des Lands van Daalhem komt volkomentlyk met die van Valkenburg overeen. De twee Leden der Staaten zyn de zes Heeren der gemelde Banken, uitmaakende het Lid der Edelen, en de Majeur of Schout en een Schepen, uit ieder Bank, welke het tweede Lid verbeelden. Doch de Grondheer van Fenneur, een Roomſch Geeſtelyke zynde, heeft geene zitting in de Staatſche Vergadering. Die Vergadering wordt eens 's jaars gehouden, en ſtelt even als die van Valkenburg, drie Kommiſſariſſen aan, een' Edelen en twee Schouten, welken de Regeeringszaaken, het gantſche jaar door, waarneemen.

Gelegenheid van 't Land van 's Hertogenrade.

HET LAND VAN 'S HERTOGENRADE, in 't Franſch *Rode-le-Duc* of *Rolduc* geheeten, grenſt ten noorden aan het Land van Valkenburg, en het Hertogdom Gulik, ten ooſten aan het zelfde Hertogdom, ten zuiden aan Ooſtenryks Limburg en het Land van Daalhem, en ten weſten aan het Land van Valkenburg. Deeze Landſtreek is, van het ooſten naar het weſten, omtrent zes uuren gaans lang,

Digitized by Google

LAND VAN'S HERTOGENRADE.

lang, en van het noorden naar het zuiden omtrent twee uuren breed.

Hiſtorie.

Oudtyds was zy eene byzondere Heerlykheid, doch zy werdt met het Hertogdom Limburg vereenigd, door het Huwelyk van Kunigarde van Waſſemberg, Dogter van Gerard, Graave van Gelder, met Henrik, Hertog van Limburg. Henrik de III, Hertog van Limburg, gaf, in den jaare 1155, het Land van 's Hertogenrade, ten Huwelyk aan zyne Dogter Margareet, die met Godefrd den III, Hertog van Lotharingen en Brabant, trouwde. Henrik de I, Hertog van Brabant, ſtondt dit Land naderhand af aan zynen Oom, Henrik den IV, Hertog van Limburg. Jan den I, Hertog van Brabant, in het jaar 1288, het Hertogdom Limburg, met al wat 'er van afhing, verkreegen hebbende, werdt het Land van 's Hertogenrade ſedert, door de Hertogen van Brabant, bezeten; en zo men wil meer dan eens ter Leen uitgegeven. In de zeſtiende Eeuwe, rees 'er geſchil, wegens Gelderland en Zutfen, tuſſchen Keizer Karel den V, en Willem, Hertog van Gulik en Kleef, 't welk, in het jaar 1544, werdt bygelegd. De Keizer ſtondt toen het Land van 's Hertogenrade aan den Hertog van Gulik af. Doch na de dood van den laatſten Hertog van Gulik, die in 't jaar 1609 voorviel, is dit Land wederom in de magt van het Huis van Ooſtenryk gekomen, en met het Hertogdom Limburg vereenigd geworden.

Verdeeling van het Land van's

In 't jaar 1661, werdt dit Land, zo wel als de twee voorgaanden, tuſſchen den Koning-

ning van Spanje en de Staaten der Vereenigde Nederlanden, verdeeld. De Staaten benielden de Banken, Heerlykheden en Dorpen van Gulpen, Margeraaten, Holzet, Vaals en Vylen, met alle derzelver onderhoorigheden; en de Koning bleef in 't bezit van de Stad en 't Kasteel van 's Hertogenrade en van de Banken, Heerlykheden en Dorpen van Markstein, Kerkenrade, Ubach, Simpelveld, Wels en Roerdorp, met alles wat 'er onder behoorde, byzonderlyk de Leenen buiten 's Lands gelegen, en van het Kasteel van 's Hertogenrade afhangende. Het Land van 's Hertogenrade, zo ver het den Algemeenen Staaten behoort, bestaat alleenlyk uit drie Banken, Gulpen, Margeraaten, en de drie samengevoegden van Holzet, Vaals en Vylen. Wy zullen 'er kortelyk een weinig byzonderer van spreeken.

LAND VAN 's HERTOGENRADE.

Hertogenrade, tusschen den Koning van Spanje en de Staaten.

Gulpen, zo genoemd naar het klein Riviertje de Gulpe, dat digt hier by in de Geul valt, legt tusschen Maastricht en 's Hertogenrade, omtrent drie uuren van elke Stad. Voor de Verdeeling van het Land van 's Hertogenrade, tusschen Spanje en de Staaten, beriep men zig van de Vonnissen der mindere Banken op de Hoofdbank van 's Hertogenrade; doch na dat die Verdeeling geschied was, regtten de Algemeene Staaten eene Hoofdbank te Gulpen op, die sedert naar Maastricht verplaatst is, en aan welke thans dit beroep valt. Zy bestaat uit een' Schout, die

Gulpen.

LAND VAN 'S HERTOGENRADE.

by hunne Hoogmogenden wordt aangeſteld, zeven Schepens, een' Sekretaris en een' Vorſter of Geregtsbode, welke Ampten door den Droſſaard des Lands begeven worden. Van de Vonniſſen deezer Regtbank valt Hervorming aan den Raad van Brabant in den Haage. Te Gulpen is eene Kerk voor de Nederduitſche Gereformeerden, die door eenen Predikant bediend wordt, welke ook te Vylen predikt. De Roomſchgezinden oefenen 'er ook hunnen Godsdienſt in. De Heer van Gulpen heeft het Regt van Patroonſchap, ten opzigte van den Roomſchen Prieſter, die door hem benoemd wordt.

Digt by Gulpen legt het Kaſteel van Nieuwburg, den Heere van Gulpen toebehoorende, 't welk nevens dat van Geul één van de voornaamſten van Overmaaze is. Dagelyks is 'er ſterke doortogt door Gulpen van allen, die zig uit Holland, Brabant, Luik enz. naar Aken en hooger op naar Duitſchland begeeven, of van daar wederom te rug keeren. De Heer van Gulpen ſtelt hier Schout, Schepens, Sekretaris en Vorſter aan, als ook uit een viertal door de Gemeente opgegeven, twee Dorp- of Burgemeeſters.

Margeraaten.

Margeraaten legt op de hoogte, een uur beweſten Gulpen, en twee uuren beooſten Maaſtricht. De Kerk van dit Dorp dient alleen voor de Roomſchgezinden. Egter is 'er een Voorleezer, die, zo als alle de anderen in het Land van Overmaaze, door den

den Raad van Staate, wordt aangeſteld. Margeraaten heeft zyn byzonder Geregt van Schout, Schepens, Sekretaris en Vorſter. De Opgezetenen geneeren zig alleenlyk met den Landbouw. LAND VAN 'S HERTOGENRADE.

De derde Bank des Lands van 's Hertogenrade beſtaat uit de ſamengevoegde Dorpen Holzet, Vaals en Vylen, die ſamen maar eene Regtbank uitmaaken. De Schout wordt door hunne Hoogmogenden aangeſteld; doch de Droſſaard des Lands begeeft de Ampten van Schepen, Sekretaris en Vorſter. Hy zelf oefent 'er het hoog Geregt, en is 'er het Hoofd van de burgerlyke Regeering. In den Spaanſchen tyd was deeze Bank aan eenen byzonderen Heer verpand; doch ſedert dat het Land van Overmaaze in de magt der Algemeene Staaten geraakt is, heeft men dezelve vrygemaakt en onder 't beſtier van den Droſſaard gebragt. De Abdiſſe van Borchet is thans Grondvrouw deezer Banke, en heeft 'er haaren Voogd en andere Bewindsluiden, die egter alle Geregtszaaken naar de gewoonlyke Regtbank wyzen moeten. De Bank van Holzet, Vaals en Vylen wordt ten Weſten door het Graafſchap Wettem van de Bank van Gulpen afgeſcheiden. Ten Ooſten en Noorden grenſt zy aan het Ryk van Aken, ten Zuiden aan zwaare en groote Boſſchen, waar door zy van het Limburgſche afgeſcheiden wordt. Uit deeze Boſſchen krygt ieder der Opgezetenen jaarlyks een zeker gedeelte houts.

LAND VAN 's HERTOGENRADE.

Holzet

Holzet legt tuſſchen Vaals en Vylen, een groot uur gaans beweſten Aken. De Huizen ſtaan 'er zeer verſtrooid, zo dat het eer een Gehugt, dan een Dorp, gelykt. Evenwel is 'er een klein Kerkje; doch de Gereformeerden maaken 'er geen gebruik van.

Vaals.

Vaals is een welvaarend Dorp, een klein uur gaans beweſten Aken gelegen. Men heeft 'er niet boven tien of twaalf Huizen, en dat aanmerkelyk is, daar zyn vier welgebouwde Kerken, behalven een Huis, van het welke een Kamer door de Doopsgezinden van Aken, Borchet, Eupen enz. tot eene Godsdienſtige Vergadering gebruikt wordt. De Kerk der Roomſchgezinden en die der Hoogduitſche Gereformeerden zyn, tegen elkanderen aan, op eenen heuvel geſtigt, tot welken men, langs omtrent twintig trappen, opklimt. De Gereformeerde Kerk wordt van éénen Predikant, die te Aken woont, bediend. Daarenboven komen 'er nog twee andere Predikanten, op hunne beurten, prediken, waar van 'er één te Eupen, en de ander te Borchet woont. De Franſche Gereformeerden hebben hier ook eene Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt, welken tegenwoordig een Medehelper toegevoegd is. Ook is 'er onlangs eene Lutherſche Kerk, met verlof van hunne Hoogmogenden, opgetimmerd. De Vergaderplaats der Doopsgezinden is klein, met leeme Wanden opgehaald en met een Rietdak gedekt. De Leeraar der Doopsge-

zin-

zinden van Maaſtricht, die te Borchet woont, komt hier, in de Nederduitſche taale, prediken. De Leden der twee Gereformeerde Gemeentens, die met malkanderen een getal van omtrent vier honderd uitmaaken, woonen genoegzaam allen in en om Aken, zo wel als de meeſte andere Proteſtanten, die gewoon zyn te Vaals ter Kerke te gaan. Zy komen, in grooten getale, des Zondags voor den middag, te voet of met Rytuig, naar Vaals, van waar zy, hunnen Godsdienſt verrigt hebbende, des nademiddags wederom t'huiswaards keeren. Deeze groote toevloed van Menſchen brengt het kleine Dorpje merkelyke welvaart toe. De Proteſtanten in en omtrent Aken zyn de voornaamſte Koopluiden van deeze Landſtreek, en om die reden, by ieder in agtinge.

LAND VAN 's HERTOGENRADE.

Vylen legt op eenen Berg, een uur beoosten Gulpen. Het Dorp heeft eene fraaje Kerk en Tooren. De Predikant van Gulpen predikt 'er om de veertien dagen. Anders wordt zy van de Roomſchgezinden gebruikt. Men hadt hier omtrent eertyds een Klooſter van Tempeliers, 't welk dermaaten verwoeſt is, dat 'er geene overblyffels meer van te vinden zyn.

Vylen.

In de Bank van Holzet, Vaals en Vylen, ontmoet men verſcheiden' Heeren-Huizen. Onder deezen munt het Kaſteel van Limmiers uit, gelegen by een Gehugt van dien naam, alwaar een Kapelletje voor de Roomſchgezinden is. Voorts heeft men 'er

Digitized by Google

LAND VAN 's HERTOGENRADE.

den Hof Einraad en het Huis Vaalsbroek, dat thans zeer fraai van nieuws vertimmerd wordt, behalven veele byzondere Landwooningen, meeſt den Akenaaren toebehoorende, die hier omtrent veele Goederen hebben.

Wanneer het Land van 's Hertogenrade honderd Guldens opbrengt, wordt die ſomme door de drie Banken, in de volgende evenredigheid, gedraagen:

Gulpen — — —	*f* 42	12	—
Margeraaten — — —	21	6	—
Holzet, Vaals en Vylen	36	2	—
	f 100	—	—

De Leenen, die in de Landen van Valkenburg en Daalhem afzonderlyk belaſt worden, brengen in 't Land van 's Hertogenrade, hun aandeel in de gemeene Laſten, onder de Banken op.

Regeering des Lands.

Ieder Regtbank, in het Land van 's Hertogenrade, heeft zynen Schout, zeven Schepens, eenen Sekretaris en eenen Vorſter of Geregtsbode. De algemeene Regeering des Lands komt met die van Valkenburg en Daalhem overeen. Men heeft 'er ook twee Leden van de Staatſche Vergadering, de Edelen en Afgevaardigden der Banken. De Droſſaard des Lands van Daalhem oefent dat Ampt ook in het Land van 's Hertogenrade. Hy is het Hoofd der

der burgerlyke Regeering, en van het Geregt in lyfstraffelyke zaaken. Hy beschryft de Staats-Vergadering, in welke hy de eerste plaats bekleedt. Ook is hy Stadhouder van de Leenen in het Leenhof van 's Hertogenrade, dat te Gulpen vergadert en uit zeven Leenmannen, één Griffier en een Leenbode bestaat. Van de Vonnissen deezes Leenhofs wordt *gereformeerd* aan den Raad van Brabant in den Haage.

LAND VAN 'S HERTOGENRADE.

De Algemeene Staaten houden eenen Ontvanger Generaal van hunne Beden in de drie Landen van Overmaaze en den Vroenhove, die zyn verblyf te Maastricht heeft.

Ontvanger van de Beden der Algemeene Staaten.

In de Landen van Valkenburg en 's Hertogenrade zyn in 't geheel elf Gereformeerde Kerken, in welken in het Hoog- of Nederduitsch gepredikt wordt. De Predikanten staan allen onder het Klassis van Maastricht. In het Land van Daalhem zyn geene Hoog- of Nederduitsche, maar drie Walsche Gereformeerde Gemeentens; waar by men de Walsche Gemeente van Vaals voegen moet. De Predikanten deezer vier Gemeentens behooren tot het Walsch Sinode. Alle de Predikanten in het Land van Overmaaze worden verkooren, daar Kerkenraaden zyn, als te Beek, te Heerle, te Eisden en te Gulpen, door de Kerkenraaden; doch daar geene Kerkenraaden zyn, gelyk te Valkenburg, te Geul en te Meerssen, doet het Klassis van Maastricht de verkiezing. In *Combi-*

Staat der Gereformeerde Kerken in het Land van Overmaaze.

na-

Digitized by Google

LAND VAN 's HERTOGENRADE.

natie of ſamengevoegde Plaatſen, komen de beide Kerkenraaden ook ſamen, of by gebrek van éénen der zelven, de Gedeputeerden van het Klaſſis, zynde de *Viſitatores*. Voor de verkiezing, moet 'er egter handopening van den Raad van Staate verzogt worden. Ook moet hy het gedaan beroep goedkeuren. Na het bekomen deezer goedkeuringe, wordt het beroep, door het Klaſſis van Maaſtricht, onderzogt, en insgelyks goedgekeurd. De Predikanten worden, in 't Land van Overmaaze, betaald uit de aangeſlaagen' geeſtelyke Goederen of uit de Domeinen, hoewel ſommigen ook hunne betaaling krygen uit het Komptoir-generaal der Beden van Overmaaze.

Digitized by Google

HEDENDAAGSCHE HISTORIE,

OF

TEGENWOORDIGE STAAT

VAN

ALLE VOLKEREN;

XIIde DEELS

Vyfde Stukje;

Vervolgende de Beſchryving van den Tegenwoordigen Staat der

VEREENIGDE NEDERLANDEN;

En vervattende byzonderlyk de Beſchryving van den RAAD VAN VLAANDEREN, van het VRYE en de STAD van SLUIS en van de STAD HULST en HULSTER-AMBAGT.

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION, Boekverkooper op den Nieuwendyk, by den Dam, in Hugo Grotius, 1740.
Met Privilegie.

Digitized by Google

BERIGT VAN DEN DRUKKER.

Wy hadden voor, gelyk van de andere Landen in het voorgaande deezes Deels geſchied is, ook van STAATS VLAANDEREN, *eene Kaart hier by te voegen: maar bevindende, by naauwkeurig onderzoek, dat alle de Kaarten, daar van voorhanden, zeer gebrekkig waren; hebben wy beter geoordeeld dit uit te ſtellen ter tyd, dat ons eene naauwkeurige Afteekening daar van medegedeeld worde, gelyk ons van goederhand toegezeid is: die wy dan voorhebben, benevens eenige naauwkeurige Plans, en andere merkwaardige zaaken of verbeteringen, die ons nog mogten voorkomen of medegedeeld worden, by wyze van een Aanhangſel op dit Deel te laten volgen. Meenende ondertuſſchen den Lief hebberen geen ondienſt te doen, met hun in de plaats te geven naauwkeurige Afbeeldingen van eenige Plaatſen, voorleden jaar in onze Reis door dit Geweſt, door den Kunſtminnaar.* A. de Haen *naar 't Leven getekend.*

Digitized by Google

TEGENWOORDIGE STAAT VAN STAATS VLAANDEREN.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Gelegenheid en Grensſcheiding van STAATS VLAANDEREN. *Beſchryving van den* RAAD *en* HET LEENHOF VAN VLAANDEREN.

Beſchryving van Staats Vlaanderen.

STAATS VLAANDEREN, het Noordelyk gedeelte dier Provintie, grenſt ten Ooſten aan het Kwartier van Antwerpen in Ooſtenryks Brabant, ten Zuiden en ten Westen aan Ooſtenryks Vlaanderen, en ten Noorden aan de Hond of Weſter-Schelde en de Noordzee. Men rekent de grootſte lengte van Staats Vlaanderen, van het Oosten naar het Weſten, op elf uuren gaans. De grootſte breedte, van het Noorden naar het Zuiden, wordt op vyf of zes uuren begroot.

Gelegenheid.

Grensſcheiding.

Verre het grootſte gedeelte van Staats Vlaanderen, in den Spaanſchen Oorlog, door de Wapenen, bemagtigd zynde, werdt den Algemeenen Staaten, by de Munſterſche Vrede van 't jaar 1648, afgeſtaan. In het Barriere-Traktaat van 't jaar 1715, wer-

Digitized by Google

STAATS VLAANDEREN.

den de grenzen van Staats Vlaanderen nog wyder uitgezet, en eerſt, in 't jaar 1718, zo als ze tegenwoordig zyn, bepaald. Volgens het eerſte Artikel van het Traktaat, dat toen, in den Haage, geſlooten werdt (a), beginnen de grenzen der Algemeene Staaten aan de Zee, ten Noordooſten van de geſlegtte Schans S. Paul, die hun, nevens tien Roeden van veertien voeten iederrondsom van de Voorgraft af, afgeſtaan is. Van den Dyk, bezuiden de Schans gelegen, trekt men eene regte Lyn, dwars door den Polder Haazegras, tot de Samenvoeging van den Dyk van Krommendyk. Vervolgens loopen der Staaten Grenzen langs eenen Watergang en Graft, die de Keizer aan zig behouden heeft; en dan wederom langs den Krommendyk, tot aan gene zyde van het Keizerlyk Komptoir, in eenen inſpringenden Hoek van den Dyk. Van hier ſtrekken zig de grenzen, door de kleine Polder, tot aan het loopend Water van de Zwarte Sluis, en voorts op den Hoek van eene Reduit, gelegen op den Dyk, aan gene zyde van de twee Vaarten, de Zoute en de Zoete, digt by het Fort S. Donaas. De nieuwe Grenzen loopen hier van daan wederom langs den buiten voet van den Dyk, naar den Polder, genaamd * *Le bout du Monde*, en vervolgens langs den Zeedyk, tot op de inſnyding van eenen Dyk, die de Kreek van Lapſchuur of het Lapſchuurſche Gat ſluit: van waar men de oude Grensſcheidingen volgt, tot den Barbara-Polder. Hier beginnen wederom de nieuwe Grensſcheidingen, loo-

(a) Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 547.

* Het eind van de Weereld.

Digitized by Google

loopende langs dien Polder en den Lauraine-Polder tot aan de Langeſtraat, en verders langs dezelve tot aan den Dyk, die van Boekhoute naar de Haven van Boekhoute loopt. Van hier vallenze in den Kapelle-Polder; voortloopende in eene regte Lyn, tot aan eenen inſpringenden Hoek van Graaf-Jans-Dyk, en van daar langs den Dyk tot aan den rooden Polder. Al wat benoorden deeze Grensſcheiding legt, is den Staaten, in vollen eigendom, afgeſtaan, benevens de Barbara-Lauraine-Kapelle- en roode Polders, hebbende den Keizer alleenlyk een gedeelte van den Lauraine- en Kapelle-Polder aan zig behouden. RAAD VAN VLAANDEREN.

Eer wy tot eene byzondere beſchryving van Staats Vlaanderen overgaan, moeten wy een berigt geeven van den Raad van Vlaanderen, aan welken het Opperregtsgebied over dit gedeelte der Generaliteits Landen is toevertrouwd.

DE RAAD EN HET LEENHOF VAN VLAANDEREN werdt allereerſt, in den jaare 1599, door de Algemeene Staaten, by voorraad, aangeſteld (b). De Stad Middelburg in Zeeland werdt toen al tot deszelfs verblyfplaats geſchikt. En ſedert, de noodzaakelykheid van deezen Raad eer toe- dan afneemende, alzo men langs hoe minder beroep op den Raad van Vlaanderen te Gend van de Vonniſſen, in Staats Vlaanderen geweezen, kon toelaaten; gaven de Algemeene Staaten, op den 15 Oktober des jaars 1661 (c), eene nieuwe *Inſtructie* aan hunnen Raad van Vlaanderen, waar naar men Raad van Vlaanderen.

(b) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, blad. 2235.

(c) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2701.

RAAD VAN VLAANDEREN.

zig ſedert ſchikt: behalven dat men zig nog gedraagt, volgens de oude Inſtructien, van Keizer Karel den V. aan den Raad van Vlaanderen, in de jaaren 1522, 1531 en 1533, gegeven (d), voor zo verre dezelven, door die van hunne Hoogmogenden, niet wederſproken worden. In het nader beſchryven van deezen Raad, zullen wy van het Leenhof afzonderlyk ſpreeken.

(d) *Groot Plakaatboek*, II Deel Kol 949, 973, 979.

Raadsheeren enz.

Sedert de eerſte opregting van den Raad van Vlaanderen, tot den 12 November des jaars 1612 toe, heeft dezelve beſtaan uit zes Raaden. Toen werdt 'er een zevende, en in 't jaar 1617 een agtſte Raad bygevoegd. Eenige jaaren laater (1), voegde men 'er eenen *Supernumerairen* Raad by. Doch deeze laatſte Raadsplaats werdt, na 't jaar 1631, niet wederom vervuld. In 't jaar 1661, beſlooten de Algemeene Staaten het getal der gewoonlyke Raaden op negen te bepaalen; waar uit de Raad van Vlaanderen nog tegenwoordig beſtaat. De Voorzitter des Raads, die alleenlyk den titel van *eerſten preſideerenden Raad* voert, is hier onder begreepen. Wyders heeft de Raad zynen Advokaat Fiskaal, Rentmeeſter van de Exploicten en Griffier. Volgens een Beſluit van hunne Hoogmogenden van den 6 Juny 1715 (e), moeten alle de Raadsheeren hunne vaſte Woonplaats neemen te Middelburg, of ter plaatſe, alwaar de Raad anderzins zyn verblyf mogt houden. De Waardigheid van Voorzitter wordt door den oudſten

(e) *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl 905.

(1) In 't jaar 1629.

Digitized by Google

ſten in eed des Raads bekleed, of anders door iemant, welken hunne Hoogmogenden daar toe gelieven aan te ſtellen. RAAD VAN VLAANDEREN.

Niemant mag in den Raad van Vlaanderen zitten, ten zy hy de waardigheid van *Doctor* of *Licentiaat* in de Regten verkreegen hebbe. Vader en Zoon, twee Broeders, twee Zwaagers of anderen, die elkanderen in gelyken graad en maagſchap beſtaan, mogen te gelyk geene Raaden zyn. De Raaden mogen ook niet als Regters zitten over zaaken, den genen aangaande, welken hun tot in den zesden graad ingeſlooten beſtaan. Voorts mogen zy geene Ampten bekleeden, buiten hunne Raadsplaatſen, zonder met 'er daad van dezelven vervallen te zyn (f). Ieder Raadsheer geniet jaarlyks eene Wedde van agt honderd Guldens. De Heer eerſte preſideerende Raad trekt twaalf honderd Guldens. De Advokaat-Fiskaal en de Griffier genieten elk zes honderd, en de eerſte Deurwaarder twee honderd Guldens. Om den beloop van deeze Wedden te vinden, wordt 'er jaarlyks door den Raad van Staate een' omſlag gedaan van vier Grooten Vlaams over ieder gemet Lands onder Staats Vlaanderen gehoorende; van welken omſlag men rekent dat omtrent tien duizend Guldens komt (2).

(f) *Groot Plakaatboek*, IV. Deel, bl. 138.

(2) *Reſol. General.* 15 Octob. 1661. Hier uit kan men afneemen, dat het gantſche Land van Staats Vlaanderen omtrent honderd duizend Gemeten of vyftig duizend Morgen beſlaan moet.

Digitized by Google

RAAD VAN VLAANDEREN.

De Raad komt viermaal ter weeke op het Hof van Zeeland te Middelburg, anders de Abdy genaamd, by een, des Maandags, Dingsdags, Donderdags en Vrydags voor den middag. Ook wordt 'er, des Donderdags na den middag, Rolle voor den zelven gehouden.

Bezigheid des Raads.

* *Appel.*
† *Reformatie.*
‡ *Reductie.*

Tot de kennis van deezen Raad ſtaan, behalven de zaaken, welken voor den zelven, by * Beroep, † Hervorming en ‡ Herleiding, of Beroep van de Uitſpraak van Keurregters of goede Mannen, gebragt worden, ook in de eerſte plaats alle geſchillen over de Hoogheid, Heerlykheid, Regten en Domeinen van Staats Vlaanderen, en alle zaaken van Weduwen, Weezen en Elendigen, die eerſt by den Raad klagtig vallen. Ook oordeelt hy, in de eerſte plaats, over het wangedrag der Bedienden van de Regeering, en over de verſchillen tuſſchen de Vlaamſche Steden. Zaaken van *Namptiſſement* of betaaling by voorraad, boven de vier Ponden Vlaams bedraagende, worden ook, in de eerſte plaats, voor den Raad van Vlaanderen gebragt. Hy oordeelt over het *Namptiſſement*, doch de zaak zelve wordt aan de Uitſpraak van den gewoonlyken Regter gelaaten. De Raad mag geene Brieven van Beſlag verleenen, tegen den Perſoon of Goederen eenes Inwooners van Vlaanderen, ten ware hy voorvlugtig was, of verdagt van de Vlugt te willen neemen. Daarentegen verleent de Raad Brieven van § Herſtelling van onbehoorlyke Verbinteniſſen, Brieven van ** Boedelafſtand, van *Beneficie van In-*

Requeſt Civil.

** *Ceſſie.*

Digitized by Google

ventaris en diergelyke gunſten meer; met * wyzing nogtans tot den dagelykſchen Regter, onder wiens Regtsgebied de zaak of Perſoon behoort. Geene zaaken, de Dyken betreffende, mogen, in de eerſte plaats, voor den Raad van Vlaanderen gebragt worden. Over lyfſtraffelyke zaaken, waar in † voorkoming plaats heeft, en ook by eenige andere gelegenheden vonniſt de Raad ook in de eerſte plaatſe. De Ingezetenen 's Lands van de Vryen, in *Rauwe Actie* of in de eerſte plaats, voor den Raad van Vlaanderen in regten betrokken, mogen ‡ herzending van het geding en kennisneeming in de eerſte plaats voor Burgemeeſteren en Schepenen 's Lands van de Vryen te Sluis verzoeken.

RAAD VAN VLAANDEREN.

* *Committimus.*

† *Prævensie.*

‡ *Renvoi.*

Wy komen tot de wyze van Regtspleegen voor den Raad van Vlaanderen. Die eenige § voorafwyzing voor dien Raad verzoeken wil, moet zyn Verzoekſchrift, door eenen Advokaat getekend, den Griffier doen overleveren, en daar in doen ſtellen zynen naam, den naam van hem, tegen wien hy voorafwyzing verzoekt, benevens deszelfs Woon- of Verblyfplaats. Binnen tien dagen, kan men zig, van alle de Vonniſſen der mindere Regtbanken van Staats Vlaanderen, op den Raad van Vlaanderen beroepen. Het beroep moet, ter Sekretarye van de Regtbank, welke het Vonnis geweezen heeft, aangetekend worden, en binnen dertig dagen na die aantekening, moet de Aanlegger van 't Beroep, zynen * Brief van Beroep.

Wyze van Regtspleeging.

§ *Proviſie* van *Juſtitie.*

* *Mandemus* van *Appel.*

RAAD VAN VLAANDEREN.

roep-ligten, en daar van aan zyne Party kennis geeven. Indien de Aanlegger van 't Beroep ten dage, by den Brief van Beroep beſtemd, niet voor den Raad verſchynt, wordt zyn Beroep van geener waarde, en hy in de koſten vervallen verklaard. Zo de beroepen' Party niet te voorſchyn komt, wordt den Aanlegger van 't Beroep *default* verleend, en ten tweeden maale dag geſteld. Zo de beroepen' Party dan nog niet verſchynt, verklaart men het Vonnis, ten zynen behoeve geſtreeken, van geener waarde. De Baljuwen, en andere Dienaars van den Geregte, zig, by een Vonnis, door de mindere Regtbanken, in eene lyfſtraffelyke zaak, na een gewoon of buitengewoon Regtsgeding, geweezen, bezwaard vindende, mogen zig, van het zelve, op den Raad beroepen, of by den zelven hervorming van het Vonnis verzoeken. Zelfs kan men zig van alle lyfſtraffelyke Vonniſſen, die na een gewoonlyk Regtsgeding geweezen zyn, op den Raad beroepen. Doch wanneer 'er een buitengewoon Regtsgeding voorgegaan is, dat is, wanneer het Vonnis geweezen is, na voorafgaande naſpooringen, onderzoek en bekentenis van den Misdaadigen, valt 'er geen beroep van het zelve. Wanneer iemant in eene Geldboete, ten behoeve van den Officier, verweezen is, welke de ſomme van dertig Ponden Vlaams niet overtreft, kan hy alleenlyk hervorming van het Vonnis verzoeken; maar wanneer het Vonnis eene ſchandſtraf inſluit, kan hy zig op den Raad beroepen, en de Uitvoering van

van het Vonnis moet, tot na de Uitſpraak des Raads, opgeſchort worden. Ook valt 'er Beroep van het Vonnis, wanneer de Boete boven de dertig Ponden Vlaams beloopt. Indien een der Dingpligtigen eenige duiſterheid in het Vonnis des Raads beſpeurt, ſtaat het hem vry, opheldering van dezelve, te verzoeken, welke hem, na dat men zyne party daar over gehoord heeft, wordt toegeſtaan. Deeze opheldering van het Vonnis mag door geene Kommiſſariſſen; maar moet alleen door den Raad geſchieden. Van de Vonniſſen des Raads wordt der veroordeelde Partye, door eenen Deurwaarder, kennis gegeven. Men moet 'er zig, binnen agt dagen, naar ſchikken, of de Deurwaarder heeft magt, om de Goederen van den Veroordeelden te doen aanſlaan, en tot voldoening van het Vonnis te verkoopen. Als iemant zyn geding met de koſten gewonnen heeft, moet hy rekening van dezelven aan zyne Party doen, die veertien dagen tyds heeft, om 'er zyne Aanmerkingen over te maaken. Indien partyen zig over de Rekening der Onkoſten niet verdraagen konnen, worden de zelven door den Raad geregeld. Men kan zig, in gevallen van boven de dertig Ponden Vlaams, van de Vonniſſen des Raads op de Algemeene Staaten beroepen: doch men moet het beroep, binnen tien dagen na dat het Vonnis geſtreeken is, ter Griffie van hunne Hoogmogenden of van den Raad, laaten aantekenen, en het *Mandement van Appel* moet, binnen zes weeken na deeze Aantekening, geligt worden.

Digitized by Google

RAAD VAN VLAANDEREN. Rolle.

Alle Donderdagen des nademiddags tot vyf uuren wordt 'er, gelyk reeds gezeid is, voor deezen Raad Rolle gehouden, die, op dien dag niet afloopende, des anderendaags, op het zelfde uur, vervolgd wordt. De Rolle wordt, by beurten, door twee Leden van den Raad, waargenomen. Alle maanden, gaat 'er één van deeze twee Leden af; doch de eerſte of voorzittende Raad blyft altoos van de Kommiſſie om de Rolle waar te neemen verſchoond. De Griffier moet de Rolle ook bywoonen. Die zig, by het Vonnis van de Kommiſſariſſen ter Rolle, bezwaard vindt, kan binnen agt dagen, na dat het zelve geveld is, * Herhooring van het zelve verzoeken; waar toe ten minſten drie Raadsheeren, benevens de twee Kommiſſariſſen, die het Vonnis geveld hebben, benoemd worden. Zo de Raad het Vonnis van Kommiſſariſſen goedkeurt, wordt de Verzoeker van Herhooring, boven de koſten, in eene Geld-boete beſlaagen.

* *Reauditie.*

Kommiſſariſſen.

Over elke Regtzaak, wordt, door den Raad, by meerderheid van Stemmen, een *Kommiſſaris ter enqueſte* benoemd, die de bewyzen onderzoekt, van welken de beſliſſing van het Regtsgeding af hangt. In zeer gewigtige gevallen, worden twee zulke Kommiſſariſſen aangeſteld. Voor dat de Kommiſſaris *ter enqueſte* tot het onderzoek komt, doet hy de Party, tegen welke de bewyzen ingebragt zyn, voor zig dagvaarden, en onder eede, op de voortgebragte bewyzen, antwoorden. Zo de Gedaagde niet verſchynt, of geenen Prokureur zendt, wordt

'er

'er *default* tegen hem verleend. Na de ondervraaging, begeeft zig de Kommiſſaris ter plaatſe daar het onderzoek gedaan moet worden. Hy houdt aantekening van 't gene hy ondervindt, waar van hy naderhand den Raad ſchriftelyk verſlag moet doen. Deeze Kommiſſien worden ſomtyds door de mindere Regters in Staats Vlaanderen bekleed. RAAD VAN VLAANDEREN.

De Raad benoemt nog eenen anderen Kommiſſaris of Kommiſſariſſen, die partyen, na dat het Regtsgeding afgeloopen is, over de Rekeningen van koſten, ſchaaden enz. met malkanderen doen verdraagen. Deeze Kommiſſaris of Kommiſſariſſen ſtellen, met hulp van den Griffier, een *Verbaal* op van alles wat partyen van weerskanten voor en tegen de Rekeningen inbrengen: zy doen 'er verſlag van aan den Raad, die daar op de uitſpraak doet.

De Advokaat Fiskaal van den Raad van Vlaanderen heeft vryen toegang tot den Raad, zo dikwils als hy zulks verzoekt; doch 't ſtaat hem niet vry, tegenwoordig te zyn, by de uitſpraak over een geding, dat door hem aangevangen is. De zaaken, die door den Advokaat Fiskaal op de Rolle worden gebragt, moeten het eerſt afgedaan worden. Buiten toeſtemming van den Raad, of zonder uitdrukkelyken laſt van hunne Hoogmogenden, mag hy geen Regtsgeding aanvangen, ten zy hy zelf de koſten wil draagen, wanneer hy 't geding verlieſt. Hy mag, in byzondere zaaken, het Ampt van Advokaat voor den Raad bekleeden; doch Advokaat Fiskaal.

dan

Digitized by Google

RAAD VAN VLAANDEREN.

dan ſtaat hy in rang gelyk met de andere Advokaaten, welken ter Rolle pleiten.

Rentmeeſter van de Exploicten.

De Rentmeeſter van de Exploicten ontvangt de boetens, welken door den Raad den Dingpligtigen opgelegd worden, en alle andere Koſten van den Geregte, die de Dingpligtigen, volgens uitſpraak van den Raad, gehouden zyn te betaalen. Van deeze Ontvangſt moet hy aan de Generaliteits Rekenkamer in den Haage rekening doen: doch eer hy zich van de ontvangen' Penningen ontdoe, is hy gehouden, de koſten van de Raadkamer, van den Advokaat Fiskaal, Griffier en Deurwaarders uit de zelven te betaalen. De drie eerſte Rentmeeſters der Exploicten zyn door den Raad; doch alle de volgenden door de Algemeene Staaten aangeſteld geworden.

Griffier.

De Griffier woont den Raad by, en houdt aantekening van de *Adviſen* of gevoelens der Raadsheeren. Hy heeft eenen eerſten Klerk onder zig, die den eed voor den Raad moet afgelegd hebben.

Leenhof van Vlaanderen.

Het LEENHOF VAN VLAANDEREN is opgeregt, in plaatſe van de *wetagtige Kamer van Vlaanderen te Gend*, welke van ſommigen (g) beſchreeven wordt, als *een ſouverain Hof in Vlaanderen, niet alleenlyk van Mannen, maar ook van de Raden ende Mannen, die de Grave of zyn Stedehouder doet vergaderen, in zulken getale, als 't hem gelieft, ter plaatſe daar zyn Kamer reſideert, dewelke doen recht te zyner maninge van alle zaken, voor hen lieden komende, het ſy by reſorte of in de eerſte inſtantie, van Leenen, naaktelyk gebouden van den perſoon van den Prinſe.* Onder het Leenhof van

(g) *Mr. Philips Wielant, Tract. van den Leenr. na den Hove van Vlaand. De Haan Coſt. van*

Digitized by Google

van Vlaanderen, behooren tegenwoordig alle de Leenen van Staats Vlaanderen, die alleenlyk uitgenomen, welken van den Burgt van Brugge ter leen gehouden worden, over welken de Hoogbaljuw 's Lands van de Vryen te Sluis het opzigt heeft.

RAAD VAN VLAANDEREN.

Het Leenhof van Vlaanderen beſtaat uit een' *Superintendent*, Leenmannen en een' Griffier. De eerſte preſideerende Raad in 't Hof van Vlaanderen is tegenwoordig Superintendent van het Leenhof. Egter is deeze waardigheid niet verknogt met die van eerſten preſideerenden. Zy kan door een' ander' bekleed worden, gelyk meermaalen geſchied is. Zelfs zyn 'er, in 't jaar 1630, twee Superintendenten te gelyk geweeſt. De eerſte en andere Raaden in 't Hof van Vlaanderen zyn te gelyk Leenmannen in den Leenhove. Ook was de Griffier van den Raad voor deezen Griffier van het Leenhof; doch de Algemeene Staaten ſtelden, in 't jaar 1688, een' afzonderlyken Griffier van het Leenhof aan; 't welk ſedert zo gebleeven is. De Superintendent heeft geene jaarlykſche Wedde; doch geniet, behalven zyne gewoonlyke * Regten en † Daggelden, een geregtelyk vierde deel van alles wat by hem, voor 's Lands geregtigheid, van *Relieven*, Tienden, Penning enz. wordt ontvangen. Hy moet van zyne ontvangſt ter Generaliteits Rekenkamer rekening doen. De Leenmannen genieten hunne gewoonlyke *Vacatien*, en als zy over 't verhef van Leenen ſtaan, ook hun aandeel in de Hofregten. De Superintendent en Mannen van Leenen va-

den Prinſ. Leenh. van den Burcht van Brugge Rubr. 1. Art. 1.

Leden van het zelve.

* *Leges.* † *Vacatiun.*

RAAD VAN VLAANDEREN.

vacaturen op zulk eene Wedde, als den eerſten Preſiderenden en anderen Raaden, den 15 Oktober 1661, is, toegelegd (h). De Griffier, die met den Griffier van den Raade, in het genieten van Vrydommen, *Vacatien*, *Leges* enz. gelyk ſtaat, heeft egter geene jaarlykſche Wedde, en trekt alleenlyk de *Leges* van 't verheffen, overdraagen en belaſten der Leenen enz.

(h) Zie *Groot Plakaatboek*, III Deel, bl. 606.

Bezigheid.

De Leenen van Staats Vlaanderen moeten verheeven, geërfd, onterfd en belaſt worden voor den Superintendent en twee Raaden, als Mannen van Leenen, daar toe by den Superintendent tot zig te neemen. De Brieven en andere Akten worden door den Griffier opgemaakt, en in een net Regiſter geboekt: voorts door den Superintendent, Leenmannen en Griffier onderteekend en afgevaardigd onder het Zegel *ad Feuda*, *voor de Leenen*, en het Tegenzegel van den Superintendent (i). De geſchillen, tuſſchen den Superintendent en *Vaſallen* of Leenpligtigen, voorvallende, worden beſlegt voor den Eerſt-preſideerenden, geen' Superintendent zynde, en andere Raaden van den Hove, als Leenmannen: doch alle geſchillen over leenroerig goed, tuſſchen twee of meer byzondere Perſoonen, uit wat zaake het ook zou mogen weezen, ontſtaande, worden by den Superintendent en Mannen van Leenen afgedaan. Geſchil tuſſchen den Superintendent en Leenpligtigen over zaaken van Leen ontſtaan zynde, worden de Raaden als Leenmannen by een geroepen, door den Eerſt-preſideerenden; doch

(i) *Plakaat* van 1 en 19 Maart 1677. Art. 2.

Digitized by Google

doch 't geschil tusschen twee Leenpligtigen zynde ontstaan, worden de Mannen van Leen by een geroepen, door den Superintendent, met kennis van den Eerst-presideerenden. De Superintendent, niet te gelyk Eerst-presideerende zynde, heeft plaats aan eene byzondere Tafel, afgescheiden van die van de Leenmannen: zy wordt gesteld ter zyde van den Eerst-presideerenden (k). Het Leenhof, samengeroepen zynde, houdt zyne Vergaderingen op de gewoonlyke Raadkamer. Ook wordt de Rolle van het Leenhof, op den zelfden tyd en plaatse als die van den Raade, gehouden. De Deurwaarders van den Raade bedienen ook het Leenhof. Als 'er eenige Leenen, zo onder den Burgt van Brugge, als in Axeler- of Neuze-Ambagt, of in eenige andere Deelen van Staats Vlaanderen, verkogt zullen worden, zyn de Verkoopers gehouden, alvoorens daar toe van den Raad van Vlaanderen verlof te verzoeken (l), gelyk voor deezen voor de Kamer van Rekeninge te Rysscl te geschieden plagt (m). Zo zy, die voorwenden regt op eenig Leen te hebben, verzuimen 't zelve te komen verheffen en de hoflyke pligten af te leggen, is de Superintendent verpligt, het Leen in te daagen, 't zelve *te noten en te ploten*, de vrugt daar van te trekken, en na verloop van drie jaaren te dingen tot het aanslaan en verkoopen van het zelve, alles in gevolge van de Plakaaten der Algemeene Staaten van den 10 September 1630, en den 25. Augustus

RAAD VAN VLAANDEREN.

(k) *Groot Plakaatboek*, IV. Deel, bl. 597.

(l) *Groot Plakaatboek*, IV. Deel, Kol. 2276.

(m) *Ordre op 't Verkoop der Vlaamsche Leenen van 12 May 1615.*

RAAD VAN VLAANDEREN.

1632 (m). De Superintendent mag met niemant eenige zaak afmaaken, noch Leengoed voor vry erkennen, alhoewel men daar toe eenige Brieven of Ordonnantien van de Algemeene Staaten verkreegen mogt hebben (n).

(m) Zie *Groot Plakaatboek*, I Deel, Kol. 1467.

De Raadsheeren des Raads van Vlaanderen voeren den titel van EDELE MOGENDE HEEREN.

Deurwaarders, enz.

Vyf Deurwaarders zyn'er van den Raad van Vlaanderen; van welken 'er twee hun verblyf te Middelburg houden, alwaar zy te gelyk de Raadkamer bewaaren: één houdt zig te Sluis op, één binnen Sas van Gend, en één te Hulst. De Deurwaarders zyn gehouden, in het doen der Exploicten, hunnen zilveren Wapenstok in de hand te houden, en over hunne dagingen ten minsten eenen Getuigen te roepen. De Advokaaten en Prokureurs moeten, voor dat het hun toegelaaten worde, iemant, in zaaken van Regten, by den Raad, te dienen, den eed voor den zelven afleggen. Zy zyn gehouden zig te gedraagen naar de Ordonnantie, ten hunnen opzigte, door de Algemeene Staaten, gemaakt (o). Het getal der Prokureurs, voor den Raad van Vlaanderen dienende, is niet bepaald.

(n) Id. ibid. Art XII.

(o) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2722.

ZES

Het Vrye van Sluis.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Verdeeling der Beschryving van STAATS VLAANDEREN. *Beschryving van 't* VRYE VAN SLUIS *met de Steden* SLUIS, AARDENBURG, OOSTBURG, YZENDYKE, S. ANNA TER MUIDEN, *en het* LAND VAN KADZAND.

Beschryving van het Vrye van Sluis.

WY onderscheiden onze Beschryving van Staats Vlaanderen in de volgende vier deelen: I. Zullen wy handelen van het Vrye en de Stad van Sluis. II. Van de Stad Hulst en Hulster Ambagt. III. Van de Steden en Ambagten van Axele, ter Neuze en Biervliet, en IV. Van 't Sas van Gend, de Schans Filippine en eenige Landen en Schansen aan de Schelde.

Historie.

HET VRYE VAN SLUIS, zo genoemd na dat Sluis onder de magt der Algemeene Staaten geraakt was, is een aanmerkelyk gedeelte van *het Vrye van Brugge*, dat thans den Huize van Oostenryk toebehoort. Deeze gantsche Landstreek maakte wel eer de Kasselry van Brugge uit, en stondt onder 't gebied der Regeering van die Stad. De magt en het aanzien van Brugge groeide, door den tyd, zo sterk aan, dat die Stad zig niet alleen tegen de twee andere Leden van Vlaanderen, Gend en Yperen; maar zelfs tegen 's Lands Graaven durfde aankanten, zig verlaatende op haare oude Voorregten en Vryheden. Midden in deezen voorspoed, werdt Brugge van eenen ge-

HET VRYE VAN BRUGGE.

weldigen Hongersnood aangetaſt, zo dat de Stad haar' toevlugt tot de Dorpen, onder haar gebied gelegen, neemen moeſt. Deezen, aanzienlyk in getal en magt, booden onderſtand van geld en levensmiddelen aan; doch op geene andere voorwaarden, dan dat zy, in Regtzaaken, de Brugſche Overheid voortaan zouden mogen myden, en zig regelregt by den Kaſtelein, die toen van 's Graaven wegen 't beſtier binnen Brugge hadt, vervoegen. Dit werdt toegeſtaan. Doch hier mede niet vergenoegd, verkreegen zy ſedert van Graave Filips van der Elzas verlof, om een afzonderlyk Geregtshof te mogen opregten. Dus van de onderhoorigheid aan de Stad Brugge vry geworden zynde, gaven zy zig den naam van *het Vrye van Brugge*. Graavin Joanna, in den jaare 1224, het Kaſteleinſchap van Brugge, daar de waardigheid van Voorzitter in den Raad van het Vrye mede vereenigd was, gekogt hebbende, ontſloeg de Ingezetenen van het Vrye van alle vreemde afhankelykheid, en gaf den Raad volkomen Regtsgebied over de Voorſteden van Brugge, en alle de Dorpen der Landſtreek, blyvende het Regtsgebied der Stad binnen derzelver Muuren bepaald. In't jaar 1436, werdt het Vrye van Brugge, door Filips den Goeden, tot de aanzienlyke waardigheid van vierde Lid van Vlaanderen verheeven (1). Het Vrye van Brugge

(1) Anderen willen, dat dit veele jaaren te vooren geſchiedt zy. Doch ten onrechte ſchryven ſommigen zulks aan Karel den Stouten toe. Zie Sanderus, *Verbaasyke Vlaanderen*, 1 Deel, 6 Boek, bl. 182.

Digitized by Google

Brugge heeft zig, in den Spaanſchen Oorlog, al vroeg voor de Staatſchen verklaard, en de Utrechtſche Vereeniging van 't jaar 1579, op den eerſten Februari des jaars 1580, ondertekend. Doch Gend, Brugge en het Land van de Vryen, door den Prins van Chimai, in 't jaar 1584, wederom onder de gehoorzaamheid van Spanje gebragt zynde, begaven zig alleenlyk de Hoogbaljuw, nevens veertien Schepenen van het Vrye, onder de beſcherming der Algemeene Staaten. Zy werden in hunne bedieningen beveſtigd; de Stad Sluis werdt hun tot hunne Verblyfplaats aangeweezen, alwaar van dien tyd af een Geregtshof over het Ooſtvrye van Brugge (2) werdt opgeregt (a). Doch alzo Sluis kort daar na (3), in Parma's handen viel, en het Ooſtvrye daarenboven onder water lag, werden de aangeſtelde Amptenaars genoodzaakt hunne Ampten en Goederen te verlaaten. Het Kollegie te Sluis werdt niet voor den jaare 1604, wanneer die Stad in der Staaten handen viel, wederom in den voorigen ſtaat herſteld, en voor de eerſte reize, op den tienden Maart des jaars 1605, binnen Sluis gehouden. Het werdt in de zelfde Voorregten beveſtigd, wel-

HET VRYE VAN SLUIS.

(a) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 3189.

(2) Het Vrye van Brugge wordt in driederlei Banken onderſcheiden, Ooſtbanken, Weſtbanken en Noordbanken: de eerſten maaken het Vrye van Sluis uit, en worden daarom ook het Ooſtvrye van Brugge of van Vlaanderen genoemd.

(3) In 't jaar 1587.

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUYS.

welken het Kollegie van het Vrye van Brugge van ouds gehad hadt (b).

Het KOLLEGIE 's LANDS VAN DE VRYEN beſtaat uit één' Hoog-baljuw en agt Schepenen, uit welke Schepenen jaarlyks, door de Afgevaardigden der Algemeene Staaten, een Burgemeeſter gekooren wordt. Voorts wordt dit Kollegie bediend door een' Penſionaris, twee Griffiers, een' Ontvanger, twee gezwooren' Klerken, twee Kamerboden en een Sipier, die allen door Burgemeeſter en Schepenen worden aangeſteld.

Kollegie 's Lands van de Vryen.

(b) *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 3191.

De Hoog-baljuw wordt voor zyn leven aangeſteld, door hunne Hoogmogenden, in welker Vergadering hy, voor het aanvaarden van zyn Ampt, den eed moet afleggen. Hy heeft geene Stem in de burgerlyke, veel min in de lyfſtraffelyke Regtspleegingen; alzo hy, in de laatſten, de plaats van Eiſcher bekleedt. Als hy het Kollegie iets heeft voor te ſtellen, vervoegt hy zig by den Burgemeeſter, die de Vergadering doet ſamenkomen. De voornaamſte Inkomſten van den Hoog-baljuw komen uit de Geldboetens. Zyne vaſte Wedde beſtaat in het Tabbaardlaken, 't welk al van ouds op agttien Ponden Vlaams begroot is geweeſt. Hy heeft eenen Stadhouder onder zig, wiens Ampt ter zyner begeevinge ſtaat. Ook ſtelt hy vyf Geregtsdienaars, *Beryders* geheeten, in de gantſche uitgeſtrektheid van het Vrye aan. De andere Geregtsdienaars, *Schutters* genoemd, worden, door het Kollegie aangeſteld.

Hoog-baljuw.

De

De Burgemeester mag zyne bedieninge niet langer dan een jaar agter een behouden; doch een jaar buiten bedieninge geweest zynde, is hy wederom verkiesbaar. Hy maakt de Vonnissen op uit het meerder getal van de Stemmen der Schepenen, zo wel als de Besluiten der Regeeringe, over zaaken, die het burgerlyk bestier betreffen. Het Tabbaardlaken van den Burgemeester beloopt, even als dat van den Hoogbaljuw, agttien Ponden Vlaams. Boven dit Tabbaardlaken, heeft de Burgemeester alle de Kommissien alleen, die by de Schepens rondgaan, en, buiten de beschouwing van verongelukte Lighaamen en diergelyke ongevallen, het veranderen der Regeeringe van Yzendyke, het hooren van verscheidenerleie Rekeningen, het schouwen van Dyken en Wegen, het beroepen van Predikanten en het veranderen van Kerkenraaden betreffen. Deeze Kommissien bestaan altoos uit den Burgemeester, één Schepen en den Pensionaris: tot het veranderen der Regeeringe van Yzendyke worden alleenlyk, behalven den Burgemeester en Pensionaris, twee Schepens afgezonden. Het Vrye van Sluis. Burgemeester.

Het Ampt der Schepenen 's Lands van de Vryen komt overeen met het Schepens-Ampt op andere Plaatsen. Niemant mag tot Schepen verkooren worden, dan die, ten tyde van het openvallen der bedieninge, zes maanden *Vrylaat* of Burger van het Vryen geweest is. Ook moet hy, ten minsten voor agttien Gemeten, ten Lande van de Vryen geland zyn. Alleenlyk wordt deeze Voor- Schepenen.

Het Vryе van Sluis.

waarde niet vereifcht in zulken, die dertig jaaren Vrylaaten geweeft zyn. Vader en Zoon, Broeders, *Regtzweers* of Zuſters en Broeders Kinderen, en allen, die elkanderen in gelyken graad van Bloedverwantſchap of aangehuwde naamaagſchap beſtaan, mogen niet te gelyk in het Kollegie zitten. Ieder Schepen, verkooren zynde, moet voor het aanvaarden van zyn Ampt, in handen van den Ontvanger der Middelen 's Lands van de Vryen betaalen een honderd Ponden Groot Vlaams. Alle deezen en verſcheiden' andere bepaalingen zyn, by verſcheiden' Ordonnantien der Algemeene Staaten, vaſtgeſteld (c). Voor Tabbaardlaken genieten de Schepenen niet meer dan negen Ponden Vlaams ieder in 't jaar. Van de *Comparitie-gelden*, die door Schepenen genooten worden, trekken de afweezenden niets, ten ware zy binnen Sluis of in 't Land van de Vryen ziek lagen.

(c) Zie R. de Hooge, Spiegel van Staat, II Deel, VI Verdeel. bl. 210.

Penſionaris, Griffier en Ontvanger.

De Penſionaris, Griffiers en Ontvanger worden, volgens de oude Voorregten, door het Kollegie zelf aangeſteld (4), op zodanige Wedden, behalven het Tabbaardlaken, als men naar tyds gelegenheid bevindt te behooren. Deeze Wedden zyn egter zeer ge-

ring,

(4) Het Ampt van Griffier was voor deezen ten eenregte geſteld op den Lyſt der Ampten, ſtaande ter begeevinge der Algemeene Staaten. Doch men vondt goed, by een Beſluit van den 30 July 1693, de begeevinge van dat Ampt aan het Kollegie te laaten. Den 20 Maart 1707, is dit Beſluit op nieuws beveſtigd geworden. Zie ROMEYN DE HOOGE, *Spiegel van Staat*, II Deel, VI Verdeel. bladz. 121.

Digitized by Google

ring. Wy hebben deeze Ampten reeds meer dan eens beschreeven, zo dat het onnodig is, daar op hier in 't byzonder stil te staan. Het Kollegie stelt, behalven de genoemde Amptenaars, nog eenen Klerk van de Weezen en twee gezwooren Klerken aan. HET VRYE VAN SLUIS.

Het Kollegie van de Vryen oefent hoog, middelbaar en laag Geregt, uit den naam der Algemeene Staaten. Ook heeft het magt, om, ten nutte van den Lande, Wetten, Keuren en Ordonnantien te maaken, die, zo wel in de Heerlykheden van het Vrye, als in de Landen, welken onder het onmiddelyk Regtsgebied van het Kollegie staan, moeten naargekomen worden. De Opper-regeering over de Goederen van Kerken, Godshuizen, Gilden enz. behoort ook tot het Kollegie van de Vryen, moetende de Rekeningen dier Goederen, ten overstaan van Afgevaardigden uit het Kollegie, gedaan worden. Over Dyken, Wateringen, Zeesluizen, Wegen enz. heeft het Kollegie ook het Opper-opzigt. De Schouwing wordt jaarlyks, door Kommissariissen uit het Kollegie, ten overstaan van de Dykgraaven, gedaan. Het Kollegie kan ook kennis neemen van alle de Gewysdens der Dykgraaven en Heemraaden van de Polders in 't Land van de Vryen gelegen. Binnen de Stede Yzendyke, heeft het Kollegie regt van Magistraatsbestellinge, behalven eenige andere Voorregten, waar van wy, in de beschryvinge dier Stad, nader spreeken zullen. In lyfstraffelyke zaaken, zyn de Vonnissen van het Kollegie geen hooger beroep onderwor- Gezag van het Kollegie.

HET VRYE VAN SLUIS.

pen: in burgerlyken, beroept men zig, by wyze van * Hervorming, op den Raad van Vlaanderen, te Middelburg, in Zeeland. De Plakaaten en Ordonnantien der Algemeene Staaten worden gezonden aan den Hoogbaljuw, Burgemeester en Schepenen van het Vrye, en op den naam van 't Kollegie, door de Deurwaarders aan de Regeering van Yzendyke, aan de Heerlykheden, en aan de Hoofdluiden van 't gantsche Vrye rond gezonden. Tot onderhoud van het Kollegie 's Lands van de Vryen geniet het, met verlof van hunne Hoogmogenden, eenige Excynzen, de Verpagtingen der Stokken en Krieerderschappen, in verscheiden deelen 's Lands van de Vryen. Ook heft het zelve, volgens eene oude Gewoonte, van alle bedykte Landen een zeker geld, bekend onder den naam van *Pointingen* en *Zettingen*. Zy heft dit niet alleen ten platten Lande van het Vrye; maar ook over de afhankelyke Heerlykheden, die in 't Vrye beflooten leggen.

* *Reformatie.*

Vergaderingen.

De gewoonlyke Byeenkomften van 't Kollegie 's Lands van de Vryen worden driemaal ter weeke gehouden, des Dingsdags, des Vrydags en des Zaturdags. Des Dingsdags en des Zaturdags, worden alle zaaken van Regeeringe verhandeld, en ook eenige Regtzaaken; naamlyk zaaken van † beslag, lyfstraffelyke zaaken, zaaken, welken, by ‖ openbaare daging, zyn ingerigt, en alle Pagters zaaken, over welke laatsten, de Leden van 't Kollegie als § Gemagtigde Regters zitten. Des Vrydags worden alleenlyk

† *Arrest.*

‖ *Edictale Citatie.*

§ *Gedelegeerde.*

Ge-

Geregtszaaken en zaaken van Weezen verhandeld. Alle zaaken, die, in de * eerſte plaatſe, voor 't Kollegie gebragt zyn, worden dan afgedaan. Voorts zit het Kollegie over de Weezen, onder 't Vrye behoorende, zo tot het opneemen van Rekeningen, Staaten en Inventariſſen, als tot andere eindens. De bezigheden van deezen dag zyn zo menigvuldig, dat de Vergadering veeltyds tot in den namiddag duurt, of hervat moet worden.

HET VRYE VAN SLUIS.

* Raa Akte,

Het Regtsgebied van het Kollegie van de Vryen ſtrekt zig uit over de Ambagten van Aardenburg, Ooſtburg en Yzendyke, benevens een klein gedeelte van het Ooſtkerker Ambagt. De Steden Sluis, Aardenburg en Ooſtburg, ſchoon in het Land van de Vryen gelegen, hebben egter haar byzonder Regtsgebied. Het Graafſchap Middelburg in Vlaanderen, en de Heerlykheden Watervliet en Waterland, zo verre de zelven onder Staaten bodem leggen, benevens de Heerlykheden Breskens en Nieuwvliet, behooren ook onder het Regtsgebied van het Kollegie 's Lands van de Vryen. Alle deeze Heerlykheden oefenen egter hoog, middelbaar en laag Geregt. Doch in burgerlyke zaaken beroept men zig van haare Vonniſſen op het Kollegie van de Vryen. Zy zyn ook verpligt de Keuren van dit Kollegie naar te komen. Daarentegen genieten zy de Voorregten der *Vrylaaten*. Ook mogen zy hunne lyfſtraffelyke Misdaadigen, ter bekominge van Regt, aan het Kollegie zenden; 't welk dan de koſten der Regtoe-

Regtsgebied.

fening

HET VRYE VAN SLUIS.

fering draagt. In de voorgaande eeuw, is 'er, tuſſchen de Stad Sluis en het Kollegie 's Lands van de Vryen, over de Uitgeſtrektheid van elks Regtsgebied, meer dan eens geſchil geweeſt. In 't jaar 1660, werdt deswegen een Verdrag getroffen, dat, op den dertigſten April deszelfden jaars, door hunne Hoogmogenden, bekragtigd werdt (d). Men kwam overeen, dat de Vrylaaten 's Lands voortaan niet binnen de Stad en derzelver Regtsgebied, noch de Poorters der Stad in het Land *gearreſteerd* zouden konnen worden. Het Kollegie van de Vryen mogt ook Regtsgebied oefenen op en voor het Landhuis van de Vryen binnen Sluis (5), zo lang het daar vergaderd zou zyn, anders bleef dat Regtsgebied, zonder onderſcheid, aan de Stads Overheid en aan het Kollegie van de Vryen. De Overheid van Sluis behieldt tot haar Regtsgebied, op de zyde van Beweſter-Eede, de geheele buitenſte Kontreſcharpen tot tegen de Bermſloot, beginnende van de Weſtpoort Ooſtwaards, en omkeerende, voorby de Zuidpoort, en verders voorby de Ooſtpoort tot den Ouden Landdyk. Hier moeſt, op de Noordzyde, een Paal worden geſteld, en de Scheidſtreek van daar keeren ooſtwaards op, tot het Water, op de Linie der Kerke van Ooſtburg. De Landdyk zou tot het Regtsge-

(d) *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2617.

(5) De Plaats voor dit Huis is afgeſchut met een yzeren Hek, 't welk men naar goedvinden ſluiten en openen kan.

Digitized by Google

gebied van de Vryen blyven behooren, en de Schorren Noordwaards op tot aan het Zeewater, als mede de Plaatſen, Dyk, Singels en Gronden agter het Kaſteel, tot het Regtsgebied der Stad Sluis. In een gedeelte van het Land van Beweſter-Eede, van het Zeewater af tot aan het Lapſchuurſche Gat toe, ſchoon onder het Regtsgebied van het Kollegie van de Vryen behoorende, mogten egter geene Neeringen, buiten den Landbouw, toegelaaten worden. HET VRYE VAN SLUIS.

Wy hebben reeds, in 't voorbygaan, gewaagd (e) van 't Leenhof van den Burgt van Brugge, van 't welke de Hoogbaljuw 's Lands van de Vryen Superintendent is: hier ſtaat 'er ons kortelyk eenig nader verſlag van te doen. Toen 't gantſche Land van 't Vrye van Brugge nog onder eene Mogendheid ſtondt, hingen alle de Leenen van het zelve af van het *Prinſelyk Leenhof van den Burgt van Brugge*, dat nog te Brugge gehouden wordt; doch na dat het Vrye, voor een gedeelte, onder de magt der Algemeene Staaten geraakt is, zyn de Leenen, onder dit gedeelte gelegen, afhankelyk gemaakt van een Leenhof, dat, onder den zelfden naam, te Sluis gehouden wordt, en zig naar de zelfde *Coſtumen* en *Ordonnantien* ſchikt (f). De Hoogbaljuw 's Lands van de Vryen, die 'er, gelyk gezeid is, *Superintendent* van is, ſtelt, te Sluis, eenen Stadhouder van de Leenen, onder zig, aan. Deez' roept, by voorvallende gelegenheden, het Leenhof ſamen; 't welk, naar eiſch van zaaken, uit twee, vyf of zeven Mannen van Lee-

Prinſelyk Leenhof van den Burgt van Brugge.

(e) Zie hier voor bl. 425.

(f) *Groot Plakaatboek* II Deel, Kol. 2276.

Het Vryе van Sluis.

Leenen beſtaat. Deeze Leenmannen moeten Leenen van het Leenhof afhankelyk bezitten. De mindere Leenhoven, ten Lande van de Vryen, hangen van dit Leenhof af, en zelfs de Heerlykheden Breskens en Nieuwvliet. Het Regt, dat, by 't verheffen der Leenen, betaald worden moet, wordt door 't gemeene Land genooten. By Verkooping van Leengoederen, geniet het, boven den gewoonlyken veertigſten, den tienden Penning. Van 't een en 't ander moet aan de Generaliteits Rekenkamer rekening gedaan worden. De Regiſters van 't Leenhof, de Stukken der Regtsgedingen en anderen worden, door den Superintendent of deszelfs Stadhouder, bewaard.

Wapen.

Het Wapen van 't Vrye is een vierkant Schild, met een blaauwen Dwarsbalk, op een wit Veld. Boven uit het Schild komen drie Diſtelbloemen, tuſſchen vier Bladeren. Het Schild wordt door eenen Wilden-man en eene wilde Vrouwe vaſtgehouden. De Man heeft eenen Knods in de regter-, en de Vrouw eene Diſtelbloem in de linkerhand. Onder 't Wapen ſtaan de Letters S. P. Q. F., betekenende: *De Raad en 't Volk van 't Vrye.*

Wy gaan nu over, tot het beſchryven der voornaamſte Plaatſen in het Land van de Vryen, en maaken eenen aanvang met de Stad

Beſchryving der Stad Sluis. Gelegenheid.

Sluis, de aanzienlykſte van Staats Vlaanderen, gelegen aan eenen kleinen Zeeboezem het Zwin geheeten, waar door de zelve van het Land van Kadzand afgeſcheiden

den wordt. Dit Water is, tuſſchen de Stad en het Land van Kadzand, ruim twee honderd Rynlandſche Roeden breed. Brugge legt ruim drie uuren ten Zuidweſten, en Middelburg in Zeeland omtrent zes uuren ten Noordooſten van Sluis. In de veertiende eeuw, heette deeze Stad nog *Lamminks-Vliet*. Haaren tegenwoordigen naam verkreeg zy, na dat men 'er eene Sluis gelegd hadt, om de overſtroomingen te voorkomen, die, van tyd tot tyd, geweldige brokken van het Land van Vlaanderen weggeſleept hadden. De Haven van Sluis werdt voor deezen onder de vermaardſte Nederlandſche Zeehavens gerekend. Men zegt, dat 'er eertyds vyf honderd Schepen in leggen konden. Tegenwoordig is ze zo zeer bedorven, dat 'er geene anderen dan kleine Vaartuigen in havenen konnen. De lengte van deeze Haven wordt op vyf honderd, en haare breedte op omtrent twee honderd en vyftig voeten begroot. In 't jaar 1729 is zy aan de ooſtzyde voor een gedeelte met Arduinſteen opgehaald, en in 't voorgaande jaar 1739 geheel aan de Weſtzyde. Op gezette tyden in de week vertrekken van hier verſcheiden Vaartuigen op Holland en Zeeland. Ook plagt men uit die Provincien veele Goederen over Sluis naar Brugge te zenden; dat ſedert het vaaren op Oſtende merkelyk verminderd is. Van 't Fort S. Donaas vaaren dagelyks twee Schuiten op Brugge; behalven in de vier Wintermaanden, wanneer 'er maar één vaart.

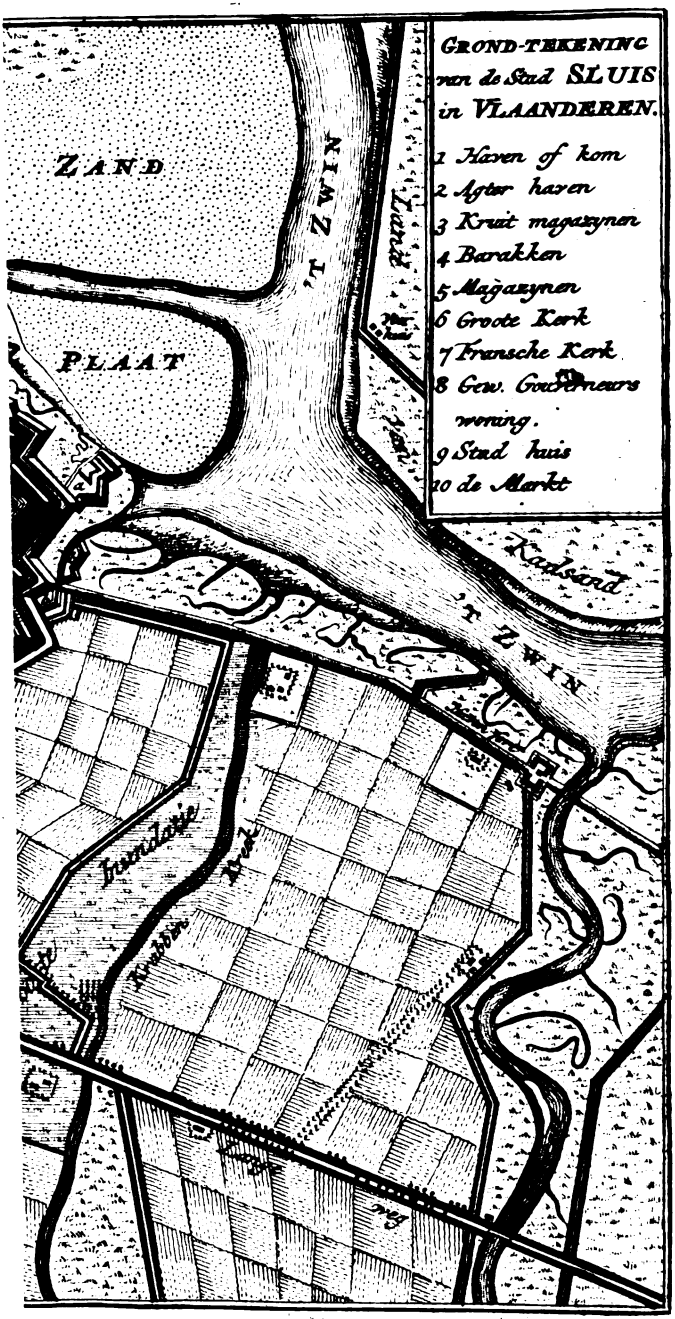
Het Vrye van Sluis.

Sluis

HET VRYE VAN SLUIS. Historie.

Sluis is in de Oorlogen, tuſſchen de Vlaamingen en Zeeuwen, al vermaard geworden. De Graaven van Vlaanderen waren gewoon, hunne Scheepsvlooten in 't Zwin te vergaderen, en van daar de Zeeuwen te beſtooken, waar in zy van de Sluizenaars dapperlyk werden bygeſtaan. De Stad werdt, in den jaare 1405, door den Admiraal van Engeland, belegerd. Hy ſneuvelde in 't beleg, door eenen vergiftigen Pyl, 't welk den Beleggeren den moed benam, en wyken deedt. Twintig jaaren laater, ondernamen de Sluizenaars eenen aanſlag op Walcheren, en ſtaken den brand in Vliſſingen, dat toen nog geene Stad was; voorts langs ſtrand de Hollandſche Dorpen uitgeplonderd hebbende, werden zy te Wyk op Zee geſlaagen, en met den buit van Schepen en Gevangenen naar Sluis te rug gejaagd. De Koophandel met de Ooſterlingen verliep omtrent deezen zelfden tyd, ter gelegenheid dat hunne Pakhuizen, door het Sluiſche Graauw, in eenen oproer, geplonderd waren. Van de Gendſche Vrede af, heeft Sluis de zyde der Staaten gehouden: tot dat de Stad, in den jaare 1587, van Parma belegerd, en by verdrag ingenomen werdt. Leiceſter, door 's Lands Staaten gepraamd, gaf voor, Sluis te willen ontzetten; doch het bleef by voorgeeven. Geduurende het beleg van Oſtende, kwam Graaf, ſedert Prins Maurits, tegen het einde van May des jaars 1604, met het Leger der Staaten, voor Sluis. Spinola rukte met eenen hoop Volks van voor Oſtende, om Sluis te ontzetten; doch dit mis-

Digitized by Google

Digitized by Google

mislukte hem. De Stad ging, op den 19 Auguſtus, by Verdrag, over, na dat men 'er, door Hongersnood, tot op het uiterſte gebragt was. Omtrent veertien honderd Turkſche en andere Slaaven, die zig daar binnen bevonden, kreegen hunne vryheid, en werden, om gunſt voor de Nederlandſche Handelaars onder de Barbaaren te winnen, naar hun Vaderland te rug gezonden. In 't jaar 1606, ondernam du Terrail eenen aanſlag op Sluis, die in 't eerſt boven hoop voorſpoedig ſcheen te zullen uitvallen; doch eindelyk t'eenemaal in 't riet liep. Don Inigo de Borgia, Gouverneur van Antwerpen, deedt, in 't jaar 1621, ook eenige poogingen om Sluis, of ten minſten Kadzand, te bemagtigen; doch hy was genoodzaakt onverrigter zaake en met zwaar verlies wederom af te trekken. De Stad is, van het jaar 1604 af, in de magt der Algemeene Staaten gebleeven. HET VRYE VAN SLUIS.

Zy hebben dezelve, van tyd tot tyd, doen verſterken. De Veſtingwerken * beſtaan 'er aan de Landzyde uit agt, en aan den kant van het Water de Zoute uit vyf Bolwerken. In de breede Watergraften, aan de Landzyde, zyn zeven Ravelynen, eene halve Maan en drie *Couvre-faces*. Aan de Zuidpoort, de eenigſte aan de Landzyde, is eene dubbele Kontreſcharp. Voor één der Bolwerken, de Weſt-Battery genaamd, legt VESTINGWERKEN.

* Wy hebben, om den Leezer beter begrip van deeze aanzienlyke Veſting en de omleggende Sterktens te doen krygen, eene naauwkeurige Grondtekening derzelven, en nog even tydig van goeder hand toegekomen, hier by gevoegd.

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUIS.

een Werk, dat *Bekaf* heet, met eene Reduit daar in: wat verder een Werkje, 't welk de Sluis van den Polder Beweſter-Eede dekt. Aan den Ooſtkant der Stad, legt een Werk, het *Kokelet* genaamd, benevens een Lunet, om de Ooſtſluis te dekken. De voornaamſte Sterkte van Sluis beſtaat in een goed gebruik van 't water te maaken. Aan den Landkant, van de Weſtſluis af, een goed ſtuk veldewaarts in, loopt een Tragel, die aan den Straatweg ſluit; doch aan de overzyde van de Vaart, naaſt den Straatweg, voortloopt tot aan de Ooſtſluis. Men kan, door middel van deeze twee Sluizen, het Ooſter- en Weſter-gedeelte van den Polder Beweſter-Eede, tot tegen den gemelden Tragel, onder water zetten. De Aardenburgſche Vaart, eigentlyk een watergang, de Eede genaamd, die van Maldegem, door de Rivier de Lieve en het Dorp Eede, en van daar, langs de geſlegtte Eede-Schans, naar de Schans den Kruisdyk, en voorts langs den Straatweg naar Sluis loopt, voorziet de Graften der Stad van water. Men kan 'er zelfs het Land, tot tegen den meergemelden Tragel, door onder water zetten, en het overig water, door middel van eenige Sluizen, langs zynen gewoonlyken weg, in de Zoute laaten loopen. Aan de overzyde van de Zoute, kan het Land, van S. Donaas af, langs de Linie van gemeenſchap en het Groot- en Klein-Pas, tot tegen den Zeedyk van 't Zwin aan, onder zout water gezet worden. Alle welke *Inundatien* Sluis zeer ſterk en ſchier onwinbaar maaken. Wyders legt

Digitized by Google

Digitized by Google

legt de Stad, omtrent in de gedaante van eene halve Maan. Zy is in zig zelve klein, en kan niet boven de drie honderd en vyftig Roeden in de lengte, en twee honderd Roeden in de breedte haalen; doch de Wal heeft omtrent een uur gaans in zynen omtrek, binnen welken, Weiland voor meer dan honderd Beesten gevonden wordt. HET VRYE VAN SLUIS.

De Haven wordt door een Kasteel beschermd, dat aan den mond der zelve is opgeregt. Het hadt weleer zestien hooge en dikke Toorens, doch alzo dezelven merkelyk begonden te vervallen, heeft men ze allen, op éénen na, tot op eene zekere hoogte doen afbreeken, en met aarde doen bedekken; zo dat ze nu voor steenen Rondeelen doorgaan. 't Gouverneurs Huis is tegen den overgebleeven' Tooren aangebouwd op 't Binnenplein van 't Kasteel: tegen over 't zelve is nog een ander groot Gebouw; dat nieuwer, en op 't Voetstuk van twee Rondeelen gestigt is. Men heeft uit een' Kamer van den Tooren, aan welke onlangs Schuifraamen gemaakt zyn, een fraai uitzigt over 't Zwin en in Zee. Onder de Toorens zyn schoone overwelfde Kelders. Midden op 't Plein staat een konstig gebouwde Regenbak Het water van de Gebouwen wordt 'er, door Buizen, naar toe geleid: In 't voorgaande jaar 1739, heeft men 't Kasteel naar den kant van de Stad met eene nieuwe Brug voorzien. Het Plein voor 't Kasteel is ruim, en met Boomen beplant. By het Kasteel staan eenige Wooningen, voor Krygsofficieren. Kasteel.

De Stad heeft twaalf Straaten, drie Markten, behalven de Kaai of Haven, en drie Poorten, de Waterpoort, de Zuidpoort en de Ketenpoort, even Getal van Huizen en Inwoners.

HET VRYE VAN SLUIS.

even buiten welke, in de Kontreſcharp, een Reduit ſtaat. In 't inkomen der Haven, aan de linkerhand, heeft men de Viſchmarkt. Het getal der Huizen wordt, behalven de Kazernen, op omtrent vier honderd, en dat der Ingezetenen, buiten de Bezetting, op omtrent twaalf honderd begroot.

Stadhuis.

Het Stadhuis ſtaat op de groote Markt, en is een oud, doch ſierlyk Gebouw. De Tooren is van een zonderling maakſel, en met een Uuren Speelwerk voorzien. De Kamer, daar de Weerhouderſchap by een komt, is een ſchoon en ruim vierkant Vertrek. Men bewaart een' Keten op 't Stadhuis, die voorheen aan één van de Poorten der Stad, nog de Ketenpoort genaamd, vaſtgemaakt was: en van daar over de Zoute geſpannen en aan een Kaſteel gehegt plagt te worden. Dit Kaſteel was met zes Toorens verſterkt. Doch tegenwoordig worden'er zelfs geen overblyfſels meer van gezien. De Vleeſchhal is onder 't Stadhuis, naar den kant van de Markt. De voornaamſte Herberg der Stad, de roode Leeuw geheeten, ſtaat agter 't Stadhuis, en dient te gelyk voor de Stads *Conciergerie*.

Landhuis.

Het Landhuis of het Huis van de Vryen ſtaat in de Vryſtraat. 't Is een groot oud Geſtigt, voor dezen door het adelyke Geſlagt der Heeren van Baenſt gebouwd en bewoond. Voor het zelve is een tamelyk groot Plein, dat met Boomen beplant en met een yzeren Hek afgeſchooten is. Het Huis heeft verſcheiden' Vertrekken, en de Kelders dienen tot Plaatſen voor de Gevangenen. De Herberg, de Gouden Kroon, is naaſt het Huis van de Vryen.

Men

Men heeft eenige Krygsmagazynen binnen Sluis, die van allerlei voorraad tot verdediging der Stad voorzien gehouden worden, en onder 't bevel van eenen Kommis ſtaan. Een ſtaat 'er digt by 't Kaſteel, en de anderen hier en daar door de Stad verſpreid. De Kruidmagazynen ſtaan meeſt aan de Ooſtzyde der Stad, daar het Weiland is. Het Vaie van Sluis. Magazynen.

Voor deezen waren 'er twee Kerſpelkerken te Sluis, van welken de ééne aan de H. Maagd, en de andere aan S. Jan toegewyd was. De eerſte is afgebroken, en men ziet 'er ſlegts eenige geringe Overblyſſels van, in den Tuin van eenen Inwooner der Stad. De andere is alleen overgebleeven, en wordt door twee Gereformeerde Predikanten bediend. De Kerk is vry ruim, en ziet 'er van buiten en van binnen nog redelyk wel uit. De Tooren deezer Kerke ſchynt van ouds hooger te zyn geweeſt dan tegenwoordig. Men vindt een groot getal van Rouw-Wapens in deeze Kerke, en ook eenige fraaije Graſteden; die egter zeer aan 't vervallen zyn. Onder de zelven munten uit de Graſtede van Alexander Zoete van Lake, Gouverneur van Sluis, boven welke men hem, nevens zyne Huisvrouw, Margareet van Berchem, konſtig in marmer uitgehouwen ziet. Zyn Zoon, de Heer van Haultain, heeft hier ook eene Graſtede. Karel van der Nood, Heer van Hoogwoude en Eertswoude, legt hier insgelyks in beeltenis boven zyne Graſtede. Het Graffchrift ſtaat op blaauw, en 't Beeld is van graauw Arduin. Men ziet hier de Graſtede van Thomas van Scoeneveld, op welke hy met zyne Huisvrouw in blaauw Kerken.

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUIS.

Arduin afgebeeld legt. Voorts heeft men 'er de Grafstede der Kinderen van Kornelis Boot en Kornelia Droste van blaauwen Steen gemaakt, behalven verscheiden' anderen, welker Grafschriften meerendeels onleesbaar zyn. De inkomsten, tot het onderhoud der Kerke geschikt, worden door twee Regenten of Kerkmeesters en één' Ontvanger bestierd. De Eigenaar van de overblyffels der af gebroken' Lieve Vrouwen-Kerke betaalt eene jaarlykſche Rente aan den gemelden Ontvanger. In 't Gasthuis heeft men een Vertrek tot eene Godsdienstige Vergadering bekwaam gemaakt, alwaar door éénen Gereformeerden Predikant, in 't Fransch en in 't Nederduitsch, gepredikt wordt. Hy behoort onder het Nederduitsch Klassis van Walcheren. De Kapel der Roomschgezinden, die voor eenige jaaren geslooten werdt, om dat eenige Roomschgezinden een Weeskind tot hunnen Godsdienst hadden overgehaald, en uit het Weeshuis helpen ontvlugten, is nu al eenigen tyd wederom geopend geweest; en de Roomschgezinden hebben te Sluis wederom zo vrye Godsdienstoefening als voor deezen. Drie Kloosters, die zy voor de verandering der Regeeringe te Sluis hadden, zyn sedert tot een Gasthuis en drie Krygsmagazynen verbouwd geworden.

Gasthuis.

Het Gasthuis voor de Burgers staat onder 't opzigt van twee Regenten en éénen Ontvanger, die door de Stads Overheid aangesteld worden. Ook is 'er een Binnenvader en Binnenmoeder, aan welken de zorg voor de Zieken en arme Reizigers toevertrouwd is.

Digitized by Google

is. Thans is men bezig om te Sluis een Gasthuis voor 't Krygsvolk op te regten. HET VRYE VAN SLUIS.

Het Burger-Weeshuis van Sluis is een tamelyk groot Gebouw. Het staat onder de bestieringe van vier Regenten en twee Regentessen. Twee van de Regenten worden, door de Stads Overheid, voor hun Leven, aangesteld: de anderen twee worden, om de twee jaaren, door den Kerkenraad, benoemd. De Kinderen van Krygsluiden en zulken, die geene Burgers zyn, worden wel in dit Huis opgevoed; doch zulks geschied op kosten der Armen-Diakonie. De bestiering der Geldmiddelen van het Weeshuis is toevertrouwd aan eenen Ontvanger, die jaarlyks aan de Stads Overheid, ten overstaan van Afgevaardigden uit den Kerkenraad, rekening doet. By de groote Kerk staan eenige kleine Huisjes, de *Rentjes* genaamd, in welken arme Luiden om niet woonen. Zy zyn door zekeren Heer Vlaaming gestigt. Weeshuis.

De aloude bloejende Koophandel van Sluis is t'eenemaal vervallen. Tegenwoordig wordt 'er byna niet anders dan in verschen en gezouten Visch gehandeld. Men ontvangt en verzendt 'er ook eenigen Brandewyn en Genever; en daar is eenige weinige vertiering in Graanen. Doch de Ingezetenen leeven meest van de Bezetting en van de Buitenluiden, die op de twee weekelykschе Marktdagen binnen Sluis komen. Sedert het leggen der nieuwe Brugge, tusschen de Stad en het Groot-pas, komen 'er Handel.

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUIS.

veele Opgezetenen van Ooſtenryks Vlaanderen, met Wild en Groente, ter markte.

Burgery.

De Burgery van Sluis maakt drie Kompagniën Schuttery uit, die elk haaren Kapitein, Luitenant en Vaandrig hebben, en beurtelings de Nagtwagt op het Stadhuis houden. De eerſte Burgemeeſter is Kolonel deezer Schutteryen, die gewoon zyn, den eerſten Maandag in Auguſtus, de Gans, en op andere tyden naar het Wit te ſchieten. Men heeft omtrent twintig Ambagtsgildens binnen Sluis. Volgens een Privilegie (6) van Willem van Vlaanderen, Graaf van Namen en Heer van Sluis, zyn de Goederen van aan den Lyve geſtraften vry van Verbeurdverklaaring.

Regeering.

De Regeering van Sluis beſtaat uit eenen Hoogbaljuw, twee Burgemeeſters en zeven Schepenen, benevens één' Griffier en één' Theſaurier. De Hoogbaljuw wordt, door de Algemeene Staaten, voor zyn Leven, aangeſteld, en deeze waardigheid wordt tegenwoordig, door den Hoogbaljuw van 't Vrye, bekleed. De Burgemeeſters, waar van de één Burgemeeſter van den *Courpſe* of van de Gemeente, en de ander Burgemeeſter van de Schepenen wordt genoemd, worden jaarlyks, door Afgevaardigden der Algemeene Staaten, veranderd, die ook gewoon zyn de Schepenen af te ſtellen, of in hun Ampt te beveſtigen. Deeze Schepenen han-

(6) Dit Privilegie is gegeven op den 13 Juny des jaars 1371.

hangen geenzins af van het Kollegie van de Vryen, en hebben hun byzonder Regtsgebied, waar van wy de paalen reeds te vooren (g) hebben aangeweezen. Van de Vonnissen der Schepenen in burgerlyke zaaken beroept men zig op den Raad van Vlaanderen te Middelburg in Zeeland: in lyfstraffelyken wyzen ze beslissend Vonnis. Op de wyze van Regtspleeging voor de Schepenen van Sluis zyn verscheiden' Ordonnantien gemaakt (h). Ook zyn de byzondere Gewoontens en Wetten van Sluis in eenen bondel byeen vergaderd (i). De Regtdagen binnen Sluis zyn Maandag en Donderdag. De Stads-Ampten, die voor het Leven begeven worden, zyn met Amptgelden belast.

HET VRYE VAN SLUIS.

(g) Bladz. 438.

(h) Zie R. de Hooge, Spiegel van Staat, II Deel, V Verdeel. bl. 142, 147.

(i) Id. ibid. bl. 149.

Het Gouvernement van Sluis was eertyds een van de aanzienlykste des gantschen Lands. De Gouverneur hadt het Krygsbestier over geheel Staats Vlaanderen; doch tegenwoordig staat die Stad en de naaste Schansen alleenlyk onder zyn bevel. Hy heeft een' Groot-Majoor en een' Onder-Majoor onder zig. Het Ampt van Gouverneur wordt thans, door Graaf Maurits van Nassau, bekleed. Het Krygsvolk, dat binnen Sluis en daaromtrent in bezetting legt, mag omtrent elf honderd Man haalen. Het bestaat uit twee Regimenten, ieder van tien Kompagniën Voetvolk, die allen door Zeeland betaald worden. Tegenwoordig zyn 'er ook twee Ingenieurs te Sluis.

Bezetting.

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUIS.

Werken om Sluis

Beweſten de Haven van Sluis, tegen over de Stad, leggen twee Werken, die langs eene Linie gemeenſchap met malkanderen hebben. Het Noordelykſte wordt Klein-Pas, het Zuidelykſte Groot-Pas geheeten. Het Klein-Pas is een Hoornwerk, en van eene dubbele Graft en bedekten Weg omringd. Op den hoek, daar de Zeedyk en deeze bedekte Weg ſamen komen, heeft men een' Reduit opgeworpen. Het Groot-Pas is een Kroonwerk dat door twee halve Maanen gedekt wordt. De Linie van gemeenſchap tuſſchen deeze twee Werken is met een Bolwerk en twee Ravelynen verſterkt. De Buitenwerken van het Groot-Pas zyn van eene groote uitgeſtrektheid, en beſlaan omtrent zes en twintig morgen Lands, die door de Stad Sluis, in den jaare 1565, van het Steedje S. Anna ter Muiden gekogt zyn geworden. Het Groot-Pas heeft langs eene Linie, gemeenſchap met het Fort S. Donaas, dat onder het Regtsgebied van het Vrye gelegen is. Tuſſchen Sluis en Aardenburg legt de Schans de Kruisdyk, die vierkant is en geene Bolwerken; doch eene dubbele Graft heeft. In 't midden van dezelve, heeft men eene Reduit opgeworpen. Een Serjant en tien of twaalf Soldaaten bewaaren dezelve. Aan den mond der Aardenburger Haven, legt een vierkant Fortje, het Haven-fort genaamd, dienende om den toegang naar de Stad van den Ooſtkant, langs den Zeedyk van 't Zwin, te beletten. Hier omtrent heb-

Digitized by Google

hebben nog twee andere Forten gelegen, de Krabbeſchans en de Eilerſchans, die beide, voor den jongſten Oorlog, geſlegt geworden zyn.

HET VRYE VAN SLUIS.

De Raad van Staate houdt, te Sluis, een' Ontvanger der Gemeene Lands Middelen, over de Stad en 't Land van de Vryen, die te gelyk Ontvanger is van den veertigſten Penning, en het *Kollateraal*; een' Ontvanger van de Verpondingen, die te gelyk Ontvanger is van vier Grooten van ieder Gemet Lands, voor den Raad van Vlaanderen; één' van de Kerkelyke Goederen in de Steden Aardenburg en Ooſtburg; één' van de Graaflykheids Renten enz. Het Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland houdt ook een' Ontvanger en Kontrerolleur van de inkomende en uitgaande Regten te Sluis; en eenige Kommizen ter Recherche.

Bedienden der Generaliteit.

Wy komen tot het Ambagt van Aardenburg, dat, uitgenomen de Stad en derzelver Regtsgebied, onder het Kollegie van de Vryen behoort.

Beſchryving der Stad Aardenburg.

AARDENBURG is een klein Steedje. Het legt een uur ten Zuidweſten van Sluis aan eene Vaart of Haven, die gemeenſchap met het Zwin heeft. Dit Steedje droeg eertyds den naam van *Roodenburg* (7), en was, voor

Gelegenheid.

(7) Wanneer de naam van *Roodenburg* in dien van *Aardenburg* verwiſſeld zy, is niet wel aan te wyzen. In een Privilegie van den Jaare 1204, wordt de Stad al Aardenburg genoemd. Doch na dien tyd, tot den Jaare 1243 toe, draagt zy, in de Privilegien, nog al dik-

HET VAYE VAN SLUIS.

voor het ſtigten van Brugge, van zo veel aanziens, dat men het onder de voornaamſte Steden van Vlaanderen rekende. Men vindt in de oude Beſchryvingen aangetekend, dat 'er in de Haven der Stad eertyds wel zes honderd Schepen leggen konden. (k). Uit de oude Privilegien der Stad, die nog voorhanden zyn, blykt dat 'er binnen Aardenburg oudtyds merkelyke handel gedreeven werdt. Twee Engelſche Koningen, Henrik en Eduard, hebben den Aardenburgſchen Koopluiden verſcheiden' Voorregten toegeſtaan. De Vlaamſche Graaven, in 't byzonder, hebben hun Werk gemaakt, om den Aardenburgſchen Koophandel, door het geeven van voordeelige Privilegien; te begunſtigen (l). Kortom verſcheiden' egte overgebleeven' Stukken bewyzen duidelyk het aanzien, dat deeze Stad, in oude tyden, gehad heeft. In de voorgaande Eeuwe was zy verſterkt. Doch na 't Jaar 1648 heeft men de Veſtingwerken laaten vervallen, en in de Jaaren 1688 en 1701, t'eenemaal geſlegt. Twee Poorten zyn 'er nog aan Aardenburg, de Waterpoort en de Landpoort, die egter niet meer geſlooten worden.

(k) *Uit geſchreeven Regtsten.*

(l) *Uit een geſchr. Lyſt der Aardenb. Privilegien.*

Hiſtorie.

Sommigen beweeren, dat Aardenburg, nevens eenige andere Vlaamſche Steden, oudtyds tot Zeeland behoord hebbe (m). De Stad heeft dit met verſcheiden' oude Nederlandſche

(m) *Smallegange, Kronyk van Zeeland.* I. Deel, III. Boek. Hoofdſt. II. bl. 210.

dikwils den naam van Roodenburg. Sedert ſchynt zy egter meeſt Aardenburg te zyn genoemd geweeſt. *Uit een' geſchreeven' Lyſt der voornaamſte Privilegien van Aardenburg, beruſtende ter Griffie aldaar.*

Digitized by Google

sche Steden gemeen gehad, dat zy, al vroeg door de Noormannen, verwoest is geworden. Sedert is zy wel wederom herbouwd en met Muuren omringd; doch nimmer tot haaren ouden luister geraakt. Daarenboven hebben de Oorlog en zwaare Watervloeden de Stad naderhand van haar Voorland en Muurwerk beroofd. De zwaare Overstrooming van den 17 September des Jaars 1477 heeft in het Aardenburger Ambagt veel schade gedaan. En na dat de Staatschen zig, in den Spaanschen Oorlog, Meester van Ostende gemaakt hadden, leedt het platte Land om Aardenburg veel van de Bezetting, die in de gemelde Stad lag. De Opgezetenen werden 'er geduurig door gebrandschat, en de Brandschattingen zo geweldiglyk ingevorderd, dat de Aardenburgers, nevens andere Vlaamingen, den Aartshertog Albertus bewoogen, om het Beleg van Ostende te onderneemen. Geduurende deeze Belegering, in het Jaar 1604, viel Aardenburg in de handen der Staatschen. Men deedt de Stad terstond versterken, en voorzag haar van Bezetting. Doch na 't sluiten der Munsterse Vrede des Jaars 1648, liet men de Vestingwerken wederom vervallen; en alles was toen reeds ten gronde toe gesleegt geweest, hadden 't de Zeeuwen niet tegen gehouden. Deezen oordeelden dat Sluis, en Zeeland zelf gevaar zou loopen, als Aardenburg geen' tegenstand meer bieden kon. Men liet dan staan dat stondt; doch 't gene vervallen was werdt niet wederom herstelt.

HET VRYE VAN SLUIS.

In

HET VAYE VAN SLUIS.

In 't Jaar 1672 hadt de Generaliteit beslooten, de overige Vestingwerken van Aardenburg te slegten; doch de uitvoering van dit Besluit werdt, op ernstig aanhouden der Aardenburgers en Zeeuwen, nog voor eenen tyd opgeschort. Zo was 't met Aardenburg gelegen, toen de Franschen, in Juny des gemelden Jaars, met meer dan vier duizend; anderen melden van wel agt of negen duizend man, omtrent het Steedje kwamen. Van binnen was schier geen voorraad, de aarden Wallen waren onvoorzien van Stormpaalen, en slegts met negen ligte Stukjes Geschut bezet, van welken 'er niet meer dan vier bruikbaar waren; de Graft had op eenige plaatsen naauwlyks twee voet Waters. De Bezetting was, kort voor de aankomst der Franschen, grootendeels uit het Steedje geligt, en bestondt nu slegts uit twee of vier en zeventig Man; ten dage van den aanval, waren 'er nog veertig Man uit het Retrenchement op het Eiland Kadzand by gekomen. Behalven deezen, werden 'er omtrent honderd en veertig weerbaare Burgers in de Stad geteld. Met deeze hand vol Volks bestondt men egter den Vyand 't hoofd te bieden. De Franschen zonden, tegen den 26 Juny, eenen grooten hoop Volks op de Stad af, die, voor dag voor dauw, onder 't geschreeuw van *sla dood! sla dood!* op de Landpoort aanviel; doch door de Burgery en Bezetting, na eenen Storm van anderhalf uur, te rug gedreeven werdt. 's Avonds laat kreegen de Aardenbur-

burgers eenen onderſtand van honderd vyf en twintig of honderd en dertig Man, en eenige Wagens met Krygsbehoeftens uit Sluis, 't welk hun den moed deedt wakkeren. Ter middernagt vielen de Franſchen der Stad andermaal op drie verſcheiden' plaatſen aan; doch werden andermaal genoodzaakt te wyken. Een getal van zes honderd en twintig Krygsgevangenen, waar onder negen en dertig Officiers waren, lieten zy agter, behalven omtrent honderd dooden. Zelven berekenden zy 't verlies, dat zy voor *dit neſt* geleeden hadden, op vyftien honderd Man. De Aardenburgers verlooren niet een eenig' Man, en hadden niet boven de twee of drie ligte gekwetſten. De Vrouwen hadden, by deeze gelegenheid, ook haaren moed getoond. Zy begaven zig, met Hoeden op 't hoofd, op de Wallen, om van den Vyand voor Mannen aangezien te worden. Zy vulden de Bandeliers met Buskruid, en toen 'er Kogels begonden te ontbreeken, bragten ze den Mannen, Spykers, en Lood-gewigt uit haare Winkels aan. Eene der aanzienlykſten (8), zat met eenen hoop Jongens in haaren Stoep, kappende de Kogels, die te groot waren, midden door, en dezelven, by hoeden vol, naar den Wal zendende. Kortom, deeze dappere tegenſtand was oorzaak, dat de Stad behouden werdt,

HET VRYE VAN SLUIS.

(8) MARGARET SANDRA, Huisvrouw van PIETER ROMAN, voorzittend Schepen der Stad. Zie SYLVIUS, *Vervolg op Aitzema*. IV. Boek. bl. 312.

Digitized by Google

HET VRYE VAN STAUW.

werdt, die sedert aan de zyde der Staaten gebleeven is (9).

Getal van Huizen en Inwooners.

In Aardenburg zyn tegenwoordig niet meer dan zes Straaten, honderd vier en veertig bewoonbaare Huizen, die 'er nog redelyk wel uit zien, en ruim vyf honderd en zestig Inwooners (10). De Gebouwen zyn 'er van weinig belang. Men hadt 'er eertyds eene aanzienlyke Kerk, die der H. Maagd toegewyd was; doch toen de Stad, in 't Jaar 1604, aan de Staaten overging, vondt men dezelve al in zo verre vervallen, dat 'er alleen het Muurwerk, twee Toorens en eenige Pilaaren van overend stonden. Sedert is zy geheel gesloopt geworden. De Kerk, die thans van de Gereformeerden gebruikt, en door twee Predikanten bediend wordt, werdt in den Jaare 940 gestigt, en toen aan S. Baaf of Bavo toegewyd. Zy is redelyk groot en net, hebbende eenen tamelyken hoogen en sierlyken Toren. De Fran-

(9) Verscheiden' omstandigheden van dezen merkwaardigen aanval der Franschen hebben wy getrokken uit een eenvoudig, doch naauwkeurig Verhaal deszelven, opgesteld door ANTHONY PEURSSEN, in dien tyd Burgemeester van den Courpse te Aardenburg, en in May des Jaars 1674 ter Druikperse vervaardigd; doch nooit in 't licht gegeven.

(10) Ons is een Lyst van Aardenburg toegeschikt, door den reedsgemelden Burgemeester ANTHONY PEURSSEN uit de oude Stads-Papieren opgesteld, by welken blykt, dat 'er wel eer te Aardenburg geweest zyn vier Poorten, vyf Markten, twee andere Plaatsen, twaalf voornaame Gebouwen en wel vier en zeventig Straaten, van welken 'er agt en dertig met naame genoemd worden.

Digitized by Google

Franſche Gereformeerden hebben 'er, voor eenige Jaaren, ook eene Kerk geſtigt, die door éénen Predikant bediend wordt. Ook hebben de Doopsgezinden te Aardenburg eene Kerk en Predikant (11). De Kloofters, die hier voor deezen zyn geweeſt, zyn, ſedert het jaar 1604, verbouwd en tot een ander gebruik geſchikt geworden. De Roomſchgezinden hebben tegenwoordig te Aardenburg zelfs geene Kapel meer; maar gaan te Middelburg in Vlaanderen ter miſſe. Men heeft een Weeshuis te Aardenburg, dat gelyk dat van Sluis door Regenten, welken door de Stads Overheid en den Kerkenraad verkooren worden, beſtierd wordt. Het Stadhuis ſtaat op een Plein, dat met Boomen beplant is. Het heeft twee Vertrekken, alwaar de Regeering haare Byeenkomſten houdt. De Griffier heeft zyne wooning in het Stadhuis. HET VRYE VAN SLUIS.

De handel van Aardenburg was, ſedert het toedammen der Haven, in het jaar 1701, door laſt van hunne Hoogmogenden, geſchied, merkelyk vervallen. Doch hy begon, na het openen der zelve, in 't jaar 1719, wederom te herleeven. Hy beſtaat voornaamlyk in Graanen, Hout en ſterke HANDEL.

(11) Zy waren 'er al in den aanvang der zeventiende Eeuwe. Zie HUNNIUS, *Staatſch Vlaanderen*, IV. Vert. bl. 190. 201; en in 't Jaar 1672. deeden zy 'er veel dienſt aan 't Krygsvolk en de Burgerye, de zelven van veelerlei noodwendigheden rykelyk verzorgende, *Uit het geſchreeven Verhaal van Burgemeeſter* ANTHONY PEURSSEN.

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUIS.

Dranken. In 't jaar 1729, heeft eene Maatschappy van Koopluiden het pooten der Meede te Aardenburg begonnen; en in 't jaar 1734 heeft men 'er eene groote Meestoove gebouwd. De Meede, die hier valt, mag, zo men my berigt, nevens de Zeeuwsche gerekend worden. Van ouds heeft men negen Gildens te Aardenburg gehad; waar uit men afneemen mag, dat de handel daar eertyds veel grooter geweest is, dan tegenwoordig.

Regeering.

De Regeering van Aardenburg bestaat uit één' Baljuw, één' Burgemeester van den *Courpse* en één' Burgemeester der Schepenen, agt Schepenen, één' Griffier en één' Ontvanger. De Baljuw wordt, door de Algemeene Staaten, voor zyn Leven, aangesteld. De Burgemeesters en de Schepenen worden jaarlyks, door de Afgevaardigden der Algemeene Staaten, of veranderd, of in hun Ampt bevestigd. Zy begeeven het Ampt van Griffier, dat van Ontvanger en andere mindere Bedieningen. In lyfstraffelyke zaaken wyst deeze Overheid beslissend Vonnis; doch in burgerlyken beroept men zig van haare Vonnissen op den Raad van Vlaanderen. Het Regtsgebied der Stads Overheid strekt zig uit over zes honderd drie en vyftig Gemeten en een Roede Lands. Hier van leggen zeven en tagtig Gemeten en twee honderd zes en vyftig Roeden in de oude Stad: honderd een en tagtig in den Polder Beooster-Eede: twee en zestig Gemeten negen en zestig Roeden in den Polder

Digitized by Google

der Beweſter-Eede bezuiden S. Pietersdyk: tagtig Gemeten in den Polder Beweſter-Eede benoorden S. Pietersdyk: twintig Gemeten in de Haven van Aardenburg: twee honderd en zeſtien Gemeten in den Izabelle Polder, en vyf Gemeten honderd negen en twintig Roeden in den Polder den Boom. HET VRYE VAN SLUIS.

De Admiraliteit van Zeeland houdt eenen Ontvanger der inkomende en uitgaande Regten, één' Kontrarolleur en één' Kommis ter Recherche te Aardenburg. Bedienden der Admiraliteit.

Het AARDENBURGER AMBAGT behoort geheel onder het Regtsgebied van het Vrye, het gedeelte Lands, dat onder de Stad legt, alleenlyk uitgenomen. Dit Ambagt wordt, door de Vaart, die in 't Lapſchuurſche Gat loopt, in twee deelen onderſcheiden. Het deel, bezuiden de Vaart gelegen, vervat, behalven het Staats gedeelte van het Graafſchap Middelburg, de Kerſpels van S. Kruis, Eede of S. Baafs, Onze Vrouwe bezuiden, Heile, S. Laurens en de Polders van Beweſter-Eede en Izabelle. Het deel, benoorden het gemelde Kanaal gelegen, vervat de Dorpen van Kadzand, Zuidzand, het Retrenchement en ter Hofſtede, benevens de Heerlykheid van Nieuwvliet en eenige Polders. Dit laatſte deel zullen wy beneden, te gelyk met het gantſch Eilandje Kadzand, beſchryven, en hier alleenlyk van het eerſte gedeelte van het Aardenburger Ambagt kortelyk gewaagen. Aardenburger Ambagt.

De HEERLYKHEID of het GRAAFSCHAP MIDDELBURG in Vlaanderen, dat zyn byzonder Regtsgebied heeft, en, voor zo ver het tot Oostenryks Vlaanderen behoort, niet onder 't Kollegie van de Vryen ſtaat, verdient, in de eerſte Heerlykheid of Graafſchap Middelburg.

HET VRYE VAN SLUIS.

plaatſe, geſteld te worden. Het behoort maar voor een gedeelte tot Staats Vlaanderen. Het overige is, by het regelen der Grensſcheidinge, den Huize van Ooſtenryk ten deel gevallen. Het Steedje Middelburg, dat niet met Middelburg in Zeeland verward moet worden, legt een klein uur ten Zuiden van Aardenburg. Oudtyds was het ſlegts een Gehugt, behoorende onder het Dorp Heile: en toen werdt het, door Guy, Graaf van Vlaanderen, aan de Abdye der Premonſtreiten, te Middelburg in Zeeland, geſchonken. Sedert kreeg dit Gehugt den naam van Middelburg. Den Abt verlof gekreegen hebbende, om dit Middelburg, met het Land, dat 'er van afhing, te vervreemden, werdt het, in 't jaar 1446, aan Pieter Bladelin, Schatmeeſter der Orde van het Gulde Vlies, verkogt. Deeze omringde het met Muuren en Graften, en maakte 'er een klein Steedje van. Het heeft naderhand verſcheiden Heeren of Graaven gehad, en tegenwoordig is 'er de Prins van Ifenghien Bezitter van. Hy houdt dit Graafſchap ter leen, voor een gedeelte van het Vrye van Brugge, en voor een gedeelte van het Vrye van Sluis; nademaal het ten deele tot Ooſtenryks, en ten deele tot Staats Vlaanderen behoort.

Hiſtorie.

Veel heeft dit Middelburg van ouds in den Oorlog geleeden. De Bruggenaars, die, ter verdediging hunner Voorregten, tegen Keizer Maximiliaan, opgeſtaan waren, maakten 'er zig, in 't jaar 1488, meeſter van. In den Spaanſchen Oorlog, werdt de Plaats, nu

nu eens door de Staatſchen, dan wederom door de Spaanſchen ingenomen. Na 't eindigen van het twaalfjaarig Beſtand, in 't jaar 1621, kwamen beide de Partyen overeen, dat Middelburg onzydig zou blyven (n); en van dien tyd af heeft de plaats altoos open gelegen. By de Munſterſche Vrede des jaars 1648, werdt een gedeelte van het Graafſchap Middelburg aan de Algemeene Staaten afgeſtaan. Het overige, benevens het Steedje, bleef in de magt van Spanje. De Franſchen maakten zig, in 't jaar 1702, meeſter van Middelburg, en verſterkten het Steedje met Wallen en Graften; doch eer het werk nog voltrokken was, deedt de Bezetting van Sluis eenen aanval op de Plaats, nam dezelve in, en deedt de begonnen' Werken ſlegten. Een fraai Kaſteel, dat verſcheiden' Toorens en Rondeelen hadt, en door Pieter Bladelin gebouwd was, werdt toen ook, uit vrees, dat 'er de Franſchen in neſtelen mogten, ten gronde toe verwoeſt. De Kerk van Middelburg wordt door de Roomſchgezinden gebruikt. Zy ſtaat onder den Biſſchop van Brugge. De weinige Gereformeerden, die in het Steedje en in het gantſche Graafſchap gevonden worden, gaan ter Eede, dat 'er digt by legt, ter Kerke.

HET VRYE VAN SLUIS.

(n) Zie Groot Plakaat-boek, II Deel, Kol. 1219.

De Regeering van het Graafſchap beſtaat uit één' Baljuw, één' Burgemeeſter, agt Schepens en één' Sekretaris. Zy worden allen door den Graaf aangeſteld, en zyn van den Roomſchen Godsdienſt, behalven twee Schepenen, voor het Grondgebied van hunne Hoogmogenden in het Graafſchap, wel-

Regeering.

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUIS.

ken van den Hervormden Godsdienſt zyn. In lyfſtraffelyke Zaaken velt deeze Regtbank beſliſſend Vonnis; in burgerlyken, kan men zig van haare Vonniſſen of op de Regtbank van het Vrye van Brugge, of op die van het Vrye van Sluis beroepen; naar dat de zaaken onder 't een of 't ander Regtsgebied voorgevallen zyn. De Regtbank van Middelburg mag haare Misdaadigen, zonder 'er zelve over gevonniſt te hebben, aan die van de twee gemelde Regtbanken, onder welke zy behooren, verzenden, en deeze Regtbank is gehouden, op eigen' koſten, regt over dezelven te doen.

Uitgeſtrektheid.

Het Graafſchap Middelburg vervat eene Landſtreek van honderd negen en vyftig Gemeten en dertien Roeden in het Kerſpel van S. Kruis, benevens een gedeelte van den Polder den Boom; drie honderd een en twintig Gemeten en agt en zeventig Roeden in het Kerſpel van Heile; vyf honderd en vyftig Gemeten in het Kerſpel van S. Baafs en omtrent zeven honderd en veertig Gemeten in het Kerſpel van Onze Vrouwe bezuiden, benevens de Landſtreeken van Leenskens en Zoetendaal. In de eerſte van deeze twee, is niets opmerkelyks: in de andere, heeft men een Boſch en een Kasteel, dat den Jezuiten van Brugge toekomt. Een gedeelte van dit Land legt alleenlyk op Staaten-bodem.

Kerſpels en Dorpen.

Wy komen tot de Kerſpels, Polders en Dorpen in het Zuidelyk gedeelte van het Aardenburger Ambagt gelegen. Het vervat de Kerſpels van S. Kruis, S. Baafs, Onze Vrouw

Vrouw bezuiden en Heile, benevens den Polder Beweſter-Eede benoorden S. Pieters Dyk en den Izabelle-Polder. HET VRIE VAN SLUIS.

S. Kruis is een klein Dorpje, een half uur beoosten Aardenburg gelegen. De Gereformeerde Kerk wordt 'er door éénen Predikant bediend. Het Kerſpel van S. Kruis, in het welke dit Dorpje legt, beſlaat twee duizend zes honderd negen en tagtig Gemeten en honderd twee en veertig Roeden. Onder het zelve leggen twaalf honderd drie en zeſtig Gemeten en agt en tagtig Roeden Lands van den Polder Beoosſter-Eede, die grootendeels op Keizerlyken bodem legt; het hoog Land van S. Kruis, beſlaande honderd en drie Gemeten en twee honderd Roeden, de groote Boom groot zeven honderd vyf en veertig Gemeten en drie en dertig Roeden; de Godsvliet groot honderd drie en zeventig Gemeten, en het gedeelte van den Ooſthoek of kleinen Boom, dat op Staaten bodem legt, beſlaande vier honderd en vier Gemeten en honderd een en twintig Roeden. Het grootſte gedeelte deezer Landſtreeke ſtaat onmiddelyk onder het Regtsgebied van het Kollegie van de Vryen. Wat 'er van onder het Schependom van Aardenburg en het Graaffchap van Middelburg behoore, hebben wy reeds te vooren aangeweezen. Deeze Landen betaalen aan Verpondingen ſommigen twee en twintig, en anderen vyf en twintig Stuivers ieder Gemet. S. Kruis.

Eede of *S. Baafs* is insgelyks een klein Dorpje, dat een weinig boven Aardenburg, Eede of S. Baafs.

Het Vryen van Sluis.

aan het Watertje de Eede, gelegen is. Wy hebben reeds gewag gemaakt van de Gereformeerde Kerk van Eede, die door éénen Predikant bediend wordt. Het gantſche Kerſpel van S. Baafs beſlaat zeven honderd zeſtien Gemeten en zeven Roeden, van welken de Dooper Polder twee honderd vyf en veertig Gemeten, en de Praat vier honderd een en zeventig Gemeten en zeven Roeden uitmaakt. Een gedeelte van dit Land behoort onder het Graafſchap van Middelburg, en een ander gedeelte onder de Stad Aardenburg. In de Verpondingen draagt het drie en twintig Stuivers van 't Gemet. De Huizen van Eede zyn genoegzaam ſamengevoegd met die van het Kerſpel van

Onze Vrouw bezuiden.

Onze Vrouw bezuiden, dat aan de Ooſtzyde van Eede gelegen is. Dit Kerſpel beſlaat twee duizend een honderd vier en zeſtig Gemeten en honderd en agt Roeden Lands, van het welke een groot gedeelte onder het Ooſtenryks deel van het Graafſchap Middelburg, en het overige onder het Kollegie van de Vryen behoort. Het is verdeeld in twaalf honderd zes en veertig Gemeten en honderd vier en dertig Roeden Lands uit den Polder Beooſter-Eede en negen honderd zeventien Gemeten twee honderd vier en zeventig Roeden uit den Biezen-Polder. Dit Land betaalt twee en twintig Stuivers van 't Gemet aan jaarlykſche Verpondingen.

Heile.

In het Kerſpel van *Heile*, tuſſchen Aardenburg en het Lapſchuurſche Gat gelegen, is geen Dorp. Men ziet 'er egter nog eenige oude overblyfſels eener Kerke. Dit Ker-

Digitized by Google

Kerſpel vervat twaalf honderd zes en negentig Gemeten twee honderd en zes Roeden Lands, waar van een gedeelte tot het Ooſtenryks deel van het Graafſchap Middelburg behoort; ſtaande het overige onder het Regtsgebied van het Kollegie van de Vryen: zeven honderd vier en zeſtig Gemeten van dit Land leggen in den Polder van Beweſter-Eede bezuiden S. Pieters dyk. Het vervat daarenboven den Stiershoek, ter grootte van vier honderd negen en veertig Gemeten honderd zes en zeventig Roeden, en den Paapen Polder groot drie en tagtig Gemeten en dertig Roeden. Dit Land betaalt ook twee en twintig Stuivers van 't Gemet aan Verpondingen. HET VRYE VAN SLUIS.

S. Laurens, een Dorp dat omtrent een uur gaans ten zuidooſten van Aardenburg gelegen is, heeft eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediendt wordt. In dit gedeelte van Aardenburger Ambagt leggen nog twee Polders, die onder geene byzondere Kerſpels begreepen zyn, en daarom in geene Kerſpels-Laſten draagen, te weeten de Polder van Beweſter-Eede benoorden S. Pieters Dyk, en de Izabelle Polder. S. Laurens.

De Polder van *Beweſter-Eede* is zo genoemd, om dat hy ten weſten van het Watertje de Eede, tuſſchen Aardenburg en Sluis, gelegen is, en wordt verdeeld in Beweſter-Eede benoorden S. Pieters Dyk, en Beweſter-Eede bezuiden S. Pieters Dyk. Het eerſte deel ſtrekt zig uit van Sluis tot aan Aardenburg voor de Poort. Eertyds beſloeg het meer Lands; doch het is, met het vermeerderen der Veſtingwerken van Sluis, merkelyk Polder van Beweſter-Eede.

Het Vrye van Sluis.

kleiner geworden. Men begroot het tegenwoordig op negentien honderd drie en negentig Gemeten honderd en veertien Roeden. Van Beweſter-Eede bezuiden S. Pieters Dyk hebben wy reeds geſproken.

Izabelle-Polder.

De *Izabelle-Polder* legt ten noorden van Aardenburg, en ſtrekt zig tot aan het Zwin toe uit. Zy vervat twee duizend een honderd Gemeten Lands, waar van agttien honderd vier en tagtig Gemeten onder het Vrye, en twee honderd en zeſtien Gemeten onder het Regtsgebied van Aardenburg behooren. Dit Land betaalt vyf en twintig ſtuivers van 't Gemet aan Verpondingen. Het Aardenburger-Ambagt bezuiden 't Zwin beſlaat in 't geheel tien duizend negen honderd negen en vyftig Gemeten twee honderd zeven en zeventig Roeden Lands, welken voor verre het grootſte gedeelte onder het Regtsgebied van 't Kollegie 's Lands van de Vryen behooren. In de Dorpen van het Aardenburger Ambagt heeft men geene Roomſchgezinden Kerkhuizen. De Regeering wordt 'er waargenomen door Hoofdmannen, welken het Kollegie van de Vryen aanſtelt. Dit Kollegie zendt ook Afgevaardigden naar de Plaatſen, daar Kerken zyn, ten overſtaan van welken, de Verkiezing van Predikanten, Ouderlingen en Diakenen geſchiedt.

Beſchryving van het Steedje Ooſtburg. Gelegenheid.

Het Ambagt van Ooſtburg behoort, uitgenomen het Steedje van dien naam en deszelfs Regtsgebied, ook onder het Kollegie van de Vryen.

OOSTBURG is een klein Steedje, omtrent twee uuren gaans ten noordooſten van Sluis ge-

gelegen, niet verre van eene Vaart, die in het Zwin loopt. Eertyds was dit Plaatsje verſterkt; doch de Veſtingwerken zyn 'er al, ſedert veele Jaaren, geſlegt geworden. HET VRYE VAN SLUIS.

Men wil dat Ooſtburg zeer oud zy. Het Steedje werdt, in den Jaare 1384, van de Gentenaars overvallen en verbrand. De Ingezetenen ſtaken, niet lang daar na, uit wederwraak, eenen Dyk door, waar door het gantſche Land onderliep, en veele Gentenaars in 't water ſmoorden. Maurits, Graaf van Naſſau, maakte zig, in 't Jaar 1604, meeſter van Ooſtburg en de rondsomleggende Forten, die ſedert, te gelyk met de Veſtingwerken der Stad, geſlegt zyn geworden. Hiſtorie.

Daar zyn maar drie of vier Straaten, en omtrent honderd Huizen binnen Ooſtburg, van welken 'er verſcheiden' onbewoond zyn. Men heeft 'er twee Kerken, van welken de eene door de Nederduitſche, en de andere door de Franſche Gereformeerden gebruikt wordt. De Roomſchgezinden hebben geen Kerkhuis te Ooſtburg. Het Stadhuis ſtaat op een Plein. Het heeft een klein ſpits Toorentje, dat even uit het dak ſteekt, en van een Klokje voorzien is, dat geluid wordt, als het Kollegie vergadert, en by andere gelegenheden. Verders is 'er niets byzonders aan te zien. Grootte en Gebouwen.

De Regeering van Ooſtburg beſtaat uit één' Baljuw, één' Burgemeeſter, vier Schepens, één' Griffier en één' Ontvanger. De Baljuw wordt, gelyk die van Aardenburg, voor Regeering.

zyn

HET VRYE VAN SLUIS.

zyn Leven, door de algemeene Staaten, aangeſteld. De Burgemeeſter en Schepens worden jaarlyks, door de Afgevaardigden van hunne Hoogmogenden, veranderd of in hun Ampt beveſtigd. De Regeering van Ooſtburg begeeft de Ampten van Griffier en Ontvanger. Men regelt zig, volgens goedvinden van hunne Hoogmogenden, by Beſluit van den 7 July 1678, aan de Ooſtburgers verleend, in dit Steedje, naar de Brugſche Keuren en Gewoontens (12). Het Regtsgebied van het Steedje Ooſtburg is van eene zeer kleine uitgeſtrektheid. Het beſlaat niet meer dan vier en tagtig Gemeten, honderd en vyftig Roeden Lands, gelegen in het tweede deel van den Prins Willems Polder, in den Henriks Polder, in den Veerhoek Polder en in de oude Haven van Ooſtburg, allen onmiddelyk aan 't Steedje paalende.

Ooſtburger Ambagt.

Het OOSTBURGER AMBAGT legt, voor het grootſte gedeelte, onder het Regtsgebied van het Kollegie van de Vryen. Tot dit Ambagt behoort een aanmerkelyk deel van het Land van Kadzand, (tot welks Beſchryving wy terſtond zullen overgaan) benevens de Henriks Polder, het tweede deel van Prins Willems Polder en verſcheiden andere kleine Poldertjes.

Henriks Polder.

De *Henriks Polder* wordt, door de nieuwe Haven, van het Eilandje Kadzand afgeſcheiden.

(12) Zie de voornaamſte van die Keuren, by ROMEIN DE HOOGE, *Spiegel van ſtaat*, II. Deel. VI. Verdeel. bl. 188-198.

Digitized by Google

den. Zy werdt, in 't Jaar 1618, droog gemaakt, en vervat agt honderd agttien Gemeten en twee honderd agt en zeſtig Roeden Lands. Het Poldertje *annex de Henriks Polder* beſlaat maar drie en dertig Gemeten en honderd en vyftig Roeden. Bezuiden deezen Polder, legt de Polder *Veerboek*, die twee honderd twee en zeventig Gemeten en zeven en vyftig Roeden Lands vervat. Het Poldertje *Stampersboek*, dat maar vyf en vyftig Gemeten en honderd negentien Roeden beſlaat, legt ten Ooſten van de Henriks Polder. Het Vrye van Sluis.

De *Prins Willems Polder* is in twee deelen onderſcheiden. Het eerſte deel behoort tot Yzendyker- en het tweede tot Ooſtburger-Ambagt. Dit tweede deel werdt, in 't Jaar 1651, droog gemaakt. Het draagt den naam ook van *Schoontlyke* en vervat een aanzienlyk Dorp van dien zelfden naam, alwaar eene Gereformeerde Kerk is, die door éénen Predikant bediend wordt. Dit tweede deel van den Prins Willems Polder beſlaat vier duizend drie honderd zes en veertig Gemeten en honderd zes en zeſtig Roeden Lands. Het maakt een Kerſpel op zig zelf uit, en ſtaat geheel onder het Regtsgebied van het Vrye. Nog eenige Poldertjes behooren 'er tot Ooſtburger Ambagt, te gering om 'er in 't byzonder melding van te maaken. De Verpondingen der Landeryen onder Ooſtburger Ambagt beloopen twintig, twee en twintig, zes en twintig, agt en twintig en dertig Stuivers van ieder Gemet. Schoondyke of het tweede deel van Prins Willems Polder.

Het

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUIS.

Het EILAND of LAND VAN KADZAND (13) legt aan het Weſteinde van Staats Vlaanderen, wordende ten Noorden en ten Weſten van de Zee, ten Ooſten door eenen Arm van de Weſterſchelde, en ten Zuiden door het Zwin beſpoeld. Dit Eilandje is van het Noord-Ooſten naar het Zuid-Weſten omtrent twee uuren gaans lang, en ook omtrent zo breed van het Noorden naar het Zuiden.

Beſchryving van het Land van Kadzand.

Hiſtorie.

Sommigen willen, dat Kadzand van ouds tot Zeeland behoord hebbe (o). Eertyds heeft 'er de Biſſchop van Utrecht eenig Regt over gehad. Men vondt 'er toen eene Benediktyner Prooſtdy, die lang vernietigd geweeſt is. De Hollanders, Zeeuwen en Vriezen, hebben dikwils op dit Eiland, tegen de Vlaamingen geoorlogd. In 't Jaar 1295, deeden de Vriezen eenen inval op Kadzand, en ſloegen den Graave van Vlaanderen een goed deel Volks af. Weinige Jaaren daar na, vielen de Zeeuwen in dat Eiland, en vernielden 'er alles te Vuur en te Zwaard. In laater' tyd heeft Kadzand ook zyn deel van de Oorlogs-onluſten gehad. Maurits, Graaf van Naſſau, kwam met het Krygsvolk van den Staat, op dit Eiland, in 't jaar 1604, alwaar hy zig, in twee dagen, van alle de Sterktens meeſter maakte. De Verovering van dit Eilandje, baande hem den weg, tot het bemagtigen van Sluis in Vlaanderen. Kadzand is ſedert tot in 't Jaar 1708, on-

(o) *Smallegange, Kronyk van Zeeland* bl. 231.

(13) Eenigen ſchryven *Katzand*, en leiden den oorſprong deezes naams van de oude Katten af.

Digitized by Google

onder de magt der Algemeene Staaten gebleeven. De Franſchen deeden 'er, in 't gemelde jaar, eenen inval in, waar voor men egter wil, dat het Land bevryd zou zyn geweeſt, indien niet de Krygsbevelhebbers, door zekeren Regeerings Perſoon, misleid waren geworden (p). HET VRYE VAN SLUIS.

Het Eilandje was oudtyds veel grooter; doch de Zee heeft 'er ſedert meer dan de helft van weggenomen. De vloed heeft 'er, van wegen den laagen grond, groote kragt, inzonderheid by Noordweſtelyke Stormwinden, en is niet dan door geweld van Dyken en Dammen te keeren; daar de Zee egter nu en dan zo ſterk tegen aan gejaagd wordt, dat de zelven voor den drang der Golven bezwyken. In den deerlyken Watervloed van 't jaar 1682, liepen, in 't Land van Kadzand, onder de Elizabets-Polder, de Barbara-Polder, Nieuwvliet, de groote en kleine S. Anna-Polder, die van tien honderd, de Stik-Polder, de zwarte Polder, de kleine Polder, de Zand-Polder van 't Retrenchement, de Scherbiers-Polder, Oud en Nieuw Breedzand enz. (q). Naderhand heeft Kadzand nog meer geleeden. De Ooſtduin, die zig, aan den kant van de Noordzee, met eenen hoek uitſtrekte, was, voor omtrent vyf en twintig jaaren, nog een half uur gaans breed, te rekenen van 't Land tot aan de Zee; doch het Strand en de Duin zelf zyn ſedert zo merkelyk afgenomen, dat 'er tegenwoordig van de Duin naauwlyks iets meer overig is. De diepte nadert allenskens tegen den Wal van 't Land. De zwaa-

Gelegenheid.

(p) *Wildſchuts Project op de Paſſe gaule*, bl. 5.

(q) Zie *S. A. Gabbema Nederl. Watervloeden*; bl. 345.

re

Het Vaste van Sluis.

re Dyk, dien men hier, in 't jaar 1719, tot eenen Slaaper, gelegd hadt, wordt nu dagelyks van de volle Zee beſpoeld. Kadzand wordt hier door zo zeer gedrukt, dat het, ſedert veele jaaren, de gemeene Laſten niet opbrengen kan. De Raad van Staate heeft het nu al lang vryheid van Verpondingen verleend, mids dat het geld, dat 'er anders van komt, behalven nog drie Guldens van ieder Gemet, tot verbetering der Zeeweeringen, beſteed worde. De tien honderden Zwarte-Polder, de Wulpen-Polder, Oud en jong Breskens, de Polder van de Groede, de Adorne-Polder en eenige anderen, aan Kadzand gelegen, genieten gelyke Vrydommen, mids hun aandeel in het beloop der Zeeweeringen draagende. Wanneer wy naderhand de Verpondingen deezer Polders zullen aantekenen, moet men zig herinneren, dat dezelven niet aan 't gemeene Land komen. De Tiendheffers zelven draagen hun aandeel in de koſten der Zeedyken. Het Eiland Kadzand is zeer vrugtbaar, en brengt koſtelyke Tarw voort.

Hiſtorie en Staat der Saltsburgſche *Emigranten* in 't Land van Kadzand.

Verſcheiden' Franſche Vlugtelingen hebben zig hier eertyds nedergezet, en voor weinige jaaren, zyn 'er een goed getal van Saltsburgſche Zwervers bygekomen, die zig meeſt met den Landbouw geneeren. Wy hebben, by eene andere gelegenheid (r), reeds aangemerkt, dat deeze laatſten hier eenen Lutherſchen Predikant hebben, die op koſten van den Staat onderhouden wordt. Doch hier zal 't niet t'onpas komen de Hiſtorie deezer Luiden, ons van goederhand toe-

(r) I Deel, bl. 68.

Digitized by Google

toegeschikt, kortelyk te melden. De Vervolging, in 't Bisdom van Saltsburg, in 't jaar 1732, hier te Lande rugtbaar geworden zynde, namen de Burgemeesten en Schepenen 's Lands van de Vryen in overweeging, om een zeker aantal van verdreven of weggetrokken Saltsburgers in hun Land te ontvangen, en aan de kost te helpen. Men bevondt, dat 'er jaarlyks wel twaalf of veertien honderd Ingezetenen van Oostenryks Vlaanderen binnen 't Land van de Vryen kwamen arbeiden, 't geld dat sy wonnen des Winters t' huis verteerende. Dit kon, dagt men, voorkomen worden, als men meer Volks in 't Land woonen liet. Men vervoegde zig dan aan de Algemeene Staaten, die den Heer Gallieres, Resident te Regensburg, last gaven, om zeven of agt honderd Saltsburgers herwaards te zenden. Gaarne lieten zy zig beweegen, en op den 9 Maart des Jaars 1733 zag men reeds eenige Vaartuigen, geprop met deeze Landverhaaters, in Nieuwerhaven, by Breskens aankomen. Hun getal bestondt in zeven honderd en een getrouwde Mans, Vrouwen en Kinderen, en drie en tagtig ongehuwde Persoonen. Om hen te ontvangen en van huisvesting en 't verder nodige te verzorgen, was, voor hunne aankomst, reeds zulke goede orde gesteld, dat men maar vier of vyf dagen met dit werk doorbragt. Voor dat zy hier en elders verdeeld werden, kwamen zy, op den elfden Maart, eenen Bededag, in de Kerk van Breskens by een. De Predikant, welken zy medege-

HET VRYE VAN SLHIS.

bragt hadden, en die nog in 't Land van Kadzand by hen is, deedt toen eene Predikaatsie voor hen, ſlaande op de gelegenheid des tyds. Men zag hun met medelyden aan, alzo men hen voor Luiden van een vroom gemoed hieldt. Eerlang hielp men hen aan werk; doch toen veranderden de goede gedagten, welken men van hen gehad hadt. Men bevondt, dat men eenen hoop lui geboefte in 't Land gehaald hadt, onder welken naauwlyks eenige goeden gevonden werden. Veelen gingen terſtond by de Roomſchgezinden ter Miſſe. De meeſten zogten 't Land allenkskens wederom te ruimen. Om de beſten in 't Land en aan 't werk te houden, werden koſten noch moeite geſpaard: doch vergeefs. Men moeſt dan, met verlof van hunne Hoogmogenden, van tyd tot tyd, aan elk die vertrekken wilde, een Paſpoort verleenen, in 't welke zyne goede of kwaade hoedanigheden gemeld werden. Zo veelen zyn 'er vertrokken, dat 'er thans niet boven twee honderd Perſoonen, jong en oud, in 't Land van Kadzand zyn overgebleeven, alwaar zy zig, in en omtrent het Dorp Groede, ophouden. Dit Volk heeft den Lande van de Vryen, tot heden toe, ruim twintig duizend Guldens gekoſt. De Armen onder de overgebleevenen, die een merkelyk getal uitmaaken, worden onderhouden uit eenen Ommeſlag over 't Land van de Vryen, om welken te heffen, een byzondere Ontvanger aangeſteld is. De Staat verleent hun allen daarenboven Vryheid van Impoſten.

Vier

Vier Schoolmeesters zyn 'er over hunne Kinderen aangesteld, die, zo wel als de Predikant, door 't gemeene Land, betaald worden. De Lutherſche Gemeente van Amſterdam heeft ook veel goeds aan deeze menſchen gedaan, en houdt 'er nog, van tyd tot tyd, de hand aan. Op haar verzoek en kosten, zal 'er, te Groede, eene nieuwe Lutherſche Kerk gebouwd worden, waar toe de grond, al in den Zomer des jaars 1739, afgesteken is. Ten tyd toe, dat deeze Kerk volbouwd is, houden de Saltsburgers hunne Godsdienſtige Vergaderingen in de Nederduitſche Gereformeerde Kerk, tuſſchen de Voor- en Nademiddags-Predikaatſie. De Predikant geniet zes honderd guldens in 't jaar, zynde hy de eenigſte, buiten de Gereformeerden, die zyne betaaling van 't Land trekt.

HET VRYE VAN SLUIS.

Het Eilandje Kadzand is tegenwoordig in twee byna gelyke deelen verdeeld. Het ooſtelyk gedeelte behoort tot Ooſtburgeren het weſtelyk tot Aardenburger Ambagt. Het gantſch Eilandje ſtaat onmiddelyk onder het Regtsgebied van het Kollegie van de Vryen. De Heerlykheden van Breskens en Nieuwvliet alleen hebben haar byzonder Regtsgebied.

Verdeeling van het Eilandje Kadzand.

Het ooſtelyk gedeelte van het Eilandje, 't welk tot Ooſtburger Ambagt behoort, vervat het Kerſpel en Dorp Groede, de Heerlykheid Breskens en de Polders Baarzande, Elizabet, Wulpen en Kornelia.

Ooſtelyk gedeelte vervattende

Groede of *de Groede* legt een groot uur gaans behoorden Ooſtburg, in eenen Pol-

't Dorp en de Polder de Groede.

HET VRYE VAN SLUIS.

der van den zelfden naam, die vier duizend eenhonderd een en vyftig Gemeten en negen en zeventig Roeden Lands beslaat. Voor deezen betaalde men vyf en dertig stuivers van ieder Gemet aan Verpondingen; doch deeze Belasting is, volgens eene Resolutie des Raads van Staate van den 14. September 1739, op vyf en twintig Stuivers verminderd. Groede is een groot en wel bevolkt Dorp. Men heeft 'er zes Straaten en verscheiden' nieuwerwetsche Huizen. De Gereformeerde Kerk, die fraai gebouwd en met een Gallery en spitsen hoogen Tooren voorzien is, wordt door eenen Predikant bediend. Nevens deeze staat de Walsche Kerk, die ook door eenen Predikant wordt bediend. En wel haast zal 'er, gelyk reeds gemeld is, in 't inkomen van 't Dorp naar den kant van Sluis, eene Lutherſche Kerk, ten behoeve der Saltsburgers, die in en om Groede woonen, zyn opgeregt. Van de Doopsgezinde Gemeente, hier en te Nieuwvliet, hebben wy al by eene andere gelegenheid (f) gewag gemaakt. Zy wordt door eenen Leeraar bediend. De Vergaderplaats is te Groede.

(f) I. Deel. bladz. 76.

DE HEERLYKHEID BRESKENS.

Breskens is insgelyks een groot Dorp met den titel van Heerlykheid. Het legt in het Kerspel van dien naam, 't welk de Polders oud en jong Breskens ter grootte van dertien honderd negentien Gemeten, honderd vier en vyftig Roeden, en een gedeelte van den Elizabets-Polder ter grootte van honderd en agttien Gemeten vervat. In de Verpondingen betaalt dit Land twintig Stuivers van 't Gemet. De Kerk van het Dorp Breskens wordt

Digitized by Google

wordt door éénen Predikant bediend. De Heer van Breskens ſtelt de Regeering in deeze Heerlykheid aan. Zy beſtaat uit één' Baljuw, één' Burgemeeſter en zeven Schepenen nevens eenen Sekretaris. Van de Vonniſſen deezer Regtbank, in burgerlyke zaaken geweezen, beroept men zig op het Kollegie van de Vryen. In lyfſtraffelyken velt zy beſliſſend Vonnis. HET VRYE VAN SLUIS.

De *Groote Baarzande-Polder* legt beooſten den Polder van Groede. Zy vervat verſcheiden' andere Polders, die allen, in 't jaar 1609, droog gemaakt werden, en beſlaat een duizend twee en zeventig Gemeten en negen en zeventig Roeden Lands. Dit Land betaalt wel dertig Stuivers van ieder Gemet in de jaarlykſche Verpondingen. Groote Baarzande Polder.

De *Elizabets-Polder* is dikwils doorgebroken geweeſt; doch nu wederom in tamelyk goeden ſtaat gebragt. Zy legt beooſten het Land van Breskens, en vervat honderd vyf en negentig Gemeten en zes en zeventig Roeden Lands, waar van zeven en zeventig Gemeten en zes en zeventig Roeden onder het Regtsgebied van 't Vrye, en honderd agttien Gemeten onder dat van de Heerlykheid Breskens behooren. De Verpondingen van dit Land beloopen, op ieder Gemet, twintig Stuivers. Elizabets Polder.

De *Wulpen-Polder*, die ten Zuiden van den Polder van Groede gelegen is, vervat verſcheiden' kleine Poldertjes, en beſlaat in 't geheel vier honderd en veertig Gemeten en honderd vyf en veertig Roeden, van wel- Wulpen-Polder.

Digitized by Google

HET VRIJ VAN SLUIS.

ken 'er eenigen onder het Regtsgebied van Breskens en Nieuwvliet; doch het grootste gedeelte onder dat van 't Vrye behooren.

Groote Kornelia-Polder.

De *Groote Kornelia Polder*, die honderd en agt Gemeten Lands beslaat, en eenige andere Poldertjes van minder aanbelang zyn ook naar den kant van Groede gelegen, en behooren geheel onder het Regtsgebied van 't Vrye. De Landen, onder de Wulpen- en Kornelia-Polders behoorende, betaalen twintig Stuivers van ieder Gemet aan Verpondingen.

Westelyk gedeelte, vervattende de Dorpen

Het Westelyk deel van het Eilandje wordt eigentlyk het *Land van Kadzand* geheeten. Het vervat de Dorpen van Kadzand, Zuidzand, het Retrenchement, Ter Hofstede, de Heerlykheid Nieuwvliet, den Polder Tien honderd, den zwarten Polder, het oud Kerspel van Kadzand en eenige anderen van minder aangelegenheid. Deeze gantsche Landstreek behoort tot het Aardenburger Ambagt.

Kadzand.

Het Dorp *Kadzand* is tamelyk groot. Men heeft 'er twee voornaame Straaten, en twee Kerken op een en het zelfde Kerkhof. De éene wordt door de Nederduitsche, en de andere door de Fransche Gereformeerden gebruikt, en elk door éénen Predikant bediend.

Zuidzand.

Zuidzand is een klein Dorpje, dat maar éene Straat heeft. Egter is 'er eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt.

Het Retrenchement.

Het Retrenchement, dat ook *Cassandria* genoemd wordt, leit aan den Oever van 't

Zwin.

Zwin. Dit Dorp werdt voor deezen door twee Schanssen gedekt, die ter wederzyde van het zelve opgeworpen waren, en den naam van *Oranje* en van *Nassau* droegen. Doch deeze Werken zyn, voor den jongsten Oorlog, geslegt, en men bediende zig toen van een Oorlogschip, om den mond van 't Zwin te bewaaren. In het Retrenchement heeft men eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt. Het Vrye van Sluis.

Ter Hofstede is eene kleine Buurt van vyf of zes Huizen, gelegen tusschen het Retrenchement en de Overvaart naar Sluis. Ter Hofstede.

Nieuwvliet is een Dorp en Heerlykheid, omtrent een uur gaans beoosten het Dorp Kadzand gelegen. Het heeft éene aanzienlyke Straat, en eene Gereformeerde Kerk, welke door éénen Predikant bediend wordt. De Heer de Vos, voor deezen Bewindhebber der Oostindische Maatschappye ter Kamer Middelburg en Heer van Nieuwvliet, heeft aan den ingang van dit Dorp een fraai Huis doen stigten. De Regtbank van Nieuwvliet bestaat uit één' Baljuw, zeven Schepens en één' Sekretaris, die allen door den Heer aangesteld worden. Van hunne Vonnissen, in burgerlyke zaaken, kan men zig op het Kollegie van het Vrye beroepen. In lyfstraffelyken, valt 'er geen beroep van hunne Vonnissen. Het grondgebied der Heerlykheid Nieuwvliet strekt zig uit, tusschen het Kerspel van Kadzand en dat van Groede, van den Zeekant tot aan de Oostburger Vaart. Over de Polders, die tot deeze Heerlykheid behooren, bestaande in een ge- Nieuwvliet.

Lijst van Sluis. deelte van den zwarten Polder, den groo-ten en kleinen S. Anna Polder, den Baanst-Polder, den Adorne-Polder, en verscheiden' anderen van minder aangelegenheid, zyn een Dykgraaf en eenige Gezwoorens aangesteld. Zy beslaan allen met malkanderen meer dan dertien honderd twee en zestig Gemeten Lands, 't welk agt en twintig en dertig Stuivers van 't Gemet in de jaarlykse Verpondingen betaalt.

Polders. De *Polder van Tien honderd* legt beoosten het Dorp Kadzand, en beslaat vier honderd drie en zestig Gemeten en honderd en zestien Roeden Lands. De *Zwarte Polder*, beoosten den voorgaanden gelegen, beslaat drie honderd en veertig Gemeten, van welken een gedeelte onder Nieuwvliet behoort. Het betaalt dertig Stuivers van 't Gemet.

Het oud Kerspel van Kadzand vervat verscheiden' andere kleine Polders; en beslaat in 't geheel zes duizend twee honderd negen en vyftig Gemeten en vyf en tagtig Roeden Lands. Ruim twee derde deelen van dit Land betaalen twintig, en een derde zes en twintig Stuivers van 't Gemet aan jaarlykse Verpondingen. Men heeft nog eenige kleine Poldertjes in het Land van Kadzand, die van zeer weinig aangelegenheid zyn, en ook twintig en zes en twintig Stuivers van 't Gemet aan jaarlykse Verpondingen betaalen.

Beschryving van het Steedje Yzendyke. Het Ambagt van Yzendyke behoort, zo wel als het Steedje van dien naam, onder het Regtsgebied van 't Kollegie 's Lands van de Vryen.

YZENDYKE is een klein Steedje, drie uuren gaans beoosten Sluis gelegen, niet ver van eenen kleinen inham van de Schelde, den Blik geheeten, die de Stad voor deezen bespoelde. Het was eertyds eene zeer sterke Plaats, en het omleggend Land kon 'er onder water gezet worden; doch dit zou thans bezwaarlyk geschieden konnen. Het bedyken van het Zuiddiep, in den jaare 1688, heeft de gelegenheid van Yzendyke zeer veel doen veranderen. Het Wanty, dat voorheen in het Zuiddiep viel, daar nu de dwarsweg legt, valt thans digt by de Jonkvrouwen-Schans. Sedert is de grond rondsom de Stad zo hoog opgezet, dat 'er het hoogst Getyde zelf zelden by kan. Daar voor het jaar 1688 de Schepen voeren, heeft nu, al veele jaaren lang, de Ploeg gegaan en het Vee geweid. Het Vryen van Sluis. Gelegenheid.

De Vestingwerken bestaan 'er uit zes Bolwerken, een Ravelyn, een halve Maan, eenige omgelegen' Reduiten en eene goede Graft. Daar leggen drie Kompagnien Voetvolk in Yzendyke, onder 't bevel van een' Kommandeur, die een' Majoor onder zig heeft. Vestingwerken.

Even buiten Yzendyke, aan de Zuidzyde der Stad, is een Fort van vier Bolwerken opgeworpen, *de Jonkvrouwen-Schans* geheeten, alwaar een Detachement Soldaaten, onder 't opzigt van eenen Majoor, in gelegd is. Een weinig beweften deeze Schans is de Reduit de Schaapstal. Jonkvrouwen Schans.

Yzendyke is al in den aanvang der tiende eeuwe bekend geweest. Men vindt, in de Historie.

HET VERT VAN SLUIS.

brieven der Utrechtsche Kerke van dien tyd, gewag gemaakt van drie Kerken, gewyd aan S. Margareet, S. Katharyn en S. Jan, die te *Yzendyke*, *in het Land Gasterna* (14) *aan de Rivier Beverna*, gestaan zouden hebben (s). In May des jaars 1604, maakte Maurits, Graaf van Nassau, zig meester van het Steedje Yzendyke. Hy hadt 'er zeven dagen voor gelegen, toen de Bezetting, die groot gebrek aan versch water hadt, het Steedje aan hem opgaf. Men hadt, 's daags te vooren, eenen Trompetter des Prinsen, die de Vesting kwam opeischen, na dat hy tweemaal geblaazen hadt, moedwillig doodgeschooten. En dit was oorzaak, dat de Bezetting geene de minste Krygseer, by het uittrekken, bedingen kon (t). Yzendyke is, sedert dit inneemen, altyd in de magt der Algemeene Staaten gebleeven.

(s) *Halma Tooneel der Vereen. Nederl. in Yzendyke.*

(t) *Groot Plakaatboek* II Deel, Kol. 605.

Grootte en Gebouwen.

Men heeft maar zes Straaten binnen Yzendyke. Het getal der Huizen beloopt honderd zes en vyftig, en dat der Inwooneren omtrent drie honderd, zonder de Vrouwen en Kinderen te rekenen. De Gereformeerde Kerk wordt 'er door twee Predikanten bediend. Zy wordt tamelyk wel onderhouden. Men bewaart 'er nog eenen Ladder in, met welken de Spaanschen weleer voorhad-

(14) Men vondt, voor ruim vier eeuwen, nog een overblyffel van deezen naam in het Dorp *Gastmeete*, dat digt by Yzendyke lag, en, in 't jaar 1337, nevens verscheiden andere Dorpen, van de Zee werdt ingezwolgen. Zie BOXHORN, *Kronyk van Zeland*, I Deel, bl. 66.

Digitized by Google

hadden de Stad te beklimmen. De Roomsch-gezinden hebben 'er ook een Kerkhuis. Het Stadhuis heeft eenen Tooren, en verders niet merkwaardigs. Men heeft twee Krygsmagazynen te Yzendyke, die onder 't opzigt van eenen Kommis ſtaan. Het voornaamſte Gebouw der Stad is het Huis, dat de Heer Helieul aldaar geſtigt heeft, 't welk, zo wel als de Kerk, van verre gezien wordt. VRYE VAN SLUIS.

De Regeering van Yzendyke beſtaat uit één' Baljuw, één' eerſten Hoofdman, zes Hoofdmannen en een' Griffier, die te gelyk het Ampt van Ontvanger der Stad bekleedt. De Baljuw wordt, voor zyn Leven, door den Hoogbaljuw van het Vrye van Sluis, aangeſteld. De Hoofdmannen worden jaarlyks, door Afgevaardigden van het Vrye, veranderd. Zy begeeven het Ampt van Griffier en Ontvanger, dat voor het Leven bekleed wordt. Regeering.

Voor meer dan eene eeuw, is 'er merkelyk geſchil geweeſt, tuſſchen de Regeering van Yzendyke en het Kollegie 's Lands van de Vryen. De Hoofdmannen gaven zig den naam van Schepenen, en beweerden onafhankelyk van het gemelde Kollegie te zyn. In 't jaar 1622, werdt 'er een Verdrag tuſſchen de Partyen getroffen, en by de Algemeene Staaten beveſtigd, volgens het welke de verkiezing van Hoofdmannen, uit de dienende Hoofdmannen en een dubbel getal door de zelven benoemd, geheel aan het Kollegie van de Vryen gelaaten werdt. Der Hoofdmannen Vonniſſen, in burgerlyke zaaken, zouden, onder * Borgſtellinge, tot uitvoe- Geſchillen tuſſchen de Regeering van Yzendyke en het Kollegie van 't Vrye.

* Cautie.

ringe

HET VRYE VAN SLUIS.

ringe gebragt konnen worden; doch men zou zig, van dezelven, op het Kollegie s Lands van de Vryen konnen beroepen. De kennis van lyfstraffelyke zaaken bleef alleen tot het gemelde Kollegie behooren. De Hoofdmannen, eenige nieuwe Keuren willende maaken, moesten de zelven aan het Kollegie voorhouden, dat 'er zyne goedkeuring aan zou geeven. Wyders moesten alle Keuren, op den naam van het Kollegie, afgekondigd worden. De Hoofdmannen behielden wel de bestiering over de Middelen der Stede; doch moesten daar van jaarlyks Rekening doen aan het Kollegie, of deszelfs Afgevaardigden. Het Opstellen van Excynzen over Yzendyke, zou ook alleen aan het Kollegie blyven behooren. De Ampten van Griffier, Ontvanger, Boden en andere mindere Bedieningen zouden, door de Hoofdmannen, vervuld worden (u). Kort na het maaken van dit Verdrag, vernieuwden de Hoofdmannen van Yzendyke de oude geschillen. Doch de Algemeene Staaten beslisten dezelven, by eene Ordonnantie van den 22 January des jaars 1630. In dezelve werdt den Hoofdmannen uitdrukkelyk verbooden, zig den titel van Burgemeesters en Schepenen aan te maatigen. En zy kreegen 'er bevel in, om zig, op de verbeurte van honderd Guldens, stiptelyk, volgens de gemaakte overeenkomst, te gedraagen (x).

(u) *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 1219.

(x) *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 1173.

Met het verkiezen der Regeeringspersoonen van Yzendyke gaat het op deeze wyze toe. De Afgevaardigden van het Kollegie van

van de Vryen begeeven zig jaarlyks naar Yzendyke; alwaar de Baljuw der Stad, nevens de regeerende Hoofdmannen eene benoeming van veertien Perſoonen gemaakt hebben, die, na het overleveren der Rekeningen, 't welk des Woensdags na Pinkſteren geſchiedt, en na dat de regeerende Hoofdmannen bedankt zyn, aan de Afgevaardigden wordt overgeleverd. Deezen verkiezen terſtond zeven Hoofdmannen, uit de zeven regeerenden, en de veertien benoemde Perſoonen; en de Penſionaris van 't Vrye maakt de Verkiezing, op ſtaande voet, van 't Stadhuis, aan het Volk bekend. Wanneer 'er een Hoofdman ſterft, wordt zyne plaats, door het Kollegie van de Vryen, met een' ander' Perſoon vervuld. HET VRYE VAN SLUIS.

De Admiraliteit van Zeeland heeft eenen Licentmeeſter binnen Yzendyke, tot het ontvangen der inkomende en uitgaande Regten.

Het AMBAGT VAN YZENDYKE vervat het eerſte deel van Prins Willems Polder, den Mauritius-Polder, den Oranje-Polder, den gouden Polder, den grooten en kleinen Jonkvrouwen-Polder en een gedeelte van den Generaalen Vryen Polder. In eenigen van deeze Polders, vindt men Dorpen en Kerken. Van de voornaamſten zullen wy kortelyk gewag maaken. Yzendyker Ambagt, vervattende

Het *eerſte deel van Prins Willems Polder* (14) werdt, in 't jaar 1650, droog gemaakt. Het be- Het eerſte Deel van

(14) Van het tweede deel deezes Polders hebben wy hier voor, (bladz. 471.) geſproken.

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUIS.

beslaat twee en twintig honderd twee en veertig Gemeten en twee honderd en tagtig Roeden, die zes en twintig Stuivers van 't Gemet aan Verpondingen betaalen. Het vervat een Dorp, dat de *Kerk op Waterland*, en doorgaans *Nieuw* of *Klein Kerkje* geheeten wordt. In den Lyst der Gereformeerde Predikanten draagt dit Dorp den naam van *Waterland*. Doch men moet het wel onderscheiden van het ander Dorp Waterland, dat nog geen uur van dit, op Keizerlyken bodem, gelegen is. Dit laatste wordt ook *Oudeman* genoemd. De Gereformeerde Kerk van het eerstgemelde Dorp wordt door éénen Predikant bediend. Toen de Franschen, in 't jaar 1708, eenen inval in Vlaanderen deeden, werdt deeze Kerk door hun afgebrand: doch sedert, uit verzamelde Penningen, veel sierlyker dan te vooren, opgebouwd. Het Kollegie van de Vryen en andere Heeren hebben 'er fraaije geschilderde Glazen in gegeven.

Prins Willems Polder met het Dorp, Kerk op Waterland.

Mauritius-Polder.

De *Mauritius-Polder*, benoorden de voorgaande gelegen, is al in 't jaar 1614 bedykt geworden. Zy beslaat elf honderd en dertien Gemeten Lands, die twintig Stuivers van 't Gemet in de Verpondingen betaalen.

Oranje-Polder.

De *Oranje-Polder* legt benoorden de Mauritius-Polder, en beslaat zeventien honderd zes Gemeten en twee en tagtig Roeden Lands. Het betaalt vyf en twintig Stuivers van 't Gemet in de jaarlykse Verpondingen. Men heeft voor deezen een ontwerp gemaakt, om een Dorp en Kerk in deezen Polder te stig-

Digitized by Google

ſlagten: doch het zelve is niet ter uitvoeringe gebragt. HET VRYE VAN SLUIS.

De *Gouden Polder* vervat honderd negen en dertig Gemeten, die twee en twintig Stuivers van 't Gemet aan jaarlykſche Verpondingen betaalen. Gouden Polder.

De *Groote Jonkvrouwen-Polder* was voor deezen, in 't jaar 1684, gemeten; doch in 't jaar 1735 werdt, door den zelven, eene Vaart gegraaven, die, van den Brakman beginnende, door de Paſſegeule, gemeenſchap met het Zwin heeft. Hier door is deeze Polder, die te vooren meer dan twaalf honderd en zeſtig Gemeten Lands beſloeg, maar duizend en dertig Gemeten groot gebleeven. Vyf honderd zeven en negentig Gemeten ſtaan onmiddelyk onder 't Kollegie van de Vryen, honderd zes en zeventig Gemeten agt en zeventig Roeden behooren tot de Heerlykheid Waterland, en de overige twee honderd zes en vyftig Gemeten en twee honderd twee en twintig Roeden tot de Heerlykheid Watervliet. Sedert het graaven der gemelde Vaart tot het jaar 1738 toe, zyn deeze Landen vry van Verpondingen geweeſt. Doch men verwagt nu eerſtdaags dat dezelven zullen aangeſlaagen worden. 't Zal niet ondienſtig zyn, de nieuwe Vaart, van welke wy ſpreeken, hier wat omſtandiger te beſchryven. Groote Jonkvrouwen-Polder.

De Paſſegeule is een Water, dat zynen oorſpronk verſchuldigd ſchynt aan den grooten Watervloed van November des jaars 1570 (y), en nu van het Gehugt Turkye, ausſchen het Eiland of den Generaalen Vryen Polder Nieuwe Vaart door den grooten Jonkvrouwen-Polder.

(y) Zie *Hummins Staatiſch Vlaand.* III Vertoog, bl. 35.

HET VRYE VAN SLUIS.

Polder en den Prins Willems Polder tot in het Zwin loopt. Dit Water is, in 't jaar 1735, verder gegraaven, door den grooten Jonkvrouwen-Polder en 't Zuiddiep, tot in den Brakman, een Water loopende voorby het Steedje Biervliet. De nieuwe Vaart, die ook den naam van *Paſſegeule* heeft aangenomen, loopt langs de Kontreſcharp van de Jonkvrouwen-Schans, en ſcheidt Yzendyker-Ambagt, het Kerſpel van de Groede, het Land van Kadzand enz. van 't vaſte Land van Vlaanderen. Van de Paſſegeule af, tot halver wege de Reduit de Schaapſtal, heeft men maar vyf voeten, en verder tot aan de Reduit toe, maar twee voeten diep beneden de Schorren gegraaven. Voor de Jonkvrouwen-Schans, heeft men, naar de Weſtzyde, maar twee voeten diep gegraaven; doch hier heeft het de Schuuring reeds merkelyk dieper gemaakt. Naar de Ooſtzyde, heeft men, tot aan den Ooſtdyk toe, zeven voet en elf duim diep gegraaven, en van daar, tot aan den Brakman toe, is negen voet diep beneden de Schorren gegraaven geweeſt. Men beoogt, door middel van dit Kanaal, deeze gantſche Landſtreek voor de invallen des Vyands te beveiligen; ten welken einde, aan den binnenkant deszelfs, van de Jonkvrouwen-Schans af tot tegen 't Water van den Brakman, eene verſterkte Linie gelegd is. Van de Jonkvrouwen-Schans af tot aan de Paſſegeule legt eene oude Linie; verder dient de Zeedyk van Prins Willems Polder om de Vaart te dekken. De Provincie van Zeeland wordt ook,

Digitized by Google

ook, door deeze Vaart en Linie, merkelyk beschermd. Men hoopt, in 't byzonder, door dit graaven, het verlanden van Sluis, waar voor men met reden bedugt was, te voorkomen. Het aanslyken van 't Zwin, van de Paardenmarkt, eene Schorre ten Noorden van Sluis, af, tot aan 't einde toe, was, sedert eenen geruimen tyd, zo zeer toegenomen, dat men eene geweldige verlanding, hier omtrent, te gemoet zag. De nieuwe Vaart zal, hoopt men, al haar Water door het Zwin lossende, nademaal het in 't Zwin eerder hoog en gevolgelyk ook eerder vallend water is, dan in den Brakman, zo sterke schuuring veroorzaaken, dat daar door de aanslyking weggenomen en de gevreesde verlanding voorkomen zal worden: inzonderheid na dat men eenige ontworpen' verkortingen in den loop der Passegeule gemaakt, en hier en daar een gat gestopt zal hebben. De verkortingen zullen de Vaart zo veel korter maaken, als 'er tyd vereischt wordt, om het water van den Vloed daar eerder te brengen, dan het 'er komen kan voorby Vlissingen, om de Hoofdplaat, en voorby Biervliet, tot aan den mond van de Vaart (15). Ondertusschen

HET VAYE VAN SLUIS.

(15) Die breeder berigt van deeze ontworpen' verkortingen der Passegeule begeert, leeze het *Verhaal waegens het Project geformeert op de Passegeule, om door dezelve tot in den Brakman een doorgaanden Vloed en Ebbe te brengen*, opgesteld in 't jaar 1738, door den laatsten Ingenieur en Kapitein Weltschut, die ook 't ontwerp, tot het graaven der nieuwe Vaart, ge-

Het Vryе van Sluis. is de nieuwe Vaart, aan den kant van den Brakman, door den Ooſtdyk, nog geſlooten, zo dat men, tot heden toe, van de verhoopte nuttigheden nog niet genoegzaam oordeelen kan. Behoudt zy haare diepte, dan zal men, met ligte Vaartuigen, ja zelfs, zo men wil, met Smalſchepen, van Sluis, binnens Lands door, konnen uitzeilen; zonder dat men de Paardenmarkt of Noordzee zal behoeven aan te doen.

Kleine Jonkvrouwen-Polder. De *Kleine Jonkvrouwen-Polder*, beweſten Yzendyke gelegen, wordt op drie honderd zeventien Gemeten en vyf en tagtig Roeden begroot, en betaalt twintig Stuivers van 't Gemet aan Verpondingen. Men heeft hier omtrent nog eenige kleine Poldertjes, die geene byzondere opmerking verdienen.

Gedeelte van den Generaalen Vryen Polder. Het gedeelte van den *Generaalen Vryen Polder*, dat onder 't gebied der Algemeene Staaten legt, wordt het *Eiland* geheeten. Het overige van deezen Polder behoort tot Oostenryks Vlaanderen. In 't jaar 1672, werdt deeze Polder doorgeſtoken, om den Franſchen den weg naar de Paſſegeule af te ſnyden: doch omtrent het jaar 1700 wederom bedykt. Het Eiland vervat zeſtien honderd drie en tagtig Gemeten en vyf en tagtig Roeden Lands, van welken zeven honderd en tagtig Gemeten, honderd twee en vyftig Roe-

geſmeed en ter uitvoeringe gebragt heeft. Men heeft wel vyf verſcheiden' Ontwerpen gemaakt, om Staats Vlaanderen, door het onder water zetten der Landeryen, voor vyandlyke invallen te dekken; doch geen van allen is nog in 't werk geſteld.

Digitized by Google

Roeden, tot het onmiddelyk Regtsgebied van 't Vrye, en negen honderd en twee Gemeten twee honderd en dertien Roeden tot de Heerlykheid Waterland behooren. Dit Land betaalt twee en twintig Stuivers van 't Gemet aan jaarlykſche Verpondingen. Het Dorpje Waterland, dat ook tot deeze Heerlykheid behoort, en tegen het Eiland aan op Keizerlyken bodem gelegen is, heeft niet veel opmerkelyks. De Heerlykheid Waterland hadt eertyds een zeer uitgeſtrekt Regtsgebied, ook zelfs op Staaten bodem; doch een zonderling voorval heeft gelegenheid gegeven, dat de Algemeene Staaten den Heer van Waterland alles ontnomen hebben, wat hem op Staaten bodem toekwam. De Kerk van Waterland werdt, zo men my berigt heeft (16), voor ruim zeventig jaaren, van de Gereformeerden gebruikt, en door éénen Predikant bediend. 't Gebeurde op den 25 November des jaars 1668, zynde eenen Zondag, onder de Predikaatſie, dat eenige vermomde Perſoonen gewapend in de Kerk vielen. Twee van dezelven vlooten naar den Predikſtoel, pakten den Leeraar aan, en ſneeden hem wreedelyk neus en ooren af. Terwyl dit ſtuk bedroeven werdt, hielden eenige vermomde en welgewapende Perſoonen de wagt buiten de Kerk. Men beſchuldigde den Heer van Waterland, in dien tyd, dat hy laſt tot de uitvoering deezer

HET VARK VAN SLUIS.

Droevig ongeluk, den Predikant van Waterland overgekomen.

(16) Sedert vind ik het geval omſtandig verhaald in G. BRANDTS Ontwaryd, Kronykje, bl. 146—149.

Het Vryе van Sluis.

zer wreedheid gegeven hadt. Wat 'er van zy, hunne Hoogmogenden hebben ſedert alle de inkomſten van de Kerk op Staaten bodem aangeſlaagen, en men heeft geenen Predikant meer op Waterland aangeſteld. Ik meene, dat na dien tyd het *Klein Kerkje* of de *Nieuwe Kerk* in dat gedeelte van *Waterland*, 't welk op Staaten bodem legt, geſtigt geworden is. Hier omtrent legt nog een Dorp en Heerlykheid, Watervliet geheeten. Het Dorp ſtaat op Keizerlyken bodem: het is groot en volkryk. Tot de Heerlykheid behoort een gedeelte van den grooten Jonkvrouwen-Polder; den Klarapolder, ter grootte van elf honderd agt en veertig Gemeten; en het Zuiddiep, dat eertyds vyf honderd zeven en tagtig Gemeten Lands beſloeg; doch ſedert het graaven der nieuwe Vaart, op drie honderd vier en negentig Gemeten en vier en zeventig Roeden aangeſlaagen is. Al dit Land betaalt dertig Stuivers van 't Gemet aan Verpondingen.

Het Ambagt van Ooſtkerke.

Het Ambagt van Oostkerke behoort, benevens het Dorp van dien naam, dat omtrent anderhalf uur ten Zuidweſten van Sluis gelegen is, geheel tot Ooſtenryks Vlaanderen, uitgenomen het Fort S. Donaas en twee kleine Poldertjes, met malkanderen zeven Gemeten Lands beſlaande, tuſſchen dit Fort en dat van Groot-Pas; die den Algemeenen Staaten toekomen, en onder het Regtsgebied van 't Kollegie van de Vryen gelegen zyn.

Beſchryving van het Fort S. Donaas.

Het *Fort S. Donaas*, dat, by het Barriere-Traktaat, aan de Staaten is afgeſtaan, ſtaat op

op den Dyk, tuſſchen de Zoute en de Brugſche Vaart, niet meer dan een vierdendeel uurs ten Zuidweſten van Sluis. De Wal van deeze Veſting is * onderwelfd, en met vier Bolwerken verſterkt. Onder ieder Bolwerk is eene Kruidkamer. Aan de Noordzyde wordt S. Donaas gedekt door zeer uitgeſtrekte Werken, de Nagtegaal genaamd, die, door eene *Linie* van gemeenſchap, gehegt zyn aan de † Wapenplaats, welke op zyde van een Werk legt, dat *Spyt uw Bakhuis* heet, en aan de Kontreſcharp van het Groot-Pas gehegt is. In 't midden van de Plaats, heeft men een Wagthuis en eenige andere Huizen en Kazernen. Men komt alleen aan de Ooſtzyde, door eene Poort, binnen deeze Veſting. Zy was voor deezen veel grooter en van eene Kerk voorzien; doch na dat de Franſchen, in 't jaar 1702, genoodzaakt werden haar te verlaaten, werdt zy, door den Generaal Koehoorn, in dien ſtaat geſteld, waar in men haar nog tegenwoordig ziet. De Dyk, op welken het Fort geſtigt is, ſtaat nevens het Fort onder de bewaaring van een *Detachement* der Bezetting van Sluis, over 't welke een Majoor het bevel heeft.

HET VRYE VAN SLUIS.

* *Gevaſtpaleerd.*

† *Plaats d'Armes.*

Het gantſche Regtsgebied van het Kollegie 's Lands van de Vryen, van 't welk wy nu gehandeld hebben, gaat in 't geheel over twee en veertig duizend twee en twintig Gemeten en twee honderd vyf en vyftig Roeden. Zie hier de grootte der byzondere deelen van dit Land, met eenen opſlag.

Grooteur van 't Land van de Vryen.

HET VRYE VAN SLUIS.

1. *Aardenburger-Ambagt* aan de Zuidzyde van 't Kanaal of Zwin, na aftrek van 't gene tot het Schependom van Aardenburg behoort, is groot

	Gemet.	Roeden.
	10445	239
Aardenburger-Ambagt, aan de Noordzyde van 't Zwin, — — —	8274	78
	18720	17
2. *Oostburger-Ambagt*, na aftrek van 't gene tot het Schependom van Oostburg behoort, is groot — — —	15591	173
3. *Tzendyker-Ambagt* beslaat	7704	65
4. Het klein gedeelte van *Oostkerker Ambagt*, behalven 't Fort S. Donaas en de onderhoorige Werken, beslaat — — —	7	—
In 't geheel	42022	255

Polder- en Kerspelbestier in 't Land van de Vryen.

De Polders, uit welken 't Land van de Vryen grootendeels bestaat, behooren ten deele onder Kerspels, en staan ten deele op zig zelven. De laatsten zyn vry van de Doops-lasten, hier *Parochie kosten* genoemd, welken de eersten betaalen moeten. Deeze Lasten zyn ongelyk en worden jaarlyks, by het opneemen der Rekeningen, geregeld. Voorts betaalen de Polders allen hunne jaarlykse Verpondingen en de gewoonlyke Lasten

Laſten tot onderhoudinge der Dykaadjen enz. Deeze Laſten worden, onder den naam van *Geſchoten*, door den Penningmeeſter van ieder Polder, ingevorderd. De Stemhebbende Ingelanden ſtellen, by meerderheid van Stemmen, deezen Penningmeeſter aan. Voor ſtemhebbende Ingelanden, die alleen het doen der Rekeningen mogen bywoonen, worden zulken gerekend, die twintig of dertig Gemeten Lands, na dat de Polders groot zyn, bezitten. De Penningmeeſters worden jaarlyks, in hunnen dienſt, beveſtigd, ten ware men reden hadt, om hen af te danken. Zy moeten borg voor goede bediening ſtellen. Het opzigt over ieder Polder is toevertrouwd aan een' of twee Hoofddirekteurs, die egter alleen over buitengewoone zaaken gemoeid worden; een' of twee Dykgraaven en een' of twee Gezwoorens, welken de gewoonlyke zaaken afdoen. Zy ſlaan Ordonnantien op den Penningmeeſter, tot het doen der nodige betaalingen. Elke Polder heeft zyne byzondere huishouding, alſchoon 'er verſcheiden' onder één Kerſpel behooren. Het Kerſpellyke of *Parochiale* betreft meer den Gebruikeren dan den Eigenaaren der Landeryen. HET VRYE VAN SLUIS.

Elk Kerſpel of *Parochie* heeft zynen byzonderen Ontvanger, aan wien de Kerſpelkosten betaald moeten worden. Hy wordt door de *Parochiaanen* of Opgezetenen van 't Kerſpel, by meerderheid van Stemmen, aangeſteld. Het opzigt over de byzondere Kerſpels en over de Dorpen, daar in gelegen, is toevertrouwd aan Hoofdmannen, welken

HET VRYE VAN SLUIS.

by 't Kollegie van de Vryen worden gekooren. Zy worden maar voor twee jaaren aangeſteld; doch doorgaans langer in dienſt gelaaten. In de Heerlykheden Breskens en Nieuwvliet, wordt, gelyk wy reeds hebben aangetekend, de Regeering door de Heeren aangeſteld. De Polders van eenige uitgeſtrektheid hebben, al behooren ze onder geen byzonder Kerſpel, egter hunne byzondere Hoofdluiden, die ook door 't Kollegie aangeſteld worden. Kleine Poldertjes ſtaan onder den Hoofdman des naaſten Polders. De burgerlyke Regeering der Kerſpels en Polders ſtaat aan de Hoofdluiden. Zy ſlaan Ordonnantien op den Ontvanger van 't Kerſpel. Zy draagen zorg, dat 'er geene wanorde voorvalle. Zy hooren de Klagten der Opgezetenen, welken voor hun gebragt worden, en leggen de onderlinge geſchillen by. De Geregtsdienaars, hier *Schutters* genaamd, ſtaan ten hunnen bevele, en worden tot het verdryven der Landloopers en in andere voorvallen gebruikt. Zelfs heeft men den Hoofdluiden der Kerſpelen nog eene ſoort van lyfſtraffelyke Regtsoefening gelaaten, die hier in gelegen is. In ieder Dorp, ſtaat, op eene ruime plaats, zeker Werktuig, *den Blok* genaamd, beſtaande in eenen Balk, die op twee Styltjes, elk omtrent anderhalf voet van den grond, ruſt. De Balk is van boven driekantig ſcherp gemaakt. Voor den zelven ſtaan twee Paalen, tuſſchen welken, eene Plank, twee duimen dik en zo lang als de Balk, in de lengte, gelegd worde. De Plank is met ver-

verſcheiden ronde gaten voorzien, zo groot, dat 'er het dun van 't been, tuſſchen de kuit en den enkel, gemakkelyk door kan. Het bovenſt gedeelte van de Plank kan, tuſſchen de Paalen, naar boven geſchooven worden. De Misdaadigen nu, zynde doorgaans onbezuiside Dronkaarts, Dienſtboden, die tegen hunne Meeſters of Vrouwen opſtaan, en diergelyken, worden op den ſcherpen Balk gezet, en met de beenen tuſſchen de doorboorde Plank vaſtgemaakt, in welken ſtaat, zy, eenen geruimen tyd, ten aanſchouwen der Dorpelingen, moeten blyven zitten. HET VRYE VAN SLUIS

Het jaarlyks opneemen der Kerſpel- en Polder-rekeningen geſchiedt ten overſtaan van Gemagtigden uit het Kollegie van de Vryen, benevens deszelfs Penſionaris. Deeſ ſchryft de goedkeuring op de Rekening, neemt de oorſpronkelyke mede, en geeft 'er afſchriften van uit. De gemelde Gemagtigden verleenen, ten zelfden tyde, den Penningmeeſteren en Ontvangeren * onverwyld Regt, ter invordering der opgeſtelde Dykgeſchoten en Kerſpelkoſten, die by 't Gemet worden betaald. De neringdoende Opgezetenen, geen gebruik van Landeryen hebbende, worden, naar gelang hunner winſten, belaſt. Die gezind zyn, *Vrylaaten* of Burgers van 't Land van de Vryen te worden, moeten zig by 't Kollegie aangeeven en aldaar verklaaren onder wat Ambagt zy begeeren te behooren, waar van men dan geregtelyke aantekening houdt.

* *Parate Executie.*

HET VRYE VAN SLUIS.

Jagtgerigt in 't Land van de Vryen.

De Jagt was, in 't Land van de Vryen, voor den jaare 1723, niet zeer bepaald; doch hunne Hoogmogenden vonden goed, by Plakaat van den 23 Februari des gemelden jaars, allen verlof tot jaagen in te trekken, tot Houtvesters aanstellende den Gouverneur van Sluis en den Hoogbaljuw's Lands van de Vryen in der tyd, van welken de vryheid om te jaagen voortaan op nieuws zou moeten verzogt worden. Die oordeelen byzonderlyk tot het jaagen geregtigd te zyn, moeten hunne bewyzen voor hunne Hoogmogenden bloot leggen en onderzoeken laaten, eer zy zig van hun Regt bedienen mogen. Ten zelfden tyde, werdt 'er een Jagtgerigt aangesteld, bestaande uit vyf Leden, welker oudste altyd voorzit, en eenen Sekretaris, die, by afwezigheid van eenen der Leden ook Stem in de Vergadering heeft. Tweemaal 's jaars moet dit Jagtgerigt by een komen, om alle Jagtzaaken af te doen; doch het komt meer of minder by een, naar de gelegenheid der zaaken. Te Sluis, of elders waar het Jagtgerigt zulks goedvindt, wordt aan het zelve * Grondgebruik verleend, om Vierschaar te mogen spannen. Het doet regt in den naam der Algemeene Staaten. Van Vonnissen, houdende boetens van honderd Guldens en daar beneden, valt geen beroep. Dezelven worden, by voorraad, onder † borgstellinge, ter uitvoeringe gebragt; doch meent 'er iemant by bezwaard te zyn, hy kan dezelven, ter hervorming voor den Raad van Vlaanderen te Middelburg brengen.

* *Territoriam.*

† *Cautie.*

Digitized by Google

gen. Van Vonniſſen, boetens boven de honderd Guldens houdende, valt beroep aan dien Raad. De uitvoering der mindere Vonniſſen mag, door den Raad van Vlaanderen, niet belet worden. Daadelykheden, tegen de Houtveſters, Leden of Dienaars van 't Jagtgerigt gepleegd, worden als openbaar geweld geſtraft. Het geregtelyk vervolgen der Misdaadigen geſchiedt door den Houtveſter, of by voorkoming, door den Officier der Plaatſe. De Houtveſters mogen zo veele Bedienden, tot bewaaringe der Jagt, aanſtellen, als zy nodig oordeelen; doch in 't uitvoeren der Vonniſſen van 't Jagtgerigt mogen zy zig ook bedienen van de *Beryders* en andere gewoonlyke Geregtsdienaars van 't Vrye, mids dezelven den eed voor 't Jagtgerigt hebben afgelegd. De Sekretaris van 't Jagtgerigt ontvangt de boetens, van welken hy aantekening houdt, wordende dezelven tot onderhoudinge van de Jagt beſteed. Alle de Leden van 't Jagtgerigt, den Sekretaris niet uitgezonderd, hebben het voorregt van de Vrye Jagt. De openvallende plaatſen in 't Jagtgerigt worden door de Algemeene Staaten vervuld. Het Regtsgebied van dit Jagtgerigt ſtrekt zig uit over 't gantſche Land van de Vryen, en over de Steden Sluis, Aardenburg, Ooſtburg, S. Anna ter Muiden en Biervliet.

HET VRYE VAN SLUIS.

De Tienden van 't Land van de Vryen worden in vier deelen onderſcheiden: eenige weinige Tienden uitgezonderd, die aan drie of vier byzondere Perſoonen toekomen.

Tienden en Tiendheffers 't Land van de Vryen.

Het

HET VRYE VAN SLUIS.

Het grootſte der gemelde vier deelen behoort aan 't Kapittel van S. Baafs te Gend, het tweede aan dat van S. Pieters aldaar, het derde aan de Erfgenaamen van den Raadpenſionaris Jakob Kats, die ook de Tienden in Biervliet bezitten, en het vierde of kleinſte deel aan het Kapittel van Doornik. De Eigenaars deezer Tienden worden *Tiendheffers* genoemd. De Verpagting of Verkooping deezer Tienden geſchiedt, ten overſtaan van Gemagtigden uit het Kollegie 's Lands van de Vryen, benevens deszelfs Penſionaris, die de *Quohieren* aanvult, waar van 't oorſpronkelyke by 't Kollegie bewaard wordt. De Gemagtigden van 't Kollegie verleenen ook * onverwyld Regt, tot invordering der Pagt- en Kooppenningen. De gemelde Tienden brengen jaarlyks vyf of zes duizend Ponden Vlaams (17), dat is dertig of zes en dertig duizend Guldens op. Doch de Tiendheffers moeten hier van zekere Laſten betaalen. Wy hebben reeds aangetekend (z), dat zy tot het onderhouden der Zeeweeringen betaalen moeten. Ook betaalen zy aan Verpondingen van ſommige Tienden vyf, van anderen zes Stuivers van 't Gemet. Tot onderhouding van Predikanten en Schoolmeeſters, betaalt daarenboven, eens 's jaars, het Kapittel van S. Baafs drie duizend twee honderd Guldens, het Kapittel

* *Parate Executie.*

(z) Zie hier voor bl. 474.

(17) Wy weeten dat deeze Tienden onlangs eene opgebragt hebben vyf duizend negen honderd zes en tagtig Ponden Vlaams.

tel van S. Pieter vyftien honderd Guldens, het Kapittel van Doornik vier honderd Guldens, en de Erfgenaamen van den Heere Kats negentig Guldens (18). HET VRYE VAN SLUIS.

Vier Burger-Krygsraaden zyn 'er in 't Land van de Vryen: één over en in het Kerspel van Kadzand, beſtaande uit twee Kompagnien Ruitery en drie Kompagnien Voetvolk; één in het Kerspel van de Groede, beſtaande uit eene Kompagnie Ruitery en drie Kompagnien Voetvolk; één in het Kerspel van Schoondyke, beſtaande uit eene Kompagnie Ruitery en twee Kompagnien Voetvolk, en één in Yzendyker-Ambagt, beſtaande insgelyks uit eene Kompagnie Ruitery en twee Kompagnien Voetvolk. De Burgemeesters 's Lands van de Vryen in der tyd voeren den titel van Kollonel over dit Volk. In tyden van Oorlog, of by andere gelegenheden, wordt 'er, door den Raad van Staate, ook somtyds een Majoor over aangesteld. Burger-krygs-raaden.

Een half uur ten Noordweſten van Sluis, legt het open Steedje S. ANNA TER MUIDEN; dat over zyn Kerspel een byzonder Regtsgebied heeft, en niet van het Vrye afhangt. Eertyds was dit Steedje met den naam van *Muden* of *Muiden* bekend; doch men heeft 'er Beſchryving van het Steedje S. Anna ter Muiden.

(18) Zo leesik in medegedeelde Aanmerkingen; doch anderen tekenen aan, dat de Erfgenaamen van den Heere Kats, ten behoeve van Nieuwvliet, negentig, en ten behoeve van Groede, een en tagtig Guldens en tien Stuivers betaalen. Zie HUNNIUS, *Staatsch Vlaanderen*, V. Vert. bl. 301.

Digitized by Google

HET VRYE VAN SLUIS.

'er S. *Anna* bygevoegd, om dat de Kerk aan die Heilige toegewyd was, en mogelyk ook om het te beter van Muiden in Holland, te onderſcheiden. Het Steedje was eertyds met vier Bolwerken verſterkt, die al voor lang geſlegt zyn. Het beſtaat uit vier Straatjes, omtrent dertig Huizen, en tagtig Inwooners, die allen Gereformeerd zyn, en de S. Anna's Kerk, welke door éénen Predikant bediend wordt, in gebruik hebben. Deeze Kerk, in den jongſten Oorlog, door de Franſchen verbrand zynde, heeft men aan het onderſt gedeelte des Toorens, dat alleen was blyven ſtaan, ſlegts een ſtuk aangebouwd, dat nu tot de Godsdienſtige Byeenkomſten gebruikt wordt. De Regeering beſtaat 'er uit één' Baljuw, één' Burgemeeſter en vyf Schepens, benevens een' Griffier en een' Ontvanger. De Baljuw wordt door hunne Hoogmogenden voor zyn Leven aangeſteld; doch de Burgemeeſter en de Schepenen worden jaarlyks, door Afgevaardigden der Algemeene Staaten, veranderd of in hun Ampt beveſtigd. De Regeering begeeft de Ampten van Griffier en Ontvanger. Het Regtsgebied of Schependom van dit Steedje ſtrekt zig uit over vier honderd agt en veertig Gemeten en twee honderd en tagtig Roeden Lands; die het Kerſpel van S. Anna ter Muiden uitmaaken. Het beſtaat uit de volgende Polders: een gedeelte van den Robbemoreel, op Staaten bodem gelegen, ter grootte van honderd drie en dertig Gemeten en negentien Roe-

Digitized by Google

Roeden; den Gouverneurs Polder groot honderd en vier Gemeten honderd en vier en dertig Roeden; uit de Watering van Grevelingen honderd agt en dertig Gemeten honderd en zeventig Roeden; uit den Zoutpannen-Polder zeſtien Gemeten honderd agt en zeventig Roeden; het Brugs-Poldertje groot drie en vyftig Gemeten een en tagtig Roeden, en uit den Godefrooi-Polder met den Krinkeldyk twee Gemeten twee honderd agt en negentig Roeden. Over deeze Landen zyn een Dykgraaf, eenige Gezwoorens en een Penningmeeſter aangeſteld. Deeze Landen betaalen allen twintig Stuivers van 't Gemet aan Verpondingen. De Tienden deezer Landſtreeke behooren ten deele aan 't Steedje en ten deele aan de Abdy van Dune te Brugge. Het Kerſpel van S. Anna was voor deezen grooter; doch een gedeelte van het zelve is in de Veſtingwerken om Sluis getrokken.

HET VRYE VAN SLUIS.

Een klein half uur gaans benoorden dit Steedje lag voor deezen de Izabella-Schans, die in den jongſten Oorlog, om dat 'er de Franſchen in neſtelden, en daar door de Vaart langs het Zwin verhinderden, door de Bondgenooten, overmeeſterd en vervolgens geſlegt werdt. De Schutſluis, die hier lag, werdt ook afgebroken, en het Water van de Watering, Groot-Reigersvliet genaamd, door de Sluizen van het Fort S. Donaas, geloſt.

Digitized by Google

HULSTER AMBAGT.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van de Stad HULST *en* HULSTER AMBAGT, *en van de Heerlykheid* S. JANS STEEN.

Gelegenheid van Hulster Ambagt.

HULSTER-AMBAGT grenst ten Noorden aan de Hond of Westerschelde, ten Oosten aan de Kieldregtsche Kreek, ten Zuiden aan het Land van Waas, en ten Westen aan het Axeler-Ambagt. Men begroot de lengte van Hulster-Ambagt, van het Noorden naar het Zuiden, op omtrent vier uuren gaans. Van het Oosten naar het Westen, is het drie uuren breed. Het vervat, behalven de Stad Hulst, vier Dorpen en eenige Polders. Wy zullen van de eene en de anderen eene beknopte beschryving geeven.

Beschryving der Stad Hulst.

HULST legt aan de grenzen van het Land van Waas, een en een half uur gaans beoosten Axel, zes uuren ten Noordwesten van Antwerpen, en omtrent zeven uuren ten Noordoosten van Gend.

Naamsoorsprong.

Sommigen leiden den naam deezer Stad van de *Hunnen* af, en oordeelen dat *Hulst* eene verkorting zy van *Hunnen-Lust* (a). Doch 't gemeen gevoelen is, dat de Stad haaren naam gekreegen hebbe van de *Hulst* of *Steekpalm*, die hier omtrent oudtyds rykelyk gegroeid zou hebben. Wat hier van zy, het Wapen der Stad is ten minsten nog met *Hulsttakken* voor-

(a) *Lansbergen, Beschr. van Hulst*, Hoofdst. 1 bl. 1 enz.

voorzien, en men vindt 'er geen overblyfſel der aloude Hunnen in. HULSTER-AMBAGT.

De Stad is klein; maar ten opzigte van haare Veſtingwerken en gelegenheid redelyk ſterk. Zy legt in eene ronde gedaante, en begrypt, in haaren omtrek, van binnen langs de Wallen en Bolwerken, agthonderd en tien Gendſche Landroeden, of vier duizend en vyftig gemeene ſchreeden. De Stad is met negen Bolwerken en vyf Ravelynen verſterkt, en van eene maatige graft en Kontreſcharp omringd. Deeze wordt, naar den kant van het Land van Waas, door eene Voorgraft, en naar den anderen kant, door eene Linie beſchermd. Verſcheiden Forten dekken de Stad. Een uur gaans ten Noordooſten van dezelve legt het Fort *Zandberg*, en een vierdendeel uurs buiten de Stad, aan dezelfde zyde, heeft men de *Moerſchans*, daar een *Detachement* Soldaaten, onder 't bevel van eenen Majoor, in legt. Zy beſtaat uit vier Bolwerken, eene goede Graft en Kontreſcharp, en beſchermt eene Linie, die het Ambagt dekt. Voor deeze Linie kan het Land, van Saaftingen af, onder water gezet worden, 't welk de voornaamſte ſterkte aan Hulſt geeft. Omtrent de Stad, leggen nog andere Forten, als de groote en kleine Kyk-uit, de Havenſchans, enz. Men hadt 'er voor deezen nog drie anderen, het Kwaadpeerds-gat, S. Markus en Naſſau; doch de zelven zyn of door de Zee overſtroomd, of geſlegt geworden. De belegerden binnen Hulſt konnen doorgaans onderſtand uit Zee krygen, voor dat de Vyand zig van deeze Sterktens heeft meeſter gemaakt. Eenige

Sterkte.

Fort Zandberg.

De Moerſchans.

Digitized by Google

HULSTERAMBAGT.

opslykingen, aan den kant van het Fort de Kykuit, zyn oorzaak, dat Hulst daar zo sterk niet is, als voor deezen. Men heeft hoop, door eene bedyking der aangeslykte schorren, en door het aanleggen van eenige nieuwe Werken, aan dien oord, het gebrek, door de opslykinge veroorzaakt, te zullen konnen verhelpen. Immers men oordeelt dit, ter behoudenis van Hulst, in geval van belegering, ten hoogsten noodzaakelyk. Sommigen hebben geschreeven, dat de Lugt te Hulst, zeer ongezond is (a); doch dit vooroordeel schynt hier uit ontstaan te zyn, dat men, in den aanvang van den jongsten Oorlog, het Land, ten Zuiden van de Stad, onder Water gezet en eenige jaaren alzo gehouden heeft: welk stilstaand ziltig Water, des Zomers, natuurlyk eenige besmetting in de Lugt heeft moeten veroorzaaken, 't welk verscheiden' menschen, Krygsluiden en Burgers, het Leven gekost heeft. Doch deeze besmetting is, sedert dat het Land wederom droog gemaakt is, al voor veele jaaren, verdweenen. Tegenwoordig is het te Hulst niet ongezonder dan op andere Plaatsen van Staats Vlaanderen, en in de Provincie van Zeeland.

(a) Janiçon, Etat présent des Provinces Unies, Tom II. p. 378.

De Stad hadt eertyds vier; doch heeft nu niet meer dan drie Poorten. Ook was zy, in voorige tyden, van eene bekwaame Haven voorzien; die nu t'eenemaal verland is. Tegenwoordig loopt 'er eene andere Vaart by de Stad, waar door zy met de Westerschelde, en door dezelve met de Zee gemeenschap heeft. Deeze Vaart heet het *Hellegat*, is namelyk breed en omtrent

drie

drie uuren lang. De Gendſche Vaart is niet meer te bevaaren.

HULSTER AMBAGT.

Oudtyds was Hulſt maar eene ſterke Burgt; die, in de twaalfde Eeuwe, voor eene Stad ſchynt erkend te zyn geweeſt (a). In 't jaar 1413, kreegen die van Hulſt eerſt verlof, om hunne Stad met Wallen en Poorten te mogen voorzien. Doch van dit verlof werdt veele jaaren lang, geen merkelyk gebruik gemaakt. In 't jaar 1542, werdt Hulſt eerſt met eenen ſteenen muur omringd, en ter zelfder tyd vernieuwde men de vervallen' Veſtingwerken der Stad. Tegen 't einde der vyftiende Eeuw, heeft Hulſt veel van de Gentenaars geleeden. Den 10 July des jaars 1491, namen zy de Stad ſtormenderhand in, en plonderden 'er alles wat zy vonden. In den aanvang der Nederlandſche Beroertens werdt te Hulſt ook Beeldſtormery gepleegd. De Stad kwam, in 't jaar 1578, zonder dat men weet by welke gelegenheid, in de magt der Staatſchen, en werdt van behoorlyke bezetting voorzien. In 't jaar 1583, maakte Parma, heimelyk verſtand houdende met den Hoogbaljuw van 't Land van Waas, zig onverhoeds meeſter van Hulſt. De Stad bleef in de magt der Spaanſchen tot in 't jaar 1591, wanneer zy van Maurits, Graaf van Naſſau, wederom voor de Staatſchen bemagtigd werdt. Vyf jaaren daar na, kwam de Aartshertog Albertus wederom met een magtig Leger voor Hulſt. Hy maakte zig eerſt van de Moerſchans, en na zes weeken van de Stad zelve Meeſter, die in deeze zwaare Belegering,

Hiſtorie.

(a) *Lanſergen*, Hoofdſt. II. bl. 7.

HULSTER-AMBAGT.

inzonderheid naar éénen kant, byna tot een' puinhoop geworden was. Lang is Hulst in de magt der Spaanschen gebleeven. Fredrik Henrik, Prins van Oranje, kwam 'er, in 't jaar 1640, omtrent, met oogmerk om 'er zig Meester van te maaken. Hy bemagtigde 't Fort Nassau; doch zyne onderneeming op de Moerschans mislukte, 't welk hem noodzaakte de ontworpen' belegering van Hulst, voor dien tyd, te staaken. Zy werdt in 't jaar 1645, met beter gevolg ondernomen. 't Leger der Staaten, onder Prins Frederik Henrik, lag eene maand lang voor de Stad, die eindelyk, op den 5 November, by verdrag overging. Zy is sedert in de magt der algemeene Staaten gebleeven. In de jaaren 1672 en 1673, toen men, binnen Hulst, voor de Franschen bedugt was, werden de Landeryen rondsom de Stad onder Water gezet; en dezelve, daar door, voor 't geweld des naderenden Vyands beveiligd. De Markgraaf van Bedmar deedt eenen aanval op Hulst in 't jaar 1702; doch de bezetting weerde zig zo dapper, dat hy genoodzaakt was de Stad, met verlies van meer dan duizend Man, te verlaaten.

Getal van Straaten en Huizen.

Hulst heeft twee en twintig Straaten, grooten en kleinen. Men telt 'er, behalven de Barakken voor het Krygsvolk, nog geene vier honderd Huizen. 't Getal der zelven neemt jaarlyks af, by gebrek van Inwooneren, en zal waarschynlyk, langs hoe meer, verminderen, indien 'er geene talryker bezetting in de Stad komt: want Hulst heeft dit met de andere versterkte Steden van

Digitized by Google

van Staats Vlaanderen gemeen, dat het meeſt, door zyne bezetting, beſtaan moet. HULSTER-AMBAGT.

Ondertuſſchen vertoont zig Hulſt veel levendiger dan de meeſte andere Steden van Staats Vlaanderen. Men heeft 'er verſcheiden' goede nieuwerwetſche Huizen. Gebouwen.

De Kerk, die op eene fraaie Markt ſtaat, wordt door drie Nederduitſche Gereformeerde Predikanten bediend. Het is een deftig gebouw, doorgaans van graauwen Arduinſteen, in eene kruiswyze gedaante opgehaald en met eenen fraaien Tooren, Orgel en Klokkenſpel voorzien. De Hulſter-Kerk is eene Kerſpel-Kerk, welker Kerſpel zig tot verre buiten de Stad in den Lande van Hulſter-Ambagt uitſtrekte. Het werdt oudtyds in zeven Wyken of Bezetten verdeeld, die tegenwoordig onder de volgende naamen van Landen en Polders bekend zyn: Lamswaarde, Oude-Polder of Dullaart, Ooſt-en Weſt-Vogel, Haag of Haven-Polder, Stoppeldyk, Abtsdale, Hulſter Nieuwland, Ferdinandus-Polder, Klinge, Kieldregt, Lang-Dam, Oude en Nieuwe Grouwe. De Ingezetenen deezer Landſtreeken, welken met malkanderen omtrent twaalf duizend Gemeten Lands beſlaan, moeten nog zeker regt, op het trouwen en begraaven geſteld, aan de Hulſter Kerke betaalen. De Roomſchgezinden, die meer dan de helft der Inwooneren van Hulſt uitmaaken, hebben 'er eene Kapel, welke door een' Rekollekt, uit het Klooſter van S. Nikolaas, een groot Vlek in het Land van Waas, bediend wordt. Deez' geſtorven zynde, moet de Kapel door ee- Kerken.

HULSTER-AMBAGT.

nen Weereldlyken Prieſter en eenen Kapellaan bediend worden (a).

Het Gaſthuis te Hulſt, dat in de Gendſche Straat ſtondt, was een ruim Gebouw, doch na 't jaar 1645. is het in verſcheiden' Wooningen verdeeld, en verkogt of in *Chyns* uitgegeven geworden.

(a) *Reſol. Generaal* 29. July 1730 en 12 Maart 1731.

Het Weeshuis is van een gedeelte van het Oud Rekollekten Klooſter verbouwd geworden. Het ſtaat onder de beſtiering van twee Buitenvaders en twee Buitenmoeders, welken, door de Regeering en door den Kerkenraad, gekooren worden. Volgens eene Ordonnantie op de Beſtiering van het Weeshuis, in den jaare 1655, gemaakt, beliepen de laſten toen vierhonderd en vyftig, en de inkomſten vyfhonderd en zeſtig guldens in 't jaar (b).

Weeshuis.

(b *Lansbergen*, Hoofdſt. IV. bl. 89. enz.

Het Stadhuis van Hulſt, van ouds *de Halle* of *het Schepenen Huis* geheeten, is een zeer fraai gebouw. Het ſtaat aan de Zuidzyde van de Markt; nevens het Wagthuis. Men gaat ter Puije op, langs twintig trappen. Aan den Weſtkant van 't Gebouw, ſtaat een fraaie Tooren, op welks Spits een vergulde Adelaar en Keizerlyke Kroon verbeeld is.

Stadhuis.

Het Landhuis van Hulſter-Ambagt ſtaat in de Steenſtraat; en is, in 't jaar 1655, op den grond van het Oud Gebouw van nieuws geſtigt. Het is een groot Gebouw met eenen kleinen Tooren. Van binnen is het in verſcheiden' Vertrekken verdeeld. Het is de beſte Herberg, die men hier vindt.

Landhuis.

Het Huis van den Kommandeur over het Krygsvolk is eene van de fraaiſte Gebouwen

Huis van den Kommandeur.

det

der Stad. Het ſtaat op de Markt over het Wagthuis, en het is van groote Stallen en eenen fraajen Tuin voorzien. Dit Huis komt der Stad en het Ambagt elk voor de helft toe, doch het moet, op koſten van het Gemeene Land, onderhouden worden. De Aanneemer van 's Gemeene-Lands werken draagt 'er zorg voor. HULSTER AMBAGT.

Men heeft verſcheiden' Krygsmagazynen en Kruidkamers te Hulſt. Een der voornaamſten is de geweezen' Kerk der Rekollekten, die, na het inneemen der Stad, in den jaare 1645, tot dit gebruik geſchikt is geworden. De anderen ſtaan op of omtrent de Bolwerken, en allen ſtaan ze onder 't opzigt van eenen Kommis, die door den Raad van Staate aangeſteld wordt. Magazynen.

Drie Gevangenhuizen zyn 'er te Hulſt, één voor de Stad, één voor het Ambagt, en een derde voor het Krygsvolk. De twee eerſten hebben elk hunnen Sipier, en het derde ſtaat onder 't opzigt van eenen Prevooſt, die door den Raad van Staate wordt aangeſteld. Gevangenhuizen.

Driederlei Burgers of Poorters zyn 'er binnen Hulſt, ingebooren', aangenomen' en aangetrouden. Buiten deezen, wordt 'er niemant tot eenige Burgerneering toegelaaten. De Poorters van Hulſt zyn eertyds, door de Graaven van Vlaanderen, van verſcheiden' Tollen vry verklaard, en hebben verſcheiden' andere voorregten van dezelven verkreegen (c). Zy moeten zig, volgens eene Ordonnantie der Algemeene Staaten van den 31 December 1649, in het maaken van Huwelykſche Voorwaarden, Burgers.

(c) *Vansbergen.* Hoofdſt. VII. bl. 170 enz.

Digitized by Google

Hulst. Ambagt.

Testamenten enz. schikken naar de Hollandsche en Zeeuwsche beschreeven' Regten, zonder, in zulke gevallen, aan de Gendsche Kostumen verbonden te zyn (d).

(d) Zie Groot-Plakaatboek II. Deel, Kol. 1225

Schutteryen.

Drie Schutteryen heeft men van ouds te Hulst gehad, van den Voetboog, van den Handboog, en van de Busschе, en de zelven zyn nog tegenwoordig in wezen. De oude Graaven van Vlaanderen hebben deeze Schutteryen met verscheidene voorregten begiftigd, van welken de opene brieven egter, in de jongste belegering en overgraave der Stad, meest allen zyn t' zoek geraakt. Jaarlyks vermaaken zig deeze Schutteryen nog met om prys te schieten.

Gildens.

Men heeft nog agttien Gildens van Neeringe te Hulst, waar uit men besluiten mag, dat de Handel daar eertyds meer dan tegenwoordig gebloeid heeft. Hy bestondt van ouds voornaamlyk in Laken-weeven en Zoutzieden. Men telde 'er meer dan negentig Zoutkeeten. Doch beide deeze Neeringen verliepen al merkelyk, met den aanvang der Nederlandsche beroertens, en zyn tegenwoordig t'eenemaal te niet geloopen. De weinige handel, dien men 'er nog dryft, is in Graanen, waar van het omleggend Land eenen tamelyken overvloed uitlevert.

Regeering.

De Regeering der Stad Hulst bestaat uit eenen Hoogbaljuw, die te gelyk het Schoutsampt bekleedt, dat, voor den jaare 1645, door een' byzonder' Persoon werdt waargenomen, en zeven Schepenen van welken de eerste den naam van Burgemeester draagt. De Hoogbaljuw en Schout wordt van de Al-

ge-

Digitized by Google

gemeene Staaten voor zyn leven, aangeſteld. Hy heeft tegenwoordig eenen Stedehouder onder zig, die ter vergaderinge naaſt den voorzittenden Schepen of Burgemeeſter zitting heeft. Burgemeeſter en Schepenen worden jaarlyks, door de Afgevaardigden der Algemeene Staaten, veranderd of in hunne Ampten beveſtigd; doch niemant van hun kan langer dan twee jaaren in Regeering blyven. De Baljuw en de oude Wethouderſchap geeven den Afgevaardigden elk eene Benoeming van zeven Perſoonen over, uit welk dubbel getal, of ook wel buiten het zelve, volgens het goedvinden der Afgevaardigden, de verkiezing van het Schependom gedaan wordt. Wyders is 'er te Hulſt een Griffier en een Theſaurier. De eerſte wordt, door de Wethouderſchap van Hulſt, en de laatſte, door de Algemeene Staaten, beide voor hun Leven, aangeſteld. Na het inneemen der Stad in 't jaar 1645, begaven hunne Hoogmogenden, onkundig, zo 't ſchynt, van het Regt der Wethouderſchap, ook het Ampt van Griffier; doch deeze ſtondt zo ſterk op dit Regt, dat de Algemeene Staaten, op den 30 July 1677, beſlooten, der Stads Overheid het begeeven van het Griffiers-Ampt over te laaten (f). De Schepensbank van Hulſt wyſt beſliſſend Vonnis in lyfſtraffelyke zaaken. In burgerlyken, beroept men zig van haare Vonniſſen op den Raad van Vlaanderen; in welk geval zy volſtaan kan met het Regtsgeding *gevoogdigezeerd*, zo als men 't noemt, of by geſchrifte en party tegen party geſteld, aan dien Raad over te zen-

HULSTER AMBACHT.

(f) *Lansbergen*, Hoofdſt. V. bl. 169.

Hulsterambagt.

zenden, zonder ooit gehouden te zyn, haar gewysde voor den zelven te komen ſtaande houden (g).

Regtsgebied.

Het Regtsgebied deezer Overheid ſtrekt zig uit over de Stad en derzelver Vryheid, beſlaande, buiten de Veſtingwerken, omtrent twee honderd Gemeten Lands in de Polders Dullaart, Klinge, Abtsdaale en Hulſter-Nieuwland. De ſlegte ſtaat van Hulſt is oorzaak, dat de Geldmiddelen der Stad thans ook in eenen ſlegten ſtaat zyn; die nog verder verloopen zouden, indien niet de Regenten, door eene zonderlinge edelmoedigheid, zig zelven laatſt betaalden.

(g) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 1227.

Bezetting.

Het Krygsvolk, dat tegenwoordig binnen Hulſt en de naaſte Schanſen in bezetting legt, beſtaat uit een Regiment van tien Kompagnien Voetvolk, of omtrent vyf honderd en vyftig Man, die door Zeeland betaald worden. Zy ſtaan onder 't bevel van eenen Kommandeur, die een' Groot-Majoor en een' Onder-Majoor onder zig heeft.

Generaliteits-Bedienden.

De Raad van Staate houdt te Hulſt eenen Rentmeeſter van de Geeſtelyke Goederen, die te gelyk Ontvanger van de Verpondingen is over Hulſt en Hulſter-Ambagt. Ook is 'er een Ontvanger der Gemeene Lands Middelen over de Stad en het Ambagt. Zy doen Rekening aan de Generaliteits Rekenkamer. Het Admiraliteits-Kollegie van Zeeland houdt 'er insgelyks eenen Ontvanger, een' Kontrerolleur en twee Kommizen, tot het invorderen der inkomende en uitgaande Regten.

Digt

Digt onder de Stad, in den Polder de Klinge, vindt men nog eenige overblyffels van een oud adelyk Gebouw, het Huis ter Maalſtede geheeten. De Heeren van Maalſtede zyn, in de Vlaamſche Hiſtorie, zeer vermaard, en men wil, dat hun Huis al in de tiende eeuwe bekend zy geweeſt. Het werdt, in de veertiende eeuwe, op bevel van den Graaf van Vlaanderen, wien de Heer van Maalſtede byſtand in den Oorlog geweigerd hadt, voor 't grootſte gedeelte afgebroken; doch naderhand wederom opgebouwd zynde, is het, ten deele door de overſtroomingen, ten deele door den Oorlog, eindelyk t'eenemaal vernield geworden. De Heerlykheid met derzelver gevolgen is egter tot nog toe in wezen gebleeven.

HULSTER-AMBAGT. Overblyffels van 't Huis ter Maalſtede.

Wy komen tot de Beſchryving van Hulſter-Ambagt. Het vervatte eertyds verſcheiden' Polders en Dorpen, die nu door de Zee ingezwolgen zyn. Onder de zelven telde men een groot deel van de Grouw, den Weſt-Polder, den Brugſchen-Polder, den Bunder-Polder, den Noordpolder, den Zuidpolder, den Caſueelen-Polder of Kieskas en het grootſte gedeelte van Oud Honteniſſe. Alle deeze Polders zyn, al voor veele jaaren, ondergeloopen. Zy kwamen meerendeels der Abdye van Duinen toe, en zouden nu den Huize van Oranje-Naſſau toebehooren. In laater' tyden zyn de Heerlykheden Namen en Saaftingen, in Hulſter-Ambagt, ook onder water geraakt. Tegenwoordig vervat Hulſter-Ambagt niet meer dan vier Dorpen en eenige Polders.

Beſchryving van Hulſter-Ambagt, vervattende de Dorpen.

De

Hulster-Ambagt.

De Dorpen zyn Offeniſſe, Honteniſſe, Hengſtdyk en Ser-Pauwels-Polder. Daarenboven legt 'er eene Heerlykheid in Hulſter-Ambagt, S. Jans Steen geheeten.

Offeniſſe.

Offeniſſe legt meer dan twee uuren gaans benoorden Hulſt, in eenen Polder, die den zelfden naam draagt. Het is een klein Dorp. Men ziet 'er nog eenige overblyfſels van een oud adelyk Huis, 't Hof ter Neſſe geheeten. De Gereformeerde Kerk van Offeniſſe wordt door éénen Predikant bediend, die ook te Honteniſſe predikt.

Honteniſſe.

Honteniſſe legt omtrent een uur gaans ten Zuidooſten van Offeniſſe, in eenen Polder van den zelfden naam, tuſſchen den Noorddyk-Polder en den Zandpolder. In deezen laatſten Polder, ſtaat een Kaſteel, 't Hof te Zande geheeten; alwaar de Ontvanger der inkomſten van den Prins van Oranje in deeze Landſtreek zyn verblyf houdt. Honteniſſe is ook maar een klein Dorpje; doch nog wat grooter dan Offeniſſe.

Hengſtdyk.

Hengſtdyk is insgelyks van weinig aangelegenheid. Dit Dorpje legt ook in eenen Polder van den zelfden naam, een half uur gaans beweſten Honteniſſe. Daar is eene Gereformeerde Kerk, welker Predikant den dienſt ook waarneemt in de Kerk van

Ser Pauwels-Polder.

Ser Pauwels- of *Pauli-Polder*, het geringſte Dorp van het gantſche Ambagt. Het legt een half uur ten Zuiden van Hengſtdyk.

Het Dorp en de Polder van Namen, in 't Noordooſter gedeelte van Hulſter-Ambagt aan de Schelde gelegen, werdt, in 't jaar 1715, t'eenemaal van het Zeewater ingezwolgen. Het Fort S. Anna, dat in dien zelf-

Digitized by Google

zelfden Polder lag, werdt toen ook overſtroomd. Dit Fort dekte de Stad Hulſt niet alleen; maar was ook van veel dienſt, om 'er toevoer uit Zee binnen te brengen. HULSTER-AMBAGT.

Onder de nalaatenſchap van Willem den III, Koning van Groot-Britanje, waren ook eenige Goederen in Hulſter-Ambagt, die, volgens de overeenkomſt, in den jaare 1732, tuſſchen den Koning van Pruiſſen en den Prins van Oranje, gemaakt, den Prins aanbedeeld zyn. Zy beſtaan in het Dorp en den Polder van Honteniſſe, en een aanmerkelyk gedeelte van de Polders van Oſſeniſſe en Hengſtdyk. Alle deeze Goederen behoorden eertyds tot het Kloofter van Zande en de Prooſtdye van Everſom, welken van de Abdye van Duinen te Brugge afhingen; doch zy werden, in het jaar 1582, door de vier Leden van Vlaanderen aan Willem den I, Prins van Oranje, geſchonken (h), om hem het verlies zyner Goederen, in het Graafſchap van Bourgonje, eenigermaaten te vergoeden. De Algemeene Staaten beveſtigden deeze Giften, na het inneemen van Hulſt in den jaare 1645, ten behoeve van Fredrik Henrik en deszelfs Nakomelingen. En ſommigen willen, dat deeze Goederen, ten minſten, in 't jaar 1646, wel veertig duizend Guldens opbragten (i). De Prins van Oranje heeft hier eene Regtbank, die opzigt over de Dyken, Wegen, Waterloopen en Stroomen heeft, en kennis neemt van de overtreedingen der Wetten, welken deswegen gemaakt zyn. Doch alle andere deelen der laage en middelbaare, en inzonderheid de hoo-

Goederen des Prinſen van Oranje in Hulſter-Ambagt.

(h) Zie *Huyning, Staatiſch Vlaand.* IV Vertoog, bl. 287.

(i) Zie *Aitzema*, XXVI Boek, bl. 203.

HULSTER-AMBAGT.

hooge Geregtsoefening behoort aan de Regeering van Hulſter-Ambagt.

Eigenaar van Ser Pauwels-Polder.

Het grootſte gedeelte van Ser Pauwels-Polder komt der Abdye van Baudeloo te Gend toe. De Abt houdt te Hulſt eenen Ontvanger van zyne inkomſten uit deezen Polder. De Bedienden, welken het opzigt over de Dyken enz. hebben, worden door deezen Ontvanger aangeſteld.

De andere kleine Polders in Hulſter-Ambagt, welken zeer veel in getal zyn, komen verſcheiden' byzonderen Perſoonen toe; die in ieder' Polder eenen Dykgraaf, eenige Gezwoorens, een' Penningmeeſter en een' Boekhouder aanſtellen, die voor het welzyn der Polders zorg draagen. Jaarlyks maaken zy eenen overſlag van 't gene ieder der Ingelanden, tot onderhouding van den Polder, moet opbrengen.

Grootte en Getal der Opgezetenen van Hulſter Ambagt.

Hulſter-Ambagt is tegenwoordig groot drie en twintig duizend negen honderd en tagtig Gemeten en zeven en vyftig Roeden, Hemels-breedte; doch ſchotbaar Land beſlaat het niet meer dan twintig duizend en vier Gemeten, drie en tagtig en een halve Roeden. Deeze Landſtreek is, naar gelang van zyne grootte, gantſch niet volkryk. De Regeering, onlangs het getal der Opgezetenen doende opneemen, bevondt, met verwondering, dat de Mannen, Vrouwen, Kinderen, Knegten en Meiden met malkanderen niet veel boven de vier duizend zielen uitmaakten. De laage pryzen der Graanen hebben waarſchynlyk niet ſlegts de Landeryen doen afflaan; maar ook het getal der Landbouweren merkelyk doen verminderen.

Van

Van de Opgezetenen van Hulſter-Ambagt zyn wel zeven agtſte deelen den Roomſchen Godsdienſt toegedaan. Zy hebben 'er twee Kerkſchuuren, eene onder Lamszwaarde en de andere onder Honteniſſe. De eerſte, welke voor deezen van Rekollekten bediend werdt, heeft nu eenen weereldlyken Prieſter en Kapellaan: de tweede wordt nog heden van twee Karmeliten bediend, die, volgens herhaalde Beſluiten der Algemeene Staaten, by verſterf insgelyks voor eenen weereldlyken Prieſter en Kapellaan plaats zullen moeten maaken (k). HULSTER-AMBAGT. (k) *Reſol. Gener.* 19 July 1730 en 12 Maart 1731.

Hulſter-Ambagt wordt geregeerd door één' Hoogbaljuw, één' Burgemeeſter en zes Schepens. De Hoogbaljuw, die te gelyk het Ampt van Opperſchout waarneemt, wordt, door de Algemeene Staaten, voor zyn Leven, aangeſteld. De Ampten van Hoogbaljuw van de Stad en van het Ambagt werden voor deezen door twee byzondere Perſoonen bekleed; doch ſedert omtrent veertig jaaren bekleedt één Perſoon beide deeze Ampten. De Burgemeeſter en de Schepenen worden, gelyk die van de Stad, jaarlyks, door Afgevaardigden der Algemeene Staaten, of veranderd, of voor nog een jaar in hunne Ampten beveſtigd. Zy houden hunne Vergaderingen op het Landshuis te Hulſt, en oefenen hoog, middelbaar en laag Geregt door de gantſche uitgeſtrektheid van het Ambagt, behalven in de Heerlykheid van S. Jans Steen. Zelfs hebben zy 't Regtsgebied over een gedeelte van de Straat binnen Hulſt, daar het Landhuis in ſtaat (l). Zy volgen, in de Regtspleegingen, Regeering van Hulſter-Ambagt. (l) *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 1230.

HULSTER-AMBAGT.

gen, de Gendſche Wetten en Gewoontens. Men kan zig van hunne Vonniſſen, in burgerlyke zaaken geweezen, op den Raad van Vlaanderen beroepen. Tot het Kollegie van Hulſter-Ambagt, behoort ook een Griffier en een Theſaurier, die door de Regeering voor hun Leven aangeſteld worden.

Vergadering der *Notabilen*.

Behalven deeze, is 'er nog eene andere Vergadering in Hulſter-Ambagt, beſtaande uit eenigen (1) van de voornaamſte Ingelanden, *Notabilen* geheeten, onder welken een Preſident is. Zy worden door de Regeering verkooren: en zonder hunne toeſtemming, kan 'er geene belaſting op het Ambagt gelegd worden. De Regeering doet hen ten minſten eens 's jaars ſamenkomen, en houdt hun eene *Petitie* of Bede voor, vervattende eenen Staat der Onkoſten van het volgend jaar; tot welken zy hunne toeſtemming geeven, wanneer ze 'er niets tegen in te brengen hebben. In buitengewoone gelegenheden, of wanneer de Regeering hunnen raad nodig heeft, worden de Notabilen ook wel by een geroepen. De Wethouderſchap van Hulſter-Ambagt mag geene Regtsgedingen onderneemen, dan met kennis en goedvinden der Notabilen, uit welken, door de Afgevaardigden van hunne Hoogmogenden, jaarlyks twee of drie Perſoonen verkooren worden, om kennis van de Regtsgedingen te neemen, en van de zelven, ter naaſter Vergaderinge, in 't byweezen van ge-

(1) Het getal is niet bepaald; doch beloopt omtrent twintig.

Digitized by Google

gemelde Afgevaardigden, verslag te doen. Niemant kan tot Notabile, Burgemeester of Schepen verkooren worden, dan die ten minsten dertig Gemeten Lands in het Ambagt bezit (m). HULSTER-AMBAGT.

(m) Zie *Groot Plakaatboek*, IV Deel. bl. 145.

Een klein half uurtje ten Zuiden van Hulst, legt de BARONYE en VRYE HEERLYKHEID VAN S. JANS STEEN, ook wel *S. Jan ten Steen* en *Glassenberge* genoemd. By de Grensscheidinge van den 20 September des jaars 1664. is zy onder 't gebied van hunne Hoogmogenden gebragt (n). Zy is onafhankelyk van Hulster-Ambagt, en verdient daarom afzonderlyk beschreeven te worden. Zy bestaat in eenige Huizen met eene Kerk, en een goed deel Bouwlands. De gantsche Heerlykheid is dertien honderd agt en zeventig Gemeten, en honderd vier en veertig Roeden groot, van welken drie honderd een en tagtig Gemeten, en honderd een en veertig Roeden onder water en met de Zee gemeen leggen. Ten Zuidoosten legt deeze Heerlykheid tegen het gebied van Stekene en Kemseke, twee Dorpen in het Land van Waas, Keizerlyken bodem; ten Noordoosten en ten Zuidwesten paalt zy aan Hulster-Ambagt. Het Bouwland deezer Heerlykheid draagt meest Rogge en Boekweit. De Huizen zyn van weinig belang; doch de Kerk ziet 'er tamelyk wel uit. Zy heeft haaren eigen' Kerkenraad, die onder 't Klassis van Zuidbeveland behoort; doch de Predikdienst wordt 'er, door de Predikanten van Hulst, waargenomen.

Beschryving der Heerlykheid van S. Jans steen. Gelegenheid.

(n) *Aitzema*, XLIV. Boek. bl. 624.

Digitized by Google

HULSTER-AMBAGT.

De Heerlykheid S. Jans ſteen werdt voor deezen door den Huize van *Gand & Vilain* bezeten en toen van den Hove en Burggraaf van Gend ter Leen gehouden. In 't jaar 1647, verzogten de Regenten van S. Jansſteen, den Algemeenen Staaten te vergeefs om vryheid van Impoſten. 't Plaatsje werdt toen tamelyk welvaarend geoordeeld. Men nam in overleg om het ſterk te maaken (o) doch ik vind niet dat zulks geſchied zy. Filips Albert de Hennin, Baron van Dion en Leval, Weduwenaar en Erfgenaam van Magdalena de Gand & Vilain, bezat deeze Heerlykheid omtrent het einde der zeventiende Eeuwe; doch geweigerd hebbende hulde, wegens dezelve, aan de Algemeene Staaten te doen, werdt zy in 't jaar 1696, aangeſlaagen, verbeurd verklaard, en in 't openbaar verkogt. De Heer Jakob Wouters, Gekommitteerde in de Graaflykheids Rekenkamer van Zeeland en Raad der Stad Thoolen, kogt dezelve, en zy is in zynen huize gebleeven tot in 't jaar 1731; wanneer zy aan den Heere Gysbert van Hoogendorp, Ontvanger Generaal der Unie, verkogt werdt, die haar nog tegenwoordig bezit.

Hiſtorie.

(o) *Aitzema*, Boek. XXVII. bl. 426, 427.

Voorregten.

De Heer of Baron van S. Jans ſteen heeft aanzienlyke voorregten. Hy oefent hoog, middelbaar en laag Geregt, en heeft, in de Baronye, een Zegel van zaaken, behalven een *Contra* of klein Zegel. De Baljuw, Dykgraaf, Regeeringsperſoonen en andere Amptenaars worden door hem aangeſteld. De boeten van zeſtig *Paryſche* ponden en daar

Digitized by Google

daar onder komen hem toe. Tot de Baronye behoort daarenboven vrye Molen, Warande, Visschery, Vogelry, vrye Markt enz. Nog komt den Heer eene Heerlyke Rente van omtrent zestig Paryssche ponden toe, benevens een Water, het Galgewater genaamd, en eenige Landen binnen de Heerlykheid gelegen. De Opgezetenen moeten hem met eenen Wagen met vier Paarden, en Luiden te voet ten dienst staan, als hy met zynen Leenheer te Velde trekt. Ook moeten ze hem honderd *Nobelen* betaalen, als hy beëedigd, honderd *Nobelen* als hy Ridder wordt, en honderd *Nobelen* als hy trouwt. De Heerlykheid staat daar en tegen belast met vyf en twintig Paryssche ponden jaarlyks, welken de Burggraaf van Gend van ouds daar op gehad heeft. Men verheft het Leen derzelve met tien Paryssche ponden Kamerlinkgeld, ingeval van versterf of veranderinge (2). HULSTER-AMBACHT.

De Tienden der Heerlykheid van S. Jans steen behooren voor een derde deel Tienden.

(2) Eenige Voorregten zyn 'er nog van deeze Baronye, welken geheel buiten gebruik geraakt zyn In oude Schriften, komen zy, onder deeze woorden, voor 1. *Het Lyf te geven en nemen voor Vonnisse en naar Vonnisse, alle manieren van Confiscatien van Lyve en van goederen, van Bastaarden en anders.* 2. *Remis geven van alle zaken, die remissibel zyn, van die binnen het voorsz. Heerschap gebeuren.* 3. Vryheid voor de Opgezetenen *van alle Lasten, Taillien, Settingen, Heervaarden en Reysen van dien den Prince en Landschappe van Vlaenderen aankleeft, zoo ook van alle Princelyke Tollen in 't Land van Vlaenderen.* Uit medegedeelde stukken.

Digitized by Google

HULSTER-AMBACHT.

aan den Raad van Staate en voor twee derde deelen aan de Abdye van Baudeloo te Gend. De Abdy is verpligt, uit deeze Tienden, de Kerk en Tooren van S. Jansſteen te herſtellen, en, des noods, geheel te vernieuwen (3).

Regeering.

De Regeering van S. Jans ſteen beſtaat uit een' Baljuw, een' Burgemeeſter en zes Schepenen. De Baljuw wordt, voor zyn Leven, door den Baron, aangeſteld: de Burgemeeſter en Schepenen jaarlyks veranderd. Burgemeeſter en Schepenen wyzen, in lyfſtraffelyke zaaken, beſliſſend vonnis: in burgerlyken, beroept men zig van hunne vonniſſen op den Raad van Vlaanderen, te Middelburg. De Dykaadjen deezer Heerlykheid ſtaan onder 't opzigt van eenen Dykgraaf, twee Gezwoorens en eenen Penningmeeſter. De Dykgraaf wordt door den Baron aangeſteld. De Baron ſtelt ook, ten dienſte van 't Geregt, een' Griffier, en daarenboven eenen Ontvanger aan; behalven nog een' Ontvanger der Kerke- en Armen goederen, een' Vendumeeſter en een' Geregtsbode.

(3) Over deeze verpligting der Abdye van Baudeloo, is eertyds verſchil geweeſt, dat, op den 17 September des jaars 1710, voor Burgemeeſter en Schepenen van S. Jans ſteen, ten nadeele der Abdye uitgeweezen werdt. Het Hof van Vlaanderen, voor 't welke de zaak, by beroep, gebragt was, heeft het gemeld Vonnis, op den 2 Juny des jaars 1712, beveſtigd; dat eindelyk ook, in de laatſte plaats, op den 11 September des jaars 1715, door hunne Hoogmogenden, geſchied is. *Uit medegedeelde Berigten.* Het Vonnis, waar van wy ſpreeken, is, in de Generaliteits Landen, tot nog toe zonder weêrga.

Digitized by Google

HEDENDAAGSCHE HISTORIE,

OF

TEGENWOORDIGE STAAT

VAN

ALLE VOLKEREN,

XIIde DEELS

Zesde Stukje;

Vervolgende de Beschryving van den Tegenwoordigen Staat der

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

En vervattende byzonderlyk het Slot der Beschryvinge van STAATS VLAANDEREN, de Beschryving van STAATS OPPER-GELDERLAND en van de Staatsche Bezetting in de BARRIERE-PLAATSEN enz.

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION, Boekverkooper op den Nieuwendyk, by den Dam, in Hugo Grotius, 1740.
Met Privilegie.

Digitized by Google

Digitized by Google

AGTTIENDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van AXEL, TER NEUZE *en* BIERVLIET.

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

WY voegen de Beſchryvingen van Axel, ter Neuze en Biervliet in één Hoofdſtuk te ſamen, om dat deeze drie Plaatſen eertyds eene en dezelfde Wethouderſchap hadden; gelyk de twee eerſtgemelden nog tegenwoordig onder eene Wethouderſchap ſtaan. Daar en boven behooren deeze drie Plaatſen, met het Land, dat 'er van afhangt, zo wel als Lillo en Liefkenshoek, tot het zogenaamd * *Committimus* van de Staaten van Zeeland, of derzelver Gekommitteerde Raaden. Deezen zyn 'er, ſedert lang, in bezit van het heffen der gemeene Middelen en der Inkomſten uit de Domeinen, van de aanſtelling eeniger Bedienden, de vervulling der Krygs-Ampten, en eenige andere Voorregten, van welken wy onder eenig nader verſlag zullen doen. Egter beweeren zy niet, dat hun de Oppermagt over dit gedeelte van Staats Vlaanderen toekome; zy oordeelen alleenlyk regt tot de beſtieringe te hebben, als Gemagtigden der Algemeene Staaten of eigentlyk des Raads van Staate. Tuſſchen de andere Provincien en Zeeland, zyn dikwils geſchillen over dit Regt geweeſt; doch Zeeland blyſt in bezit van het zelve. Gaarne hadden wy gewenſcht de redenen van weerskanten verhaals-

Oorſpronk van en geſchillen over het zo genaamd *Committimus* der Staaten van Zeeland over Axel, Ter Neuze en Biervliet enz.

* Magtiging.

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

haalswyze voor onze Leezers open tè leggen; doch alzo 't ons niet heeft mogen gebeuren, alle de daar toe vereiſchte Stukken magtig te worden, zullen we ons moeten vergenoegen, met alleenlyk 't gene wy hebben konnen vinden, aan te tekenen.

Het Ambagt van Ter Neuze was, in den jaare 1583, zo dra niet in de magt der Staaten gevallen, of Prins Willem de I. ſtelde zekeren Jooſt van Leene, tot Baljuw, Dykgraaf en Graaflyken Ontvanger over het zelve aan; met laſt om eed te doen aan handen van de Gekommitteerde Raaden van Zeeland, gelyk, op den 7. April des jaars 1584, geſchiedde. Den 14 February des volgenden jaars; deedt deeze Amptenaar, volgens mondelingen Laſt van Prins Maurits en van den Raad van Staate, rekening van zyne beſtiering aan de gemelde Gekommitteerde Raaden. De opvolger in zyne Ampten, Jacques Soy genaamd, werdt door den Landvoogd Leiceſter aangeſteld; maar was niet gehouden den eed voor Gekommitteerde Raaden van Zeeland af te leggen. Ook heeft deeze zyne eerſte Rekening aan den Raad van Staate gedaan; doch de tweede wederom aan Zeeland (a). De Raad van Staate, naamlyk, in 't jaar 1588, niet lang na 't ontvangen zyner nieuwe Inſtructie, in aanmerking neemende, dat 'er nog dagelyks, in de aangewonnen' Landen van Staats Vlaanderen, geſchillen vielen over de Goederen, toebehoorende aan Perſoonen, welken de Spaanſche zyde hielden, hadt, op den 13 Auguſtus des gemeldden

(a) *Deductie gementioneerd in de Notulen van* 15 January 1722. M S.

Digitized by Google

den jaars beſlooten (b), *het beleid der gemeene Middelen*, *Domeinen* en *andere* * *aangetekende Partyen*, benevens de Beſliſſing der *Geſchillen*, *over de zelven en over 't ſtuk der Dykaadje en Politie* vallende, *by proviſie en tot wederzeggens*, op te draagen aan de *Gekommitteerde Raaden der Staaten van Zeeland*, *als naaſt gezeten zynde*, voorbehoudende egter het beroep van derzelver Uitſpraak op den Raad van Staate, die daarenboven ook het aanſtellen van de Ontvangers en andere Bedienden der Gemeene Middelen aan zig behieldt (c). Hier van werdt, ter zelfder tyd, aan Zeeland *Acte* verleend: en op deeze Acte grondt die Provincie het Regt, dat zy, in de Landen van 't *Committimus*, oefent. Eenigen willen, dat uit de zelve zulk een uitgeſtrekt Regt niet te haalen zy (d); doch Zeeland oordeelt daarenboven de langduurige bezitting in zyn voordeel te hebben. Dit is zeker, dat Zeeland, van dien tyd af, beſtier gehad heeft niet ſlegts over Ter Neuze; maar in 't gevolg ook over Biervliet, Lillo, Liefkenshoek en Axel; ja zelfs, van 't jaar 1591 af, tot het jaar 1596 toe, over Hulſt en Hulſter-Ambagt. In 't jaar 1589, kwamen de Gekommitteerde Raaden van Zeeland met Prins Maurits overeen, dat hy zig, in 't geeven van *Patenten* aan de Bezetting buiten de Provincie ter beſtelling van dezelve ſtaande, zou gedraagen, volgens de orde, die, ten opzigt van de Bezettingen binnen de Provincien, werdt waargenomen (1).

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

* *Geannoteerde.*

(b) *Aitzema* XXXI Boek, bl. 268.

(c) *Uit eene Copye der Authentique Copye van de Oorſpronkel. Acte van* Committimus.

(d) *Aitzema*, XXXI Boek, bl. 269.

(1) Deeze orde was, op den 6 February des jaars 1587,

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

Tegen welke overeenkomst Fredrik Henrik naderhand (2) aanging, in 't verwisselen van een gedeelte der Bezettingen van Axel en Sluis, buiten kennis der Gekommitteerde Raaden; doch wel haast genoodzaakt werdt, zynen misslag te herstellen. In 't jaar 1593, deeden de Staaten van Zeeland eenen Ophef over de Landen van 't *Committimus* van eenen honderdsten Penning, behalven byzondere Zettingen van vier en vyf Schellingen van 't Gemet (e). Hun bestier over deeze Landen bleef egter, in vervolg van tyden, niet t'eenemaal ongestoord. Dikwils hebben de Algemeene Staaten en de Raad van Staate sedert beweerd, dat de Verpagtingen, in dit gedeelte van Staats Vlaanderen, niet door Zeeland; maar van wegen den Raad van Staate, behoorden te geschieden. In 't jaar 1621, zondt de Raad van Staate twee Gemagtigden af, om de Verpagtingen in de Landen van 't *Committimus* te doen; waar tegen de Staaten van Zeeland zig ernstelyk kanteden, door hunne Afgevaar-

(e) *Deductie ut supra*, M. S.

1587, tusschen de Staaten van Holland en de Afgevaardigden der Staaten van Zeeland, beraamd, en behelsde 1 Dat Maurits van Nassau, als Stadhouder, geene Bezettingen binnen de Provincien, dan met goedvinden van de Staaten of derzelver Gekommitteerde Raaden, zou mogen leggen. 2. Dat het Krygsvolk den Staaten en den Stadhouder eed zou moeten doen. 3. Dat het verleggen, vermeerderen of verminderen der Bezettingen, door den Stadhouder, niet zonder bovengemeld goedvinden, zou mogen gedaan worden. enz. Zie Boz, XXII Boek, bl. 30 [894.]

(2) In 't jaar 1630.

Digitized by Google

vaardigden ter Generaliteit verklaarende, dat zy niet zouden konnen gedoogen, dat men verandering maakte in 't gene, tot nog toe, door Zeeland wel gedaan was. Zy voegden 'er by, dat zy, tot onderhoud der gemelde Landen, toen reeds veel meer verschooten hadden, dan zy 'er uit hadden getrokken. (f) Tien jaaren laater (3) hebben die van Zeeland hun Regt tot het bestier van Regeeringszaaken, in 't maaken van Plakaaten op 't stuk van de Jagt, nog met allen ernst staande gehouden. Daarentegen hebben de Algemeene Staaten nu en dan, en onder anderen in den jaare 1661, het aanslaan van Brieven van Verpagtinge door Zeeland, binnen Axel, ter Neuze en Biervliet, als strydig met hun hoogst gezag over deeze Plaatsen, by openbaaren Plakaate, verbooden (g). Op de groote Vergadering des jaars 1651, werdt de zaak van 't *Committimus*, ten opzigte van 't bezorgen der Bezetting, Vestingwerken enz. van Axel, ter Neuze, Biervliet, Lillo en Liefkenshoek aan de Staaten van Zeeland gelaaten. Immers Zeeland heeft nog, staande de groote Vergadering, in July des jaars 1651, het Krygsvolk, binnen de sterke Plaatsen van het *Committimus*, bezetting houdende, volgens het voorschrift, ten dien einde ter Generaliteit beraamd, den eed afgenomen, en ik vind niet, dat men sedert desaangaande eenig besluit van verandering gemaakt heeft.

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

(f) *Uit medegedeelde Berigten.* Zie ook de *Deductie* ut supra M. S.

(g) R. de *Hooge Spiegel van Staat*, II Deel, VI Verdeel. VII Hoofdst. bl. 180, 181.

(3) In 't jaar 1632.

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

Alleenlyk werden die van Zeeland verzogt, de bewyzen voor hun Regt over 't *Committimus* ten ſpoedigſten op te geeven (h). Of men hier mede gedraald hebbe tot in 't jaar 1656, weet ik niet, maar wel, dat 'er, op den 20 September des gemelden jaars, aan de Gekommitteerde Raaden van Zeeland, van Staatenwegen, gelaſt werdt, het ſtuk van 't *Committimus*, van den oorſpronk af, op te haalen, en de geduurige bezitting van Zeeland aan te wyzen: waar op, in dien tyd, eene uitvoerige *Deductie* opgeſteld en aan de Afgevaardigden van Zeeland ter Generaliteits-Vergadering gezonden werdt. 't Geſchil over 't *Committimus* was toen wederom levendig geworden, by gelegenheid dat Zeeland eenig Volk uit de Vlaamſche Plaatſen, tot beveiliging van 't Eiland Walcheren, geligt hadt (i). Tot beweering van Zeelands Regt, heeft de Rekenkamer ook, op den 24 January 1676, aan den Raadpenſionaris van Holland geſchreeven. Ook is 'er, in 't jaar 1722, ter Generaliteit, over gehandeld (k). Indien 't ons gelukt, door 't onderzoeken van meer andere Stukken, naauwkeuriger kennis van deeze zaak te verkrygen, zullen wy 'er den Leezer, by eene andere gelegenheid, verſlag van doen.

(h) *Aitzema*, XXXI Boek, bl 437, 438. en de *Deductie*, *gementioneerd in de Notulen* van 15 January 1722. M. S.

(i) *Deductie* uit Supra M. S.

(k *Uit medegedeelde Berigten.*

Gezag van Zeeland en van den Raad van Staate in de Landen van 't *Committimus.*

De Staaten van Zeeland of derzelver Gekommitteerde Raaden oefenen ondertuſſchen vry wat gezags in de Landen van 't *Committimus*. De Verpagting der gemeene Middelen geſchiedt, alle half jaaren, ten overſtaan van Gemagtigden uit den Raad van Staate, en van de Gekommitteerde Raaden van

van Zeeland. Doch deeze laatſten doen afzonderlyk de verpagting der Tienden en andere Domeinen, tot de gemeene zaak behoorende, over welken zy alleen de beheering hebben. De Ontvangers der Verpondingen en die der Huisſchattingen, binnen Axel en Ter Neuze, worden door Zeeland aangeſteld. De Ontvangers-plaats van 't *Kollateraal* over 't gantſch *Committimus* ſtaat insgelyks ter beſtellinge van Zeeland. Daarentegen ſtelt de Raad van Staate de Ontvangers der gemeene Middelen en die der Domeinen, verbeurdverklaarde en geeſtelyke Goederen over Axel en Ter Neuze aan; doch de zelven moeten, voor de Gekommitteerde Raaden van Zeeland, borg ſtellen en den eed afleggen. Ook worden alle de Middelen, zo de gemeenen als de Verpondingen, aan de Provincie van Zeeland verantwoord. De Ontvangers moeten aan de Rekenkamer dier Provincie Rekening doen, en zy doen geene betaalingen, dan op Ordonnantien der Gekommitteerde Raaden. Deezen hebben dikwils aan Rentmeeſters en Pagters uitſtel van betaaling en kwytſchelding van ſchuld verleend, en nu en dan ook, gevolmagtigd zynde van de Algemeene Staaten, uitſpraak gedaan op de * bekragtiging van zekere Brieven van † Vergiffenis. Ook hebben ze, zonder byzonderen laſt te behoeven, ontſlag van ‡ aangetekende en verbeurtverklaarde Goederen verleend. Orde op 't Stuk der Dykaadjen is doorgaans door Gekommitteerde Raaden geſteld geworden, die ook op de Vergaderin-

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

* *Interinement.* † *Remiſſie.* ‡ *Geannoteerde.*

Digitized by Google

AXEL; TER NEUZE EN BIERVLIET.

gen deswegen en op het hooren der Rekeningen, door hunne Afgevaardigden, gewoonlyk verſcheenen zyn. In 't ſtuk van nieuwe Dykaadjen, neemen zy, als voor gelegen, byzonder belang. Ook hebben zy, op eigen gezag, Oktroi verleend tot het opregten van Bierſtallen en het ſtellen van Windmolens. Zy zenden de Plakaaten, de gemeene zaak betreffende, byzonderlyk de Brieven tot het houden van Bede- of Dankdagen, naar 't *Committimus* af. Voorts ſtellen zy 'er Cipiers, Stadhouders en Notariſſen aan. Doch de Regeerings-perſoonen worden allen door den Raad van Staate verkooren. Een voornaam gedeelte van de beheeringe der Gekommitteerde Raaden van Zeeland over 't *Committimus* beſtaat in 't verzorgen der ſterke Plaatſen. Zy maaken, herſtellen en verbeteren 'er de Veſtingwerken, en voorzien de ſterke Plaatſen van Oorlogs- en Mondbehoeftens, Turf, Kaarſen en andere noodwendigheden. Zy leggen 'er doorgaans Volk, dat ter betaalinge van Zeeland ſtaat, in bezetting, over 't welk zy Kommandeurs en Majoors aanſtellen, die, zo wel als 't Krygsvolk, alleen aan Zeeland eed doen; zonder dat zelfs de naamen der Bevelhebbers, in 't Boek van de onderteekeninge der Hoofdofficieren, ter Generaliteit beruſtende, gevonden worden. Het geeven en goedkeuren der *Patenten*, tot ligtinge of toelaatinge van eenig Krygsvolk in de Plaatſen van 't *Committimus*, ſtaat ook aan de Gekommitteerde Raaden van Zeeland, die dikwils Volk, uit dezelven, ten dienſte van 's Lands

Digitized by Google

's Lands Oorlogſchepen, geligt hebben. Eindelyk hebben de Gekommitteerde Raaden de Wedden van Predikanten en Schoolmeeſters in 't *Committimus* verhoogd: ook zyn ze over 't beroepen en afzetten der Predikanten en Schoolmeeſteren altyd gekend geweeſt. Zy betaalen de Predikanten en Schoolmeeſters, en herſtellen de vervallen' Kerken. Onaangezien dit alles, heeft Zeeland egter altyd de Oppermagt der Algemeene Staaten over de Landen van 't *Committimus* erkend, en aangebooden, ten allen tyde, van de beſtieringe der Gekommitteerde Raaden, ter Generaliteit behoorlyk verſlag en Rekening te willen doen. De reden, om welke die van Zeeland, altoos zo zeer op het behouden der beſtieringe over de Plaatſen van 't *Committimus* geſtaan hebben, is, volgens hunne eigene verklaaring (1), voornaamlyk deeze, dat zy, dezelven aanmerken als een Bolwerk voor hunne Provincie, welks bezorging zy zig zelven beſt toevertrouwen.

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

(1) *Deductie*, ut ſupra, M. S.

Wy gaan nu tot eene byzondere Beſchryving van Axel, Ter Neuze en Biervliet over.

AXEL is een klein Steedje, in het Ambagt van den zelfden naam, een en een half uur gaans beweſten Hulſt, en omtrent zo veel ten Noordooſten van Sas van Gend gelegen. Het Land rondsom dit Steedje is zeer vrugtbaar, in het voortbrengen van Graanen. Axel legt op een Eiland, dat door twee Takken van de Schelde gemaakt wordt, die met de Zee ebben en vloejen.

Beſchryving van Axel. Gelegenheid.

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

De Stad heeft twee Poorten, de Waterpoort en de Landpoort. Zy is verſterkt, en legt in eene langwerpige gedaante. De Wal heeft omtrent een half uur in zynen omtrek, en is voorzien van agt Bolwerken en eene wyde en diepe Graft. Ten Noorden wordt hy, door een Ravelyn en eene goede Kontreſcharp, gedekt. Voor ruim tien jaaren, zyn deeze Veſtingwerken merkelyk verbeterd. De Takken der Schelde, welken de Stad aan drie zyden omringen, maaken den toegang tot de zelve zeer moeilyk. Het Land kan, langs de Kontreſcharp, van den eenen tot aan den anderen Zeedyk, onder water gezet worden. Voor deezen lagen 'er ten Zuiden van Axel twee Schanſen, Moerſpuije en S. Markus genaamd; doch de eerſte werdt, in 't jaar 1688, geſlegt, en de andere door eene overſtrooming vernield. De Bezetting, die tegenwoordig binnen Axel legt, ſtaat onder 't bevel van eenen Kommandeur, die eenen Majoor onder zig heeft.

Veſtingwerken.

Hiſtorie.

Oudtyds was Axel niet meer dan een gering Vlek, 't welk de Gentenaars met Muuren deeden omringen, en tot eenen Burgt maakten. Filips de Goede, Hertog van Bourgonje, op de Gentenaars verſtoord zynde, deedt Axel inneemen, plonderen en verbranden, om dat hy vermoeden hadt, dat men, uit dit Steedje, den Gentenaaren allerlei behoefte toevoerde. Sedert omringden de Inwooners van Axel hunne Stad wederom met tamelyke Veſten. In 't jaar 1574, werdt zy van die van Middelburg en Vliſſin-

Digitized by Google

Vliſſingen overvallen en verwoeſt. Vier omgelegen' Dorpen deelden in den ramp, die Axel trof. De Staatſchen, Axel bemagtigd hebbende, vermeerderden 'er de Veſtingwerken. Parma maakte 'er zig, in den jaare 1583, door verraad, meeſter van. Doch de Staatſchen, onder 't beleid van Sidney, in den jaare 1586, Axel wederom ingenomen hebbende, is die Stad ſedert aan hunne zyde gebleeven, zo wel als de omleggende Schanſen, die te gelyk met de Stad den Staatſchen in handen gevallen waren. Ondertuſſchen waren de Regeering en voornaamſte Ingezetenen der Stad, voor het overgaan der zelve, naar Gend en andere Plaatſen onder 't gebied van Spanje gevlugt. Twee jaaren omtrent verliepen 'er, dat 'er binnen Axel, noch in de omleggende Plaatſen, geen Regt gedaan, noch burgerlyke Regeering gehandhaafd werdt. De Raad van Staate, die toen den Staat beſtierde, maakte, gelyk wy boven reeds aantekenden, de Gekommitteerde Raaden van Zeeland, by voorraad, magtig, om het beſtier der Regts- en Regeeringszaaken binnen Axel en daaromtrent, waar te neemen. De zaaken bleeven in deezen ſtaat tot in 't jaar 1594; wanneer de Inwooners van Axel, die nu wederom merkelyk in getal toegenomen waren, aan de Algemeene Staaten verzogten, dat 'er eene byzondere Overheid over hunne Stad mogt werden aangeſteld; gelyk geſchiedde.

AXEL; TER NEUZE EN BIERVLIET.

Men heeft twintig Straaten, omtrent honderd en zeſtig Huizen, en agt honderd In-

Grootte en Gebouwen.

AXEL, TER NEUZE EN BIER-VLIET.

gezetenen binnen Axel geteld; behalven de Bezetting, die in negen en dertig Kazernen gehuisvest is. De Gereformeerde Kerk staat op eene fraaje Markt, en wordt door twee Predikanten bediend. De Roomschgezinden hebben hier geen Kerkhuis. Ook is hun getal, binnen Axel, zeer klein. Het Stadhuis, dat tamelyk fraai en met Geboomte omringd is, staat ook op de gemelde Markt: een gedeelte van welke, tot eene Beurs geschikt is. Het Huis van den Kommandeur der Bezetting is een fraai gebouw, en niet boven de tien of twaalf jaaren oud. Het Krygsmagazyn deezer Stadt wordt door de Gekommitteerde Raaden van Zeeland onderhouden; doch de Kommis over het zelve, door den Raad van Staate, aangesteld. De Ingezetenen van Axel overtreffen de andere Vlaamingen in netheid en zindelykheid. Zelfs willen ze hier in den Hollanderen en Zeeuwen niet toegeeven.

Axeler-Ambagt, vervattende de Dorpen

In AXELER-AMBAGT telde men eertyds zeven Dorpen, van welken 'er tegenwoordig niet meer dan vier zyn overgebleeven, Zuiddorp, Zaamslag, de Overslag en Koewagt; de overigen zyn verdronken.

Zuiddorp.

Zuiddorp legt een groot half uur bezuiden Axel. Het was eertyds veel grooter; doch heeft zeer veel in den Oorlog geleeden, waar door het merkelyk is afgenomen. De Gereformeerde Kerk, die men 'er heeft, wordt door de Predikanten van Axel bediend. Men ziet 'er het Graf van eenen Jan van Gestel, van wien men vertelt, dat hy

hy de eerſte was, die de Boekweit in de Nederlanden gebragt heeft. AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

Zaamſlag, of zo ſommigen verkiezen te ſchryven *Zalmſlag*, om dat men hier omtrent, zo men wil, eertyds veel Zalm plagt te vangen, legt een uur benoorden Axel, digt aan het Hellegat. Dit Dorp heeft ook veel in den Oorlog en door Overſtroomingen geleeden. Men hadt hier oudtyds eene Kommandery van de Orde der Tempelieren, welke naderhand aan de Ridders van Maltha gegeven werdt. Niet verre van Zaamſlag, heeft men nog eenig Land, dat den naam van *den Tempel* draagt. De Gereformeerde Kerk van Zaamſlag wordt door éénen Predikant bediend. Zaamſlag.

De *Overſlag* is een Gehugt van omtrent vyftig Huizen, een half uur bezuiden Zuiddorp gelegen. Het heeft zynen naam ontleend van het *overhaalen* der Vaartuigen, die van Ter Neuze, door dit Gehugt, naar Gend wilden, langs eene Vaart, die nu niet meer gebruikt kan worden. Daar is geene Kerk aan den Overſlag. De Ingezetenen, die meeſt Roomſchgezind zyn, gaan, aan de andere zyde van den Dyk, op Keizerlyken bodem, ter Miſſe. De Overſlag.

Koewagt is een Gehugt van niet meer dan vyfentwintig Huizen, waar van de Ingezetenen ook genoegzaam allen Roomſchgezind zyn. Koewagt.

Axeler-Ambagt beſtaat wyders uit verſcheiden' Polders, naamlyk, den Kapelle-Polder, den Viſſchers-Polder, den ouden en nieuwen Egelantier, But-Polder, Noord-Pol- Polders.

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

Polder, Zaamslag-Polder, Huissens, Koegers, Nieuw Zevenaar, Beoostenblei-benoorden, Aandyke, de Kleine Huissens en Kreeke Polders. Alle deeze Polders leggen in het Eiland, dat, door de twee Takken der Wester-Schelde, in Axeler-Ambagt gemaakt wordt. De overige Polders, buiten dit Eiland gelegen, zyn Beoostenblei-bezuiden, Austrisen, Oud en Nieuw Zuiddorp, Overslag, Ferdinandus, Rieden, Varenpe, de Oude en Nieuwe Karnemelks Polder, de kleine Beoosten-blei Polder, Moerbeeke, Vogel-schorre en Boeren Schorre. De Polder van Kanisvliet, van welken vyftien honderd en zestig Gemeten onder het Regtsgebied van Axel behooren, legt onder Water.

Forten.

Het Ambagt is, in den Polder Beoostenblei, gedekt door eene Linie, voor welke men het Land onder water kan zetten, en die versterkt is door de Forten Zeelandia, Kykuit en Nassau, welke allen in staat van tegenweer gehouden worden. Buiten het Eiland, lagen weleer de Forten S. Guilain, S. Jakob, S. Levyn, S. Jozef, S. Andries, Ferdinand enz. die tegenwoordig t'eenemaal vervallen zyn.

Beschryving van het Steedje Ter Neuze. Gelegenheid.

TER NEUZE legt aan den Oever der Wester-Schelde, in Asseneder-Ambagt, twee uuren benoorden Axel. Van ouds was het eene fraaje Stad; doch in de Gendsche en Brugsche beroertens veel geleeden hebbende, is dezelve tot een open Vlek geworden. De Staaten deeden het, in den jaare 1583, door den Graave van Hohenlo, versterken, dat Parma vergeefs poogde te beletten. De

Vesting-

Digitized by Google

Veſtingwerken van Ter Neuze werden door den tyd zo zeer vermeerderd, dat de Plaats ſchier onwinbaar gemaakt werdt. Haare gelegenheid in een laag en moeraſſig Land, dat ligtelyk onder water gezet kan worden, hielp hier veel toe. Doch na het ſluiten der Munſterſche Vrede, liet men 'er de Veſtingwerken t'eenemaal vervallen. In 't jaar 1680, beſloot men de zelven te ſlegten, en in 't jaar 1682 werden ze voor een gedeelte van het Zeewater ingezwolgen. Tegenwoordig heeft de Plaats eene langwerpige gedaante, die in 't midden ſmal is, en naar beide de kanten breeder uitloopt. De Wal is van eenen kleinen omtrek. Het Plaatsje heeft twee Poorten, eene Waterpoort en eene Landpoort. AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

Daar zyn agt Straaten, omtrent negentig Huizen en drie honderd Inwooners binnen Ter Neuze, die genoegzaam allen Gereformeerd zyn. De Kerk wordt 'er door éénen Predikant bediend. Het Stadhuis is een ſlegt Gebouw. Men heeft 'er nog eene Beurs, die een gedeelte van een Plein beſlaat, alwaar alle Woensdagen markt gehouden wordt. Van de Beurs ziet men over eene Kaai dagelyks verſcheiden' Schepen voorby Ter Neuze vaaren. Ook ontdekt men 'er het Zeeuwſch Eiland Zuidbeveland, dat regt over Ter Neuze gelegen is. Grootte.

Niet meer dan één Dorp legt 'er omtrent Ter Neuze, 't welk *den Hoek* genaamd wordt. Het heeft eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant wordt bediend. Men ziet 'er eenige overblyſſels van een oud 't Dorp den Hoek.

AXEL TER NEUZE EN BIERVLIET.

oud Klooſter, Triniteits-Klooſter geheeten, en eene Buurt van den zelfden naam. Het Fort Mauritius, dat een groot uur ten Zuidweſten van Ter Neuze, aan het Axelſche Diep, plagt te leggen, is al voor lang geſlegt geworden.

Polders.

De Polders, onder het gebied van Ter Neuze gelegen, zyn, de Lieven-Noord-Zuid-Serlippens-en Kats-Polder. De groote en kleine Zoute, Huigerſluis, Vlooswyk, Oud en Nieuw Zevenaar tot onder Axel toe, Oud en Nieuw Weſtenryk, klein Zevenaar, Noord-Weſtenryk, Goeze, Koude, Looven en Willemskerk.

Vereeniging van Axel en Ter Neuze.

Wy hebben reeds aangemerkt, dat Axel en Ter Neuze tegenwoordig eene en de zelfde Regeering hebben. Eertyds hadden deeze twee Plaatſen niet alleen; maar ook Axel en Axeler-Ambagt elk zyne byzondere Regeering. Doch in 't jaar 1555, werdt Axel en Axeler-Ambagt, door Filips den II, met malkanderen vereenigd. De Opgezetenen ten platten lande kreegen gelyke voorregten met de Burgers der Stad. De Regtbank beſtondt 'er toen uit zes Schepens van de Stad en zes van het Ambagt, die jaarlyks veranderd werden, behalven eenen Burgemeeſter, die beurtelings uit de Stad en het Ambagt moeſt verkooren worden. Aan het hoofd deezer Regtbank was een Baljuw, die, benevens een' Griffier en een' Ontvanger, door den Koning, werdt aangeſteld (l). In dien ſtaat bleeven de zaaken tot in 't jaar 1594, wanneer de Algemeene Staaten, meeſters van Axel en Ter Neuze geworden zyn-

(l) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2093.

Digitized by Google

zynde, de twee Steden en derzelver Ambagten met malkanderen vereenigden, en ééne Wethouderſchap over dezelven aanſtelden, beſtaande uit twaalf Perſoonen, zes uit Axel en Axeler-Ambagt, en zes uit Ter Neuze en Neuzer-Ambagt, behalven één' Burgemeeſter uit elk Kwartier. Aan 't hoofd der zelven, werdt een Baljuw, door de Algemeene Staaten, voor zyn Leven geſteld, die zyn verblyf te Ter Neuze, doch eenen Stadhouder te Axel houden moeſt. De Griffier, die ook door de Algemeene Staaten werdt aangeſteld, moeſt daarentegen te Axel woonen, en een' Subſtituit te Ter Neuze houden. De Burgemeeſter van elk Kwartier werdt beurtelings uit de Steden en uit de Ambagten gekooren. Deeze Regtbank hieldt haare Zittingen beurtelings om de agt dagen te Axel en Ter Neuze, om burgerlyke geſchillen af te doen. Doch over lyfſtraffelyke zaaken moeſt zy altyd zitten in de Stad, onder welker gebied de misdaad voorgevallen was (m). In 't jaar 1600, werdt Biervliet ook met Axel en Ter Neuze vereenigd. De Wethouderſchap beſtondt toen uit één' Baljuw, één' Burgemeeſter, agt Schepens en één' Griffier. De Baljuw hadt zyn verblyf te Ter Neuze; doch hy moeſt eenen Stedehouder te Axel en te Biervliet onderhouden, De Griffier woonde te Axel, en hadt alleenlyk eenen Subſtituit te Ter Neuze. Van de agt Schepens werden 'er vier uit Axel, drie uit Ter Neuze en maar één uit Biervliet verkooren. Men verkoor den Burgemeeſter, als te vooren, by beur-

Axel ter Neuze en Biervliet.

(m) Zie Groot Plakaatboek, II Deel, Kol. 2213.

Digitized by Google

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

beurten, uit Axeler- en Neuzer-Ambagt (n). Deeze vereeniging duurde tot in 't jaar 1643, wanneer die van Biervliet wederom verlof verkreegen, om eene afzonderlyke Regeering te mogen hebben. Axel en Ter Neuze zyn egter, tot op den tegenwoordigen dag toe, vereenigd gebleeven.

Regeering van Axel en Ter Neuze.

De Regeering deezer twee Steden en derzelver Ambagten beſtaat tegenwoordig uit één' Baljuw, één' Burgemeeſter, dertien Schepens en twee Griffiers, één' te Axel en één' Ter Neuze. De Baljuw, die voor zyn Leven aangeſteld wordt, heeft agt Geregtsdienaars onder zig, die der overige Wethouderſchap ook ten dienſte ſtaan. De Burgemeeſter wordt jaarlyks, by beurten, uit Axel en Ter Neuze verkooren. Wanneer hy zynen tyd uitgediend heeft, moet hy ten minſten drie jaaren buiten bedieninge blyven, eer hy wederom kan verkooren worden (o). De Regtbank wordt nu des Zaturdags te Axel, en des Maandags te Ter Neuze gehouden. Wyders is 'er, in elke Stad, een Ontvanger of Theſaurier aangeſteld, die jaarlyks aan de Afgevaardigden der Algemeene Staaten, ten overſtaan der Wethouderſchap, rekening doet. De Griffier van Ter Neuze wordt niet door de Algemeene Staaten, gelyk die van Axel, maar door de Wethouderſchap voor zyn Leven aangeſteld.

(n) *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 1199.

(o) *Groot Plakaatboek*, IV Deel, bl. 143.

Voor deezen werden de Regtzaaken in deeze Landſtreek nu en dan, in de eerſte plaats, voor den Raad van Vlaanderen te Middelburg gebragt. Doch de Algemeene

Staa-

Digitized by Google

Staaten gaven, op den 20 May 1626, bevel, dat alle Regtsgedingen, in de eerſte plaats, voor Baljuw, Burgemeeſters en Schepenen van Axel, Ter Neuze en Biervliet gebragt zouden moeten worden. Het Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland houdt een' Kommis-Kollekteur te Axel en te Ter Neuze. AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

BIERVLIET is een klein Steedje, een uur gaans ten Noordooſten van Yzendyke, en een en een half uur beweſten Ter Neuze gelegen, aan den mond van eenen der voornaamſte Takken van de Weſterſchelde. Eertyds lag dit Steedje op een Eilandje van den zelfden naam, dat, aan de Zuidzyde, door Schorren en diepe doorgaande Kreeken, van 't vaſt Land van Vlaanderen afgeſcheiden was. Met het bedyken van den Polder van 't Zuiddiep, in den jaare 1688, begon de Verlanding (p). Daarenboven deeden de Algemeene Staaten, in 't jaar 1701, eenen Dyk maaken, van den Amelia-Polder tot aan de Kontreſcharp van Yzendyke, langs welken men nu te voet van Biervliet naar Yzendyke gaan kan. Het Steedje legt in eene ronde gedaante, en was weleer, langs eenen Wal, die omtrent een vierdendeel uurs in zynen omtrek heeft, met vyf Bolwerken verſterkt; doch deeze Veſtingwerken zyn, na het ſluiten der Munſterſche Vrede van 't jaar 1648, zo zeer verwaarloosd geworden, dat men eindelyk beſlooten heeft de zelven t'eenemaal te ſlegten, gelyk in 't jaar 1688 geſchied is. Beſchryving van Biervliet. Gelegenheid.

(p) Zie *Wild-ſchut, Project op de Paſſegeule*, bl. 3.

Biervliet was oudtyds eene aanzienlyke Stad. Zy werdt, in den jaare 1377, door eenen geweldigen Watervloed, van het vaſt Hiſtorie.

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

Land van Vlaanderen afgeſcheiden (1). Men vreesde toen voor haaren volkomen' ondergang, die egter nog gelukkiglyk voorkomen werdt. Sedert heeft zy, meer dan eens, merkelyken afbreuk door overſtroomingen geleeden. In het jaar 1385, booden haare Inwooners geweldigen wederſtand aan de Gentenaars, die, met de Engelſchen vereenigd, zig meeſter van de Stad dagten te maaken. Keizer Maximiliaan belegerde haar ook te vergeefs, in den jaare 1488. Het inneemen van Sluis, in den jaare 1604, bragt Biervliet onder de gehoorzaamheid der Algemeene Staaten, die de Stad regelmaatig verſterken deeden en 'er eene van de beſte Veſtingen van Vlaanderen van maakten. Zy bleef het tot na de Munſterſche Vrede, gelyk wy gezeid hebben.

De oude Burgers van Biervliet zyn, om hunne dapperheid, in de Vlaamſche Hiſtorien, vermaard. Men geeft hun den lof van onder Keizer Boudewyn, in den aanvang der dertiende eeuwe, allereerſt de Muuren van Konſtantinopole beklommen, den Tooren der Poorte ingenomen en het Vaandel daar afgehaald te hebben. Van Willem Beukelsz, den Uitvinder van het kaaken en pakken des Harings, die hier, in 't jaar 1397, overleedt, en wiens Grafſtede en af-

WILLEM BEUKELSZ.

(1) Men vindt nog oude Schriften, den Tol betreffende, volgens welken Tol betaald werdt van de Wagens, die van Brugge door Biervliet naar Antwerpen reeden. Zie SMALLEGANGE, *Kronyk van Zeeland*, I Deel, V Boek, bl. 766.

Digitized by Google

afbeelding in de Kerkglazen nog tegenwoordig getoond worden, hebben wy, by eene andere gelegenheid (q), reeds gewag gemaakt. AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

Men telt tegenwoordig zes Straaten, zes en veertig Huizen en omtrent honderd en vyftig Inwooners binnen Biervliet, die meeſt allen Gereformeerd zyn. De Kerk wordt 'er, door éénen Predikant bediend. Het Stadhuis van Biervliet is een ſlegt Gebouw. Het Steedje heeft niet meer dan ééne Poort, die naar den Waterkant uitgaat. Grootte. (q) I Deel, bl. 576.

Wy hebben reeds aangemerkt, dat Biervliet voor deezen met Axel en Ter Neuze onder eene en de zelfde Regeering geſtaan heeft. Het bedyken en droogmaaken van verſcheiden' Polders omtrent de eerſtgemelde Stad, gaf den aanzienlykſten Ingelanden, voor omtrent honderd jaaren, aanleiding, om by de Algemeene Staaten, om eene afzonderlyke Regeering aan te houden. Zy werdt hun, in het jaar 1643, toegeſtaan. Deeze Regeering beſtaat tegenwoordig uit een' Burgemeeſter, vier Schepens en één' Griffier. De Burgemeeſter en Schepens worden, even als de andere Wethouders van Staats Vlaanderen, jaarlyks door de Afgevaardigden der Algemeene Staaten veranderd. De Griffier werdt eertyds door de Wethouders verkooren; doch ſedert het jaar 1707, wordt hy, door de Algemeene Staaten, aangeſteld. De Baljuw van Axel en Ter Neuze, is ook Baljuw van Biervliet; doch hy ſtelt, in deeze laatſte plaats, eenen Stedehouder aan, die zyn Ampt in zyne af- Regeering.

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

wezendheid waarneemt. Het Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland houdt 'er ook eenen Kommis-Kollekteur.

Polders.

Daar zyn geene Dorpen in het Regtsgebied van Biervliet; doch men telt 'er elf Polders, naamlyk den Amelia-Polder, den Oranje-Polder, Maria-Polder, Geertruid-Polder, den grooten en kleinen Zouten Polder, Briels-Polder, Anna-Polder, Helena-Polder, Pieters-Polder en het klein Diep.

Groote en Verpondingen der Landen, onder Axel, Ter Neuze en Biervliet.

De grootte der Landen, onder Axel, Ter Neuze en Biervliet gelegen, konnen wy, by gebrek van volkomen' berigten, niet naauwkeurig aanwyzen; doch zy zal, uit het volgende, na genoeg op te maaken zyn. In 't jaar 1673, besloeg het schotbaar Land, onder 't zogenaamd *Committimus* behoorende, een en twintig duizend negen honderd twee en tagtig Gemeten twee honderd en vyf Roeden. Onder Axel lagen dertien duizend negen honderd vier en zeventig Gemeten en zes en veertig Roeden: onder Ter Neuze zes duizend negen honderd twee en dertig Gemeten en twee honderd vier en twintig Roeden, en onder Biervliet een duizend vyf en zeventig Gemeten en twee honderd vyf en dertig Roeden. Doch dat 'er sedert vry wat verandering, in de gelegenheid of verdeeling der gemelde Landen, gekomen zy, is uit den tegenwoordigen beloop der jaarlykse Verpondingen af te neemen.

De

Digitized by Google

AXEL, TER NEUZE EN BIERVLIET.

	Pond.	Vl. Schell.	Groot.
De gewoonlyke Verpondingen over Axeler-Ambagt beloopen tegenwoordig — — — — —	1228	15	1
De buitengewoone Verpondingen, nu de vier Schellingen van ieder Gemet — —	1907	5	11
Het Metgeld of de twee Schellingen van ieder Gemet — — —	992	12	11
	4128	13	11
De gewoonlyke Verpondingen over Neuzen-Ambagt beloopen —	1307	8	3
De buitengewoonen	2420	14	6
Het Metgeld — —	1379	13	2
	5107	15	11
De gewoonlyke Verpondingen over de Polders onder Biervliet beloopen — — — —	539	7	—
De buitengewoonen —	730	4	—
Het Metgeld — —	365	2	—
	1634	13	—

Digitized by Google

Sas van Gend, enz.

De gewoone en buitengewoone Huisschattingen, over Axel en Axeler-Ambagt, en Ter Neuze en Neuzer-Ambagt beloopen — — — — — — — —

	Pond. Vl.	Schell.	Groot.
	674	—	3
Over Biervliet en de onderhoorige Polders	106	10	8
Over Lillo — —	62	15	—
Over Liefkenshoek —	7	19	4
	851	5	3

Alle deeze Laften worden aan de Provincie Zeeland betaald.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van 't SAS VAN GEND, *de Schans* FILIPPYNE *en eenige* LANDEN *en* SCHANSEN AAN DE SCHELDE.

Beschryving van

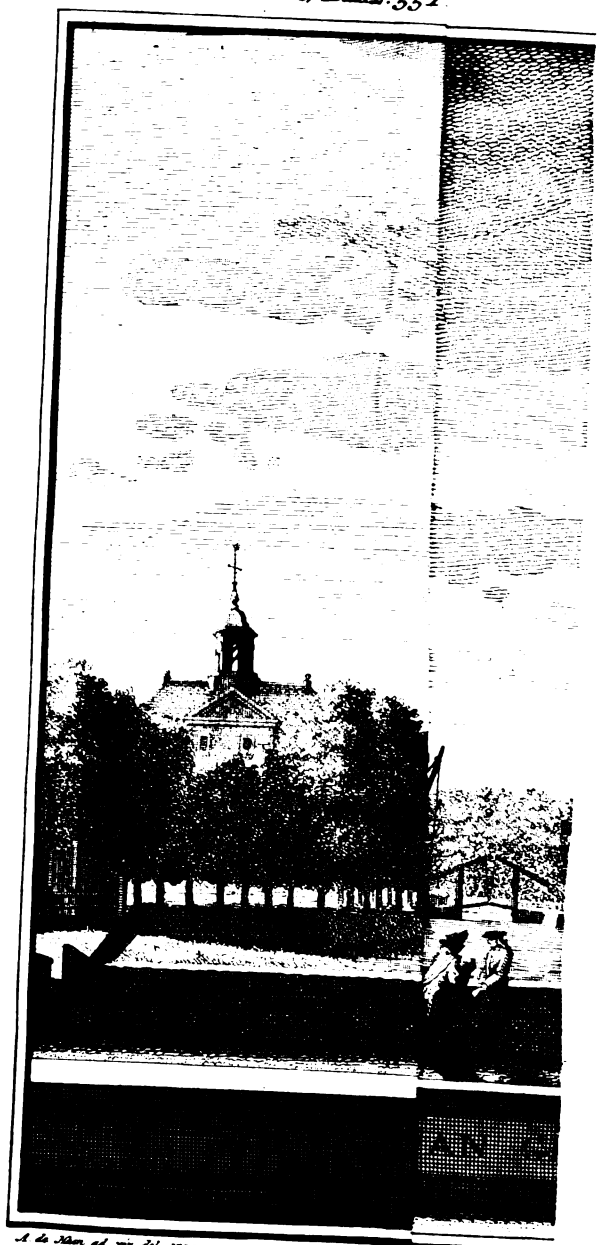
OM de Beschryving van Staats Vlaanderen te voltoojen, ontbreekt ons nog de Beschryving van 't Sas van Gend, de Vesting Filippyne, de Landen van den Doele en Keteneſſe en eenige Schanſen aan de Schelde. Hier toe hebben we dit Hoofdſtuk geſchikt.

't Sas van Gend. Gelegenheid.

'T SAS VAN GEND, of *het hooge en laage Sas van Gend*, zo genoemd, om dat 'er een Sluis of *Sas* voor de uitwatering der Leije is, die, van Gend afſtroomende, hier door de Nieuwe Vaart en Schelde in Zee loopt, is een

Digitized by Google

Digitized by Google

A. de Haen ad viv. del. 1739.

Digitized by Google

een klein ſterk Steedje, in Aſſeneder Ambagt, drie uuren benoorden Gend, en een uur ten Zuidooſten van Filippyne gelegen. De Vaart en Sluis, van welken wy ſpreeken, werdt, op koſten van de Gentenaars, en met verlof van Filips den II, Koning van Spanje, gemaakt. Voor deezen plagt hier veel doorvaart naar Gend te zyn; doch de ondiepte der Vaart, die, op verſcheiden' plaatſen, byzonderlyk naar den kant van Zelzaten, des zomers ſchier niet vaarbaar is, heeft dezelve merkelyk doen verminderen. SAS VAN GEND, enz.

De Veſtingwerken van het Sas van Gend zyn van eene groote uitgeſtrektheid. De Wal van dit Steedje heeft omtrent een uur gaans in zynen omtrek. Hy is van zeven Bolwerken, zes Ravelynen, eenige Lunetten, eene wyde en diepe Graft en eene goede Kontreſcharp voorzien. De Haven der Stad loopt 'er midden door. Een vierdendeel uurs buiten de Stad, naar den kant van het Dorp Zelzaten, legt het Fort S. Antoon; en omtrent honderd treeden buiten de Zeeuwſche Poort, heeft men eene ſchoone Reduit opgeworpen. De Bezetting, die tegenwoordig in 't Sas van Gend en de naaſte Schanſen legt, beſtaat in één Regiment van elf Kompagnien of omtrent zes honderd Man Voetvolk. Zy ſtaan onder 't bevel van eenen Kommandeur, die eenen Groot-Majoor onder zig heeft. Het Fort S. Antoon heeft eenen byzonderen Kommandeur en Majoor. Sterkte.

In den aanvang der Nederlandſche Beroertens met Spanje, was 't Sas van Gend een Hiſtorie.

Digitized by Google

Sas van Gend, enz.

open Vlek; doch de Gentenaars deeden 'er wel haast eene Schans opwerpen, om dus hunne Stad te beter te beschermen. In 't jaar 1572, maakten eenige Engelschen zig meester van deeze Schans, welke zy ten gronde toe slegten deeden. Doch 't leedt niet lang, of de Gentenaars versterkten de Plaats op nieuws, dezelve voorziende van veele Buitenwerken. Parma vaardigde, in 't jaar 1583, de Markgraaven van Rysburg en Montigny af, om zig van 't Sas van Gend meester te maaken, 't welk gelukte. De Plaats bleef, tot in 't jaar 1644, in de magt der Spaanschen. Toen kwam 'er Fredrik Henrik, Prins van Oranje, met het Leger der Staaten, voor, na dat hy alle Schansen aan de Leije bemagtigd hadt; en na een beleg van vyf weeken, werdt hy 'er by verdrag meester van. In het Steedje, werdt, terstond na de overgaave, eene geheel nieuwe Straat aangelegd, en de Vestingwerken werden 'er merkelyk verbeterd. De Franschen zogten zig, in 't jaar 1673, door verraad, meester van 't Sas van Gend te maaken: doch de Heer de Berceau, Kommandeur van 't Fort S. Antoon, dien men door geld in de Fransche belangens zogt over te haalen, ontdekte zulks den Prinse van Oranje, waar op de aanslag te loor liep.

Grootte en Gebouwen.

Men heeft vyf of zes Straaten, omtrent twee honderd Huizen, en twee honderd en vyftig Huisgezinnen binnen 't Sas van Gend geteld. De Bezetting is in Kazernen gehuisvest. De Gereformeerde Kerk, die vry wel onderhouden is, wordt door twee Neder-

duit-

duitschen en éénen Walschen Predikant bediend. De Roomschgezinden hebben tot nog toe eene Kerkschuur, in 't Sas van Gend, gehad, in welke de dienst door twee Gendsche Rekollekten verrigt werdt; doch nu zal 'er, zo men my berigt, eene steenen Kerk gebouwd worden, die, door eenen weereldlyken Priester, zal worden bediend(1). Het Stadhuis staat op de Haven, die dwars door het Steedje loopt, en met fraai geschooren' Boomen bezet is. Het Krygsmagazyn, het Huis van den Kommandeur en dat van den Majoor zyn van de beste Gebouwen der Stad. Het Gasthuis is ook een schoon Gebouw. Het is van eene Graft met zoet water omringd. SAS VAN GEND, enz.

De Regeering van 't Sas van Gend bestaat uit één' Baljuw, één' Burgemeester, zes Schepens, één' Sekretaris en één' Ontvanger. De Ampten van Baljuw en Sekretaris worden, door hunne Hoogmogenden, voor het Leven, begeven; doch de Burgemeester en Schepens jaarlyks door de Afgevaardigden der Algemeene Staaten veranderd of in hun Ampt bevestigd. De Thesaurier of Ontvanger der Stad wordt ook door hunne Hoogmogenden aangesteld; doch de Wethouderschap stelt eenen Bode en een' Stadsdienaar aan. De Sekretaris bekleedt thans ook het Regeering.

(1) Voor 't jaar 1700, waren 'er geene Roomschgezinden binnen 't Sas van Gend; doch na dien tyd zyn 'er dezelven tot een merkelyk getal aangegroeid. Zie *Kerkelyk Plakaatboek*, II Deel, bl. 550.

Digitized by Google

SAS VAN GEND, enz.

Ampt van Vendumeester. De Regtbank van 't Sas van Gend wyst in lyfstraffelyke zaaken beslissend Vonnis. In burgerlyken kan men zig van haare Vonnissen wel op den Raad van Vlaanderen beroepen; doch zy is nimmer gehouden, haar gewysde voor dien Raad te komen staande houden. Alleenlyk moet zy de stukken van het Regtsgeding, *gevoangelizeerd*, of party tegen party gesteld, aan den Raad overzenden (a). In Regten, gedraagt men zig in 't Sas van Gend naar de Axeler Wetten en Gewoontens. By het XVII Artikel van het Barriere-Traktaat van 't jaar 1715 (b), en volgens de bevestiging en verandering van het zelve, in het jaar 1718 geschied (c), werdt nevens het Sas van Gend aan de Algemeene Staaten afgestaan twee derde van twee duizend Schreeden van vyf voeten ieder rondsom de Stad, te beginnen aan de hoeken der Bolwerken, en eindigende aan den kant van Zelzaten, op het punt der oude Grensscheidingen, aan den oever van de Vaart van 't Sas. De Raad van Staate heeft eenen Ontvanger binnen 't Sas van Gend aangesteld, die de Verpondingen en Impoſten invordert, over de Stad en derzelver Regtsgebied. Het Kollegie van de Admiraliteit in Zeeland houdt 'er eenen Licentmeester en vier Kommizen ter Recherche. De Kollegien ter Admiraliteit in Holland hebben hier ook eenige Bedienden.

(a) Zie *Groot Plakaatboek*, II Deel, Kol. 1233.

(b) *Groot Plakaatboek*, V Deel. bladz. 526.

(c) *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 548.

Beschryving der Vesting Filippyne.

FILIPPYNE, eene Vesting in Boekholter Ambagt, aan den oever van eenen Arm der Wester-Schelde, die Biervliet van Ter Neuze

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ze ſcheidt, omtrent een uur benoorden Sas van Gend gelegen, heeft zynen naam ontleend van Filips den II, Koning van Spanje, die deeze Sterkte bouwen deedt. Zy heeft twee Poorten, eene aan de Landzyde en eene aan den Waterkant. Haar Wal heeft omtrent een halfuur gaans in zynen omtrek. Hy is verſterkt met twee geheele en twee halve Bolwerken, die door twee Ravelynen gedekt, en van eene goede Graft en Kontreſcharp omringd worden. Naar den Waterkant en binnen den Wal, legt het Kaſteel, zynde een Fort van vier Bolwerken, dat van eene goede Graft omringd is. De Kommandeur der Veſting heeft 'er zyne wooning in. Aan den waterkant ſtaat een Reduit, die het Haventje dekt. Door het geſlooten houden van deeze en eene of twee andere Sluizen kan men eene goede ſtreek Lands onder zoet of zout water zetten. De Veſting Filippyne dekt de Vaart van en naar 't Sas van Gend, en heeft het voordeel van niet te konnen ingeſlooten worden.

SAS VAN GEND, enz.

Graaf Willem van Naſſau bemagtigde de Veſting Filippyne, na eenen aanval van drie dagen, op den 11 September des jaars 1633. De Spaanſchen poogden haar, kort daar na, te herwinnen; doch hun aanſlag werdt, door eene Krygsliſt van Graaf Willem, verydeld. Hy deedt een goed getal van ledige Schuiten van Biervliet komen, op welken hy zeſtig Tromſlagers plaatſte, die des nagts, terwyl zy Filippyne naderden, verſchillende *marſen* ſloegen. Dit gerugt verbaasde de Spaanſchen dermaaten, dat zy de

Hiſtorie.

Digitized by Google

Sas van Gend, enz.

de Veſting verlieten, en hals over hoofd wegvlooden. Na hun vertrek, deedt Graaf Willem de Veſtingwerken der Plaatſe vermeerderen. In 't jaar 1635, kwamen zy 'er nog wederom voor; doch zy werden andermaal genoodzaakt, met verlies van duizend Man, af te trekken. De Algemeene Staaten zyn ſedert in het geruſt bezit van Filippyne gebleeven.

Getal van Huizen en Inwooners.

Het Plaatsje is klein: men telt 'er niet boven drie Straaten, omtrent zeventig Huizen en tagtig Inwooners, behalven de Vrouwen en Kinderen, en behalven de Bezetting, die in Kazernen gehuisveſt is, en onder 't bevel van eenen Kommandeur ſtaat, welke een' Majoor onder zig heeft. De Gereformeerde Kerk wordt door éénen Predikant bediend. De Roomſchgezinden hebben 'er geen Kerkhuis; maar gaan te Aſſenede of te Boekhoute, op Keizerlyken bodem, ter Miſſe. De Kommandeur heeft zyn verblyf in een goed Huis, tegen over 't welke het Stadhuis ſtaat. Het Krygsmagazyn is vry groot, en ſtaat onder 't opzigt van eenen Kommis des Raads van Staate.

Regeering.

De Regeering van Filippyne beſtaat uit één Baljuw, die door de Algemeene Staaten, voor zyn Leven, aangeſteld wordt, één' Burgemeeſter en vier Schepenen, die jaarlyks, door de Afgevaardigden van hunne Hoogmogenden, veranderd of in hun Ampt beveſtigd worden. De Sekretaris, die doorgaans ook het Ampt van Ontvanger bekleedt, wordt, voor zyn Leven, door de Algemeene Staaten aangeſteld. Het Ampt van

Digitized by Google

van Bode wordt door de Wethouderſchap begeven. Het Regtsgebied van Filippyne is maar van eene zeer kleine uitgeſtrektheid. De Ontvanger der Verpondingen enz. te Sas van Gend bekleedt dit Ampt ook in de Veſting Filippyne. Het Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland heeft in deeze laatſte plaats ook eenen Ontvanger der inkomende en uitgaande Regten aangeſteld. SAS VAN GEND, enz.

Tot bewaaring der Nederſchelde en der gemeenſchap tuſſchen Staats Brabant en Staats Vlaanderen, zyn den Staaten, by het Barriere-Traktaat, afgeſtaan de Polders of Landen van den Doele, S. Anna en Keteneſſe, benevens eenige Schanſen, daar omtrent gelegen; welken zy, aan deezen oord van Vlaanderen, in bezit hebben. Men twyfelt, of het Land van Saaſtingen, voorheen miſſchien by den naam van *Schaftskyns*-Polder bekend (d), dat ten Noorden aan de Schelde, ten Ooſten aan de Landen van den Doele en Keteneſſe, en ten Zuiden en Weſten aan Hulſter-Ambagt plagt te grenzen, tot Ooſtenryks of tot Staats Vlaanderen behooren zou. Het legt, nevens een klein Dorpje van den zelfden naam, al ſedert het jaar 1532, met het Zeewater bedekt, en is, onzes weetens, ſedert nimmer wederom bedykt geworden; zo dat ſommigen (e) zig geweldig bedriegen, als zy van dit Land, en het Dorp, als nog in wezen zynde en tot Staats Vlaanderen behoorende, ſpreeken. Beſchryving der Polders of Landen van

(d) Zie *Boxhorn, Kronyk van Zeel.* II Deel, bl. 6.

(e) *Janiçon*, Tom. II. p. 395.

Het LAND of de POLDER VAN DEN DOELE, ten Weſten en ten Noorden tegen het ver- Den Doele en

dron-

Sas van Gend, enz.

dronken Land van Saaftingen, ten Ooſten tegen de Schelde, en ten Zuiden tegen het Land van Keteneſſe gelegen, is van het Noorden naar het Zuiden ruim een uur gaans lang, en van het Ooſten naar het Weſten, een half uur breed. Het is eene Heerlykheid, die hoog, middelbaar en laag Geregt oefent. Men heeft hier goed Wei- en Koorenland; doch het onderhoud der Dyken van deezen Polder koſt eene merkelyke Somme in 't jaar. In het Land van den Doele, aan de Schelde, legt een klein Dorpje van den zelfden naam, alwaar de Roomſchgezinden eene Kerk hebben, in welke de dienſt verrigt wordt door eenen Prieſter, die onder den Biſſchop van Antwerpen ſtaat. Niet verre van dit Dorp, ſtaat het Kaſteel van den Heer. Op de grenzen van het Land van Saaftingen, was wel eer het Doel-Fort opgeworpen. Ook hebben hier omtrent verſcheiden' andere Forten gelegen.

Keteneſſe.

Het Land van Keteneſſe is, zo wel als het Land van den Doele, niet meer dan een groote Polder, grenzende ten Noorden aan het Land van den Doele, ten Ooſten ten Zuiden en ten Weſten aan de Schelde. Het is, van het Noorden naar het Zuiden, een klein uur gaans lang, en van het Ooſten naar het Weſten een half uur breed. De S. Anna-Polder, welke den Staaten by het Barriere-Traktaat afgeſtaan is, maakt een gedeelte van het Land van Keteneſſe uit. Wyders ſtrekt het gebied der Staaten in het Land van Keteneſſe zig maar uit, tot op de

helft

Digitized by Google

helft van den afstand tusschen het Fort Liefkenshoek op Staaten-, en het Fort de Peerle op Keizerlyken bodem gelegen.

SAS VAN GEND, enz.

Liefkenshoek, in het Land van Ketenesse, is de beste Vesting, welke de Staaten in deezen oord bezitten. Zy legt regt tegen over de Schans Lillo, aan den Wester-oever der Schelde. Liefkenshoek is met vier Bolwerken en twee Ravelynen versterkt, die van eene goede Graft en Kontrescharp omringd zyn. Men komt binnen deeze Vesting, door eene Poort, die naar de Rivier uitgaat. Aan de Landzyde kan men Liefkenshoek van buiten onder water zetten, waar toe de nodige Sluis in de Kontrescharp gelegd is. In het beschryven van Lillo, hebben wy reeds aangemerkt, dat Liefkenshoek, in den jaare 1583, door die van Antwerpen, opgeworpen werdt, om de Vaart langs de Schelde te beveiligen. Parma zondt 'er, in 't volgende jaar, den Markgraaf van Ronby met eenig Krygsvolk op af, voor dat de Schans nog geheel voltrokken was, en deeze maakte 'er zig stormenderhand meester van. Hy handelde wreedelyk met de Bezetting, en deedt eenige Antwerpsche Jongelingen, die als Vrywilligen in Liefkenshoek dienst genomen hadden, in koelen bloede ophangen. De Staatschen werden, na eenige maanden, door 't beleid van den Graave van Hohenlo, wederom meester van Liefkenshoek. Sedert is deeze Vesting in hunne magt gebleeven. In 't jaar 1630, poogden de Spaanschen haar door verraad te bemagtigen; doch de aanslag lekte by tyds uit,

De Vesting Liefkenshoek.

Digitized by Google

SAS VAN GEND, enz.

uit, en liep vrugteloos af. In Liefkenshoek vindt men niet meer dan twee Burger-Huisgezinnen, eenige Kazernen, benevens eene Kerk, die 'er redelyk wel uitziet, en door éénen Gereformeerden Predikant bediend wordt. Ook is 'er een Magazyn, dat onder 't opzigt van éénen Kommis ſtaat. De Bezetting ſtaat onder 't bevel van eenen Majoor, die afhangt van eenen Kommandeur over de vier Schanſen, Lillo, Liefkenshoek, de Kruisſchans en Fredrik Henrik. De Staaten van Zeeland houden eenen Ontvanger van de Verpondingen en andere Lasten binnen Liefkenshoek. Het Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland heeft 'er ook eenen Kollekteur. Van de Regeering van Liefkenshoek hebben wy, in het beſchryven van Lillo, reeds geſproken (f). Het Regtsgebied van Liefkenshoek ſtrekt zig, aan de Landzyde, honderd en vyftig Roeden, buiten de Veſtingwerken uit (2).

(f) Zie hier voor bl. 319.

Omtrent het Fort de Peerle, dat een klein uur gaans ten Zuiden van Liefkenshoek, op Keizerlyken bodem gelegen is, ſtaat alleen aan te merken, dat de Keizer den Staaten, by het Barriere-Traktaat, regt gegeven heeft, om in het zelve, in geval van Oorlog aan die zyde, Bezetting te leggen, onder voorwaarde, dat zy dit Fort, met het ophouden des Oorlogs, den Keizer wederom in handen zullen moeten ſtellen (g).

(g) Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 527.

Wy

(2) Zie het VI. Artikel der *Conventie* van den 20 September 1664. *Groot Plakaatboek*, III Deel, bl. 314.

Digitized by Google

Wy hebben reeds meermaalen aangemerkt, dat de Wethouderſchap in Staats Vlaanderen, jaarlyks, door Afgevaardigden van hunne Hoogmogenden, veranderd of bevestigd wordt. De Rekeningen der byzondere Ontvangers worden, ter zelfder tyd, door hen opgenomen en geſlooten. Zy zyn het één jaar vier en het ander jaar drie in getal. Wanneer 'er vier zyn moeten, worden zy uit de Afgevaardigden ter Generaliteit van de Provincien Gelderland, Utrecht, Overyſſel en Groningen gekooren: en wanneer 'er drie moeten zyn, verkieſt men hen uit de Afgevaardigden der drie overige Provincien, Holland, Zeeland en Vriesland. Volgens eene *Reſolutie* der Algemeene Staaten van den 19 December 1718, mogen zy niet meer dan zes weeken tot het volvoeren van hunnen laſt beſteeden (h). Zy vertrekken doorgaans in Maimaand uit den Haage. Op verſcheiden' Plaatſen in Vlaanderen, worden zy, door de Wethouders, op Stads kosten, ter Maalyd onthaald. Doch omtrent deeze onthaalingen, werdt, op den 25 Auguſtus des jaars 1671, door hunne Hoogmogenden, by voorraad, bevolen, dat de koſten der zelven, voor de Regeering van Sluis en 't Land van de Vryen, in alles niet meer dan drie honderd *Caroli*-Guldens mogten beloopen, en dat de maaltyd, het één jaar op het Landshuis, en het ander jaar op het Stadhuis moeſt gehouden worden. Binnen Aardenburg, mogten deeze onthaalingen niet boven de twee en zeventig Guldens koſten; en binnen Ooſtburg niet meer dan

Sas van Gend, enz.

Magiſtraatbeſtelling in Staats Vlaanderen.

(h) Zie *Groot-Plakaatboek* V. Deel, bl. 871.

Digitized by Google

SAS VAN GEND, enz.

dertig Guldens. De gezamentlyke onkosten van Hulst en Hulster-Ambagt mogten de somme van drie honderd Guldens niet overtreffen; en de Maaltyd moest het één jaar op 't Landshuis, en het ander jaar op het Stadhuis gehouden worden. Axel, Ter Neuze en Biervliet mogten 'er, met malkanderen, niet meer dan twee en zeventig Guldens voor in Rekening brengen. In 't Sas van Gend, mogten de kosten der onthaalingen niet boven de agt en veertig Guldens gaan. Te Filippyne, S. Anna ter Muiden en S. Jans Steen mogten in 't geheel geene onthaalingen, op gemeene kosten, geschieden. De Afgevaardigden ter Generaliteit kreegen regt, om het gene 'er, boven de gemelde Sommen, door den Ontvanger in Rekening gebragt werdt, door te haalen, en ten laste van hem, die de meerder onkosten gedaan hadt, te laaten (*i*). In hoe verre deeze Ordonnantie nog naargekomen worde, is ons onbekend. Wy hebben deeze byzonderheden hier voornaamlyk willen aantekenen, om dat men 'er de magt der Steden van Staats Vlaanderen eenigermaaten uit kan afneemen.

(i) Zie *Groot Plakaatboek*, IV Deel, bl. 139.

Kerkbestier in Staats Vlaanderen.

Eer wy de Beschryving van Staats Vlaanderen afbreeken, moeten we eene korte Schets van het Kerkelyk bestier in het zelve geeven. Alle de Predikanten van Staats Vlaanderen behooren onder de Zeeuwsche Klassen. De Predikanten van Sluis, Aardenburg, S. Kruis, de Eede, S. Laurens, Oostburg, Schoondyke, Groede, Breskens, Kadzand, Zuidzand, den Vrouwe-Polder, 't Retren-

Digitized by Google

trenchement, Nieuwvliet, Yzendyke, Waterland, S. Anna ter Muiden, Axel, Ter Neuze, Biervliet, Zaamslag, den Hoek, 't Sas van Gend en Filippyne behooren allen onder het Klassis van Walcheren. De Predikanten van Hulst, Honteniſſe en Oſſeniſſe en Hengſtdyk en Pauli-Polder behooren onder het Klaſſis van Zuidbeveland, en de Predikant van Liefkenshoek onder dat van Thoolen en Bergen op Zoom. Alle deeze Predikanten worden door de Ontvangers van de geeſtelyke Goederen betaald. Zy worden verkooren door Afgevaardigden uit de Wethouderſchap, en door den Kerkenraad van elke Plaatſe, die ſamen eene Byeenkomſt uitmaaken, welke het *Collegium qualificatum* of de gemagtigde Vergadering genoemd wordt. Doch deeze verkiezing moet, door den Raad van Staate, worden goedgekeurd. In Ooſtenryks Vlaanderen zyn, behalven in de Barriere-Steden, ook nog eenige weinige Gereformeerde Vergaderplaatſen, die men gewoon is *Kerken onder 't Kruis* te noemen. Zy hebben nu en dan al iets van de Roomſchgezinden te lyden (k). In Staats Vlaanderen, worden, zo wel als in andere Generaliteits-Landen (l), eenige *Recognitien*, door de Roomſchgezinden, voor het vry oefenen van hunnen Godsdienſt, betaald. Voor 't jaar 1730, waren die Recognitien zeer ongelyk. De Hoogbaljuw van 't Vrye genoot van de Roomſchgezinden te Yzendyke alleen vyftig Guldens in 't jaar, zonder van de Kerken binnen Sluis en andere Plaatſen van zyn Baljuwſchap iets te trek-

SAS VAN GEND, enz.

(k) Zie *Kerkel. plakaatboek*, II Deel, bl. 480.

(l) Zie hier voor bl. 137.

Digitized by Google

SAS VAN GEND, enz.

ken. De Baljuw van Hulst genoot jaarlyks van de Roomsche Kerke te Hulst honderd zeven en vyftig Guldens en tien Stuivers, en nog zes honderd Guldens van de Roomsche Kerken in Hulster-Ambagt. Van de Roomschgezinden binnen 't Sas van Gend genoot de Baljuw, in Oorlogstyden, veertig, en in Vredenstyden twintig Guldens in 't jaar. De Baljuw van Axel, Ter Neuze en Biervliet genoot van de eenige Roomsche Kapel onder zyn Baljuwschap tien Ponden Vlaams in 't jaar, behalven nog drie Ponden, die door zynen Stadhouder genooten werden. Doch in July des gemelden jaars 1730, werdt, by de Algemeene Staaten, vastgesteld (m), dat voortaan van elke Roomsche Kerk in Staats Vlaanderen, alwaar niet meer dan één Priester was, zou moeten betaald worden veertig Guldens in 't jaar, en zestig Guldens, indien hy een' tweeden Priester of Kapellaan nevens zig hadt. Deeze Recognitien moesten voortaan niet aan de Baljuwen, maar aan de Rentmeesters of Ontvangers der geestelyke Goederen ter hand gesteld worden; die daar van den Baljuwen uitkeeringe moeten doen, na aftrek van den veertigsten Penning, voor hunne moeite van 't ontvangen.

(m) Zie *Kerkel. Plakaatboek*, II Deel, bl. 550.

T E-

Digitized by Google

TEGENWOORDIGE STAAT VAN STAATS OPPER-GELDERLAND.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Beschryving van STAATS OPPER-GELDERLAND, *vervattende de Stad* VENLO, *de Vestingen* STEVENSWAARD *en* S. MICHIEL *en het* AMPT MONTFOORT.

Gelegenheid van Staats Opper-Gelderland.

STAATS OPPER-GELDERLAND vervat dat gedeelte van het Kwartier van Roermonde of het Over-Kwartier van Gelderland, 't welk den Algemeenen Staaten, by het Barriere-Traktaat des jaars 1715, in volkomen' eigendom, afgestaan is. Het Landschap Gelderland, daar men het oud Graafschap Zutfen ook onder begrypt, werdt eertyds in vier deelen verdeeld, naamlyk, in de Kwartieren van Nymegen, Roermonde, Zutfen en de Veluwe. Het eerste en de twee laatste Kwartieren maaken tegenwoordig de Provincie Gelderland uit, welke wy hier na zullen moeten beschryven. Het tweede of Roermondsche Kwartier is, voor deezen, onder den naam van Spaansch Gelderland bekend geweest, en in den Oor-

Digitized by Google

STAATS OPPER-GELDER-LAND.

log met Spanje, of geheel of ten grooten deele, onder deszelfs magt gebleeven. De Staaten hebben wel hunne poogingen aangewend, om dit afgerukt Kwartier van Gelderland wederom met de overigen drie te vereenigen: doch dezelven zyn vrugteloos geweest In den jongsten Oorlog om de Spaansche Kroon, waren den Staaten eenige Plaatsen van het Overkwartier van Gelderland in handen gevallen; van welken zy, te gelyk met eenige anderen van minder belang, den volkomen eigendom sedert bedongen. Deeze Plaatsen zyn niet met de Provincie Gelderland vereenigd geworden; maar hangen onmiddelyk van de Algemeene Staaten af.

Het Kwartier van Roermonde is van de drie andere Kwartieren t'eenemaal afgescheiden, en legt beslooten tusschen Kleefsland, 't Graafschap Meurs, 't Keurvorstendom Keulen, Gulikerland, Luikerland en Staats Brabant. De voornaamste Steden van dit Kwartier zyn Roermonde, Venlo en Gelder, de drie Hoofdsteden der drie gedeeltens van het zelve, welken door den Keizer, de Algemeene Staaten en den Koning van Pruissen bezeten worden. Het Steedje en Ampt van Erkelens, ook in het Overkwartier van Gelderland gelegen, is, door den Keizer, in den jaare 1719, aan den Keurvorst van de Palts afgestaan, en door deezen, in den jaare 1727, aan den Baron Francquen verpand; zo dat deeze kleine Landstreek tegenwoordig tusschen vier Mogendheden verdeeld is. De Koning van Pruissen bezit 'er verre het groot-

Digitized by Google

grootſt gedeelte van. De Algemeene Staaten hebben het grootſt der drie overige deelen in bezit, en de twee kleinſten ſtaan onder den Keizer en den Keurvorſt van de Palts. Wy moeten thans alleen van het gedeelte der Algemeene Staaten ſpreeken. HOF VAN VENLO.

Volgens het agttiende Artikel van het Barriere-Traktaat (a), bezitten de Staaten, in het Overkwartier van Gelderland, de Stad en het Regtsgebied van Venlo, de Forten Stevenswaard en S. Michiel en het geheele Ampt van Montfoort, uitgenomen de twee Dorpen Zwalmt en Elmt, die, al lang te vooren van het Ampt afgeſcheiden geweeſt zynde, door den Keizer, aan zig behouden zyn geworden. Toen deeze Plaatſen nog onder het Huis van Ooſtenryk ſtonden, vervoegde men zig, in Regtzaaken, tot het Geregtshof te Roermonde; doch by het gemeld agttiende Artikel kreegen de Algemeene Staaten regt, om een Geregtshof over hun deel van het Overkwartier, ter plaatſe, daar zy goedvonden, op te regten. Sedert is 'er, in 't jaar 1717, te Venlo, een Geregtshof aangeſteld. Wy moeten 'er eenig berigt van geeven, eer wy tot de byzondere Beſchryving van Staats Opper-Gelderland overgaan. Verdeeling.

(a) *Groot Plakaatboek*, V Deel. bl. 527.

HET HOF VAN VENLO beſtaat uit vyf Raaden, één' *Momboir* of Fiskaal, en één' Griffier. Die onder de Raaden voorzit, trekt geene grooter wedde dan de anderen, en voert alleenlyk den titel van *eerſten preſideerenden Raad*. De Vonniſſen, door de Wethouders van Venlo enz., of door de Banken Hof van Venlo.

Digitized by Google

Hof van Venlo. van Montfoort, in burgerlyke zaaken, geweezen, konnen, by wege van * Herziening, voor het Hof van Venlo, gebragt worden. En indien één der Partyen zig by de Uitſpraak des Hofs bezwaard vindt, ſtaat het hem vry eene groote Herziening te verzoeken. Ten dien einde vervoegt hy zig by het Hof zelf, 't welk hem zyn verzoek doorgaans, onder het Groot Zegel, toeſtaat. Vervolgens keert hy zig tot de Algemeene Staaten, van welken hy bygevoegde Regters verzoekt, die één of twee minder in getal moeten zyn dan de Leden van den Raad. Na dat de bygevoegde Regters benoemd zyn, biedt hy den Hove een nieuw Smeekſchrift aan, verzoekende dat de tyd van den aanvang des Gedings, en de Onkoſten, welken op deeze groote Herziening loopen zullen, bepaald mogen worden. Het beloop der zelven moet, voor den aanvang van 't Regtsgeding, in bewaaring worden gebragt. De zaak wordt, in eene vereenigde Vergadering van het Hof en de bygevoegde Regters, beſlift, en is dan geen hooger beroep of Herziening meer onderworpen. Tot het verzoeken van deeze groote Herziening, heeft men, na het uitſpreeken van het Vonnis, een jaar en een dag tyd. 't Vonnis wordt egter midlerwyl onder † borgtogt ter uitvoeringe gebragt. De zwaare koſten, welken op de groote Herziening loopen, zyn ondertuſſchen oorzaak, dat de zelve zeer zelden verzogt wordt.

* *Reviſie.*

† *Cautie.*

Het Hof van Venlo heeft magt om, uit den naam van hunne Hoogmogenden, Brieven

ven van Kwytſchelding, Wettiging, *Veniam Ætatis* enz. te verleenen. Het vonniſt ook over zaaken, de Domeinen van den Staat betreffende, over de geſchillen tuſſchen Gemeenſchappen, over het Regt van bezitting, over de geſchillen wegens Uiterſte Willen, over zaaken de Bedienden des Hofs aangaande, over Misdaaden van gekwetſte Hoogheid, Landverraad, Muitery, Valſche-Muntery en verſcheiden' andere gevallen, breeder in de *Inſtructie* voor het Hof uitgedrukt. Wyders is het ook een Leenhof, oordeelende in de hoogſte plaats, over alle zaaken van Leenen, welken, in Staats Gelderland gelegen zynde, van hunne Hoogmogenden afhangen. HOF VAN VENLO.

De Raad-Fiskaal heeft kleiner wedde dan de andere Raaden. Hy kan geene *Fiskaalſche* zaak onderneemen, zonder verlof van het Hof bekomen te hebben, 't welk hy ſchriftelyk verzoeken moet. In alle zulke zaaken heeft hy ook alleenlyk raadgeevende, geene beſluitende Stem: doch in burgerlyke zaaken heeft hy zo wel eene beſluitende Stem als de andere Raaden. Hy heeft regt, om alle Misdaadigen te doen vatten, en kan zulken, die de bevelen van hunne Hoogmogenden overtreeden, en zelfs de mindere Regeerings-Bedienden, welken hunnen pligt te buiten gaan, in Regten betrekken. RAAD-FISKAAL.

Alle de Leden van deezen Raad en zelfs de Deurwaarder en de twee Boden zyn vry van de gewoonlyke Belaſtingen, en van het huisveſten van 't Krygsvolk, welk laatſte

VENLO.

ook niet, door de drie oudſte Advokaaten en Prokureurs voor het Hof, behoeft te geſchieden. Ondertuſſchen moeten, volgens het Barriere-Traktaat, alle Ampten van Regeering in Staats Opper-Gelderland aan Roomſchgezinden begeven worden. Het Hof van Venlo beſtaat derhalven tegenwoordig, op één Lid na (b), geheel uit Luiden van den Roomſchen Godsdienſt.

(b) Zie 't *Berigt wegens de Onderneeming des Biſchops van Roermonde*, gedrukt 1737 bl. 32.

Wy gaan over tot de Beſchryving der byzondere Plaatſen van Staats Opper-Gelderland, en maaken eenen aanvang met de Stad Venlo.

Beſchryving der Stad Venlo.

VENLO is eene ſterke Stad, aan den regter' oever der Maaze, omtrent vier uuren gaans boven Gelder, en ruim zo ver beneden Roermonde gelegen. Men vermoedt, (c) dat de Stad eertyds *Veen-loe* geheeten hebbe, naar de *Veenagtige* Landſtreek, in welke de zelve gelegen is. De Wal der Stad heeft een klein uur gaans in zynen omtrek, en beſtaat, naar den Maaskant, uit eenen ouden Muur, in welken veele ronde Toorens plagten te ſtaan, die voor 't grootſt gedeelte geſlegt zyn. Aan de Landzyde, heeft men den Wal alleenlyk van Aarde opgehoogd, en met eene dubbele ry Boomen beplant, 't welk, aan dien kant, eenen aangenaamen Wandelweg maakt. De Wal is hier van eene goede Graft omringd, aan de Ooſtzyde van twee, en aan den hoek naar den kant der Riviere van één Bolwerk voorzien, welke Bolwerken van eene andere Graft omringd worden. Aan den Waterkant, wordt de Wal beſchermd door eenen Tang,

(c) *Sligtenhorſt Tooneel des Lands van Gelder*, I. Boek, bl. 60.

Veſtingwerken.

Digitized by Google

Tang, een' Ravelyn en eene halve Maan, die digt aan de Maaze legt. Verders zyn 'er, op zekere afſtanden van de Stad, verſcheiden' loſſe Werken opgeworpen, die het naderen tot dezelve moeilyk maaken. De Poorten van Venlo zyn vier in getal, de Maaspoort, de Roermondſche Poort, de Gelderſche Poort en de Keulſche Poort. Tuſſchen de twee laatſtgemelde Poorten is onlangs een nieuwe dubbele Tang met een Lunette gemaakt. En men is nog geduurig bezig, met de Veſtingwerken deezer Stad te vermeerderen en te verbeteren. VENLO.

Tegen over de Maaspoort, in de Rivier, legt een Eilandje, *de Waard* geheeten, 't welk eene bekwaame Haven voor de Stad maakt, in welke de Vaartuigen des Winters voor het Ys beveiligd leggen konnen. Midden op dit Eilandje, was eertyds eene halve Maan opgeworpen, welke men heeft laaten vervallen; zo dat zy tegenwoordig tot eenen Tuin voor den Kommandeur der Stad verſtrekt. Doch daarentegen heeft men, op den hoek, aan de linker zyde van het Eilandje, een Bolwerk gelegd, dat onderwelfd en met Steen opgehaald is. Eilandje de Waard.

Venlo is, eerſt in 't jaar 1343, door Reinoud den II, Hertog van Gelder, bemuurd en met Stads Geregtigheden en verſcheiden' Voorregten beſchonken; welken, door drie andere Hertogen, in laater' tyd, beveſtigd zyn geworden. De Biſſchop van Utrecht en de Heer van Brederode maakten zig, in 't jaar 1372, ten behoeve van den Graave van Blois, en deszelfs Huisvrouw, Mag- Hiſtorie.

Digitized by Google

VENLO. Magteld van Gelder, meester van Venlo. In 't jaar 1473, werdt de Stad, door Hertog Karel van Bourgonje, veroverd. Zy was, onder de Gelderſche Steden, de eenigſte, welke haare Poorten voor Keizer Maximiliaan geſlooten hieldt; waarom hyze zig, in den jaare 1481, met de wapenen opende. Venlo verduurde ſedert een beleg van Vrouwe Margareet, die de Nederlanden, voor haaren onmondigen Neeve Karel, beſtierde, en in den jaare 1511 genoodzaakt werdt, met een magtig Leger, van voor de Stad, te wyken. Karel, naderhand Keizer geworden, kwam, in 't jaar 1543, met eenen geweldigen hoop Duitſchers en Italiaanen voor Venlo; doch hy werdt zo lang geſtuit, dat hy zig gedrongen vondt, om den Ingezetenen van Venlo, en die der overige Gelderſche Steden een voordeelig verdrag toe te ſtaan, dat by den naam van het *Verdrag van Venlo* bekend is (d). Venlo verklaarde zig, in den Spaanſchen Oorlog, voor de party der Staaten, en tradt, op den elfden April des jaars 1579, in het Utrechtſch Verbond. Doch in 't jaar 1586 werdt de Stad aan Parma ingeruimd, na dat men de Staatſche Bezetting gewapenderhand tot de overgaave gedwongen hadt. Graaf Maurits van Naſſau belegerde Venlo te vergeefs, in den jaare 1606. De Stad bleef in de magt van Spanje tot in 't jaar 1632, wanneer zy, na een beleg van weinige dagen, door Fredrik Henrik, Prins van Oranje, voor de Staaten bemagtigd werdt. De laf hartigheid van den Gouverneur, Nikolaas van Brederode, was oor-

(d) Zie *Gelderſch Plakaatboek*, I Deel, *Prelim. Pointen*, bl. 27 en 31.

Digitized by Google

oorzaak, dat zy, in den jaare 1637, den Kardinaal Infant wederom in handen viel, en ſedert is zy in de magt van Spanje gebleeven, tot in den aanvang deezer eeuwe. De Bondgenooten maakten 'er zig, op den 23 September des jaars 1702, meeſter van, en zy werdt, gelyk reeds gezeid is, den Algemeenen Staaten, by het Barriere-Traktaat, afgeſtaan. VENLO.

Venlo legt in eene vierkante gedaante. Men heeft 'er een tamelyk getal van aanzienlyke Straaten, tuſſchen de agt- en negen honderd Huizen, van welken 'er egter veelen onbewoond zyn, en omtrent vier duizend Inwooners, die voor 't grootſte gedeelte van den Roomſchen Godsdienſt zyn (1), welken zy, volgens het XVIII Artikel van het Barriere-Traktaat, in 't openbaar oefenen. Zy gebruiken de eenige Kerſpel-Kerk, welke men binnen Venlo heeft, die aan S. Jan toegewyd is. De dienſt wordt 'er verrigt, door eenen Paſtoor en twee Kapellaanen Grootte en Gebouwen.

(1) Het groot getal van Roomſchgezinden te Venlo was, voor eenige jaaren, oorzaak, dat de Prieſters en Monniken aldaar de vryheid namen van by kranke Gereformeerden te gaan, om de zelven van Godsdienſt te doen veranderen. Immers daar kwam bevel van de Algemeene Staaten, gedagtekend den 30 Juny 1732, dat geene Geeſtelyken, op ſtraffe van gebannen te worden, met Kruiſſen, Waskaarſen, Sakramenten enz. by kranke Gereformeerden zouden mogen komen, dan na dat de kranken aan eenen Gereformeerden Predikant of Ziekentrooſter hadden verklaard, dat zy van Godsdienſt waren veranderd. Zie *Kerkelyk Plakaatboek*, II Deel, bladz. 594.

Digitized by Google

VENLO. nen van de Norbertyner Orde. Wyders heeft men te Venlo twee Monniken- en drie Nonnen-Kloosters, die allen, zo wel als de Kerk, onder het geestelyk Regtsgebied van den Bisschop van Roermonde staan. Hy geeft zyne toestemming tot de begeeving der Kerkelyke *Beneficien*, welke aan byzondere Persoonen staat, die het Regt van Patroonschap hebben, doch deeze *Beneficien* niet geeven mogen aan Luiden, welken den Algemeenen Staaten, om byzondere redenen, onaangenaam zyn. De Gereformeerden hebben hier ook eene Kerk, die door twee Nederduitsche Predikanten bediend wordt.

Men heeft twee Markten binnen Venlo. Op de eene, alwaar het Stadhuis staat, wordt driemaal ter weeke markt gehouden. De andere dient om de Soldaaten aldaar te doen optrekken. Het Stadhuis is, sedert drie of vier jaaren, van vooren vernieuwd en merkelyk veranderd, zo dat het thans eene zeer goede vertooning maakt. Het is van twee Toorentjes voorzien. Langs twee steenen Trappen, die aan de regter' en linker' hand opgaan, komt men op een' Stoep, voor den ingang der tweede Verdieping van 't Gebouw: boven deezen ingang is een *Balcon*: voorts is de Leuning der Trappen met fraai gemaakt Yzerwerk versierd. Het Huis van den Kommandeur van Venlo is een tamelyk goed Gebouw. De overige Huizen der Stad zyn van weinig aanzien, en de meesten zeer vervallen. Het Weeshuis en Oude Mannen-Huis zyn zeer geringe Gebouwen. Men heeft 'er twee Krygsmagazynen, die

Digitized by Google

die onder 't opzigt van eenen Kommis ſtaan. Daar zyn geene Kazernen te Venlo. De Bezetting wordt 'er, op Briefjes, by de Burgers gehuisveſt. Voor de Afgevaardigden van hunne Hoogmogenden en van den Raad van Staate wordt eene Wooning gehuurd. VENLO.

De Inwooners van Venlo zyn, voor 't grootſte gedeelte, Schippers, Voerluiden, Zakkendraagers en diergelyken. Zy zyn allen in verſcheiden' Genootſchappen verdeeld. Men heeft 'er daarenboven drie Gildens, het Zakkendraagers-, Huurvaarders- en Akkermans-Gild: over ieder van welken twee Gildemeeſters aangeſteld zyn; die regt hebben om jaarlyks by het opneemen der Stads Rekeningen tegenwoordig te zyn, en de zelven af- of goed te keuren. Alle Burgers van Venlo, boven de zeſtien jaaren oud, hebben vryheid om, van den twaalfden September tot den laatſten December, door gantſch Staats Opper-Gelderland, te jaagen, behalven omtrent de Veſtingwerken en omgelegene Tuinen te Venlo: mids dat zy niet meer dan twee Haazen en twee Koppel Konynen op eenen dag; en alleen Hair met Hair en Veeren met Veeren vangen, en zig van het gebruik van allerlei Netten en Schietgeweer onthouden. Wyders mogen ze ook niet jaagen op de Zon- en Feeſtdagen; noch wanneer 'er Sneeuw of Ys legt. En een Perſoon, die vryе jagt heeft, mag niet meer dan één' onvry Perſoon mede ter jagt neemen (e). Venlo heeft eenige geleerde Mannen uitgeleverd; onder Ingezetenen.

(e) Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 804, 808, 815.

Digitized by Google

VENLO. onder welken de Penningkenner Hubert Goltzius, en de taalkundige Erycius Puteanus uitmunten.

Handel. Eertyds werdt 'er te Venlo zwaare Koophandel gedreeven (f). De Stad tradt, zo wel als Roermonde, in den jaare 1481, in 't Hanzeatiſch Verbond. Sedert werden 'er veele Lakens geweeven. Ook maakte men 'er Sloten en ander klein Yzerwerk. De Burgers dreeven 'er wyders handel in Graanen, die zy, ten platten Lande, opkogten, en zo wel te Lande als te Water verzonden. De Goederen, die, uit Holland, Gulikerland, Aken, Luik en het Land van Overmaaze, de Maas langs moeſten, werden veel op Venlo geſcheept, 't welk eene merkelyke vertiering in de Stad bragt. Doch al deeze handel is, ſedert het verdeelen van het Overkwartier van Gelderland onder verſcheiden' Mogendheden, en het daar uit gevolgd opſtellen van zwaare Tollen langs de Maaze, meeſt al verloopen: zo dat 'er te Venlo thans weinig Koopluiden meer woonen. Egter worden de Goederen, die men naar 't Land van Gulik zendt, nog doorgaans op Venlo geſcheept. De Stads Waag wordt tegenwoordig gemeenlyk voor omtrent vier duizend Guldens in 't jaar verpagt.

(f) *Sligtenhorſt Tooneel des Lands van Gelder*, I. Boek, bl. 60.

De Regeering van Venlo vorderde, ten tyde der Nederlandſche beroertens, eenen zekeren Tol van de Koopmanſchappen, die, te water of te lande, door of voorby hunne Stad, gevoerd werden. Parma beveſtigde hun Regt tot het vorderen van deezen Tol, op den 16 Auguſtus des jaars 1586. En ſedert

Digitized by Google

dert werdt het, door een Oktroi van Filips den II, nog nader beveſtigd, onder voorwaarden, dat de Tols-inkomſten tot onderhoudinge der Veſtingwerken en Bezetting beſteed zouden worden. Doch naderhand eigende de Koning zig alle deeze Inkomſten toe, en liet der Stad alleen het tiende gedeelte behouden, 't welk zy nog heden trekt. VENLO.

De Regeering van Venlo beſtaat uit één' Schout, één' Burgemeeſter, zeven Schepens, drie Raaden en twee Sekretariſſen. Regeering.

De Schout heeft geene Stem, in de Vergaderingen, welken, des Maandags en des Vrydags, over het Burgerlyk beſtier der Stad gehouden worden, al zo min als in burgerlyke of ſtrafbaare Regtzaaken, welken, des Woensdags, in der Schepenen-Kamer, afgehandeld worden. Evenwel kan hy, in geval van nood, op eenen buitengewoonen tyd, de Bank van Schepenen doen ſamenkomen. Wyders doet hy de Bevelen der Algemeene Staaten, zo wel als de Vonniſſen der Schepenen, beide in burgerlyke en ſtrafbaare zaaken, ter uitvoeringe brengen. Hy mag alle Perſoonen, die zig van eenige misdaad verdagt gemaakt hebben, en niet onder het Regtsgebied des Hofs van Venlo of onder het Krygsgeregt behooren, doen aantaſten en gevangen neemen. Ook ontvangt hy jaarlyks den eed van den nieuw-verkooren' Burgemeeſter. Het Schouts-Ampt van Venlo is lang aan het Geſlagt van Romer verpand geweeſt. Schout.

Digitized by Google

VENLO. De Burgemeester is zo veel als Voorzitter der Schepenen, en het Hoofd der burgerlyke Regeeringe. Hy wordt jaarlyks, door de Algemeene Staaten, veranderd, of in zyn Ampt bevestigd, op eene benoeming van drie Persoonen, door de drie Raaden, uit het Lighaam der Schepenen, gemaakt. Op verscheiden' tyden, zyn 'er, door de Algemeene Staaten, verscheiden' Reglementen op de Regeering van Venlo gemaakt. De Burgemeester heeft magt, om, in buitengewoone gevallen, het welzyn der Stad betreffende, de Wethouderschap te doen byeen komen.

Burgemeester.

Schepens. De Schepens worden, voor *hun Leven*, door de Algemeene Staaten, aangesteld. Over geschillen, onder de vyftig Guldens beloopende, oordeelen zy buiten vorm van Regtsgeding, zonder dat men zig van hunne Vonnissen beroepen kan. In zaaken van meer aanbelang, wordt 'er, voor *hun*, van weerskanten, door Advokaaten, gepleit. In de Regtsgedingen, schikt men zig naar het zogenaamd *Stad- en Land Regt*. Wanneer de zaak minder dan twee honderd Guldens beloopt, doen zy 'er ook beslissende Uitspraak over; doch die somme of meerder bedraagende, kan men de zaak, by Herziening, voor het Hof van Venlo brengen. Wy behoeven niet te zeggen, dat zy, in strafbaare zaaken, altyd beslissend Vonnis vellen.

Raadsverwanten enz. De drie Raaden, welken men hier *Raadverwanten* heet, worden, door den Burgemeester en de Schepenen, insgelyks voor hun

Digitized by Google

hun Leven aangeſteld. Zy helpen de burgerlyke Regeering waarneemen, en verkiezen den Burgemeeſter. Van de twee Sekretariſſen bedient 'er één de burgerlyke Regeering, en de ander de Regtbank. De Stads-Ontvanger wordt, om de drie jaaren, door de Wethouderſchap, veranderd of in zyn Ampt beveſtigd. De Wethouderſchap begeeft ook, zonder tuſſchenkoming van den Schout, eenige kleine Ampten. Zy ſtelt twee *Biljetteer-meeſters* aan, die de Bezetting van huisveſting voorzien, behalven drie Stads-Boden, één' Kamerbewaarder van de Raadkamer en één Adjudant der Burgerye. VENLO.

Het Regtsgebied der Stad ſtrekt zig, van het Noordooſten naar het Zuidweſten, omtrent een en een half uur gaans, in de lengte, en van het Zuidooſten naar het Noordweſten, omtrent een uur gaans in de breedte uit. Het vervat ſlegts eenige Buurten of Gehugten, en geen één Dorp. De Regeering van Venlo moet de Wegen onder haar Regtsgebied en door gantſch Staats Opper-Gelderland doen bezien en verbeteren. De Schout geeft eene Verklaaring van deeze Bezigtiging aan den *Momboir* of Fiskaal van 't Hof, die regt heeft, om eene tweede bezigtiging te doen, en zulken, die in gebreken gebleeven zyn, om de wegen te onderhouden, in regten te betrekken. Regtsgebied.

De Bezetting van Venlo en de Veſtingen daaromtrent beſtaat tegenwoordig uit drie Kompagnien of honderd en dertig Man Ruitery, die door Zeeland betaald worden, één Bezetting.

VENLO. Regiment van elf Kompagnien Voetvolk, ſtaande op de Repartitie van Gelderland (2), één Regiment van tien Kompagnien Voetvolk, ſtaande op de Repartitie van Holland, en één Regiment van twaalf Kompagnien Voetvolk, dat door Vriesland betaald wordt. Men mag dit Voetvolk, met malkanderen, op omtrent agttien honderd Man begrooten. Het Krygsvolk, dat binnen Venlo legt, ſtaat onder 't bevel van eenen Kommandeur, die een' Majoor onder zig heeft.

Wapen. Het Wapen van Venlo is een gulden Anker op een Azuur Veld, onder eenen halven gekroonden Leeuw, met eenen omhoog ſtaanden gekloofden Staart.

Eugeniaanſche Graft. In 't jaar 1627, begon men, beneden Rynberk, eene Vaart te graaven, die voor by Gelder, dwars door het Riviertje de Niers, tot aan Venlo, en aldaar in de Maas loopen moeſt. Men noemde haar den *Nieuwen Ryn* of *de Eugeniaanſche Graft*, naar Izabella Klara Eugenia, Aartshertoginne van Oostenryk. Men hadt voor, den Koophandel der Hollanderen langs den Ryn, door middel van deeze Vaart, te bederven. Doch het werk moeſt, by gebrek van geld, wel haaſt geſtaakt worden. Sedert heeft men deeze Graft t'eenemaal laaten vervallen; zo dat zy nu op verſcheiden' plaatſen droog is.

De

(2) Van dit Regiment leggen vyf Kompagnien in Stevenswaard.

Digitized by Google

De Veſtingen, welken den Staaten in het Overkwartier van Gelderland zyn afgeſtaan, zyn S. Michiel en Stevenswaard.

VESTING STEVENSWAARD.

Het Fort S. Michiel legt regt tegen over het Eilandje de Waard, waar van wy boven (g) geſproken hebben, omtrent twee Musketſchooten (3) van Venlo, aan de overzyde der Maaze. De Wal van dit Fort is met eene Graft omringd, en beſluit niet meer dan drie Woonhuizen, behalven een Wagthuis en vier of vyf Kazernen. Het Fort heeft maar éene Poort, die naar de Stad uitgaat. Dagelyks wordt 'er een *Detachement* van vier en twintig Man, onder 't bevel van eenen Onder-Officier, naar toe gezonden. Het Fort heeft geenen byzonderen Kommandeur.

Veſtingen in Staats Opper-Gelderland, 't Fort S. Michiel, en

(g) Bladz. 571.

De Veſting STEVENSWAARD is van veel meer aangelegenheid. Zy legt aan den regter oever der Maaze, twee uuren gaans boven Roermonde, en een uur beneden Mazeik, op een klein Eilandje, dat door eene bogt der Riviere gemaakt wordt. De Wal deezer Veſting heeft omtrent een vierdendeel uurs in zynen omtrek. Hy is van zeven Bolwerken voorzien en met eene Graft en Kontreſcharp omringd. De Veſting heeft twee Poorten, van welken de eene, die naar het Ampt Montfoort uitgaat, altyd geſlooten blyft. De andere gaat naar den Maaskant uit.

De Veſting Stevenswaard.

Gelegenheid.

(3) Men begroot een' Musketſchoot op vyf en zeventig Roeden van twaalf Voeten ieder.

Digitized by Google

VESTING STEVENSWAARD Hiſtorie.

Stevenswaard was eertyds een Dorp en Heerlykheid. Doch de Markgraaf d'Aitone, wien Filips de IV, Koning van Spanje, na de dood der Aartshertoginne Izabelle, de Regeering der Spaanſche Nederlanden, by voorraad, hadt opgedraagen, deedt het Dorp, in den jaare 1633, verſterken, om, door middel van deeze Veſting, den Hollandſchen Koophandel langs de Maaze te ſtremmen. By de Munſterſche Vrede van 't jaar 1648, bleef de Veſting Stevenswaard aan Spanje. In den jongſten Oorlog, werdt zy van de Bondgenooten aangevallen, en na drie dagen, op den 2 Oktober des jaars 1702, ingenomen. De Keizer heeft de Oppermagt over de zelve den Algemeenen Staaten, by het Barriere-Traktaat, afgeſtaan; doch de Heerlykheid is, in den jaare 1721, door den Generaal Graaf van Hompeſch van den Graaf van Stirum gekogt.

Grootte, Gebouwen en Regeering.

Behalven de Kazernen voor de Bezetting, heeft men, binnen Stevenswaard, niet boven de dertig Huizen en honderd Inwooners geteld. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die door éénen Predikant bediend wordt, wien tegenwoordig een Medehelper toegevoegd is. De Bezetting beſtaat thans uit omtrent twee honderd en zeventig Man Voetvolk, zynde de helft van een Regiment, waar van de andere helft te Venlo legt. Zy ſtaat onder 't bevel van éénen Kommandeur, die éénen Majoor onder zig heeft. Men heeft nog eenige overblyſſels van een oud Slot te Stevenswaard, dat tot eene Wooning voor den Heer diende; doch nu

Digitized by Google

nu voor een Magazyn verſtrekt. De Heer van Stevenswaard oefent 'er hoog, middelbaar en laag Geregt. Hy ſtelt 'er de Regeering aan, die uit éénen Schout, zeven Schepens en één' Sekretaris beſtaat. AMPT MONTFOORT.

Wy komen tot de Beſchryving van de Heerlykheid of HET AMPT MONTFOORT. Deeze Landſtreek is, van het Ooſten naar het Weſten, ruim drie uuren gaans lang, en, van het Noorden naar het Zuiden, omtrent twee uuren gaans breed. Zy wordt ten Noorden door de Maaze, ten Ooſten door de Roer, ten Zuiden en ten Weſten door het Hertogdom Gulik bepaald. Beſchryving van het Ampt Montfoort.

In 't jaar 1647, den 8 January, werdt te Munſter eene byzondere overeenkomſt getroffen, tuſſchen Filips den IV, Koning van Spanje, en Fredrik Henrik, Prins van Oranje, die, op den 27 Oktober daar aan volgende, nader verklaard en beveſtigd werdt. By deeze overeenkomſt, werdt het Ampt of de Heerlykheid Montfoort, onder andere Goederen, aan den Prins van Oranje afgeſtaan, mids dat hy de zelve van den Koning ter Leen houden zou. Men begrootte toen de inkomſten van Montfoort op vyf en twintig duizend Guldens 's jaars (h). Deeze Heerlykheid was onder de Nalaatenſchap van Willem den III, Koning van Groot-Britanje, en werdt, by de verdeeling van de zelve, tuſſchen den Koning van Pruiſſen en den tegenwoordigen Prins van Naſſau-Oranje, den eerſten toegeweezen. Hy houdt de zelve ter Leen van hunne Hoogmogenden, aan welken de Oppermagt Hiſtorie.

(h) Zie de *Bylage* N. 32. by de *Deductie der Staaten van Holland* van den 25 July 1654. p. m. 241 enz.

Digitized by Google

AMPT MONTFOORT.

over dit Ampt, by het Barriere-Traktaat, afgeſtaan is. Het Ampt Montfoort ſtaat dus, als een Leengoed, onder het Hof van Venlo. De Koning van Pruiſſen poogde zig, al in den jaare 1717, regt toe te eigenen over de Leenen in 't Ampt van Montfoort gelegen; doch de Algemeene Staaten weezen aan, dat de zelven nimmer van de Heerlykheid Montfoort; maar altoos van het Hertogdom Gelder hadden afgehangen (i).

(i) Voyez *Lamberti Memoires*, Tom. X. p. 172.

Steedjes en Dorpen

In het Ampt Montfoort bezitten de Algemeene Staaten de kleine Steedjes Nieuwſtad en Egt, benevens de Dorpen Montfoort, Ohe en Lack, Rooſteren en Braght, Bezel en Belfert, Vlodorp en Poſtaart, Bergh en Lin.

Nieuwſtad.

NIEUWSTAD legt in eene laage Landsdouwe, vier uuren boven Roermonde, aan de grenzen van Gulikerland. Het was weleer eene ſterke Stad, die met eenen *Wal* en Graft omringd was. Doch, in 't jaar 1573, werdt zy ontmanteld. Van dien tyd af zyn haare Inwooners veel verarmd. Het Steedje heeft de gedaante van een klein Dorp, ſchoon het zyne Stads Geregtigheden nog behouden heeft. Men heeft 'er eene Roomſche, doch geene Gereformeerde Kerk. De Regeering beſtaat 'er uit één' *Scholtus* of Schout, één' Burgemeeſter, vier Schepens en één' Sekretaris. De Scholtus en Sekretaris worden, voor hun Leven, door den Koning van Pruiſſen, als Heer van Montfoort, aangeſteld. De Schepens-Ampten worden door zynen Dreſſaard begeven. Het Regtsgebied van

dit

dit Steedje is van eene zeer kleine uitgeſtrektheid. AMPT MONTFOORT.

EGT legt drie uuren gaans boven Roermonde. Men ziet 'er nog eenige overblyfſels van Poorten en eene Graft, van welken dit Steedje eertyds voorzien geweeſt is. Tegenwoordig is het nog in veel ſlegter' ſtaat dan Nieuwſtad. Men heeft 'er nog een tamelyk net Stadhuis, dat egter niet behoorlyk onderhouden wordt. Ook is 'er alleenlyk eene Roomſche Kerk. Het Slot, dat hier oudtyds geſtaan heeft, werdt, in 't jaar 1491, door Keizer Maximiliaan, en kort daar na wederom door de Gelderſchen veroverd. Egt heeft van zyne Stads Voorregten afgeſtaan, en maakt met de Dorpen Braght en Rooſteren maar éene Regtbank uit, beſtaande uit eenen Scholtus, twee Burgemeeſters, zeven Schepens en een' Sekretaris. Het Gebied deezer Regtbank ſtrekt zig eenige uuren in de rondte uit, en heeft verſcheiden' Gehugten onder zig. Egt.

Montfoort, waar naar het geheel Ampt zynen naam heeft, is tegenwoordig een gering Vlek, midden in eene moeraſſige Landſtreek, een groot uur gaans ten Zuiden van Roermonde gelegen. Men hadt 'er weleer een ſterk Kaſteel, dat, in den jaare 1251, door Henrik van Montfoort, Biſſchop van Luik, aangelegd, uit de puinhoopen der Veſtinge Wyk by Maaſtricht, in den jaare 1267, voltrokken werdt. De Gelderſche Vorſten hebben op dit Slot dikwils hun Hof gehouden. De Biſſchop van Utrecht heeft het, in 't jaar 1388, vier maanden lang, Montfoort.

AMPT MONTFOORT.

vrugteloos belegerd. In de Nederlandſche Oorlogen, is het verwoeſt geworden, en het gene 'er van overgebleeven is, dient tot eene Wooning voor den Droſſaard. Men heeft 'er eene Roomſche Kerk. De Regtbank beſtaat 'er uit één' Burgemeeſter en drie Schepenen.

Ohe en Lack.

Ohe en Lack zyn twee Gehugten, die van het Regtsgebied van Egt afgeſcheiden, en in de Heerlykheid Stevenswaard ingelyfd zyn. De Ingezetenen, die Roomſchgezind zyn, behooren onder het Kerſpel van Egt.

Rooſteren en Braght.

Rooſteren en *Braght* maaken, met Egt, ééne Regtbank uit, tot welke Rooſteren één', en Braght twee Schepens levert. Rooſteren legt een half uur gaans boven *Egt*. In ieder van deeze Dorpjes is eene Kerk, die van de Roomſchgezinden gebruikt wordt.

Bezel en Belfelt.

Bezel en *Belfelt* maaken ſamen eene Regtbank uit, beſtaande uit vier Schepens van Bezel en drie van Belfelt. In ieder van deeze twee Dorpen, is eene Kerk voor de Roomſchgezinden. Bezel legt twee uuren, en Belfelt één uur gaans boven Venlo aan de Maaze; zo dat zy, door de Stad en het Gebied van Roermonde, van het overig gedeelte van het Ampt Montfoort afgeſcheiden zyn.

Vlodorp en Poſtaart.

Vlodorp en *Poſtaart* maaken insgelyks ſamen eene Regtbank uit, in welke vier Schepenen van Vlodorp, en drie van Poſtaart zitten. Te Vlodorp is eene Roomſchgezinde Kerk. De Ingezetenen van Poſtaart behooren ook tot het Kerſpel van Vlodorp, onaangezien 'er in hun Dorp eene Kapel is, in welke

Digitized by Google

welke de dienſt, door eenen Kapellaan, verrigt wordt. Vlodorp legt aan het Riviertje de Roer, omtrent twee uuren gaans beooſten Roermonde. Poſtaart legt omtrent een uur gaans beweſten Vlodorp. AMPT MONTFOORT.

Bergh, aan de Roer, een groot uur gaans beooſten Roermonde gelegen, heeft eene Roomſche Kerk, welke door eenen Prieſter bediend wordt, en eene Regtbank uit vier Schepens beſtaande. Bergh.

Lin legt een groot uur gaans ten Zuiden van Roermonde aan de Maaze. De Roomſche Kerk wordt 'er door eenen Prieſter en eenen Vikaris bediend. Ook is 'er eene Regtbank van vier Schepenen. In het gantſche Ampt van Montfoort wordt genoegzaam geen Koophandel gedreeven. De Opgezetenen geneeren 'er zig met den Landbouw, en met het verkoopen van eenige Paarden, Koeijen en Schaapen. Lin.

De zeven Regtbanken, die in het Ampt van Montfoort gevonden worden, houden haare Regtdagen beurtelings, om de agt of veertien dagen. Men kan haare Vonniſſen, in burgerlyke zaaken geweezen, by wege van * Herziening, voor het Hof van Venlo brengen. *Reviſie.

De algemeene Regeering van het Ampt Montfoort wordt waargenomen, door eenen Droſſaard, eenen Scholtus of Schout en eenen Landſchryver; welken alle drie, voor hun Leven, door den Heer van Montfoort aangeſteld worden. Hy is gewoon deeze Ampten aan de meeſtbiedenden te laaten verkoopen. Regeering van het Ampt Montfoort.

De

AMPT MONTFOORT.

De Drossaard heeft geene vaste Wedde; doch hy trekt alle de geldboetens, welken boven de drie Brabantsche Guldens beloopen.

Drossaard.

De minderen worden, tusschen hem en den Scholtus, gedeeld. Hy heeft daarenboven de vrye Jagt door het gantsche Landschap. Hy verbeeldt den Persoon van den Heere van Montfoort, en stelt, uit zynen naam, de Schepenen in alle de Regtbanken aan.

Scholtus.

De Scholtus heeft ook geene vaste Wedde; hy geniet de helft van de Geldboetens, die minder dan drie Brabantsche Guldens beloopen, gelyk wy reeds gezeid hebben. Hy roept de Regtbanken, op den gewoonlyken tyd, samen, en trekt eenig voordeel van de *Gerigtsdagen*, welken voor de zelven gehouden worden. In alle de Regtbanken zit hy aan 't hoofd der Schepenen, behalven in die van Nieuwstad en Egt, welken haaren byzonderen Scholtus hebben. Wyders doet hy de Vonnissen der Regtbanken ter uitvoeringe brengen, zonder, in eenigerlei opzigt, van den Drossaard af te hangen.

Landschryver.

De Landschryver of Griffier houdt aantekening van de Vonnissen der byzondere Regtbanken, die door hem ook opgesteld en getekend worden. De Regtbanken van Egt en Nieuwstad, die haaren byzonderen Sekretaris hebben, moeten hier egter van uitgezonderd worden. De Landschryver houdt wyders aantekening van de Besluiten der algemeene Vergadering des Lands, welke, door den Drossaard beschreeven, en de *Landdag* geheeten wordt. De Dorpen en Gehugten hebben ook hunne byzondere Vergade-

Landdag.

gaderingen, op welken de Schepens en voornaamſte Eigenaars der Landeryen verſchynen. Hier worden de Gemeentelyke Rekeningen opgenomen, welken, door den Landſchryver, ondertekend worden. Ook regelt men 'er de Sommen, die elk tot de gemeene Laſten opbrengen moet. De Landen der vier Mogendheden, onder welken het Overkwartier van Gelderland verdeeld is, draagen hun aandeel in de gemeene Laſten, in de volgende evenredigheid. AMPT MONTFOORT.

Ooſtenryks Opper-Gelderland	*f* 87	—	7
Pruiſſiſch Opper-Gelderland	— 710	2	6
STAATS OPPER GELDERLAND	171	2	11
De *Stad* en 't *Gebied* van *Erkelens*	31	14	—
	f 1000	—	—

In gantſch Staats Opper-Gelderland, zyn niet meer dan twee Gereformeerde Kerken, te Venlo en te Stevenswaard. De vier Predikanten, die deeze Kerken bedienen, behooren onder het Klaſſis van Nymegen, het eerſte van het Sinode van Gelderland. Alle de Roomſche Kerken ſtaan onder het geeſtelyk Regtsgebied van den Biſſchop van Roermonde. Gereformeerde Kerken in Staats Opper-Gelderland.

De Algemeene Staaten houden te Venlo eenen Ontvanger der Verpondingen en Impoſten. Het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze heeft 'er eenen Ontvanger der inkomende en uitgaande Regten, twee Kontrerolleurs en vyf Kommizen ter Recherche. Generaliteits-Bedienden.

Te

BARRIERE-PLAATSEN.

Te Stevenswaard, Vlodorp en Roosteren zyn ook Admiraliteits-Komptoiren, die onder het Komptoir van Venlo staan. Te Stevenswaard is een Ontvanger en een Kommis ter Recherche, en in ieder der twee andere Plaatsen een Kommis-Kollekteur.

Alle de Papieren, die tot het Overkwartier van Gelderland behooren, moeten, volgens het Barriere-Traktaat, te Roermonde bewaard worden. Doch daar is bedongen, dat de Algemeene Staaten, zo wel als de Koning van Pruissen, een' algemeenen Lyst van die Papieren zullen hebben, en vryen toegang tot de zelven, wanneer zy 'er gebruik van begeeren te maaken.

EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Handelende van de Plaatsen, buiten de Vereenigde Provincien en Generaliteits Landen, in welken Staatsche Bezetting legt; als, de Barriere-Plaatsen NAMEN, DOORNIK, MEENEN, VEURNE, WARNETON, YPEREN, 'T FORT DE KNOKKE *en* DENDERMONDE, *benevens de Stad* EMBDEN *en de Vesting* LIEROORD.

Staatsche Bezetting in de Barriere-Plaatsen.

NA het afhandelen van de Beschryving der Landen, over welken den Algemeenen Staaten de Oppermagt afgestaan is, staat ons nu nog kortelyk een woord te zeggen van die Plaatsen, in welken zy, volgens de gemaakte Overeenkomsten of een langduurig gebruik, gewoon zyn Bezetting te leggen. Wy laaten ons in geene uitvoerige Beschryving deezer Plaatsen in, om dat de Oppermagt over dezelven anderen Mogend-

Digitized by Google

gendheden toekomt, en om dat men dezelven grootendeels ook reeds in het Tiende Deel der Hedendaagsche Historie beschreeven vindt; werwaards wy den Leezer wyzen. BARRIERE-PLAATSEN.

Deeze Plaatsen zyn eenige Steden en Sterktens in Oostenryks Vlaanderen en Namen, gemeenlyk BARRIERE-PLAATSEN genoemd, om dat de Keizer de zelven den Staaten, by het Traktaat van den jaare 1715, tot eene *Barriere* of Voormuur voor hunne Grenzen afgestaan heeft: hier voegen we by de Stad Embden met de Sterkte Lieroord in Oostvriesland.

De Barriere-Plaatsen zyn Namen, Doornik, Meenen, Veurne, Warneton, Yperen met het Fort de Knokke en Dendermonde.

NAMEN is de Hoofdstad van het Graafschap van dien naam. De Stad legt nevens de Maaze aan de Rivier de Sambre, tusschen de Steden Huy en Dinant, tien uuren gaans van Brussel en negen van Leuven. De Bezetting, welke de Staaten tegenwoordig in deeze Stad houden, bestaat uit zes Kompagnien, of omtrent twee honderd en zeventig Man Ruitery, en zes Regimenten, samen twee en zestig Kompagnien Voetvolk, welken men op omtrent drie duizend vier honderd Man begrooten mag. De Ruitery en veertig Kompagnien Voetvolk staan op de *Repartitie* van Holland. Elf Kompagnien worden door Gelderland, en de elf overigen door Utrecht betaald. Deeze laatsten leggen op het Kasteel. De Bezetting van de Stad en het Kasteel staat onder 't bevel van een' en den zelfden Gouverneur, die in de Stad Namen.

BARRIERE-PLAATSEN.

Stad één' Kommandeur, één' Majoor en drie Onder-Majoors, en op het Kasteel één' Kommandeur, één' Majoor en één' Onder-Majoor onder zig heeft. De Nederduitsche Gereformeerden onder 't Krygsvolk worden door twee, en de Franschen door éénen Predikant bediend. De twee eerstgemelden behooren onder 't Klassis van Maastricht, en de laatste tot het Walsch Sinode.

Doornik.

DOORNIK is eene aanzienlyke Stad aan de Schelde in Oostenryks Vlaanderen, zeven uuren van Douai en Mons, en vyf van Ryssel gelegen. De Bezetting der Staaten in deeze Stad en der zelver Kasteel bestaat uit drie Kompagnien Ruitery, twee en dertig Kompagnien Voetvolk, en zes Kompagnien Zwitzers. Al dit Krygsvolk wordt door Holland betaald, uitgenomen twee Kompagnien Voetvolk, die op de Repartitie van Gelderland staan. Men mag het in 't geheel op omtrent agt en twintig honderd Man begrooten. De Bezetting van de Stad en 't Kasteel staat onder een' en den zelfden Gouverneur, die, in beide de Plaatsen, eenen byzonderen Kommandeur en Majoor onder zig heeft. De Nederduitsche Gereformeerden hebben 'er één', en de Walsche twee Predikanten.

Meenen.

MEENEN legt aan de Leie, twee uuren gaans van Kortryk en drie van Yperen en Ryssel. De Bezetting bestaat 'er uit drie Kompagnien Ruitery, en negen Kompagnien Zwitzers, die, uitgenomen éene Kompagnie Ruitery, welke op de Repartitie van Drente staat, allen door Holland betaald wor-

Digitized by Google

worden. Men mag het getal van dit Krygsvolk op weinig minder dan vyftien honderd Man begrooten. Het ſtaat onder 't bevel van eenen Kommandeur, die eenen Majoor en twee Onder-Majoors onder zig heeft. De Nederduitſche en Franſche Gereformeerden hebben 'er ieder eenen Predikant. BARRIÈRE-PLAATSEN.

VEURNE legt tuſſchen Nieuwpoort en Duinkerken, twee uuren gaans van de eerſte, en drie van de laatſtgemelde Stad. De Bezetting, welke de Staaten tegenwoordig in Veurne hebben, beſtaat uit twaalf Kompagnien, of omtrent zes honderd en vyftig Man Voetvolk, die allen door Vriesland betaald worden. Zy ſtaat onder 't bevel van eenen Gouverneur, die eenen Kommandeur en eenen Majoor onder zig heeft. De Nederduitſche Gereformeerden hebben 'er eenen Predikant. De Franſche Gereformeerden worden, by beurten, door twee Predikanten bediend, die ook te Yperen prediken. Veurne.

WARNETON of *Waaſten* is een klein Steedje aan de Leie, twee uuren gaans van Yperen, en drie van Ryſſel gelegen. Hier legt een *Detachement* van Yperen in bezetting, 't welk uit tien of twaalf Man, onder 't bevel van eenen Serjant, beſtaat, en om de agt dagen verwiſſeld wordt. Hier zyn geene Gereformeerde Predikanten. Warneton.

YPEREN legt aan het Riviertje Yperleed, vyf uuren gaans van Ryſſel en zeven van Veurne. De Bezetting in deeze Stad beſtaat uit dertig Kompagnien gemeen Voetvolk en zes Kompagnien Zwitzers, welken men met malkanderen op omtrent vyf en twintig hon- Yperen.

Digitized by Google

BARRIERE-PLAATSEN.

derd en vyftig Man begrooten mag, van welken egter *Detachementen* naar Warneton en 't Fort de Knokke gezonden worden. Al dit Krygsvolk wordt door Holland betaald. De Bezetting van Yperen ſtaat onder 't bevel van eenen Gouverneur, die een' Kommandeur, een' Majoor en twee Onder-Majoors onder zig heeft. De Nederduitſche Gereformeerden hebben hier twee Predikanten, die beurtelings te Yperen en in 't Fort de Knokke prediken. Ook hebben 'er de Franſche Gereformeerden twee Predikanten; doch deezen prediken by beurten te Yperen en te Veurne.

't Fort de Knokke.

't *Fort de Knokke* legt aan de ſamenvloeijing van de Riviertjes de Izer en de Yperleed, drie uuren gaans van Yperen. De Bezetting ſtaat 'er onder 't bevel van eenen Kommandeur, die eenen Majoor onder zig heeft.

Dendermonde.

DENDERMONDE legt zes uuren gaans van Antwerpen en Mechelen, ter plaatſe daar de Rivieren de Schelde en de Dender ſamenvloejen. In alle de bovengemelde Barriere-Plaatſen legt alleen Staatſche Bezetting; doch in Dendermonde is de Bezetting, voor een gedeelte Staatſch, en voor een gedeelte Keizerlyk. Van wegen de Staaten leggen 'er tien Kompagnien, of omtrent vyf honderd en vyftig Man Voetvolk, die *allen* door Holland betaald worden. De Bevelhebbers over de gantſche Bezetting worden door den Keizer aangeſteld. Men heeft te Dendermonde één' Predikant voor de Nederduitſche Gereformeerden. Hy behoort onder

onder het Klassis van Zuidbeveland, en alle de andere Nederduitsche Predikanten in de Vlaamsche Barriere-Plaatsen onder dat van Walcheren. De Fransche Predikanten behooren tot het Walsch Sinode der Vereenigde Nederlanden. BARRIERE-PLAATSEN.

Volgens de gemaakte Overeenkomst by het Barriere-Traktaat, moeten, in de Oostenrykssche Nederlanden, in vredenstyd, ten minsten dertig duizend Man op de been gehouden worden, van welken de Staaten twee vyfde deelen of twaalf duizend Man in de Barriere-Plaatsen, en de Keizer de overige drie vyfde deelen of agttien duizend Man, in de andere sterke Plaatsen van zyne Nederlanden, leggen moet. De Staaten hebben hunne Verbintenis tot nog toe behoorlyk naargekomen. De Bevelhebbers, welken zy over hun Krygsvolk in de Barriere-Plaatsen aanstellen, moeten zweeren, dat zy de Oppermagt over de zelven voor den Keizer beschermen, zig met geene Regeerings-zaaken bemoejen, en alleenlyk de Bevelen, welken hun van de Algemeene Staaten, overeenkomstig met het Barriere-Traktaat, gegeven zullen worden, naarkomen zullen. De Gouverneur van Dendermonde, die door den Keizer aangesteld wordt, moet daarentegen zweeren, dat hy niets onderneemen noch toelaaten zal, dat den Staaten der Vereenigde Nederlanden schadelyk zou konnen zyn, en dat hy de Troepen van hunne Hoogmogenden, by een klein getal tevens, doorgang door Den- Inhoud van het Barriere-Traktaat, noopens de Barriere-Plaatsen.

Digitized by Google

BARRIERE-PLAATSEN.

dermonde zal verleenen (1). De Staatſche Bevelhebbers in de Barriere-Plaatſen ſtaan geheel onder 't bevel van hunne Hoogmogenden. Alleenlyk moeten zy den Gouverneur of Gouvernante der Keizerlyke Nederlanden kennis geeven van 't gene zy, tot verdediging der Plaatſen, welken hun toevertrouwd zyn, onderneemen. Ook zyn zy gehouden den Gouverneur of Gouvernante, by derzelver aankomſt in de bezette Plaatſen, alle eer te bewyzen. De Staaten mogen de Bezettingen vergrooten, verminderen en veranderen, naar eigen goedvinden en tyds gelegenheid. Ook ſtaat het hun vry, op eigen koſten, met kennis van den Gouverneur of Gouvernante-Generaal, de Barriere-Plaatſen verder te verſterken. Zelfs hebben zy regt, om, in geval van Oorlog, de Plaatſen op den Demer, van de Schelde tot aan de Maaze, te bezetten, en aldaar, Verſchanſingen, * Overſtroomingen en Linien te maaken. Alles, wat tot onderhoud der Staatſche Troepen in de Barriere-Plaatſen vereiſcht wordt, mag hun tolvry toegevoerd worden. De Keizer heeft zig, by het XIX Artikel van het Barriere-Traktaat, verbonden, om jaarlyks twaalf maal honderd en vyftig duizend Guldens, tot het onderhoud der Staatſche Bezettingen in de Barriere-Plaatſen, te betaalen. Doch by het Traktaat van den Haage, in den jaare

* *Inundation.*

(1) Zie de Formulieren van deeze tweederlei Eeden in 't *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 534.

Digitized by Google

re 1718 geslooten, is bedongen, dat van deeze Somme afgetrokken zullen worden, de inkomsten van de Landen en Polders den Doel, S. Anna en Ketenesse in Staats Vlaanderen, welken by dat Traktaat, aan hunne Hoogmogenden werden afgestaan. De Keizer heeft hunne Hoogmogenden voor de betaalinge van deeze Somme, op verscheiden' van zyne inkomsten geweezen, en de Ontvanger Generaal zyner Finantien heeft last, om een vierde gedeelte van dezelve, van drie tot drie maanden, af te leggen (a). Wyders is de vrye oefening van den Hervormden Godsdienst, onder de Bezettingen in de Barriere-Plaatsen, door de Algemeene Staaten bedongen. Egter moet dezelve in byzondere Huizen, die geen uiterlyk teken van eene Kerk mogen hebben, geschieden (2).

EMB. DEN EN LIER-OORD.

(a) Zie *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 548 enz.

De overige sterke Plaatsen, buiten 't gebied van den Staat, in welken egter Staatsche Bezetting legt, zyn de Stad Embden en de Sterkte Lieroord in Oostvriesland.

In den aanvang der Nederlandsche beroertens, was Embden eene algemeene Schuilplaats voor de gevlugte Nederlanders. Graaf Enno de II hadt den Hervormden Godsdienst, al lang te vooren, in zyne Staaten ingevoerd; 't welk den Nederlanderen

(2) Zie over de Bezetting in de Barriere-Plaatsen het Barriere-Traktaat zelf, in het *Groot Plakaatboek*, V Deel, bl. 522 enz. en *Reglement pour le Logement & Comportement des Troupes dans les Places de la Barriere*, in het zelfde V Deel van 't *Groot Plakaatboek*, bl. 236.

Digitized by Google

EMBDEN EN LIERoord.

te veiliger derwaards den wyk deedt neemen. Ook betoonden zig die van Embden in 't byzonder zo genegen voor de Staatsche partye, dat zy, in den jaare 1594, Graaf Maurits van Nassau, die Groningen belegerd hieldt, merkelyken toevoer zonden, tot dat zy, door de bedreigingen der Spaanschen, hier in gestuit werden. De onlusten, die in 't volgende jaar, tusschen Graaf Edzard den II, Zoon van Enno, en de Stad Embden ontstonden, gaven den Staaten gelegenheid, om hunne erkentenis aan die van Embden te betoonen. De Graaf rukte zyn Krygsvolk tegen Embden by een; waar op de Staaten het getal der Schepen, die de Eems bewaarden, deeden vermeerderen, en een Regiment Vriezen naar Embden zonden, dat van de Burgery met opene armen ontvangen werdt. De onlusten werden korts daar op gestilt, en het wederzyds Krygsvolk afgedankt (b). Doch in 't jaar 1598 brak de tweespalt op nieuws uit. Graaf Edzard vondt zyne rekening niet by de geslooten Verdragpunten, en zogt 'er beteren by den Keizer te bedingen. Midlerwyl worf Embden Volk, dat, door de Staaten afgedankt, bevel hadt om in dienst en eed der Stad over te gaan; daar de Graaf vrugteloos over klaagde. Hy overleedt, in 't jaar 1599, en werdt van zynen Zoon Enno den III opgevolgd, die, in 't jaar 1602, Embden, daar vier Kompagnien Staatsch Volk binnen gekomen waren, besluiten deedt. De Graaf versterkte zig daarenboven langs de Eems; doch de Staaten zonden nog twaalf Kompagnien

(b) *H. Grotii Hist.* Libr III. p. 189 & Libr. IV. p. 214. 218.

naar

naar Ooſtvriesland, die 's Graaven Benden verſloegen. De Staaten bewoogen eindelyk Partyen tot een verdrag (c); en de Graaf, om te toonen, dat hy 't belang der Staaten behartigde, ſtondt hun, in 't jaar 1611, toe, dat zy, voor den tyd van vyf jaaren, Bezetting in zyne Sterkte Lieroord mogten leggen (d), gelyk ze, van dien tyd af, en binnen Embden, al van het jaar 1602, tot heden toe, gedaan hebben. De Graaf heeft voor zynen dood, die in 't jaar 1625 voorviel, dikwils op de ontruiming van de Vesting Lieroord aangedrongen; doch de Staaten hebben die ontruiming uitgeſteld, tot dat Spanje verklaard zou hebben, de Vesting voor onzydige te willen houden (e). Deeze Verklaaring volgde niet, en de Staaten hebben Lieroord ook zelfs na de Munſterſche Vrede ingehouden. In de jongſte verſchillen, tuſſchen den Graaf en de Stenden van Ooſtvriesland, die nog niet vereffend zyn, heeft de Graaf ook beweerd, dat de Staatſche Bezetting uit Ooſtvriesland behoorde te vertrekken. De Staaten veſtigden daarentegen hun Regt op eene bezitting van meer dan honderd en twintig jaaren (f). Immers zy hebben tot nog toe hun Krygsvolk, zo wel in Lieroord, als Embden, behouden (3).

(c) *H. Grotii, Hiſt.* Libr XI. p. 429. & Libr. XII. p. 446.

(d) *Aitzema*, VI Boek, bl. 17 enz.

(e) *Aitzema* IV Boek, bl. 886 enz 897 en 899.

(f) *Janiçon, Etat preſent des Provinces Unies*, Tom. II. p. 520, 522, 524.

(3) Zie eene Aanmerking over de Redelykheid of Onredelykheid, om Bezetting in Lieroord te houden, by den Heere VAN BYNKERSHOEK, *Quæſt. Juris Publici*, Libr. I. Cap. XXV. p. 178.

Digitized by Google

EMBDEN EN LIEROORD.

EMBDEN legt aan den mond van de Eems, ter plaatſe daar die Rivier in den Dollaart valt. De Bezetting, welke de Algemeene Staaten in deeze Stad houden, beſtaat tegenwoordig uit vier en twintig Kompagnien Voetvolk, van welken 'er twaalf op de Repartitie van Vriesland ſtaan, wordende de twaalf overigen door Stad en Lande betaald. Dit Krygsvolk ſtaat onder 't bevel van eenen Kommandeur. Men mag het op omtrent dertien honderd Man begrooten.

Staatſche Bezetting in Embden en

Lieroord legt aan de Eems, vier uuren boven Embden, niet verre van het aanzienlyk Vlek *Lier* of *Lehr*. De Bezetting ſtaat onder een' en den zelfden Gouverneur met de Veſtingen Koeverden, Bourthange *en de* drie Schanſen. Hy heeft binnen Lieroord een' Kommandeur en een' Majoor onder zig. De Bezetting beſtaat uit een gedeelte van een Regiment Voetvolk, dat door Overyſſel betaald wordt.

Lieroord.

Digitized by Google

BYVOEGSELS EN VERBETERINGEN.

BLadz. 2. Reg. 13. *ſtaat* Staats Gelderland *lees* Staats Opper-Gelderland.
— 29. — 1. *ſtaat* ryker *lees* naar gelang zyner grootte ryker
— 30. — 2. *ſtaat* in *lees* en
— — — 18. *ſtaat* het zelve *lees* de zelve
— 59. — 6. van ond. *ſtaat* Vugt, Kromvoort, Geſtel en Gemonde *lees* Vugt en Kromvoort
— 62 en 63. *Verplaats de Beſchryvingen van* Geſtel *en* Gemonde *op* bladz. 71. *na* Loon op 't Zand *en lees na het einde der Beſchryving van* Gemonde : Geſtel en Gemonde voeren den titel van Heerlykheid en hebben hoog, middelbaar en laag Geregt. Karel, Hertog van Sultsbach en Markgraaf van Bergen op Zoom, is 'er Heer van. De Heerlykheden Oud en Nieuw Herlaar behooren ook onder Geſtel en Gemonde. De inkomſten van zyne Hoogheid uit deeze Heerlykheid beloopen jaarlyks omtrent vyf duizend Guldens. Hy heeft daarenboven, uit hoofde van deeze Heerlykheid, het Regt van de Jagt en de Viſſchery op de Dommel. Ook begeeft hy eenige Kanonniksplaatſen te

Digitized by Google

Geſtel, alwaar van ouds eene Kanonnikſdy geſtigt is geweeſt; doch deeze plaatſen mogen thans alleen door Gereformeerden bekleed worden. De Raaden en Rekenmeeſters van zyne Hoogheid te Bergen op Zoom hebben ook het opzigt over deeze Heerlykheden.

Bladz. 68. Reg. 13. van ond. *ſtaat* Geſtel by Oosterwyk, *lees* Geſtel en Gemonde, Geſtel by Ooſterwyk,

— 154. 17. van ond. *ſtaat* twee en dertig honderd *lees* twee en dertig duizend

— 156. — 1. van ond. *Doe uit* In deeze Schans is een Speelhuisje gezet, alwaar de Ingezetenen der Stad zig nu en dan gaan verluſtigen *en lees* bladz. 164. Reg. 3. van boven: By deeze Fontein is een Speelhuisje gezet, alwaar enz.

— 171. — 11. van ond. *en vervolgens op verſcheiden' Plaatſen der Beſchryving van 't plat Land des Markgraafſchaps van Bergen op Zoom wordt van* Vorſters *geſproken; lees daar overal* Gemeensmannen. *Eene kwalyk begreepen' plaats van* 't Groot Plakaatboek *beeft ons in deeze dooling doen vallen.*

— 189. — 6. van ond. *ſtaat* Dorpje *lees* Gehugt.

— 205. 10. van ond. *ſtaat* Stadhuis *lees* Hof.

— 215. — 9. van boven *ſtaat* omtrent twintig *lees* meer dan veertig

— 216. — 12. van boven *ſtaat* in 't jaar 1696 *lees* op den 11 May des jaars 1694, door onweder,

Bladz.

Digitized by Google

Bladz. 217. Reg. 3. van ond. *ſtaat* vier Regenten *lees* twee Regenten uit de Wethouderſchap en derzelver Vrouwen

— 226. — 2. van boven *ſtaat* Uvenhoutſe *lees* Ulvenhoutſe

— 230. — 13. van boven *ſtaat* Dorſt en op den Hout *lees* Dorſt.

— 235. — 10. van ond. *ſtaat* Gelder *lees* Galder *en maak deeze Verandering ook agter in't Regiſter.*

— 236. — 7. van ond. *ſtaat* De Ingezetenen van Teteringen ——— waarneemen. *Lees,* Twee Schepens van Breda neemen, als Kommiſſariſſen, de zaaken van Teteringen waar, met zes Gezwoorens, een' Opper- en twee Onder-Poldermeeſters.

— 240 — 3. van ond. *ſtaat* Regeerinſge *lees* Baronye

— 243. — 2. van boven *lees* van den veertigſten Penning en van den twintigſten, of het Regt der *Collaterale Succesſien.*

— 257. Aant. (3) *ſtaat* Hoofdſt. IV. *lees* Hoofdſt. XII.

— 285. Reg. 11. van ond. *ſtaat* geene *lees* eenige

— 300. — 15. van ond. *ſtaat* de Blaakſchans *lees* de Berlaque- of Blaakſchans.

— 346. — 16. van boven *ſtaat* Grensfeld *lees* Gronsfeld,

— 415. — 17. van ond. *ſtaat* aan welken het Opperregtsgebied over dit gedeelte der Generaliteits Landen is toever-

Digitized by Google

trouwd. *Leeſ* het hoog Geregtshof over dit gedeelte der Generaliteits Landen.

Bladz. 415. Reg. 14. van ond. *doe uit* HET LEENHOF.

— — 9. van ond. *lees na* geſchikt. In't jaar 1615 werdt het Leenhof van Vlaanderen ter zelfder Plaatſe aangeſteld. Zie *Groot-Plakaatboek*, II Deel, Kol. 2776.

— — — 7. van ond. *doe uit* alzo men langs hoe minder beroep —— toelaaten;

— 416. — 13. *voeg by na* bepalen; doch in 't jaar 1676, werdt 'er wederom een tiende buitengewoone Raad bygevoegd. In 't jaar 1688, den 6 May, beſlooten de Algemeene Staaten, dat de eerſt openvallende Raadplaats afgeſchaft zou blyven. Hier door is 't getal der Raaden, in 't jaar 1689, wederom op negen gekomen;

— 417 — 4 van ond. *ſtaat* over ieder Gemet Lands onder Staats Vlaanderen gehoorende; *voeg by* de Landen onder 't *Committimus* gelegen alleenlyk uitgenomen. en in de *Aant.* (2) op de zelfde Bladz. *voeg in na* Staats Vlaanderen, 't *Committimus* uitgenomen,

— 418. — 15. van ond. *na* Steden. *voeg by* De Raad neemt ook kennis van zaaken van Bezit of *Materie poſſeſſoir*, zaaken komende *ex Lege diffamari* of om *Actie te inſtitueeren*: Ook van gevallen, waar in het Regtsgebied van den Raad by partyen, uitdrukkelyk *geprorogeerd* is, en voorts van

Digitized by Google

van alle zaaken, die volgens oud gebruik tot kennis van den Raad zyn ſtaande.

Bladz. 419. Reg. 1. *ſtaat* in diergelyke gunſten meer *lees* Van *Veniam Ætatis* en alle *Proviſien* van *Gratie*, welken men voorheen van den Grooten Raad van Mechelen plagt te verkrygen; gelyk Brieven van *Remiſſie*, *Abolitie*, Landwinninge enz.

— 419. — 11. van boven *ſtaat* 's Lands van de Vryen *lees* van Staats Vlaanderen

— — — 6. van ond. *ſtaat* beroepen. *lees* beroepen; met zodanige bepaalingen nogtans, als in 't Veertiende Kapittel der Inſtructie des Raads worden aangeweezen.

— 421. — 15. van boven *ſtaat* agt dagen *lees* zekeren redelyken tyd

— 421. *Lees na den onderſten Regel:* Doch van Vonniſſen, by voorraad geweezen en de ſomme van twee honderd Ponden Vlaams niet overtreffende, valt geen hooger beroep: Ook niet van Vonniſſen in geval van Bezitting, 't zy by voorraad of nopens de *Recredentie.*

— 422. *Lees na Reg.* 14. *van ond.* Die onwillig is om de koſten te voldoen, wordt, door zyne party, ter Rolle gedaagd, om de Rekening der koſten te zien overleggen, en 'er 't zyne tegen in te brengen. De Kommiſſariſſen ter Rolle regelen vervolgens de koſten, en doen 'er uitſpraak over; doch zo men zig, by hunne uitſpraak, bezwaard vindt, kan men voor den Raad Herhooring verzoeken. In ge-

Digitized by Google

val een Advokaat of Prokureur zynen Meeſter, by *Mandement van debitis*, om verdiend Loon ter Rolle dagvaart, wordt dat Loon ook door Kommiſſariſſen geregeld, zonder dat ze 'er egter uitſpraak over doen, ten ware de gedaagde, verſcheenen zynde, het geeiſcht Loon hadt doen verminderen.

Bladz. 422. Reg. 13. van ond. *ſtaat* elke Regtzaak, *lees* elke Regtzaak, die nader onderzoek vereiſcht,

— 422. Reg. 4. van ond. *ſtaat* onder Eede — antwoorden. *Lees per verbum Credit vel non* — antwoorden. Doch dit is in ongebruik.

— 423. — 8. van boven *voeg na* Staats Vlaanderen, daar toe van den Raad gemagtigd zynde.

— 423. *Doe uit* Reg. 10. van boven *met de tien volgenden.*

— 432. — 4. van boven *ſtaat* agt *lees* negen.

— 433. — 10. van boven *doe uit* even als dat van den Hoogbaljuw *en lees in plaats van* agttien, negen

— — — 18. van boven *doe uit* het Schouwen van Dyken en Wegen *en lees* op Reg. 20. *na* betreffen. In den Dyken Wegſchouw ſtaat hy met de Schepens gelyk. Hy geniet eene vaſte Wedde van twee honderd Guldens.

— 439. Reg. 14. van boven *ſtaat* van 't welke de Hoogbaljuw 's Lands van de Vryen, Superintendent is: *Lees* over 't welke de Hoogbaljuw 's Lands van de Vryen

Digitized by Google

Vryen het opzigt heeft: *en maak dergelyke verandering ook op* Reg. 6. van ond.

Bladz. 439. Reg. 12. van ond. *ſtaat* de Leenen *lees* veele Leenen.

— 440. — 15. van bov. *ſtaat* Superintendent *lees* Baljuw.

— 440. — 16. van bov. *voeg by.* Van de Vonniſſen deezes Leenhofs valt beroep aan het Opper-Leenhof van Vlaanderen, te Middelburg.

— 440. — 18. van ond. *ſtaat* Dwarsbalk *lees* band uit den regter' naar den linker' hoek.

— 450. — 12 en 14. van ond. Bl. 514. Reg. 1 en 6. van ond. en Bl. 521. Reg. 15 en 16. van bov. *ſtaat* Hoogbaljuw *lees* Baljuw.

— 461. — 16. van ond. en Bl. 562. Reg. 3. van ond. *doe uit den naam* S. Laurens *en neem weg het Artikel S. Laurens op* bl. 467. *van* Reg. 17. tot Reg. 20. ingeſlooten.

— 470. — 10. van boven *ſtaat* verleend, *lees* verklaard,

— 485. — 2. *ſtaat* Het Stadhuis *lees* Het geweezen Stadhuis, dat aan byzondere Luiden verkogt is.

— — — 9. *agter* wordt. *Voeg by* Dit Huis is ſedert vyf of zes jaaren, door de Stad gekogt en wordt nu tot een Stadhuis gebruikt.

— 530. — 5. van ond. *ſtaat* zondt de Raad van Staate twee Gemagtigden af, *lees* beſloot de Raad van Staate twee Kommizen af te zenden,

— 532. — 14. van ond. *ſtaat* Holland *lees* Zeeland

Bladz.

Digitized by Google

Bladz. 540. Reg. 13. van bov. *na* Boeren-Schorre. *voeg by* Een groot deel van den Polder van Stoppeldyke, buiten 't Eiland, over 't Hellegat, tegen Hulſter-Ambagt gelegen, behoort ook tot Axeler-Ambagt.

— 554. — 3. van ond. *ſtaat* Boekholter-Ambagt *lees* Boekhouter-Ambagt.

— 560. — 14. van bov *doe uit* Het Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland heeft 'er ook eenen Kollekteur.

BLAD-

Digitized by Google

BLADWYZER

Der

Voornaamſte Zaaken.

A.

A, Riviertje in Staats Brabant 29, 207

Aalſt, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Kempenland 97

AARDENBURG, Stad in Staats Vlaanderen, Gelegenheid, 453. oude naam 453. Hiſtorie 455 enz. Huizen en Inwooners 458. Handel 459. Regeering 460. Admiraliteits-Bedienden 461

AARDENBURGER-AMBAGT in Staats Vlaanderen. Gelegenheid 461. Beſchryving 461 enz. Kerſpels en Dorpen 464 enz. Grootte 496

Aarle, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 112

Advokaat Fiskaal en Prokureur Generaal van den Raad van Brabant. Beſchryving van zyn Ampt 18—21

——— van den Raad van Vlaanderen. Zyn Ampt beſchreeven 423

Alem, Dorp in 't Kwartier van Maasland 122

Alfen, Dorp in de Baronye van Breda 234

Amptman van 't Land van Kuik. Beſchryving van zyn Ampt 259

Aſten, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 111

Auvergne-Polder in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 176

AXEL, Stad in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 535. Veſtingwerken 536. Hiſtorie 536. Grootte en Gebouwen 537. Vereeniging met Ter Neuze 542. Regeering 544

AXELER-AMBAGT in Staats Vlaanderen, Dorpen 538. Polders 539. Grootte en Lasten 548, 549, 550

B.

B*Aerle*, Dorp in de Baronye van Breda 234

Baarzande-Polder (groote) in 't Ooſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 479

Bakel, Dorp in 't Kwartier van Peelland 109

Banken (elf) van S. Servaas, omtrent Maaſtricht, beſchreeven 367 enz. Regeering der zelven 338, 367

BARONY VAN BREDA, Gelegenheid, grootte en Landsgeſteldheid 201. Hiſtorie 202. Inhaaling des Barons 205. zyne Voorregten 206. Dorpen der Baronye 207, 226 enz. Re-

Digitized by Google

Regeering 240. Landsvergaderingen 241 Dorpsvergaderingen 241. Amptenaars 242. Staat der Gereformeerde Kerken 243. Oppermagt over de Baronye 206
BARRIERE-PLAATSEN, Staatsche Bezetting in de zelven 590 enz.
Barriere-Traktaat, Inhoud van het zelve 597
Bavel, Dorp in de Baronye van Breda 235
Beek, Dorp en Hoofdbank in 't Land van Valkenburg 387
Beek by Aarle, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 112
Beers, Dorp in 't Neder-Ampt des Lands van Kuik 287
Beiemeer Polder in 't Markgraafschap van Bergen op Zoom 177
Belfelt, Dorp in 't Ampt Montfoort 586
Belveren, Dorp in 't Kwartier van Oosterwyk 62
Bemelen, Heerlykheid in 't Land van Valkenburg 387
Berchem, Dorp in 't Kwartier van Maasland 121
Berg, één der elf Banken van S. Servaas te Maastricht 370. brengt bede op onder 't Land van Valkenburg 387
Berg, Dorp in 't Ampt Montfoort 587
Bergeik, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 81
BERGEN OP ZOOM. Zie MARKGRAAFSCHAP VAN BERGEN OP ZOOM.
BERGEN OP ZOOM, Stad in Staats Brabant, Gelegenheid 155. Sterkte 155-157. Historie 157. Getal van Huizen en Inwooners 160. Kerken 161. andere openbaare Gebouwen 162. Gildens en Burgery 164. Regeering 164 enz. Verbetering van den Staat der Geldmiddelen 169. Bezetting 169. Wapen 170
Berkel, Dorp in 't Kwartier van Oosterwyk 62
Berlikum, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 122
Berlaque of *Blaakschans* by Willemstad 300
Bernau, één der elf Banken van S. Servaas te Maastricht 369
Beugen, Dorp in 't Overampt des Lands van Kuik 281
Bewester-Eede, Polder in Aardenburger-Ambagt 467
Bezel, Dorp in 't Ampt Montfoort 586
BIERVLIET, Stad in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 545. Historie. 545. Grootte 547. Regeering 547. Polders onder de zelve 548. Derzelver grootte en Lasten 548, 549, 550
Binderen, Klooster by Helmond 102
Bisdom van 's Hertogenbosch, opgeregt en wederom vernietigd 40, 41
Blaakschans by Willemstad 300
Blaarthem, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 86
Bladel, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 82. oudheid 83. Giftbrief van Karel den Eenvoudigen aldaar gemaakt 83
Bleigni, Dorp in 't Land van Daalhem 398

Digitized by Google

Blyt, Heerlykheid in 't Land van Valkenburg 388
Boksmeer (Barony *van*) Gelegenheid 290. Hiſtorie 290, 291. Baron 291. onderhoorige Dorpen 292, 293
Bombai, Dorp en Bank in 't Land van Daalhem 400
Borgvliet, Dorp en Heerlykheid by Bergen op Zoom 183
Borkel, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 89
Bouvery, Heerenhuis by Breda 225
Boxtel, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Oosterwyk 70. Regeering 70
Braake, Kommandery in de Baronye van Breda 234, 242
BRABANT (STAATS) Gelegenheid 6. Verdeeling der Beſchryving van het zelve 24. Baanderheeren, Edelen en Steden van Staats Brabant, poogen te vergeefs ſtem in Staat en beſtiering hunner eigene zaaken te bekomen 3 enz. neemen 't kwalyk dat zy niet als *geaſſocieerden*, maar *geconqueſteerden* worden aangemerkt 3 *Aant.*
Brabantſche Perſoonen in Maastricht, welken? 351 enz.
Braght, Dorp in 't Ampt Montfoort 586
Breauté. Zyn gevegt met *Lekkerbeetje*, op de Vugter Heide 63 enz.
Breda (Barony *van*) Zie Barony *van* Breda.
Breda, Stad in Staats Brabant, Gelegenheid 207. Naamsoorſprunk 208. Veſtingwerken 208. Kaſteel 209. Hiſtorie 211. op wat grond Breda Regt zou hebben, om in 't Utrechtſch Verbond te worden aangenomen. 2. Getal van Straaten, Huizen en Inwooners 215. Groote Kerk 215. andere Kerken 216. Godsdienſtige Geſtigten 217. Doorluchtig School 218. Stadhuis 218. verdere Gebouwen 219. Handel 219. Burgery 220 Belaſtingen der Stad 214. Regeering 220. Bezetting 224. Wandelwegen en Boſſchen buiten Breda 224. Turfvaart 226
Breskens, Heerlykheid in 't Oostelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 478 enz.
Breugel, Dorp in 't Kwartier van Peelland 109
Budel, Dorp in 't Kwartier van Peelland 113

C.

Caſandria, zie *Retranchements*.
Chaam, Dorp in de Baronye van Breda 235
Commiſſarius der Staaten van Zeeland in Staats Vlaanderen, waar het in beſta 527. wat gezag Zeeland, uit hoofde van het zelve, oefene 532. Oorſpronk van en geſchillen over het zelve 527 enz. Grootte en Laſten der Landen onder het zelve behoorende 548, 549, 550
Creveceur, Schans by 's Hertogenboſch 57. Hiſtorie 57. Gelegenheid 58

Digitized by Google

D.

DAALHEM (LAND VAN) één der drie Landen van Overmaaze, Gelegenheid 393. Hiſtorie 394. Verdeeling tuſſchen den Koning van Spanje en de Algemeene Staaten 395. Banken 398. Regeering 403
DAALHEM, Steedje in 't Land van Daalhem 395. Hiſtorie 395. Getal van Huizen 396. Regeering 397
DENDERMONDE, Stad in Oostenryks Vlaanderen, Staatſche Bezetting in de zelve 570
Deurne, zie *Doorne*.
Deurwaarders van den Raad van Brabant 22. van den Raad van Vlaanderen 428
Dieze, Riviertje in Staats Brabant 29
Dieſſen, Dorp in 't Kwartier van Oosterwyk 67
Dingbanken, zie Banken.
Dintel-Oord, Dorp in Prinſenland 316
Dinter, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 122
DOEL (LAND of POLDER van den) in Staats Vlaanderen. Gelegenheid 557, 558
Doel, Dorp in 't Land van den Doel 558
Dommel, Riviertje in Staats Brabant 29, 30
Dommelen, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 88
Dongen, Dorp en Heerlykheid in de Baronye van Breda 237. Kampement aldaar, in 't jaar 1732, *geformeerd* 238
Dongen, Riviertje in Staats Brabant 201
Doorne, Dorp in 't Kwartier van Peelland 110
DOORNIK, Stad in Oostenryks Vlaanderen. Staatſche Bezetting in de zelve 592
Dorpen van *Redemptie* onder Maaſtricht beſchreeven 367, 370. waarom dus genoemd 367 *Aant.*
Drunen, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Oosterwyk 72
Duiſſel, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 82
Dungen, Dorp onder de Vrydom van 's Hertogenboſch 55

E.

EEde of *S. Baafs*, Dorp in Aardenburger Ambagt 465
Eerſel, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 82
Eeſſcharen, Dorp in 't Neder-ampt des Lands van Kuik 288
EGT, open Steedje in 't Ampt Montfoort 585
Eiland, gedeelte van een' Polder, dat in Yzendyker Ambagt legt 492 enz.
EINDHOVEN, Stad en Heerlykheid in 't Kwartier van Kempenland 76. Handel 77. Hiſtorie 77. Regeering 78. Heer 79
Eisden, Dorp en Heerlykheid in 't Land van Valkenburg 386

Ekel-

Digitized by Google

Ekelraad, Heerlykheid in 't Land van Valkenburg 388
Elizabets-Polder in 't Ooſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 479
Elsle, Heerlykheid aan de Maaze en Leen van Valkenburg 380 *Aant.*
EMBDEN, Stad in Ooſtvriesland. Staatſche Bezetting in de zelve 600
Emigranten (Saltsburgſche) Hiſtorie en ſtaat der zelven in 't Land van Kadzand 474 enz.
Empel, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 124
Enſchot, Dorp in 't Kwartier van Ooſterwyk 62
Erp, Dorp in 't Kwartier van Peelland 108
Eſch, Dorp in 't Kwartier van Ooſterwyk 66
Etten, Dorp in de Barony van Breda 228
Eugeniaanſche Graft, wanneer gemaakt en hoe vervallen 580
Examinateur der Landmeeters in Staats Brabant 24
Exceptien in Regten, *declinatoir*, *dilatoir* en *peremptoir* beſchreeven 15 *Aant.*

F.

Falais, één der Dorpen van Redemptie onder Maaſtricht 372
Fenneur, Gehugt en Bank in 't Land van Daalhem 401, 403
FILIPPYNE, Veſting in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 554. Hiſtorie 555. Getal van Huizen en Inwooners 556. Regeering 556
Foulange, zie *Venlo*.
Fredrik Henrik, Schans aan de Schelde 320
Fynaarts, Dorp en Polder in 't Markgraaffſchap van Bergen op Zoom 192

G.

Ganzoojen, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Ooſterwyk 73
Gaſſel, Dorp in 't Neder-Amps des Lands van Kuik 288
Gaſtel, Dorpje in 't Kwartier van Peelland 113
Gaſtel (*Oud* en *Nieuw*) een Dorp en Polder in 't Markgraaffſchap van Bergen op Zoom 187
Geffen, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 123
Gehugten (zes) onder Heeze en Leend, in 't Kwartier van Peelland 114, 116
Gelder, Dorp in de Baronye van Breda 239
GELDERLAND, zie OPPER-GELDERLAND.
Geldrop, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 115
Gemert, Vrye Ryks-Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 116, 117
Gemonde, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Ooſterwyk 63

Digitized by Google

BLADWYZER

Generaale Vrye Polder, zie *Eiland*.

GENERALITEITS LANDEN, welken? 1. hoe aan te merken 2, 3

GEREFORMEERDE KERKEN in de Meierye van 's Hertogenboſch. Staat en beſtiering der zelven 135 enz.

——— in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 199

——— in de Baronye van Breda 243

——— in de Stad Graave en het Land van Kuik 290

——— te Maaſtricht 335

——— in de Landen van Overmaaze 411

——— in Staats Vlaanderen 562

——— in Staats Opper-Gelderland 589

——— in de Barriere-Plaatſen 592, 594, 597

Gerwen, Dorp in 't Kwartier van Peelland 109

Geſtel, zie *Michiels Geſtel* en *Moer-Geſtel*.

Geſtel by Oofterwyk, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Oofterwyk 71

Geul, in 't Land van Valkenburg 384, 385

Gilzen, Dorp in de Baronye van Breda 207, 235

Ginneken, Dorp in de Baronye van Breda 235

Glimes-Polder in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 176

Goorle, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Oofterwyk 69

Gouden-Polder in Yzendyker-Ambagt 489

GRAAVE, Stad en Heerlykheid in Staats Brabant 267. Gelegenheid 267. Sterkte 267. Hiſtorie 268. Poorten 271. Huizen en Inwooners 271. Kerken 272. Klooſter 273. Gaſthuis 273. Stadhuis 273. Burgery 274. Regeering 274. Amptenaars en Bedienden 275, 277. Regtsgebied 276. Leenkamer 276. Bezetting 277. Wapen 278. Naauwe vereeniging der Heerlykheid Graave met die van Kuik 244

Griffier en Ontvanger der Exploicten van den Raad van Brabant. Beſchryving van zyn Ampt 21

Groede, Dorp en Polder in 't Ooſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 477

Groote Linden, Dorp in 't Neder-Ampt des Lands van Kuik 287

Grootloon, één der elf Banken van S. Servaas te Maaſtricht 369

Groot Zundert, Dorp in de Baronye van Breda 231

Gulpen, Dorp en Bank in 't Land van 's Hertogenrade 405

H.

Haage, Dorp in de Baronye van Breda 233

Haagoord, Dorp in 't Kwartier van Oofterwyk 72

Halſteren, Dorp in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 174

Ha-

Digitized by Google

Hapert, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 86
Haps, Dorp in 't Neder-Ampt des Lands van Kuik 286
Haren, Dorp in 't Kwartier van Ooſterwyk 61
Hatert, Huis by Maashees 279
Heemraadſchappen in de Meierye van 's Hertogenboſch 133. in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 197
Heer en *Keer*, een der elf Banken van S. Servaas te Maastricht 369
Heerle, Dorp en Hoofdbank in 't Land van Valkenburg 388
Hees, één der elf Banken van S. Servaas te Maaſtricht 368
Heelch, Dorp in 't Kwartier van Maasland 121
Heeswyk, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 122
Heeswyk, Gehugt in 't Neder-Ampt des Lands van Kuik 284
Heeze, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 114
Heide, zie *Ter Heide*.
Heile, Kerſpel in Aardenburger Ambagt 466
Heiningen, Polder in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 192
HELMOND, Stad in 't Kwartier van Peelland. Gelegenheid 103. Handel 103. Kaſteel 104. Hiſtorie 104. Regeering 105
Helvoort, Dorp in 't Kwartier van Ooſterwyk 62
Henriks-Polder in Ooſtburger Ambagt 470
Hengſtdyk, Dorp in Hulſter Ambagt 518
Herlaar, (*Oud* en *Nieuw*) Huizen en Heerlykheden in 't Kwartier van Ooſterwyk 63
Hermal, Heerlykheid en Dorp van Redemptie onder Maastricht 371. Geſchil met den Keizer, wegens de Oppermagt van Hermal 371
's HERTOGENBOSCH, Stad in Staats Brabant. Gelegenheid 29. Naamsoorſpronk 30. Stigting 31. Vergrootingen 32. Poorten 32, Sterkte 33. Getal van Huizen en Inwooners 34. Hiſtorie 34——37. Wyken 37. Kerken 38——40. Godsdienſtige Geſtigten 41——43. Stadhuis 44. Markt 44. Handel 45. Regeering 45——50. Leen- en Tolkamer 50. Amptenaars der Stad 50, 51. der Algemeene Staaten 52. Burgerſchap 52. Bezetting 53. Kazernen en Stallen 54. Wapen 54. Dorpen onder de Stads Vrydom 55. Regt van Ingebod 56. Schanſen om de Stad 57, 58. Opregting en vernietiging van 't Bisdom van 's Hertogenboſch 40
's HERTOGENRADE (LAND VAN) één der drie Landen van Overmaaze, Gelegenheid 403 Hiſtorie 404. Verdeeling tuſſchen den Koning van Spanje en de Algemeene Staaten 404. Banken 405. Regeering 410
Heukelom, Dorp in 't Kwartier van Ooſterwyk 62
Heuzenhout, Gehugt onder Ginniken 235

Digitized by Google

Hilvarenbeek, Vlek in 't Kwartier van Oosterwyk 67
Hintem, Dorp onder de Vrydom van 's Hertogenbosch 55
Hoek, Dorp in Ter Neuzer-Ambagt 541
Hoeve, Dorp in 't Markgraafschap van Bergen op Zoom 188
Hof van Venlo, Leden 567. Gezag 568. Regtspleeging in geval van Herziening 568
Hofstede (*Ter*) Buurt in 't Westelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 481
Holthees, Gehugt in 't Overampt van 't Land van Kuik 279
Holzet, Dorp in 't Land van 's Hertogenrade 407, 408
Honteniſſe, Dorp in Hulster Ambagt 518
Hooge Mierde, Dorp in 't Kwartier van Oosterwyk 66
Hoogerheide, Dorp en Heerlykheid in 't Markgraafschap van Bergen op Zoom 180
Hoog-Kaſteren, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 86
Hoog-loon, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 86
Hoog- en Laagschout der Stad en Meierye van 's Hertogenbosch. Zyn Ampt 45 enz. 126
Hoogschouten te Maastricht. Hun Ampt 354
Houpertingen, één der Dorpen van Redemptie onder Maastricht 370
Houten (*Ten*) Huis by Etten 228
Huibergen, Dorp in 't Markgraafschap van Bergen op Zoom 181
Hulſel, Dorp in 't Kwartier van Oosterwyk 66
Hulst, Stad in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 506 enz. Naamsoorſpronk 506. Sterkte 507. Historie 509. Straaten en Huizen 510. Kerken 511. Weeshuis 512. Stadhuis 512 Landhuis 512. Verdere Gebouwen 512, 513. Burgers 513. Gildens 514. Regeering 514. Regtsgebied 519 Bezetting 516. Generaliteits-Bedienden 516
Hulster-Ambagt, in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 506. Dorpen en Polders 517. Goederen des Prinſen van Oranje aldaar 519. Grootte en getal der Opgezetenen 520. Regeering 521. Vergadering der *Notabelen* 522

I en J.

Jagtgerigt in 't Land van de Vryen beſchreeven 500
Jekker, Riviertje by Maastricht 323, 329
Ingebod (Regt van) der Stad 's Hertogenbosch 56
Instructie (Rolle ter) te Maastricht 361
Jonkvrouwen-Polder (groote) in Yzer dyker Ambagt 489. Nieuwe Vaart door denzelven gemaakt 489 enz.
——— (Kleine) in Yzendyker Ambagt 492
Jonkvrouwen-Schans by Yzendyke 483
Izabelle-Polder in Aardenburger Ambagt 468

Ita-

Digitized by Google

Izabella-Schans by 's Hertogenboſch 58

K.

Kaam, zie *Chaam*.
Kadier, zie *Keer*.
Kadzand (Land van) in Staats Vlaanderen, Grootte 472. Hiſtorie 472. Gelegenheid 473. Staat der Saltsburgers aldaar 474 enz. Verdeeling en beſchryving 477 enz.
Kadzand (*Oud Kerſpel van*) in 't Weſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 482
Kadzand, Dorp in 't Weſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 480
Kampement, in 't jaar 1732, tuſſchen Breda en Dongen *geformeerd* 238
Kapittels van S. Servaas en van de Lieve Vrouwe te Maaſtricht 337, 338
Kaſteren, zie *Hoog-Kaſteren*.
Katwyk, Gehugt in 't Nederampt des Lands van Kuik 287
Keer, Dorp en Bank in 't Land van Daalhem, waar van een gedeelte een der elf Banken van S. Servaas uitmaakt 401. zie *Heer* en *Keer*.
Kempenland (Kwartier van) in de Meierye van 's Hertogenboſch. Gelegenheid 74. Beſchryving der Plaatſen in het zelve gelegen 74 enz. Giſſingen omtrent den ouden Eigenaar en het Wapen deezer Landſtreeke 98
Kerk op Waterland, Dorp in Yzendyker-Ambagt 488. wanneer geſtigt 494
Keſſel, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 125
Ketenesse (Land van) in Staats Vlaanderen. Gelegenheid 558, 559
Klein Kerkje, zie *Kerk op Waterland*.
Klein Zundert in de Baronye van Breda. 232
Kleine Linden, Gehugt in 't Neder-Ampt des Lands van Kuik 287
Klimmen, Dorp en Hoofdbank in 't Land van Valkenburg 385
Kneetſel, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 88
Knokke (*Fort de*) in Ooſtenryks Vlaanderen, Staatſche Bezetting in het zelve 594
Koewagt, Gehugt in Axeler-Ambagt 539
Kollegie 's Lands van de Vryen, Leden 432. Hoogbaljuw 432. Burgemeeſter 433. Schepenen 433. Bedienden 434. Gezag 435. Vergaderingen 436. Regtsgebied 437. Geſchillen van dit Kollegie met Yzendyke 485
Kommissarissen Deciseurs te Maaſtricht. Hun Ampt 362
Kommissarissen Instructeurs te Maaſtricht. Hun Ampt 361
Koningsheim, een der elf Banken van S. Servaas te Maaſtricht 369
Kornelia-Polder (groote) in 't Ooſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 480
Kraanendonk (Barony van) in 't Kwartier van Peelland 113

Digitized by Google

Kromvoort, Dorp in 't Kwartier van Oosterwyk 65.
Kruisschans aan de Schelde 320
KUIK, zie LAND VAN KUIK.
Kuik, Hoofddorp des Lands van Kuik in het Nederampt 282. Regtbank aldaar 283.
Kwartieren (vier) der Meierye van 's Hertogenbosch 28. Zie OOSTERWYK, KEMPENLAND, PEELLAND en MAASLAND.
Kyk in de Pot, Linie by Bergen op Zoom 156

L.

Laage Mierde, Dorp in 't Kwartier van Oosterwyk 66
Laar (Huis te) by Groot Zundert 232, 238
Lack, Gehugt in 't Ampt Montfoort 586
LAND VAN KUIK, naauwe Vereeniging der twee Heerlykheden van de Stad Graave en het Land van Kuik 244. Gelegenheid van het Land van Kuik 245. Lugts- en Landsgesteldheid 246. Levenswyze en Godsdienst der Ingezetenen 247. Historie 249. Voorregten en inkomsten des Barons 256. Regering 259. Regtbanken der Dorpen 263. Dorpsvergaderingen 265. Landdag 265. Oppermagt over 't Land van Kuik 256. Verdeeling van het zelve 278, 289. Lasten 289. Wapen 290. Gereformeerde Kerken 290
Ledeakker, Dorp in 't Overampt des Lands van Kuik 281
Leend, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 114
LEENHOF VAN BRABANT 8, 10, 12. Zie RAAD VAN BRABANT.
LEENHOF VAN VLAANDEREN, opregting 415. beschryving 424 enz. Leden 425. Bezgheid 426
Leenhof (prinselyk) van der Burgt van Brugge beschreeven 439
Leenhof te Venlo 59
Leenkamer te 's Hertogenbosch 50
——— te Bergen op Zoom 193
——— te Breda 222
——— te Graave 276
——— te Valkenburg 383. te Daalhem 397. te Gulpen in 't Land van 's Hertogenrade 411
Leur, Dorp in de Baronye van Breda 228
Liefkenshoek, Schans aan de Schelde in Staats Vlaanderen 559. Historie 559, 560. Regeering 319, 560. Schattingen 559
Liempd, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 118
Lieroord, Vesting in Oostvriesland. Staatsche Bezetting in de zelve 600
Lierop, Dorp in 't Kwartier van Peelland 110
Liesbosch by Breda, Grootte 225
Lieshout, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 115

Digitized by Google

Liezel, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 110
Lillo, Schans aan de Schelde in Staats Brabant. Sterkte 317, 318, 320, Hiſtorie 318. Regeering 319 Sch ttingen 550
Lin, Dorp in 't Ampt Montfoort 587
Lith, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 124
Lithooijen, Dorp in 't Kwartier van Maasland 121
Lommel Dorp in 't Kwartier van Kempenland 80
Loon ob 't Zand, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Oosterwyk 71. Brand in de Veenen aldaar 71
LUIK BISSCHOP en PRINS van) zyn aandeel in de Oppermagt over Maaſtricht 347. zyne voorregten aldaar 349
Luikſche Perſoonen binnen Maaſtricht, welken? 351

M.

M*Aalſtede* vervallen Heeren-Huis by Hulſt 517
Maaren, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 125
Maarheeze, of Moerheeze, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Kempenland 113
Maasbees, Dorp in 't Overampt des Lands van Kuik 279
MAASLAND (Kwartier van) in de Meierye van 's Hertogenboſch, Gelegenheid 117. Landsgeſteldheid 118. Beſchryving der Dorpen enz. onder het zelve gehoorende 119 enz.
MAASTRICHT, Stad aan de Maaze 322. Gelegenheid 322. Naamsoorſpronk 323. Oudheid 323 *Vervolg.* Hiſtorie 324 Veſtingwerken 328. Getal van Huizen en Inwooners 330. Markten 331. Stadhuis 331. andere openbaare Gebouwen 333, 334. Gereformeerde Kerken 334 Roomſchgezinde Kerken 336. Kapittels van S. Servaas en de Lieve Vrouwe 337, 338. Lutherſche Kerk 339. Kerk der Doopsgezinden 339. Kloosters 339. Gasthuizen 341, 342. Weeshuizen 342, 343. Lombaard 344 Schoolen 344, 345. Voorregten der Burgerye 345. Ambagtsgildens 345. Adelyke Buitenburgers 346. Handel 346. Verdeeling der Oppermagt over Maaſtricht 347. Onderſcheid tuſſchen Brabantſche en Luikſche Perſoonen 351 enz. Regeering 352 enz. Bezetting 363. Land van Maaſtricht beſchreeven 367 enz.
Makken, Kasteel by Vierlingsbeek 279
Margeraaten, Dorp en Bank in 't Land van 's Hertogenrade 406
MARKGRAAF VAN BERGEN OP ZOOM (KAREL FILIPS) 146. hoe hy ingehuldigd worde 146. zyne Voorregten 148, en inkomſten 151.

Digitized by Google

Domeinen of Heeren Regten 152 enz.
MARKGRAAFSCHAP VAN BERGEN OP ZOOM, Gelegenheid 140 of men het voor of na de Barony van Breda hebbe te plaatſen 140 *Aant.* Landsgeſteldheid 141. Hiſtorie 141-146. Oppermagt over het zelve by de Algemeene Staaten 148. Verdeeling 155. Beſchryving der Dorpen enz. in het zelve 170 enz. Regeering 193. Regtbanken ten platten Lande 195 Vergaderingen 196, 197. Heemraadſchappen 197. Bedienden der Algemeene Staaten 198. Staat der Gereformeerde Kerken 199
Mars en Wyth, Polder onder 't Regtsgebied van Graave 276
Maſſboich by Breda, Grootte 225
Mauritius-Polder in Yzendyker-Ambagt 488
Mecheien, een der elf Banken van S. Servaas te Maaſtricht 368
MEENEN, Stad in Ooſtenryks Vlaanderen, Staatſche Bezetting in de zelve 592
Meerfeldhoven, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 89
Meerſſen, Dorp en Hoofdbank in 't Land van Valkenburg 384. Gehugten onder Meerſſen 384, 385
Meerwyk, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 124
MEGEN (GRAAFSCHAP) Gelegenheid 294
MEIERY VAN 'S HERTOGENBOSCH in Staats Brabant. Gelegenheid 25. Grootte 25. Naamsoorſpronk 25. Landsgeſteldheid 26. Rivieren 27. Staat en handel der Ingezetenen 27. Verdeeling in vier Kwartieren 28. Regeering der Heerlykheden en Staaten-Dorpen 126 enz. Kwartiers-Vergaderingen 128. Gewoone en buitengewoone Gekommitteerden 130, 132. Bedienden der Algemeene Staaten in de Meiery 133 Heemraaden 133. Staat en beſtiering der Gereformeerde Kerken 135 enz.
Merk, Riviertje in Staats Brabant 201
Michiels-Geſtel, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Oosterwyk 63
Middelbeers, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 88
MIDDELBURG (GRAAFSCHAP) in Staats Vlaanderen 461 Hiſtorie 462. Regeering 463. Uitgeſtrektheid 464
Mierlo, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 113
Mil, Dorp in 't Nederampt des Lands van Kuik 288
Moer-Geſtel, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Oosterwyk 71
Moerſchans, Fort by Hulſt 507
Moerſtraaten, Dorp in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 173
MONTFOORT (AMPT) in Staats Opper-Gelderland 583. Hiſtorie 583. Steedjes en Dorpen in het zelve 584 enz. Regeering 587

Mons

Digitized by Google

Montfoort, Dorp in 't Ampt Montfoort 585
Moppertingen, een der Dorpen van Redemptie onder Maaſtricht 371

N.

NAMEN, Stad in 't Graafſchap Namen. Staatſche Bezetting in de zelve 591
Nederhem, één der Dorpen van Redemptie onder Maaſtricht 372
Nederwetten, Dorp in 't Kwartier van Peelland 109
Nederloon, Dorp in 't Neder-Ampt des Lands van Kuik 288
Nemelaar, Huis by Haren 61
Neſteirode, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 121
Neterſel, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 85
NEUZE, zie TER NEUZE
Nieuwburg, Kaſteel by Gulpen 406
Nieuw Kerkje, zie *Kerk op Waterland*.
Nieuw-Kuik, Dorp in 't Kwartier van Ooſterwyk 72
Nieuwland Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Maasland 123
NIEUWSTAD, open Steedje in 't Ampt Montfoort 584
Nieuwvliet, Dorp en Heerlykheid in 't Weſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 481
Niſpen, Dorp in de Baronye van Breda 228
Nobelaar, Huis by Etten 128
Noordgeeſt. Dorp in 't Markgraatſchap van Bergen op Zoom 175
Noordheim, zie *Vorthem*.
Nunen, Dorp in 't Kwartier van Peelland 109

O.

O*Denrode*, Dorp in 't Kwartier van Peelland 105. Regeering 106
Oeffelt, Pruiſſiſch Dorp in 't Land van Kuik 293
Oerle of *Oers*, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 86
Oeſt, Dorp en Bank in 't Land van Daalhem 402
Officie Fiskaal. Wat men 'er door verſta 19
Ohe, Gehugt in 't Ampt Montfoort 587
Olne, Dorp en Bank in 't Land van Daalhem 399
Ommelen, Dorp in 't Kwartier van Peelland 111
Onze Vrouw bezuiden, Kerſpel in Aardenburger-Ambagt 466
Oorſchot, Vlek en Heerlykheid in 't Kwartier van Kempenland 87. Zonderling Voorval aldaar gebeurd 88. Regeering 93
OOSTBURG, Stad in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 468. Hiſtorie 469 Grootte en Gebouwen 469 Regeering 469
OOSTBURGER AMBAGT in Staats Vlaanderen beſchreeven 470 enz. Grootte 496

Digitized by Google

BLADWYZER

Oosterbeers, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 88
Oosterhout, Dorp en Heerlykheid in de Baronye van Breda 229. Regeering 207, 230. onderhoorige Gehugten 231
OOSTERWYK (Kwartier van) in de Meierye van 's Hertogenbosch, Gelegenheid 28. Getal van Dorpen enz. 29. Beschryving der zelven 59 enz.
Oosterwyk, Vlek in 't Kwartier van dien naam 59. Regeering 61
OOSTKERKER AMBAGT behoorende voor een klein gedeelte tot Staats Vlaanderen 494. Grootte 496
Oploo, Dorp en Heerlykheid in 't Over-Ampt des Lands van Kuik 282
OPPER-GELDERLAND (STAATS) Gelegenheid 565. Verdeeling 567. Latten 589. Gereformeerde Kerken in het zelve 589. Generaliteits-Bedienden 589
Oranje-Polder in de Baronye van Breda 231
——— in Yzendyker-Ambagt 488
Orthen, Dorp onder de Vrydom van 's Hertogenbosch 59
Os, Vlek in 't Kwartier van Maasland 116. Oude overblyfsels van Wallen en Poort aldaar 119
Ossendregt, Dorp en Polder in 't Markgraafschap van Bergen op Zoom 178
Ossenisse, Dorp in Hulster-Ambagt 518
Oudeman, zie *Waterland*.
Oudenbosch, Vlek in 't Markgraafschap van Bergen op Zoom 185
Oud Lillo, vierkante Schans aan de Schelde 319
OVERMAAZE (STAATS LAND VAN) Gelegenheid 373. Landsgesteldheid 374. Aart en handel der Ingezetenen 374. Gemeene Latten 375. Staat der Gereformeerde Kerken 411. Zie op VALKENBURG, DAALHEM en 's HERTOGENRADE.
Overslag, Gehugt in Axeler-Ambagt 539

P.

Papenbril, Kasteel te 's Hertogenbosch 33, 44
Paif, *Paifve*, zie *Peen*.
Passegeule, Water in Staats Vlaanderen 489. Ontworpen' Verkortingen in het zelve 491
Pauli-Polder, zie *Sint Pauwels-Polder*.
Peel, een Moeras tusschen Peelland en Pruisisch Gelderland 99. Grensscheiding in het zelve 100
PEELLAND (Kwartier van) in de Meierye van 's Hertogenbosch 99. Landsgesteldheid 99. Beschryving der Plaatsen in het zelve 102 enz.
Peen, een der Dorpen van Redemptie onder Maastricht 372
Peerle (*Fort de*) aan de Schelde, wat Regt 'er de Staaten in Oorlogsryden over hebben 560

Digitized by Google

Pladelle, zie *Bladel.*
Poſtaart, Dorp in 't Ampt Montfoort 586
Prinſenhaage, zie *Haage.*
PRINSENLAND, Heerlykheid in Staats Brabant 316. Regeering 316, 317
Prins Willems-Polder in Yzendyker- en Ooſtburger-Ambagt, eerſte deel 487. tweede deel 471
Prokureurs voor den Raad van Brabant 23
Provooſt van den Raad van Staate wordt ook van den Raad van Brabant gebruikt 22
Putten, Dorp voor een gedeelte behoorende tot het Markgraafſchap van Bergen op Zoom 182

R.

RAAD VAN BRABANT. Opregting 7. krygt Regtplaats in den Haage 8, 9. Leden deszelfs 10, 18. Voorregten en bezigheid 10——14. Wyze van Regtspleeging 14——18. Bedienden 18——24
RAAD VAN VLAANDEREN, opgeregt 415. Leden 414, 415. Bezigheid 418. Wyze van Regtspleeging 419-421. Rolle 422. Kommiſſariſſen ter Enqueſte 422. Bedienden 423, 424, 428
Raadsheeren in den Raad van Brabant. Getal 9, 10. wat 'er in hun vereiſcht worde 18. Hun titel 18
—— in den Raad van Vlaanderen. Getal 416. wat 'er in hun vereiſcht worde 417. Hunne Wedde 417. Hun titel 428
RAVENSTEIN (Heerlykheid) Gelegenheid 293
Recognitie der Roomſchgezinden in Staats Brabant 137. in Staats Vlaanderen 563
Regtspleeging (Wyze van) voor den Raad van Brabant 14——18. voor den Raad van Vlaanderen 419 enz.
Retrenchement of *Caſandria*, Dorp in 't Weſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 480
Reuſel, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 84
't *Reut*, Dorp onder de Vrydom van 's Hertogenboſch 56, 58
Riel, Dorp in 't Kwartier van Ooſterwyk 68
—— Gehugt in 't Kwartier van Peelland 116
Rixtel, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 112
Roi, zie *Odenrode.*
ROLDUC of RODE-LE-DUC, zie 's HERTOGENRADE.
ROOMSCHGEZINDEN. *Recognitie*, welke zy in Staats Brabant betaalen 137. en in Staats Vlaanderen 563. oefenen in 't Land van Overmaaze hunnen Godsdienſt in de Kerken der Gereformeerden 381, 382
Rooſteren, Dorp in 't Ampt Montfoort 586
Roozendaal, Dorp en Heerlykheid in de Baronye van Breda 228
Rosmalen, Dorp in 't Kwartier van Maasland 121

Digitized by Google

Ruigenbil, Polder der Heerlykheid Willemſtad 300, 315
Rukveen, Dorp in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom
Ruſſon, zie *Rutten*.
Rutten, één der Dorpen van Redemptie onder Maaſtricht 372
Rysbergen, Dorp in de Barony van Breda 233

S.

SAAFTINGEN (Verdronken Land van) twyfelagtig of het tot Staats- of Ooſtenryks Vlaanderen zou behooren 555
S. Aagten, Gehugt in 't Nederampt des Lands van Kuik 285. Klooſter aldaar 285
Saltsburgers, zie *Emigranten*.
Sambeek, Dorp in 't Overampt des Lands van Kuik 280
S. Andries, Dorp in 't Land van Daalhem 388
S. Anna-Polder in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 558
S. ANNA TER MUIDEN, Steedje in Staats Vlaanderen 503. Grootte, Kerk en Huizen 504. Regtsgebied 504, 505
S. Antoni, Schans by 's Hertogenboſch 58
S. Antoni of S. *Teunis*, Dorp onder de Baronye van Boksmeer 293
't SAS VAN GEND, Stad in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 550. Sterkte 551. Hiſtorie 551. Grootte en Gebouwen 552. Regeering 553, 554. Regtsgebied 554
S. Haafs, zie *Eede*.
Scheindel, Dorp in 't Kwartier van Peelland 107
Schilden, eene oude Munt. Waarde der zelve 60 *Aant.*
Schimmert, Dorp in 't Land van Valkenburg 385
Schoondyke, Dorp en Polder in Ooſtburger-Ambagt 471
S. Donaas, Fort in Ooſtkerker Ambagt 494
Sepperen, een der elf Banken van S. Servaas te Maaſtricht 368
Ser Pauwels Polder, Dorp in Hulſter Ambagt 518. Eigenaar van het zelve 520
S. Jans Beek, zie *Sambeek*.
S. Jans Steen Heerlykheid by Hulſt 523. Gelegenheid 523. Hiſtorie 524. Voorregten 524. Tienden 525. Regeering 526
Simultaneum, wat men 'er door verſta? 381 *Aant.*
S. Kruis, Dorp in Aardenburger Ambagt 465
Slavante, Rekollekten-Klooſter op den S. Pieters-Berg 366
SLUIS, Stad in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 440. Veſtingwerken 443. Kaſteel 445. Hiſtorie 442. Getal van Huizen en Inwooners 445. Stadhuis 446. Landshuis 446. Magazynen 447. Kerken 447. Gaſthuis 448. Weeshuis 449. Handel 449. Burgery 450. Regeering 450. Bezetting 451. Werken om Sluis 452. Bedienden der Generaliteit 453. Zie 't VRYE VAN SLUIS.

Digitized by Google

Sluizen, één der elf Banken van S. Servaas te Maaſtricht 369
S. Maartens-Polder in 't Markgraafſchap van Bergen opZoom 186
S. Michiel, Fort in Staats Opper-Gelderland 581
Snyders-Chaam, Dorp in de Baronye van Breda 235
S. Odenroi, zie *Odenrode*.
S. Pieters-Berg buiten Maaſtricht beſchreeven 365. Klooſter op den zelven 366. Sterkte S. Pieter op denzelven 330
Sprundel, Dorp in de Baronye van Breda 228
STAATEN (ALGEMEENE) hun aandeel in de Oppermagt over Maaſtricht 347. of zy gehouden zyn de Stad en 't Land van Maaſtricht aan den Keizer af te ſlaan 347 *Aant.* (5) hunne Voorregten aldaar 319 enz.
STAATS LAND van OVERMAAZE. Zie OVERMAAZE.
STEENBERGEN, *Stad* en *Heerlykheid* in Staats Brabant. Gelegenheid 295, 297. Hiſtorie 296, 298. Voorregten van den Heer 296. Getal van Huizen in de Stad 298 Regeering 299. Wapen 300
Steenſel, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 82
Stevenswaard, Fort in Staats Opper-Gelderland 581. Hiſtorie 582. Grootte, Gebouwen en Regeering 582
Stiphout, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 112
Straatweg. Overblyfſels van eenen ouden Romeinſchen Straatweg by Maaſtricht 367
Strathem, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 96
STRYEN, oud Graafſchap. Uitgeſtrektheid van het zelve 141, 142 *Aant.*
Stryp, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 96

T.

TAXANDRIE, oude Landſtreek in Brabant 30. Kempenland is 'er een gedeelte van 75
Ter Heide, Dorp in de Baronye van Breda 236
Ter Hofſtede, Buurt in 't Weſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 481
TER NEUZE, Stad in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 540. Grootte 541. Vereeniging met Axel 542. Regeering 544
TER NEUZER-AMBAGT in Staats Vlaanderen, Dorp en Polders in het zelve 541, 542. Grootte en Laſten 548, 549, 550
Teteringen, Dorp in de Baronye van Breda 236
Tienden en Tendheffers in 't Land van de Vryen 501
Tien honderd Polder in 't Weſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 482
Tilburg, Vlek en Heerlykheid in 't Kwartier van Oofterwyk 68. Getal van Huizen en handel aldaar 68, 69 Geregt 69
Tongelaar (Land van) in 't Neder-Ampt des Lands van Kuik 288
Tongelre, Dorp in 't Kwartier van Peelland 110

Digitized by Google

Tongeren, zie *Tongelre*.
Trembleur, Gehugt en Bank in 't Land van Daalhem 398
Turf, in de Peel vallende. Hoedanigheid der zelve 99, 100
Turfvaart by Breda 226
Tweebergen, een der elf Banken van S. Servaas te Maastricht 367

U.

U*Denhout*, Dorp in 't Kwartier van Oosterwyk 62
Uilenkoten, Dorp in de Baronye van Breda 234
Ulvenhouts-Bosch by Breda, Grootte 226

V.

V*Aals*, Dorp in 't Land van 's Hertogenrade 407, 408
Vaalsbroek, Huis in 't Land van 's Hertogenrade 410
Vaart (nieuwe) in Staats Vlaanderen in 't jaar 1735 gegraaven 489 enz.
VALKENBURG (LAND VAN) een der drie Landen van Overmaaze, Gelegenheid 376. Historie 376 Verdeeling tusschen de Staaten en den Koning van Spanje 379 Hoofdbanken 383. Regeering 389. Staaten 390, 391. Staatsvergadering 392. Regtsoefening 393
VALKENBURG, Steedje in 't Land van Valkenburg 381. Historie 381. Getal van Huizen en Inwooners 381. Godsdienstoefening der Gereformeerden en Roomschgezinden in eene Kerk 381, 382. Regeering 382. Leenhof 383
Valkensweerd, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Kempenland 89, 97
Vechel, Dorp in 't Kwartier van Peelland 107
Veldhoven, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 85
VENLO, Stad in Staats Opper-Gelderland, Gelegenheid 570. Vestingwerken 570 Historie 571. Grootte en Gebouwen 573, 574, 575. Ingezetenen 575. Handel 576. Regeering 577. Regtsgebied 579. Bezetting 579. Wapen 580. of Venlo regt hebbe om in 't Utrechtsch Verbond te worden aangenomen 2. Zie HOF VAN VENLO.
Venloon, zie *Loon op 't Zand*.
Verzetten, zie *Exceptien*.
Vessem, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 87
Veulen of *Foulonge*, een der Dorpen van Redemptie onder Maastricht 370
VEURNE, Stad in Oostenryks Vlaanderen. Staatsche Bezetting in dezelve 593
Vierlinksbeek, Dorp in 't Overampt van 't Land van Kuik 279
VLAANDEREN (STAATS) Gelegenheid 413 Grensscheiding 413. Verdeeling der Beschryving van het zelve 429. Magistraatsbestelling 561. Kerkbestier 562
Vleitingen, één der elf Banken van S. Servaas te Maastricht 368
Vlierden, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 111

Digitized by Google

Vlodorp, Dorp in 't Ampt Montfoort 586
Vogel. Schieten naar den Vogel in Staats Brabant 248
Voorens-einde, Dorp in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 173
Vorthem, Dorp in 't Overampt des Lands van Kuik 280
VROENHOVE (GRAAFSCHAP van den) in en om Maaſtricht, beſchreeven 364
't VRYE VAN SLUIS, Gelegenheid en Hiſtorie 429 enz. Grootte 495. Regeering. Zie KOLLEGIE 's LANDS VAN DE VRYEN. Polder- en Kerſpelbeſtier 496 enz. Jagtgerigt 500. Tienden en Tiendheffers 501. Burgerkrygsraaden 503. Wapen 440
Vrylaaten, Burgers van 't Vrye 437, 499
Vugt, Dorp in 't Kwartier van Ooſterwyk 63. Aanmerkelyk gevegt op de Vugter Heide 63 enz.
Vylen, Dorp in 't Land van 's Hertogenrade 407, 409

W.

WAalre, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 97
Waalwyk, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Ooſterwyk 73. Onweêr hier omtrent 74
Waard Eilandje by Venlo in Staats Opper-Gelderland 571
WAASTEN, zie WARNETON.
WARNETON of *Waaſten*, Stad in Ooſtenryks Vlaanderen, Staatſche Bezetting in de zelve 593
Waterland of *Ondeman*, Dorp in Ooſtenryks Vlaanderen 488, 493. Droevig ongeluk den Gereformeerden Predikant aldaar overgekomen 493
Waterland, zie *Kerk op Waterland*.
Watervliet, Heerlykheid in Oostenryks Vlaanderen 493
Weerd, zie *Valkensweerd*.
Wernhout, Dorp in de Baronye van Breda 233
Weſſem, zie *Veſſem*.
Weſterbeers, Dorp in 't Kwartier van Ooſterwyk 68
Weſterhoven, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 81
Wetten, zie *Neder-Wetten*.
WILLEM BEUKELSZ van Biervliet, Uitvinder van het kaaken en pakken des Harings 546
WILLEMSTAD, Stad en Heerlykheid in Staats Brabant, Gelegenheid 300. Hiſtorie 300. Voorregten van den Heer 301. Geſchillen over het Regt op de gemeene Middelen in de Willemſtad 301——313. Beſchryving der Stad 314. Regeering 315. Bezetting 315. Wapen 315
Wintelre, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 88
Woensdregt, Dorp in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 179
Woenſel, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Kempenland 96
Wouw, Dorp in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 171. Re-

Digitized by Google

Regeering 171. Kaſteel aldaar 172
Wulpen Polder in 't Ooſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 479
Wyk by Maaſtricht beſchreeven 322, 329

Y.

YPEREN, Stad in Ooſtenryks Vlaanderen, Staatſche Bezetting in de zelve 593
YZENDYKE, Steedje in Staats Vlaanderen, Gelegenheid 483. Veſtingwerken 483. Hiſtorie 483. Grootte en Gebouwen 484 Regeering 485, 486, Geſchillen over de Regeering met het Kollegie's Lands van de Vryen 485
YZENDYKER AMBAGT in Staats Vlaanderen, beſchreeven 487 enz. Grootte 496

Z.

Zaamſlag, Dorp in Axeler-Ambagt 539
Zandberg, Fort by Hulſt 507
't Zand daar buiten, Dorp en Polder in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 190
ZEELAND. Gezag dier Provincie in Staats Vlaanderen 527, 532. Zie *Commuttimus.*
Zeelſt, Dorp in 't Kwartier van Kempenland 85
Zeggen, Gehugt in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 189
Zomeren, Gehugt in 't Kwartier van Peelland 108
Zon, Dorp in 't Kwartier van Peelland 109
Zonderwyk, Gehugt in 't Kwartier van Kempenland 85
Zoom, Watertje by Bergen op Zoom 155
Zuiddorp, Dorp in Axeler Ambagt 538
Zuidgeeſt, ſtreek Lands in 't Markgraafſchap van Bergen op Zoom 184
Zuidzand, Dorp in 't Weſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 480
Zundert, zie *Groot Zundert* en *Klein Zundert.*
Zuurendonk, Dorp en Heerlykheid in 't Kwartier van Peelland 113
Zwarte-Polder in 't Weſtelyk gedeelte van 't Land van Kadzand 482
Zwin, een Water in Staats Vlaanderen 440, 491
Zwynsbergen, Kaſteel by Helvoort in 't Kwartier van Ooſterwyk 66

BERIGT VOOR DEN BINDER.

De beide Titels aan dit Blad vaſt moeten agter de Titelplaat voor de Opdragt geplaatſt worden; dan kunnen de Liefhebbers eenen van de twee, als 't hun behaagt, wegneemen.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google